R G B WH GR BL
Grey Scale #13
C M Y K
DANES-PICTA.COM
A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

Inches
Centimetres
Colour Chart #13
Blue
Cyan
Green
Yellow
Red
Magenta
White
3/Color
Black
DANES-PICTA.COM

DZIEJE
RZYMSKO-KATOLICKIEGO
KOŚCIOŁA.

Do Prostego Użytku
X. BERNARDA KAPUCYNA.

DZIEJE
RZYMSKO-KATOLICKIEGO
KOŚCIOŁA.

W KRÓTKICH SZCZEGÓŁACH

AŻ DO NAJNÓWSZYCH CZASÓW

zebrał

X. S. S. D.

Wydanie nowe.

WILNO.
Nakładem Księgarni Rubena Rafałowicza.

1862.

28.1

№ 333. Dzieło niniejsze przedrukować pozwolono Wilno, Lutego 26 dnia, 1862 roku.

Biskup **A. Krasiński.**

Pozwolono drukować z obowiązkiem złożenia w Komitecie Cenzury prawem oznaczonéj liczby exemplarzy. — Wilno, 13 Marca 1862 roku.

Cenzor Paweł Kukolnik.

Biblioteka Wojsk. Akad. Polit. 27032 im. F.

W Drukarni *A. Syrkina.*

PRZEDMOWA.

Obeznanym z dziejami Religi od stworzenia świata, aż do Wniebowstąpienia Jezusa Chrystusa sięgającemi, dla dalszego ich rozwoju, potrzebną jest znajomość historyi kościelnéj, która zawiera początek wiary chrześcijańskiéj, wzrost jéj cudowny i szybkie rozkrzewienie po całym świecie przez Apostołów, tudzież ich następców, pomimo okrutnych prześladowań mocarzów Rzymskich i władców chrześcijańskich nawet. Historya kościelna jest mistrzynią chrześcijan, onawzmacnia ich wiarę i nadzieję wskazując dowodnie obronną pomoc Boską ciągle udzielaną kościołowi powszechnemu dla złagodzenia natarczywych jego nieprzyjaciół. Nigdy on nie zaginie; ponieważ Jezus Chrystus byt dlań aż do skończenia świata upewnił. Żadna więc potęga ziemska obalić go nie zdoła. Chociaż wraz po swém nastaniu podlegał ciężkim doświadczeniom

przez 300 lat ciągłe i w każdém prawie stóleciu, zwłaszcza w drugiéj połowie XVIII i w XIX wieku, zawsze jednak zwycięzko z nich wychodził. Jedność zasad wiary, stopniowe ich rozkrzewianie, korne posłuszeństwo jego wyznawców Namiestnikom Chrzystusa utrzymują go dotąd niezachwiałym. Liczni odszczepieńcy i kacerze nie zmniejszyli jego dziatwy, nawrócone dzikie i pogańskie ludy, zdziałany ich odstępstwem jéj ubyt zapełniały przy pomocy Boga, który wszechwładnie przenosi królestwa i dar wiary do narodów pożyteczne wyradzających owoce.

Skreśliwszy pobieżnie konieczną potrzebę nabycia wiadomości dla duchownego pożytku w historyi kościelnéj zawartych, przystępuję do wyjaśnienia porządku, jaki istnieje w nowém i powtórzoném dziejów kościelnych wydaniu we dwójnasób obszerniejszém od ułożonych wkrótkości 1848 roku. Umieszczam 1cd w nich osóbno na czele każdego wieku czyny najwyższych Pasterzy kościoła Rrzymsko-katolickiego. 2re Wskazuję stan Chrystyanizmu w rozmaitych państwach i poczet naśledni ich władców, którzy wpływali na wzrost, lub uszczerbek Religii Jezusa Chrystusa. 3cie Z kolei następuje spis kacerzy opornych nauce kościoła powszechnego. 4te Przedstawiam szereg pisarzy

kościelnych i dzieła ich na obronę wiary ułożone. 5-te Sobory powszechne i krajowe w dziale osóbnym mieszczę. 6te Rys nowych zakonów w każdym wieku postępowie się tworzących, treściwie skupiłem. 7me Zwyczaje religijne, ustawy dla chrześcijan i duchownych osób uchwalone na soborach i karność kościelną przed końcem każdego stólecia wkrótkości zebrane kładnę. Terazniejsze, jakichśmy naocznymi byli świadkami, wypadki, nie wszystkie poszczególnić mogłem. Z dodanych na końcu przypisów łatwo poznać, jakich użyłem autorów w tym zbiorze dziejów kościelnych.

Wynurzam, kończąc tę przedmowę, szczere oświadczenie synowskiéj uległości powadze kościoła ś. — Jeślim wyraził w tych dziejach cokolwiek opacznego wierze świętéj i prawdzie, pomimo chęci mojéj, to bez samolubnéj zarozumiałości potępiam i chcę mieć odrzuconém. Do wydania téj książki powodował mię zamiar przysługi pobożnym czytelnikom i bogobojnéj młodzieży. Szczęśliwym siebie nazwę, gdy jéj uważny przegląd pożytek im duchowny przyniesie.

DZIEJE KOŚCIOŁA.

WIEK. I.

Wniebowstąpienie Jezusa Chrystusa i Namieśtnictwo Piotra S.

Jezus Chrystus po zmartwychwstaniu swojém wielokrotnie się okazywał Apostołom przez dni 40 i w nauce im opowiadanéj podczas trzech lat ostatnich pobytu swojego na ziemi ich utwierdzał, cztérdziestego dnia wstąpił z nimi i wielu swymi uczniami na górę oliwną i rzekł im: *Dana mi jest wszystka władza na ziemi i na niebie, idąc tedy nauczajcie wszystkie narody* i t. d., a podniosłszy ręce błogosławił im i wstąpił do nieba. Apostołowie uczyniwszy Mu głęboki pokłon, do Jerozolimy powrócili i przez 10 dni w Wieczerniku trwali na modlitwie czekając skutku obietnicy im uczynionéj zesłania na nich Ducha Świętego. Poczet wszystkich w nim uczniów Chrystusa i pobożnych niewiast z najświętszą Maryą Panną, wynosił około 120 osób. W tymże wieczerniku Piotr święty wskazał im wybór Apostoła na miejsce samobójcy Judasza Iskaryoty, dwaj mężowie Józef Barsabas i Maciéj stawieni byli przed całém zgromadzeniem, los rzucony po uczynionéj modlitwie, padł na Macieja, który odtąd się mianował dwunastym Apostołem (1).

Dnia dziesiątego o dziewiątéj godzinie rano usły-

szeli wszyscy szum wielki, jakby silnego wiatru i widzieli ogniste języki na nich zstępujące, a napełnieni Duchem świętym wyszli z wieczernika i przemawiali rozmaitemi językami do Żydów licznie zebranych w Jerozolimie na uroczystość zielonych świątek i do przychodniów z Kapadocyi, Medyi, Egiptu i Rzymu, zdumiewali się oni słysząc Galilejczyków, tak zwali Apostołów, językami ich krajów rozmawiających, inni zaś z nich się najgrawali mówiąc, że winem się upili. Piotr Święty w pośrodku ich stanął z 11 Apostołami i opowiadał im o Chrystusie zmartwychwstałym. Wielu z nich skruszeni słowy Apostoła, pytali go, co mieli przedsięwziąść, on zaś im radził pokutować, chrzest święty przyjąć i wyzwolić się tym sposobem od żydowskiéj przewrotności.. 3,000 Żydów w tym dniu się nawróciło trwając w modlitwie i nauce apostolskiéj, a Bóg potwierdzał ją mnogiemi cudami (2).

Piotr i Jan Apostołowie uczęszczając o dziewiątéj godzinie do Kościoła Jerozolimskiego postrzegli cztérdziestoletniego kalekę od urodzenia, którego codziennie zanaszali krewni przed kościelne podwoje zwane ozdobnemi, prosił on jałmużny u Apostołów, rzekł mu Piotr święty: wejrzyj na nas, nie mam ani złota, ani srebra, w ime Jezusa wstań i chodź“ powstawszy ów ułomny, wszedł do kościoła chwaląc Boga, zdziwiony lud tym cudem, zbiegł się, do przysionka Salomonowego, a Piotr Ś. gromił Żydów, iż spełnionym o Messyaszu proroctwom nie wierzyli i 5,000 ich nawrócił (3).

Prześladowanie Apostołów.

Kapłani Żydowscy i Saduceuszowie pojmanych w kościele Apostołów uwięzili. Nazajutrz Annasz i Kaifasz Arcy-Kaplani, Jan i Alexander z rodu kapłańskiego i wielu starszych pytali się więźniów, jaką mocą uzdrowili kalekę? W imieniu Jezusa od was ukrzyżowanego, śmiało im odrzekł Piotr Ś. Po uczynionéj radzie wypuścili Apostołów wzbroniwszy im

opowiadać naukę Jezusa Chrystusa. Święci Piotr i Jan przed nimi się oświadczyli, „iż Boga raczéj, niż ludzi słuchać nam trzeba i nie możemy zamilczeć, cośmy widzieli i słyszeli.“ Gdy to swoim opowiadali, wszyscy ich uczniowie się modlili, wówczas to miejsce się wstrzęsło, napełnieni Duchem Bożym tam obecni rozgłaszali słowo Boże. Gorliwsi Chrześcianie sprzedawali domy swoje, wespół żyli i wspierali ubogich. Najpiérwszy S. Józef Barnabas Lewita z Cypru przedał rolę swoję i wzięte za nią pieniądze złożył u nóg apostolskich. Toż samo uczynili Ananiasz i Safira; lecz część ich tylko Apostołom oddali, skarał ich Bóg śmiercią nagłą w obec wiernych i S. Piotra za kłamliwe tajenie pieniędzy przed Apostołem i padł na wszystkich strach wielki.

Kapłani żydowscy znowu pojmali Apostołów; lecz Anioł w nocy otworzył im więzienie. z którego przeszli do Kościoła i lud nauczali, gdy przywołani do kapłanów byli, Piotr święty w imieniu wszystkich Apostołów powtórzył pierwiéj daną opowiedź: „*iż więcéj trzeba słuchać Boga, niż ludzi.*“ Wówczas mistrz Faryzeusz Gamaliel wmówił radzie żydowskiéj, aby zostawiła ich w pokoju i przydał, gdy ta ich czynność od ludzi pochodzi, sama się rozproszy, jak się rozchwiały zwodnicze namowy Judy i Teodasa, których opuścili stronnicy, a jeżeli ona jest z woli Boga, trudno ją bez walki z Nim przeprzeć, usłuchali go starsi i osmagawszy Apostołów, zabronili im lud nauczać, cieszyli się oni, iż godnymi byli cierpieć dla imienia Chrystusa i bez przerwy opowiadali Jego naukę (').

Życie Pierwiastkowych Chrześcian.

Pierwsi Chrześcianie mieli jedno serce i jednę duszę, społem wszyscy żyli na wzór Zakoników i przedawali posiadłości ziemskie, a wziętą za nie opłatę wręczali Apostołom, nie było między niemi żebraków których żywili Apostołowie z poruczonych im dóbr od Chrześcian do zarządu. Uczęszczali wszyscy do Ko-

ścioła i wieczernika na modlitwę i zasiłek najświętszym sakramentem. Po skończonem nabożeństwie codziennem zasiadali wszyscy bez różnicy stanów do wspólnego stołu i posilali się jako bracia w Chrystusie biesiadą *agape*, czyli miłością zwaną. Ten rodzaj życia 40 lat przetrwał, aż nim Chrześcijanie się wynieśli z Jerozolimy przed jéj zburzeniem do miasteczka *Pella*, zwanego. Z niepowściągliwych i rozkoszników przeistoczyli się po swojém nawróceniu w nowych ludzi łagodnego i pokornego serca, wszystko postradać gotowych, życie nawet dla Chrystusa i nauki Jego.

Ustanowienie siedmiu Dyakonów.

Gdy poczet wyznawców Chrystusa codziennie wzrastał,, Grecy wszczęli szemranie przeciw nawróconym Żydom, iż ich wdowy i sieroty były upośledzone, Apostołowie zajęci opowiadaniem wiary i opatrywaniem sakramentami wiernych nie mogąc wystarczyć pracy w rozdawaniu żywności ubogim z dóbr kościelnych, radzili, aby nawróceni wybrali *7* bogobojnych mężów dla kościelnych posług i dla rozdzielania wsparcia ubogim, obrani więc zostali: Szczepan, Filip, Prochor, Nikanor, Tymon, Parmena, i Mikołaj Antyocheński przychodzeń. Apostołowie po modlitwach odprawionych włożyli na nich ręce i Dyakonami przezwali, tak więc stopnie Duchowieństwa poczęły się składać z Biskupów, którymi byli Apostołowie, z Kapłanów między 72 uczniami wybieranych i Dyakonów im posługujących. Szczepan pełen łaski u Boga czynił wielkie cuda i gromił ślepotę Żydów, którzy oskarżyli go przed radą, iż bluźnił przeciw Bogu i Mojżeszowi, dwóch przekupionych świadków stawili, oni zeznali że słyszeli Szczepana mówiącego o zburzeniu kościoła przez Jezusa Nazareńskiego. ŚwiętyDyakon wyrzucał im bezbożny ich opor Duchowi świętemu, przestąpienie Zakonu i morderstwo Proroków, a wzniosłszy ku niebu oczy wyrzekł: Oto widzę roztwarte niebiosa i Chrystusa na prawicy Bożéj usadowionego, wówczas się oburzyli Żydzi i wywlokł-

szy za miasto ukamienowali Szczepana wołającego: Panie Jezu nie poczytaj im za grzech, mojéj śmierci! Młodzieniec Szaweł po nawróceniu swojem Pawłem przezwany jej obecny miał poruczoną straż nad szatami morderców S. Szczepana. Gamaliel obrońca w radzie Apostołów i Chrześcianie Jerozolimscy z płaczem pogrzebli męczennika (34 r. po n. J. C.). S. Lucian Kapłan odkrył grób jego za miastem Jerozolimą 415 r., a Biskup Jerozolimski Jan II. przeniosł ciało S. Szczepana do Kościoła Kalwaryjskiego.

Drugi z porządku Dyakon Filip opowiadał wiarę Samarytanom i chorych cudownie leczył, wielu ich chrzest przyjęli, znany okolicznie Szymon czarnoxiężnik w Samaryi się nawrócił. Piotr i Jan Apostołowie z Jerozolimy do niéj przybyli i na ochrzczonych od Filipa ręce wkładali dla utwierdzenia ich w wierze przyjętéj, obdarzeni łaską Ducha S-go nowi Chrześcianie, cuda czynili, widząc to Szymon, rzekł Apostołom, dajcie mnie tę moc swoję i ofiarował im pieniądze, odrzekł mu Piotr Sty, niech one będą na potępienie twoje, żeś chciał niemi nabyć dary Boskie, pokutuj za tę nieprawość, przerażony tą klątwą Szymon, polecił się modlitwom SS. Apostołów, którzy powrócili do Jerozolimy. Anioł Pański rozkazał Filipowi przejść do Gazy, spotkał on na drodze podskarbiego Kandaki Murzyńskiéj Królowéj, proroctwo Izajasza o Messyaszu czytającego i przystąpiwszy do wozu z natchnienia Ducha S-go rzekł: czy rozumiesz co czytasz? ten mu odpowiedział, jak mogę rozumieć! jeśli kto mię nie oświeci? Zniewolony Filip usilną prośbą podskarbiego, usiadł na wozie i objaśnił mu przepowiedzenie Proroka (Isai V. 3—7), a gdy się zbliżyli do wody, rzekł uradowany podskarbi, cóż mi zawadza być ochrzczonym? Filip go pytał, jeśli wierzy szczérze? wierzę, odpowiedział podskarbi, że Jezus Chrystus jest Synem Bożym i ochrzcił go Dyakon, wówczas Duch Boski porwał nagle Filipa i znalazł się w Azocie, zkąd powrócił do Cezarei, S. Paweł gościł u niego (58 r. po J. Ch.), S. Łukasz wspomina o cztérech córkach Filipa, które po-

święciły dziewictwo swoje Bogu. Umarł ten święty Dyakon w rodzinnym grodzie swoim Cezarei (5)

Dzieje Apostolskie nie wspominają o szczegółach życia pięciu innych Dyakonów. Greckie żywoty Świętych wzmiankują, że trzeci z porządku Dyakon Prochor był Nikomedyjskim Biskupem. Rzymskie dzieje męczeńskie głoszą, iż 4ty Dyakon Nikanor na wyspie Krecie umęczony, a Tymon 5-ty Dyakon ścięty w Koryńcie. Parmena 6ty Dyakon za Trajana Cesarza w mieście Filippi otrzymał wieniec męczeński. Tertullian mianuje 7go Dyakona Mikołaja głową kacerzy Nikolaitów; lecz S. Klemens Aleksandryjski (6) uniewinnia go i twierdzi, ze on świątobliwie umarł w Antyochii.

Rys dalszych czynności S. Piotra Namiestnika Jezusa Chrystusa.

Piotr święty syn Jana, brat młódszy Andrzeja Apostoła, urodzony w Betsaidzie miasteczku Galilejskiém zwany przedtém Szymonem, nim Chrystus go mianował Piotrem, czyli opoką i przydał, iż na niéj zbuduje swój Kościół, a piekielne bramy go nie obalą, był nieodłącznym i najprzychylniejszym uczniem Chrystusa. Ewangeliści na czele 12 Apostołów go stawią. Po zesłaniu Ducha S. on piérwszy zaczął opowiadać naukę Mistrza swojego i dwóma kazaniami 8000 Żydów nawrócił w Jerozolimie. Dwakroć w niéj więziony, opuścił ten grod bogobójczy i przybył do miasta Liddy, gdzie uleczył Eneasza przed ośmią laty powietrzem ruszonego i wskrzesił Tabitę świątobliwą wdowę(7) (35 r. po n. J. C.). Tu miał widzenie spuszczonego z nieba prześcieradła, w którém były gadziny, owady i nieczyste zwierzęta, głos dał się mu słyszeć: *zabijaj, i jedz*, a co *Bóg oczyścił, nie nazywaj nieczystém*, gdy to widzenie roztrząsał, posłańcy Korneliusza setnika Rzymskiego przed nim się stawili z prośbą, aby do Cezarei pośpieszył, dla nauczenia wiary ich pana i domowników jego; Piotr S. uskutecznił żądanie setnika i ochrzcił go z całą ro-

dziną (40 r. po n. J. C.). Za powrótem do Jerozolimy uspokoił Chrześcian skłopotanych, iż oprócz Żydów nawracał pogan, opowiedziawszy im tajemnicze widzenie. Wkrótce się puścił do Antyochii i pierwszym jej był przez 7 lat pasterzem, obszedł Azyą mniejszą, w r. 42 po n. J. C. do Rzymu przybył i w nim stolicę Chrześcijaństwa założył, a w Antyochii Ewodyusza ucznia swojego Biskupem, uczynił. W r. 44 po n. C. obchodził wielkanocną uroczystość w Jerozolimie. Król Judei Herod *Antipas* znieważyciel Chrystusa podczas jego męki, morderca ś. Jana Chrzciciela i ś. Jakóba Apostoła jéj Biskupa uwięził Piotra i po świętach dla przypodobania się Żydom, postanowił na śmierć go skazać; lecz Anioł wywiódł Apostoła wśród straży z więzienia za miasto. 50 r. po n. C.; Piotr Śty. wygnany przez Klaudyusza cesarza przewodniczył w Jerozolimie Soborowi zwołanemu dla rozstrzygnienia sporu między Chrześcianami Antyocheńskiemi z pogan i Żydów nawróconymi względem wykonania obrzędów starozakonnych. Na tym Soborze rozprawiali Paweł i Barnabas z Piotrém, Janem i Jakóbem Apostołami o wierze przez nich opowiadanéj bałwochwalcom i po ścisłym rozbiorze spornych zarzutów, S. Piotr zwierzchnik Apostołów i Kościoła zawyrokował, iż zdało się Duchowi Świętemu i nam, nie wkładać na pogan przymujących wiarę, jarzmo obrzędów Mojżeszowych, wzbronił im tylko bałwochwalczych ofiar, nierządu, pożywania krwi i mięsa bydląt zaduszonych. Apostoł Paweł. Syllas i Barnabas ogłosili te soborne ustawy Kościołowi Antyocheńskiemu. Piotr S. raz ostatni powrócił do Rzymu (65 r. po n. Ch.). stolicy swojéj i znalazł w nim S. Pawła pod strażą zostającego. Oba cieszyli wiernych od cesarza Nerona prześladowanych. Modlitwa SS. Apostołów sprawiła, iż zatwardziały odstępca wiary i świętokupiec Szymon wzniosłszy się pod obłoki w obec ludu i Nerona, spadł i nogi połamał, zhańbiony tym wypadkiem, w Brunduzium wyskoczył przez okno i samobójstwem życie sobie ukrócił. (66 r. po n. C.). Stronnicy jego szukali Piotra, który na prośbę Chrze-

Biblioteka Wojsk. Akad.

ścian wybrał się z Rzymu; lecz postrzegłszy Mistrza swego Chrystusa w bramie, spytał Go, dokąd zmierza, idę, rzekł mu Jezus, do Rzymu, abym znowu w nim był ukrzyżowany. Piotr S. powrócił do miasta i Chrześcianom opowiedział to widzenie. Wkrótce pojmany i z Pawłem S. przed dwóma laty pod strażą do Rzymu przysłanym w mamertyńskiém więzieniu u stop Kapitolu osadzony został. Ośm miesięcy oba w niém przebyli i swoich dozorców Processa i Martyniana, tudzież 47 rozmaitego stanu osób nawrócili, nakoniec śmierć dla Chrystusa ponieśli 29 Czerwca 66 r. po n. C., Paweł ścięty, a Piotr po 25 latach rządu kościołem ukrzyżowany do góry nogami po wytrzymanej chłoście, ciało jego pogrzebione przy drodze *Aurelia* zwanej, na której dziś jest kościoł S. Piotra, pobożna niewiasta Lucyna umieściła zwłóki Pawła S. obok drogi Ostyeńskiej, na niéj wzniesiono kościół pod imieniem jego.

Nawrócenie i główniejsze podróże S. Pawła Apostoła.

S. Paweł przed nawróceniem się swojém Szawłem zwany, pochodził z pokolenia Benjamina, urodzony w Tarsie, ojciec jego był obywatelem Rzymskim i Faryzeuszem. Szaweł w Jerozolimie ćwiczył się pod Gamalielem w nauce prawa. Powodowany gorliwością faryzajską prześladował Chrześcian i do więzień ich wtrącał. Zaopatrzony listami Arcy-kapłanów żydowskich, wybrał się do Damaszku dla pojmania Chrześcian, oślepiony przed bramą grodową blaskiem rażącego światła, spadł z konia i z towarzyszami swymi słyszał wołanie: „Szawle! Szawle! czemu mię prześladujesz?“ Przerażony Paweł, zapytał: „ktoś Ty jest?“ Jam jest Chrystus, trudno tobie przeciw ościeniowi wierzgać. Co chcesz, rzekł Paweł, abym uczynił? Pan Jezus kazał mu wejść do miasta, oślepiony Apostoł przy pomocy przewodników wszedł do domu Judy, gdzie trzy dni mieszkał nie jedząc i nie pijąc. Chociaż Ananiasz uczeń apostolski wiedział,

że Paweł wiele złego uczynił Chrześcianom, z rozkazu jednak Chrystusa udał się do niego, włożył nań ręce, wzrok mu przywrócił i ochrzcił. Napełniony Duchem świętym Paweł opowiadał wiarę w bożnicach żydowskich i trzy lata przemieszkał w Damaszku, rozjątrzeni nań Zydzi, zabić go postanowili, spuszczony z murów w koszu od Chrześcian podczas nocy, do Jerozolimy powrócił. Apostołowie bali się Pawła; lecz Barnabas współuczeń jego doniósł im o cudownem jego nawróceniu. Wysłani Paweł, Barnabas i Syllas od Sgo Piotra do Antyochii i miast sąsiednich (38 r. po n. C.) tak wielkie mnóstwo pogan i Żydów nawrócili, iż im Apostołowie nadali imie Chrześcian (41 r. po n. C.). Tu Szymon, Lucyusz i Manahen modląc się i poszcząc włożyli na Pawła i Barnabę ręce przed ich wyjściem do Cypru, gdzie znaleźli czarnoxiężnika Bar-Jezu Zyda, który przeszkadzał nawróceniu starosty Pawła Sergiusza, rzekł mu Apostoł: „przewrótny synu czarta, pełen zdrady, oto ręka Pańska nad tobą, oślepniesz do czasu“ wróg prawdy ewangelicznéj ociemiony, szukał przewodnika, ten cud skłonił Sergiusza do wiary w Chrystusa. W Listrze przybrał S. Paweł do swego towarzystwa młodzieńca Tymoteusza i z Barnabą, uzdrowił kalekę od urodzenia, gmin za bogów ich ogłosił i nazwał Pawła Merkuryuszem, a Barnabę, Jowiszem (8). Kapłani pogańscy zamierzali złożyć im ofiary z bydląt; lecz Apostołowie jéj im wzbronili. W Filippi poganie od Żydów poduszczeni ciskali kamieniami na Pawła i na półumarłego prawie za miastem porzucili. Nawrócił on niewiastę Liddę z całą rodziną i niewolnicę opętaną uzdrowił, chciwi jéj panowie poganizmu wyznawcy, uwazając, że po jéj nawróceniu się nie będą odtąd mieć zyskownéj płacy od ciekawych mieszczan, licznie zgromadzających się do ich domu, dla przypatrzenia się nadzwyczajnym kuglarstwom przez niewolnicę czynionym z poduszczenia czarta, który nią owładnął, uwięzili Apostołów po zadanéj im chłoście, gdy w nocy oba się modlili, trzęsienie ziemi roztwarło więzienie i pęty niewolnikom spadły, prze-

budzony łoskotem strażnik myśląc, że więźnie pouciekali, chciał przebić się mieczem; ale Paweł S. wzbronił mu samobójstwa i nawróconego z całym domem ochrzcił. Oswobodzeni z więzienia Apostołowie do Tessaloniki powędrowali, gdzie Paweł zostawiwszy Tymoteusza, sam jeden do Aten pośpieszył, stawiony przed Areopagiem (9) rzekł; iż oglądając bałwochwalnie miastowe, znalazł w nich ołtarz poświęcony Bogu niewiadomemu i począł opowiadać Chrystusa zmartwychwstałego, co usłyszawszy mędrcy i sędziowie Ateńscy, jedni się śmieli, drudzy rzekli: „jeszcze cię o tém raz drugi słuchać będziemy.“ Damaris niewiasta i Dyonizyusz Areopagita uwierzyli w Chrystusa z wielu innymi, 18 miesięcy Apostoł opowiadał wiarę w Koryntskich bożnicach i mieszkał u Akwiliusza i Pryscylli robiąc namioty, potém się przeniósł do Tytusa ucznia swego i w Krecie ochrzcił Kryspa Arcy-kapłana pogańskiego. Trzy lata opowiadał wiarę w Efezie i wielkie cuda czynił, pas jego i chustki uzdrowiały chorych i czartów wyganiały, co widząc 7 synowie Scewy Kapłana Żydowskiego, na wzór Apostoła zaklinali czarta; lecz opętany rzekł im: „znam Jezusa, wiem kto Paweł; ale coście wy?“ i zranił chłoszcząc uciekających. Żydzi tém się przestraszyli, a nawróceni spowiadali się i wyznawali swoje winy Pawłowi S. Zarozumiali przedtém mędrcy Efezcy znieśli bezbożne księgi do Apostoła 50,000 srebrników cenione i na ogień je wrzucili. Wyszedł on z miasta po wszczętym rozruchu przez Demetryusza złotnika, któremu za wyrabiane posążki Dyanny zysk uszczuplił. Przez trzy miesiące zwiedzał Grecyą w towarzystwie uczniów swoich, Tymoteusza, Arystarcha, Gaja, Tytusa i Trofima (58 r. po n. C.) i z nimi do Troady przybył, gdzie się zebrali wierni nazajutrz po szabacie w niedzielę dla łamania chleba, S. Paweł przedłużył swoje kazanie do północy, Eutych młodzieniec usadowiony na oknie zdrzymał i spadł na dół z trzeciego piątra, S. Paweł go przytulił i rzekł: jest w nim jeszcze dusza i młodzieńca ożywił, przerwane zaś

słowo Boże tym wypadkiem aż do świtania opowiadał. Opłynąwszy liczne wyspy wezwał do Miletu Efezkich Kapłanów i zalecił strzedz powierzone im trzody od wilków, a pomodliwszy się klęcząc wśród łez i łkań współ-pracowników popłynął okrętem i zboczył pośpiesznie do Jerozolimy na obchód piędziesiątnicy (świąt zielonych). Gdy przybył do domu Filipa Dyakona w Cezarei zamieszkałego, nawiedził go Prorok Agabus, który skrępowawszy pasem S. Pawła swoje ręce i nogi, przydał, iż poganie i Żydzi w Jerozolimie tak zwiążą Apostoła narodów. Towarzysze prosili Pawła S., aby nie szedł do Jerozolimy; lecz on im odpowiedział, iż gotów umrzeć dla imienia Jezusa, dziéj się wola Boża. Powitał w tym grodzie S. Jakóba Apostoła i zwiedził Kościół. Żydzi nań urażeni wzburzyli pospólstwo, które pojmało Pawła S., a Trybun Lizyusz kazał go dwóma łancuchami skrępować i smagać, rzekł mu Apostoł, czy się godzi bić rzymskiego obywatela? Strwożony tém pytaniem Trybun, rozwiązał go i w twierdzy osadził. Nazajutrz stawił Apostoła przed radą żydowską, gdy się uniewinniał, Kapłan Ananiasz kazał mu wyciąć w policzek, S. Paweł ścianą pobielaną go nazwał, kiedy mu powiedziano, że jest Arcykapłanem, wymawiał się niewiadomością o jego urzędzie. Lizyusz przerażony wieścią, iż 40 Żydów ślubowało nie jeść i nie pić, nim Apostoła zabiją, odesłał go pod strażą 200 żołnierzy pieszych i 70 jezdźców z 200 łucznikami do Felixa rządcy Cezarei. Po dwóletniém więzieniu w tym grodzie, następca jego Festus radził S. Pawłowi usprawiedliwić się przed radą Jerozolimską; lecz on do cesarza się odwołał w obec urzędników grodowych, króla Judei Agryppy II i żony jego Bereniki, która pragnęła widzieć Pawła S., Apostoł opowiedziawszy im cudowne nawrócenie swoje, rzekł Agryppie: Wierzysz prorokom, wiem, że wierzysz „a król mu odpowiedział“ mało mię nie namówił, abym został Chrześcianem i uznał go niewinnym; lecz wstrzymać nie mógł wysłania Pawła S. przed sąd cesarza. Juliusz rotmistrz wy-

wiózł go do Włoch z wielu więźniami na okręcie, 14 dni burza ich miotała, S. Paweł modlitwą ocalił 276 towarzyszów podróży od zatonienia, którzy z nim przypłynęli na wyspę Melitę (Malta). Jéj mieszkańcy zapalili stos drzewa dla ogrzania podróżnych, S. Paweł rzucił chróst przezeń uzbierany dla rozniecenia ognia i strząsł w płomienie gadzinę jadowitą przylgnioną do ręki, nie opuchł jednak, jak mniemali wyśpiarze, którzy widząc ten cud bożkiem go nazwali. Uleczył on starosty Publiusza ojca i wielu chorych. Nakoniec przybył do Rzymu, gdzie mieszkał dwa lata w najętym domie z przydanym żołnierzem dla straży i słowo Boże ludowi opowiadał. Ścięty 66 r. po n. C. Ile ucierpiał po swojem nawróceniu, sam opisał w drugim liście do Koryntyan (11—23). Nazwę Pawła jedni od starosty Pawłem mianowanego przybraną, inni od wyrazu łacinskiego Paulus mały, iż był nizkiego wzrostu, wywodzą, 58 lat wieku liczył.

Rozkrzewienie Wiary przez świętych Apostołów.

Po przyjęciu Ducha Sgo Apostołowie opowiadali wiarę w Judzkiéj tylko ziemi; lecz gdy Żydzi poczęli ich prześladować, ułożyli skład wiary zwany Apostolskim i rozeszli się po krajach sąsiednich dla rozkrzewienia świętéj Ewangelii. Jeden tylko S. Jakób zwany mniejszym dla szczupłego wzrostu pozostał w Jerozolimie, któréj był gorliwym Biskupem i od Żydów nawet poważanym. Alfeusz, którego Kleofasem *Tirinus* mianuje i Marya siostra S. Józefa oblubieńca matki Zbawiciela, byli jego rodzicami. Ewangelia zowie synów Alfeusza braćmi Chrystusa, ztąd niektórzy dziejopisowie, zwłaszcza SS. Epifaniusz i Hilary wnioskowali błędnie, że oni byli synami nie Alfeusza; ale S. Józefa i Eschy pierwszéj żoną jego, któréj on niemiał nigdy, co potwierdza dowodnie S. Hieronim. Pismo święte i bliższych i dalszych krewnych (*consobrinos*) nazywa braćmi i to spowodowało kilka autorów do mylnego wniosku o pierwszém S.

Józefa małżeństwie. Arcy-kapłan Ananiasz po śmierci Festusa rządcy przyzwał S. Jakóba i postawił go na kościelnym ganku rozkazując, aby się wyrzekł przed pospólstwem Chrystusa; lecz on jawnie i śmiało wyznał Bóstwo Jego. Tém oświadczeniem wzburzeni Faryzeuszowie zstrącili go na ulicę. Apostoł klęcząc modlił się za prześladowców swoich przed Jerozolimską świątynią go kamienujących, a farbierz młotem głowę mu roztrzaskał. Chrześcianie pogrzebli męczennika przed podwojami kościelnemi. S. Jakób żył lat 66, a 30 rządził trzodą jemu powierzoną.

S. Judas Tadeusz brat S. Jakóba mniejszego i Szymona, który był następcą po nim na Jerozolimskie Biskupstwa, opowiadał Ewangelią w Samaryi, Mezopotamii i Syryi. W 62 r. po n. C. powrócił do Jerozolimy i po krótkiém wytchnieniu u Szymona brata swojego, który rządził Kościołem Jerozolimskim, zwiedził Persyą i w blizkości góry Araratskiéj, przeszyty strzałami za wiarę od pogan. Ormianie swoim go Apostołem mianują.

S. Andrzéj usłyszawszy od mistrza swego Jana Chrzciciela, że Messyasz na świat przyszedł, znalazł go w Chrystusowéj osobie, powołany na Apostoła, przyprowadził do Jezusa brata swojego Piotra. Opowiadał wiarę Scytom i Grekom. Nawrócił w Patrasie Stratokla brata Egeusza prokonsula, który rozkazał ukrzyżować Apostoła, dwa dni z Krzyża lud nauczał. Maxymila żona senatora przezeń ochrzczona pogrzebła jego zwłoki, które z Patrasu do Amalfi przeniesiono. Egeusz umarł nagle wśród rynku ludem zapełnionego, który się skupił dla słuchania wyroku śmierci na Maxymilę przezeń uchwalonego.

S. Filip z Betsaidy, ogłaszał Ewangelią w Azyi mniejszéj, ukrzyżowany 80 r. po n. C. w Hierapolis ie i tam pogrzebiony z dwiema córkami, życia świątobliwego, których miał cztery. Najstarsza Hermioną się zwała. Ciało tego Apostoła do Rzymu przeniesione 560 roku.

S. Bartłomiéj od trzech Ewangelistów zwany tém imieniem, był synem Tolomeusza (19). S. Jan współ-

rodak i sąsiad jego, własném imieniem go mianuje, to jest Natanaelem, a nie imieniem ojca jego Bartłomiejem. Ormianie mianują go Natanaelem Bartłomiejem i w potczet swych patronów zaliczają. Filip Apostoł przywiódł go do Chrystusa, który zapowiedział: „iż jest prawdziwym Izraelitą i zdrady w nim niema.“ Zwiedził on Wschodnie Kraje, 12 miast Armenii i samego ich króla Polimiusza z całą rodziną Chrystusowi pozyskał, brat królewski Astyages zatwardziały bałwochwalca, kazał go żywcem odrzeć ze skóry w mieście Albanie, zkąd ciało jego przeniesione było na wyspy Liparyjskie, potém do Benewentu, nakoniec Otton I. cesarz i Grzegorz V. Papież złożyli je na wyspie rzeki Tybru.

S. Szymon z Kany Galilejskiéj ogłaszał nauką Chrystusową w Cyrenaicie, Egipcie, Maurytanii i Libii, umęczony przetarciem piłą w Suanirze mieście Perskiém. Najdawniejszy dziejopis SS. Apostołów Abdłas, skreślił pielgrzymkę i rodzaj śmierci S. Szymona, który przeznaczył go na Biskupa Babilonu. S. Mateusz Ewangelista mianuje S. Szymona gorliwym (zelotes).

S. Tomasz Apostoł zwany Didimus (bliźniak), przewędrował dla rozkrzewienia Ewangelii Medyą, Persyą i część Indyi, od bałwochwalców przebity włócznią i pogrzebiony na górze skalistéj *Calurmina* a nie *Calmina*, przezwanej od krajówców Malabarskich czyli kamienéj o dwie mile od miasta *Meliapoura* odległéj, S. Tomasz wyżłobił na téj skale krzyż dwóstopowy, przed którym się modlił. Hieroglify około niego w XVI wieku przez wprawnych Braminow od czytane, wyrażają, że S. Apostoł Tomasz 50 r. po Chr. był umęczony na tym głazie za wiarę Indyanom opowiadaną. Niedługo istiniał tu Chrzescianizm, w IX stoleciu poczęli go rozkrzewiać kacerze Nestoryanie Babilońscy i nazwali siebie Chrześcianami Tomasza świętego. Ciało jego w trzecim wieku przeniesione zostało z Meliapuru do miasta Edessy, a po napadzie Saracenów na wyspę Chio, Portugalczycy znalezli w XVI wieku małe szcięty S. To-

masza ciała zostawione w Meliapurze i przenieśli one do miasta Goa.

Sam Zbawiciel powołał na Apostoła celnika Mateusza. Ucieszony z téj godności, sprawił ucztę dla Chrystusa i Jego uczniów, liczni celnicy ją uobecnili, a gdy Faryzeuszowie wymawiali Apostołom, że ich mistrz z grzesznikami biesiaduje, odrzekł im Chrystus, iż chorym, nie zaś zdrowym, potrzebny lekarz. S. Mateusz napisał Ewangelią ósmego roku po Zmartwychwstaniu Chrystusa, w Jerozolimie i w Etyopii ją ogłaszał, a w Sennarze ochrzcił Ifigenią, którą przedtém wskrzesił, tym cudem nawrócił jéj ojca króla Palemona z całą rodziną, następca tronu Hirtak nie mogąc skłonić Ifigenii do zaślubienia go z przyczyny, iż poświęciła Bogu dziewictwo, za poradą S. Mateusza, zamordował go przy ołtarzu podczas mszy świętéj przezeń odprawianéj. Ciało jego w XI wieku przeniósł S. Grzegorz VII najwyższy pasterz do Salernu. Przed powołaniem na Apostoła nazywał się Lewi i był synem Alfeusza. S. Hieronim przetłomaczył Ewangelią S. Mateusza po chaldejsku napisaną hebrajskiemi literami na grecki i łacinski język z rękopisu S. Apostoła, (*lib. III. contr Pelag*).

S. Maciéj należał do 72 uczniów Chrystusa, Apostołowie wybrali go w wieczerniku towarzyszem swoim na miejsce Judasza zdrajcy. Po przyjęciu Ducha Sgo Apostoł Maciéj nawracał pogan w Kapadocyi i na brzegach czarnego morza. Umęczony w Kolchidzie. Ciało jego do Rzymu przeniesione.

S. Jakób zwany większym syn Zabedeusza i Salomei, brat starszy S. Jana Ewangelisty, urodzony w Betsaidzie, opowiadał Ewangelią w Judei, podanie głosi, iż zwiedził Hiszpanią. Nawrócił Hermogena i Fileta Filozofów. Herod Agrypa Król Judzki dla przypodobania się Żydom ściąć go rozkazał 43 r. po n. C. Oskarzyciel S. Jakóba tak się skruszył, patrząc jak chętnie umrzeć za Chrystusa pragnął, iż wołał, chrześcianinem jestemi przepraszał Apostoła, który uścisnąwszy go, rzekł: pokój z nami i oba śmierć społem poniesli, krótko żył przesladówca Herod, podczas

przemowy z tronu do posłów Tyryjskich i Sydońskich, pochlebcy się odezwali, że głos jego jest głosem Boga, nagle zaniemógł i wkrótce umarł pożarty od robactwa. Uczniowie ciało S. Jakóba pochowane w Jerozolimie przenieśli do miasta Ira Flavia (Elpadron) w Hiszpanii. W XV wieku Alfons Król zwany czystym umieścił je w Kompostelli.

Jan S. najmilszy uczeń Chrystusa, brat S. Jakóba większym zwanego, 26 lat wieku liczył, gdy go powołał Jezus na Apostoła, podzielał on trudy i pracę z Piotrem S. Przeniosłszy się do Azyi mniejszéj, zwiedził Partow, w Jonii i Frygii 7 Kościołów założył, Efez miasto było jego stolicą. Najświętsza Marya Panna przy nim aż do Wniebowzięcia zostawała. W 95 r. po n. C. Domicyan Rzymski cesarz sprowadził go do Rzymu i do kotła wrzącym olejem napełnionego wrzucić kazał, bez uszkodzenia wyszedł z niego i na wyspę Patmos wygnany, gdzie napisał księgę objawień (Apocalypsis). Po śmierci prześladowcy do Efezu powrócił i tu ogłosił wzniosłą Ewangelią swoję dla skarcenia bluźnierstw Ebiona i Cerynta kacerzy (97 r. po n. Ch.). Sty Klemens Alexandryjski o nim wzmiankuje, iż obchodząc kościoły polecił opieceBiskupa sąsiedniego Efezowi młodzieńca, który uwiedziony od rozwięzłych współ-towarzyszów, został naczelnikiem zbójców, 90-letni Apostoł Jan S. o tém uwiadomiony, wskoczył na koń i pośpieszył do niego, struchlały młodzieniec na widok sędziwego pasterza, uciekał w głąb jaskini, dogoniony, stanął jak wryty, synu! rzekł mu Apostoł, nie trać nadziei zbawienia, powróć do Boga, ten głos błagalny starca zwrócił do Chrystusowéj owczarni błędną owcę. Gdy nie mógł dla starości chodzić, uczniowie nosili go do kościoła, gdzie ciągle im powtarzał: „synaczkowie miłujcie się wzajemnie“ znużonym powtarzaniem tych wyrazów odrzekł, dość jest, gdy to Boskie przykazanie wypełnicie ([11]). Stronił od współczesnych kacerzy i wzbraniał ich witać. Uciekłszy raz z łaźni, wywiódł z niéj Chrześcian i rzekł im, lękam się, aby jéj ściany nie przygniotły nas wespół z Ceryntem

bluźniercą Chrystusa. Przed śmiercią nie wzbraniał sobie niewinnych rozrywek, gdy raz z przyswojoną kuropatwą igrał, dziwił się strzelec nadeszły téj zabawie, S. Jan to postrzegł i spytał go, czy zawsze ma łuk napięty? nie, odpowiedział strzelec, zwalniam go, aby nie osłabł, otoż i ja pozwalam wytchnienia ciału po pracy umysłowéj. Umarł ten mąż święty w 98 r. życia, pochowany w Kościele Efezkim (100 r. po n. C.).

Judasz syn Szymona ztąd nazwany Jskaryotą iż przybył do Jerozolimy z miasteczka Judzkiéj ziemi *Carioth*. Powołany na Apostoła, dla nasycenia chciwości i chęci skupienia bogactw zaprzedał mistrza swego żydom a poznawszy zbrodnię swoję, nie pokutował; lecz się obwiesił na drzewie oliwnym z rozpaczy.

Zaliczony do grona Apostołów, ich niespracowany pomocnik Józef, któremu dali oni nazwę Barnabas pocieszycieł, iż miał dar smutnych cieszyć, urodził się w Cyprze, Gamaliel był jego nauczycielem, a Paweł i Szczepan Dyakon z nim uczęszczali do szkoły Jerozolimskiéj. S. Łukasz Ewangelista mówi, iż Barnabas S. najpiérwszy sprzedał żyżną rolę swoję, wzięte za nią pieniądze złożył u nóg apostolskich dla żywienia niemi ubogich. On zalecił Apostołom nawróconego Pawła i z nim nawracał pogan, oraz Żydow. Jan Marek nieodłącznym był ich towarzyszem. Żywoty męczeńskie Greków zwiastują, że S. Barnabas od pogan i Żydów był ukamienowany w Salaminie. Anteneusz Biskup tego miasta znalazł ciało jego w 488 r. z księgą Ewangelii S. Mateusza na piersiach złożoną.

Prócz Apostołów, tajemnymi uczniami Chrystusa byli: SS. Józef z Arymatei i Nikodem. Piérwszy posiadał ogrody i domy w Jerozolimie i między członkami Sanhendrynu się liczył ([12]) on wespół z Nikodemem Senatorem ([13]), drugim uczniem tajemnym Chrystusa złożył Ciało Jego w nowym grobie dla siebie w skale wyżłobionym, a sprzedawszy swe dobra jawnie opowiadał wiarę, rodzaj śmierci jego niewia-

domy, Nikodem zaś wygnany od Żydów z Jerozolimy za pogrzebienie Mistrza swojego, skończył życie w domu wiejskim Gamaliela, obrońcy prześladowanych Apostołów, tajemnie przez nich ochrzczonego z całą rodziną oprócz starszego syna Jezusa Arcykapłana Żydowskiego. Gamaliela ciało było znalezione od S. Luciusza Kapłana w 413 r. wespół z synem jego Abibusem, Nikodemem i Szczepanem Dyakonem. Uroczystość przeniesienia ich zwłók świętych do Jerozolimy 3 sierpnia Kościół obchodzi.

O pomocnikach Apostolskich w rozkrzewieniu nauki Jezusa Chrystusa.

Najgorliwszym pomocnikiem Piotra Apostoła był S. Marek w Cyrenie urodzony, z plemienia żydowskiego, po swojém od Apostołów nawróceniu, towarzyszył S. Piotrowi do Rzymu powracającemu i w nim skreślił Ewangelią (45 r. po n. Ch.). S. Piotr wysłał go na piérwszego Biskupa miasta Alexandryi, poganie przeciw niemu się spiknęli i porwawszy Łukasza mszą świętą odprawującego zawlekli na wysoką górę skalistą i z niéj strącili męczennika w przepaścisty wędół (68 r. po n. C.). Ciało Jego przeniesione zostało do Wenecyi i w najwspanialszym koniele tego miasta złożone.

Acz jednéj nazwy, innym był od Marka Ewangelisty Jan Marek syn wdowy Maryi, która w Jerozolimie przyjmowała S. Piotra na modlitwę przychodzącego do jéj domu. Jan Marek towarzyszył S. Pawłowi i Barnabie krewnemu swojemu w pielgrzymce do krajów azyatyckich, a w 62 r. po n. C., pomagał S. Pawłowi w Rzymie opowiadać wiarę, który w listach swoich o nim namienia, umarł Jan Marek w Efezie (14).

S. Łukasz Antyocheński lekarz nawrócony od Pawła S., ciągle z nim wędrował. W 53 r. po n. Ch. napisał w Rzymie Ewangelią. SS. Paulin i Grzegorz Nisseński wzmiankują, że w Patrasie ukrzyżowany od pogan został. Podanie przyznaje S. Łukaszowi, iż

obrazy malował. Swięta Pulcherya cesarzowa umieściła 453 r. w Carogrodzkim od niéj wystawionym Kościele obraz Najświętszéj Maryi Panny pędzla S. Łukasza.

S. Tymoteusz najmilszy uczeń S. Pawła, urodzony w Listrze, pomagał mistrzowi swojemu opowiadać wiarę w całéj Azyi, poświęcony przezeń w młodzieńczych latach na kapłana, spełniał gorliwie częste poselstwa jego do rozmaitych gmin chrześciańskich, nakoniec przeznaczony od niego Biskupem Efezkim w 64 r. po n. Ch., gdy powodowany gorliwością, wzbraniał poganom obnaszać po ulicach posągi Minerwy, ukamienowan od nich został 97 r. po n. Ch.

S. Ewodyusz z żydów Antyocheńskich od S. Piotra nawrócony w 42 r. po n. Ch., był jego następcą na Biskupstwo Antyocheńskie, po założeniu Stolicy Rzymskiéj przez S. Piotra, który lat 7 rządził Kościołem Antyocheńskim i 42 r. po n. Ch. do Rzymu się przeniósł ([15]). Józef Flawian dziejopis żydowski poświadcza, że S. Ewodyusz męczeństwem dokonał życia z rozkazu Wespazyana cesarza 71 r. po n. Ch. ([16]).

S. Arystarch z narodu żydowskiego w Tessalonice zamieszkały, nawrócony od S. Pawła 52 r. po n. Ch. przewędrował z nim Azyą mniejszą i Grecyą. Wygnany z Efezu w 60 r. po n. Ch. udał się z Łukaszem S. dla odwiedzenia Pawła Apostoła w Rzymie uwięzionego. Dziejopis Adon świadczy, iż Arystarch po śmierci mistrza swego umarł na Biskupstwie Tessalońskiém.

S. Tytus Grek nawrócony od S. Pawła, był z nim na Soborze Jerozolimskim 50 r. po n. Ch., a w 63-m został Biskupem wyspy Krety i na niéj umarł.

S. Sylas, albo Sylwan, dopomagał w pracach Apostolstwa S. Piotrowi w Rzymie 42 r. po n. Ch., a 50 był na Soborze Jerozolimskim. Obszedł z Pawłem S. Azyą mniejszą, umarł w Koryncie.

S. Onezyfor uczeń S. Pawła, długo z nim przebywał w Efezie i towarzyszył mu w rzymskiém więzieniu. Konsul Adryan kazał go końmi roztargać, iż nie chciał uczcić bożków pogańskich (65 r. po n. Ch.).

S. Filemon z żoną Apią, mieszkaniec Kolossy od Epafra ucznia Apostolskiego ochrzczony, wspierał swemi bogactwy ubogich i nauczał wiary pogan. S. Paweł w listach zowie go współ-pracownikiem i poleca niewolnika Onezyma, którego sam ochrzcił, aby przebaczył mu jego ucieczkę, Filemon spełnił radę Apostoła i napowrót odesłał go z listem, aby posługiwał w Rzymie uwięzionemu Pawłowi S. Ci małżonkowie pobożni od pogan byli zamordowani podczas buntu w Kolossie.

S. Trofim z pogaństwa od Pawła w Efezie nawrócony 58 r. po n. Ch., służył mu w Rzymskiém więzieniu i przezeń Biskupem Arelateńskim, w Gallii uczyniony, rodzaj śmierci jego niewiadomy.

S. Dyonizyusz Areopagita męczennik, sławny mędrzec i główny członek sądu w Atenach Areopagiem zwanego ([17]), odezwał się podczas całkowitego zaćmienia słońca przy skonaniu Chrystusa na krzyżu, *Aut Deus naturae patitur, aut mundi machina dissolvitur,* nawrócony od S. Pawła 51 r. po n. Ch. i piérwszym Biskupem Ateńskim przezeń postanowiony, 95 r. 9 października z rozkazu Dyoklecyana cesarza śmierć za wiarę poniósł. Ciało jego z Aten do Kapui w XII. wieku Piotr Kardynał i Biskup tego miasta sprowadził. Innocenty III Papież w 1211 roku przesłał je Opactwu S. Dyonizyusza od króla Dagoberta blizko Paryża uposażonemu. Uczynił to najwyższy Pasterz dla przekonania Benedyktynów w niem usadowionych o błędném ich mniemaniu względem patrona swego; ponieważ twierdzili, że posiadają święte zwłoki Areopagity, gdy rzeczywiście były u nich szczęty S. Dyonizyusza męczennika, piérwszego Biskupa Paryzkiego. S. Grzegorz Turoneński i dzieje rzymskie męczenników świadczą, że ten Biskup wespół z Kapłanem Rustykiem i dyakonem Eleuteryuszem 3 października 270 r. po n. Ch. z rozkazu Aureliusza Rzymskiego Cesarza byli ścięci na górze Marsowéj, dzis górą Męczenników zwanéj. Ten obłęd zakonników wynikł z dziejów ich Opata Hindulfa opisującego życie SS. Patronów Opactwa na rozkaz

Ludwika I. cesarza. Hindulf przywodzi księgę przez S. Dyonizyusza w III wieku pod nazwą *areopagitica* wydaną, uwiedziony podobieństwem imienia Autora i nazwiska dzieła, przyznał je S. Dyonizyuszowi i domyślnie wnioskował, że on zostawiwszy Kwadrata swoim następcą w Atenach, sam się udał do Paryża dla opowiadania wiary. Za jego zdaniem poszli Hinkmar Opat S. Dyonizyusza, potém Arcy-biskup Remeński, Syncel Kapłan Jerozolimski, Metodyusz Patryarcha Konstantynopola, Swida i Metafrast dziejopisowie Uczeni XVII wieku Sirmont, Delonay, Tillemont i Brewiarze Paryżkie wskazali dowodnie różnicę czasu i miejsca męczeństwa obu świętych Dyonizyuszów. Dzieła S. Areopagity przysłał cesarz Michał zająkliwy w IX wieku Ludwikowi I., który rozkazał je przełożyć na język Łaciński, Lacroze i Brücner czynią wydawcą tych dzieł Synezyusza Biskupa Ptolomaidy w 400 r. po n. Ch.

Prócz wyliczonych tu Apostolskich pomocników, SS. Paweł i Łukasz wspominają w pismach swoich Andronika, Narcyza, Apolona, Tychika, Herodyona, i wielu innych współ-towarzyszów ([17]).

O niewiastach od Apostołów przezwanych pobożnémi.

Wzorem i przewodniczką pobożnych niewiast mianują dziejopisowie kościelni Bogarodzicielkę, Maryą Pannę, córkę Joachima i Anny w Nazarecie zamieszkałych, z pokolenia Judy, królowie przodkami ich byli. Niewola Babilońska zubożyła tę rodzinę. Ewangeliści mało szczegółów życia Maryi, Jéj rodziców i Sgo Józefa nam przekazali. Nicefor w dziejach swoich ([18]) umieścił list Ewodyusza Biskupa Antyocheńskiego, on wyraża, iż rodzice oddali trzyletnią córkę jedynaczkę Maryą na służbę Panu Bogu w Kościele Jerozolimskim, gdzie 11 lat przemieszkała, a 14 roku Jéj życia kapłani polecili ją straży Józéfa S., w czwartym miesiącu jéj z nim pobytu, Anioł

Gabryel zwiastował téj Pannie najczystszéj poczęcie Syna Boskiego, wkrótce potém odwiedziła krewną swoję Elżbietę w Hebronie zamieszkałą, gdy zaś do Betlejemu przybyła dla popisu ludności od Augusta cesarza nakazanego, porodziła w nim Zbawiciela świata, cztérdziestego dnia potém stawiła Go w kościele, Symeon starzec i prorokini Anna oglądali w nim Boskie niemowlę. Zkąd do Egiptu je uniosła, po śmierci Heroda w Nazarecie się usadowiła. Gdy 12letni Jezus został w Jerozolimie, znalazła Go wśród mędrców żydowskich. W 30 roku życia Chrystus był na weselu w Kanie-Galilejskiéj i Marya z Apostołami tam się znajdowała. Podczas męki Jego wszędzie za Nim chodziła. Polecona przezeń z Krzyża S. Janowi za matkę, przez 10 dni trwała w wieczerniku na modlitwie z wielu pobożnemi niewiastami, nakoniec Jan S. zaprowadził ją do Efezu. Czas Jéj Wniebowzięcia niewiadomy, SS. Andrzéj z Krety i Grzegorz Turoneński 48 rok po n. Ch. naznaczają.

W poczet nawróconych niewiast zalicza się S. Marya Magdalena, Chrystus ją od 7 czartów uwolnił, nie odstępowała Go aż do Wniebowstąpienia. Inną była ta pokutnica od Maryi siostry Łazarza i Marty, co stwierdza S. Łukasz Ewangelista (VII). Ta pobożna rodzina mieszkała w Betanii, a Magdalena w Galilejskiém ustroniu zwaném Magdalon nad Tyberyadskiém, czyli Genezaretskiém jeziorem. Obie Maryi skropiły nogi Zbawiciela wonnościami; lecz w różnych czasach i miejscach. Magdalena tę posługę uczyniła Chrystusowi rokiem przed Jego śmiercią u Szymona Faryzeusza w Naim, Galilejskim grodzie, Zbawiciel powieścią o dłużnikach rozproszył jego podejrzliwe myśli, a Magdalenie odpuścił grzechy, siostra Marty i Łazarza Marya téż samą przysługę okazała Jezusowi na biesiadzie w domie Szymona trędowatego w Betanii, sześciu dniami przed śmiercią Jego, w obec siostry swojéj Marty, brata Łazarza niedawno wskrzeszonego i Judasza Iskaryoty, który mruczał, iż wonności 300 denarów (27½ r.) kosztujące były zmarnowane (19). Podanie głosi, że S. Magdalena służyła

Maryi Pannie i w Efezié umarła. S. Gwilibald VII, wieku pielgrzym jéj grób widział. Pierwsi Ojcowie Kościelni zwłaszcza Greccy dowodzą, że 3 były Maryi: piérwsza z miasta Naim, druga Magdalena z Galilei, a trzecia z Betanii, Łacińscy dwie piérwsze za jedną uważają pospolicie zwaną grzesznicą pokutującą. Cesarz Leon Filozof w 890 r. przeniosł ciało S. Magdaleny do Kościoła S. Łazarza w Carogrodzie, a ztąd przewiezione było do Rzymu i w Kościele S. Jana 1204 r. złożone.

Uczony Benedyktyn X. Faillon w zebranych pomnikach apostolstwa S. Magdaleny zgodnie z Brewiarzem Rzymskim, a po nim XX. Maille i Lacordaire w życiu S. Magdaleny przez nich skreślonem zasadnie dowodzą, że ona i jéj rodzina wygnana z Palestyny od żydow, przypłynęła na statku bez wioseł do Prowancyi i 33 lata żyła na skalistej pustyni zwanéj *La Sainte Baume* sąsiedniéj Marsylii a ciało jéj pogrzebione w podziemniéj kaplicy na środka kościoła S. Maxymina wystawionej, zakonnicy Kasianitami zwani, w 428 r. je znalezli; lecz 710 r. podczas najazdów saraceńskich skryli te szczęty i klasztor opuścili, Karol II. Xiąże Salernu i Prowancyi wynazał zwłóki S. Magdaleny 1279 r. i po wyjednaniu Bulli Papieża Bonifacego VIII. wydanej 6 kwietnia 1295 r. sprowadził do opactwa S. Maxymina 20 Dominikanów, a 4 do Kaplicy *La Sainte Baume*, 600 lat prawie oni tu przemieszkali, 1793 r. Francuzy Rewolucyami ich rozproszyli zrabowawszy kościoł i grób S. Magdaleny, Dominikan Lacordaire okupił 1859 r. mury i 30 współbraci w nich osadził.

Marya żona Kleofasa Alfeusza, siostra S. Józefa, opiekuna Jezusa, była matką SS. Apostołów Judy-Tadeusza, Jakóba mniejszego i Symeona drugiego biskupa Jerozolimy, uwierzywszy w Chrystusa, szła za Nim na Kalwaryą i widziała Go po zmartwychwstaniu. Dalszych szczegółów jéj życia Ewangelia nie wspomina, o Kleofasie zaś mówi, że idąc do miasteczka Emaus rozprawiał z towarzyszem swoim Amaonem o Zmartwychwstaniu Chrystusa, którego oba u-

czniami byli. Zbawiciel im się ukazał i wszedł do domu Kleofasa, gdzie się dał poznać przy łamaniu chleba (20).

Salomea Zebedeusza żona, której synami byli SS. Jakób starszy i Jan Apostołowie, należała do grona pobożnych niewiast, ona błagała Chrystusa, aby jéj synów umieścił obok siebie w królestwie niebieskiém, który jéj odrzekł: „nie wiecie, o co prosicie,“ Salomea z wielu niewiastami namaściła Ciało Jezusa i słyszała głos Anioła, iż Chrystus zmartwychwstał.

Między niewiastami, które szły za Chrystusem krzyż na Kalwaryą dźwigającym, jedna z nich śmielsza, niewiadomej nazwy, otarła białą chustką skrwawione oblicze Zbawiciela i w nagrodę litościwéj posługi otrzymała wizerunek Jego na niéj czerwony. Podanie głosi, że odtąd owa niewiasta Weroniką się przezwała (21)

S. Łukasz Ewangelista wspomina o dwóch niewiastach Joannie żonie Chuzy zwierzchnika dworu Heroda Agrypy i Zuzannie, obie posługiwały Chrystusowi i wspieraly hojnie ubogich (22).

Marya żona Marka była wdową, syn jéj Jan Marek został uczniem Apostołów, którzy po Wniebowstąpieniu Chrystusa ustronili się do wieczornika jéj domu i tam otrzymali Ducha S. W nim Chrystus raz ostatni przed męką swoją wieczerzał. S. Piotr cudownie przez Anioła z więzenia oswobodzony do tegoż domu w nocy kołatał, wpuszczony od służebnicy Rode zwanéj znalazł tu wiernych za oswobodzenie jego się modlących (23).

S. Paweł w listach swoich czyni chwalebną wzmiankę o posługach kościołowi pobożnych niewiast: Klaudyi żony Pudencyusza senatora jemu przychylnego, Julii Rzymianki, Ewodyi, Pryscylli żony Akwileusza Feby, Syntyki (24). i w. i.

Piérwsze Prześladowanie Chrześcijan od bałwochwalców.

Jezus Chrystus zapowiedział uczniom swoim, że będą prześladowani dla imienia Jego, co się dotąd

sprawdza. Chrześcijanie przez trzy wieki ciągle byli męczeni. Najpierwszym po Żydach był ich prześladowcą Neron cesarz syn Domicyusza Enobarda, morderca własnéj matki Agrypiny, żony swéj Oktawii, Seneki i Burhusa nauczycieli. On kazał Rzym podpalić, aby przedstawił sobie widok zburzonéj od Greków Troi, 9 dni i nocy trwał pożar i 10 wydziałów miasta zniszczył. Dla uspokojenia gminu wzburzonego tą klęską, dręczył najwściekléj Chrześcijan ogłoszonych za sprawców téj zbrodni. Pogański dziejopis Tacyt świadczy, iż oprawcy pokrywali męczenników skurami żwierząt i lwom na pożarcie ich wyrzucali, przyodzianych takoż w szaty smołą, olejem i woskiem powleczone przybijali do słupów i podpalali. Podczas 4-letniego prześladowania prócz mnóstwa umęczonych (66 r. po n. C.) krew przelali za Chrystusa SS. Piotr i Paweł Apostołowie, Martynian i Processus ich strażnicy, Olimpius i Herodion uczniewie, Tarbes dworzanin cesarski Anastazya i Bazylika szlachetne matrony Rzymskie. Celsus, Nazariusz, Gerwazy i Protazy, Ewodyusz Antyocheński i Marek Ewangelista Alexandryjski Biskupi. Rozjątrzony senat okrucieństwy Nerona karę nań chłosty i śmierci uchwalił; lecz on uprzedził ten wyrok samobójstwem. Tertulian za chlubę Chrześcijanom uważa, iż najwystępniejszy władzca był ich piérwszym prześladowcą.

Zburzenie Jerozolimy.

Już się uzupełniła miara nieprawości Bogobójczych Żydów, którzy przeleli krew' Proroków, Messyasza i Jego uczniów, 40 lat czekał Bóg ich nawrócenia i przestrzegał nadzwyczajnemi zjawiskami: wozów zbrojnych, światła przeraźliwego nad Jerozolimą i w świątyni, tudzież wołania z Przybytku Pańskiego: *wyjdźmy ztąd śpiesznie.* Józef dziejopis żydowski opowiada w swoich rocznikach, iż wieśniak zwany Jezusem przez 4 lata i 5 miesięcy dniem i nocą wołał ciągle po ulicach miasta, biada Jerozolimie, biada kościołowi, bez względu na częstą chłostę jemu zadawaną.

Żydzi miotani duchem niekarności i jarzmieni od starostów rzymskich: Piłata ([25]), Felixa, Festa Florusa podnieśli rokosz przeciw Rzymianom (70 r. po n. C.) i wodza ich Cestyusza pobili. Chrześcijanie, aby w nim nie uczęstniczyć, przenieśli się do miasteczka Pella, górami osłonionego. Domowe kłótnie na trzy główne stronnictwa rozdzielały Żydów, którym przewodniczyli Eleazar, Jan i Szymon. Wespazyan i syn jego Tytus ściśle opasali wojskiem Jerozolimę, tłumy Żydów z miast i wsi okolicznych na uroczystość wielkanocną zgromadzonych, tak uszczupliły żywność, iż mieszkańcy ogłodzeni zasilali się trupami ludzi, kośćmi zwierząt, skurami obuwia i puklerzy. Marya córka Eleazara głód cierpiąc upiekła i zjadła cząstkę ciała własnego syna. Rzymianie rozwaliwszy potrójne mury grodowe wpadli do miasta, żołnierz wrzucił roziskrzoną głównię przez okno do Swiątyni, wybuchły z niéj pożar nie mogli Żydzi ugasić i cały kościół spłonął, miasto zamieniło się w stosy gruzów i kamień na kamieniu podług przepowiedni Chrystusa w niém nie pozostał, 1,100,000 Żydów zginęło podczas 6 miesiącznego oblężenia, 97,000 w różne strony ich sprzedano prócz starców, kobiet i dzieci, 700 znakomitych Żydów z Janem i Szymonem dla uświetnienia tryumfu Tytusa do Rzymu odesłano. Wielkie mnóstwo ich pomordowano. Codziennie prawie po 400 zbiegów żydowskich krzyżowali Rzymianie, wielu zaś rozsiekali dla wyszukania połknionych klejnotów, złota i srébra, nie zginął jednak naród żydowski dotąd bez ołtarza, kapłana i ojczyzny, jest naocznym świadkiem rzeczywistości wiary chrześcijańskiéj.

Drugie Prześladowanie Chrześcijan.

Cesarze Wespazyan i Tytus nie ścigali Chrześcijan, których poczet wzrastał, ich następca Domicyan syn Wespazyana (81—96 po n. C.) okrutne wszczął prześladowanie wyznawców Chrystusa, z jego rozkazu S. Jan Ewangelista był wrzucony do kotła wrzącym ole-

jem napełnionego, S. Flawian-Klemens brat stryjeczny Domicyana ścięty, żona jego Flawia Domitella i synowica téjże nazwy spalone w Teracynie, ich słudzy Achilles i Nereusz ścięci, Głabryon konsul i Nikomed kapłan z wielu męczennikami krew' przeleli za wyznanie Chrystusa. Domicyan po 15-letniém władztwie znienawidziany od Rzymian, zginął mieczem przebity od spiskowych Parteniusza i Szczepana szermierzy dworskich.

Najwyżsi Pasterze Kościoła Rzymskiego.

Jezus Chrystus postanowił Szymona Piotra swoim namiestnikiem, czyli zastępcą zwierzchniczym nad swoim kościołem, nie zaś następcą; bo żaden rządzca Kościoła Chrystusowego po Nim, jako po wiecznym pasterzu przywłaszczyć sobie téj nazwy nie może; lecz tylko się mianuje zastępcą, czyli namiestnikiem Jego. Wszyscy więc najwyżsi pasterze powszechnego kościoła na Stolicy Rzymskiéj usadowieni, którzy nim rządzili i rządzić będą aż do końca świata, zowią się następcami Piotra, a nie namiestnikami jego; ponieważ oni z nim samego tylko Chrystusa są zastępcami i dzierżą władzę związywania i rozwiązywania od Chrystusa. Każdy następca S. Piotra rządzi kościołem w imieniu tylko Chrystusa, chociaż z kolei rządy obejmuje po S. Pietrze, którego Apostolstwo szczegółowie jest skreślone wyżéj, 25 lat on siedział na Stolicy Rzymskiéj przezeń założonéj.

Drugim namiestnikiem Jezusa Chrystusa, a piérwszym następcą Piotra S; r. 66, był S. Lin Toskańczyk syn Herkulana, on zalecił, aby niewiasty podług nauki S. Pawła okrywały twarz i głowy, zwłaszcza w kościele, ponowił nakaz apostolski świętkowania niedzieli, świąt Zmartwychwstania, Wniebowstąpienia i Zesłania Ducha Sgo, tudzież zachowania postu 40-dniowego. Umęczony 23 września 78 r. po n. C. od Saturnina starosty Rzymskiego. Siedział na stolicy Apostolskiéj lat 12.

S. Klet Ateńczyk po S. Pietrze drugi pasterz naj·

wyższy Rzymskiego Kościoła od Apostołów nawrócony, 78 r. po n. C. obrany, poświęcił 25 kapłanów, on piérwszy w pasterskich okolnikach używał wyrażeń: *zdrowie i błogosławieństwo apostolskie.* Morowe powiétrze 79 r. mnogich Rzymian sprzątało, Chrześcijanie pielęgnowali w szpitalach chorych współwyznawców i pogan z domów na ulice wyrzucanych, S. Klet poniósł męczeństwo za panowania cesarza Domicyana 91 r. po n. C. rządził kościołem lat 12 miesięcy 7 dni 11.

Trzeci Papież po S. Pietrze Klemens z rodu żydowskiego, nawrócony 62 r. po n. C. był synem Faustyna. S. Piotr poświęcił go na kapłana, obrany Rzymskim Pasterzem 23 stycznia 91 r. po n. Ch., przeznaczył 7 Dyakonów dla zbierania wiadomości o męczennikach, nakazał święcić zioła, 96 r. po n. Ch. skarcił Koryntyan, którzy nieprawnie wygnali przykładnych kapłanów, dla uśmierzenia ztąd wynikłych niesnasek posłał do Koryntu 5 Kapłanów Rzymskich: Efeba Klaudyusza, Waleryana Fortunata i Witona. Trajan cesarz skazał Klemensa S. do kopalni marmurów w Cherzonezie, gdzie cudownem wyprowadzeniem z góry skalnéj wody, licznych pogan nawrócił. Rafidyan starosta kazał go w morze z kotwicą do szyi uwiązaną wrzucić 100 r. po n. Ch.; 9 lat S. Klemens rządy kościoła sprawował.

Kacerze Igo Wieku Chrześcijaństwa.

Głową kacerzy w 1m stóleciu był Szymon czarnoxiężnikiem pospolicie zwany, który widząc Apostołów cuda wielkie czyniących, chciał nabyć od nich ten dar Ducha Sgo i podobne cuda czynić, wyklęty od S. Piotra, jął się błędnéj nauki Gnostyków, czyli oświeconych, którzy roili, że świat jest zapełniony rozmaitemi duchami, ich dziwaczne wnioski powstały z Filozofii Indyjskiéj połączonéj z Greckiemi zasadami, one się rozszerzyły pod nazwą *Neoplatonizmu* i trwały do 3go wieku. Piérwszy z Chrześcijan Szymon został gnostykiém i wiary odstępcą. Znienawi-

dziany w Samaryi, do Rzymu się przeniósł, gdzie 66 r. po n. C. zapowiedział, iż się wzniesie pod obłoki, gdy rzeczywiście się podniósł w górę przed obliczem Nerona cesarza i mieszkańców Rzymskich, skuteczna modlitwa SS. Apostołów Piotra i Pawła obaliła go na ziemię, upadając Szymon zgruchotał nogi, skrycie wywieziony od przyjaciół do miasta Brudusium, nie przeniósł hańby, wypadł przez okno i samobójstwem ukrócił sobie życie. Wszyscy świętokupcy od imienia jego Symoniakami się zowią zwykle. Saturnin i Bazylid kacerze byli jego uczniami.

Hymeneusz biegły krassomówca od Apostołów nawrócony 50 r. po n. C. przeczył zmartwychwstaniu ludzi, S. Paweł wyklął tego kacerza i strzedz się go zalecił Tymoteuszowi świętemu ([26]). Tenże błąd rozsiewali Alexander złotnik i Filotas Grek, oba Chrześcijanie, których S. Paweł wyłączył z grona wiernych ([27]).

Cerynt Żyd Antyocheński, uczeń szkoły Alexandryjskiéj i potém Chrześcijanin twierdził, że dwojaki świat ukryty, nie od Boga stworzony, istnieje i przeczył Bóstwu Jezusa Chrystusa. S. Jan Ewangelista zbijał jego bluźnierstwa ([28]). Towarzysz jego Ebion nauczał, że Bóg poruczył władzę nad swiatem Chrystusowi i czartu. Jego uczniowie poświęcali najświętszą ofiarę na wodzie; bo się brzydzili winem, nie jedli mięsa i wielożeństwem się kalali ([29]).

Nikolaitów, rozwięzłych kacerzy był według świadectwa Tertullina głową Mikołaj Dyakon, lecz S. Klemens Alexandryjski go uniewinnia i dowodzi, że kacerze, zwłaszcza Menander Samarytan, słysząc powtarzane zdanie tego Dyakona, iż *trzeba ćwiczyć swe ciało*, zdróżny nadali mu wykład i Nikolaitami siebie nazywali, przyswoili takoż błędy Ebiona i Cerynta ([30]).

Nazarejczycy łączyli ustawy Mojżeszowe z nauką Ewangeliczną, przyznawali Bóstwo Chrystusowi, trzymali się Ewangelii S. Mateusza, a inne odrzucali. Dzieje Apostolskie (XV). mianują naczelnikami tego kacerstwa uczonych Żydów, którzy przyjęli Chrześcijanizm.

Apoloniusz Tyaneński od Dyoklecyana cesarza poważany, zwodził lud proroctwy i pozornemi cudami, umarł ten oszust 90 r. po n. C. Filostrat dworzanin skreślił jego życie w r. 211 po n. C. na prożbę Julii Domny rozwięzłéj żony cesarza Sewera i zapełnił je urojonemi cudami, mniéj ich mieści Hierokles współwieczny Apoloniusza, rządca Alexandryi i główny nieprzyjaciel Chrześcijan, wielu ich dało się uwieśdź złudzeniom Apoloniusza.

Sobory w 1 wieku zwoływane.

Dzieje Apostolskie wymieniają 3 sobory Apostołów, 1szy w wieczerniku się odbył, gdzie S. Maciéj został policzony między Apostołami. Na 2gim soborze wybranych od Chrześcijan 7 Dyakonów poświęcili Apostołowie. 3ci sobor w Jerozolimie był zwołany 50 r. po n. Ch., SS. Apostołowie Piotr, Paweł, Jan i Jakób z wielu kapłanami i dyakonami go uobecnili i na nim uwolnili pogan ochrzczonych od zachowania niektórych ustaw Mojżeszowych. Piotr S. piérwszy wyrokował słowy na późniejszych soborach odtąd używanemi zwyczajnie; „*Visum est enim Spiritui Sancto et nobis.*“

Pisarze Kościelni.

Najcelniejszém dziełem piérwszego wieku są 4 Ewangelie, ułożyli je S. Mateusz 41 r. po n. Ch. i S. Jan po hebrajsku (97 r.), S. Marek (45 r.) i S. Łukasz (53 r.) w greckim języku. SS. Apostołowie zostawili rozsyłane do kościołów listy, one łącznie z 4 Ewangeliami, księgą objawień i dziejami Apostolskiemi składają księgę zwaną pospolicie nowym zakonem, lub testamentem, S. Piotr skreślił dwa listy, S. Paweł 14, S. Jakób mniejszy 1, S. Juda 1, S. Jan 3 i księgę objawień, S. Łukasz dzieje Apostolskie 30-letnie, S. Klemens I Papież zostawił 4 listy, Hermes ułożył księgę zwaną Pasterz. Inne utwory przyznawane Apostołóm, kościół święty odrzuca; ponieważ kacerze pod ich nazwą je uklecili.

Zwyczaje, Ustawy Kościelne i Karność.

Apostołowie zakładający nowe kościoły przeznaczali im Biskupów, ci zaś dla pomocy sobie poświęcali kapłanów i dyakonów. Do posług kościołowi przy chrzcie niewiast i dla nauczania ich wiary, 60-letnie wdowy i panny Dyakonissami zwane wybierali Biskupi aż do XI wieku (31). Nabożeństwo zwykle się odprawiało w domach ustronnych i w podziemnych pieczarach, wśród nocy, przy świetle lamp, pochodni i świec jarzęcych dla ciągłych prześladowań aż do IV wieku. Post ścisły i modlitwy poprzedzały, kładzenie rąk, czyli poświęcenie od Biskupów powołanych do stanu duchownego. Apostołowie i zastępcy ich wybrani uczniowie nauczali kazaniami Chrześcijan, modły czynili za cesarzów i zwierzchników podług zalecenia S. Pawła, poświęcali Eucharystyą, czyli najświętszy sakrament i wszystkim obecnym na ofierze mszy świętéj go rozdawali. Post 40-dniowy, czuwanie nocne zwane *vigiliae* przed uroczystościami: Narodzenia Zbawiciela, Zmartwychwstania i Zesłania Ducha Sgo, świątkowanie każdéj niedzieli, poświęcanie ziół i jarzyn, nawiedzanie grobów męczenników i śpiew na dwa chory w 1m wieku nastały. Kościelnéj kary wyłączenia z grona Chrześcijańskiego występnych, czyli klątwy używali SS. Piotr i Paweł, co udowodniają dzieje ich Apostolstwa. Odpusty przez zamianę kary na inne skracane pokuty, modły i posty w piérwszém stóleciu poczęły się używać. S. Paweł Koryntczykowi skruszonemu kazirodzcy ich udzielił, a S. Piotr je przyrzekł Szymonowi świętokupcy pod warunkiem, aby za swoje grzechy pokutował.

WIEK II.

Najwyżsi Kościoła Rzymskiego Pasterze.

Na początku tego stólecia rządził Kościołem Rzymskim S. Anaklet, podług świadectw kalendarza Liberyusza Papieża i dawnego spisu następców S. Piotra (1), on się nie uważa za jedną osobę z Kletem. Anaklet postanowił, aby trzéj biskupi święcili nowych biskupów, sam zaś 6 ich poświęcił, 5 kapłanów i 3 dyakonów, kazał takoż duchownym osobom strzydz włosy na głowie. Umęczony 3 lipca 102 r. po n. C. 2 lata, 1 m. i d. 10 władał trzodą Chrystusową (2).

Następca jego S. Ewaryst Syryjczyk zalecił, aby 7 dyakonów towarzyszyło biskupowi do ludu każącemu, sól przy poświęceniu wody sypać i przy świadkach błogosławić śluby małżeńskie obowiązał kapłanów; 7 lat i 3 m. siedział na Stolicy Rzymskiéj, ścięty z rozkazu Adryana cesarza 26 października 109 r. po n. Ch.

S. Alexander I. Rzymianin wprowadził zwyczaj przymieszania wody do wina w kielichu podczas ofiary świętéj dla okazania jedności łączącéj Chrystusa z kościołem i zalecił aby chleb przy ofierze świętéj używany był przasnym. On postanowił, aby nowe domy przed ich zamieszkaniem poswięcali kapłani. i śmierć poniósł 117 r. 3 maja za Adryana cesarza; 8 lat, 6 m. i d. 20 rządził Stolicą Apostolską.

S. Syxtus I. Rzymianin, wzbronił osobom świeckim dotykać się naczyń poświęconych dla sprawowania ofiary mszy świętéj i podczas niéj śpiewać trzykroć *święty* (trisagion) postanowił; 9 lat, 10 m. i d. 9 przewodniczył kościołowi, umęczony 6 września 137 r. po n. Ch.

Ś. Telesfor Grek obrany Papieżem, 3 mszy kazał odprawiać w dniu Bożego Narodzenia i podczas nich śpiewać hymn: *Chwała na wysokości Bogu*, przezeń ułożony, po 11 leciech i 9 m., rządów Stolicą Rzymską otrzymał wieniec męczeński 2 stycznia 149 r.

Ś. Hygin Ateńczyk 3 lata sprawował urząd najwyższego pasterza, on postanowił stopnie do kapłaństwa, modły przedślubne i śpiew *chwała na wysokości* w każdą niedzielę przydawać do mszy świętéj zalecił, 11 stycznia 142 r. po n. Ch. krew przelał za wiarę.

S. Pius I z miasta Akwilei, nakazał obchodzić Wielkanoc w niedzielę 14go dnia po pełni marcowéj, ułożył obrzęd przyjmowania osób na posługi duchowne. Po 15 latach, 3 m. i d. 2 rządów kościołem, umęczony 11 lipca 157 r. po n. Ch.

Ś. Anicety Syryjczyk 11 lat i 3 m. zarządzał Stolicą Piotrową, poświęcił 4 dyakonów, 17 kapłanów, 9 biskupów i zalecił im nosić korony na głowie, umarł śmiercią męczeńską 17 kwietnia 168 r. po n. Ch.

Ś. Soter z Kampanii, 14 maja 168 r. obrany Papieżem, wspierał Koryntyan jałmużną przesłaną ich Biskupowi S. Dyonizemu, wzbronił dyakonissom i świeckim sługom dotykać się kielichów poświęconych, 9 lat siedział na Stolicy Apostolskiéj, 22 kwietnia 177 r. po n. Ch. ścięty.

Ś. Eleuteryusz z Nikopolu 16 lat i dni 23 rządził Kościołem Rzymskim, wysłał Missionarzy do Lucyusza króla Brytanii, Ponowił zakaz poprzedników swoich Chrześcijanom odrzucać niektóre pokarmy i napoje za nieczyste spoczytywane przez kacerzy Montanistów, umęczony 193 r. po n. Ch.

Ś. Wiktor I Afrykanin, zalecił Teofilowi Cezaryjskiemu Biskupowi, aby ogłosił wszystkim Azyatyckim Biskupom ustawę jego święcenia uroczystości wielkanocnéj w niedzielę na wzór Rzymian i pogroził jéj nieposłusznym klątwą, skończył życie męczeńską śmiercią 202 r. po n. Ch. Sprawował rządy kościoła 9 lat 1 m. i d. 23. Gdy cesarz Sewer wszczął wielkie

prześladowanie Chrześcijan, Tertullian w podanéj mu obronie wiary tak się doń odezwał: „Jeżeli twoje bogi nie wyznają przed każdym Chrześcijaninem, że są czartami, ukarz go śmiercią, jako bezbożnika i zwodziciela.“ Zauważmy z tych wyrażeń, jak wielką była świątobliwość owych czasów Chrześcijan!

3cie Prześladowanie Chrześcijan.

Trzynasty Rzymski cesarz Nerwa przywołał do kraju Chrześcijan wygnanych z rozkazu Domicyana, przez 2 lata panowania jego żyli oni w pokoju. Następca po nim Trajan uczeń Plutarcha, acz łaskawym przezwany, skaził pamięć swoich rządów prześladowaniem Chrześcijan w 9 roku panowania, a 107 po n. Ch. wielkiéj ich liczby pomordowanych od wzburzonych pogan i przez. sądowe starostów wyroki, S. Klemens Papież w Cherzonezie do głębiny morskiéj wrzucony, S. Symeon 120-stoletni starzec, Biskup Jerozolimski na krzyż wbity, S. Ignacy zwany Chrystoforem trzeci Antyocheński Biskup po 40-latach rządów kościołem, w Rzymie lwóm na pożarcie oddany, 20 grudnia 107 r., S. Eustachiusz rycerz z dwóma synami i żoną ogniem w miedzianym wole spalony. S. Romul dworzanin cesarski i Wiktoryn Biskup w Rzymie zamordowani. SS. Julian Kapłan i Cezary Dyakon ścięci w Tudercie. Biskupi Barsymon Edeski i Onezym uczeń S. Pawła Efezki, umęczeni za wiarę. Zwolniało to prześladowanie, gdy Pliniusz rządca Bitynii doniósł Trajanowi, że obyczaje Chrześcijan tchną prostotą i łagodnością, obwiniał ich tylko, że przed wschodem słońca zgromadzeni w pieczarach czczą Chrystusa za Boga, nie dopuszczają się jednak kradzieży i rozpusty, spełniają rzetelnie dane obietnice, szanują zwierzchność; lecz tak się mnożą, iż pogańskie świątynie opustoszały. Tyberyusz starosta Palestyny zawiadomił cesarza, że się mu sprzykrzyło mordować Chrześcijan, którzy gromadnie sami na śmierć idą. Trajan wzbronił ich śledzić, oskarżonych zaś karać zalecił. Sprzeczną jest odpowiedź Trajana,

jeśli Chrześcijanie byli występni, na cóż wzbronił ich poszukiwać? Jeśli niewinni, za cóż ich karać śmiercią? Za panowania jego Żydzi straszliwy podnieśli rokosz i wyrznęli około 200,000 Rzymian, tudzież Greków i Chrześcijan w Cyrenie, Egipcie i Cyprze, niesłychaną powodowani wściekłością ciała zamordowanych pożerali, krew ich deptali i pili, a skurami ludzi się odziewali. Marcyusz Turbo wódz rzymski uśmierzył i skarcił rokoszan.

Następca Trajana Eliusz Adryan prześladował Chrześcijan, z mniejszą jednak srogością od poprzednika swojego. Śmierć męczeńską ponieśli za jego rządów: Ewaryst i Alexander Papieże, Ewencyusz i Teodul kapłani, wódz Maryusz, Faustyn kapłan i Jowita Dyakon, szlachetne niewiasty, Sabina i Zofia z 3 córkami, Zoe z 2 jéj synami Syryakiem i Teodulem, Symoforoza z 7 synami, mąż jéj Gietulus i brat Amancyusz półkownicy. Dwaj uczeni, Kwadrat Biskup Ateński i Filozof Arystyd podali cesarzowi obronę wiary, odtąd zaniechał prześladować Chrześcijan (126 r. po n. Ch.).

Żydzi podburzeni od Barkocheba urojonego Messyasza wznowili drugi rokosz, mordowali Rzymian i Chrześcijan, nie mogąc przenieść, iż cesarz Adryan odbudowawszy Jerozolimę nazwał ją Elią i wystawił bożnicę Jowiszowi, na tém miejscu, gdzie przedtém kościół od Salomona Króla był wystawiony. Wódz cesarski Juliusz Sewer wyciął 600,000 powstańców żydowskich, nie szczędził on w téj rzezi i spokojnych Chrześcian, zburzył 50 zamków obronnych i spalił 1,000 miast, spustoszywszy całą Palestynę. Adryan zabronił im wstępu do Jerozolimy i kazał postawić na betlejemskiéj bramie wieprza z marmuru wyciosanego. Rzymscy żołnierze przywiedli znaczną liczbę jeńców żydowskich do Włoch, Grecyi, Niemiec i Hiszpanii.

Zgon Adryana nie przerwał chęci pogan do przelewu krwi chrześcijańskiéj. Antonin cesarz jego następca pozwalał starostom i kapłanom pogańskim prześladować wyznawców Chrystusa. SS. Papieże Telesfor i Hygin z wielu Chrześcijanami, Felicyta i 7 jéj synów

męczeństwem uwieńczeni przez starostów Rzymskich. S. Justyn Filozof dwie podał samemu cesarzowi obrony, po ich przeczytaniu Antonin wzbronił rządcom prześladować Chrześcijan, uwielbiał nawet cnoty i pobożność chrześcijańską, do téj powolności zmusiły go klęski powietrza i głodu, trzęsienie ziemi, pożary i wylewy rzek nadzwyczajne.

Wzrost Kościoła w II wieku.

W połowie drugiego stolecia Chrześcijanie na całéj prawie ziemi się rozkrzewili; bo się znajdowali nie tylko na Wschodzie, w Palestynie, Syryi, Arabii, Grecyi, Dacyi, Azyi mniejszéj; lecz też na Zachodzie w Germanii, Gallii, Hiszpanii, Brytanii i w krajach, nawet Persyi, Armenii, Indyi, Scytyi i Sarmacyi, kędy nie sięgał jeszcze miecz rzymski. Główniejsze przyczyny wzrostu były: 1od Gorliwość obrońców wiary i kapłanów. 2re Przykładne i świątobliwe życie Chrześcijan. 3cie Ich szczodrobliwość na żebraków, pielgrzymów, niewolników wykupionych i chorych. 4te Wzgląd niektórych cesarzów na wymiar sprawiedliwości swoim poddanym bez względu na różność ich wiary.

4te Prześladowanie Chrześcijan.

Zagorzały bałwochwalca Aureliusz cesarz, który wymógł od senatu, iż Adryan jego poprzednik i Lucyusz współ-rządca łącznie z występną Faustyną cesarzową do rzędu bóstw policzeni byli, powodowany nienawiścią wiary chrześcijańskiéj dał początek czwartemu prześladowaniu jéj wyznawców, jego wyroki najokrutniéj się spełniały w Smirnie. Sty Polikarp Biskup tego miasta uczeń S. Jana Ewangelisty pojmany w kryjówce wiejskiéj, nakazującemu rządzcy, aby złorzeczył Chrystusowi, odpowiedział: „86 lat Jemu służę, nic mnie On złego nie uczynił, mogę-li znieważyć Boga i Pana mego?“ Za opór sędziemu na stosie spalony 25 kwietnia 186 r. po n. Ch. z pora-

dy Żydów. Chrześcijanie zebrali pozostałe kości męczennika i w pieczarze złożyli. S. Germanik młodzieniec za namowę męczenników do wytrwania w katowniach lwom na pastwę oddany. S. Justyn Filozof uwięziony od starosty Rustyka po wytrzymanéj chłoście mieczem ścięty w Rzymie, tam zamordowany Pius, Anicety i Soter Papieże. Cudowny wypadek zawiesił prześladowanie. Gdy wojsko Rzymskie na górach czeskich otoczone przez Kwadów podczas letniego upału, już blizkie było zguby od pragnienia i miecza dzikich nieprzyjaciół, 12-sty półk z Chrześcijan złożony jął się modlić i wyjednał u Boga deszcz rzęsisty, kroplami jego w przyłbice zebranemi orzeźwili mdłe siły znużeni żołnierze, z téj samej chmury grzmoty, grad i pioruny na nieprzyjaciół spadły, a Rzymianie rozpierzchłych Kwadów pokonali. Cesarz zdziwiony naocznym cudem wzbronił senatowi prześladować Chrześcijan, pomnik nawet w Rzymie wystawił z ryciną tego zdarzenia, półk chrześcijański piorunującym nazwał, on takoż za cudowne uleczenie swéj córki Lucylli przez pobożnego Herapoliskiego Biskupa Abercyusza naznaczył mu roczną daninę pszenicy. Jednak po trzech latach upłynionych skłoniony namową ofiarników i filozofów ponowił prześladowanie. Miasto Lyon krwią męczeńską było zrumienione. Potyn jego Biskup 90-letni starzec, Matr, Atal, Blandyna pobożna dziewica, Aleksander, 15-letni Pontyk, Symoforyan młodzieniec, Marcelin, trzéj bracia Speuzyp, Eleuzyp i Meleuzyp zostali pomordowani. Lyon 19,000 męczenników liczył. Umarł Aureliusz 180 r. po n. Ch.

Cesarz Komodus nie prześladował Chrześcijan na prożbę żony swojéj Marcyi, ukarał nawet zgruchotaniem kości niewolnika oskarżyciela pana swego senatora Apoloniusza męczennika.

Kacerstwa II Wieku.

W drugim wieku liczniejsi zjawili się kacerze, niż w poprzednim. Karpokrat Filozof Platońskiéj szko-

ły popierał błędy Gnostyków i trzymał się urojeń Bazylida, który twierdził, że Chrystus miał pozorne tylko ciało, przeczył Jego ukrzyżowaniu i zmartwychwstaniu ludzi, nauczał o przejściu dusz w rozmaite ciała.

Prodyk był naczelnikiem Adamitów, którzy podczas schadzek rajem zwanych zupełnie się obnażali i przyjęli baśnie Karpokrata, małżeństwa prawne odrzucali. Tertullian swiadczy, że oni nie przypuszczali jedności Boga, potrzeby modłów, męczeństwo za wiarę szaleństwem zwali. Szkaradne błędy Adamitów wznowili Tanchelin w XI, Lullus i Pikard w XIV wieku.

Bardezan z miasta Edessy przeczył wcieleniu Chrystusa i zmartwychwstaniu ludzi.

Hermogen łączył wątłe zasady stoikow z Chrześcijanizmem i twierdził że Ciało Chrystusa było utworzone z promieni słonecznych uczniowie Seleuk i Hermiasz odrzucali chrzest i piekło.

Teodor Byzantyński wyrzekłszy się wiary podczas prześladowania wszczętego od Marka Aureliusza cesarza nauczał, że Melchizedech jest posrednikiem Aniołow a Chrystus ludzi tylko, nasladowcy jego Melchizedechianami się zwali.

Praxeas utrzymywał, że w Trójcy Stej jedna tylko jest osoba a Bóg Ojciec został ukrzywany i zmartwychwstał ztąd uczniowie jego przezwani byli Patripassianie.

Cerdon Syryjczyk z Hermogenem wznowili bluźnierstwa Szymona czarnoxiężnika i swoje urojenia przydali, twierdząc, że dwa są początki wszech tworów ziemskich, zły i dobry, przypuszczali zmartwychwstanie duszy tylko, nie zaś ciała, księgi starego przymierza odrzucali i jedną tylko Ewangelią S. Łukasza za prawdziwą księgę uważali. Te błędy rozkrzewiał z własnemi dodatkami Marcyon z Synopu, wyklęty za nierządne życie od swego ojca Marcyona, który był świątobliwym pasterzem tego miasta, jego naśladowcy wstrzymywali się od mięsa i wina, trzy wielkie posty corocznie zachowywali i chętnie się kwapili na

męczeństwo za swoję wiarę nowotną. Marcyon zwiedził Rzym, a w nim spotkawszy S. Polikarpa Biskupa zapytał go uprzejmie: *noscis nos?* ten odrzekł jemu, *nosco te primogenitum satanae.*

Tacyan z Mezopotamii uczeń S. Justyna, biegły w krasomówstwie, ułożył obronę Chrystyanizmu, chwycił się błędów Marcyona, stronnicy jego przezwani Enkratytami to jest powściągliwymi, iż się wstrzymywali od związków małżeńskich i wina, oni się rozpostrzenili we Włoszech, Palestynie, Arabii i Persyi, w V zaś wieku z Manicheuszami się połączyli.

Walentyn Egipcyanin począł w Rzymie rozsiewać swoje błędy, wygnany z miasta, w Cyprze zamieszkał. Przeczył Bóstwa Chrystusowi i posłańcem Go tylko Boga, a nie odkupicielem nazywał. Azya, Europa, Afryka miały nielicznych Walentynianów.

Montan Frygijczyk snowidz, nawiedzony w młodości kadukiem, zwał siebie Duchem S., a dwie rozpustne niewiasty Pryscyllę i Maxymillę prorokiniami mianował, które jemu towarzyszyły. Powiększył skład apostolski swemi dodatkami i twierdził 1ód, że wielcy grzesznicy nie otrzymują odpuszczenia swoich grzechów i kościół nie ma władzy ich rozgrzeszać; 2re że drugie śluby małżeńskie są cudzołóztwem; 3cie, że 3 posty wielkie corocznie trzeba zachować, aby zbawionym zostać. Wyklęci od kościoła Montaniści usadowili się w Pepuzie mieście Frygijskiém i Katafrygami, czyli spokrewnionymi siebie przezwali, później się wcisnęli do Rzymu, Afryki i Carogrodu. Tertullian uczony Kapłan dał się uwieźć pozorną surowością życia Montanistów i przyjął ich błędy, uwierzył nawet proroctwom kłamliwym Pryscylli i Maxymilli. Po upadku, pisma jego skreślone o poście, jednożeństwie i t. d., tchną wstrętem ku wierze katolickiéj; chociaż przed śmiercią opuścił Montanistów, nie potępiał jednak tych kacerzy, część ich Tertullianistami się zwała, mieli oni osóbny kościół w Kartaginie, S. Augustyn ich nawrócił. Milcyades sławny obrońca wiary, Asteryusz Kapłan i Biskup Heraplii

Apolinary zbijali błędy Montana, który się powiesił z rozpaczy (3).

Pisarze Kościelni.

S. Ignacy trzeci Biskup Antyocheński, od Apostołów nawrócony, po 40-letnich rządach kościołem (68—107 r. po n. Ch.) skazany od Trajana cesarza na pożarcie lwom w Rzymie bodczas igrzysk *sigillaria* zwanych, zostawił 7 listów tchnących miłością wiary, które rozesłał do Kościołów Azyatyckich.

S. Polykarp Biskup Smirny z Żydów nawrócony, którego Jan S. Ewangelista był mistrzem, spalony na stosie za wyznanie Chrystusa 169 r. po n. Ch. S. Irreneusz uczeń jego przesłał potomności to męczeństwo przezeń skreślone. Z dzieł S. Polykarpa na obronę wiary i przeciw kacerzom ułożonych, jeden tylko list do Filipian pozostał.

S. Teofil Biskup Antyocheński (168—190 r. po n. Ch.) mąż uczony i gorliwy, z wielu dzieł jego pozostały 3 księgi przeciw poganom ułożone. On piérwszy użył wyrazu *Trójca* dla oznaczenia 3 osób w jednym Bogu.

Papias Biskup Hieraplijski uczeń S. Jana Ewangelisty, zostawił wykład nauki Chrsytusa w 5 księgach i błędne zapowiedzi, że Zbawiciel na 1000 lat przy końcu świata znowu przyjdzie na świat dla zebrania w Jerozolimie świętych po ich zmartwychwstaniu, to marzenia uzasadnił na XX rozdziale objawień S. Jana.

Filozofowie Chrześcijańscy w tym wieku pisali obronę wiary, piérwszy z nich S. Justyn urodzony w Sychemie stolicy Samarytańskiéj, powodowany chęcią poznania wiary prawdziwéj, zbadał wszystkie Filozofów szkoły, niezadowolony ich zasadami, radził się pielgrzyma sędziwego, jak ją poznać, ten nastręczył jemu do czytania księgi Proroków, im był winien swoje nawrócenie w 30 r. życia. Osiadłszy w Rzymie ułożył odezwę do pogan, którym radził czytać wykład Pisma S. skreślił rys Chrystyanizmu w liście

do Dyoneta nauczyciela cesarza Aureliusza. Rozprawiał o Mojżeszu i Mesyaszu potocznie z Tryfonem Żydem i tę rozmowę opisał. Podał dwie zasadne obrony Chrześcijan Antoninowi i Aureliuszowi cesarzom. Ścięty z wielu męczennikami przez starostę Rustyka w Rzymie 167 r. po n. C.

Drugi Filozof Chrześcijański Atenagoras Ateńczyk wręczył po swojém nawróceniu Aureliuszowi r. 177 po n. Ch. obronę Chrześcijan i zbijał zarzuty pogan, iż są bezbożnikami, rozwiązłymi i dzieciobójcami, ułożył takoż rozprawę o zmartwychwstaniu ludzi. Rodzaj i czas jego śmierci niewiadomy.

Trzeci filozof Arystydes, ułożył i podał zwięzłą obronę wiary Chrześcijańskiéj Adryanowi cesarzowi 125 r. po n. Ch. S. Hieronim ją czytał, Euzebiusz treść jéj pomieścił w IV księdze swoich dziejów.

Czwarty Filozof Hermias ogłosił na schyłku IIgo stolecia obronę wiary zapełnioną szyderstwy z dziwacznych zdań Filozofów pogańskich o Bogu i ludzkiém przyrodzeniu, ona doszła naszych czasów.

Swięty Meliton Biskup Sardycejski wydał takoż obronę wiary i w niéj dowiódł, że Jezus Chrystus jest prawdziwym Bogiem i prawdziwym człowiekiem, urywki jéj tylko pozostały i służyły na soborach do pokonania bluźnierstw Aryusza. Umarł ten pasterz 171 r. po n. Ch.

Kwadrat w 127 r. po n. Ch. został Biskupem Ateńskim, a w 131 r. podał Adryanowi Rzymskiemu władzcy obronę Chrześcijan, Euzebiusz jéj ułamki mieści w dziejach kościelnych.

Apollinary Biskup Hierapili w podanéj obronie wiary cesarzowi Aureliuszowi przypomina wyjednany modlitwą żołnierzy Chrześcijańskich deszcz, który się przyczynił do pokonania Kwadów i rozproszenia tych najezdzców.

Hegezyp z niedowiarstwa żydowskiego nawrócony, zwiedził wszystkie wschodnie kościoły, a w Rzymie mieszkał lat 20 i tu ułożył zbiór dziejów kościelnych od Narodzenia Chrystusa, aż do 133 r., w nich opowiada, iż kacerstwa nie odrywały żadnego kościo-

ła od jedności z Kościołem Rzymskim w tym okresie. Umarł Hegezyp 191 r. po n. Ch.

S. Ireneusz uczeń ś. Polikarpa i Papiasa Biskup Syoński umęczony 177 r. wydał traktat w 5 księgach przeciw kacerzom.

Sobory w II wieku zwolywane.

Najważniejszy sobór zwołał do Rzymu S. Wiktor Papież 198 r. po n. Ch., na nim uchwalono, aby Wielkanoc była obchodzoną w niedzielę po pełni marcowéj. Polykrat Biskup Efezu odbył w swojéj stolicy sobór nieprawy, na nim postanowił obchód Wielkanocy 14 marca, na przekorę jemu odprawili sobory Biskupi: Ireneusz w Lyonie, Teofil w Cezarei, Bachillus w Koryncie i postanowili obchodzić uroczystość wielkanocną podług wyroku Papieża Wiktora. Sobory: w Pergamie, Heraplii i Sycylii zwoływane potępiły kacerstwa w II stoleciu wylęgłe (1). Prócz wyliczonych, 8 jeszcze soborów krajowych ten wiek liczy.

Zwyczaje, Ustawy Kościelne i Karność.

W II wieku Biskupi postępując torem od Apostołów wskazanym, zwykle miewali z kazalnic nauki do ludu i czytali wyjątki z Pisma S. z pojaśnieniem miejsc zawilszych. Podczas mszy świętéj wszyscy na niéj obecni kommunikowali. W czasie prześladowań Chrześcijanie dla zasilenia się do swoich domów przynosili najświętszy Sakrament w czyste płótno uwiniony. Niemowlętom kapłani udzielali krople poświęconego wina, czyli Krwi Pańskiéj, a przy chrzcie odmawiali exorcyzmy, namaszczali olejem poświęconym i kładli ręce na chrzczonych, dorosłym dawano miód i mleko po chrzcie udzielonym, na oznakę ich niewinności i duchownego odrodzenia. Prócz niedzieli obchodzone były rocznice śmierci męczenników. Środę na pamiątkę zmowy Zydów pojmania Chrystusa, piątek dla uczczenia śmierci Zbawiciela pościli Chrześcijanie. Biskupi

naznaczali kilkoletnie pokuty odstępcom wiary podczas prześladowania, chociażby z przestrachu, powierzchownie i bez namysłu jéj się wyrzekli, karze podlegali cudzołożnicy, pijacy i t. d. Pokutnicy jawnie przed całem zgromadzeniem wyznawali swoje grzechy, nie uczęstniczyli w przyjmowaniu kommunii z wiernymi aż do końca naznaczonéj pokuty. Biskupi ich jednali z kościołem. Nazwa Katolik-Chrześcijanin dla różnicy od kacerzy mianujących się Chrześcijanami w II wieku się rozpowszechniła. S. Ignacy w liście do wiernych kościoła Smirneńskiego mówi: „gdzie Chrystus, tam kościół katolicki, czyli powszechny przezeń założony.“ Dzieje męczeństwa S. Polykarpa wzmiankują nazwę Kościoła Katolickiego (169 r. po n. Ch.). Cels poganin nazywał go wielkim i powszechnym kościołem (5). Zwierzchnictwo najwyższych Pasterzy Rzymskich poważali wszyscy Biskupi. SS. Irreneusz i Polikarp odwiedzili Aniceta i Eleuteryusza Papieżów dla zasięgnienia rady względem obchodu jednostajnego Wielkanocy i dla okazania czci im i zwłokom męczenników należnéj.

WIEK. III.

Najwyżsi Pasterze Kościoła Rzymskiego.

Swięty Zefiryn obrany Papieżem 202 r. 20 lat rządził Stolicą Piotrową. On zalecił używać szklannych kielichów, zamiast drewnianych przy mszy S. i nakazał święcić osoby na kapłanów przykładnego życia, posiadające naukę ich powołaniu odpowiednią. Umarł 26 sierpnia 218 r.

S. Kalixt I. Rzymianin piastował rządy kościoła 4 lata 1 m. i d. 12 założył przy drodze apijskiéj cmentarz od jego imienia Kalixtańskim zwany, liczą na nim pochowanych 174,000 męczenników i 46 papie-

żów. Wzbronił przyjmować świadków podejrzanego życia w sprawach przeciw kapłanom, 16 ich wyświęcił, 4 dyakonów i 8 biskupów. Ustanowił post suchedniowy. Po długiém więzieniu wrzucony do studni z rozkazu Sewera cesarza, 14 października 222 r. po n. Ch.

S. Urban Rzymianin obrany 21 października 222 r. pasł trzodę Chrystusową 6 lat. 7 m. i d. 4. On postanowił, aby zamiast szklannych srébrne, lub złote kielichy były używane przy sprawowaniu ofiary świętéj, samym tylko biskupom pozwolił bierzmować ochrzczonych, dobra ziemskie od pobożnych nadane Kościołowi Rzymskiemu przeznaczył na wyżywienie kapłanów, żebraków i na sprzęty kościelne, S. Cecylią z mężem Waleryanem i bratem jego Tyburczyuszem ochrzcił, a dom ich na kościół poświęcił. Ścięty 20 maja, 230 r. po n. Ch.

S. Poncyan Rzymianin, obrany 22 lipca, 5 lat, 2 m. i 6 d. siedział na Stolicy Rzymskiéj. Zalecił śpiewać w nocy nawet psalmy Dawida. Wygnany na wyspę Sardynią, umarł z głodu 26 września 235 r. po n. C.

S. Anter Grek, obrany 2 listopada, 1 m. i 1 dzień był Papieżem. On piérwszy kazał czytać w kościele dzieje męczenników, 5 stycznia 236 r. śmierć poniósł za wiarę.

Wybór S. Fabiana gołębica nad nim się unosząca wskazała, 14 lat i d. 10 rządził Kościołem Rzymskim. Przeznaczył 7 dyakonów dla rozdziału jałmużny ubogim w 7 wydziałach miasta Rzymu i 7 subdyakonów dla spisywania dziejów męczenników. Oleje w dniu tylko wielkoczwartkowym biskupom święcić kazał, a przeszłoroczne palić. Wzbronił małżeństw między krewnymi aż do piątego stopnia. Umęczony 20 stycznia 250 r.

Z przyczyny szczupłéj liczby kapłanów pozostałych po straszliwém prześladowaniu Decyusza cesarza, S. Korneliusz obrany Papieżem 14 czerwca 251 r. po 15 miesiącach przerwy, ułożył prawidła wyboru najwyższych Pasterzy, pokrzepiał Chrześcijan prześladowanych od cesarza Gallusa. Wygnany do Centumcellas

(Civita Vecchia) i tam ścięty 14 września, 252 r. Rządził kościołem r. 1 m. 3 i d. 10. Nowacyan złych obyczajów kapłan Afrykański i sprawca nowego kacerstwa, piérwszym był nieprawym papieżem, wdarł się on na Stolicę Rzymską przy pomocy Nowacyana Rzymskiego Kapłana i 3 Biskupow, którzy go poświęcili na Papieża nieprawnie, bez względu na to, iż Korneliusz od całego Duchowieństwa Rzymskiego był wybranym. Rzymianie wygnali narzuta, który w Afryce przewodniczył kacerzom Nowacyanami i Katarami, czyli czystymi zwanym.

S. Lucyusz 5 września, 252 r. obrany Papieżem, 5 miesięcy sprawował rządy kościoła. On zalecił, aby 1 biskup, 2 kapłanów i 3 dyakonów towarzyszyło Papieżom dla świadectwa kościołowi o ich postępowaniu, uchwalił ten wyrok z przyczyny potwarzy od Nowacyana miotanych przeciw Korneliuszowi, świętym od biskupa Kartaginy S. Cypryana przezwanemu, Lucyusz S. umęczony 4 marca, 253 r. Wszczęte po śmierci jego morowe powietrze 12 lat w całem państwie Rzymskiém trwało.

S. Szczepan 1 Rzymianin, 9 marca 253 r. obrany Papieżem, 4 lata i 4 m. rządził kościołem. Wzbronił chrzest powtarzać od kacerzy udzielony i zalecił poświęcać szaty kapłańskie. Waleryan cesarz na śmierć go skazał 2 sierpnia 257 r. po n. Ch.

S. Syxtus II Ateńczyk, 24 sierpnia 257 r. objął rządy kościoła, 11 m. i dni 12 nim kierował. Śmierć poniosł z Wawrzyńcem dyakonem na kracie upieczonym 6 sierpnia r. 258, za panowania Waleryana cesarza.

S. Dyonizy Grek nastąpił po Syxtusie II r. 259 lipca 22, cały rok nie była zajęta Stolica Rzymska z przyczyny okrutnego prześladowania, zwłaszcza kapłanów, 10 lat 5 m. i d. 4 Syxtus sterował kościołem. Poświęcił 7 biskupów, 12 kapłanów i 6 dyakonów, rozdzielił kościoły na parafie, potępił kacerstwo Sabeliana przeczącego różnicę osób w Bogu. Żyć przestał 26 grudnia 269 r. po n. C.

S. Felix Rzymianin 5 lat sprawował rządy kościo-

ła, wybrany 28 grudnia 269 r. Potępił kacerzy Sabelianów i Pawła Samosateńskiego biskupa Antyochii, pozwolił mszę S. odprawiać nad grobami Męczennikow. Umarł w ciężkiém więzieniu 26 grudnia, 274 r.

S. Eutychyan wybrany na Papieża 5 stycznia 275 r. zalecił święcić jabłka, które Manicheuszowie przeklinali dla tego, iż Ewa ich kosztowaniem raj postradała, wyłączał z grona Chrześcijan pijaków, nim się nie upamiętali. Biskupom i kapłanom wzbronił wszelkich biesiad pod karą zawieszenia od sprawowania ofiary S. 342 męczenników pogrzebł i sam w poczet ich zaliczony, 8 grudnia 283 r. za panowania cesarza Numeryana, 9 lat był Papieżem.

S. Kajus krewny Dyoklecyana cesarza, obrany najwyższym Pasterzem Stolicy Apostolskiéj, 283 r. 12 lat, 4 m. i d. 7 nią rządził. On postanowił, aby na biskupów poświęcani byli ci tylko, którzy 7 stopni święceń otrzymali. Śmiercią męczeńską życia dokonał 22 kwietnia, 296 r. po n. C.

S. Marcelin Rzymianin 8 lat 3 m. i 26 dni był Papieżem. Kacerze Donatyści uklecili powieść, że ofiarował kadzidło bożkom dla bojaźni mąk okrutnych jemu od starosty zapowiedzianych i na Senneńskim Soborze jako pokutnik przed biskupami się stawił, którzy radzili jemu grzech odstępstwa wiary opłakiwać na wzór Piotra S. i jednogłośnie rzekli. „*Tuo te ore, non vero nostro judicio judica, nam primae sedis antistes a nemine judicatur.*“ S. Augustyn zbił do wodnie tę potwarz Donatystów. S. Marcelin umęczony został 24 października, 304 r. po n. Ch.

Piąte prześladowanie Chrześcijan.

Cesarz Rzymski Sewer na początku swego panowania przychylnym się okazał Chrześcijanom i wielu senatorów Chrystusa wyznawców od zawziętości gminu bałwochwalczego ochronił, a Proklusowi Torpacyanowi, który był Chrześcijaninem za uleczenie Ewodyusza swego przyjaciela, pozwolił miészkać w cesarskim pałacu. Karakalli synowi swemu obrał na karmi-

cielkę chrześcijankę; lecz w 10 r. panowania za poduszczeniem kapłanów pogańskich tak wielkie wznowił 9-letnie prześladowanie 202 r. po n. Ch., iż wielu głosiło nadeszłe Antychrysta czasy. Miasto Lyon krwią męczenników było zalane, pomnik w nim dotąd niezniszczony ma napis wyrażający 19,000 męczenników prócz dzieci i niewiast. S. Irreneusz Biskup, 90-letni starzec zamordowany z rozkazu Sewera cieszącego się, że rozproszył trzodę po schwytaniu pasterza. Grób tego męczennika w 1562 r. zburzyli Hugonoci, a ciało do rzeki wrzucili pomordowawszy wielu Katolików, gorliwy balwierz wydobył głowę męczennika z wody, którą Arcy-Biskup Lyoński z wielką czcią w Katedrze złożył. Oburzony Sewer, że Filip rządzca Alexandryi i ojciec sławnéj męczennicy Eugenii panny Chrześcijaninem został i nie mordował Chrześcijan, na śmierć go skazał z Leonidasem ojcem słynnego nauką Oryginesa. Tam prócz wielkiéj liczby męczenników, SS. Plutarch, Syren, Heraklid uczniowie Oryginesa ścięci, Potamiena dziewica po wytrzymaniu srogiéj chłosty do kotła wrzącą smołą napełnioniego z Marcellą matką swoją wrzucone. Bazylid strażnik za uczynność ich próśbie okazaną w zanurzeniu tych męczenniczek bez zdjęcia szat, w kotle, został Chrześcijaninem i krew przelał za wiarę, przyznał on swoje nawrócenie ich modlitwom. W Kartaginie święte Felicyta i Perpetua mężne niewiasty bez względu na łzy i prośby krewnych z liczném gronem wyznawców Chrystusa męczeński wieniec otrzymały. W Rzymie S. Wiktor Papież w studni utopiony. Ręka Boska ciężką chorobą dotknęła okrutnego Sewera, syn jego Karakalla chcąc mu zgon przyśpieszyć z puginałem nań się targnął, nie przeniósł téj zbrodni; bo wkrótce z rozpaczy umarł, wyrzekłszy pamiętne słowa: „wszystkiém byłem i cóż mi to pomogło przy zgonie?“

6 i 7 Prześladowanie Kościoła.

Nie wszyscy Sewera następcy mordowali Chrześcijan (211—235). Karakalla syn jego przywołał ich na-

wet z wygnania i skazanych do kopalni uwolnił. Siostrzan Heliogabala cesarz Alexander Sewer przez szacunek matce swéj Mamei okazywany, która była uczennicą Oryginesa i Chrześcijanką (1), sprzyjał Chrześcijanom, co udowodnił wyrokiem przysądzającym wydartą im od pogan ziemię, na któréj stawiali kościoł, twierdząc iż „przyzwoiciéj na niéj zbudować świątynię, niżeli szynkownię.“ Ten cesarz umieścił w pałacu obraz Chrystusa i licznych wyznawców jego trzymał przy swoim dworze. Urzędnicy jednak cesarscy nie szczędzili krwi chrześcijańskiéj, zwłaszcza Ulpian Rzymski starosta, który zamordował S. Kalixta Papieża i przeczeń nawróconych senatorów Palmaryusza z 42 i Sympliusza z 62 ich krewnymi, nie licząc domowników z niewolnikami do nich należącymi. Almachiusz sędzia Rzymski ściąć rozkazał S. Cecylią z mężem Waleryanem i całą jéj rodziną, Urbana Papieża Aurę i Martynę dwie szlachetne panny, Tacyannę pobożną niewiastę i Maxyma dworzanina cesarskiego.

Maxymin zabójca Alexandra cesarza wznowił 6-ie prześladowanie Chrześcijan 235 r. po całem państwie. Ono 3 lata trwało. Umyślił wytępić biskupow, kapłanów i znakomitszego rodu Chrześcijan. Męczeński wieniec otrzymali Papieże: Anter i Pońcyan, kapłani: Luczyusz Antyocheński i Pamfil Laodycyjski, Teofil młodzieniec, Panny SS. Maryna i Dorota w Cezarei. S. Barbara od własnego ojca ścięta w Nikomedyi, S. Katarzyna w Alexandryi. 20,000 Chrześcijan podczas nocy Bożego Narodzenia w Kościele Antyocheńskim spalono (2). Maxymin syn owczarza, zaciągnąwszy się do wójska, męztwem się odznaczał był olbrzymiego wzrostu, zjadał na raz jeden 40 f. mięsa i 6 miar sporych wina wypijał, woz parokonny naładowany wlekł jedną ręką; zamordowany od swoich żołnierzy oburzonych jego okrucieństwy 238 r. Dziejopisowie zwali go Cyklopem, Buzyrysem, Tyfonem, Falarysem (3)

Pod trzema cesarzami po Maxyminie panującymi odetchnęli Chrześcijanie (238—249 r.). Decyusz obwołany cesarzem, był sprawcą 7 prześladowania. Pół-

trzecia lata ono trwało. Jego ofiarami byli: S. Fabian Papież i trzéj kapłani Mojżesz, Maxym i Nikostrat w Rzymie, cieszył ich w więzieniu głodem i chłostą dręczonych S. Cypryan Kartagiński Biskup przesyłanemi listami, Biskupi Alexander Jerozolimski, Babillus Antyocheński i Alexander zwany węglarzem Komageński. W Smyrnie S. Pionius gorliwy kapłań, który wielu pogan nawrócił. W Efezie 7 żołnierzy braci zwanych śpiącymi. W Katanie Syclijskiéj S. Agata Panna. W Cezarei 7-letni młodzieniec Cyryl. W Persyi SS. Abdon i Senen. W Tolossie S. Paramon z 375 towarzyszami (4). Nicefor dziejopis mówi, że łatwiéj wówczas byłoby policzyć piasek morski, niżeli tych, co męczeństwem dali chrześcijańskiéj wierze świadectwo (5). Decyusz otoczony przez Gotów z rozpaczy rzucił się w przepaść i życie w niéj skończył, następcy jego Gallus i Woluzyan cesarze męczyli Chrześcijan. SS. Korneli i Lucyusz Papieże, S. Hipolit kapłan pomordowani w Rzymie. Najazdy Scytów, głód i morowe powietrze pustoszyły Państwo Rzymskie. S. Cypryan w liście do starosty kartagińskiego Demetryusza przyznaje te klęski Boskiéj karze za przelew krwi chrześcijańskiéj.

Upadek Chrześcijan podczas prześladowań i pojednanie z Kościołem nawróconych odstępców.

Pojmani Chrześcijanie wyższego zwłaszcza stanu, przerażeni okrutną srogością mąk i zaborem dóbr ziemskich, do téj przyszli słabości, iż bożkom ofiarowali kadzidło. Duchowni nawet upadali, za przykładem pasterzy szły owce. Jedynym środkiem zaradzenia ułomności odstępstwa, była pokuta dla powracających na łono kościoła, który jako litościwa matka naznaczał im stosowne kary i dość często zalecał naprawę danego zgorszenia odwołaniem przed poganami wyrzeczenia się wiary, podług słów Jezusa Chrystusa: „Kto mię wyzna przed ludźmi, tego Ja wy-

znam przed Ojcem moim, a ktoby mnie się zaprzał przed ludźmi, zaprzę się go przed Ojcem moim (").“ Między odstępcami wiary rozróżniano *biletowych*, którzy u sędziów pogańskich kupowali świadectwa, że bożkom ofiary złożyli, chociaż ich bynajmniéj nie składali. Ci mniéj siebie od jawnych gorszycieli obwiniając, wyjednywali u męczenników błagalne pisma do swoich pasterzy, aby im zmniejszyli cząstkę naznaczonéj pokuty. Względny Kościół na zasługi i prożby wyznawców Chrystusa, zmniejszał kary winowajcóm pokutującym, czyli nadawał *odpust*. Lecz gdy i ci nawet, którzy żadnéj nie odbyli pokuty, chcieli korzystać z tychże błagalnych prożb męczenników, S. Cypryan widząc w tém rozprzągłą karność, przedstawiał uwadze S. Fabiana Papieża te nadużycia, a w Kartaginie zalecił kapłanom, aby nic nie uchwalali na upadłych w zbrodnię odstępstwa wiary, aż do powrótu jego z kryjówki; bo pasterze najpilniéj od prześladowców byli ścigani, używali tego środka sędziowie pogańscy, aby snadniéj mogli ich owce obłąkać i do wyrzeczenia się wiary skłonić. Po zwolnieniu prześladowania Biskupi na Synodzie Kartagińskim 251 r. po n. Ch. pod przewodnictwem S. Cypryana wskazali rodzaje i stopnie pokuty odstępcom wiary, kapłanów zaś ofiarujących kadzidło bożkóm dla obawy mąk im od starostów zapowiedzianych strącano do stanu laików, przed śmiercią tylko mogli oni kommunikować.

8 i 9 Prześladowanie Chrześcijan.

Waleryan cesarz następca Gallusa 253 r. po n. Ch., w początkach panowania przychylnym się okazał Chrześcijanom, wielu ich miał na dworze swoim; ale w 5 roku rządów swoich pobudzony od wodza i radzcy swojego Makryna kazał mordować naprzód biskupów, kapłanów i dyakonów najokrutniéj, senatorom zaś i wojskowym odbierał ich dobra i na śmierć skazywał, niewiast na wygnanie posyłał, gdy się nie wyrzekały wiary i nie czyniły ofiar bogom. Podczas tego prześladowania Papieże: SS. Szczepan i Syxtus

ścięci, a Dyakon Wawrzyniec na kracie rozpalonéj upieczony, nie wydał jednak staroście wymaganych świeczników i kielichów złotych, tudzież kościelnych skarbów na wyżywienie 1500 żebraków przeznaczonych. 30 sierpnia 258 r. pojmany był S. Cypryan Biskup w Kartaginie, Tasciusz starosta mieczem go ściąć zawyrokował. 300 Chrześcijan przygnanych do Kartaginy za wyznanie Chrystusa w piecu wapiennym spalono. Prawica Boża skarciła Waleryana; bo gdy się dostał w niewolę 260 r. Sapor Król Perski za podnoże go używał na koń siadając. Po 7 leciech więzienia, rozgniewany okrutnik, iż Gallien cesarz nie wykupował ojca, kazał mu żywcem odrzeć skórę i sol sypać na ciało jego skrwawione, ta skura przez garbarzy czérwono wyprawiona wisiała w bożnicy perskiéj na wieczną hańbę Waleryana. Gallien wrócił zabrane kościoły i dobra Chrześcijanom.

Aurelian cesarz po wstąpieniu na tron wymierzał bezstronnie sprawiedliwość Chrześcijanom nawet. Gdy Paweł w Samosacie nad Eufratem urodzony, biskup Antyocheński wykładając zasady wiary chrześcijańskiéj Zenobii królowéj Palmiry nauczał, że Jezus Chrystus był tylko prawdziwym człowiekiem, okoliczni biskupi zebrani do Antyochii wyklęli go za ten błąd rozsiewany i Domnusa pasterzem Antyocheńskim wybrali, co potwierdził Dyonizy Papież, Paweł jednak nie ustępował mieszkania Domnusowi, uwiadomiony cesarz o tym jego oporze zalecił najsurowiéj, aby uległ wyrokowi Papieża, jako zwierzchnika wszystkich Chrzescijan, którzy nie długo używali spokojności; bo cesarz dla przypodobania się poganom nielitościwie począł ich dręczyć, gdy podpisywał wyrok 9 prześladowania, piorun w ścianę cesarskiéj komnaty uderzył. Dwa miasta Rzym i Paryż najwięcéj liczyły męczenników, między nimi celniejsi byli: S. Felix Papież z 20 Chrześcijanami i 65 żołnierzami za bramą Salaryjską w Rzymie ścięci. W Preneście Zozym rycerz i 50 żołnierzy jemu podwładnych krew za wiarę przeleli. S. Dyonizy piérwszy Biskup Paryzki wysłany dla nawracania Gallów z 6 towarzyszami przez Fa-

biana Papieża 245 roku, po wytrzymaniu mąk najokropniejszych od Fasceniusza starosty wespół z Rustykiem kapłanem, Eleuteryuszem dyakonem i wielu chrześcijanami ścięty na górze Marsowéj, dziś zwanéj górą męczeńników (Montmartre). Bogobojny starzec z Likaonii Konon i mało-letni syn jego przetarciem rąk piłą drewnianą okaleczeni, na kracie żelaznéj paleni, nakoniec do kotła wrzącą smołą napełnionego wrzuceni, męczeński wieniec w nim otrzymali. Aurelian po 5 latach panowania zabity od sekretarza swego Mnestyusza w Heraklei 275 roku. W karaniu okrucieństw się dopuszczał. Dziejopis jego przenośnie o nim namienia, że był dobrym lekarzem, wiele jednak krwi puszczał.

Kacerze w III wieku zjawieni.

Sabelianów głównym przewodnikiem był Sabeliusz rodem z Libii, twierdził ten kacerz, że w Trójcy świętéj nie trzy istnieją osoby; jecz jedna trzy-imienna osoba i ta się zowie Bogiem-Ojcem, Synem i Duchem S. Ten błąd przyjął i swój dodał, że Chrystus nie był prawdziwym człowiekiem, Paweł z Samosaty uczony; lecz skażonych obyczajów kapłan, który się wdarł na Stolicę Antyocheńską za staraniem wychowanki swojéj Zenobii królowéj Palmiry. Wyklęty został na dwóch soborach antyocheńskich 265 i 270 r. zwołanych i z biskupstwa złożony.

Nowacyanie poczęli od kościelnego odszczepieństwa, a na kacerstwie skończyli. Nowacyan kapłan Rzymski, filozof i krasomówca; lecz nader zarozumiały, wdzierał się na stolicę Rzymską po śmierci Fabiana, Korneliusz jednak został prawnie obrany Papieżem, tém rozjątrzony, połączył się z Nowatem Kartagińskim kapłanem i namówił Afrykańskiego Biskupa Nowata, oraz trzech innych Biskupów Włoskich, którzy nieprawnie na Papieża go poświęcili, Papież Korneliusz złożył tych biskupów, a Nowacyan wydał okolnik o swym wyborze na Papieża, ale żaden biskup go nie przyjął, wówczas narzut jawnie rozsiewać począł swoje błędy. Wymiatał Korneliuszowi

zbytnią powolność, iż udzielał rozgrzeszenie pokutującym odstępcom wiary, którego przeczył Kościołowi, twierdząc, iż nie posiada władzy rozwiązywania grzechu zaprzenia się wiary, odrzucał drugie zamężcie wdów i cudzołóztwem je mianował, chrzest święty powtarzał, udzielając go już ochrzczonym. Nowacyanie Katarami, to jest czystymi od błędu siebie nazywali. Wyklęły ich sobory Rzymskie i Kartagińskie 255 r. po n. Ch. Znikło to kacerstwo w połowie V. wieku.

Uczony Berillus Biskup Bostry w Arabii twierdził błędnie, że Chrystus nie istniał przed swém wcieleniem a po niém był razem i człowiekiem i Bogiem, wyczerpnął to rozumowanie z dzieł Noeta Smirneńczyka. Orygines go przekonał i nawrócił 242 r.

Kubryk Manes Perski niewolnik, hożéj postawy, staraniem swojéj pani od mędrców Magami zwanych wyćwiczony w Filozofii, chcąc połączyć tę naukę z Chrystyanizmem uklecił 271 r. dziwotworne kacerstwo, przypuszczał dwoistego Boga, sprawcę dobrych i złych przymiotów w stworzeniach, twierdził, że każdy człowiek ma dwie duszy, złą i dobrą; lecz nie posiada wolnéj woli, poczytywał Boga sprawcą grzechu, odrzucał stary zakon, potępiał małżeństwo i pozwalał nierządu, dobrał 12 urojonych apostołów i 72 uczniów, na wzór Chrystusa. S. Leon Papież tak zawyrokował (7) o manicheizmie, że „kłamstwo jest ustawą jego, Bogiem szatan, ofiarą sromota.“ Uczniowie Manesa przysięgali taić zasady swojéj wiary, zwolennicy tych błędów mieli stopnie wyższe i niższe, poznawali siebie sciskaniem palców ręcznych (8). S. Augustyn szczegółowie opisał to kacerstwo, wyrzekłszy się jego bluźnierstw (9). Smutny był koniec życia Manesa. Behram król Perski pojmanemu Manesowi w 274 r. kazał żywcem odrzeć skurę za to, iż obiecawszy uleczyć jego syna, nie uiścił się w daném słowie; ponieważ chory królewicz umarł. To kacerstwo w rozmaitych odcieniach się pojawiało. Na początku X stólecia rozkrzewiło się w Lombardyi, Albigensi w XIII wieku jego odrostkami byli, a w XVIII Massoni. Beausobre, Bayle i Wolter obro-

nę Manicheizmu zamieścili w bezbożnych dziełach swoich, któremi dziś sami niedowiarkowie pomiatają.

Orygeniści przybrali tę nazwę uczonego męża Oryginesa dla zwiększenia sobie wziętości, wyczerpnęli oni błędy swoje, z dzieł tego nauczyciela, które po śmierci jego, mniéj sumienni uczniowie szkoły Alexandryjskiéj rozmaitemi dodatkami podług zeznań bezstronnych dziejopisów, zapełnili, główniejsze w nich się mieściły urojenia: 1od, że Dusza Chrystusa przed wcieleniem istniała. 2re Każdego człowieka dusza piérwiéj, niż ciało utworzona od Boga zostaje uwięzioną za grzech pierworodny w człowieku. 3cie Wnioski o grzechu Adama i łasce Boskiéj zakrawały na błędy Pelagianów późniéj wylęgłych, którzy swój jad po większéj części z dzieł skażonych Oryginesa wyczerpnęli. Afrykańskie synody i piąty powszechny sobor Konstantynopolitański zwołany za rządów Kościołem Wigilancyusza Papieża w roku 552 potępiły Orygenistów.

Pisarze Kościelni III wieku.

Ammoniusz Sakas (wornik). Filozof Chrześcijański, był tragarzem i najmował się nosić wory ze zbożem na rynek, jął się potém nauk filozoficznych i wielki w nich postęp uczynił, był nauczycielem Oryginesa w szkole Alexandryjskiéj, ułożył księgę zwaną Harmonią Ewangeliczną w roku 213, którą chwalił S. Hieronim.

S. Klemens Ateńczyk, po swojém nawróceniu był uczniem S. Pantenusa, który zwał go pszczołą miód zbierającą z Proroków i SS. Apostołów, przezwany Alexandryjskim, iż w tym grodzie uczył Pisma S., po śmierci mistrza swego Pantena 100 roku; wydał 8 ksiąg rozmaitych wiadomości pod nazwą *Stromata*, odezwę do pogan i pedagogikę dla oświaty młodzieży. S. Alexander Biskup Jerozolimski i sławny Orygines byli jego uczniami. Umarł 217 r.

Orygines urodził się 185 r. w Alexandryi przezwany dla swéj pilności *Adamantinus*. Ojciec jego Leonidas

męczennik sam go uczył zasad wiary i śpiącemu całował piersi, jako przybytek Ducha S., ten młodzieniec pałał tak wielką żądzą męczeństwa, iż matka jego nie mogąc jéj uskromić ani groźbą, ani łzami, chowała odzież syna, aby z domu nie uciekał, zachęcał uwięzionego ojca do cierpienia mąk dla wiary, po zabraniu na skarb jego posiadłości, 18-letni młodzieniec dla żywienia matki i 6 nieletnich braci został nauczycielem słynnéj szkoły Alexandryjskiéj i wielkie mnóstwo miał uczniów płci obójga 500 ich się liczyło, utrzymywał 7 pisarzy, którzy się zatrudniali skresleniem dzieł jego. Miłował ubóstwo, boso chodził, nie jadał mięsa, ciągle pościł, sypiał na twardém łożu, 6 groszy na żywność zostawiał, cały zaś dzienny dochód matce i żebrakom udzielał. Teoktyst Biskup Cezarei poświęcił go na kapłana. Demetryusz Alexandryjski Biskup wyklął Oryginesa, że bez wiedzy swego pasterza przyjął kapłaństwo i wkrotce 231 r. umarł. Powróciwszy do Alexandryi znowu był nauczycielem szkoły. S. Grzegorz cudotwórca i brat jego męczennik S. Antenedor pod nim się uczyli Pisma S., Orygines zwiedził Palestynę, Ateny, Arabią, gdzie Berylla Biskupa Bostry przeczącego Chrystusowi Bóstwa przekonał i na wielu soborach się znajdował. Decyusz cesarz dwa lata ukrywanego pojmał Oryginesa, łańcuchami skrępować kazał i długo męczył, oswobodzony z więzienia, umarł w Tyrze 254 r., żył lat 69. Z dzieł jego po grecku napisanych celniejszemi się uważają: wykład Pisma S. i listów Pawła Apostoła, zachęcenie uwięzionych męczenników do cierpienia za wiarę, odpowiedzi na bluźnierstwa Celsa filozofa pogańskiego, obrona wiary chrześcijańskiéj, Hexapla, czyli Pismo święte po hebrajsku spisane z dawnemi przekładami greckiemi na 6 kolumnach księgi umieszczonemi i więcéj tysiąca rozpraw. Podania Chrześcijańskie i wykład Pisma S. najdoskonalej opracował, 13 tomow objaśnień skreślił na 4 rozdziały księgi rodzajów, 10 na piesni nad pieśniami, 30 na trzecią część Proroctw Izaisza, 25 nad Ezechielem, tyleż tomow na mniejszych Proroków, 25 na Ewangelie, S. Mateusza, a 30 na S. Jana,

20 na listy do Rzymian i Żydów S. Pawła. Liczono w IV wieku 6000 dzieł Oryginesa, nie wszystkie jednak naszych czasów doszły. S. Hieronim pisząc do Papieża Damaza twierdzi, że Orygines przewyższył po przedników swoich, pozostałemi utworami, a trafném objaśnieniem pieśni nad pieśniami, sam siebie prześcignął, to zdanie S. Hieronima podziela uczony Bossuet Btskup Meldeński. Acz błądził w zdaniach swoich, upartym jednak nie był, przestrzeżony prostował swoje usterki. Społcześni tak o nauce jego wyrokowali: „ubi bene, nemo melius, ubi male, nemo pejus, co znaczy, gdy dobrze pisał, żaden lepiéj od niego, gdy źle nikt gorzéj. SS. Cypryan, Atanazy, Bazyli W., Hilary, Ambroży chwalą dzieła Oryginesa.

Tertullian syn rotmistrza Rzymskiego Florusa urodził się w Kartaginie 160 r. Z rzecznika w dojrzałych latach został chrzescijaninem i kapłanem. Z Kartaginy przybył do miasta Rzymu, gdzie w 202 r. podał cesarzowi Sewerowi obronę chrześcijan zwaną arcy-dziełem, w niéj przestraszył go zapowiedzią, iż po wytępieniu chrześcijan, onoby się opustoszyło, i zwalczył wszystkie nastałe kacerstwa rozumowaniem dowodném, że ten się mianuje prawdziwym kościołem, który sięga bez przerwy aż do Chrystusa, sam tylko jeden kościół chrześcijański, sięga czasów Chrystusa założyciela swego, więc on jest prawdziwym kościołem (10). Surowego życia Tertullian chwycił się nauki Montanna i przeciw kościołowi powstawał. Umarł 245 roku. Z dzieł jegó są najsławniejsze: 2 księgi przeciw pogan językiem łacińskim skreślone, jedna przeciw Żydom, wydał takoż rozprawy o chrzcie, modlitwie, pokucie i zachęceniu do cierpienia mąk dla Chrystusa, o wieńcu żołnierskim, o widowiskach, ubiorach niewiast i panien wykaz błuźnierstw Marcyona, Walentyna i t. d. S. Cypryan chętnie czytywał dzieła Tertuliana i zwał go mistrzem swoim.

S. Cypryan z rodu senatorskiego, był mistrzem Kartagińskiej szkoły, nawrócony od Cecyliusza kapłana 226 roku, rozdał ubogim pieniądze z dostatniéj ojcowizny zebrane, wkrótce poświęcony na kapłana,

biskupem w 247 r. został, był ojcem ubogich i pocieszycielem Chrześcijan prześladowanych, zgromił Nowacyana kacerza i narzuta. Nowat kapłan doradzca jego połączył się z Lucyanem spowiednikiem, dyakonem Felicysymem i 4 kapłanami nieprzychylnymi S. Cypryanowi, zamierzyli oni po złożeniu go z Biskupstwa utworzyć osóbny kościoł w Kartaginie i wybrali nieprawnie na biskupa Fortunata kapłana rozwięzłych obyczajów i święto-kradzcę, który się udał do Rzymu, nie otrzymał jednak potwierdzenia po uprzedniém wyswietleniu przez S. Cypryana nieprawych działań Nowata i spół uczęstników jego, w sławnym liście mianującym kościoł Rzymski rządcą i sędzią wszystkich kościołów. W sporze z Papieżem Szczepanem I. o ponowienie chrztu od kacerzy udzielonego, nie zerwał jedności z kościołem, owszem najzasadniejszą o niéj wydał rozprawę. Wygnany 257 r. do miasteczka Kornubii, w 258 r. Galeryusz starosta ściąć go rozkazał 4 września. Zostawił 85 listów pasterskich i księgi o modlitwie Pańskiéj, o pogardzie światem, o jedności kościoła i chrześcijanach podczas prześladowania w grzech odstęp stwa wiary upadłych i t. d.

S. Grzegorz cudotworca wybrany pasterzem Neocezarei 240 r. Podczas pieszej do niej pielgrzymki z licznym orszakiem, zaskoczony od silnéj burzy, wszedł do bałwochwalni i w niéj się modlił; ofiarnik na zajutrz postrzegłszy, że wyrocznia o niemiała, dognał i zelżył biskupa, który dał mu kartkę z napisem „Grzegorz szatanowi, powróć“ wyrocznia przemówiła, nawrócony tym cudem ofiarnik, został dyakonem kościoła Neocezarei zbudowanego po usunieniu góry przez cudowném S. Grzegorza, znalazł on w tym grodzie 17 chrześcijan, umierając 265 r. tyleż w nim pogan zostawił. Z dzieł jego pozostały: mowa dziękczyna Oryginesowi za nawrócenie go i wpojoną mu oświatę, wyznanie wiary, list pasterski o wykładzie Pisma S.

Minucyusz Felix Afrykanin po swojém nawróceniu wypracował rozmowę chrześcijanina z bałwochwalcą, w któréj zbija potwarze pogan na chrześcijan miotane a między innemi, że ubóstwiają swoich kapłanów z gi-

naniem przed niemi kolan, Felix im odpowiada, że oni klęczą wtenczas przed biskupami i kapłanami, gdy się im spowiadają. Laktancyusz zowie go biegłym rzecznikiem.

Julian Afrykanin dziejopis Chrześcijański wydał dzieje od Adama, aż do śmierci Makryna cesarza i rodowód Jezusa Chrystusa.

Arnobiusz nauczyciel Laktancyusza biegły znawca obrzędów pogańskich, zostawszy chrześcijaninem ułożył 3 księgi przeciw bałwochwalcom. Umarł 220 r.

S. Anato 1 Biskup Laodycei ułożył 269 r. Kanon wielkanocny i przesilenie wiosenne oznaczył 22 marca, po którem wielkanoc się obchodzi.

S. Hypolit męczennik Biskup Adeński skreślił rozprawy o wierze, Pismie Ś. i cykl wielkanocny ułożył, który się znajduje w księgozbiorze Watykańskim.

Sobory w III wieku zwoływane.

Agrypin i Ś. Cypryan Biskupi Kartagińscy 6 odbyli soborów w swojém mieście od 215 do 255 r. względem ponowienia chrztu od kacerzy udzielonego i dla oznaczenia pokut odstępcóm wiary. Papieże trzy sobory zwoływali do Rzymu preciw Nowacyonowi, dla pojednania z kościołem odstępców wiary i usprawiedliwienia Ś. Dyonizyusza Biskupa Alexandryi podejrzanego o sprzyjanie Sarbelianom. Demetryusz biskup 3 odbył sobory w Antyochyii swojéj stolicy przeciw Orygenesowi, innych soborów ten wiek liczy 20.

Zwyczaje, Ustawy Kościelne i Karność.

W tym wieku nastał zwyczaj mianować uwięzionych za wiarę wyznawcami, ściętych, lub na stosie spalonych dla Chrystusa męczennikami. Zefiryn Papież zalecił wiernym kommunikować przed wielkanocą w swoich kościołach parafialnych. S. Fabian 33 lata wieku dla przyjmujących kapłaństwo naznaczył i kościoły poświęcać nakazał uroczyście. Ś. Korneliusz wzbronił udzielać stopień kapłański tym, co

chrzest odwlekali i ten sakrament przyjęli w ciężkiéj chorobie, zwano ich łożkowymi (clinici) (11). Kary na występnych chrześcijan niejednostajne były, biskupi wyklinali, lub jawne pokuty z wyznaniem rodzaju winy przeznaczali odstępcom wiary ukorzonym, kacerzom nawróconym, cudzołożnikóm i mężobójcóm. Post, modlitwy, odzież gruba, wzbronny wstęp do świątyń i t. d., były zwyczajnemi pokutami, gdy je odbyli winowajcy, biskupi ich rozgrzeszali. Oni także ustanowili szkoły przy kościołach dla wykładu Pisma S. i nauczania katechizmu, słynniejszemi były szkoły duchowne, w Smyrnie, Alexandryi, Kartaginie, Cezarei, Palestynie i w Rzymie. Subdyakoni w III. wieku postanowieni usługiwali przy ofierze świętéj dyakonom i roznosili do kościołów listy pasterskie (12), 4 mniejsze święcenia z porady S. Cypryana Papież Korneliusz ustanowił (13). Najwyżsi pasterze Rzymscy godzili spory i roztrzygali wszelkie wątpliwości w przedmiotach wiary i karności kościelnéj, biskupi Dyonizy Alexandryjski, Cypryan Kartagiński, Irreneusz Lyoński, Tertullian i w. i. do Papieżów dla narady i dla otrzymania wyroków stanowczych sami, lub przez pisma się udawali. Kościoły prócz udzielanych im od chrześcijan ofiar, posiadały ziemskie dobra z testamentowych zapisów, spadkobierstwa po zmarłych kapłanach i z kupli za dochody kościelne nabywane, one się rozdzielały na 3 części, piérwszą obracano na ozdoby świątyń i sprzęty kościelne, drugą dawano ubogim, którzy mieszkali w domach kościelnych dyakoniami zwanych, a trzecia się wydatkowała na przyzwoite utrzymanie kapłanów i podrzędnych osób duchownego stanu. W świątyniach umieszczano wizerunki Chrystusa i męczenników (14). Posty ściśle się zachowały, po nieszporach na schyłku dnia Chrześcijanie raz tylko na jedną dobę pokarmami się zasilali. Przy końcu III stólecia Zachodni Chrześcijanie prócz środy i piątku pościli sóboty na pamiątkę, iż Chrystus w tym dniu leżał w grobie. Pustelnicy SS. Antoni i Paweł licznych mieli naśladowców, piérwszy urodzony w Egipcie 251 r.

umarł na pustyni Tebaidskiéj 356 r. żył 105 lat, drugi urodził się w Tebaidzie 229 r. skrył się na pustynię 250 r., gdzie przeżywszy świątobliwie lat 112 umarł 341 r. Oba zostawili ustawy pustelnicze dla swoich uczniów.

WIEK IV.

Najwyżsi Pasterze Kościoła Rzymskiego.

Po Marcelinie Stolica Rzymska nie miała rządcy przez 3 lata, 6 m. i d. 27, z przyczyny rozpierzchłego duchowieństwa prześladowaniem. S. Marceli obrany 19 maja 308 r. Umarł 16 stycznia 310 r. za panowania Maxencyusza, który skazał go na czyszczenie stajeń dworskich, rządził on Stolicą rok 1. m. 7. d. 27. Podzielił Rzym na 24 wydziały, czyli parafie, wznowił karność duchowną prześladowaniem nadwątloną, za rządów jego szlachetne niewiasty Rzymskie. Pryscylla cmentarz założyła, a Lucyna wielkie posiadłości darowała Rzymskiemu Kościołowi.

S. Euzebiusz Grek obrany 20 maja 310 roku, zalecił biskupom dozór nad ścisłem wypełnianiem pokut przez odstępców wiary i postanowił, aby ołtarze nie jedwabnicą; lecz płótnem się okrywały, bo Ciało Chrystusowe w prześcieradło lniane było uwinione. Obowiązał biskupów i kapłanów ścisłą zachowywać oszczędność w pokarmach i napojach, unikać posiedzeń światowych i widowisk, żywić ubogich, wykładać Pismo S. ludowi i samym go nauczać z kazalnic, a nie zastępcom swoim tę powinność zlecać. Maxencyusz cesarz wygnał S. Euzebiusza do Sycylii, gdzie umarł z nędzy 26 września 310 roku, 4 m. i d. 6 rządził Stolicą Piotrową.

S. Melchiades Afrykanin, Rzymski kapłan wyniesiony na Papieża 2 lipca 311 roku, po 9 miesięcach

przerwy, 2 lata, 6 m. i d. 9 sprawował rządy Kościoła. Wezwał na sobór do Rzymu 19 biskupów 312 r. dla potwierdzenia Cecyliana obranego biskupem Kartagińskim, a kacerza Donata jego współ-zawodnika usunął. Wzbronił pościć czwartki i niedziele Chrześcijanom, aby nie naśladowali pogan te dni poszczących w pewnych roku porach. Gdy Maxencyusz moderca Chrześcijan i Papieża Euzebiusza poprzednika Melchiada zwyciężony od Konstantyna cesarza 312 r. w Tybrze utonął, Kościół ciągle prześladowany rokował pomyślniejsze czasy dla siebie po 300-letnich cierpieniach. 37 Papieżów umęczonych liczą dziejopisowie w tym okresie.

S. Sylwester Kapłan Rzymski dla świątobliwego życia poważany od Chrześcijan i pogan, 31 stycznia 314 r. objął rządy Stolicy Apostolskiéj, wysłał do Kartaginy kapłanów na sobór dla skarcenia obłąkanych Donatystów, ułożył obrzęd święcenia kościołów, których 40 się liczyło w Rzymie przez 10 lat wystawionych, wzbronił osobóm świeckim pod klątwą sądzić Duchownych, piérwszy on z Papieżów począł nosić mitrę biskupią. Zwołał sobór powszechny do miasta Nicei 325 roku. 318 biskupów na nim się znajdowało, którzy pod przewodnictwem Hozyusza biskupa Korduby i 2 kapłanów Rzymskich, Wincentego i Witusa, sędziwego Papieża Sylwestra zastępców, potępili kacerza Aryusza uwłaczającego Bóstwo Chrystusowi, 21 rok, 8 m. i d. 20 rządził chwalebnie Kościołem, umarł 31 grudnia 335 roku.

S. Marek Rzymianin 10 stycznia 336 r. obrany Papieżem, zalecił odmawiać podczas mszy w niedzielę i święta skład wiary nicejski. Dwa kościoły w Rzymie od Konstantyna W. zbudowane uroczyście poświęcił, 8 m. i d, 20 zarządzał Stolicą S.

Dyakon Rzymski S. Juliusz I. w 4 miesiącu po zgonie S. Marka wyniesiony na Stolicę Apostolską, zwołał sobór ze 119 biskupów złożony i potwierdził nicejskie ustawy, przyjął S. Atanazego w 340 r. do Rzymu i silnie go bronił od napaści Aryanów. Wysłał w zastępstwie swoim na sobór sardyceński dwóch

kapłanów i dyakona 347 roku dla przewodniczenia w naradach. Umarł 2 kwietnia 352 roku, rządził kościołem powszechnym lat 15 m. 2 i 6 d.

S. Liberyusz Rzymianin Papieżem został 22 maja 352 roku, 15 lat, 4 m, i 2 d. siedział na Stolicy Piotrowéj. Poświęcił kościół Najświętszéj Maryi Panny śnieżnéj wystawiony przez Jana Patrycyusza Rzymskiego. Przywołany do Medyolanu 355 r. od cesarza Konstancyusza na Sobór Aryański, nie chciał zatwierdzić wyroków potępiających S. Atanazego i rzekł cesarzowi„ już Rzym pożegnałem, milsze dla mnie ustawy kościoła, niż pobyt w mieście“ wygnany do Berei Trackiéj po dwóletnim w niéj pobycie, zmuszony był go potwierdzić; lecz za powrótem do Rzymu 358 roku, uroczyście odwołał potępienie biskupa Atanazego, łącznie z przyjętym wyznaniem aryańskiém w Rimini skleconém i za prawidło wiary narzuconém Umarł 24 września 366 roku.

Podczas wygnania Liberyusza Duchowieństwo Rzymskie groźbami cesarza Konstancyusza zmuszone wybrało Papieżem Felixa ([11]) Archidyakona, biskupi Aryańscy go poświęcili; lecz on się oświadczył, iż jest zastępcą tylko Liberyusza, lud Rzymski nieświadomy jego przedsięwzięcia zaniechał słuchać mszy przezeń uroczyście odprawianych, nim się brzydząc, jako narzutem, za powrótem z wygnania Liberyusza Papieża, Konstans żądał, aby wespół oba rządzili Kościołem Rzymskim, gmin oparł się chęci cesarza wołając: jeden jest Bóg, jeden Chrystus, jeden być powinien Papież. Felix wykląwszy Aryanów i Konstancyusza 8 lat na wsi mieszkał ukryty. Dworzanie cesarscy go zamordowali 22 listopada 365 roku. Grzegorz XIII znalazł 1585 r. grób Felixa z napisem: *Tu leży ciało S. Felixa, który wykląt cesarza Konstancyusza.* SS. Ambroży i Bazyli W. między błogosławionymi Liberyusza i Felixa zaliczają.

Po Liberyuszu zmarłym 24 września 366 roku, wybrany 1 października S. Damazy Hiszpan 62-letni starzec. Sobór Chalcedoński nazwał go świetną ozdobą Kościoła i Rzymu, 18 lat 2 m. i d. 10 kie-

rował Stolicą Apostolską. Ursycyn dyakon, jego współzawodnik i drugi po Nowacyanie narzut, wszczął rokosz w Rzymie, 137 poległo stronników jego, po wygnaniu z miasta Ursycyniusza z 7 stronnikami, Damazy objął rządzy Kościoła i chętnie się uniewinnił przed 44 biskupami z potwarzy nań miotanych od Konkordyusza i Kastora dyakonów. Poświęcił 60 biskupów, 31 kapłanów i 12 dyakonów, dwa kościoły zbudował wielkim nakładem, śpiew psalmów ulepszył. Przewodniczył na soborach zwołanych przeciw Aryanom w r. 366 i 372. S. Hieronima na sekretarza swego wezwał. Umarł 11 grudnia 384 r. a w 1736 grób jego znaleziony przy drodze ardeateńskiéj.

Pomimo zabiegów Ursycyniusza z wygnania przywołanego Syrycyusz Rzymianin jednogłośnie obrany Papieżem 22 grudnia 384 r., zwołał 80 biskupów na sobór i potępił kacerża Jowiniana, odnowił karność w Duchowieństwie nadwątloną, i wzbronił biskupom bez pozwolena jego święcić, na kapłaństwo przed obraniem stanu duchwnego z wdowami zaślubionych. Umarł 25 listopada 398 roku, po 13 latach, 11 m. i d. 1. rządów Stolicą Apostolską. Dziejopis pogański Ammian Marcellin, przyznaje Ursycyuszowi dumę i chęć posiadania rozległych dóbr ziemskich od pobożnych osob nadanych Kościołowi Rzymskiemu. To jego uposażenie spowodowało Pretextata rządcę Rzymu do wyrzeczenia S. Damazowi: obierz mię Biskupem Rzymskim, a natychmiast zostanę Chrześcijaninem.

S. Anastazy Rzymianin wyniesiony na Papieża 5 grudnia 398 roku, przytłumił rokosz Orygenistów. 3 lata i d, 9 rządził Kościołem. Zalecił, aby lud słuchał stojąc czytanéj od kapłanów ewangelii. Umarł 19 grudnia 401 r. po n. Ch.

10 Prześladowanie Chrześcijan.

Dyoklecyan z wiejskiego stanu pochodził, stopniowie posuwany w 284 r. na cesarza wyniesiony został. Chociaż był zagorzałym bałbochwalcą, przez 19 lat panowania oszczędzał Chrześcijan. Wielu ich miał przy

boku swoim, najzaufańszymi powiernikami jego byli: Gorgoniusz, Piotr i Doroteusz chrześcijanie. Przybrani pomocnicy w rządzie rozległém państwem Maxymian Herkules, Galerus, Konstantyn Chlorus (blady), Maxencyusz i Licyniusz kryjomie prześladowali Chrześcijan, zwłaszcza wojskowych, ich okrucieństwa byli ofiarami Kozmas i Damian lekarze Arabscy, półk Tebański z 6,000 żołnierzy Chrześcijan złożony w Tebaidzie Egipskiéj prowincyi zebranych pod dowództwém Maurycego, Kandyda i Exuperyusza, którzy za opór w czynieniu ofiar bożkom dwakroć od Maxymina dziesiątkowani, potém wszycy pościnani w miasteczku Oktodurze, dziś Martigny zwanem (286 r.). W Kolonii Gereon z 314 w Laureaku Tlorian rotmistrz z 40 żołnierzami śmierć ponieśli. W Rzymie 262 w Alexandryi 660, a w Melitenie 1,104 żołnierzy za wyznanie Chrystusa ścięto. Gdy morderstwo Rycerzy chrześcijańskich nie przestraszyło innych stanów chrześcijan, Dyoklecyan pobudzony od Galera, który spalił cesarski pałac w Nikomedyi i chrześcijan téj zbrodni sprawcami ogłosił, wszczął 303 r. najokrutniesze prześladowanie dziesiątém zwane. Cała ziemia od Wschodu, aż do Zachodu krwią chrześcijańską przesiękła (1). Kapłani pogańscy rozjątrzeni, że się nie sprawdzały ich wieszczby dla obecności chrześcijan podczas ofiar, do morderstw zachęcali okrutnego cesarza, nieroztropna gorliwość młodego chrześcijanina, który wyrok prześladowczy na rynku jawnie poszarpał, zwiększyła wściekłość dyoklecyana, postanowił on wszystkich chrześcijan wytępić w całém państwie, gdy tymczasem Bóg utrwalił Kościół, ledwo szczupłą on liczył garstkę odstępców; ponieważ chrześcijanie gromadami śpieszyli na męczeństwo. Wszyscy współrządcy ścile spełniali wolę cesarza, prócz Konstantyna Chlora, który ochraniał chrześcijan. Dla doświadczenia jednak ich wierności, zapowiedział, iż usuwa od służby opornych czci bożków, mało dworzan dla zatrzymania urzędów ofiarowało im kadzidło, których przegnał Konstantyn i wyrzekł, iż niewierni Bogu, nie będą wiernymi cesarzowi, tych zaś coeprzenosili

miarę nad zyskowne posady, przy sobie zatrzymał. Prześladowanie Dyoklecyana było wysileniem gasnącéj wścieklości pogan. Kościół Chrystusa znużył ich swojém cierpieniem bohaterskiém, liczył on krocie męczenników; bo w samym tylko Egipcie zamordowano ich 144,790, Euzebiusz i Laktancyusz świadczą, że we Frygii 17,000 chrześcijan spalono. Podczas tego prześladowania otrzymali wieniec męczeński w Rzymie Papieże SS. Marcelin i Kajus z bratem Gabiniuszem i siestrzenicą Zuzanną, którą Galeryusz chciał zaślubić, S. Sebastyan strzałami przeszyty, S. Agnieszka 13-letnia panna, 4 bracia ukoronowanymi zwani, S. Pankracyusz 14-letni młodzieniec. W Noli S. Januaryusz biskup Benewentu, którego ciało w Neapolu dotąd cudami słynie, S. Piotr Biskup. W Sebaście S. Błażéj biskup i cudotwórca. W Saragosie S. Wincenty dyakon. W Chalcedonii S. Eufemia panna. W Lykaonii S. Julia wdowa z 3-letnim synem Cyrem. W Synopie gościnny Fokas ogrodnik. W Tyngitanie Maurytańskiéj S. Marcelin rotmistrz z 12 synami. W Nikomedii S. Antym biskup, SS. Doroteusz, Piotr i Gorgoniusz cesarscy dworzanie, S. Justyna panna, S. Cypryan czarnoxiężnik z wielu na stoćie spalonymi i potopionymi chrześcijanami (2). W Syrakuzie S. Łucya panna. W Marsylii S. Wiktor rycerz i niezliczeni inni, *których imiona są w księgach żywota* (3). Kościelne dzieje 11 milionów liczą męczenników zamordowanych w trzech stoleciach. Nie uszli kary Boskiéj sprawcy prześladowania; bo Dyoklecyan umarł z szaleństwa 312 r., Maxymin 307 sam się obwiesił, Galeryusz od robactwa stoczony (4) 311 r., Maxymian Daja trucizną życie ukrócił w Tarsie 311 r., Maxencyusz w Tybrze utonął 312, Lucyniusz w Tessalonice zamordowany 325 r. Klęski straszliwe za krew chrześcijańską niewinnie przelaną całe państwo Rzymskie dręczyły, prócz najazdów dziczy, głód, morowe powietrze wyludniły kraje i miasta (5).

Wzrost Chrystyanizmu za panowania Konstantyna W. cesarza i następców jego.

Po śmierci Konstantyna Chlora objął rząd państwa syn jego Konstantyn W. w 306 r., Maxencyusz, Luciniusz i Maxymin byli pomocnikami jego w rządach. Okrucieństwo Maxencyusza w Rzymie wywierane poniechęciły go z Konstantynem, który mając 80,000 piechoty i 8,000 jazdy postanowił stoczyć bitwę przed murami Rzymu z Maxencyuszem liczącym 170,000 pieszych żołnierzy, 80,000 jazdy i pokonał przeciwnika. Maxencyusz uciekając w nurtach Tybru zgon nalazł 312 r. Konstantyn przyznał to zwycięztwo Bogu Chrześijańskemu; ponieważ przed walką błagał pomocy Jego i wysłuchanym został. Gdy przeglądał wojsko, ujrzał około południa na niebie krzyż promienisty i na nim wyrazy: *pod tem znamieniem zwyciężysz*, wszyscy żołnierze widzieli to cudowne zjawisko, dnia następnego cesarz rozkazał krzyż wyryć na chorągwi *Labarum* zwanéj, wówczas mężnie się potykając z mniejszém wojskiem rozproszył liczniesze nieprzyjaciół zastępy, wszedł z Licyniuszem do Rzymu i krzyż wśród miasta utkwił z napisem. Wezwał prześladowanych biskupów dla oświecenia się w religii Chrystusa, którą pozwolił wszystkim przyjmować i sam ją wyznawał, ochrzczonym jednak został aż przed śmiercią 337 r. Stawiał i hojnie uposażał kościoły, pałac lateraneński na świątynię zamienił, wzbronił karać złoczyńców śmiercią krzyzową, odtąd pieniądze, chorągwie, pomniki, wieże, korona, tron, berło krzyżem się oznamionowały, pozamykał opustoszałe bałwochwalnie, zniósł widowiska szermierskie, poważał stan duchowny, zwłaszcza Papieżów przewodniczących całemu kościołowi, zakazał panom, aby nie przedawali swoich niewolników Żydom, utworzył domy przytułku wdowom, ubogim i sierotom, donosicieli, potwarców i sędziów przedajnych surowie karał, nie ścieśniał sumienia poddanych, łagodnością i przekonaniem skłaniał do wiary chrześcijańskiéj. Aniciusz senator zniewolony jéj świętością chrzest

przyjął, 12,000 rozmaitych stanów ludzi w jednéj dobie poszło za jego przykładem (6). Lucyniusz poślubił Konstancyą siostrę Konstantyna W. i wespół z nim państwem rządził, po zwyciężeniu przy Adryanopolu Maxymina Daja współ-rządzcę w 313 r., do 323 r. żyli w zgodzie. Lucyniusz nie przestawał mordować chrześcijan, obrażony Konstantyn trzykroć go pokonał i w Nikomedyi osadził; lecz gdy zaczął nań knować spisek, na śmierć był skazany z 12-letnim synem. Odtąd sam jeden rządził państwem cesarz Konstantyn. Nie szczędził on skarbów na podróż do Jerozolimy w r.326 matce swojéj, 80-letniéj Helenie dla wyszukania grobu i krzyża Zbawiciela. Poganie w pierwiastkach Chrześcijaństwa wystawili bożnicę Wenerze na górze Kalwaryjskiéj i umieścili posąg Jowiszą nad grobem Chrystusa kamieniami zarzuconym. Żydzi wskazali to miejsce Helenie, która zburzyć kazała posąg i mury bożnicy, z wielką jednak pracą wynalazła 3 krzyże i narzędzia męki Jezusa Chrystusa. Cud w Brewiarzu pod dniem 3 maja opisany wykazał Krzyż Zbawiciela, Helena cząstkę jego złożyła w kościołach Jerózolimskim i Rzymskim, jéj staraniem zbudowanych, część trzecią z gwoździem posłała Konstantynowi. Biskup S. Cyryl Jerozolimski i S. Paulin Nolański to zdarzenie szczegółowie w swoich utworach skreślają (7). Ta pobożna niewiasta umarła 328 r. na ręku cesarza i zachęcała go do pokuty za otrucie starszego syna Kryspa urodzonego z Minerwiny pierwszej żony cesarza, za namową Faustyny rozwięzłéj macochi jego, która obwiniła pasierzba o kazirodztwo; lecz i sama w łaźni uduszona po wykryciu potwarzy zmyślonéj 326 r.

Chociaż Konstantyn zniósł balwochwalstwo, jednak kacerstwa zwłaszcza aryańskie trapiły kościół Boży, cesarz z porady Sylwestra Papieża hojném zaopatrzeniem ułatwił 318 biskupóm, licznym kapłanóm i dyakonom przyjazd do Niceï (Is-Nik) na sobór powszechny w 325 r. Uobecnił go bez ozdób cesarskich Konstantyn i sam słuchał, jako podwładny, wyroków pasterskich, do nich się nie mieszając, opornych zaś

uchwałom soboru i zatwardziałego w błędach Aryusza na wygnanie skazał. Euzebiusz biskup Nikomedyjski przychylny Aryusza bluźnierstwom wyjednał u cesarza nań względnego powrót jemu z trzyletniego wygnania do Alexandryi; lecz gorliwy pasterz tego miasta S. Atanazy, następca S. Alexandra, który najpiérwiéj Aryusza wyklął, nie chciał przyjąć go do społeczności wiernych, znając obłudę jego i skryty jad w podaném przezeń wyznaniu wiary Konstantynowi. Aryańscy biskupi zgromadzeni 335 roku na synod nieprawy w Tyrze wezwali nań S. Atanazego i obwinili, iż zabił Arseniusza biskupa Hypseli i ręki jemu odciętéj używał do czarów, stanął przed złośliwymi sędziami Arseniusz i ręce obie całe im ukazał, wprowadzili potém przekupioną niewiastę, która się domaga jawnéj kary na Atanazego za obelgę w jéj domu przezeń uczynioną, przychylny mu kapłan do niej się odezwał, ona zaś palcem go wytykając rzekła: oto mój znieważyciel, wszyscy biskupi się rośmieli, a potwarcy zawstydzeni, przegnali ją bez dalszych badań jak żądał S. Atanazy. Obecni na tym soborze SS. Potamon Pafnucy i Maxym Jerozolimscy katoliccy biskupi obrażeni, że Euzebiusz Cezarejski kazał stać przed sędziami Atanazemu jako winowajcy, rzekli mu: Ty siedzisz, a cnotliwy stać musi. Pamiętasz-li gdy nas za wiarę uwięziono, napiętnowaniśmy byli, tyś cały, boś się jéj zaparł, powstydzony Euzebiusz opuścił sobór. Pomimo swéj niewinności Atanazy wyzuty z biskupstwa i kijmi zbity od pasterzy aryańskich, udał się do cesarza, który odmówił mu posłuchania, nie przestali na tém oszczercy, donieśli cesarzowi, że Atanazy wzbronił wywozu z miasta Alexandryi zboża do Konstantynopola, uwierzył téj potwarzy cesarz i na wygnanie roku 336 do Trewiru go posłał, S. Maxymin biskup tego miasta i Konstanty młody, syn cesarski mile przyjęli Atanazego. Aryusz znieważony w Alexandryi; bo lud go do kościoła się wzdzierającego odepchnął, powołany od cesarza, do Konstantynopola, pośpieszył i wysłał przychylnych sobie biskupów do S. Alexandra, piérwszego pasterza nowéj stolicy pań-

stwa na szczętach Bizantyńskich od Konstantyna założonéj 329 r., aby ich mistrza przyjął do uczęstnictwa z sobą, pobożny 90-letni pasterz otrzymawszy cesarski rozkaz przyjęcia Aryusza do kościoła, w nim się zamknął i z płaczem wołał: „Panie! sprzątnij mię z tego świata, nim Aryusz wejdzie do świątyni Twojéj! jeśli się nią opiekujesz, nie racz dopuścić, aby się stała przedmiotem zniewagi!“ Gdy w dniu niedzielnym prowadzony wystawnie Aryusz od przychylnych mu biskupów, ujrzał kościoł, zadrżał i zbladł, cofnął się w kąt ustronny, gdzie po wyrzuceniu wnętrzności na wzór Judasza, krwią zrumieniony ducha wyzionął 336 r. Konstantyn w nieszczęsnym zgonie Aryusza zauważał palec Boży, postanowił przywołać z wygnania Atanazego i wielu biskupów zesłanych, iż się opierali Aryuszowi; lecz śmierć przypadła 22 maja 337 roku uprzedziła wykonanie chęci jego, panował ten piérwszy chrześcijański cesarz 31, żył 63 lata, przed swym zgonem przyjął chrzest od Euzebiusza biskupa Nikomedyi i zalecił uskutecznić ten swój zamiar najmłódszemu synowi Konstantynowi II., spełnił on wolę ojca 338 roku, i wezwał do powrótu na swoję stolicę S. Atanazego. Juliusz Papież na soborze Rzymskim w obec 40 biskupów 342 roku uniewinnił Atanazego i przywrócił na Stolicę Alexandryjską, nieprawnie od Aryanów obranego Grzegorza z Kapadocyi za wiedzą Konstansa cesarza zagorzałego ich opiekuna, wyklął, ten narzut opanował kościół Alexandryjski przed wielkanocą, wsparty pomocą Filagra i Balacyusza namiestników cesarskich, zgrają żołnierzy najemnych, pogan i Żydów z wielkim przelewem krwi ludu i kapłanów opornych jego wdzierstwu, wkrótce jednak umarł. 90-letni S. Antoni pustelnik groził w swym liście karą Boską Balacyuszowi za morderstwo. kapłanów, panien i pustelków, który podeptawszy ten list, rzekł posłańcowi: donieś Antoniemu, że wkrótce go nawiedzę i natychmiast wyjechał z Nestoryuszem biskupem aryańskim i żołnierzami dla zburzenia pustyni; ale pokąsany od własnego konia z ran umarł, w obec orszaku swego

Juliusz Papież potwierdził, takoż obronę Atanazego przez 100 biskupów do Alexandryi zebranych podpisaną. Sobór Sardyceński (Sophiah w Bulgaryi) zwołany 22 maja 347 r. pod przewodnictwem biskupa Korduby Hozyusza, Archidamasa i Filoxena kapłanów 2 posłów Papieża Juliusza I. i 300 biskupów obecnych, Atanazego z prześladowanymi biskupami od Aryanów na ich stolice przywrócić zalecił i 21 wyroków karnych przeciw Aryanom uchwalił. Ich biskupi na synodzie w Trackim grodzie Filipopolu wyklęli S. Atanazego, jednakże on powrócił w roku 349 do Alexandryi. Przychylny katolikom cesarz Konstanty II. zabity pod Akwileją 340 r. walcząc z bratem swoim Konstancyuszem przyjaźnym chrześcijanom, który rządził całym Zachodem i 30 roku życia w górach Pirenejskich poległ z ręki Magnencyusza buntownika 350 r. Konstans brat poprzednich cesarzów owładawszy całém państwem, pokonał Magnencyusza i Weteraniona przywłaścicieli tronu, przesiękły Aryanizmem za namową żony swojéj Euzebii i dozorcy pałacu Euzebiusza trzebieńca zmuszał biskupów katolickich w Medyolanie zebranych 355 r., aby potępili Atanazego, wymawiającym się naruszeniem kanonów rzekł: „wola moja jest prawem, jéj słuchajcie, lub na wygnanie idźcie.“ Gdy mu sądem Bożym grozili, że się miesza w sprawy kościelne, rozjuszony dobył miecza, ochłonąwszy jednak wygnał ich z Liberyuszem Papieżem, obrońcą Atanazego. Ten cesarz dwa jeszcze zwołał sobory, na Riminskim soborze biskupi potępili błędy Aryusza, potwierdzili jednak wyznanie aryańskie udatnie im narzucone, to dało powód odezwy S. Hieronimowi: „że jęknły narody zostawszy mimowolnie Aryanami.“ Biskupi za powrótem do swoich stolic, unieważnili swoje podpisy, które przemocą wymógł cesarz podczas ich prześladowania. S. Gaudencyusz biskup Riminijski piérwszy je odrzucił, żołnierze kijmi go zabili. Hozyusz 100-letni starzec biczmi sieczony, acz podpisał wyznanie Rimińskie, odwołał swoje potwierdzenie i za ten błąd trzy lata surowie pokutował. Na soborze w Selencyi le-

dwo 12 biskupów się znalazło i S. Hilary biskup Piktawski do Frygii wygnany, którzy bronili *Współistotności* Syna Bożego, chociaż ich się zebrało 160, wszyscy prawie z małym wyjątkiem, lękając się groźb cesarza przyjęli wyznanie wiary w duchu aryańskim ułożone, Riminiskiém zwane, tak dalece w nich przeważały wzgląd ludzki i niepamięć na sąd Boży. Umarł Konstans cesarz w Mopsueście u stóp góry Taurus 361 r., podczas zamierzonéj wyprawy na Juliana apostatę od żołnierzy cesarzem w Paryżu ogłoszonego. S. Atanazy. jemu przygania, iż był sprawcą morderstwa 3 swoich stryjów i 7 krewnych po śmierci Konstantyna W. w roku 337, prócz dwóch siestrzanów cesarza Galusa i Juliana od rzezi uchronionych przyjęciem stanu duchownego. Marek biskup Aretuzy ukrył ich w kościele, Julian zamordował okrutnie tego obrońcę wiary i zbawcy swego. Dziejopisowie tak o nim świadczą, że lud cieszyłby się ze śmierci Konstansa Aryanina, gdyby po nim nie nastąpił Julian apostata i bałwochwalca.

Julian zwany apostatą, iż się wyrzekł wiary chrześcijańskiéj, był synem Juliusza Konstansa i bezbożnéj Bazyliny, a synowcem Konstantyna W., miał postać brzydką i wstrętną. S. Grzegorz Nazyanzeński współuczeń Juliana, zwał go straszydłem tuczoném na łonie państwa. Maxym Filozof Ateński i Chryzant wpoili mu zasady poganizmu, Konstancyusz cesarz 357 roku uczynił go namiestnikiem Gallii, gdzie się odznaczył pokonaniem 7 królów Niemieckich, zostawszy cesarzem 361 r. postanowił znieść Chrystyanizm, otworzył i hojnie uposażył bałwochwalnie, nadał wielkie przywileje ofiarnikom, ogłosił się ich arcy-kapłanem, kazał urządzić dla siebie kąpiel z krwi bydlęcéj dla zmycia chrztu przyjętego, zabrał na skarb dobra kościelne szydząc, iż przykładem sławnych przodków swoich Decyusza i Dyoklecyana powodowany, uwalnia Chrześcijańskie Duchowieństwo od starań i kłopotów nieodpowiednich jego powołaniu, zamknął liczne kościoły, lub na bożnice je obracał i wzbronił naprawiać pozostałe, aby nie zawadzały rozkrzewieniu bałwo-

chwalstwa. Dla pociągnienia chrześcijan, zwłaszcza duchownych do wyrzeczenia się wiary, jéj odstępców hojnie obdarzał zyskownemi posadami, chcąc im lepszy byt i piérwszeństwo przed innemi stanami ludzi nadać. Zakazał Duchowieństwu wychowywać młodzież i szpitalami zarządzać, mówiąc, iż Galilejczycy, tak nazywał chrześcijan, wierzyć tylko; lecz rozprawiać o religii i do niéj wabić nie powinni. Nie przypuszczał do urządów wyznawców Chrystusa. Rządcy jego poniewierali skargami na krzywdy im wymierzane od pogan, żołnierze spędzali gmin chrześcijański do boźnic, gdzie ofiarnicy przemocą do ich ust wpychali pokarmy bogom odkazane. Wszystkie wyroki prześladowcze Juliana złośliwemi szyderstwy z chrześcijan były nacechowane. Zalecał poganom, aby nawzór Galilejczyków nie uczęszczali na widowiska, nie czytali ksiąg rozwięzłych, wśpierali ubogich. Świadom przepowiedni Chrystusa, że kamień na kamieniu w Jerozolimie nie pozostanie, na przekorę Jego zapowiedzi, wysłał Alypiusu polubieńca swojego z wielkiemi skarbami i przyzwał do Jerozolimy Żydów dla wznowienia jéj murów, S. Cyryl biskup twierdził, że Julian uzupełni wyrok Zbawiciela; bo gdy Żydzi rozkopali gruzy, straszliwe trzęsienie ziemi i wybuchłe z niéj płomienie pochłonęły i rozproszyły robotników. Ten cud nawrócił wielu Żydów. Prócz chrześcijańskich dziejopisów, Amian Marcelin poganin i Godoliach rabin ten wypadek w swoich utworach przytaczają (8). Julian po skończonéj wojnie z Persami obiecał zadać cios ostateczny chrześcijaństwu, Libaniusz filozof pogański świadom o powodzeniu cesarza, pytał chrześcijanina, co teraz robi syn cieśli? trumnę dla twego rycerza, odrzekł mu chrześcicjanin, wkrótce wieść doszła, że Julian śmiertelnie podczas bitwy raniony, rzucał krew z ręki w górę i wołał; zwyciężyłes mię Galilejczyku! tak on zwał chrystusa i skonał przeklinając swe bogi, 26 czerwca 363 roku, po 3 latach panowania. Lubo się oświadczał, że nie prześladuje chrześcijan, mianowicie biskupów i kapłanów. wielu ich jednak na wygnanie posłał i

skrycie mordował. Jan i Paweł bracia dworzanie i Bibianna dziewica w Rzymie ścięci. Galikan zięć Konstantyna W., biskupi Donat Aretyński, Filip Adryanopolitański, Gordyan starosta Ancyry, Armeniusz wysłużony rycerz, Maxymilian i Bonoz chorążowie. Posłowie Perscy Izmael i Manuel chrześcijanie, wieniec męczeński otrzymali (?), Sapor II. król Persów uprzedził Juliana za namową Żydów i Magów w prześladowaniu chrześcijan, dziejopisowie liczą 160,370 męczenników od 359 do r. pomordowanych najokrutniéj.

Jowian rycerz od żołnierzy cesarzem obwołany, rzekł im, iż nie chce przewodniczyć bałwochwalcom, wszyscy jednogłośnie mu zspowiedzili: „nie lękaj się cesarzu! chrześcijaniami jesteśmy, brzydzimy się bezbożnością Juliana, nie zdołał nas balwochwalstwem skazić.“ Ten dobry sesarz przywołał S. Atanazego i wygnanych biskupów, zamknął bałwochwalnie, umarł od czadu 364 r. 8, miesięcy panował.

Walentynian I, gorliwy Katolik i Walens brat jego zagorzały Aryanin rządzili panstwem Rzymskiém od roku 364, piérwszy ochraniał, drugi prześladował chrześcijan i wygnał S. Atanazego, który za staraniem Walentyniana raz piąty odwałany, 6 lat przedśmiertnych żył spokojnie na Stolicy Alexandryjskiéj. Duchowieństwo Konstantynopolitańskie wysłało 80 współ-braci z korną prożbą do Walensa, aby zaniechał prześladować chrześcijan, Walens kazał staroście Modestowi wywieźć ich na okręcie i wśród morza zapalić statek, ogień i woda wszystkich umorzyły. Pustelnicy słysząc, że cesarz prześladuje chrześcijan wyszli z kryjówek swoich dla ich pokrzepienia. Walens napotkawszy sędziwego samotnika Afraata, wymiatał mu, iż do miasta zmierza dla wzburzenia pospólstwa, nie, rzecze on, śpieszę ratować kościół. który burzysz. S. Bazyli W. biskup Cezarei namawiany od Modesta powiernika cesarskiego, aby przyjął do uczęstnictwa z kościołem Aryanów, gdy ten odmiawiał téj uczynności, rzekl mu starosta, czy myślisz przeczyć potężnemu cesarzowi, który zabierze twoje dobra i na wygnanie, lub na śmierć skaże ciebie? Nie lękam się

groźb twoich, odpowiedział święty pasterz, nic nie mam do stracenia, cały świat moją jest ojczyzną, śmierć zaś połączy mię z Bogiem. Rozgniewany tą śmiałą odpowiedzią Modest do niego się odezwał, iż żaden biskup tak dotkliwie mu nie odpowiadał „boś nie trafił na biskupa," odpowiedział S. Bazyli. Wówczas Modest udawszy się do pałacu zawiadomił Walensa, że groźby nie przestraszą biskupa Cezarei, a dary nie zniewolą. Gmin nawet poniewierał prześladowaniem cesarza, gdy Modest wygnał biskupa Edessy S. Barzesa, a narzuta osadził i zmuszał kapłanów, aby mu podlegali, jeden z nich odrzekł staroście, mamy pasterza, któregoś wygnał i nie znamy innego. Lud nie w kościele; lecz za miastem nabożeństwo odbywał, Modest zapytał niewiastę śpieszącą na tę pobożną schadzkę, czy nie wiesz, rzekł jéj, iż cesarz kazał śmiercią karać wychodców za miasto dla modlitwy, wiém, śmiało mu odpowiedziała, na cóż to dziecię niesiesz? aby i ono mnie uczęsticzyło w męczeństwie. Zdziwiony cesarz doniesioną mu od Modesta gorliwością chrześcijan brzydzących się narzuconym biskupem, cofnął niezaszczytny rozkaz mordowania owiec posłusznych prawym pasterzom.

Śmierć Atanazego w 373 roku po 46 latach pasterstwa, czyli raczéj męczeństwa i 20-letniego wygnania 5-kroć powtarzanego, raz trzeci zaburzyła i krwią zbroczyła Alexandryą. Piotr II. prawy jego następca wygnany od narzuta Lucyusza Aryanina, którego starosta Palladyusz bałwochwalca upełnomocniony z tłumną zgrają pogan, żołnierzy i żydów na stolicę biskupią wprowadził po trupach chrześcijańskich niewiast, dzieci, starców, kapłanów, pustelników broniących mu wejscia do kościoła. Starosta wymagał takoż podpisów na przyjęcie wyznania wiary aryańskiéj, wmawiając, że mogą, jak chcą wierzyć, byleby spełnili powierzchownie wolę cesarską, chrześcijanie brzydzili się obłudną wiarą, Palladyusz opornych podpisom więził, smagał nielitościwie na rynku. do kopalni i dalekich miast poganami zaludnionych posyłał, jedénastu biskupów przeciwnych Aryanom

wygnał, 3,000 żołnierzy pod przewodnictwem aryańskiego biskupa przeznaczył dla wyszukiwania w kryjówkach pustelników i zbiegłych chrześcijan, których rozmaitemi okrucieństwy dręczył i do półków wcielał. Wygnany Piotr Biskup Antyocheński znalazł przytułek w Rzymie u Damaza Papieża, który jako zwierzchnik biskupów i chrześcijaństwa, 5 lat przechowywał go aż do śmierci Walensa.

Niezmiękczony Walens, ani wzorową pobożnością S. Bazylego podczas obrzędów kościelnych, ani cudownem przezeń uleczeniem swojego syna, który pochrzcie od biskupa aryańskiego udzielonym, nagle umarł, ani trzy-krotném strzaskaniem pióra, skoro zamierzał podpisać wyrok na wygnanie jego, ukarany od Boga został. Gdy walczył z Gotami, w potyczce pod Adryanopolem ciężko raniony, w chałupie wiejskiéj się ukrył, nieprzyjaciele naniecili ogień pod jéj ścianami, który żywcem spalił Walensa 378 r. Użył Bóg za narzędzie pomsty nad tym kacerzem dzikich Gotów, którym cesarz pozwolił mieszkać w Tracyi, ich poseł Ulfilas biskup katolicki przyjął narzucony od cesarza Aryanizm. Hojnie przezeń obdarzony ten zdrajca wiary prawdziwéj rozkrzewił bluźnierstwa aryańskie między rodakami swymi, których odszczepił od kościoła katolickiego i z prawowiernych jego synów, prześladowcami uczynił.

Walentynian I. cesarz umarł z przerwania żyły piersiowéj 375 roku 17 listopada podczas upominalnéj przemowy do poselstwa wiarołomnych Kwadów, żałowany od chrześcijan i nawet pogan.

Po Walentynianie I. nastąpił starszy syn jego 16-letni Gracyan w 375 r. i przybrał za współrządzcę na Wschodzie Teodozyusza. Zniósł Westalki i wystawiony w Rzymie ołtarz zwycięztwa, oświadczając się, iż nie bożkom Rzymianie winni świetne tryumfy; ale pomocy Boga zastępów zbrojnych i męztwu żołnierzy chrześcijańskich, ktorzy pokonali bałwochwalców. Odrzucił dawaną cesarzóm pogańską nazwę arcy-kapłana mówiąc, iż ta dostojność samemu tylko Papieżowi właściwa. Przywołał wygna-

nych biskupów. Wrócił katolikom zabrane od Aryanów kościoły. Wyniosł na konsula, nauczyciela swego Auzoniusza (10). Maxym wódz cesarski i chrześcijanin rządca Gallii, od zbuntowanych żołnierzy i pogan obwołany cesarzem 383 roku, zwyciężył Gracyana w blizkości Paryża, Andragat namiestnik Maxyma dognał i zamordował cesarza w Lyonie podczas uczty. S. Ambroży Medyolański biskup jego doradźca, opłakiwał w pogrzebowéj mowie zgon męczeński 24-letniego Gracyana. Nim Teodozyusz ściągnął do Włoch zbrojne siły, Justyna matka Gracyana przerażona śmiercią jego, z młodszym 12-letnim synem Walentynianem II. błagała Ambrożego biskupa, aby się udał do Trewiru i wyjednał pokój u Maxyma, co snadnie ukutecznił, nie przyjął go jednak do uczęstnictwa kościelnego, aż nimby odpokutował za morderstwo cesarza, chociaż się uniewiniał, że wojsko nie bez natchnienia Boskiego wybrało go cesarzem i zwyciężyło Gracyana. S. Marcin Turoneński biskup nie pochlebiał Maxymowi na wzór innych pasterzy; lecz tylko doń się wstawiał za wywołanymi z kraju i Prysscyllanami, aby nie karał tych kacerzy śmiercią podług żądania biskupów Hiszpańskich Itacyusza i Idacyusza; lecz przekonaniem do poznania obłędu przez kapłanów zniewalał, proszony na ucztę odrzekł śmiało, że nie może biesiadować z wydziercą życia Gracyanowi i połowy państwa Walentyanowi, raz jednak zasiadał u stołu, cesarzowa jemu najuprzejmiéj posługiwała. Tedozyusz wszedłszy do Włoch z bitném wojskiem zwyciężył i pojmał przy Akwilei Maxyma. Chciał mu życie darować; ale rozjuszeni nań żołnierze rozsiekali tego przywłaściciela tronu 26 sierpnia 388 roku, wkrótce syn jego Wiktor pojmany i ścięty został. Andragat zabójca Gracyana utopił się w morzu z rozpaczy.

Ubezpieczony na tronie Walentynian II. za poradą swego opiekuna Teodozyusza gorliwie się opiekował kościołem katolickim i wytępiał poganizm. Uczony Symach starosta Rzymski, zatwardziały bałwochwalca rozprawami i błagalną prożbą do cesarza podaną

bezskutecznie usiłował obronić swoich współwyznawców, oskarżony, iż chrześcijan pod zmyślonemi pozorami więzi, uniewiniał siebie odwołując się do świadectwa Papieża Damaza i tak o tém zawiadomił cesarza: „nie wiem, jakich więźniów chrześcijańskich uwolnić rozkazujesz, mam wielu złoczyńców uwięzionych, lecz żadnego między nimi chrześcijanina nie znajduję“.

Walentynian II zerwał wszelkie stosunki z burzliwymi Aryanami, obrzydzeni w całém państwie, znaleźli przytułek u Gotów i Wandalów, u których swoje błędy rozsiewali. Żałował ten dobry cesarz, że za poradą swéj matki Justyny Aryanizmem przesiąkłéj zmuszał biskupa Ambrożego następcy Auxencyusza Aryanina do ustąpienia w Medyolanie jednego kościoła Aryanom, który ten pasterz z ludem w nim zamknionym gorliwie się modląc ocalił od zaboru i nie przeląkł się zasadzek Justyny na życie swoje, tudzież gróźb Kalegona dowódzcy straży pałacowéj; a cesarzowi odrzekł: „pomnij na słowa sędziwego ojca twojego, który się oświadczał, że nie ma władzy od Boga danéj sądzić biskupów i kapłanów“. 9 lat chwalebnie panował cesarz Walentynian, Hrabia Arbogast wódz jego wzniecił rokosz w Delfinatskim Wiedniu i kazał udusić dobroczynnego władzcę 392 r. 15 maja, liczył on 20 lat życia. S. Ambroży w pogrzebowéj mowie zapowiedział, iż chociaż Walentynian umarł katachumenem, ożywiona w nim wiara i chęć przyjęcia chrztu w nieszczęsnéj chwili ostatecznéj życia wyjednały mu skutek tego sakramentu.

Teodozyusz W. następca Walentyniana II urodzony w Hiszpanii, był synem hrabiego Teodozyusza, który słynął z męztwa dowodząc wojskiem Walentyniana I., zabobonny Walens uwiadomiony od wieszcza, że po nim owładnie berłem wódz od początkowych wyrazów *Theod* zwany, zwabił go do Kartaginy i ściąć kazał 373 r. Gracyan synowiec Walensa wynagradzając osieroconemu Teodozyuszywi stratę ojca przybrał go do rządów państwem na Wschodzie 379 r. Gdy Teodozyusz 380 r. obłożnie zachorował

w Tessalonice, ochrzcił go Askol tego miasta biskup katolicki. Wdzięczny Bogu Teodozy zwany wielkim z dzieł rycerskich, a nadewszystko z wzorowéj pobożności, wydał okolnik, aby podwładni jemu wyznawali chrystyanizm od Piotra Apostoła i następcy jego z kolei Damaza Papieża opowiadany, zalecił wiarę w 3 osoby Trójcy S., wzbronił sądzić podczas wielkiego postu winowajców, w dniu wielkanocnym oswobadzał więźniów, przebaczał swoim oszczercom mówiąc: jeżeli mię ganią z płochości pogardzić niemi wypada, gdy ich obmowa pochodzi z głupstwa, godni są użalenia, skoro zaś do niéj złość ich powoduje nie zważać na ich winę trzeba". Wywołał on z kraju zawziętych Aryanów.

Zostawili oni nasiona swoich błędów, nowe z nich kacerstwo się wylęgło uwłaczające Bóstwo Duchowi S. jego wynalazca Macedoniusz nieprawy przywłaściciel Konstantynopolitańskiéj stolicy biskupiéj w 341 r. usuniony wyrokiem soboru, wkrótce umarł. Do zwołania soboru dla potępienia Macedonizmu, wiele się przyczynił Teodozyusz cesarz. 150 biskupów pod przewodnictwem biskupa Alexandryi Tymoteusza potępili błędy Macedonianów. Damazy Papież potwierdził uchwały soborne i dla tego sobor ten zowie się drugim powszechnym soborem, chociaż żaden biskup zachodni na nim się nie znajdował. Poważał cesarz, acz nie znał osobiście biskupa Antyochii Melecyusza, we śnie albowiem go widział, będąc jeszcze wodzem, podającego mu koronę cesarską i gdy witał na sobor zwołanych biskupów, lubo nikt mu nie przedstawiał Melecyusza, natychmiast go poznał i czule uściśnął, tak dobitnie się uobecniły rysy twarzy tego starca świątobliwego. W 385 r. przebaczył spiskowym na śmierć skazanym w chwili spełnienia sądowego wyroku. Świątobliwa żona jego Flakcylla często łagodziła porywczość męża i codziennie mu powtarzała: „nie zapominaj czym byłeś i czym jesteś". W r. 387 mieszkańcy Antyochii rokosz podnieśli za wybierany od nich podatek i znieważili cesarskie posągi. Popędliwy z przyrody swojéj Teodozy postanowił w rozwalinach miasta zagrzebać rokoszan, czekali tylko za-

powiedzanéj kary od śledzących urzędników ich bezprawia. Sędziny biskup Antyocheński święty Flawian pośpieszył do Konstantynopola, stanął ukorzony przed obrażonym cesazem i w czułéj przemowie rzekł: wymawiającemu Teodozyuszowi dobrodziejstwa dla miasta świadczone: „Panie! godniśmy surowego ukarania, gdy zburzysz Antyochią, niedość jeszcze nas ukarzesz. Jeżeli nam winę darujesz, ta łaskawość przyda więcéj świetności twoim czynom, wówczas rzekną poganie, jakże wielki Bóg chrześcijański; boludzi przeistacza na Anioły. Nie usuwaj starca z księgą Ewangelii tobie zapowiadającego, jeśli nie odpuścisz winowajcom i Bóg nie odpuści tobie win twoich“. Aż do łez rozczulony cesarz rzekł biskupowi: „Pośpieszaj do twojéj trzody, niech ją uspokoi wśród silnéj burzy powrót biegłego jéj sternika“. Lecz inaczéj się zdarzyłn 387 r. w Tessalonice, gmin wymagał, aby starosta Boteryk wypuścił uwięzionego za haniebne występki sodomskie woźnicę, który na igrzyskach się odznaczał, doznawszy odmowy, wszczął rokosz, zabił Boteryka i pomocników jego z miasta wygnał, rozjątrzony tém bezprawiem cesarz kazał żołnierzom wyciąć po rozpoczęciu igrzysk, Tessalończyków, 7,000 ich zginęło podczas rzezi. S. Ambroży Medyolański biskup wzbronił Teodozyuszowi wstępu do kościoła i rzekł mu w jego przysionku: „Wstrzymaj się cesarzu, nie zwiększaj zbrodni wejściem do świątyni, zbroczyłeś krwią poddanych ręce twoje, jakże w niéj się odważysz przyjąć Ciało Baranka nieskalanego! Nie domierzaj świętokradztwa po morderstwach z twego rozkazu popełnionych. Wówczas namienił cesarz o Dawidzie w ciężkie grzechy wpadłym: „Naśladowałeś go, rzekł S. Ambroży, w zbrodniach, naśladujże i w pokucie.“ Teodozyusz poznawszy wielkość popełnionéj winy, ośm bez przerwy miesięcy surową czynił pokutę, uwolnił go S. Ambroży od naznaczonéj mu pokuty przy obecności ludu i dworzan na uroczystość Bożego Narodzenia licznie zgromadzonych, którzy wielce się zbudowali widząc w kornéj postawie cesarza na ziemi przed kościołem leżącego i odpuszczenia popeł-

nionej winy błagającego. Lubo karne ustawy kościoła pozwalają aż przed śmiercią mężobójcom udzielać łaskę ich pojednania, jednak S. Ambroży przez wzgląd na szczery żal pokutnika, zwolnił ich surowość i wymógł od cesarza uchwałę, aby odtąd winowajcy 30go dnia po zapadłym na nich wyroku byli karani śmiercią, 8 lat jeszcze po tym wypadku żył cesarz.

Gdy Teodozyusz powziął wiadomość, że Arbogast udusił Walentyniana cesarza, a nauczyciela gramatyki Eugeniusza ogłosił następcą jego, który się obowiązał wskrzesić poganizm, zwyciężył pod Akwileją 6 września 394 r. przywłaszczyciela i na śmierć go skazał. Argobast sam się zabił. Teodozyusz odtąd jeden rządził całém państwem Rzymskiém i wkrótce zachorował na wodną puchlinę w Medyolanie, gdzie 17 stycznia 395 roku po 50 latach życia, a 16 panowania, umarł na ręku S. Ambrożego, który uwielbił godnie pobożnego cesarza w mowie podczas jego pogrzebu mianéj. Synowie Teodozyusza Arkadyusz starszy na Wschodzie, Honoryusz młódszy na Zachodzie panować zaczęli od 395 r. (11).

Na schyłku IV stólecia król Armenii Tyrydat przyjął wiarę chrześcijańską z całym narodem. Nie rychło po SS. Apostołach Tadeuszu i Bartłomieju, bo w 300 lat opowiadał ją S. Grzegerz nazwany oświecicielem Armenów. Około połowy IV wieku w Mezopotamii S. Jakób cudotworcą zwany biskup miasta Nizybu zaszczepiał wiarę. Nawróceniu Persyi ułatwił drogę cesarz Konstantyn W. listem swoim przesłanym z wielkiemi podarkami do króla Sapora I., jego następca Sapor II. w 348 r. przez 30 lat, znacznie rozmnożonych chrześcijan okrutnie męczył. biskup Ktezyfontu Symeon ze stu klerykami, Azedas najwierniejszy radzca królewski, Nicetas i Saba wieniec męczeński z niezliczoném chrześcijan mnóstwem otrzymali.

Atanaryk Aryanin król Gotóm w tymże okresie począł prześladować Katolików.

Iberya dzisiejsza Georgia, tak nazwana od imienia jéj patrona S. Jerzego w IV stóleciu nawrócona. Za narzędzie oświaty wiarą téj krajny użył Bóg chrze-

ścijanki niewolnicy, która cudownie uleczyła jéj królowę. Bakury Król Iberyi na łowach zbłąkany podczas ciemnéj nocy, gdy się polecił Bogu Chrześcijańskiemu, znikł pomrok gęsty, on zaś szczęśliwie do stolicy powrócił, zkąd niezwłócznie wyprawił posłów, którzy sprowadzili kapłanów od cesarza Konstantyna W. udzielonych dla opowiadania wiary Iberyanom.

Abissynii pierwszym był Apostołem S. Frumencyusz, który z bratem swoim Ederem i stryjem Meropem Filizofem z Tyru, ten kraj zwiedzali, w powrócie od dzikich Abissynów napadnieni i w niewolę zabrani byli, a Merop ich przewodnik zabity. Król Abissyński upodobał przyprowadzonych mu powabnéj postaci młodzieńców i między dworzanami w stolicy swojéj Auxumie obu zaliczył, Frumencyusza podskarbim, Edera koniuszym przeznaczył. Oni byli piérwszymi téj krainy Apostołami. S. Frumencyusz wezwał dla zamiany płodów do Abissynii wielu kupców chrześcijańskich i sam zwiedził Alexandryą, jéj biskup S. Atanazy zadowolił chęci Abissyńskich Chrześcijan i poświęcił na piérwszego im pasterza w r. 331 S. Frumencyusza. Za powrótem do Abissynii cały kraj nawrócił. Błędy Eutychiańskie w V wieku rozsiane dotąd w nim istnieją.

Homeryci naród szczęśliwéj Arabii przyjęli w IV wieku Chrystyanizm, Konstans cesarz upominkami nawrócił ich króla, Indyanin Teofil aryanizmem przesiąkły piérwszym był Homerytów biskupem, zbudował kościoły w miastach Aden i Tafar, Apostoł S. Bartłomiéj, po nim zaś Panten w I wieku opowiadali Ewangelią Arabom.

Gotowie usadowieni między rzekami Donem i Dunajem nawróceni 269 r. od niewolników chrześcijańskich, mieli biskupa własnego Teofila, który się znajdował na soborze Nicejskim 325 r., w drugiéj połowie IV stólecia, to jest 370 r. Ulfilas biskup, wynalazca liter gotyckich przetłómaczył Pismo S. i rozkrzewił aryanizm (12).

Palestyńscy pustelnicy za panowania Walensa i Walentyniana cesarzów opowiadali wiarę garstce Sa-

racenów między Eufratem i Tygrem zamieszkałych. Mawia ich królowa na piérwszego biskupa Mojżesza pustelnika u Walentyniana cesarza wyjednała.

S. Ambroży skłonił listami do przyjęcia wiary chrześcijańskiéj Frytygildę i jéj poddanych Markomanów w Czechach i Morawii osiadłych.

Kacerstwa IV Wieku.

Donatyści poczęli od schyzmy, a skończyli na kacerstwie. Wybrany prawnie w 311 r. Cecylian biskupem Kartagińskim po śmierci Mensuryusza, od Felixa biskupa Aptańgskiego poświęcony, znalazł silny opor w Lucylli bogatéj wdowie nań urażonéj za przestrogę, aby przed kommunią nie uczęszczała do grobu męczennika od kościoła jeszcze nie uznanego, któréj pomagali dwaj kapłani Botris i Celezyusz, dowodząc, że Felix uległ klątwie za wydanie ksiąg Pisma S. prześladowcóm i to mu zawadzało święcić Cecyliana, na jego miejsce Majoryn obrany od 66 biskupów Afrykańskich, którego poświęcił Donat biskup *Casae Nigrae*, ztąd słynny, iż kacerze Donatyści przybrali jego nazwę, on wprowadził takoż Majoryna do kościoła Kartagińskiego uroczyście. Konstantyn polecił zaszły między Cecylianem i Majorynem spór roztrzygnąć trzem biskupom Gallii Retyciuszowi Augustodunskiemu, Marynowi Arelateńskiemu i Maternusowi Kolońskiemu. Pod przewodnictwem Melchiadesa Papieża na soborze do Rzymu zwołanym 313 r., ich badanie roztrząsane było. Cecylian i Donat przed Melchiadem stanęli mając każdy po 10 przychylnych sobie Afrykańskich biskupów, piérwszy prawnym pasterzem Kartaginy przez 15 sobornych biskupów ogłoszony został, Donat i Majoryn wyklęci. Po śmierci nagłéj Majoryna, Donat kapłan nieprawnie obrany biskupem Kartagińskim 316 roku, umarł na wygnaniu 355 r. Sobor Arelateński 314 roku potwerdził, a wyrok cesarski 316 roku ogłosił uchwałę Rzymskiego soboru. 300 biskupów Afrykańskich dla ubarwienia odszczepieństwa przydali kacerstwo i po naradach od-

bytych rozgłosili, 1-ód że prawdziwy kościół w ich społeczności istnieje. 2-re, że sprawiedliwy tylko z wyłączeniem grzeszników należą do kościoła. 3-cie, że sakramenta nie od nich udzielone są nieważne. Donatyści różnych stanów chrzcili już ochrzczonych przemocą, opornym zalewali oczy octem i wapnem. Biskupi tych kacerzy prześwięcali kapłanów i dyakonów, nakazywali pannom klasztornym ponawiać śluby czystości, wyganiali biskupów katolickich, deptali ołtarzowe ubiory i naczynia od nich poświęcone, prócz innych świętokradztw w kościołach popełnionych wzbraniali katolickim kapłanom posługi duchowne dla wyznawców prawowiernych czynić. Donatyści na liczne oddziały się rozdrobnili w 393 r., a w 411 poczęli szczupleć. Honoryusz cesarz nakazał, aby się odprawiła w Kartaginie stanowcza rozprawa, 159 ich biskupów z 280 biskupami katolickiemi na niéj się znajdowało. Gorliwi pasterze: S. Augustyn Hippeneński i Opat Milewitański z Numidyi, jéj przewodniczyli i zapowiedzieli, iż wszyscy biskupi katoliccy chętnie ustąpią swoich stolic Donatystom, byleby się połączyli z kościołem katolickim, wielu ich to oświadczenie zbudowało i skłoniło do zaniechania odszczepnego kacerstwa, które więcéj 200 lat w Afryce tlało i w VII wieku znikło. S. Augustyn najzasadniéj wskazał Donatystóm: 1-ód, że nie mają władzy oddzielać owce krwią ich Pasterza Chrystusa okupione. 2-re, że i grzesznicy są członkami kościoła, których Chrystus przyrównywa do roli mającéj kąkol i przenicę, ich rozłączenie przy końcu świata nastąpi. 3-cie, że ważność sakramentów nie od świętości osób je sprawujących zależy. 4-te, że powszechność kościoła stanowią jedność wiary, uczęstnictwo sakramentów i prawym pasterzom posłuszeństwo pod sterem następcy S. Piotra.

Aryusz kacerz w Numidyi urodzony, był Dyakonem Alexandryjskiego kościoła. Piotr jego pasterz za wspólnictwo z Melecyuszami odszczepnymi wyklął Aryusza, następca Piotra Achyllas od klątwy go uwolnił i w latach już podeszłego na kapłana poświęcił. Po

śmierci Achyllasa 311 roku, S. Alexander wybrany biskupem Alexandryi pomimo usilnych zabiegów Aryusza, upominał go za rozsiewanie bluźnierczéj nauki wyczerpnionéj z ksiąg Pawła Samosateńskiego, twierdzącéj, że Syn Boski Jezus Chrystus jest stworzeniem przed wieki od Boga Ojca z nicestwa wyprowadzoném; lecz gdy się nie upamiętał, wyklętym został na dwóch soborach Alexandryjskich w 319 i 321 roku. Ten kacerz znalazł w Palestynie przychylnych swoim bluźnierstwom wielu biskupów, zwłaszcza dwóch Euzebiuszów Nikomedyi i Cezarei, którzy na zwołanym soborze w Bitynii uwolnili go od klątwy i przekładali Konstantynowi W., aby nakazał milczenie Alexandrowi i Aryuszowi, ułudzony cesarz wysłał do Alexandryi Hozyusza biskupa Korduby dla ich pogodzenia; Aryusz nie usłuchał rady pojednawczéj świątobliwego pasterza, który za powrótem swoim wskazał klęski zagrażające kościołowi z nauki Aryusza. Konstantyn za poradą S. Sylwestra Papieża sprowadził ze wszech stron 318 biskupów, prócz wielu kapłanów i dyakonów na sobor powszechny do Nicei. Hozyusz biskup, Wit i Wincenty kapłani Rzymscy na nim przewodniczyli w zastępstwie sędziwego Papieża Sylwestra. Między świetném gronem biskupów, wielu nosili blizny ran im zadanych podczas 10-go prześladowania, znakomitsi pasterze byli: Pafnucy wyższéj Tebaidy, Eustatyusz Antyocheński, Mikołaj z Miry, Alexander Konstantynopolitański, Makary Jerozolimski, Jakób z Nizybu, Alexander Alexandryjski z dyakonem sławnym Atanazym. Sobor rozpoczęty 19 czerwca 325 roku, skończył swe posiedzenia 25 lipca, na które wprowadzony Aryusz popierał swoje bluźnierstwa, biskupi i cesarz zatknęli uszy, aby ich nie słyszeć. S. Atanazy dowodami czerpanemi z Pisma S. i kościelnych ojców zawstydził kacerza. Sobor ogłosił skład wiary zwany nicejskim, ułożony przez Hozyusza i podpisem Sylwestra Papieża stwierdzony, on wyraża, że Jezus Chrystus jest prawdziwym Bogiem, współ-istotnym Ojcu swemu. Aryusz wyklęty i na

wygnanie do Illiryi posłany został, 14 jego stronników i Cezarejski biskup Euzebiusz niechętnie podpisali skład wiary i wielu popleczników Aryusza przyjęli do społeczności kościelnéj. Euzebiusz Nikomedyjski i Teognis Nicejski biskupi, oporni uchwałom Nicejskim, oba wysłani byli do Gallii. Po trzech latach wygnania Aryusz wręczył Konstantynowi podstępnie sklecony skład wiary i przysięgę wykonał, iż to jego wyznanie jest prawowiernem, przywrócony do kościoła Alexandryjskiego; lecz nieprzyjęty od Atanazego biskupa, udał się do Konstantynopola, cesarz kazał go przyjąć Ś. Alexandrowi do społeczności kościelnéj, gdy liczny orszak wiódł Aryusza do świątyni, zbladł na rynku i w zakąt się ustroniwszy nagle z krwotoku umarł 336 roku. Rozgałęzieni na liczne działy Aryanie, zmiennych kolei doznawali. Semiaryanie złagodzili błędy swego mistrza i trzymali się zdania Euzebiusza iż Syn Boży jest rzeczywyście podobnym Ojcu; lecz nie współ-istotny, odrzuca je kościół katolicki.

Macedoniusz Aryanin od współ-wyznawców przy pomocy Walensa cesarza 341 roku, narzucony biskup Konstantynopolitański, rozsiewał błędną naukę, że Duch Ś. nie jest Bogiem; ale pierwszego rzędu stworzonym aniołem. 36 wschodnich biskupów liczył między stronnikami swymi, których uwodził obłudną surowością życia i pozorną pobożnością, usuniony wyrokiem Akacyusza i Eudoxyusza biskupów na soborze Konstantynopolitańskim 360 roku uchwalonym i na powszechnym w tymże grodzie 381 roku potwierdzonym, ten kacerz umarł wygnańcem.

Fotyniusz biskup Syrmichski, Chrystusa człowiekiem tylko z Maryi Panny urodzonym i jedną osobę trzy-imienną uznawał w Bogu.

Aeryusz uczeń Aryusza powodowany zawiścią, że jego przyjaciel Eustatyusz został biskupem Antyocheńskim, przydał do błędów swojego mistrza własne urojenia, iż kapłani są równi biskupom, potępiał modły za umarłych, święta i posty. Zwolennicy jego w lasach, jaskiniach i na polach odprawiali nabożeństwo, kapłani

od swoich zwierzchników wyklęci i do nich zbiegli, święcili osoby świeckie na kapłanów i dyakonów nie będąc sami biskupami.

Eunomiusz biskup Cyzyku Aryanin dowodził: 1-ód, że człowiek tak doskonale może znać Boga, jak zna siebie. 2-re, Że Bóstwo było duszą Chrystusa.

Appollinarys kapłan Laodycei i syn jego tejże nazwy uklecili bluźnierczą naukę: 1-ód, iż Jezus Chrystus nie miał duszy ludzkiéj, Ciało zaś Jego z nieba zstąpiło, Bóstwo więc tylko cierpiało na krzyżu. 2-re, Że Syn Boży mniejszym był od Ojca, a Duch S. od Ojca i Syna niższy. Wyklęci oba na soborach Alexandryjskim 373 r., Antyocheńskim 377 r. i na powszechnym Konstantynopolitańskim 381 roku.

Eudoxiusz Aryanin chrzciciel Konstansa, z narzuta Stolicy Antyocheńskiéj przeszedł na Konstantynopolitańską 359 roku, w składzie wiary ogłosił swój dodatek 361 roku, że Syn Boży w niczém nie był podobnym Ojcu niebieskiemu. Umarł ten kacerz 370 r.

Dla zniweczenia kacerstw Macedonianów, Eunomianów, Eudoxianów, Apolinarystów, Fotynianów i szczątek Donatystów, Teodozyusz W. cesarz wzór pobożności dla władzców ziemskich, wezwał do Konstantynopola na sobór 150 biskupów wschodnich 381 roku. Oni potępili wszystkich kacerzy i do składu nicejskiego przydali obszerniejszy wykład nauki o Duchu S. Na tym soborze uchwalono drugie miejsce Stolicy Carogodzkiéj. Damazy Papież odrzucił tę ustawę, inne zaś soborne wyroki zatwierdził i powszechnym go uznał 382 roku, chociaż się składał z biskupów wschodnich tylko.

Messalianie, czyli Bogomodlcy w Mezopotamii się wylęgli 360 r. Bogacz Sabas ich prawodawca sprzedawszy swoje dobra, rozdał pieniądze ubogim i nauczał, że ciągle się modlić trzeba, posty i ręczną pracę odrzucał, sny brał za prorocze objawy. Po wygnaniu z miasta Edessy, do Syryi przeszli i w niéj 380 roku baśnie swoje rozkrzewiali.

Lucyferyanie pochodzili od Lucyfera biskupa Kagliarskiego, mąż ten pobożny i surowych obyczajów,

wyłączał od społeczności kościelnéj, nie tylko Aryanów; lecz nawet Katolików obcujących z kacerzami i nawróconymi odszczepieńcami. Cesarz Konstans wygnał Lucyfera 355 r. do Syryi za obronę Atanazego, potém do Tebaidy przeniósł, odwołany 361 roku, umarł na Kagliarskiéj Stolicy 371 r. Naśladowcy jego zamieszkali także Wschód i Hiszpanią.

Pryscylian uczony i bogaty Hiszpan, był naczelnikiem kacerzy od jego imienia zwanych Pryscylianami. Wznowił on 379 roku błędy Gnostyków i Manicheuszów, jego zwolennicy nago w nocy społem odprawiali swoje nabożeństwo i rozwięzle żyli, dla ukrycia swoich obrzydliwości, nauczali, że wolno kłamać i krzywo przysięgać. Itacyusz Lesebijski, i Higin Korduby pasterze wymogli u cesarza Maxyma, iż Pryscylian poświęcony na biskupa od Itacyana i Salazana Hiszpańskich pasterzy, jego stronników na śmierć skazany był z wielu Pryscylianistami. Saragoski sobor potępił tych kacerzy 381 roku. W V wieku S. Leon I. Papież nawrócił pozostałą ich garstkę. Turybiusz biskup Asturyjski na soborze Brakareńskim 561 r., wszystkich Pryscylianów z kościołem pojednał.

Pustelnik Medyolański Jowinian nauczał: 1ód, że stan małżeński równie jest doskonałym, jak panieński. 2re Znosił posty i różnicę większych od mniejszych grzechów. 3cie Twierdził, że człowiek po chrzcie grzeszyć nie może. 4te, Że nagroda w niebie dla wybranych jest równa. Papież Syryciusz w Rzymie, S. Ambroży w Medyolanie potępili jego bluźnierstwa 390 roku. Wygnany od Teodozyusza W., umarł ten zniewieściały kacerz z nędzy 412 roku.

Kacerze zwani *Circumceliones*, włoczęgi, powstali z Donatystów, krążyli po wsiach dla jałmużny, zabijali na drogach panów, ofiarując sługom ich dobra, rzucali się pjani w przepaść, ogień i wodę dla pozyskania nazwy męczenników, S. Augustyn wielu tych szaleńców nawrócił.

Melecyanie uznawali za przywodcę swojego Melecyusza biskupa Likopolitańskiego, skażonych oby-

czajów pasterza, złożył go z biskupstwa Piotr I. Antyocheński patryarcha. Sobor Nicejski przytłumił to kacerstwo 325 roku. Oni odrzucali zwierzchność pasterzy i na wzór Aryanów bluźnili Chrystusa.

Audyusz Syryjczyk był naczelnikiem Antropomorfitów utrzymujących, że Bóg ma ciało ludzkie.

Kollirydyanie ubóstwiali Najświętszą Pannę Maryą, prostacy i kobiéty składali to kacerstwo. Nazwa im dana od wyrazu greckiego pochodzi, znaczącego piérog, który składali Bogarodzicy na ofiarę.

Pisarze Kościelni IV. Wieku.

Laktancyusz Afrykanin krasomówca był nazwany Cyceronem chrześcijańskim. Dyoklecyan polecił mu szkołę Nikomedyjską 303 roku. Został on chrześcijaniniem r. 317. Konstantyn W. wezwał go na dwór cesarski dla wyćwiczenia w naukach syna swego Kryspa, gdzie żył ubogo i skromnie. Umarł 328 roku, zostawił dzieła pracy swojéj: o śmierci prześladowców i męczenników, o gniewie Bożym, 7 ksiąg o ustawach Boskich.

Czterech uczonych biskupów zwanych Euzebiuszami IV wiek liczy:

1szy Euzebiusz urodzony i poświęcony na kapłana w Cezarei, korzystał z księgozbioru Pamfila kapłana i męczennika w 299 roku i sam za wiarę od Galeryusza był więziony 314 roku, z nauczyciela szkoły biskupem Cezarei obrany, sprzyjał tajemnie Aryanom, wiele się przyczynił do potępienia SS. Atanazego i Eustatyusza biskupa Antyochii, piérwszego Aryanów pogromcy i do ich wygnania za wyrokiem cesarza Konstantyna W. Uobecnił nieprawe sobory Antyocheński i w Tyrze, na których Aryańscy biskupi spotwarzyli SS. Eustatyusza i Atanazego. Umarł 338 roku, zostawił 10 ksiąg dziejów kościelnych od narodzenia Chrystusa, aż do porażki Licyniusza 323 roku, o Aryanach ani wspomniał. Rufin je przedłużył do śmierci Teodozyusza W. 395 roku. Ułożył w 4 księgach życie Konstantyna W., kronikę przetłómaczoną od S.

Hieronima i wykład psalmów Dawida łącznie z pojaśnieniem proroctwa Izajasza.

2gi Euzebiusz biskup Beryty, potém Nikomedyi, nakoniec 337 r. Konstantynopolitański po strąconym nieprawnie Pawle S. 338 r., sprzyjał Aryanom, których część Euzebianami się przezwała; lecz na soborze Nicejskim ich opuścił. Wkrótce na zborzyszczu Bityńskiem za niemi się oświadczył. Wyjednał u Konstantyna cesarza powrót z 3-letniego wygnania kacerza Aryusza i nastał nań, aby przegnał Atanazego. Euzebiusz Cezarei biskup skryty Aryanin świętym zowie Euzebiusza Nikomedyjskiego. Umarł 341 r. Jego obrona wiary i listy pasterskie tchną Aryanizmem.

3ci Euzebiusz Emessy biskup, zmarły 359 roku. S. Hieronim świadczy, że czytał jego traktaty przeciw Żydom, poganom i Nowacyanom, które zaginęły.

4ty Euzebiusz Samosaty biskup opuścił Aryanów błędy, uobecnił wybor S. Melecyusz na biskupstwo Antyocheńskie 360 roku. Aryanie chcieli go zrzucić, Euzebiusz oświadczył się gońcowi cesarza Walensa, iż raczéj postrada obie ręce, ale nie wyda jemu potwierdzienia na biskupstwo Melecyusza, którego wybor sprawił dość długie odszczepieństwo między Katolikami nawet, stronnicy jego Melecyanami się zwali, a przeciwnicy Eustatyanami i wybrali, nie rychło po śmierci Eustatyusza, Paulina, którego poświęcił wezwany Lucyfer biskup Sardyńskiéj Kagliary. Aryanie tymczasem wynieśli na Stolicę Antyocheńską Euzoniusza kacerza, który wkrótce umarł. Katoliccy dwaj biskupi Melecyusz i Paulin zgodnie oba wespół rządzili Antyocheńskiém biskupstwem, znikło to odszczepieństwo po ich śmierci i wybraniu S. Alexandra 315 r. na Stolicę Antyocheńską. Euzebiusz był takoż wezwany od S. Grzegorza Nazyańskiego dla wyboru S. Bazylego, na nim silnie się opierał Aryanom i przezwyciężył ich zabiegi. Walens cesarz go wygnał 373 roku, on zaś przebrany na żołnierza często odwiedzał swoje owce i w katolickiéj wierze umacniał. Bronił na Soborze Antyocheńskim 378 r. Bóstwa Je-

zusa Chrystusa przeciw Aryanom. Posłany dla przywrócenia Marysa biskupa Dolickiego podczas zaburzeń od Aryanów przedsięwziętych, raniony dachówką w głowę od niewiasty Aryanki, umarł, wyjednawszy jéj przebaczenie kary u sędziów. Pozostałe liczne kazania, mowy i pasterskie listy Aryanie na ogień wrzucili podczas pogrzebu S. Euzebiusza.

S. Atanazy w mieście Alexandryi szlachetnie urodzony, zostawszy dyakonem, na Soborze Nicejskim gorliwie zbijał bluźnierstwa Aryusza. W 326 roku obrany Alexandryjskim biskupem, 6 razy skazywany na wygnanie za obronę wiary katolickiéj, tułał się po łasach i pustyniach od ścigających go przez 20 lat nieprzyjaciół. Umarł 373 roku po 46 latach wzorowego pasterstwa i 80 przykładnego życia. Zostawił pracowicie ułożone traktaty o Wcieleniu Chrystusa i Jego Bóstwie, o Trójcy S., skład wiary jego imieniem przezwany, tudzież księgi przeciw Aryanom, Macedonianom, Apollinarystom. On się mianuje powszechnie wielkim obrońcą katolickiéj wiary.

S. Hilary z pogańskich rodziców pochodził, którzy najstaranniéj go wychowali, po skończonych naukach, zaprzątał się czytaniem ksiąg pogańskich, żydowskich, i chrześcijańskich, rozmyślanie wyrazow Pisma S. *Ego sum, qui sum*, Ewangelii S. Jana: *Na początku było Słowo*, i wierszów z 10 psalmu 138, nawróciły Hilarego, (de Trinit lib I.), przyjął chrzest z żoną i córką Aprą w dójrzałych latach, po śmierci żony, obrany Piktawskim biskupem, bronił żarliwie katolickiéj wiary na soborach: Medyolańskim 355 roku i Seleuckim 359 roku. Saturnin Arelateński biskup przesiękły Aryanizmem wymógł na cesarzu Konstansie, że go do Frygii wygnał, przywrócony na stolicę swoję za staraniem samychże Aryanów, jego nieprzyjaciół, umarł 368 roku. Zostawił 12 ksiąg o Trójcy S. od 356 do 359 roku wypracowanych na wygnaniu, 1. księgę o soborach, wykład Ewangelii S. Mateusza i psalmów Dawida, list o panieństwie do swéj córki. Pius IX papież na prośbę Duchowieństwa Francuzkiego zaliczył go w poczet Doktorów Kościoła.

S. Efrem z Nizybbu dyakon Efezki, syn chrześcijańskiego rolnika, urodzony 310 r. długo na pustyni opłakiwał usterki swojéj młodości Częste miewał nauki do pustelników. Umarł 379 roku. Napisał w syryjskim języku 6 ksiąg przeciw kacerzom współczesnym. S. Grzegorz Nisenski zowie Efrema arfą Ducha S.

S. Cyryl Jerozolimski urodzony 315 roku, od Makaryusza biskupa Jerozolimy na dyakona poświęcony 344 roku. S. Maxym następca Makaryusza wyniósł go na stopień kapłana, po nim obrany 350 r. biskupem Jerozolimskim opierał się błędóm Aryańskim od Akacyusza Cezarei biskupa rozsiewanym, złożony przezeń 357 r. za sprzedaż kościelnych naczyń; lecz w 359 r. po udowodnieniu przed soborem Seleuckim, że wzięte pieniądze ubogim podczas głodu rozdzielił, przywrócony został, roku 360 znowu od Akacyusza wygnany, powrócił od Jerozolimy za wyrokiem Juliana apostaty. Walens cesarz opiekun Aryanów wygnał raz trzeci S. Cyryla, po 12 latach tułactwa 381 roku przywrócony, umarł 386 r. 25 lat rządził kościołem Jerozolimskim. Zostawił 23 nauki katechizmowe i list pasterski o ukazaniu się promienistego Krzyża nad Jerozolimą od wszystkich mieszkańców Jerozolimy widzianego.

S. Optat biskup Milewitański zmarły 384 roku. ułożył 8 ksiąg o kacerstwie odszczepném Donatystów, SS. Hieronim, Augustyn i Fulgenty nie skąpo chwalą to dzieło.

Dyodor biskup Tarsu, nauczyciel SS. Atanazego, Chryzostoma i Bazylego, piérwszy objaśnił Pismo S. bez przenośni i wykład jego zostawił.

S. Amfiloch biskup Ikonii w 374 r. obrażony, że cesarz Teodozyusz dawał posłuchanie Aryanom i chciał złagodzić przeciw nim uchwalone wyroki, będąc w pałacu, zaczął poufale gładzić Arkadyusza syna cesarskiego, Teodozyusz tém oburzony kazał go przegnać, wówczas, rzekł mu Amfiloch: „Gniewasz się za ubliżenie szacunku synowi twemu, czyli sądzisz, że Bóg na ciebie się nie obrazi za pobłażanie bluźniercom Syna Jego?“ Ten upominek skłonił Teodozyusza do karce-

nia burzliwych Aryanów. S. Grzegorz Nisseński nazywa Amfilocha prawdomównym. Ułamki jego rozpraw z kacerzami dotąd istnieją. Umarł 384 roku.

Hozyusz urodzony w Hiszpanii 257 roku, obrany biskupem Korduby 295 r., śmiało wyznał Chrystusa przed cesarzem Maxyminem Herkulesem prześladowcą chrześcijan, poważany od Konstantyna W. przewodniczył w zastępstwie S. Sylwestra Papieża na soborze Nicejskim 325, a 30 roku biskupstwa swojego, ułożył skład wiary zwany Nicejskim, skłonił Konstantyna II. do zwołania soboru Sardyceńskiego w 347 roku dla uniewinnienia Atanazego i zwiększenia karnych ustaw. Między listami Hozyusza najcelniejszym się uważa pisany do Konstancyusza, opiekuna Aryanów (14). Umarł ten biskup w 103 roku życia po odwołaniu podpisanego w 357 roku z przymusu wyznania wiary w Rimini ułożonego, w którém się przebijał Aryanizm.

S. Bazyli W. najstarszy z 10 potomków Bazylego krasomówcy i Emilii zwanéj matką ubogich, w Cezarei urodzony 329 roku, nauczywszy się od ojca grammatyki, uczęszczał do szkół wyższych Cezarei, Aten i Konstantynopolitańskich, ściśle się zaprzyjaźnił z Grzegorzem Nazyanzeńskim (15). Po skończonych naukach był rzecznikiem w Cezarei; lecz wkrótce opuścił ten zawód i na pustyni w Poncie osiadł. Matka jego i siostra Makrena tam go poprzedziły, wielu miał naśladowców, którym ustawę napisał. Wybrany 369 roku biskupem Cezarei, gromił Aryanów. Walens Cesarz nie zdołał przez namiestnika Modesta skłonić Bazylego do sprzyjania Aryanom i wygnać go postanowił; lecz gdy przy podpisaniu nań wyroku, trzy-kroć się strzaskało pióro, zaniechał i wzbronił go prześladować. Odtąd S. pasterz gorliwie pasł trzodę swoję, aż do śmierci w 379 roku przypadłéj. Wyborne dzieła jego w trzech sporych tomach, zawierają wykład proroctwa Izajasza i Psalmów, Dzieje 6-dniowego utworu świata zwane Hexameron, Homile, 5 ksiąg przeciw Aryanom, ustawy pustelnicze i zakonne, księgę o Duchu S., 336 listów pasterskich,

Liturgią mszalną dotąd w kościele Wschodnim używaną; kanony pokutne i t. d.

S. Grzegorz syn Grzegorza, który się poświęcił osobno z pobożną Nonną małżonką służyć Bogu i w starości został biskupem Nazyanzeńskim, po skończonych naukach w Cezarei, Atenach i Alexandryi, uchylił się od wezwania Juliana apostaty, współ-ucznia, na urząd radźcy. Czterykroć na pustynię powracał. Opuścił biskupstwo Sazymskie, skłonił ojca swego do odwołania podpisu składu wiary Rimińskim, czyli Aryańskim zwanego i pomagał jemu w rządzeniu kościołem Nazyanzeńskim, po śmierci jego w 90 życia, 46 pasterstwa, a 374 r. po nar. C., znaglony prośbą Teodozyusa W. do rządzenia kościołem Carogrodzkim, przy pomocy cesarza, rozproszył Aryanów; lecz gdy zauważał, że biskupi na synod zebrani 381 r. niechętnymi się okazali jego wyniesieniu, powrócił na pustynię, gdzie umarł 389 r., a 62 życia. Z dzieł jego pozostały 63 kazania, 200 listów, traktaty teologiczne i poezye o Ascetyzmie. Grecy zowią go teologiem, a dla płynnego stylu Izokratem.

Grzegorz biskup Nisseński młódszy brat Bazylego W. urodził się w 331 r. był nauczycielem krassomówstwa, wybrany na pasterza 372 r. opuścił żonę swoję, Teozebią, która dyakonissą została, za gorliwość przeciw Aryanom wygnany w 374 r. od Walensa; lecz Teodozyusz W. go przywołał 378 r. Znajdował się na soborze Konstantynopolitańskim 381 r. Wspierał brata swego Piotra biskupa Sebasty skutecznemi radami. Umarł 396 r. nazwany ojcem ubogich, zostawił mowy pochwalne i pogrzebowe, wykład Pisma S. i teologicze rozprawy.

S. Ambroży syn Ambrożego rządcy Gallii, urodzony 340 r. po skończonych naukach od Probusa zwierzchnika półków pretoryańskich namiestnikiem Liguryi przeznaczony, który wysłał go do Medyolanu dla pogodzenia wszczętych od Aryanów kłótni z Katolikami podczas wyboru biskupa po śmierci Auxeucyusza Aryanina 374 r. ten narzut 25 lat rządził i zdolniejszym był na rzecznika, niż na pasterza, nie umiał nawet ła-

cińskiego języka. Probus zalecił Ambrożemu, aby postępował nie jako pośrednik; lecz jako biskup, gdy wszedł do kościoła, na głos dziecięcia: *Ambrożego biskupem obrać*, lud go swoim pasterzem obwołał 7 grudnia. Walentynian cesarz bardzo się ucieszył, iż jego posłaniec na ten stopień wyniesiony został. Ambroży ochrzczony i dnia ósmego w 34 lata życia na biskupa poświęcony, Papież Damasy przysłał mu na doradcę gorliwego kapłana Symplicyusza, wznowił upadłą karność duchowną, S. Augustyna i wielu Aryanów kazaniami nawrócił, Maxyma zabójcę Gracyana cesarza do jawnéj pokuty zachęcił i rzekł śmiało, gdy mu groził śmiercią, „iż władcy pomyślniéj prześladują, niż miłują biskupów“. Wzbronił Teodozyuszowi wejść do kościoła za wycięcie 7000 Tessalończyków. Chrześcijan pieniędzmi za sprzedane kościelne sprzęty wykupował z niewoli, szemrzącym Aryanom na urojone łupieztwo świątyń odpowiedział, iż lepiéj pozyskać dusze Bogu, niż złoto.“ W liście do Walentyniana I. wyraził na jego pogróżki, „iż Pismo S. i kościelne ustawy wzbraniają władzcom sądzić biskupów, sami zaś od nich przyjmować powinni wyroki w przedmiocie wiary.“ Umar 397 r., żył lat 57. Dzieła jego zawierają listy w 3 tomach do cesarzów, rozprawy o Duchu S., Wcieleniu Chrystusa, o poście, dziewictwie, o patryarchach i powinnościach chrześcijan, liczne kazania i mowy pogrzebowe. Hymn Ciebie Boga chwalimy ułożył S. Ambroży wespół z nawróconym przezeń S. Augustynem.

S. Didymus urodzony 308 r. w Alexandryi, w 5 roku życia olsnął, pracą jednak i dowcipem wielki uczynił postęp w Teologii, Matematyce i Filozofii, był nauczycielem w szkole Alexandryjskiéj S. Hieronima, Palladyusza, Izydora i Rufina, umarł w roku 392 żył lat 85. Z dzieł jego celniejszemi są: Rozprawy o Duchu S. i przeciw Manicheuszom, wykład listów apostolskich i przypowieści Salomona.

S. Pacyan Barcelony biskup umarł 390 r., zostały po nim kazania o chrzcie i pokucie, 3 listy do Sem-

proniana Donatysty, w nich się szczycił, że jest chrześcianinem i katolikiem.

S. Jakób z Nizybu biskup, słynął z wyznania wiary przed Maxyminem prześladowcą i z gorliwości w pokrzepieniu chrześcian okrutnie mordowanych od Sapora II króla Persów w 338—350 r. Był na Soborze Nicejskim. Zostawił 18 kazań, S. Atanazy apostolskiemi je nazwał.

Ewagryusz patryarcha Antyocheński przyjaciel S. Hieronima, obrany po S. Paulinie i potwierdzony na pasterza Antyochii od Syrycyusza Papieża, umarł 392 r. Zebrał pracowicie żywoty ojców kościoła i męczenników świętych.

S. Wigiliusz biskup Trydentski w 385 r. opisał dzieje męczeńskie SS. Syzyniusza, Alexandra i Martyryusza wysłanych przezeń dla nawracania pogan i sam od nich umęczony został.

Sobory w IV Wieku zwoływane.

Znaczniejsze sobory IV stólecia były w Cyrcie 305 r. na nim wyjednali rozgrzeszenie biskupi i kapłani, którzy podczas prześladowania Dyoklecyana wydali poganom księgi Pisma świętego i naczynia kościelne. Na soborze Alexandryjskim Piotr patryarcha złożył Melecyusza biskupa Nikopolu za ofiarowane bożkom kadzidło podczas prześladowania Maxymina cesarza 305 r. Na soborze do Rzymu 313 r. zwołanym Melchiades Papież wyklął Donata, a Cecyliana potwierdził na biskupa Kartagińskiego. S. Alexander biskup Alexandryi na soborze w tymże grodzie odprawionym 319 r. raz piérwszy potępił bluźnierstwa Aryusza. Sobor Nicejski I powszechny pod przewodnictwem Hozyusza, pełnomocnika Papiezkiego z 318 biskupami potępił 325 r. Aryusza kacerstwo uwłaczające Bóstwo Chrystusowi i potwierdził skład wiary Nicejskim nazwany, od biskupa Hozyusza i dyakona Atanazego ułożony. Aryusz kacerz, Teonas Marmoryki i Sekundus Ptolomaidy biskupi od Konstantego W. za opor w przyjęciu wyroków soboru wygnani. Sylwester

Papież je potwierdził na soborze 326 r. do Rzymu zwołanym. Juliusz I Papież w 339 r. zwołał takoż do Rzymu sobor dla uniewinnienia S. Atanazego z czynionych mu zarzutów od kacerzy, zwolenników Aryusza.

Sobor Sardycejski zwołany 347 r. był dalszym ciągiem Nicejskiego soboru. Hozyusz, Archidamus i Filoxen pełnomocnicy Juliusza Papieża na nim przewodniczyli. 300 biskupów nań się zgromadziło, 80 zaś aryańskich pasterzy w Filipopolu zborzyszcze odbyli, gdzie Nicejski sobor nieważnym uznali.

Na Sardyceńskim soborze 22 maja rozpoczętym przejrzane i potwierdzone zostały wszystkie kanony Nicejskie i 21 kanonom nową uchwałę przydano, w niéj zawyrokowane drugie miejsce patryarsze Carogrodzkiemu po Papieżu.

Drugi sobor powszechny, a I Konstantynopolitański 381 r. ze 150 biskupów wschodnich złożony pod przewodnictwem Tymoteusza biskupa Alexandryi, potępił wszystkie kacerstwa, zwłaszcza Macedoniusza i do składu Nicejskiego przydał obszerniejsze wyrażenie o Duchu S. Maxym narzut Konstantynopolitański mistrz Juliana apostaty, czarnoxiężnik, usuniony. W ogólności 93 sobory katolickie w ciągu IV stólecia się odbyły. Z tych 11 w Rzymie zwołano, 9 w Kartaginie, 10 w Konstantynopolu, 4 w Medyolanie, 6 w Alexandryi, 8 w Antyochii.

Zwyczaje, Ustawy Kościelne, Zakony i Karność.

Chrystyanizm w IV wieku odniósł przewagę nad bałwochwalstwem po 300-letniém wytrzymaném prześladowaniu, złagodził dawne pogańskie zwyczaje, zniósł niewolę i rozwody zagęszczone u pogan i Żydów (16) wzbronił dzieciobójstwa, ulżył nędzę ludzi przez wystawienie szpitali dla chorych i żebraków, domów ochrony dla sierot, wdów, kalek, starców i pielgrzymów. Obrzędy nabrały większéj okazałości. Kościoły wszędzie były stawiane, bez obawy ich zniszczenia. Znakomitsze świątynie się znajdowały: grobu Chry-

stusa w Jerozolimie, w Betlejemie, S. Krzyża i Lateraneńska w Rzymie, Zbawiciela w Nikomedyi i Carogrodzie od Konstantyna W. i S. Heleny wystawione, S. Eufemii w Chalcedonie. Bożnice Junony w Kartaginie i Sarapisa w Alexandryi na Kościoły prawdziwemu Bogu poświęcone (17). Chrzest w soboty przed Wielkanocą i Zielonemi Świętami był udzielany w kościelnych przysionkach, gdzie stawiano wspaniałe chrzcielnice, pobożni przyjmowali ten sakrament w Jordanie, inni brali go w chorobie śmiertelniéj, kościoł naganiał ten zwyczaj. Msza w rozmaitych językach się odprawiała, jéj obrzędy tylko się różniły; lecz nie istota i znaczenie.

Kościelne ustawy na soborach uchwalone, wzbraniały biskupom przemieniać stolice pod klątwą, naznaczać swoich następców, bawić dłużéj nad 3 tygodnie za obrębem swojéj stolicy, udawać się do sądów świeckich w sprawach duchownych bez odwołania się do najwyższych pasterzy.

Duchowni w tym wieku trojakiego byli rodzaju: naukami i szkołami zaprzątnieni, missyonarze dla nawracania pogan i kacerzy pod przewodnictwem biskupów i pustelnicy dla modłów za grzechy ludzkie, dla pokuty, pracy ręcznéj i dla wzoru do naśladowania ich życia surowego. Oni spełniali rady ewangeliczne ubóstwa, czystości i posłuszeństwa najściśléj.

Prócz SS. Pawła i Antoniego, założycieli pustelników w III i w tym wieku słynnych, celniejsi byli ustawodawcy życia pustelniczego i zakonnego: S. Pachomiusz w Tebaidzie urodzony, zmarły 348 r. z poganina i żołnierza, chrześcijanin i pustelnik w Egipcie, S. Bazyli W. w Cezarei 363, S. Ambroży 380 r. w Medyolanie, S. Augustyn w Tagaście 387 pozakładali klasztory. S. Marcin z pogańskich urodzony r. 316 rodziców, mieszkaniec Panońskiéj Saburyi, dziś zwanéj Szombatelhy, w 15 r. życia katachumen i żołnierz, powodowany miłosierdziem część płaszcza ubogiemu oddał, gdy wszedł do kościoła, ujrzał nim obleczonego na krzyżu Chrystusa, bez odwłoki chrzest przyjął z matką swoją i na pustynię się udał. S. Hi-

lary biskup Piktawski (Poitiers) z niéj go przyzwał i na exorcystę poświęcił, gdy się usunął na wygnanie do Frygii, S. Marcin po chłoście od Aryanów otrzymanéj za opór w przyjęciu ich kacerstwa, zebrał młodzież do klasztoru na przedmieściu Piktawskiém swoim kosztem wystawionego i przewodniczył jéj w zakonném ustroniu. Obrany Turoneńskim biskupem 374 r., nie zmienił sposobu życia, wezwał do klasztoru Marmutierskiego 80 zakonników i z nimi swobodne chwile od pasterskich czynności przepędzał. Umarł 11 listopada 400 r.

S. Hilaryon przewodnik palestyńskich pustelników urodzony z pogańskich rodziców w Tebaidzie 291 r. 12-letni ten młodzieniec po chrzcie udał się na duchowne ćwiczenia do S. Antoniego i w Palestynie liczne pozakładał klasztory, umarł na wyspie Cyprze 371 r. strwożony przed skonaniem, do siebie się odezwał: „wychodź duszo z ciała, czegoż się lękasz? 70 lat Bogu służyłeś“. Uczniowie jego byli sławni pustelnicy: Abraham, Teodor, Pambo, Pafnucy, Makaryuszowie oba, Symeon słupnik.

S. Synkletyka była piérwszą matką zakonnic na Wschodzie, urodzona w Macedonii 251 r. wychowana w Alexandryi, 84 lata na pustyni przemieszkała w założonych swoim nakładem klasztorach i przewodniczką była mnogich panien w nich usadowionych. Tais słynna z nierządu w całym Egipcie od S. Pafnucego nawrócona w klasztorze Synkletyki surowie pokutowała przez trzy lata i w nim umarła (15). Często zwoływane sobory naprawiały karność osłabioną między chrześcijanami rozmaitego stanu i powołania, w zachowaniu postów pokut, świątkowaniu dni chwale Boga od kościoła przeznaczonych.

Przy końcu IV stólecia Egipskie klasztory w kwitnącym były stanie. Nitryjska pustynia liczyła 5000 mnichów. Opat Serapion zarządzał 10,000 pustelników. S. Hieronim swiadczy, że w górnéj Tebaidzie 50,000 mieszkało samotników. Siostra S. Pachomiusza zgromadziła w jednym klasztorze 400 zakonnic i niemi rządziła, 12 klasztorów żenskich

okolało miasto Antinous zwane. W dolnej Tebaidzie blizko miasta Hermopolisu 500 pustelników codziennie kommunikowało. Wędoły skaliste Antipolisu zamieszkane były przez 2000 pustelników. Miasto Oxyrhyqua zawierało 20,000 zakonnie i 10,000 zakonników, mieszkańce jego najgorliwszymi byli katolikami. Pokarmem pustelników były: chleb i woda, zaprzątali się ręczną robotą, uprawą ziemi, przepisywaniem ksiąg świętych, modlitwą i pieniem w nocy psalmów.

WIEK V.

Najwyżsi Pasterze kościoła powszechnego.

S. Innocenty I. Rzymianin, wyniesiony na Papieża 21 grudnia 401 roku, bronił prześladowanego od złośliwéj Eudoxyi cesarzowy wespół z jéj radźcą Teofilem biskupem Alexandryjskim, Jana Chryzostoma patryarchę Konstantynopolitańskiego, wygnał z Rzymu Nowacyanów i Donatystów. Król Gotów Alaryk zwany biczem Bożym (Flagellum Dei), obległ miasto głodem i morowém powietrzem trapione, które 408 roku pieniędzmi się okupiło; lecz 410 roku wziął je i zrabował; kościoły jednak SS. Apostołów Piotra i Pawła ocalił, ich zaś sprzęty znalezione w domu pobożnéj niewiasty z wielką wystawą pod strażą żołnierską odesłał Papieżowi Innocentemu. Ten pasterz najwyższy potwierdził sobory Kartagiński i Milewitański, które potępiły błędy Pelagiusza o łasce Boskiéj. Umarł Innocenty 12 marca 417 r. 15 lat, 2 m. i d. 10 liczył pasterstwa swego.

S. Zozym Grek poświęcony na pasterza Rzymskiéj owczarni 18 marca 417 roku, podstępnie oszukany przyjął wyznanie wiary Celestyusza kacerza, wkrótce jednak dla błędów w niém dostrzeżonych od-

rzucił je i potępił zwodziciela. Ujął się za Apiaryusza kapłana wyklętego niesprawiedliwie od Urbana biskupa Numidyi. Rozkazał święcić paschał w parafialnych nawet kościołach. Władał Stolicą Rzymską 1 rok, 9 m. i d. 8. Umarł 26 grudnia 418 r.

S. Bonifacy I. Rzymianin, po Zozymie 418 roku nastąpił. Eulaliusz archidyakon, trzeci nieprawy narzut, przy pomocy Symacha rządźcy miasta, w świątyni Lateraneńskiéj Papieżem się ogłosił, przez 3 biskupów sobie przyjaźnych namaszczony, słaby cesarz Honoryusz potwierdził go, 3 stycznia 419 roku. Gdy sobor uznał prawym Papieżem Bonifacego, a lud wygnał Eulaliusza, Honoryusz do wyroku jego się przychylił, 3 kwietnia odwołany Bonifacy wygnaniec, poświęcił 13 kapłanów, 3 dyakonów i 36 biskupów. Zniósł czuwanie nocne w kościołach dla nadużyć odkrytych, dni zaś przedświętne (vigiliae) pościć zalecił. Po 3 latach, 8 m. i d. 7 rządów kościołem, umarł 4 września 422 roku.

S. Celestyn I. Rzymianin 10 września 422 roku począł rządzić kościołem. Wyklął Nestoryusza kacerza uwłaczającego nazwę Bogarodzicielki Maryi Pannie na zwołanym do Rzymu soborze w 430 roku, a w następnym S. Cyryl Alexandryjski patryarcha w zastępstwie Celestyna przewodniczył Efezkiemu soborowi. Ten Papież zatwierdził wyrok Efezki potępiający Nestoryusza i przegnał z Rzymu Pelagianów. Wysłał Palladyusza do Szkocyi, a Patrycego do Irlandyi dla nawracania pogan. Umarł 30 lipca 432 r., siedział na Stolicy, Apostolskiéj lat 9, m. 10 i d. 20.

S. Syxtus III. Rzymianin obrany 31 lipca 432 r., pojednał S. Cyryla z Janem Antyocheńskim patryarchą, przyozdobił kościoł Najświętszéj Panny Maryi większéj. Na prożbę cesarzowéj Eudoxyi uroczystość S. Piotra w okowach 1 sierpnia obchodzić wszystkim kościołóm zalecił i Rzymskie okowy tego Apostoła z darowanemi od Eudoxyi okowami cudownie połączone w kościele umieścił. Przychylny Papieżowi Walentynian cesarz nadał wielkie dobra ziemskie kościołowi Rzymskiemu dla utrzymania jego swietności.

Skończył życie Syxtus 18 sierpnia 440 roku, lat 8 i dni 18 władał Stolicą Rzymską.

S. Leon I. dla głębokiéj nauki i przezorności w rządach wielkim nazwany, 29 września 440 r. wyniesiony na Papieża, wielu biskupów za świętokupstwo złożył. Sam kazania miewał, Manicheuszów, Pelagianów i Pryscylianów po większéj części nawrócił. Unieśmiertelnił siebie przez skarcenie Entychianizmu listem swoim do S. Flawiana Konstantynopolitańskiego Patryarchy przesłanym i od tegoż pasterza czytanym na soborze Chalcedońskim 451 roku przed 636 biskupami pod przewodnictwem 3 papieżkich posłów zwołanymi, którzy jednogłośnie się odezwali, że Piotr S. usty Leona W. przemówił. Wstrzymał Atyllę króla Gotów od zdobycia Rzymu tkliwą przemową w jego obozie mianą, dokąd pośpieszył z liczném gronem senatorów i duchowieństwa na prożbę Walentyniana III. w 452 r. We trzy lata, to jest 355 r. król Wandalów Genseryk 14 dni rabował zdobyte miasto, 3 jednak ocalały kościoły na prożbę Leona. Piérwszy on z Papieżów począł utrzymywać posła przy dworze Wschodniego cesarza Marcyana. Umarł ten czynny Pasterz 5 listopada 461 roku, kierował stolicą apostolską lat 21, m. 1 i d. 6. Kościół katolicki liczy go między Doktorami.

S. Hilary Sardyńczyk 10 listopada 461 r. został Papieżem, ozdabiał kościoły, wśpierał ubogich, rozciągnął na całe chrześcijaństwo zwyczaj trzy-dniowego śpiéwania Litanii przed Wniebowstąpieniem, piérwszy zaprowadził go S. Mamert biskup Wieneński w Gallii. Ponowił zakaz biskupom przenosić stolice swoje i wybierać następców po sobie bez wiedzy Papieża. Rządził kościołem lat 6, m. 3 i d. 11. Umarł 468 roku 21 lutego.

S. Symplicyusz po wyniesieniu swojém na Stolicę Rzymską w lutym 468 r. usunął Piotra Monga Alexandryi i Piotra Fulona Antyochii nieprawych patryarchów i kacerzy. Zgromił Akacyusza Carogrodzkiego patryarchę za przywłszczenie nazwy powszechnego pasterza. Użycie kościelnych dochodów na

trzy części podzielił. Król Herulów Odoakr, który zdobył Rzym 23 sierpnia 476 roku i Cesarstwo Zachodnie obalił, chociaż był Aryaninem, poważał jednak Symplicyusza i na prożbę jego wzbronił żołnierzom rabować kościoły. Umarł ten Pasterz najwyższy 2 marca 483 roku, piastował rządy kościoła 15 lat i 3 dni.

S. Felix II. (III.) wstąpił na Stolicę Rzymską 8 marca 483 roku, samych tylko biskupów, upoważnił święcić kościoły. Skarcił błędne zdania względem wiary Zenona cesarza w jego okolniku *Henoticon* zwanym pomieszczone. W 487 roku pojednał na soborze Rzymskim z kościołem Afrykańskich chrześcijan, których Huneryk król Wandalów kazał przechrzcić podczas prześladowania na nich przezeń wszczętego. Wyklął 484 roku Akacyusza patryarchę, za nieposłuszeństwo kościołowi i skarcił posłów swoich od niego uwiedzionych. Rządził Stolicą Piotrową lat 8, m. 11 i d. 23. Umarł 492 roku, 24 lutego.

S. Gelazy Rzymianin uczeń S. Augustyna, obrany Papieżem 1 marca 492 roku, wygnał z Rzymu Manichenszów i spalić kazał ich księgi. Wzbronił chrześcijanom uczęszczać na igrzyska pogańskie dotąd odprawiane. Ułożył księgę obrzędową dla sprawowania SS. Sakramentów, skreślił poczet ksiąg Pisma S. i różnicę prawdziwych od podejrzanych wskazał. Usuwał kapłanów za użycie szat światowych i wzbogacanie krewnych z dóbr duchownych uzbieranemi dochodami. Pozwolił święcić na rozmaite stopnie duchowne nie tylko przed Wielkonocą i Zielonemi Świątkami; lecz też podczas suchedniowych postów, 4 lata, 8 m. i d. 19 siedział na stolicy apostolskiéj. Umarł 19 listopada 496 roku.

S. Anastazy II. Rzymianin, poświęcony na Papieża, 24 listopada 496 roku. Umocnił pismem w przyjętéj wierze katolickiéj 24 grudnia 496 r. Klodoweusza króla Franków. Opierał się cesarzowi Wschodu Anastazemu prześladowcy katolików, skończył życie 17 listopada. Pasł trzodę Chrystusową rok 1, m. 11 i d. 24.

Rzymski Archidyakon S. Symach Sardyńczyk, Papieżem 29 listopada 408 roku jednogłośnie został obrany. Wawrzyniec kapłan chciał wedrzeć się na Stolicę Rzymską przemocą. On się liczy czwartym jéj narzutem. Król Gotów Teodoryk, chociaż Aryanin, obstawał za Symachem uniewinionym z czynionych mu zarzutów na Synodzie Rzymskim 501 roku zwołanym. Biskupi Gallii, zwłaszcza S. Awit Wieneński pasterz, wymiatali Duchowieństwu Rzymskiemu, iż się poważyło przed swój sąd wzywać najwyższego pasterza. Upominał bezskutecznie cesarza Anastazego, który chciał ogłosić za niebyły Sobor Chalcedoński. Rozgniewany ten władca spotwarzył Symacha, iż sprzyja Manicheuszom, Papież posłał mu swoje i poprzedników swoich wyroki na wygnanie skazujące tych kacerzy dla usprawiedliwenia siebie. Sprawował rządy pasterskie lat 15, m. 8 i dni 20. Umarł 514 roku 19 listopada.

Wzrost Kościoła i Wpływ na stan jego Władców w V. Wieku panujących.

Od 395 r. w podzieloném cesarstwie Rzymskiém panowali synowie Teodozyusza W., Arkadyusz rządził Wschodem, Honoryusz młódszy brat jego Zachodem. Bezrząd i najazdy barbarzyńców trapiły Włochy. Stylikon Aryanin, opiekun cesarski, zwyciężył Gotów i Hunów. Przy pomocy Alaryka ich wodza chciał osadzić na tronie syna swego Euchera, Honoryusz odkrywszy zdradę, kazał udusić Stylikona z synem i żoną jego Syreną. Alaryk Rzym obległ, senatorom proszącym go, aby pozwolił wyjść z miasta załodze wojskowéj, odrzekł: „lepiéj kosić trawę gęstą, niż rzadką“ i domagał się prócz wielkich zasobów żywności, 5000 f. złota i 30,000 f. srébra, gdy zapytali go posłowie, cóż nam zostawisz? „życie“ odpowiedział najezdnik i nie zawarł ugody. Tymczasem Honoryusz spokojnie przesiadywał w Rawennie. Alaryk zdobyte miasto 3 dni rabował. Innocenty I. Papież nakłaniał cesarza do ratowania stolicy, przy-

były goniec doniósł mu, że Rzym wzięty. Jak to być może? rzekł nieczynny Honoryusz, dopiérom go karmił, sądził on, że mówiono o kogucie przezeń ulubionym i Rzymem nazwanym. Umarł ten cesarz 429 roku mając lat 39, bezpotomny. Walentyninn III. jego siestrzan urodzony w 419 roku, tron odziedziczył pod opieką Placydyi matki swojéj, gorliwym się okazywał państwa i kościoła obrońcą. Aecyusz wódz jego zwyciężył Teodoryka Gotów króla, Gondykara władzcę Burgundów i Atyllę wodza Hunów, biczem Bożym zwanego dla okrutnych łupieztw krajów Włoskich i Gallii, 200,000 w bitwie trupem téj dziczy położył, niewdzięczny Walentynian urażony, że część Hunów ucieczką się ratowała, mieczem przebił Aecyusza, śmiały dworzanin rzekł cesarzowi chełpiącemu się z tego morderstwa: „uciąłeś sobie prawą rękę mieczem w lewéj trzymanym.“ Wkrótce i sam Walentynian był zabity 455 roku od Maxyma wodza, którego żonę znieważył. S. Leon Papież Rzym ocalił od napadu, Atylla cofnął się z wojskiem do Akwilei. W przeciągu lat 30, ośmiu niedołężnych cesarzów na Zachodzie panowało. Got Rycymer ich wsadzał i zstrącał, nakoniec śmały wódz Herulów Odoakr 476 roku zniósł państwo zachodnie i królem się włoskim obwołał; ale z ręki Teodoryka władcy Gotów 493 roku podstępnie zginął. Oba przychylność okazywali Papieżom, bronili ich nawet, chociaż byli Aryanami. Katolicy mniéj ucisku od tych królów doznali, niż od cesarzów wschodnich.

Wschodem rządził Arkadyusz, nim zaś kierowali Eutropiusz i Rufin, oba ci zdrajcy śmiercią ukarani. Samowładna Eudoxya okrutnie prześladowała patryarchę, S. Jana Chryzostoma i śmierć mu przyśpieszyła. Umarł Arkadyusz, bierne narzędzie zaburzeń w kościele, 13 roku panowania, 30 lat wieku liczył. Eudoxya go poprzedziła.

7-letni Teodozyusz II. syn Arkadyusza ogłoszony cesarzem 408 roku. Pulcherya siostra jego roztropnie rządziła państwem podczas małoletności brata. Weran król Persów zbliżył się 421 roku do granic

Wschodu z liczném wojskiem; ale na widok modlących się żołnierzy Teodozyusza Persowie uciekli, 100,000 tych pogan w nurtach Eufratu zgon znalazło. Sprzyjał on Eutychianom i Nestoryanom, lecz przed śmiercią począł ich karcić. Umarł bezpotomny 450 roku ten cesarz słabego umysłu.

Pulcherya poślubiła i przybrała za pomocnika w rządach państwem Marcyana. Ten pobożny rycerz 6 lat panował. Atylli domagającemu się haraczu odpowiedział, iż „ma złoto dla przyjaciół tylko, a miecz dla wrogów państwa i kościoła.“ Uobecnił sobór Chalcedoński 451 roku, ogłosił karę śmierci na rozkrzewicieli kacerstw. Lud zwał jego panowanie złotym wiekiem. Umarł 457 roku. Leon I. przyczyniał się do wzrostu chrześcijaństwa przez 14 lat rządów swoich. Wnuk jego Leon II. po nim nastąpił, którego własny ojciec Zenon otruł 474 roku i tron opanował. Ten synobójca prześladował katolików i narzucił im swój okolnik *Henoticon* zwany, w którym dla przypodobania się Eutychyanom zamilczał o dwojakiéj naturze Chrystusa i Soborze Chalcedońskim przez nich odrzuconym. Gdy w 17 roku panowania ciężko zasłabł, żona jego Aryadna żywcem kazała go wtrącić do grobu, słyszany był przez dwa dni jęk w nim, żaden jednak strażnik nie odwalił kamienia grobowego. Anastazy dworski urzędnik cesarzem obwołany 491 roku, wygnał świątobliwego Patryarchę Carogrodu Eufemiusza, sprzyjał Eutychianom, znieważył posłów Symacha Papieża, który nań klątwę rzucił. Zabity od piorunu 518 roku, panował lat 27, żył 88.

Prześladowanie Chrześcijan w Persyi i na Zachodzie.

Dla ukarania Władców Państwa Rzymskiego za przelew krwi chrześcijańskiéj i pobłażanie prześladowczym kacerzom, zesłał Bóg w V. wieku niezliczone roje dzikich narodów z północnéj Europy i pustyń Azyi wyszłych. Gotowie niszczyli ogniem i mieczem wschodnie kraje i przyjęli Aryanizm im narzucony

od cesarza Walensa, Wandalowie plądrowali Gallią i Hiszpanią, sprowadzeni od Bonifacyusza wodza Rzymskiego do Afryki nadbrzeżnéj 407 roku, przez 100 lat w niéj mieszkali. Genseryk ich król wezwany od Eudoxyi żony Walentyniana III. roku 455, zdobył Rzym i 14 dni go rabował. Zabrał wielkie łupy i do Afryki odpłynął z wojskiem. Wyganiał on kapłanów i biskupów, lub do ciężkich obracał robót nieprzyjmujących przezeń rozkrzewiany Aryanizm. Pustoszył brzegi Hiszpanii, Sycylii, Epiru i Dalmacyi. Umarł ten prześladowca 477 roku. Okrutniéj prześladował katolików syn jego Huneryk, obalał kościoły, 4,966 Duchownych rozmaitego stopnia do Korsyki i Sardynii na wygnanie zesłał, 40,000 liczą męczenników dziepisowie przez 8 lat panowania jego zamordowanych z namowy aryańskich biskupów. Umarł 484 roku, stoczony od robaków podług świadectw Izydora, Grzegorza Turoneńskiego i Wiktora z Bizaceny, ówczasowego dziejopisa. Zaniechał prześladowań poprzedników swoich król Guntermund i wygnańców przywołał, zwłaszcza okaleczonych. Wielu z nich chociaż mieli ucięte języki, rozmawiali jednak wyraźnie, co poswiadcza kodex Justyniana (*lib. 1 lit. 27*). Trazymund wznowił ucisk chrześcijan, 126 biskupów Afrykańskich do Sardynii wywiózł, pozamykał ich kościoły, umarł 523 roku. Łagodny syn jego Hilderyk otworzył świątynie i pozwolił wygnanym biskupom do kraju wracać. Gilimer potomek Genseryka wydarł tron i życie królowi Hunerykowi. Belizar wódź cesarski zwycięzca Kozroesa I. króla Persów, Witygesa i Totylli królów Gockich, obalił królestwo Wandalów w nadbrzeżnéj Afryce 534 roku i pojmanego Gilimera do Carogrodu odesłał, który podczas tryumfu Belizara powtarzał słowa Salomona: próżność nad próżnościami i wszystko próżność.

Po śmierci Juliana apostaty, Jowian cesarz zawarł pokój z Persami, który się przyczynił do rozkrzewienia chrystyanizmu; lecz w roku 399 Izdegierd I. straszne 30-letnie wszczął prześladowanie chrześcijan, obrażony, iż Abdas biskup Suzy spalił bałwochwal-

nię i wzbraniał się ją odbudować, Marutas biskup Pankrydy poseł Teodozyusz II. ułagodził króla; lecz Waranes IV. syn Izdygierda pobudzony od Magów Perskich niesłychanemi dręczył katowniami chrześcijan do 420 roku. Oba ci prześladowcy kazali zdzierać im skury, przecierać drewnianemi piłami, na stosach palić, do wody w ciasnych worach wrzucać, kościoły burzyć, kapłanów na pal wbijać. Liczne świątynie bez pasterzy w części same runęły, trawa rosła na ich zwaliskach i żwierzęta w nich się gnieździły.

Nawrócenie pogańskich narodów w V. Wieku.

W V. stóleciu Hibernia dziś zwana Irlandyą przyjęła wiarę katolicką. S. Patrycy siestrzan S. Marcina biskupa Turoneńskiego, był jéj piérwszym apostołem po S. Palladyuszu, 16-nastoletni młodzieniec w Belgii urodzony, od rozbójników morskich schwytany i w Hibernii poganom przedany, 6 lat pasł trzodę w lasach, wykopanym skarbem odzyskał wolność i powrócił do swéj ojczyzny. Wkrótce podczas modlitwy miał widzenie, iż niemowlęta Irlandzkie z łona matek wyciągały ręce ku niemu, po długim namyśle, opuścił rodzinę, przyjął suknię duchowną i kapłaństwo z rąk wuja swego S. Marcina. S. Celestyn I. Papież poświęcił go na biskupa i do Irlandyi wysłał, 60 lat w niéj opowiadał wiarę, Król Leogher i Druid Dubtach z całym narodem uwierzyli w Chrystusa. S. Patrycy budował kościoły, zakładał klasztory i szkoły. Umarł 491 r. w mieście Armagh'u piérwszéj stolicy biskupiéj, przezeń założonéj.

Dziki i mężny naród Franków z Germanii się przesiedlił do Gallii pod dowództwem Markomira. Syn jego Faramund 420 roku usadowił się w tym kraju, od Meroweusza nazwę przyjęła piérwsza dynastya królów Francyi, Klodoweusz pokonał Syagryasza wodza Rzymskiego i władcą się ogłosił całéj Gallii 485 roku. Poślubił on Klotyldę córkę Chilperyka Burgundów Króla w 493 r. Ta pobożna królowa często nama-

wiała swojego męża Klodoweusza poganina do przyjęcia wiary katolickiéj; lecz on się ociągał, tymczasem Alemani pustoszyli dzierżawę jego, stoczył z nimi bitwę, gdy zwycięztwo poczęło się przeważać na stronę nieprzyjaciół, wezwał on pomocy Boga prawdziwego i poraził najezdników w dolinie Tolbiackiéj (Zulpich) sąsiednéj miastu Kolonii. Biskupi SS. Wast i Remigiusz po wyjaśnieniu zasad wiary ochrzcili króla z 3,000 żołnierzy, 24 grudnia 496 roku. Podczas namaszczenia rzekł mu Remigiusz: „Uchyl Sykambrze twe czoło dumne pod jarzmo Pańskie, czcij, coś palił, spal, coś przedtem wielbił. Gdy natłok ludu zawadzał klerykowi pośpieszyć z przyniesieniem świętych olejów. S. Remigiusz westchnął do Boga i ujrzał białego gołąbka, który się spuścił trzymając w dziobie napełnioną wonnym olejem ampułkę (1).

Po chrzcie udzielonym, S. Remigiusz w przemowie do Klodoweusza rzekł: „obieraj sumiennych radców, szanuj i słuchaj upomnień kapłanów, pocieszaj sieroty, wspiéraj wdowy, domierzaj sprawiedliwość podannym i tak usiłuj rządzić, aby wszyscy ciebie się lękali i miłowali.“ Odtąd gorliwie się król zajął wytępieniem balwochwalstwa, przegnał Aryanów, uczęszczał na obrzędy religijne, słysząc czytany opis męki Chrystusa w kościele, sięgnął rękojeści miecza i rzekł uniesiony gniewem przeciw Żydom: „O gdybym wówczas się znajdował na Kalwaryi z walecznymi Frankami, pomściłbym się Jego śmierci!“ Obrażony prześladowaniem katolickiéj wiary od Wizygotów, ruszył na nich z wojskiem. Frankowie przysięgli brod nie golić, aż po skończonéj wyprawie, król zaś cisnął obosieczny topor i ślubował wznieść kościoł SS. Apostołom, gdzie się utkwi ostrze téj broni. Zakazał najsurowiéj rabować świątynie, krzywdzić panny Bogu poślubione, przez wzgląd na cudotwórcę Turoneńskiego biskupa Marcina S., prócz wody i trawy nic nie brać w dobrach kościelnych, gdy niebaczny na te rozkazy żołnierz, zabrał siano kmiotkowi, śmiercią go ukarał mówiąc: któż nam pomoże zwyciężyć, gdy S. Marcina obrazimy? Dziejopisowie świadczą, iż przecho-

dowi żołnierzy w nocy niezwyczajna przyświecała gwiazda, biały zaś jeleń brod rzeki Wienny im wskazał, te zjawiska umężniły żołdactwo. Król Alaryk II. pokonany i ręką samego Klodoweusza zabity 508r., który łupy nieprzyjacielskie na budowę w Paryżu kościoła S. Piotra i Pawła obrócił. Cesarz Bizatyński Anastazy przysłał mu po tém zwycięztwie szkarłatne suknie i złotą koronę. Papież Anastazy dał mu nazwę króla arcy-chrześcijańskiego (*Christianissimus*) i starszego syna kościoła katolickiego. W tym okresie władcy Zachodu byli Aryanami, cesarz wschodni Eutychianizm wyznawał. Umarł Klodoweusz 511 roku, panował 30, żył lat 45. Klotylda mieszkając przy grobie S. Marcina skończyła bieg życia 547 roku (²).

Kacerze w V. wieku zjawieni.

Pelagiusz kapłan Angielski wychowany w Bankorze, przybywszy do Rzymu, od Rufina Syryjczyka, ucznia Teodora biskupa Mopsuesty napojonego błędami swojego mistrza, chętnie je przyjął i sam ich nauczał w Rzymie. Dowodził swoim słuchaczom, że grzech Adama nie spada na potomków jego, każdy zaś człowiek może zostać zbawionym z własnéj usilności bez pomocy łaski Boskiéj. Celestyusz jego przyjaciel jął się tych zasad, wygnani oba z Rzymu 409 roku, do Afryki się udali i w niéj swoje błędy od Protestantów w XVI. wieku ponowione, rozkrzewiali. Główniejsze następne były: 1ód, że grzech Adama nie spływał na potomków jego. 2re, Że ustawy Mojżesza, równie jak Ewangelia Chrystusa ułatwiają drogę do nieba. 3cie. Że człowiek bez łaski Boskiéj zdoła zachować przykazania od Boga jemu dane. 4te, Że ona się udziela w miarę zasług człowieka. 5te, że śmierć nie jest skutkiem grzechu pierworodnego; lecz z natury ludzkiéj wynika. S. Hieronim, biskupi German Antyssiodoreński (*Auxerre*), Lupus Trekasseński (*Troyes*) Augustyn Hypponeński najsilniéj zbijali Pelagianizm. Sobory Milewitański 416 r. i Kartagiński 418 r. pod przewodnictwem Aure-

liusza i 216 biskupów, Efezki powszechny 431 r., wyroki Innocentego i Zozyma Papieżów potępiły urojenia Pelagiusza i Celestyusa. S. Augustyn po uważnem ich zgłębieniu wyrzekł: „Rzym potwierdził wyroki biskupów na kacerzy, sprawa już skończona, oby tylko ich błąd ustał!“ 18 biskupów włoskich, zwłaszcza Julian Enklanski (*Avelino*) pasterz, za opór w podpisaniu Papieżkiego okolnika przeciw Pelagianom byli usunieni ze swoich stolic. Cesarze Honoryusz i Teodozy II. skazali na utratę dóbr i wygnanie Pelagianów. Rodzaj i czas śmierci obu kacerzy niewiadomy.

Pół-pelagianie trzymali środek między nauką S. Augustynt. i Pelagiusza. Oni przypuszczali grzech pierworodny i wstępną potrzebę łaski Boskiéj. Tę naukę głosił Kassian uczony kapłan Marsylijski, założyciel 2 klasztorów, w których się mieściło 5,000 zakonników. Sławny Wincenty Opat Liryneński i Duchowieństwo Marsylijskie ją rozszerzali. SS. Prosper, Fulgenty i Cezar Arelateński zbijali dzieła Kassyana. Gelazyusz Papież część ich potępił. Sobory Arauzykański i Walencyński w roku 529 położyły koniec marzeniom Pelagianów, Papieże Hormizdas i Bonifacy II. zatwierdzili wyroki tych soborów.

Nestoryusz urodzony w Syryi, wstąpiwszy do klasztoru Antyocheńskiego, słynął w nim z gorliwych kazań. Teodozy II cesarz Wschodni wyniósł go na patryarchę Konstantynopolitańskiego 428 r. po śmierci Syzyniusza. W mowie dziękczynnéj rzekł on: „Pomóż mi cesarzu wytępić kacerzy, ja zaś przyrzekam ci niebo.“ Dnia piątego po swém wyniesieniu na stolicę otoczył kościół Aryanów, którzy go podpaliwszy sami w płomieniach zginęli. Wygnał wielkie mnóstwo rozmaitych kacerzy z miasta; lecz wkrótce i sam uklecił bluźnierstwo przeciw Macierzyństwu Bogarodzicielki, Najświętszéj Maryi Panny. Kościół Katolicki zawsze wierzył: 1ód, że dwie są niezłączone natury w jednéj osobie Chrystusa, 2re, że Marya jest Matką Boga i człowieka, Nestoryusz zaś nauczał, że w Chrystusie dwie istnieją udzielne osoby, a Marya Panna jest Matką Chrystusa człowieka; bo stworze-

nie zrodzić nie może Stworzyciela, Bóg nieśmiertelny nie ma matki śmiertelnéj. Biskupi powstali przeciw téj nowości, którą zaczął zbijać sławny prawnik Euzebiusz, lecz do milczenia od przyjaciół Nestoryusza znaglony został. S. Cyryl Alexandryjski patryarcha zawiadomił o niéj S. Celestyna Papieża, Nestoryusz przesłał jemu takoż treść zasad swojéj nauki, Sobor Rzymski 330 r. zwołany ją potępił, wyrok Rzymskiéj Stolicy przyjął S. Cyryl i Memnon pasterz Efezki z biskupami podwładnymi i 12 klątew na tyleż błędów Nestoryusza ogłosili. Teodozyusz II radził zwołać sobor powszechny do Efezu 431 r. Cyryl i Juwenalis Patryarcha Jerozolimski nań przybyli z 50 biskupami, nie doczekawszy się na dzień przeznaczony rozpoczęcia posiedzień Jana Antyocheńskiego patryarchy, wezwali Nestoryusza, gdy się nie stawił, po roztrząśnieniu jego bluźnierstw, klątwę nań wydali i z godności patryarszej go złożyli, wyrok przez 200 biskupów podpisany w kościołach był ogłoszony, on sprawił w mieście wielką radość. Popędliwy Jan patryarcha z 27 biskupami przybyły, gniewem się uniósł za mniemany pośpiech w rozstrzygnieniu sprawy Nestoryusza, potępił na zborzyszczu z 43 biskupami Cyryla i Memnona, obu za wyzutych z pasterskiéj dostojności obwołał. Hrabia Kandydion dozorca wojskowy dla utrzymania porządku podczas soboru od cesarza naznaczony, przyjaciel Nestoryusza, wręczył Teodozyuszowi spis czynności Jana patryarchy, tymczasem biskupów pod strażą w mieście trzymał, którzy przesłali Duchowieństwu Carogrodzkiemu przez żebraka w kiju wydrążonym opis niegodziwego z nimi postępowania Kandydiena i Nestoryusza. Sędziwy Dalmacy S. Opat 40-letni z kapłanami i zakonnikami podał to pismo cesarzowi, który przyjął wyrok soboru, Kandydiena usunął, Nestoryusza wygnał na pustynię Libii, gdzie w 540 r. z nędzy nienawrócony umarł. Tymczasem S. Celestyn Papież przysłał Arkadyusza i Projekta biskupów, tudzież Filipa kapłana z listem do biskupów, którzy na ostatniem posiedzeniu soborném powtórzyli klątwę na Teodora Mo-

psueteńskiego i Nestoryusza pasterzy, na kacerzy Pelagianów i Messalinów, wyjednali także u cesarza oswobodzenie Cyrylla i Memnona z więzienia, za namową Irreneusza powiernika cesarskiego i Jana Hrabiego osadzonych. Jan patryarcha pojednał się z Cyryllem i zatwierdził potępienie kacerza. Stronnicy Nestoryusza wywołani z kraju, przeszli naprzód od Persyi, biskup Nizybu Barsumas im przodkował w rozkrzewieniu Nestoryanizmu, liczne założył szkoły i kościoły w Seleucyi Edessie Ktezyfonie. Ich patryarcha zwany katolikos usadowił się w Mozulu, oni przezwali siebie Wschodniemi Chrześcijanami, znajomsi są pod nezwą Chaldców, tudzież Chrześcijan S. Tomasza Apostoła (3), rozpostrzenili się 535 r. na brzegach Malabaru, w Samarkandzie, Chinach i za Gangesem (4). W r. 1304 biskupi: Jabalaha, a w 1550 Jan Sulaki, i Abassi wyrzekli się błędów, pojednali swoje owce z kościołem katolickim, zostawieni przy dostojności patryarchów uprzednio piastowanéj (5), 1771 r. Dominikanie nawrócili arcybiskupa Mozulu z 5 biskupami (6), w 1855 Nestoryański arcybiskup Jerozolimy, biskup Homski i Kieletski, 5 kapłanów, 2 dyakonów, 1500 Nestoryanów rozmaitego stanu z rodzinami i kilka ich gmin przeszli na łono Katolickiego Kościoła (7).

Niedouczony Eutyches Opat klasztoru Carogrodskiego żarliwie zbijał błędy Nestoryusza i sam się obłąkał, przecząc bytu dwóch osób w Chrystusie, podług zasad kościoła, który jedną tylko w Nim uznaje osobę, przyznawał Mu jedną naturę z Bóstwa i człowieczeństwa złożoną, Ciało zaś Jego niepodobném w swéj istocie uważał ludzkiemu ciału; lecz tylko pozornem, tém rozumowaniem wznawiał kacerstwa Walentynianów i Marcyonistów. Uczony biskup Dorylejski Euzebiusz przyjaciel Eutychesa, nie zdoławszy go przekonać, skłonił S. Flawiana patryarchę Konstantynopolitańskiego, iż na soborze 448 r. z 32 biskupów i wielu opatów złożonym wyklął upartego Eutychesa. Dumny Chryzaf dworzanin cesarski przyjaciel Eutychesa, wrog Flawiana, mszcząc się na nim, że się wzbraniał osadzić w klasztorze Pulcheryę cesarską

siostrę uprosił Teodozyusza II., aby Dyoskor Patryarcha Alexandryjski następca S. Cyryla przewodniczył Efezkiemu soborowi, od katolików zwanemu rozbojem Efezkim (*Latrocinium Ephesinum*). Eutyches przy pomocy żołnierzy i postrachów przywrócony do klasztorzu i uwolniony od klątwy został, Flawian wyzuty z dostojności patryarszéj, podeptany nogami i zraniony od Dyoskora i Barsumasa opata, kajdanami obciążony i na wygnanie prowadzony w drodze umarł, biskupi zaś jemu przychylni usunieni. S. Leon. I. Papież od zbieglych z Carogrodu posłów swoich o bezprawiach domierzonych uwiadomiony zwołał powszechny sobór do Chalcedonu 451 r. na żądanie pobożnego Marcyana cesarza, 600, podług zaś świadectwa Nicefora dziejopisa 636 nań się zgromadziło biskupów z 3 posłami papiezkiemi, Paschazym Lilibejskim, Lucencyuszem Askolijskim biskupami i Bonifacym kapłanem Rzymskim, rozpoczęli oni 8 października narady w kościele Chalcedońskim, uniewinnili od potwarczych zarzutów męczennika S. Flawiana, Dyoskor i Barsumas jego mordercy, Eutyches kacerz wyklęci, a znagleni do potwierdzenia ich prześladówczych wyroków biskupi Euzebiusz Ancyryjski, Eustatyusz Berytski i Bazyli Seleucki złożeni z pasterskiéj godności; lecz na czwartém posiedzeniu, przywróceni zostali. Skalany licznemi zbrodniami Dyoskor posłany do Gangryi miasta Paflagońskiego, po 3 latach wygnania umarł. Cesarz Marcyan wygnał takoż Eutychesa podczas uroczystego przeniesienia ciała S. Flawiana do Konstantynopola. Na piątém posiedzeniu biskupi załączyli do wyroków swoich listy S. Cyryla i S. Leona W., wszyscy je uwielbiali z wykrzykiem: przekleństwo opornym nauce w nich zawartéj. Treść jéj zawierała, że dwie natury Boska i ludzka istnieją bez pomiezania w jednéj osobie Jezusa Chrystusa, który jest prawdziwym Bogiem i prawdziwym człowiekiem; bo Ewangelia mówi: Słowo stało się Ciałem i mieszkało między nami. Chrystus opłakiwał śmierć Łazarza, jako człowiek, a wskrzesił go jako Bóg. Umarł na krzyżu jako człowiek, a zmartwychwstał jako Bóg

w ludzkiém ciele i t. d. Leon zatwierdził kanony i wyroki soboru Chalcedońskiego, 28 jednak odrzucił kanon, który 150 biskupów wschodnich podpisali i przyznali drugie miejsce po Rzymskiéj, Carogrodzkiéj stolicy. Eutyches kacerz umarł zapomniany, zwolennicy bluźnierstw jego rozgałęzieni na rozmaite podziały, dotąd istnieją pod nazwą Acefalów, to jest bez naczelnika, Monofizytów i Jakóbitów. Mnich bez nauki, obrótny jednak, Jakób Zanzala, wyniesiony na biskupa Edessy, zebrawszy rozpierzchłych Eutychianów w Syryi, Armenii, Egipcie, Nubii i Malabarze, narzucił im z przybyszów i swojego utworu kapłanów i biskupów, zostawszy drugim ich naczelnikiem po Eutychesie. Maronici, Katolicy i Grecy nawet, którzy nie przyjęli nauki Eutychiańskiéj i Nestoryanizmu, otrzymali nazwę z języka syryjskiego przybraną Melchitów, czyli cesarskich, lub Chalcedonów, iż się trzymają wykładu wiary o Chrystusie podług uchwał soboru Chalcedońskiego (8).

Małéj wagi byli kacerze Wigilancyuszami mianowani, znieważyciele śś. relikwii i cnoty czystości panienskiéj. S. Hieronim dał im nazwę *Dormitantium* spiących. Acefali, czyli bez głowy kacerze ze steku Eutychianów wynikli. Monofizyci byli pod zwierzchnictwem Seweryna patryarchy Antyocheńskiego, którymi się opiekowali narzuceni patryarchowie Alexandryjsci Piotr Mongus, Antyocheński Piotr Fulon i Carogrodzki Akacyusz, ci kacerze 453 r. zrzucili pobożnego Juwenalisa patryarchę Jerozolimy, a Teodora ich stronnika wsadzili, nie bez przelewu krwi Juwenalis był przywrócony. Tymoteusz biskup i Piotr Mongus narzut po zabiciu Proteryusza patryarchy Alexandryjskiego, Egipt wichrzyli. Barsumus opat krzewił Monofizytyzm czyli jednowolstwo, w Syryi, główne było prawidło wiary jego wyznawców, uznawać jedną i nierozdzielną w Chrystusie naturę.

Pisarze kościelni.

Wiek V. zawiera dość liczny szereg pisarzy ko-

ścielnych, między niemi się pomieszcza S. Jan Chryzostom, czyli złotousty dla płynnéj wymowy tak nazwany. Urodzony w mieście Antyochii 344 r. starannie wychowany od pobożnéj matki, 20-letniéj po śmierci męża Sekunda wdowy Antuzy, uczeń Libaniusza poganina, słynnego mówcy, Jan porzuciwszy urząd sądowego obrońcy, dwa lata przepędził na pustyni. Patryarchowie Antyocheńscy Melecyusz na dyakona, Flawian na kapłana go poświęcili (380—3 r.). Po Nektaryuszu obrany patryarchą Konstantynopolitańkim 398 r. nawrócił wielu Aryanów, powstał przeciw marnotrawstwu kobiét i niekarności osób duchownych, złożył 6 biskupów i wielu kapłanów świętokradztwy skalanych, obraził patryarchę Alexandryjskiego Teofila, zkądinąd gorliwego pasterza za udzielony przytułek 4 kapłanom niesprawiedliwie przezeń ściganym. Eudoxya cesarzowa nań urażona, iż zakazał hałaśliwych igrzysk przed kościołem, użyła Teofila, który na soborze pod dębem odprawionym złożył S. Jana z patryarszéj godności. Arkadyusz cesarz za poradą Eutropa zausznika swego i Gajnasa wodza gotów Aryanina, wygnał go z miasta; lecz trzęsieniem ziemi obalony pałac i szemranie ludu, tak przeraziły Eudoxyą, iż wyjednała powrót jego; ale gdy igrzyska przed jéj posągiem odbywane przerywały nabożeństwo w kościele, powstał na ten bezład Jan S. i znowu był wygnany bez względu na prośby Innocentego I. Papieża i Honoryusza cesarza. Umarł po 3 latach wygnania, 9 pasterstwa, 63 życia w Kumanie. Z wielu dzieł celniejszemi się uważają: Rozprawy o kapłaństwie, Bóstwie Jezusa Chrystusa, Boskiéj Opatrzności, tudzież liczne wyborne kazania i homilie.

S. Augustyn Aurelian syn Patrycego bałwochwalcy i S. Moniki chrześcijanki, urodzony w Tagaście 354 r. ucząc się z bratem swoim Nawigiuszem w Kartaginie jął się błędów manichejskich i trwał w nich lat 9. Zwiedził Włochy, był nauczycielem krasomówstwa w Rzymie, potém w Medyolanie roku 387, gdzie łzy towarzyszącéj matki Moniki, kazania S. Ambrożego i głos przezeń słyszany bierz i czytaj (*tolle*, *lege*) pod-

czas rozmyślania nad obłąkaniem swojém, nawróciły go w 32 r. życia, ochrzczony od S. Ambrożego z przyjacielem Alypiuszem i synem swoim 15-letnim Adeodatem powrócił do Tagasty i w klasztorze przezeń zbudowanym wiódł z przyjaciółmi pokutne życie. W 390 r. na prożbę ludu miasta Hyppony, biskup Walery udzielił mu stopień kapłański, a w 395 roku przeznaczył poświęconego na biskupa swoim zastępcą. Odtąd się zajął rozprawami z nieprzyjaciółmy kościoła, gromił przemowami i pismy Donatystów, Aryanów, Manicheizm i Pelagianizm. Ustanowił zgromadzenie kapłanów i prawidła spólnego życia im podał. Umarł 430 roku, w 74 lecie wieku. Z dzieł jego w 6 tomach zebranych, sławniejszemi się poczytują: wyznania, Sollilo-quia, o Mieście Bożém, rozprawy z kacerzami, wykład Pisma S., 270 listów, kazania, homilie i t. d.

S. Hieronim syn Euzebiusza, urodzony w Strydonie 331 r., w Rzymie skończył nauki i tam ochrzczony, udał na pustynię syryjską. Paulin biskup Antyocheński poświęcił go na kapłana. W 377 zwiedził Konstantynopol, był sekretarzem Damaza Papieża. Za powrótem do Betlejemu z bratem swoim Paulinianem wybudował gospodę dla pielgrzymów i rządził klasztorzem od Pauli Rzymianki zbudowanym. Udzielał rad i nauk duchownych pobożnym niewiastom Marcelli, Albinie, Blezylli, Pauli, Eustochii, Fabioli i Lecie. Pracował nad rozprawami przeciw kacerstwom Helwidyusza, Jowiniana, Wigilancyusza, Montana i Pelagiusza. Zgromił Rufina i Jana biskupa Jerozolimy za obronę Orygienizmu. Przetłómaczył Pismo S. z hebrajskiego na łaciński język pod nazwą *Biblia Vulgata*, wykład jéj ułożył. Skreślił dalszy ciąg dziejów kościelnych Euzebiusza, wypracował Martyrologium i żywoty SS. pustelników, zostawił wielkie mnóstwo listów o rozmaitych przedmiotach. Żył lat 90 w najsurowszéj pokucie. Umarł 420 roku w Betlejemie. Ciało jego do Rzymu przeniesione.

S. Cyryl patryarcha Alexandryjski, następca stryja swego Teofila w 412 r. wygnał z miasta Żydów, opierał się kacerstwu Nestoryusza, przewodniczył na soborze

Efezkim i bronił ubliżonéj nazwy Matki Boskiéj Maryi Pannie, więziony i potępiony od Jana patryarchy Antyocheńskiego przez kacerzy w zburzonego za mniemane prześladowanie Nastoryusza; lecz wkrótce sami prześladowcy go oswobodzili. S. Celestyn papież, jego obrońca, zwał S. Cyryla mężem apostolskim i nauczycielem kościoła. Zbiór jego utworów mieści kazania, katechizm, wykład kilku ksiąg Pisma S. Rozprawy przeciw bałwochwalcom i Nestoryanom niepokonanemi dowodami zapełnione. Umarł S. Cyryl 444 roku 32 lata rządził kościołem.

S. Chromacyusz biskup Akwilejski przyjaciel SS. Ambrożego i Hieronima, bronił S. Jana Chryzostoma. Umarł 407 roku, ułożył wykład modlitwy Pańskiéj i 17 kazań.

Jan Kassian Opat Marsylijski, zmarły 410 roku, słynął cnotami i nauką, skreślił 12 ksiąg prawideł życia zakonnego, rozprawę o Wcieleniu Chrystusa i rozmowy duchowne, w nich się przebija pelagianizm.

Salwian kapłan Marsylijski urodzony w Trewirze za spólną umową osadziwszy żonę swoję Palladyą, w klasztorze, przyjął kapłaństwo 430 r. Tak zarliwie opłakiwał skażenie ludu i duchowieństwa, że go Jeremiaszem V stólecia i mistrzem biskupów przezwano, umarł w Marsylii 484, zostawił wzorowe rozprawy o łakomstwie i opatrzności Boskiéj, tudzież listy do rozmaitych biskupów.

Rufin Torranus, Włoch, 350 roku w Konkordyi urodzony, wstąpił do klasztoru Akwilejskiego, zwiedził Alexandryą, prześladowany od Aryanów i do Palestyny wygnany, pobożna Melania go wykupiła, poświęcony na kapłana od Jana biskupa Jerozolimy, pokłócił się z przyjaznym sobie Hieronimem S. za przekład pism Orygenesa na łaciński język, który wskazał błędy autora i tłómacza, jadąc do Papieża Anastazego dla uniewinienia się z błędów Orygenizmu zarzucanych jemu, w Sycylii, umarł 410 r. Zostały po nim dalsze dzieje Euzebiusza przezeń ułożone i poprzednie tłómaczone, przekład takoż na łaciński ję-

zyk dzieła Józefa dziejopisa żydowskiego i części kazań SS. Grzegorza z Nazyanzu i Bazylego W.

S. Hilary urodzony 401 roku, wychowany od Honorata biskupa Arelateńskiego w Leryńskim klasztorze, nastąpiwszy po nim w 439 r. przewodniczył na soborze Oranieńskim i potępił Semipelagianów 441 r. S. Leon wzbronił mu święcić biskupów podwładnych; lecz po wykryciu niesprawiedliwych doniesień, przywrócił mu odjęte przywileje. Dzieło jego zaginęły, pozostały tylko homilie i wykład katechizmowy tajemnic wiary. Umarł ten pasterz 449 roku.

S. Piotr Chryzolog arcy-biskup Raweński, zostawił 176 krótkich i płynnych kazań. Wielu Aryanów nawrócił radą, aby czytali uważnie list S. Leona W. o Bóstwie Chrystusa. Umarł ten święty 450 roku.

S. Paulin uczeń Auzoniusza, syn bogatych rodziców, osadził w klasztorze żonę swoję Terazyą hiszpankę, rozdawszy swe dostatki ubogim pustelnikom został 393 roku. Pisał wierszem hymny i listy, 409 roku, 66 lat mając obrany biskupem Nolańskim, słynął z pobożności, wykupował niewolników u Gotów, piérwszy zawiesił dzwony w kościołach Nolańskich. Umarł 431 roku.

Posydyusz biskup Kalaminy, uczeń i 40-letni przyjaciel S. Augustyna, ułożył życie z krótkim rysem dzieł jego i był obecnym przy zgonie swojego mistrza.

S. Prosper uczeń S. Augustyna i sekretarz Leona W. papieża, liczne zostawił dzieła wierszem i prozą, mianowicie dzieje od stworzenia świata do 455 roku, 116 Epigramatów, rozprawy o łasce, wolnéj woli, o powołaniu narodów i 390 zdań wybranych z dzieł S. Augustyna, umarł 463 r., żył w świeckim stanie.

Teodoret w mieście Antyochii się rodził 393 r., uczeń Teodora Mopsuesty biskupa i S. Jana Chryzostoma z pustelnika na kapłana i biskupa Cyry wyniesiony. Żył ubogo, żebraków hojnie opatrywał, miasto wodociągiem i łaźniami przyozdobił, 10,000 Montanistów nawrócił, sprzyjał Nestoryanom; lecz się u-

pamiętał. Na soborze Chalcedońskim potępił Eutychyanów. Umarł 458 roku w jedności z kościołem. Z mnogich dzieł jego w zbiorze Ojców SS. się mieszczą: Dzieje kościelne od 324, do 429 roku, wykład 8 ksiąg Pisma S., psalmów Dawida, listów S. Pawła, większych i mniejszych proroków, kazania o Boskiéj Opatrzności, listy o tajemnicach wiary do biskupów i kacerzy.

Teofil sławny patryarcha Antyocheński, następca Tymoteusza w roku 385, obalił szczątki pogaństwa w swéj owczarni, prześladował S. Jana Chryzostoma; lecz go potém przeprosił. Umarł 412 r. Ważne jego trzy listy o wierze są w zbiorze Ojców SS. Przed śmiercią wołał: błogo tobie Arseniuszu, żeś na pustyni pamiętał o sądzie Bożym.

Sokrat urodzony w Carogrodzie 380 roku, pisał dzieje kościelne i Aryanizmu w VII księgach zawarte, ztąd podejrzany, iż chwalił Nowacyanów. Umarł 450 roku.

Sulpicyusz Sewer z Tuluzy chwalca swego mistrza S. Marcina biskupa Turoneńskiego, ułożył dzieje świata do 400 roku, zwany dla gładkości wyrażeń Salustyuszem chrześcijańskim, skreślił życie S. Marcina. S. Hieronim przygania Sewerowi, iż sprzyjał Pelagianom, poznawszy swój błąd 5 lat milczał za pokutę, umarł w 511 roku.

S. Gelazy Papież Afrykanin, wskazał listę ksiąg Pisma S. niepodrzuconych, ułożył księgę odrzędową dla sprawowania 7 sakramentów, pisał listy pasterskie o ważności klątw, ich skutkach i t. d.

S. Leon I. Papież zmarły 461 roku, poważany od królów obcych nawet wierze katolickiéj zostawił 96 Homilii, 112 listów pasterskich. Pismo Jego o Wcieleniu Chrystusa na 2 soborach powszechnych za skazówkę wiary poczytane.

S. Epifaniusz 320 r. urodzony, zostawszy biskupem Salaminy 366 roku, opisał 80 kacerstw w 3 wiekach wylęgłych i zwyczaje pustelników, umarł 403 roku.

S. Wincenty Liryńeński zakonnik napisał upominek kacerzom, umarł 448 roku.

W V. wieku słynęli pismami o zakonności i życiu pustelniczém S. Nil starosta Carogrodzki, potém wielki pokutnik na pustyni Synaickiéj i syn jego Teodul. Arseniusz dyakon, mistrz synów Teodozyusza W. pobożny pustelnik, nie przyjął bogactw mu odkazanych po śmierci krewnego, mówiąc: „jam piérwiéj od niego umarł światu.“ S. Gerazim założyciel piérwszéj Laury, czyli klasztoru z 70 celi okalających kościoł, autor dzieła Łąka duchowna dla pustelników, któremu lew przezeń wyjęciem z nogi ciernia uleczony, do śmierci służył.

Sobory zwoływane w V. wieku.

Liczne w tym wieku sobory i zborzyszcza od biskupów były zwoływane. Dwa powszechne sobory odprawili najwyżsi Pasterze: 1-szy W Efezie 431 r. (9), dla przytłumienia kacerstwa Nestoryusza, na nim przewodniczył S. Cyryl patryarcha Alexandryjski w imieniu S. Celestyna I. Papieża, 274 biskupów nań się zebrało. Nestoryusz i poplecznicy jego zostali wyklęci, a Maryi Pannie ujmowana Bogarodzicy nazwa, była przyznaną, podług wiary kościoła. 2-gi w Chalcedonie 451 roku (10). Zwołał go S. Leon Papież z Marcyanem cesarzem, 636 biskupów się zgromadziło dla potępienia Eutychianizmu, pod przewodnictwem posłów Papieżkich. Zborzyszcze Efeskie (*Latrocinium Ephesinum*) odrzucone. Dwaj patryarchowie: Dyoskor wyklęty, a S. Flawian uniewiniony; 16 posiedzeń ten sobór liczył, z 30 kanonów uchwalonych Leon I. papież 27 tylko potwierdził, a 28-my przyznający stolicy Konstantynopolitańskiéj piérwsze miejsce po Rzymskiéj odrzucił. Rzym liczył 16 soborów odbytych w tém stóleciu, Kartagina 15, inne miasta 62 ich zwołały.

Zwyczaje Kościelne. Ustawy i Karność.

W V. stóleciu nastał zwyczaj pocałowania udzielanego (*osculum pacis*) podczas ofiary świętéj. Re-

likwie powszechne uszanowanie od ludu miały. Arkadyusz cesarz 406 roku z miasteczka Palestyńskiego Sylo przewiózł w trumnie z wielką wystawą kości Samuela proroka do Carogrodu, lud tłumami z duchowieństwem wyszedł na ich spotkanie, 409 r. sprowadził zwłoki Józefa syna Jakóba patryarchy i Zacharyasza ojca S. Jana Chrzciciela. Lucyan kapłan wynalazł święte szczęty, męczennika Szczepana, Gamaliela, i syna jego Abibona, które Jan II. biskup z liczném duchowieństwem i ludem do kościoła Jerozolimskiego przeniósł 413 roku. W Emezie Syryjskim grodzie znaleziono głowę S. Jana i przed ołtarzem umieszczono. S. Ambroży biskup wydobył z grobu zarzuconego ciała SS. męczenników Protazyusza i Gerwazego. S. Zozym papież postanowił, aby w wielką sobotę święcono paschały. S. Felix III. zalecił namaszczać ołtarze i ściany kościołów. Przydatek S. Marya i t. d. do pozdrowienia anielskiego po wyklęciu Nestoryusza bluźniercy Bogarodzicielki przez S. Cyryla ułożony, począł być używany od ludu w codziennéj modlitwie. S. Mamert biskup Wieneński obchodzić zaczął w dni krzyżowe po rolach processyą z pieniem Litanii w roku 468, które w późniejszyce wiekach w całém chrześcijaństwie odprawiać nakazali Papieże. S. Cezar Arelateński biskup, piérwszy otrzymał palliusz. Subdyakonom dodany manipularz. Biskupi *Chorepiscopi* w V. wieku na Zachodzie znajomsi byli i część pasterskich obowiązków im polecanych spełniali. Leon III. w 795 roku ich ograniczył, w IX. wieku dziekani i archidyakoni ich miejsce zajęli (11). S. Leon Papież 136 okolnym listem wzbronił przymuszać wiernych do jawnéj spowiedzi, aby się nie gorszyła młodzież z występków słyszanych i dla uniknienia rozpraw sądowych, ztąd często rozpoczynanych; ale zaleca tajemnie wyznawać grzechy kapłanom, przedtém już były dwojakie spowiedzi: tajemne i jawne. Karne prawa na soborach V. wieku postanowione wzbraniały wynosić na kapłaństwo świętokupców, dyakonom i kapłanom zawiadywać dobrami wdów i sierot, przechodzić z duchownego do rycerskie-

go stanu, plebanom dwiema parafiami uposażenie mającemi zawiadywać przez podwładnych nawet kapłanów, wszczynać rokosz przeciw biskupom pod karą klątwy.

WIEK VI.

Najwyżsi Pasterze Kościoła powszechnego.

S. Hormizdas Rzymski dyakon, wybrany Papieżem 24 lipca 514 roku, wysłał 3 poselstwa do Carogrodu w latach 515, 517 i 519 dla przytłumienia Eutychianizmu. Klodoweusz przysłał mu złotą koronę drogiemi kamieńmi ozdobioną. Był on wzorem cierpliwości i miłosierdzia nad ubogimi. Żyć przestał 6 sierpnia 523 roku. Rządy jego stolicą trwały lat 9 i dni 11.

S. Jan z Toskanii, zasiadł na stolicy Piotrowéj 13 sierpnia 523 roku, 2 lata, 9 m. i 5 d. nią rządził, umarł 525 roku 18 maja w Raweńskiém więzieniu osadzony przez Teodoryka Gotów króla, który go wysłał do cesarza Justyna, aby wrócił kościoły Aryanom w Konstantynopolu zabrane. Ten Papież mile przyjęty od ludu z pochodniami, ponowił koronacyą Justyna i odradził jemu zwrócić Aryanom kościoły, to spowodowało śmierć jego trucizną od Teodoryka zadaną w Rawennie, gdzie go ten król uwięził.

Chociaż król Teodoryk wyniósł Felixa III. na stolicę Rzymską 24 lipca 526 roku, rządził on jednak nią bogobojnie, zakazał odprawiać mszę świętą na niepoświęconych miejscach, poważany od króla Atalaryka Aryanina, umarł 530 roku, 15 sierpnia, 4 lata i 2 m. sprawował rządy kościoła.

Dyoskor Rzymski dyakon piątym narzutem się liczący, zachwiał wybór na Papieża S. Bonifacyusza II. Gota; lecz gdy Dyoskor wkrótce umarł, Bonifacyusz 15 października 530 roku poświęcony, wskazał bi-

skupom. aby Wigiliusz był jego następcą, ale oni się oparli temu wyrokowi. Umarł Bonifacy 8 listopada 532 roku, po dwóch latach i d. 26 rządów stolicą.

S. Jan II. Rzymianin 22 stycznia 533 roku obrany, umarł 27 maja 535 roku, 2 lata 4 m. i 5 d. siedział na stolicy apostolskiéj. Odprawił sobór w Rzymie, który roztrzygnął, że jedna tylko Trójcy S. osoba w ludzkiém ciele mękę poniosła.

S. Agapit Rzymianin 3 czerwca 535 roku wyniesiony na Papieztwo, dziesięć tylko miesięcy i 11 dni zarządzał kościołem, wysłany do Carogrodu od Teodata króla Gotów dla wstrzymania cesarza Justyniana od wejścia do Włoch z wojskiem, nie chciał pozdrowić Antyma Patryarchę przez Teodorę żonę cesarską wtrąconego nieprawnie na stolicę, gdy mu cesarz śmiercią groził, śmiało odrzekł: „mniemam, że nie z Dyoklecyanem rozprawiam.“ Skłonił jednak Justyniana, iż usunął Antyma, gdy się wybierał do Rzymu, nagle umarł. Agapit pogroził klątwą królowi Klotaryuszowi mordercy senatora Iwetota w kościele podczas obrzędów wielkopiątkowych.

S. Sylweryusz za namową Teodata króla Gotów obrany Papieżem, 8 czerwca 536 roku. Cesarzowa Teodora porwać go rozkazała Belizaryuszowi i na wyspie Sycylii w mieście Pataryi uwięzić, ztąd przeniesiony na wyspę Palmaryą naprzeciw Teracyny, gdzie po 2 latach i 12 dniach cierpień, umarł z głodu. Nawiedzili go biskupi Włoscy, po naradzie z niemi wyklął narzuta Wigiliusza dyakona, osadzonego na stolicy Rzymskiéj, gorliwy biskup Patarski obstawał za więźniem i rzekł Justynianowi, iż „wielu królów liczymy, a jeden tylko jest Papież w kościele katolickim.“

Wigiliusz po śmierci Sylweryusza prawnie rządzić począł. Zwiedził Carogrod 547 roku, i oparł się Teodorze usiłującéj przywrócić na stolicę Antyma, potępił kacerzy Acefalów przez nią bronionych, nie uchwalił wyroku na trzy pisma zwane *Tria Capitula*, podług chęci Justyniana, bez porady soboru, włóczony z powrozem na szyi zarzuconym po ulicach, wbiegł do kościoła, gdy go żołnierze od ołtarza porwali, lud

zań się ujął, wówczas rzekł im Wigiliusz: „nie Piotra; lecz tylko prostego kapłana więzicie.“ Podczas jego niebytności, Totylla król Gotów zdobył 547 r. miasto Rzym i złupił kościoły, Belizaryusz go przegnał i łupy odebrał. Gdy powracał Wigiliusz do Rzymu chory, umarł w Syrakuzie 10 stycznia 555 roku, 17 lat, 1 m. i d. 19 władał stolicą Piotrową.

Pelagiusz I. dyakon Rzymski nastąpił po Wigiliuszu 16 kwietnia 555 roku. Katolicy uwiedzeni wieścią, że był sprawcą prześladowania poprzednika swego, długo nim poniewierali, dwóch tylko biskupów miał przychylnych. Za poradą Narzesa wodza, w kościele S. Piotra na kazalnicy z krzyżem i Ewangelią w ręku, przysięgą się uniewinił przed ludem z miotanych nań potwarzy, 4 lata, 10 m. i d. 11 rządził kościołem, prostował obyczaje chrześcijan i karcił obłąkanych kacerzy. Umarł 1 marca 560 roku,

Jan III. Katelin, świetnego rodu syn Anastazyusza senatora Rzymskiego, 12 lat, 11 m. i d. 27 liczył swoich rządów kościołem katolickim, obrany Papieżem 560 roku, 18 lipca, po pół rocznéj przerwie. Wymagał on od łupieżców dóbr kościelnych, podług wyrażeń Pisma S. (1), aby we czwórnasób za szkody uczynione płacili, wystawił i mozaiką upiększył kościół pod nazwą SS. apostołów Filipa i Jakóba w Rzymie. Wśpierał lud od najezdnych barbarzyńców rabowany. Umarł 13 lipca 573 roku.

Benedykt I. Rzymianin wyniesiony na Papieża 3 lipca 574 roku, po 10-miesięcznéj przerwie, umarł 30 lipca 578 roku, siedział na stolicy Rzymskiéj 4 lata, 1 m. i d. 28. Załowało go pospólstwo, które żywił podczas głodu i najścia Longobardów. Pochodził on z dostatniéj Bonozów rodziny.

Palegiusz II Rzymianin został Papieżem 30 listopada po 3-miesięcznéj przerwie, lat 11, 2 m. i d. 9. trzymał ster kościoła, przyzwał do siebie z klasztoru S. Grzegorza i poświęciwszy go na dyakona, wysłał do cesarza wschodniego Justyna, z prozbą udzielenia zbrojnéj pomocy przeciw Longobardom, którzy zburzyli Kassyński klasztor i Włochy rabowali. Dał

przytułek z niego wygnanym Benedyktynom. Obrócił swój pałac na szpital dla chorych i sam zapowietrzony umarł 8 lutego w 590 roku.

Po 7 miesięcach przerwy S. Grzegorz wielkim nazwany, syn Gordyana senatora, wyniesiony na Papieża 3 września 590 roku. Nakazał odbywać processye podczas morowego powietrza w Rzymie. Skarcił 595 roku Jana IV patryarchę Carogrodzkiego, iż się przezwał pasterzem powszechnym, sam się mianował sługą sług Boskich Wysłał do Anglii poganizmowi hołdującéj S. Augustyna biskupa i 40 Benedyktynów Etelbert król Kentski z poddanymi najpiérwszy chrzest przyjął. Grzegorz S. pisał wiele dzieł dla nauki ludu, założył szkołę śpiewu dotąd gregoryańskim zwanego, nadał większą świetność obrzędom kościelnym, wzbronił nauczać Astrologii i prześladować Żydów, nieszczędził dochodów na wsparcie ubogich i pielgrzymów, na zakład szkół i szpitalów, 12 kalek codziennie żywił i sam im służył. S. Grzegorz znaczny miał wpływ w zarządzie miastem Rzymem, kościół w tym okresie posiadał wielkie bogactwa i władzę sądzenia zbrodniarzy, wysyłał nawet rządców swoich do Sycylii, Kalabryi, Apulii, Kompanii, Korsyki, Sardynii, i Liguryi. Przezwyciężywszy przeszkody od zwierzchników Rzymskich i cesarzów zajętych sporami religijnemi w rządach kościołem jemu czynione, umarł świątobliwie 12 marca 604 r. Kierował stolicą Pitrową lat 13, m. 6 i d. 9.

Wpływ na stan Kościoła panujących władzców w Krajach Wschodnich i Zachodnich.

Dziwném Boskiéj Opatrzności rozrządzeniem Justyn Bederyański z Tracyi wieśniak, potém żołnierz, 60-letni starzec, wyniesiony 518 roku na cesarza Wschodu, obstawał za soborem Chalcedońskim, przywołał z wygnania katolików, zabrał Aryanom kościoły i wrócił je poprzednim właścicielom. 80-letni Justyn umarł z frasunku 527 roku, gdy się dowie-

dział, iż miasta Antyochią i Korynt zniszczyło trzęsienie ziemi.

Następca i siestrzan jego Justynian I. uświetnił siebie zwycięztwy Persów 528 r., zaborem Afrykańskiego królestwa Wandalów z królem ich Gilimerem (?), całych Włoch i Sycylii przez wodza swego Belizaryusza, skarcił bunt w Konstantynopolu, gdzie w 532 r. zginęło 35,000 rokoszan. Totyla król Gotów 547 r., 17 stycznia zdobył Rzym i 80,000 mieszkńców jego wyciął, Narzes drugi wódz cesarski zwyciężył Gotów w 552 r., król ich Totyla poległ w bitwie, to mu zapowiedział S. Benedykt zakonnodawca przed laty dziesięciu, gdy go Totyla w pustyni odwiedził. Dla doświadczenia jego świątobliwości, król wysłał swój orszak, Ryggon jego sekretarz mu naczelniczył ubrany w szaty królewskie, gdy święty postrzegł Ryggona, Synu rzekł mu zdejm nie swoje szaty, powstydzony, upadł do nóg Benedykta, za powrótem opowiedział ten wypadek Totyli, pośpieszył on dla nawiedzenia S. zakonodawcy który strofował króla, że wiele złego narodom wyrządził i śmierć mu po 10 latach zwiastował. Wsławił się Justynian zbiorem dawnych wyroków z 2,000 ksiąg wyjętych, Trybonien i 10 prawników tę pracę mozolną uskutecznili, 30 nowych kościołów wystawił, najsławniejszy z nich był kościół S. Zofii, cały marmurem powleczony, 40,000 f. srebra na ozdoby jego użył, wielki ołtarz drogiemi kamieniami upiększył, 6 złotych słupów go podpieraly. Na obrzędzie poświęcenia jego, uradowany cesarz zawołał: Salomonie! jam cię przewyższył. Miał jednak chęć mieszać się w rozprawy religijne, powodowany przykładem swoich przodków. Eutychianie skłonili go do zakazu czytać trzy sławne pisma (*Tria Capitula*). Karał wygnaniem katolików jego zdaniu przeciwnych dla nieubliżenia soborowi Chalcedońskiemu, który zaniechał je potępić, bo dwaj ich wydawcy biskupi Ibas Edeski i Teodoret Cyryjski, przedtem zwolennicy Nestoryanizmu w Chalcedonie go potępili łącznie z pismami swemi, Teodor Mopsuseteński trzeci wydawca, umarł przed rozpoczęciem tego soboru. Treść ich

zawierała: 1ód błędne zarzuty Teodoreta Cyryllemu, 2re pochwały bluźnierstw Nestoryusza w liście Ibasa do Marysa biskupa Suzy, 3cie utwór Teodora przychylny kacerzom ówczesnym. Prześladowany w Carogrodzie obecny Wigiliusz Papież, 20 dni wymagał od cesarza zwłóki do namysłu względem odrzucenia trzech pism, które rzeczywiście potępił, z warunkiem utrzymania powagi soboru Chalcedońskiego, którym poniewierali Eutychianie przezeń potępieni. Tymczasem 165 biskupów przybyło na piąty powszechny sobór do Konstantynopola, zwołany 553 r. 1 marca. Oni zawyrokowali, że przyjmują wyroki poprzednich 4 soborów powszechnych, potępiają trzy sporne pisma i pochwalają ich odrzucenie warunkowe Papieża Wigiliusza.

Teodora cesarzowa z teatru na dwór powołana, do błędów Eutychiańskich skłoniła męża Justyniana, ich się on trzymał zwłaszcza o nieskazitelności przed zmartwychwstaniem Ciała Chrystusowego. Ona się przyczyniła do oślepienia i wyzucia z dóbr wodza Belizariusza, który odniósł tę karę za umorzenie Sylweryusza Papieża z rozkazu Teodory. Jéj namowy sprawiły, iż cesarz znieważył Wigiliusza Papieża, rozkazawszy go włóczyć na powrozie po ulicach stolicy. Umarł Justynian 565 r., żył lat 82 panował 38 Dla ździerstw zienawidziany od poddanych.

Justyn II. zaczął panować 565 r. żona jego Zofia szyderstwem z Narzesa mężnego wodza, iż jest sposobniejszym do przędzenia kądzieli z kobiétami, niż do kierowania wojskiem, sprawiła, iż rozjątrzony, przyrzekł jej uprząśdź nić, któréj wątku nie rozwinie, wkrótce sprowadził do Włoch z Niemiec 200,000 Longobardów pod dowództwém Alboina 568 r., którzy 266 lat aż do 774 roku w nich panowali. Narzes umarł spokojnie w Rzymie 569 roku. Justyn II. przywołał wygnanych biskupów, ozdabiał kościoły. Namówiony od żony zamordował krewnego Justyna i deptał głowę jego. Najście Persów spowodowało, iż wpadł w szaleństwo i po 13 latach panowania umarł 578 r.

Tyberyusz przeznaczony od Justyna II. cesarzem,

pokonał Hormizdasa króla Persów, nie szczędził jałmużny, tak się odzywając, że dopóki czerpają zasiłek ubodzy z jego skarbu, on się nie wypróżni. Odwołał z 12-letniego wygnania S. Eutyka patryarchę, którego lud wsadził na osła, niósł przed nim palmy i słał na ulicach kędy przejeżdżał, suknie swoje, 4 lata panował ten dobry cesarz i mianował następcą zięcia Maurycego.

Maurycy wstąpiwszy na tron 582 r. wzbronił rycerzom przyjmować stan duchowny; lecz S. Grzegorz W. skłonił go do cofnienia tego wyroku. Pokonał Awarów, 17,000 ich jeńców uwolnił z warunkiem, aby wypuścili 12,000 pojmanych jego żołnierzy; ale wiarołomny król Agar wymagał 100.000 talarów opłaty, gdy jéj nie otrzymał, wszystkich pomordował 602 r. Fokas wodz tron przywłaszczył i pojmanego cesarza z 5 synami ściąć kazał. Maurycy korząc się przed Bogiem wołał: „Sprawiedliwyś Ty Panie i sprawiedliwe sądy Twoje.“ Dziejopisowie przyganiają mu zbyteczne skępstwo.

Po upadku zachodniego cesarstwa w 475 r., dzikie narody z Północy i z głębi Azyi przywędrowawszy do Europy, z balwochwalców zostały Aryanami i potoki krwi katolickiéj przelały, nim Katolicyzm przyjęły. Aryanizm zewsząd wygnany między najezdnemi barbarzyńcami rokrzewiony, słabnąc w VI. wieku począł. Najpierwsi Burgundowie go porzucili. Czwarty ich król Gondebal Aryanin obecny duchownéj rozprawie swoich biskupow w Lyonie z następcą S. Mamerta biskupem Wieneńskim S. Awitusem, który ich błędy zasadnie wykazał, tajemnie katolikiem został, lękając się rokoszu poddanych swoich; lecz syn jego Zygmunt w 516 r. jawnie się wyrzekł Aryanizmu z całym narodem i surowie pokutował w klasztorze Agauneńskim z porady S. Awitusa za morderstwo własnego syna Sygeryka niewinnie przez macochę obwinionego. Ten król świątobliwy pokonanym został od Klodomira władcy Franków, który w 524 r. najechał Burgundyą i Zygmunta z całą rodziną zamordował, ciała ich do studni wrzucić kazał. S. Awitus

wydobył je i złożył w kościele Agauneńskim. Karol W. cesarz w XVI. wieku przeniósł zwłoki S. męczennika Zygmunta z miasta Agauny do Pragi. Gundemar brat króla Zygmunta bronił kraju; lecz Frankowie nim owładali 534 r. i katolicyzm w całéj Burgundyi ukrzepili, 14 w niéj się liczyło biskupów katolikich (*).

Justynian I. cesarz wschodni opanowawszy królestwo Afrykańskie Wandalów 534 r. i Ostrogotów we Włoszech 553 r. wszystkie kościoły katolikom od Aryanów zabrane przywrócił, ich zaś z kraju wygnał.

Hołdownik Perskiego króla Kabady Tsazus władzca Lazów w dawnéj Kolchidzie dziś Mingrelią zwanéj, przybył 522 r, do Konstantynopola, mile przyjęty od cesarza Justyna, wyrzekł się bałwochwalstwa i ochrzczony został. Alamandar władzca Saracenów wyrzekł się takoż bałwochwalstwa i Chrystyanizm przyjął 523 r. Zawstydził on przybyłych doń w poselstwie dwóch biskupów Eutychiańskich którzy chcieli go wciągnąć do swego kacerstwa, zwiastując im, że S. Michał Archanioł umarł, gdy mu oba przekładali, że anioł jest nieśmiertelnym z przyrody swojéj, odrzekł im z gniewem, jakimże sposobem usiłujecie mnie wmówić, iż natura Boska mękę i śmierć poniosła? (*).

W r. 555 Teodomir król Swewów osiadłych w dzisiejszéj Portugalii, po cudownem uleczeniu jego syna Mirona od S. Marcina Brakareńskiego biskupa, wyprzysiągł się Aryanizmu z całym narodem i po 12 latach rządu żyć przestał. S. Marcin nauczyciel Mirona żył jeszcze lat 10 i przed śmiercią 580 r. zostawił dlań prawidła postępowania w cnotach.

W Hiszpanii Wizygotowie zarzucili Aryanizm pociężkiém prześladowaniu katolickich biskupów od ich króla Leowigilda, który zamordował własnego syna S. Hermenegilda 586 r. w Taragoneńskiém więzieniu, iż nie chciał przyjąć kommunii świętokradzkiéj z rąk biskupa Aryańskiego, zostawszy katolikiem z namowy pobożnéj matki swojéj Teodozyi i żony Ingun-

dy córki Sygeberta króla Austrazyi. S. Grzegorz W. (5) świadczy, że król Leowigild przed śmiercią polecił syna swego Rekareda opiece S. Leandra biskupa Hispaleńskiego, aby weń wpoił zasady wiary katolickiéj, sam zaś w 587 r. Aryaninem umarł. Rekared na Synodzie Tolossańskim 589 r. z 70 biskupów złożonym w imieniu całego narodu wyrzekł się Aryanizmu, księgi aryańskie na stosie spalił i posłów za radą Ildefonsa Toledańskiego i Izydora Sewilskiego biskupów katolickich do Papieża Grzegorza W. wyprawił dla oświadczenia Stolicy Apostolskiéj hołdu. Pierwszy z królów Gotskich Rekared uroczyście się koronował. Odparł Gontrama króla Burgundyi i sprawiedliwie panując lat 12, umarł 601 r,

Longobardowie najechawszy wyższe Włochy w 568 roku wyznawali jeszcze Aryanizm, ich królowa Teodelinda żona Antarysa zostawszy 592 roku wdową, poślubiła Agiulfa hrabiego Turynu i skłoniła go do przyjęcia wiary katolickiéj z całym narodem Aryanizm wyznawającym, za rządów kościołem S. Grzegorza I Papieża. Po śmierci drugiego męża opiekowała się katolikami i rządziła państwem z synem swoim Adawaldem do 626 roku.

4 Synowie i dalsi następcy Kldoweusza I. króla Franków od 511 roku prawie całe VI. stolecie krwawe toczyli wojny, oznamionowane morderswem rodziny królewskiéj przez zabiegi dwóch królowych, piérwszéj Brunehildy córki Atanagilda króla Wisygotów, zaślubionéj 568 roku Sygebertowi I., Klotaryusza I. synowi, a Klodoweusza I. wnukowi i drugiéj Fredegondy z nizkiego stanu wyszłéj, która po zamordowaniu 2 żon Chilperyka I. syna Klodoweusza I. trzecią była jego żoną, ona pobudziła go do wojny z braćmi i do straszliwych okrucieństw nad poddanymi. Dziejopisowie jéj przyznają morderstwo Sygeberta I. i synowca jego Meroweusza Brunehildy mężów, tudzież S. Pretextata biskupa Rotomagskiego i Klodoweusza młodego xiążęcia Franków. Fredegonda pośmierci męża swojego Chilperyka I. rządziła królestwem do czasu pełnoletności syna starszego Klota-

ryusza II., umarła spokojnie używając przez całe życie trucizny i miecza. Owdowiała Brunehilda 596 r. zgładziła trucizną własnego syna Childeberta II., króla Austrazyi w 26 lecie życia; lecz wychowała jego synów, a swoich wnuków, Teodoryka II. (*Thierri*) i Teodoberta II., których z sobą pokłóciła. Kazała zabić S. Dezyderyusza biskupa Wieneńskiego, iż jéj wymiatał okrucieństwa i do pokuty ją zachęcał. Teodoryk II. zabił brata swojego Teodoberta i sam z rozpaczy umarł. Klotaryusz II. syn Chilperyka I. prawnuk Klodoweusza I. wszystkie dzierżawy udzielne połączył w jedno królestwo, uwięzył 80-letnią Brunehildę i końmi roztargać, jéj zaś ciało spalić rozkazał. Chociaż był mordercą czworga dzieci Teodoryka II., panował jednak sprawiedliwie. Zachęcał biskupów do zwoływania soborów dla wznowienia karności w duchowieństwie i wiary w narodzie nadwątlonéj przez ciągłe wojny domowe, umarł 628 roku.

S. Grzegorz W. będąc jeszcze dyakonem postrzegł na rynku w Rzymie sprzedawanych niewolników Angielskich i dziwił się pięknéj ich postawie, gdy się dowiedział, że poganami byli, ubolewał nad tą ciemnotą narodu. Zostawszy Papieżem wysłał do Anglii opata S. Augustyna z 40 Benedyktynami i Melitusa założyciela biskupstwa Londyńskiego, którzy wielu Anglików a między niemi Etelberta króla Kentu 596 roku nawrócili, który nie zmuszał do chrztu poddanych; ale gorliwie pomagał missyonarzom ich nawrać. S. Augustyn poświęcony w Gallii na biskupa od S. Wigiliusza Arelateńskiego pasterza sam wyświęcał nowych kapłanów i pasterzy, nie obalał opuszczonych bałwochwalni; lecz je na kościoły obracał, zakładał szkoły i klasztory, pełen zasług spoczął w Bogu 604 roku. S. Grzegorz sprowadzał młodych Anglików do Rzymu i rozmieszczonych w klasztorach uczyć kazał zakonnikom, aby za powrótem do swéj ojczyzny rozkrzewiali w niéj katolicym. Anglia wyspą świętych była nazwaną, w przeciągu 200 lat 30 królow i królowych stan zakonny przyjęła.

Pomimo znacznego wzrostu wiary w VI. wieku,

katolicy jednak i duchowni ciągłe byli prześladowani od kacerzy i władzów Aryanizmem zarażonych. W 512 roku za Anastazyusza cesarza Wschodu 302 pustelników Maronickich, a w 517 Sewera biskupa Antyochii stronnicy za opor Eutychianizmowi 300 ich zamordowali. Danauoas Żyd, władca Homerytów Arabskich po zdobyciu miastu Nagran najokrutniéj rozmaitemi katowniami zamęczył Aretasa biskupa z 340 chrześcijanami. Kabadas król Perski niezliczony poczet chrześcijan wymordował. Manucha Saraceński rozbojnik przypłynąwszy z flotą do Sycyli S. Placyda opata, dwóch jego braci, siostrę Flawią z 30 Benedyktynami ściąć kazał i zburzył klasztor w Mesynie.

Kacerstwa VI. Wieku.

To stólecie nie wyrodziło nowych kacerstw; lecz tylko z wylęgłych w przeszłym wieku znaczniejszych błędów Nestoryusza, Eutychesa, Apolinaryusza tworzyły się rozmaite mniejsze gałęzie.

Jan Filoponus filozof przyznawał 3 natury zawarte w 3 osobach Trójcy S., ztąd więc tworzył trzech bogów, stronnicy jego byli nazwani Tryteitami. On takoż przeczył zmartwychwstaniu ludzi w ich ciele.

Julian Halikarnasu Biskup Eutychianin utrzymywał, że Ciało Chrystusa nie podlegało cierpieniu, przed swém zmartwychwstaniem, ani doznawało głodu, pragnienia i boleści. Zwolennicy jego nosili nazwę *nieskazitelnych*, Justynian cesarz Wschodu ten ich błąd popierał, przeciwników zaś na wygnanie posyłał.

Do kacerzy V. wieku zaliczają się Acemeci, wschodni pustelnicy nieśpiącymi zwani, iż bez przerwy w dzień i w nocy śpiewali psalmy, Marcelli z Apamei i Jan Kalibita w 303 roku, byli ich zakonodawcami. Ci samotnicy skazili siebie Nestoryanizmem i poczytywali za błąd mówić, iż jedna osoba Trójcy S. stała się człowiekiem i cierpiała, wzbraniali takoż nazywać Maryą Pannę Bogarodzicielką. Jan II. Papież potępił ich marzenie i na upornych w niém klątwę rzucił.

Pisarze Kościelni VI Stólecia.

Ś. Fulgencyusz Afrykanin w Lepcie urodzony 468 roky, z pustelnika biskupem Ruspeńskim 508 roku obrany został. Trazamund Aryanin król Wandalów, do Sardynii go wygnał, Hilderyk pozwolił mu 523 r. do swoich owiec powrócić, które z wielką radością oglądały swego pasterza, umarł 533 roku. Z dzieł przezeń ułożonych najsławniejsze są rozprawy o łasce, wierze i przeznaczeniu, traktaty przeciw większym kacerzom, zwłaszcza Aryanom i Nestoryanom, listy i homilie.

S. Cezary biskup Arelanteński urodził się w Gallii 470 roku, odbył nauki w Leryńskiém opactwie, gdy powrócił do Arelaty, lud go wybrał na pasterza w 30 roku życia. Oskarżyli go potwarcy przed Teodorykiem Aryaninem Gotów królem, iż Burgundów chce wprowadzić do miasta, który go więził; lecz gdy się uniewinił, darował mu puhar i 60 f. złota, S. Cezary obrócił je na wykup jeńców. Przewodniczył na soborach krajownych dla naprawy obyczajów ludu. Założył klasztory dla zakonników i dla 200 panien, które przepisywały starożytne księgi pod przewodnictwem siostry jego Cezaryi. Wigiliusz Papież udzielił mu palliusz i dyakonom Arelatyńskim pozwolił nosić Dalmatyki Rzymskie. Umarł ten gorliwy pasterz 542 roku 27 sierpnia. Z dzieł jego pozostało 201 homilij.

Zona Boecyusza Elpis ułożyła hymny kościelne na uroczystość SS. Apostołow Piotra i Pawła. Uczony Boecyusz Włoch 455 roku urodzony, Teodoryk władźca Gotów na senatora go wyniósł 487 roku. Oskarżony od Frygilla i Konigasta powierników Teodoryka niesprawiedliwie, po wytrzymanych katowniach ścięty wespół z teściem swoim Symachem w Tyczynie 525 roku. Dzieła jego o pociechach filozofii, rozprawy o Trójcy S. i dwojakiéj naturze Chrystusa dotąd istnieją.

Kassiodor radca króla Teodoryka i trzech jego następców, urodzony w Kalabryi, 70 roku życia zbudował klasztor (540 r.) i sam w nim usadowiony

napisał wykład psalmów, dzieje Gotów, ustawy dla pustelników, rozprawę o filozofii. Umarł mając lat 93, w 562 roku.

Efrem patryarcha Antyocheński ułożył obronę S. Cyrylla, Soboru Chalcedońskiego i pochwałę S. Leona W. Umarł 546 roku.

Prokop z Cezarei sekretarz Belizaryusza i senator, ułożył 8 ksiąg dziejów o wyprawach i najazdach Wandalów, Gotów, Longobardów i t. d., pamiętniki życia Justyna cesarza, Teodory, Belizaryusza i żony jego Antonii nacechowane uszczypliwemi potwarzami i powieściami o nich zdrożnemi. Prokop z Gazy krassomówca Grecki zebrał dzieła Ojców SS. i napisał wykład kilku ksiąg Pisma S.

Dyonizy Scyta dla nizkiego wzrostu małym zwany, opat Rzymski, ułożył zbiór kanonów i wyroków Papieżskich, przetłómaczył z greckiego języka traktat S. Grzegorza Nisseńskiego o stworzeniu człowieka. Piérwszy wprowadził rachunek lat od Narodzenia Chrystusa. Umarł 541 roku.

Anastazy Synaita pogromca kacerzy, ułożył zbiór krótki zdań Ojców SS., dzieło; droga do nieba i rozprawę o życiu duchownem, poważany od ludu dla świątobliwości, umarł 540 roku.

Jan Klimak Synaita urodzony 530 roku w Palestynie, ułożył dla pustelników księgę pod nazwą drabina do nieba z 30 stopni złożoną, w niej dowodzi, że bez spowiedzi, żaden człowiek nie zjedna odposzczenia grzechów, *sine confessione nullus remissionem peccatorum consequetur.*

Grzegorz W. z rodziny dawnéj Anicyuszów senatorów urodzony, był opatem klasztoru S. Andrzeja i posłem do Carogrodu, sekretarzem Pelagiusza II. Papieża584, a w 590 roku obrany jego następcą, nakazał wielką processyą w dniu S. Marka Ewangelisty, podczas morowego powietrza, wysłał missyonarzy do Anglii i Sardynii. Wzbronił przemocą chrzcić Żydów i pogan. Umarł 604 r. 12 marca główniejsze jego dzieła są: nauka dla pasterzy, homilie, rozmowy o cudach Świętych i Męczenników, 12 ksiąg listów pasterskich.

S. Grzegorz biskup Turoneński urodzony 539 r., obrany pasterzem 373 r., zwoływał liczne sobory dla wytępienia kacerstw, zgromił króla Chilperyka i Fredegondę królowę. Umarł w Rzymie 595 r. Z dzieł jego pozostały 8 ksiąg życia męczenników i wyznawców, opis cudów SS. Juliana i Marcina biskupów Turoneńskich, dzieje kościelne i Franków.

SS. Leander arcy-biskup Hispaleński i brat jego Izydor Sewiili biskup byli ojcami ubogich i gorliwymi pasterzami, oba nawrócili wielki poczet Aryanów i zostawili zbiór pisarzy kościelnych, obrzędy mszalne mozarabskiemi zwane poprawione, które podług świadectwa X. Leślée w pierwiastkach chrześcijaństwa już istniały (6). Msza mozarabska według opisu Izydora S. oprócz Rzymskich obrzędów w sakramentaryuszu S. Grzegorza wskazanych zawiera wyjątek z Pisma S. starego testamentu przed Epistołą umieszczony, a przed *Pater noster* następuje łamanie Hostyi na 9 cząstek zwanych: *Wcielenie*, *Narodzenie*, *Obrzezanie*, *Zjawienie*, *Męka*, *Śmierć*, *Zmartwychwstanie*, *Chwała*, *Królestwo*, które kapłan umieszcza na patenie w postaci krzyża, cząstkę zwaną *królestwo* do kielicha wpuszcza, a trzymając w ręku cząsteczkę *Chwała* modli się za umarłych. Maurowie podbitych Hiszpanów przezwali muzarabami od nazwy muza ich wodza i arabów, katolickie zaś obrzędy muzarabskiemi się mianowały. S. Leander umarł 601 r., S. Izydor 636 roku.

Ennodyusz biskup Tyczyński (Pavia), w 513 roku dwakroć do Konstantynopola posłował dla pogodzenia niesnasek między patryarchą Janem IV. postnikiem i Papieżem za panowania Anastazego cesarza kacerzom przychylnego. Umarł 521 roku, zostawił 9 ksiąg listów pasterskich, obronę soboru Rzymskiego i 28 rozpraw o wierze.

Jornandes urodzony 552 roku, pochodził z Gotów, napisał ich dzieje.

S. Cypryan biskup Tulonu nawrócił wszystkich Aryanów w swojéj owczarni 516 roku, towarzyszył S. Cezaremu w podróżach na sobory i życie jego ułożył.

Ewagryusz w Syryi urodzony 536 roku, zebrał dzieje kościelne w 6 księgach od 431 do 594 roku, w nich się przebija Eutychianizm.

Leoncyusz zwany Bizantyńskim, pustelnik klasztoru S. Saby wydał 550 roku, rozprawy o dwojakiéj naturze Chrystusa, 30 ksiąg przeciw kacerzom współczesnym, Żydom i Samarytanom, dzieje stworzenia świata.

S. Awitus synowiec zachodniego cesarza Awita (490-528) następca, po S. Mamercie i Hezychiuszu ojcu swoim na biskupstwo Wieneńskie zostawił pochwałę dziewictwa na pamiątkę swej siostrze Fuscinie zakonnicy, homilie na dni krzyżowe i listy.

Arator Genuenczyk, sekretarz króla Atalaryka, potem subdyakon Rzymskiego kościoła przełożył wierszem dzieje apostolskie 544 roku.

Sobory.

Jeden tylko się odbył sobór piąty powszechny w Konstantynopolu 553 roku, dla potępienia 3 pism (*tria capitula*), Teodora, Ibasa i Teodoreta, 151 biskupów zebranych na 8 posiedzeniach zawyrokowali, że są przeciwne nauce Jezusa Chrystusa i wyklęli tych, co je pisali. Wigiliusz Papież potwierdził wyrok soboru. Papieże odbyli przez to stólecie 9 soborów, patryarchowie Konstantynopolitańscy 8. W Lyonie 4 ich się odprawiło, w Jerozolimie 3, w Paryżu 4, w Kartaginie 2, w rozmaitych miastach 53. Przedmiotem ich były: wznowienie karności kościelnéj, obrona dóbr duchownych, świętokupstwa i złożenie biskupów: Safaraka Paryżkiego 551 r., Saloniusza Gapskiego i Sagitariusza Embrunskiego w r. 566.

Zwyczaje, Ustawy, Karność i nowe Zakony.

W VI. wieku nastał zwyczaj śpiewania Litanii i poszczenia w dniu S. Marka Ewangelisty, wprowadzony od S. Grzegorza I. Papieża podczas morowego powietrza w Rzymie. Na dyakonów święcono

w 25, na kapłanów w 30 roku życia. Subdyakoni zaliczeni do większych święceń i do zachowania czystości obowiązani ustawą Pelagiusza II. Papieża i Grzegorza W. W krajach nawróconych sami Papieże przeznaczali biskupów, im zaś pozwalali wybierać swoich następców i pomocników. Klerycy różnili się od światowych osób długą suknią, koroną i nizko strzyżonemi włosami. Nie godziło się im przechodzić z jednéj do drugiéj dyecezyi samowolnie pod karą zbiegom wskazaną. Sami tylko biskupi rozrządzali dobrami kościelnemi i szafarzami ich przeznaczali dyakonów, których często wybierano biskupami i Papieżami. Za postępki przeciwne obyczajom, wierze i kościelnym ustawom duchowni podlegali biskupim tylko sądom. Nie godziło się imać winowajców nawet, do kościołów zbiegłych, ten przywiléj nadali cesarze: Konstantyn W., Teodozyusz i Justynian I. Królowie i cesarze dla rady w sprawach krajowych wzywali biskupów. Do ich wyboru lud, duchowieństwo i sąsiedni biskupi należeli. S. Celestyn I. tak wyraża w liście okolnym: „*Inwitis non detur Episcopus, sed plebis, cleri et ordinis episcopalis consensus requiritur.*“ Chrześcijanie poprzednich wieków w dni święte i niedzielne kommunikowali, na schyłku V. stólecia, biskupi obowiązywali pod karą klątwy trzykroć w roku przynajmniéj kommunikować, na Boże Narodzenie, Wielkanoc i Zesłanie Ducha S. Prócz Niedzieli i Świąt Zbawiciela, S. Augustyn wzmiankuje o uroczystości S. Jana Chrzciciela. W VI. wieku święta Zwiastowania, Oczyszczenia Najświętszéj Maryi Panny i przeniesienia katedry S. Piotra były obchodzone, co poświadcza sobór Turoneński 566 roku odprawiony. Obrazy wszędzie zdobiły świątynie. Posty przed wielkanocą, piątkowe i sobotnie ściśle zachować liczne sobory uchwaliły z wykazem rodzaju pokarmów, ilości i czasu ich brania, środa wyłączona była od postu na Zachodzie w VI. wieku.

Biskupi: S. Cezary Arelateński i S. Donat Metzki w Gallii, S. Fulgenty Ruspeński w Afryce, S. Grzegorz W. Papież w Rzymie, S. Augustyn w Hiponie i

Tagaście, S. Augustyn apostoł Angielski liczne założyli klasztory. Pustelnicy strzygli w okrąg włosy, odzież długą i szeroką nosili. Najznakomitszym na zachodzie był ustawodawcą pustelników S. Benedykt w Nursyi r. 480 urodzony, gdy podrósł wysłany do Rzymu, 16-letni młodzieniec bogobojny, skończywszy nauki, trzy lata mieszkał na pustyni Subiackiéj, cnoty, i życie jego pokutne spowodowały wielu do ich naśladowania, zebrawszy uczniów zbudował 12 klasztorów i w każdym 12 ich umieścił pod rządem opata, ułożył im wzorowe prawidła życia zakonnego i zalecił większą część dnia poświęcać pracy umysłowéj i ręcznéj, ranne i wieczorne chwile przeznaczone były na modlitwy, pienia i rozmyślanie. S. Benedykt prześladowany od kapłana Florentyna skrył się na szczyt góry Kasyńskiéj, wyciął obszar lasu poświęconego pogańskim bożkom, obrócił bałwochwalnią Apolina 529 roku na kościoł i przy nim zbudował klasztor zwany Kassyńskim, sławny z cwiczeń naukowych i ściśle zachowywanéj ustawy jego. Longobardowie zburzyli go 580 roku. Naznaczył w 529 roku dwóch młodzieńców rodu senatorskiego celniejszych uczniów swoich Maura i Placyda na opatów, piérwszego do Gallii wysłał, który w Glanfeuil założył klasztor i świątobliwie 584 r. umarł, drugiego do Messyny przeznaczył. Sycylijczycy wybudowali dlań klasztor. Arabski rozbojnik Manucha 541 roku, przybywszy na statkach do brzegów Sycylii zamordował S. Placyda z 30 zakonnikami. Umarł S. Benedykt 543 roku. Siostra jego Scholastyka dokonała życia 542 roku, klasztory Benedyktyńskie bardzo się rozmnożyły w całéj Europie. Papież Benedykt XII. podzielił je na 37 prowincyi 1336 roku. Jan XXII. po ścisłych badaniach w r. 1320 liczył wybranych z Benedyktyńskiego zakonu 24 papieżów, 183 kardynałów, 1487 arcy-biskupów, 1504 biskupów, 15,070 uczonych opatów, 40,000 świętych, z tych zaś w Kassynie 5,100. Sobór Konstancyeński w 1414 r. zwołany, 15,107 klasztorów Benedyktyńskich rachował (7). Przechowanie dzieł starożytnych, wytrzebienie lasów, ulepszenie rolnictwa,

winien świat Benedyktynom. Mury klasztorne dawały przytułek ubogim, podróżnym i kmiotkom od żołdactwa ściganym. W nich się mieścili owi, którym wielkość ziemska wstręt sprawiała, przy klasztorach tworzyły się osady rzemieślnicze i miasta nawet.

S. Mel synowiec Apostoła Irlandyi S. Patrycego, w początkach VI. wieku oblekł na zakonnicę S. Brygidę pannę zamieszkałą pod dębem, która przy nim zbudowała dla zakonnic piérwszy klasztor; z niego Kildar miasto Irlandzkie powstało. Grób jéj znaleziony 1185 roku, w katedrze miasta Down-Patrik pomieszczony, Henryk VIII. król Angielski rozwalić go kazał. S. Brygida napisała ustawę dla zakonnic obowiązującą uczyć sieroty ([8]). S. Kolumban Irlandczyk (560—615) r.) 2 założył szczególne klasztory w Luxeuil i Bobio, do których przyjmował samych tylko Włoskich i Burgundskich pokutników.

WIEK VII.

Najwyżsi Pasterze Kościoła.

Sabinian Rzymski dyakon, obrany papieżem 30 sierpnia 604 roku, zalecił w Rzymie zwoływać na kościelne obrzędy lud chrześcijański dzwonami, których już używał 400 roku S. Paulin biskup Nolański ([1]), 1 rok, 5 m. i d. 22 rządził kościołem. Umarł 606 roku.

Bonifacy III. Rzymianin wyniesiony na stolicę Rzymską w dniu 28 lutego, wyjednał u Fokasa wschodniego cesarza zakaz Tomaszowi patryarsze Carogrodzkiemu, aby nie przywłaszczał nazwy powszechnego biskupa. Umarł 12 listopada 606 roku, 8 miesięcy i dni 28 stolicą zarządzał.

S. Bonifacy IV. zostawszy papieżem 18 września 607 roku, 1 listopada poświęcił Najświętszéj Maryi Pannie i SS. męczennikom pogański kościół Panteon

zwany od Agryppy ministra cesarza Augusta ku czci wszystkich bogów wzniesiony, który darował Bonifacemu III. wschodni cesarz Fokas. On piérwszy kłaśdź począł w pismach pasterskich lata od Narodzenia Chrystusa. Umarł 7 maja 614 roku, przewodniczył kościołowi 6 lat, 8 m. i d. 13.

Pobożny i święty Deusdedit (Bogdan) subdyakon Rzymski objął ster kościoła 13 listopada 614 roku, piérwszy stwierdzał swoje pisma ołowianą pieczęcią. Umarł 8 listopada, 3 lata i d. 20 sprawował rządy Rzymskiéj stolicy.

Bonifacy V. Neapolitanin został najwyższym pasterzem 23 grudnia 617 r. Ponowił zakaz imać w kościołach winowajców. Zachęcił królowę Angielską Edelburgę, aby skłoniła męża swego Edwina do przyjęcia chrztu ś. Umarł 22 października, 625 r., 7 lat siedział na stolicy apostolskiéj.

Honoryusz I. syn Petrona konsula sprawował rządy kościoła lat 12 m. 11 i d. 17, od 27 października 625 r. do 12 t. m. 638 r. On położył koniec 70-letniemu odszczepieństwu biskupów Włoskich, obrońców 3 pism (tria capitula). Eutychianin Sergiusz patryarcha Konstantynopolitański, wynalazca kacerstwa Monotelitów, przyznawających jedną tylko wolę w Chrystusie, podszedł listem Honoryusza, który obojętnie mu odpowiedział bez naruszenia zasad wiary, zganił tylko nowość; lecz się ociągał ją potępić. Leon II., Jan IV. papieże i S. Maxym męczennik twierdzą, iż lubo VI. sobór powszechny od papieża Agatona potwierdzony obwinia opieszałość Honoryusza, lecz go nie potępił jako przychylnego Monotelitom. W IX. wieku wtrącili kacerze przydatek nań klątwy do uchwał powszechnego soboru. Umarł ten papież w jedności z kościołem, przyozdobił Rzymskie świątynie i postanowił obchód uroczystości podniesienia Krzyża S. 14 września.

Po 19-miesięcznéj przerwie Seweryn usadowiony na stolicy Rzymskiéj 29 maja 640 r., dwa tylko miesiące i d. 4 nią kierował. Izaak Exarcha Raweński, złupił skarby kościelne w Rzymie i przesłał je Kon-

stansowi II. cesarzowi. To świętokradztwo śmierć mu przyśpieszyło. Lud miłował i poważał Seweryna.

Jan IV. z Dalmacyi dyakon Rzymski 24 grudnia 640 r. objął stolicę apostolską. Zwołał sobór 641 r. i na nim uniewinnił Honoryusza I. od podejrzeń w sprzyjaniu Monotelitom. Odrzucił wykład wiary przez Sergiusza patryarchę 638 r. ułożony *Ekteză* nazwany, którego się trzymać Herakliusz cesarz, patryarchowie Pyrus Carogrodzki i Cyrus Alexandryjski pod klątwą i karą wygnania przymuszali duchowne i świeckie osoby. Wykupował dochodami kościelnemi niewolników, liczne zaś męczenników zwłóki z miast od najezdnych barbarzyńców zebranych do Rzymu sprowadził. Rok 1 m. 9 i d. 17 był Papieżem. Umarł 11 października 642 r.

Teodor I. w Jerozolimie urodzony, 24 listopada obrany Papieżem, wyklął 648 r. patryarchów Carogrodzkich Pyrrusa i Pawła przychylnych Monotelitom, rządził stolicą 6 lat, 5 m. i d. 19. Umarł 19 maja 649 r.

S. Marcin I. z miasta Todi po nim nastąpił 5 lipca 649 r., cesarz Konstans II. ogłosił ustawę *Typus* zwaną, zawierającą naukę zgodną z Pismem S. i Ojcami kościoła bez wzmianki o dwojakiéj woli Chrystusa, którą łącznie z Ektezą S. Marcin potępił w obec 100 biskupów zwołanych na sobór Rzymski i Monotelitów wyklął. Porwany z kościoła przez Kaliopa exarchę Raweńskiego, cały rok więziony na wyspie Naxos, potém wezwany do Carogrodu 654 r., gdzie głodem dręczony i na powrozie po ulicach wleczony, nakoniec do Cherzonezu wygnany. Umarł 16 września 655 r. 6 lat, 2 m. i d. 11 zasiadał na stolicy Rzymskiéj.

S. Eugeniusz I. arcy-kapłan Rzymski obrany 8 września, 15 miesięcy zastępował S. Marcina, sam zaś 2 lata, 8 m. i d. 24 był Papieżem. Umarł 1 czerwca 657 r. Rozkazał biskupom urządzić komory przy katedrach dla więzienia występnych kapłanów, kleryków i sług kościelnych.

S. Witalian urodzony w mieście Segni, rządził ko-

ściołem lat 14, m. 5 i d. 27, od 30 lipca 657 do 27 stycznia 672 r. Wyklął Marka Raweńskiego arcybiskupa za nieuległość stolicy apostolskiéj. Zwiększył liczbę missyonarzy w Anglii, wprowadził do kościołów ográny i śpiew do nich zastosował, cesarza Konstansa uprzejmie w Rzymie przyjął.

Deodat II. syn Jowiniana Benedyktyn, 22 kwietnia 672 r. powołany na Papieztwo, piérwszy on kładł na pasterskich listach lata rządów stolicą. Cieszył strapionych i wspierał żebraków, 4 lata, 2 m. i d. 4 przewodniczył kościołowi. Umarł 26 czerwca, 676.

Domnus Rzymianin syn Maurycego wyniesiony na stolicę apostolską 2 listopada 666 r. wyjednał u cesarza Konstantyna Pogonata odwołanie ustawy nieprawéj Konstansa wyłączającéj biskupstwo Raweńskie od zwierzchnictwa nad nią stolicy Bzymskiéj. Umarł 11 kwietnia 678 roku sterował Piotrową łodzią rok 1 m. 2 i dni 9.

S. Agatn Benedyktyn wzięty z klasztoru o Palermitańskiego na Papieztwo 27 czerwca 678 r. Wyprawił posłów Jerzego i Teodora kapłana i Jana dyakona 680 r. z listem do cesarza Wschodniego Konstantyna *Pogonata* i na VI. sobór powszechny, III. Konstantynopolitański, króry potępił kacerzy Monotelitów po przeczytaniu wyroku na nich S. Agatona Papieża a wszyscy biskupi się odezwali: „Piotr przemówił usty Agatona.“ On skłonił cesarza do zaniechania poboru daniny 3000 groszy złotych narzuconéj od aryańskich królów Gotów po wyborze Papieżów na stolicę Rzymską. Ten Papież za życia swego cuda czynił i świątobliwie umarł 10 stycznia, 682 r. 3 lata 6 miesięcy i d. 14 był zwierzchnikiem katolickiego kościoła.

S. Leon II Sycylijczyk 16 kwietnia 682 r. wezwany na pasterstwo Rzymskiéj stolicy, potwierdził VI. sobór powszechny, śpiew kościelny sprostował, układał hymny ku czci Świętych. Umarł 10 stycznia 683 r. liczył 1 r. 2 m. i d. 17 swoich rządów kościołem.

S. Benedykt II. kapłan syn Jana, Rzymianin 26 czerwca 684 roku, obrany Papieżem po 11 miesiącach

przerwy, zarządzał kościołem 10 m. i dni 12, Konstantyn cesarz przez szacunek Benedykta przymiotów zaniechał zwyczaju powierdzenia Papieżów, ustanowionego od Aryanina Odoakara Herulów króla; lecz Justynian II. przywrócił to nadużycie przeciwne swobodom kościoła.

Jan V. Antyocheńczyk syn Cyryarka, póseł S. Agatona 26 lipca, 685 roku poświęcony na Papieża od 3 biskupów w Lateraneńskiéj świątyni. Ukrócił arcybiskupowi Kagliarskiemu władzę święcenia biskupów Sardyńskich bez wiedzy stolicy apostolskiéj. Rok 1 i d. 9 władał kościołem. Umarł 1 sierpnia 686 roku.

Szczupły poczet duchowieństwa wybrał Papieżem arcy-kapłana Piotra 6go narzuta, stan zaś rycerski wyniósł na pasterza stolicy Rzymskiéj Teodora; lecz biskupi i kapłani obu ich usunęli, a wybrali cnotliwego starca Konona z Tracyi 21 października 686 roku. Wysłał on S. Kiliana biskupa Irlandskiego dla nawracania Niemców, Hrabia Frankonii Gozbert namówiony od swej żony Gojlany zamordował Kiliana z towarzyszami jego. 11 miesięcy siedział Konon na stolicy apostolskiéj. Umarł 21 września 687 roku.

Teodor arcy-kapłan 7my narzut i Paschalis Archidyakon ubiegali się o Papieztwo, Sergiusz Antyocheńczyk kapłan Rzymski najwięcéj miał głosów, poświęcony 15 grudnia 687 roku na pasterza odrzucił kanony Trulańskiego soboru z przyczyny, iż on się odbył bez posłów Rzymskich. Urażony nań cesarz Justynian II. za niepotwierdzenie tych kanonów przysłał Koniuszego Zacharyasza z rozkazem pojmania Sergiusza, lud przegnał tego urzędnika. Paschalis narzut obiecał dać 100 funtów złota, Exarsie Raweńskiemu, jeśli go na stolicy Rzymskiéj osadzi, widząc że lud mu nie sprzyja cofnął wojsko z Rzymu a Paschialis wtrącony został do klasztoru, gdzie umarł z rozpaczy. Trzeci narzut Jan wygnał Sergiusza z Rzymu, lecz po 7 latach doń powrócił 698 r. Sergiusz pojednał z kościołem arcy-biskupa Akwilei i biskupów jemu podwładnych, którzy się odszczepili broniąc trzech pism potępionych wyrokiem najwyż-

szego pasterza Wigilancyusza. Ustanowił processye na Zwiastowanie, Oczyszczenie i Narodzenie Bogarodzicielki. Zalecił śpiewać we mszy trzykroć *Agnus Dei*, z przydatkiem: *Udziel nam pokoju.* Przeniósł ciało S. Leona W. do Lateranu, 13 lat, 8 m. i d. 7 piastował zaszczytnie godność pasterską. Umarł 8 września 701 roku.

Stan Kościoła na Wschodzie i Zachodzie Rozkrzewienie Chrystyanizmu między narodami.

Kościół powszechny więcéj doznawał od władzców prześladowania, niż obrony w VII. wieku. Po zabiciu cesarza Maurycego przywłaściciel tronu Fokas zdawał się sprzyjać kościołowi; lecz sromotne jego życie i mordy poddanych spowodowały rokosz. Herakliusz rządca Afryki przybył z liczną flotą pod mury stolicy, przyjazny Maurycemu Kozroes król Persów obległ je wojskiem lądowém. Po zabiciu Fokasa 610 roku, Herakliusz cesarzem obwołany, zwyciężył Saracenów. W 614 roku Kozroes zdobył Jerozolimę, wyciął mieszkańców, część ich Żydom sprzedał, zabrał drzewo krzyża S. z kościelnemi skarbami 628 roku, odzyskał je Herakliusz od Syroesa następcy Kozroesa z chrzescijańskiemi więźniami po kilkakrotném pokonaniu Persów, którym zabrał 50,000 jeńców. W 629 roku cesarz przybył do Jerozolimy i w pielgrzymich szatach wniósł na barkach drzewo krzyżowe do kościoła z wielkim orszakiem dworzan i ludu. Dokuczał Herakliusz kościołowi przychylnością Monotelitom i wyrokiem swoim *Ekteza* nazwanym, wyznał jednak swój błąd przed Janem IV. Papieżem. Umarł z wodnéj puchliny 641 roku, 30 lat panował, żył 66. Chciwa panowania żona jego Martyna od ludu wygnana po ucięciu języka z synem swoim młódszym Heraklionem, któremu obcięto uszy, za otrucie przez nią pasierzba Herakliusza, syn jego Konstans II. tron objął. Wychowany w Monotelizmie prześlado-

wał katolików i duchowieństwo, S. Marcina Papieża głodem umorzył w Cherzonezie, ścigał S. Sofroniusza Patryarchę Jerozolimy piérwszego pogromcę Monotelitów, S. Maxyma opata za odrzucenie wyroku *Typem* zwanego, po chłoście wołowemi żyłami, ucięciu ręki prawéj i języka, (on jednak rozmawiał) w kajdany okutego do śmierci dręczył. Morderstwo własnego brata dyakona Teodora zgryzotą go napełniło; bo ciągle jemu się zdawało, że widzi tego męczennika z czaszą przemawiającego: „Pij okrutniku krew moję.“ Patrycyusz Andrzéj Troil udusił Konstansa 668 roku w łaźni Sycylijskiéj. Mordował on bogaczów i łupił kościoły.

Syn Konstansa II. Konstantyn Pogonat (brodaty) spalił flotę Saracenów gregoryańskim ogniem w morskiéj wodzie niegasnącym przez Kalinika z Hielopolu wynalezionym. VI. sobór powszechny do Carogrodu zwołany przez S. Agatona Papieża podług żądania cesarza. Posłowie Papieżcy z 260 biskupami rozpoczęli narady 7 listopada 680 r., 18 ich się odbyło i zawyrokowały klątwę na 9 rozkrzewicieli Monotelizmu. Polychron kapłan Antyocheński dla okazania prawdy urojonéj, iż jedna istnieje wola w Chrystusie, obiecał wskrzesić umarłego w obec biskupów i cesarza, trup przyniesiony pomimo modłów Polychrona, nie zmartwychwstał, za to więc kuszenie Ducha S. z kapłaństwa złożony i wygnany został z Konstantynem Apamei, kapłanem swoim pomocnikiem. Sobór Trulański po VI. powszechnym soborze przez 200 biskupów wschodnich 693 r. odprawiony, który 102 kanony karne uchwalił, uważa się dalszym ciągiem jego. Dobrym się okazał cesarz katolikiem, przyćmił jednak nabytą sławę morderstwem spiskowych, tudzież braci swoich Tyberyusza i Herakleona. Panował lat 17, umarł 685 r.

Justynian II. kacerzom przychylny, w 16 roku życia panować zaczął, zhańbił siebie okrucieństwem i rozpustą. Kazał Szczepanowi rządzcy, jednéj nocy pozabijać przedniejszych mieszkańców stolicy; lecz wódz Leoncyusz pojmał cesarza, nos i uszy obciął i do Cherzonezu wygnał 695 roku. Terbeliusz król Bul-

garów przywrócił go na tron w 705 roku. Gdy płynął do Carogrodu, za powstaniem silnéj burzy dworzanie radzili jemu, aby ślubował przebaczyć nieprzyjaciołóm; lecz on im rzekł, wolałbym utonąć, niż im winę darować. Ponowił okrucieństwa, Kalinika patryarchę kazał utopić, Leoncyusza i Tyberyusza wodzów ściąć, głowy zaś ich deptał nogami, co widząc Terbeliusz powiedział: jakim czołem oświeceni Rzymianie śmieją nas barbarzyńcami nazywać? Patrycyusz Filipik Bardanes w 711 roku, oburzony temi morderstwy udusił Justyniana z synem Tyberyuszem i sam się ogłosił cesarzem.

Kościół zachodni po straszliwych klęskach i najazdach barbarzyńców, pocieszony został rozkrzewieniem Chrystyanizmu w 7 królestwach Anglii, 669 roku. Uczeń i następca S. Augustyna Wawrzyniec, Paulin Włoch, Wilfryd, Wulferyusz uczony zakonnik, Teodor Grek arcy-biskup Kantuaryjski, Agilbert opat, Adryan i Kolman całą prawie Anglią nawrócili, pozakładali szkoły i klasztory dla oświaty narodu. Oswald król Nortumberlandzki syn Etelfryda jaśniał cnotami i pobożnością, zabity w potyczce z Pendą królem Mercyi 642 roku. On skłonił do chrztu Korwalda i Cynegila królów Ost-Anglii i Wesexu, Cedwala następca jego, w Rzymie ochrzczony od Sergiusza Papieża. Ina syn Cedwali założył szpital w tym grodzie dla pielgrzymków Angielskich, Offa począł płacić grosz święto-piotrowym zwany 689 roku.

W Hiszpanii po śmierci Rekareda piérwszego z władzców Gotskich króla katolickiego, rycerz Witeryk zabił Liuwa w 603, który po ojcu swoim nastąpił, napróżno usiłował przywrócić Aryanizm ten przywłaściciel tronu, wkrótce podczas biesiady został uduszony. Król Sysebut 613 roku powodowany nieroztropną gorliwością bez rady biskupów, ochrzcił 90,000 żydów od Adryana cesarza 134 r. w Hiszpanii osiedlonych po stłumionym rokoszu Barkocheba urojonego ich messyasza w Palestynie. Król Wamba osłabił karność duchowieństwa wcielaniem kleryków do żołnierki. Spiskowi Grek Ardabast i Receswind dworzanie u-

pojonemu królowi obcięli włosy i do klasztoru w suknię zakonną obleczonego wtrącili. Erwig syn Ardabasta królem obwołany, pozwolił samym tylko biskupom obierać pasterzy na osierocone owczarnie. Egiza przegnał żydów, siedmioletnich zaś dzieci ich ochrzcić kazał w 701 roku. Ciągłe wojny w Hiszpanii z sąsiadami przeszkadzały biskupom uobyczajać naród.

W królestwie Francuzkiém 618 roku, synowie Klotaryusza II. panowali. Dagobert I. opactwo S. Dyonizyusza hojnie uposażył i w nim pochowany 638 r., syn jego Klodoweusz III. zostawał pod opieką matki Nantyldy i rządców pałacowych, po zaślubieniu pobożnéj Natyldy sam rządził państwem. Umarł mając lat 26, w 655 roku. Był ojcem ubogich i opiekunem duchowieństwa. Natylda do pełnoletności trzech synów swoich roztropnie panowała, zniosła niewolnictwo, budowała szpitale, kościoły i klasztory, hojnie uposażyła opactwa Korbijskie i Chelskie dla niewiast, umarła 680 roku, biskupi SS. Andoen (Ouen) Rotomagski i Eligiusz (Eloi) Nojoński wytępili zagęszczone świętokupstwa w Gallii. Ebroin rządca pałacowy okrutnie uciskał naród rządząc w imieniu synów Batyldy, starszy Childeryk II. zamknął w klasztorze Ebroina i Teodoberta swego brata 670 roku. Znienawidziany dla okrucieństw, od Badilliona dworzanina 673 roku zabity. Teodebert uciekł z klasztoru, ciemiężył poddanych z rządcą swoim Ebroinem zabójcą S. Ligeryusza biskupa Augustodunskiego i S. Dagoberta II. króla Austrazyi założyciela wielu klasztorów, nakoniec Hermanfryd rycerz mszcząc się wydarcia przezeń dóbr swoich, zabił okrutnego Ebroina. Teodebert II. od Pepina Herystala grubym dla otyłości nazwanego rządcy pałacowego, ojca Karola Martela zwyciężony 680 roku, umarł 691 r. zostawiwszy 2 synów Klodoweusza III. i Childeberta III., piérwszy żył lat 24, umarł 715 roku, drugi po 16 leciech nieczynnego panowania skończył życie w klasztorze S. Bertyna, osadzony w nim z synem swoim Teodebertem od rządcy pałacowego Pepina Herystala, który

27 lat samowładnie państwem jego kierował, aż do śmierci w roku 714 przypadłéj, nie obalił jednak gnuśnéj rodziny królewskiéj Merowingów, ona 60 lat jeszcze tron dzierżyła; lecz w imienu Teodoberta, Klodoweusza III. i Dagoberta III. sam panował. Pepin podbił dziki naród Fryzonów, których począł nawracać początkowie złotnik, potém skarbny królewski, nakoniec biskup Nojoński S. Eligiusz z Wilfrydem Jorkskim biskupem. Wilibrod kapłan Irlandski był posłanym takoż do Fryzonów na missyonarza od Papieża Syryciusza 692 roku i piérwszym został biskupem Utrechtskim 736 roku. Mały poczet królów Francuzkich w VII. stóleciu pomagał biskupom i zakonnikom do rozkrzewiania Chrystyanizmu, zaprzątały ich wojny ciągłe, zdobycze krajów, kłótnie domowe morderstwami nacechowane.

Chrześcijanie wiele ucierpieli krzywd i obelżywych zniewag od Żydów na początku VII. stólecia, którzy wszczęli rokosz w mieście Antyochii, mordowali chrześcijan, zabili S. patryarchę Anastazyusza i trupa po ulicach z naigrawaniem włóczyli. Bonoz wódz Fokasa cesarza ukarał surowie buntowników i wygnał z miasta wszystkich Żydów.

Kozroes II. syn Hormizdasa po uwięzionym od poddanych ojcu, którego udusił, tron opanował; lecz i sam od nich był wygnany, przywrócił go Maurycy cesarz. Uroił on przeistoczyć chrześcijan na czcicieli słońca od Persów ubóstwianego i straszliwie ich prześladował. Wtargnął z wojskiem do dzierżaw państwa wschodniego, mieczem i pożogami spustoszył całą Palestynę, zdobył Jerozolimę, większą część jéj mieszkańców wyciął i rozegnał, 80,000 brańców chrześcijańskich Żydom zaprzedał, którzy ich najokrutniéj męczyli. Grób Chrystusa i kościoły rozwalił, drogie sprzęty z nich i drzewo Krzyża S. do Tarsu zawiozł. Po zbliżeniu się Persów do Carogrodu, którzy w jego okolicach 260,000 wziętych mieszkańców w niewolę zagnali, kapłan Modest rządził opustoszałą trzodą Jerozolimską w zastępstwie biskupa Zacharyasza do Persyi uprowadzonego. S. Jan

zwany jałmużnikiem patryarcha Alexandryjski przytulił rozpierzchłych Jerozolimitanów, pozostały gmin ubogi w mieście odzieżą i zbożem wspierał. Po 6-letnich rabunkach, cesarz Herakliusz 620 r. dla usunienia od Carogrodu Persów, dał im 1000 talentów złota, tyleż srébra, 3,000 sukień jedwabnych, 2000 koni i wołów, sam zaś przyśpieszał nabór żołnierzy. Ruszył potém z liczném wojskiem na nieprzyjaciół, spustoszył miasta Perskie, nakoniec około Niniwy krwawą stoczył bitwę i zwyciężył najezdników, połowa ich trupem legła, 50,000 jeńców zabrał, przestraszony Kozroes uciekł do stolicy i mianował szachem młódszego syna Mardezana; lecz starszy brat jego Syroes umorzył ojca głodem i 28 jego potomków, wsadziwszy starca do skarbca złotem i srébrem napełnionego. Zawarł z Herakliuszem cesarzem pokój, obiecał nieprześladować chrześcijan, drzewo Krzyża S. z biskupem Zacharyaszem po 14 latach od jego zaboru bez naruszenia pieczęci odesłał. Jeńcy z obustron bez okupu wypuszczeni byli. Herakliusz przywiózł to drzewo na srébrnym wozie od 4 słoniów ciągnionym do Carogrodu i z niém 629 r. pośpieszył do Jerozolimy, tam wniosł je na barkach 14 września z ludem i duchowieństwem do kościoła. Żydów z miasta wygnał, kościoły Nestoryanów, którzy Persom dopomagali katolikom wrócił. W téj wyprawie cesarz stracił 200,000 żołnierzy; ale w zakącie Arabii straszniejszy od Persów wylęgł się nieprzyjaciel, którego potomkowie mieli obalić państwo wschodnie i na kościele S. Zofii w Konstantynopolu wznieść znamie xiężyca.

W 685 r. Perga władca Kroacyi chrzest z ludem swoim przyjął. Serbowie za staraniem Herakliusza cesarza nawróceni byli.

Kacerze w VII Stóleciu zjawieni.

Na początku VII wieku Mahomet wierutny oszust i kłamca, ciężką zadał ranę Chrystyanizmowi na Wschodzie, siedlisku ciągłych niesnasek i wylęgłych kacerstw. Dopuścił nań Bóg obrażony straszną chłostę

dla skarcenia zniewagi świętéj wiary. Doznał jéj Zachód w IV i V. stóleciu. Ten okrutny rozbojnik i dziwotworny zakonodawca przepełnionéj haniebną sromotą cielesnéj wiary, urodził się między 570 i 8 rokiem. Ojcem jego był Abdalach z pokolenia Korrejszytów, Izmaela potomków, a matką Amina żydówka. 40-letnia bogata wdowa Kadijab Chadysa 20-letniego Mahometa poslubiła, przewoził on w młodości na wielbłądach towary żony swojéj. W 40 r. życia począł głosić siebie za proroka i zbierać uczniów, nawiedzony kadukową chorobą udawał, że rozprawia z Gabryelem Archaniołem i podróżował do nieba na ulubionéj klaczy Elboraką zwanej, Fatyma córka, Kadijach żona, zięć Ali i Abubeker teść piérwszymi byli zwolennikami jego matactw. Przy pomocy Sergiusza Bahira zakonnika Nestoryańskiego z klasztoru Bosra zbiega i Żyda Abdalaha mistrza talmudowych baśni uklecił 612 r. niezdarne prawidła dziwacznéj wiary, lubo ani czytać, ani pisać nie umiał. Odrzucił tajemnice wiary, nakazał obrzezanie między 6 i 13 rokiem, zalecił post Ramazan przezwany jednomiesięczny, pięcioraką codziennie modlitwę i oczyszczenie wodą ciała. Zabronił jeść wieprzowinę i pić gorące napoje. Pozwolił wielożeństwa. W 50 r. życia pojął 15 żon, oprócz utrzymywanych nałożnic. Księga zwana Alkoranem cały skład wiary Izlamizmem zwanéj mieści. Nie cudami; ale mieczem go rozkrzewiał. „Wierz, lub umieraj“ było hasłem jego posłannictwa. W boju poległym zmysłowe rozkosze w raju obiecał. Korejszyci uważając, że Mahomet niweczy poganizm i z bożnicy wyrzuca posągi, kamień jednak czarnego koloru zwany Kaaba od Gabryela podług ich baśni, Abrahamowi dany zostawił, przegnali tego przekształciciela z Meki do Medyny, 16 lipca w piątek 622 r. Odtąd haniebna ucieczka Mahometa stała się okresem (Hegira) nowotnéj wiary, dzień zaś piątkowy na święto w każdym tygodniu przeznaczony, każdy Muzułman obowiązany raz w życiu nawiedzić w Mece grób Mahometa. Użył mniemany prorok odwetu, zdobył Mekę 14 maja 624 r., zebrawszy 60,000 włóczęgów i rozbojników. Prócz zagarnionéj

Arabii, gotował się na zabór Syryi; lecz zachorowawszy na gorączkę 632 r. od nałożnicy Żydówki otruty umarł, liczył lat wieku 63 przewodnictwa nad Muzułmanami 23. Teść jego i następca Abubeker Kalif, czyli namiestnik, 2 lata niemi rządził. Omar trzeci Kalif zawojował Armenią, Syryą, Egipt i Palestynę, spalił 600,000 ksiąg w mieście Alexandryi, zawyrokowawszy, iż one zawierają naukę zgodną, lub niezgodną z Koranem, w pierwszym razie są niepotrzebne, w drugim szkodliwe. Amru wódz jego przez 6 miesięcy opalał niemi wszystkie łaźnie miastowe. Abdalach i Zabeir z 40,000 wojska 692 r. zdobyli całą Afrykę i większą część chrześcijan wymordowali.

Sergiusz patryarcha Konstantynopolitański wyczerpnął z dzieł poprzednika swego Mennasa zasady kacerstwa Monotelitów, czyli jednowolców 630 roku. Ci następcy Eutychianów acz nie przeczyli dwojakiéj w Chrystusie naturze, twierdzili jednak, że w jednéj Osobie Chrystusa, jedna istnieje wola i jedno działanie. Ten wniosek stawiał ich w rzędzie Eutychianów; bo gdyby Chrystus miał jedną wolę, jedna więc w Nim byłaby natura. Chociaż Monotelici dwojaką różną wolę przypuszczali w Chrystusie; lecz podług ich urojeń, wola ludzka podlegała woli Boskiéj i nie posiadała właściwego sobie działania, ztąd więc jedną tylko wolę i jedno działanie przypuszczali w Chrystusie. S. Sofroniusz patryarcha Jerozolimski na zwołanym w swojéj stolicy soborze najpiérwszy z pasterzy potępił mniemanie błędne Sergiusza względem jednéj woli w Chrystusie i wyrok swój przesłał Honoryuszowi I. Papieżowi, który uwiedziony podstępnym listem Sergiusza, nie potępił zdań obu patryarchów; lecz radził, aby zaniechali rozpraw drażliwych. Herakliusz casarz okolnikiem swoim *Ekteză* nazwanym od Sergiusza ułożonym 639 roku, wzbronił sporów o dwojakiéj woli w Chrystusie, Pyrus następca Sergiusza z wielu biskupami wschodniemi przyjął go skwapliwie; lecz Papież Jan IV. odrzucił ten obojętny okolnik i wyklął Monotelitów. Konstans II. cesarz z porady Pawła Carogrodzkiego patryarchy, wy-

dał drugi okolnik *Typus* zwany i w nim powtórzył zakaz rozpraw o dwojakiéj woli w Chrystusie. Marcin S. Papież zebrawszy 150 biskupów na sobór do Rzymu, oba okolniki potępił i bronionéj prawdy męczennikiem na wygnaniu w Chersonie został 655 r. Konstantyn Pogonat z Papieżem S. Agatonem uradzili zwołać VI. powszechny sobór 680 roku, na nim potępiono Monotelitów. Filipik Bardanes naozucony cesarz, chciał wznowić uśpiony od lat 30 Monotelityzm, Leon Izauryjczyk cesarz go przytłumił wprowadzeniem obrazobórstwa. Maronici tylko w nim trwali do 1182 roku, Ajmeryk patryarcha Antyochii ich nawracał.

W półowie VII. stóleciu Ormianin Galinicyusz wychował synów swoich Pawła i Jana w Manicheizmie, oba rozkrzewiali zasady jego o dwóch początkach stworzeń dobrych i złych. Sylwan ich następca usiłował zastosować Pismo S. do błędów tego kacerstwa. Ci odszczepieńcy Paulucyanami przezwani po swojém wygnaniu, służąc Saracenom przyczynili się do klęsk państwa wschodniego.

Pisarze kościelni.

Wojny i przechody wędrownych narodów przytępiły zamiłowanie wyzwolonych nauk. One jednak w klasztorach znalazły przytułek. Mało VII. stólecie liczy celniejszych autorów.

Modest opat klasztoru S. Teodozyusza, potém Jerozolimski patryarcha w 632 r. wydał homilie o Maryi Magdalenie o Wniebowzięciu Bogarodzicy, o Wcieleniu Chrystusa (²). Umarł 634 roku.

S. Sofroniusz patryarcha Jerozolimski bronił wiary od Monotelitów przeistaczanéj listami do Honoryusza I. Papieża i do Herakliusza cesarza. Ułożył życie S. Maryi Egipcyanki. zestawił gorliwe kazania. Umarł 644 roku.

S. Kolumban Irlandczyk opat, zostawił prawidła życia zakonnego i rozmyślanie o wieczności. Umarł w Bobijskim klasztorze 615 roku.

S. Brauliusz Saragossy biskup pomagał S. Izy-

dorowi Sewilskiemu w napisaniu dziejów świata i panowania Gotów w Hiszpanii.

Moschus Jan pobożny kapłan i pustelnik ułożył księgę łąka duchowna i w niéj umieścił życie, zdania i cuda SS. pustelników. Umarł 630 roku.

Wenancyusz Fortunat Piktawski biskup i radca królowéj Radegondy, ułożył życie SS. Marcina, Germana, Marcella i Paterna biskupów Turoneńskich, wykład modlitwy Pańskiéj i składu wiary S. Atanazego. Dwa hymny *Vexilla* i *Pange lingua* jemu dziojopisowie kościelni przyznają. Umarł 609 roku.

S. Eligiusz z miasta Kadilaku, w młodości był złotnikiem, wierność jego w zrobieniu złotéj korony sprawiła, iż Klodoweusz II. wyniósł go na podskarbiego, obrany biskupem Nojońskim 640 r., nawrócił wielu pogan Fryzów, budował kościoły i klasztory, zostawił hojmilie i listy nacechowane pobożnością. Umarł 659 roku.

S. Teodor z Tarsu wysłany od stolicy apostolskiéj na Kantuaryjskiego arcy-biskupa i rządcę wszystkich kościołów Angielskich, wznowił karność uśpioną, zakładał szkoły i corocznie posyłał Witalianowi Papieżowi, który go na tak szczytny stopień wyniósł, sprawozdanie o wzroście wiary w Anglii. Zostawił traktaty o pokucie i kazania. Umarł 690 r., żył lat 88.

S. Maxym Carogrodzki opat był gorliwym pogromcą Monotelitów. Konstans II. cesarz po rozmaitych katowniach i ucięciu języka, umorzył go w więzieniu. Jego traktaty o Piśmie S. i przeciw Monotelitom przełożył na łaciński język Dominikan Kombefis 1675 roku w 2 tomach.

Dwaj Eugeniuszowie biskupi od 646 roku, jeden po drugim rządzili stolicą Toledańską piérwszy ułożył rozprawy astronomiczne, drugi teologiczne, X Sirmond je wydał 1619 roku.

S. Julian biskup Toledański przewodniczył 12mu soborowi w tém mieście zwołanemu 680 roku, wydał traktaty przeciw Żydom, proroctwa o przyszłych wypadkach VIII. wieku i dzieje Wamby króla Gotów.

Sobory odprawione w VII wieku.

Jeden tylko się odbył VI. sobór powszechny w Konstantynopolu poczęty 7 listopada 680 roku, 260 biskupów pod przewodnictwem posłów Papieżkich na 18 posiedzeniach potępili kacerstwo Monotelitów i 9 ich obrońców Teodora z Faran, patryarchów: Konstantynopolitańskich, Sergiusza, Pyrusa, Pawła i Piotra, Alexandryjskiego Cyrusa, Antyocheńskiego Makaryusza, kapłanów Konstantyna i Polychrona. Urojone potępienie Honoryusza Papieża jest przydatkiem od kacerzy wymyślonym.

Sobór Trulański *in Trullo*, czyli w sali kopułowéj odbyty przez 200 biskupów wschodnich, bez obecności posłów Papieżkich 693 roku, uważany dalszym ciągiem V. i VI. soborów powszechnych i ztąd się też zowie *Quini Sextum Concilium*. Paweł Carogrodzki patryarcha jemu przewodniczył, 102 kanony na nim uchwalono, prócz ponowionych 85 apostolskich i soborów poprzednich. One wzbraniają kapłanom i dyakonom zaślubiać żony po przyjętém święceniu; lecz z poślubionemi żyć pozwalają, zakazują duchowieństwu bywać na widowiskach, ucztach weselnych, chrześcijanom wkładać maski, trefić włosy, grać w kości, utrzymywać nierządne kobiéty, zawieszać na ścianach nieskromne wizerunki i t. d. Papieże Sergiusz i Jan VII. ich nie potwierdzili, Konstantyn Papież sprowadzony od cesarza Justyniana II. do Carogrodu przyjął zgodne tylko kanony z Rzymskiemi zwyczajami 710 roku.

Ten wiek liczy odprawionych soborów zwyczajnych w Rzymie 8, w Toledzie 14, w innych miastach 28. Przedmiotem ich były: naprawa karności ukrócenie świętokupstw i rabunków dóbr kościelnych przez urzędników krajowych, zakład szkół, szpitalów i klasztorów, skarcenie odszczepnych kacerstw i t. d.

Zwyczaje, Ustawy i Karność Kościelna.

Sabinian Papież w 606 r. zamiast bicia w deski dla zwoływania ludu do kościołów zaprowadził na ten

cel dzwony. Bonifacy V. ponowił zakaz imać w kościołach winowajców. S. Agaton 679 r. odmówił płacić haracz władcom przy wyborze Papieżów. Na XI. soborze Toledańskim 633 r., 28 kanon uchwalony, zaleca udzielać podczas święcenia stułę, piérścien i pastorał biskupom, ornat i stułę, kapłanom, albę i stułę, dyakonom, kielich i patenę subdyakonom. Na VIII w. 653 r. przydano do składu Nicejskiego wyraz *Filioque*. Po zdobyciu Azyi przez Mahometanów wygnani biskupi poczęli się nazywać *in partibus infidelium*. Uroczystość podwyższenia Krzyża S. w 629 r. 14 września poczęto obchodzić. Witalian Papież wprowadził do kościołów muzykę i organy zastosowane do śpiewu na zasadzie Psalmu 149 i 150. Klasztory nowe budowali w Belgii S. Amandus 630 r., w Helwecyi dzisiejszéj Szwajcaryi S. Gallus, w Bawaryi SS. Kilian i Rupert, w Hiszpanii SS. Izydor, Leander, Ildefons, S. Benedykt opat zwany *Biscop* w Anglii. Nabożeństwo kościelne Mozarabskie zwane od Muza w języku Arabskim SS. Ildefons z Izydorem poprawili. Ono trwało do XI. stolecia, obrzęd Rzymski je zastąpił. Słynęły klasztorne szkoły w miastach Tours, Reims, Klermoncie, na wyśpie Leryńskiéj sąsiednéj Marsylii w Paryżu, Kassynie, Rzymie, Kantuaryi, Jorku, Armagh'u, Ratysbonie. Fuldzie, Salcburgu. Już w VI. wieku sobory Niemieckie 529 r. i Arelateński 524 r. zaleciły proboszczom i klasztorom wychowywać młodzież osieroconą dla posług kościelnych i przysposobienia jéj do stanu duchownego. Większą część biskupów wybierało duchowieństwo z klasztornych zakonników, lub z wysyłanych kapłanów dla nawracania pogan w tém i w przeszłém stóleciu.

WIEK VIII.

Najwyżsi Pasterze powszechnego Kościoła.

Jan VI. Grek wybrany Papieżem po 50 dniach przerwy, 28 października, 701 roku, ułagodził darami Gizulfa Xięcia Benewentu Kampanią pustoszącego, zasłonił Teofilakta najezdnika Rzymu błagalną prożbą Rzymian, aby go nie zabijali. Oporządził kościoły SS. Piotra, Andrzeja i Pawła apostolów. Umarł 9 stycznia 705 roku, 3 lata, 2 m. i dni 12 rządził kościołem.

Krócéj żył Jan VII. Grek, syn Platona 1 marca 705 roku, wyniesiony na stolicę apostolską, bo tylko 2 lata, 7 m. i d. 17. Przywrócił na stolicę Jorkską S. Wilfryda arcy-biskupa, nie potwierdził kanonów soboru Trullańskiego, upiększał kościoły obrazami. Umarł 17 października 707 roku.

Syzyniusz Syryjczyk 20 dni tylko zasiadał na stolicy. Umarł 18 stycznia 708 roku.

Konstantyn, 7 Papież z Syryi, wstąpił na stolicę Piotrową 25 marca 708 roku. Wezwany od Justyniana II. do Carogrodu potwierdził część kanonów Trullańskich. Cesarz ucałował mu nogi i przyjął z jego ręki najświętszy sakrament. Odrzucił wznowienie Monotelizmu na żądanie Filipika cesarza, 7 lat i dni 15 rządy kościoła sprawował. Umarł 9 kwietnia 715 roku.

S. Grzegorz II. Rzymianin 19 maja 715 roku poświęcony na Papieża, 15 lat, 8 m. i dni 23 przewodniczył kościołowi. Wysłał 718 roku, SS. Korbiniana i Winfryda Bonifacym przezwanego do Germanii, Martyniana biskupa, Grzegorza kapłana i Doroteusza subdyakona do Bawaryi dla rozkrzewienia

wiary, którą tam opowiadał S. Rupert. Obowiązał Petronaxa Benedyktyna odbudować klasztor Kassyński przed 140 laty od Longobardów zniszczony. Wstrzymał Luitpranda króla Longobardzkiego od spustoszenia Rzymu. Zjednał opiekę nad kościołem Rzymskim u Karola Martela rządcy Francyi. Zapobiegł powstaniu Rzymian przeciw uroszczeniom Leona Izaura, cesarza Wschodu rozkrzewiciela kacerstwa obrazobórców. Odbywał processye dla zwrócenia go do pokuty. Umarł 10 lutego w 731 roku.

Grzegorz III. Syryjczyk obrany Papieżem 18 marca 731 r., doniósł sam pismem cesarzowi Leonowi o potępieniu jego wynalazku obrazobórców kacerstwa. Wysłarł 2 posłów z kluczami od grobu S. Piotra do Karola Martela prosząc jego pośrednictwa przeciw najazdom Longobardów, 10 lat, 8 m. i d. 20 rządy kościoła sprawował. Umarł 27 listopada 741 roku.

Zacharyasz Grek 30 listopada 741 roku objął ster kościoła. Wykupował niewolników w Afryce. Zawarł pokój z Luitprandem królem Longobardów w Tyczynie. Przyjął do zakonu Benedyktyńskiego i sam oblekł xięca Karolomana brata Pepina i Ratchisa królewicza Longobardzkiego, których do Kassynu odesłał. Potwierdził 751 roku na króla Francyi Pepina, który doń przysłał w poselstwie Burcharda biskupa Wirceburskiego i Folrada Opata klasztoru S. Dyonizyusza. Umarł 14 marca 752 roku. 10 lat, 3 m. i d, 4 był Papieżem.

Szczepan II. Rzymianin 3 dni tylko żył na Papieztwie i nagle umarł.

Szczepan III. wyniesiony na Stolicę Rzymską 26 marca 752 roku, 5 lat i d. 30 nią kierował. Astolf król Longobardów zerwał 40-letnie przymierze z Papieżem i zagrażał Rzymowi napadem. Cesarz Konstantyn Kopronim odmówił mu dać pomoc, udał się więc do Pepina króla Francyi, przyjęty uprzejmie od tego władcy, koronował go i pomoc przeciw Longobardom otrzymał. Wiarołomny Astolf kilkakroć pokonany, 22 miasta i Rawennę stolicę postradał, które Pepin 753 roku darował Szczepanowi. Odtąd

więc shutkiem Boskiéj Opatrznosci, Papieże zostali władcami ziemskiemi i swobodniéj poczęli rządzić całém Chrześcijaństwem. Astolf umarł z frasunku 756 roku. Dezyderyusz hrabia Istryi po nim nastąpił za staraniem Rzymskiéj Stolicy zwierzchnika. Umarł Szczepan 25 kwietnia 757 roku.

S. Paweł I. brat Szczepana III. poświęcony na Papieża 29 maja 757 roku, a współ-zawodnik jego Teofilakt nieprawy narzut przegnany od Rzymian, zakładał w miastach kościoły i klasztory. Pepin wezwany od Pawła, pościągnął Dezyderyusza króla Longobardów od rabunku państwa kościelnego. Umarł ten czynny Papież 28 czerwca 767 r., 10 lat i 1 m. siedział na Stolicy Apostolskiéj.

Szczepan IV Sycyliiczyk po 13-miesięcznéj przerwie obrany Papieżem 7 sierpnia 768 roku. hrabia Toton zbrojną ręką osadził na stolicy brata swego Konstantyna Tyberyusza, który nie był w duchownym nawet stanie. Grzegorz biskup Prenesteński go poświęcił, lud Rzymski wygnał narzuta i przywrócił Szczepana, który na soborze postanowił, aby odtąd żaden nie był wybierany Papieżem, który nie ma stopnia dyakona, lub kapłana, 3 lata, 5 m. i d. 27 sterował kościołem. Umarł 31 stycznia 772 roku.

Adryan I. dyakon Rzymski syn Teodula Hrabiego, wybrany Papieżem w lutym dnia 8 772 roku, siedział na stolicy 23 lata, 10 m. i d. 23. Karol W. powiększył dar Pepina ojca swego udzielony kościołowi Rzymskiemu dzierżawami po Longobardach, których król Dezyderyusz pokonany i w Tyczynie z rodziną uwięziony został 774 roku, jego zaś królestwo po 206 latach bytu znikło. Pokonawszy Adelgiza Xięcia Benewentu darował jego miasta Aquina Teano i Witerbo Papieżowi. Za rządów Adryana, Teleryk władca Bulgarów 777 roku i Witykind wódz Saxonów 781 roku chrzest przyjęli. Ten Papież 782 r. śpiew gregoryański do Francyi wprowadził, 787 roku zwołał VII. Sobór powszechny do Nicei i na nim potępił kacerstwo obrazobórców. Wzbogacił kościół S. Piotra obrazami, krzyżami osadzonemi klejnatami i zło-

tym świecznikiem 370 świec mieszczącym. Wspierał Rzymian powodzią Tybru zubożonych, Karola W. uczynił patrycyuszem, czyli opiekunem Rzymskiéj Stolicy, podczas obrzędu ogłoszenia ludowi udzielonéj mu głodności włożył na głowę jego złotą obręcz, okrył płaszczem szkarłatnym i dał pierścień mówiąc: „wymierzaj sprawiedliwość ubogim i kapłanom; bo zdasz ścisły Bogu rachunek, gdy im jéj ubliżysz.“ Umarł Adryan powszechnie żałowany, 25 grudnia 795 roku. Karol W. marmurowy pomnik jemu w Rzymie wystawił.

S. Leon III. kapłan Rzymski wyniesiony na Papieża 28 grudnia 795 roku rządził państwem kościelném łat 20, 5 m. i d. 16. Posłał klucze kościoła S. Piotra Karolowi W. Podczas processyi 15 kwietnia 799 r. Kampul synowiec Adryana I. i Paschalis sekretarz jego z tłuszczą zbrojną porwali Papieża i znieważonego uwięzili w klasztorze S. Sylwestra. Albin rządca pałacu Lateraneńskiego, wywiózł Leona do Paderbornu, tu Karol W. z nawróconymi Germanii panami hołd synowski Papieżowi złożył i z nim pośpieszył do Rzymu, winowajców na śmierć skazał, Leon przestał na ich wygnaniu, wyjednawszy im u Karola darowanie kary ucięcia głów na rynku w obec ludu. Karol W. raz czwarty Rzym odwiedził, i gdy w nocy 25 grudnia 800 roku, słuchał mszy w kościele Watykańskim, Papież Leon III. z licznym orszakiem doń przystąpił i włożył na głowę jego złotą koronę, po namaszczeniu olejem świętym, przysiągł cesarz bronić kościół święty, lud uradowany wołał niech żyje cesarz Rzymski Karol W. Odtąd władza wschodnich cesarzów nad Rzymem ustała. Papież czynnie się zajął rządem kraju i kościoła, 804 roku nawiedził Karola w Akwizgranie. Po śmierci tego władcy 814 roku, Leon odkrył spisek na życie swoje i pozwolił ukarać spiskowych śmiercią przeznaczonym dla ich badania sędziom. Umarł 816 roku 11 czerwca.

Stan, Wzrost i Ucisk Kościoła na Wschodzie i Zachodzie.

Po zamordowaniu cesarza Wschodu Justyniana II., krótko panował Filipik Bardanes, hożéj urody; lecz rozwięzłych obyczajów i zagorzały zwolennik Monotelitów, zmuszał biskupów, aby unieważnili wyrok na nich VI. soboru. Arabowie z Bulgarami Wschód pustoszyli, nieczynny Filipik biesiadował ciągle. Wódz Rufus opiłego cesarza w płaszcz uwinąwszy, na rynek przyniósł, spiskowi oczy mu wyłupili i w klasztorze osadzili. Panował ten niedołężnik 7 miesięcy. Lud zebrany w kościele S. Zofii okrzyknął cesarzem sekretarza Artemiusza, który się przezwał Anastazym II. Przywrócił on pokój kościołowi i mianował naczelnikem wojska Leona Izaura, który z pasterza wyszedł na półkownika przez swoje męztwo i pokonał Alanów. Wojsko cesarskie wysłane przeciw Saracenom zabiwszy swojego dowódzcę Jana dyakona, obwołało cesarzem 716 roku Teodozyusza poborcę podatków, Anastazy II. wtrącony był do klasztoru. Gdy Teodozy narzut obległ z Bulgarami Carogród, zwyciężył go Leon i głowę uciąć kazał. Anastazy II. odesłał z klasztoru Efezkiego przez patryarchę Germana i senatorów berło i koronę Leonowi, sam zaś w klasztorze się trudnił pisaniem złotemi literami Ewangielii i Psałterza (1).

Leon wyniesiony na cesarza 717 r. przysiągł bronić ustaw kościoła. Za namową Żydów, i Syryjczyka Besiera odstępcę wiary, którzy mu wrożyli koronę, jeśli z kościołów obrazy wyrzuci, został ich burzycielem. W początkach panowania kazał je wysoko zawieszać, aby lud ich nie całował. German patryarcha za opór temu rozkazowi na wygnanie posłany, Aanastazy jego następca nie wzbraniał wyrzucać obrazy z kościołów. Cesarz obalić rozkazał nad bramą posąg Chrystusa od Konstantyna W. wzniesiony, kobiéty zstrąciły z drabin wykonawców tego świętokradztwa. Ich rokosz krwią przytłumiony. Leon spalił cały klasztor obło-

żywszy go słomą, kilkudziesiąt zakonników w nim zgorżało. Biblioteka z 30,000 ksiąg i 13 jéj dozórców, przeciwnych zniewadze obrazów, temuż losowi uległo. Papieże Grzegorz II. i III. po dwókrotném upomnieniu wyklęli cesarza. Tém rozjątrzony wysłał flotę dla zrabowania Rzymu i wyrzucenia obrazów kościelnych, która na Adryatyckiém morzu zatonęła. Wówczas napisał list przepełniony groźbami do Grzegorza III. oświadczając się, iż każe poszarpać obraz S. Piotra w Rzymie, z Grzegorzem zaś tak postąpi, jak cesarz Konstans I. z Marcinem I. Grzegorz mu odpowiedział: „Papieże pośredniczą między Wschodem i Zachodem Wzrok narodów czczących S. Piotra zwrócony jest na pokorę naszę. One składają hołd Chrystusowi i namiestnikom Jego. Krew przelana od ciebie spadnie na głowę twoję.“ Umarł ten zatwardziały prześladowca 742 r. po 24 latach okrutnego panowania.

Syn Leona Konstantyn Kopronimem przezwany, iż wodę podczas chrztu zbrudził, przewyższył ojca w zniewadze obrazów, które palił, szarpał i deptał nogami. Ciało S. Efemii w Chalcedonie złożone do morza wrzucić rozkazał. Biskupom, kapłanom i zakonnikom, smalił brody, nosy i języki ucinał, oczy wyłupiał, zaszytych w worach topił, burzył kościoły i klasztory, lub je obracał na kuźnie, koszary, składy broni i więzienia. Sam badał czcicieli obrazów, biczował własną ręką i na śmierć skazywał. Opatowi Nikomedyjskiego klastoru Szczepanowi rzekł z gniewem: „głupcze! nie znieważasz Chrystusa depcąc Jego wizerunek niemy.“ Szczepan rzucił na ziemię cesarski pieniądz i nogami potrącał, straż nań się rzuciła z kijmi, westchnąwszy rzekł męczennik, „zbrodnią mianujecie znieważać wizerunek cesarski, za nic zaś uważacie obrazy króla królów.“ Po zadanych srogich katowniach ścięty został S. Szczepan, podobnego mu losu doznali SS. Piotr Stylita i Andrzej Kalybita, 19 urzędników dworskich za pochwałę stałości męczennika cesarz srogą chłostą ukarał. Gdy wystąpił z wojskiem przeciw Arabom, Artawazd krewny jego cesarzem się obwołał, narzut patryarcha Anastazy o-

głosił w kościele S. Zofii śmierć Konstantyna, obległ on Carogrod, oślepił Artawazda z Niceforem i Nicetą jego synami, ich stronników napiątnowanych z miasta wygnał, Anastazego po ulicach na ośle wozić i chłostać rozkazał, zostawił go jednak przy urzędzie; bo podług zdania dziejopisa Cedrena nie znalazł gorszego po nim następcę. W 746 r. przeraziły Konstantyna trzęsienie ziemi i ciemności od 4 sierpnia do 1 października trwające. Wielkie mrozy pokryły grubym 30-łokciowym lodem na 100 mil oba morza, śniegi na 20 łokci spadłe wielką powodź w porze wiosennéj sprawiły. Morowe powietrze przez trzy lata wyludniło wschodnie kraje. Czworogranny kometa płomienisty 20 dni na niebie się okazywał. Nie odstręczyły te klęski cesarza od zniweczenia obrazów. Po śmierci Anastazego patryarchy uwiódł 338 biskupów w Carogrodzie zebranych poufną obietnicą każdemu z nich osobiście wyniesienia na patryarchę, którzy do tego stopnia nikczemnéj powolności przyszli, iż na zborzyszczu Hieryjskiém potępili cześć obrazów i wyklęli ŚS. Germana Grzegorza z Cypru i Jana Damasceńskiego ich obrońców. Konstantyn przedsięwziął wyprawę na Bulgarów, karbunkuł w drodze całe jego ciało okrył, wieziony do stolicy, wrzeszczał, iż ogień palił mu wnętrzności i przed miastem wyzionął nieszczęśliwą duszę 775 r. 15 września, pochowany w kościele SS. apostołów. Michał III. cesarz kazał zburzyć 855 r. grób jego i spalić trupa.

Leon IV. po ojcu nastąpił 755 r., 5 lat tylko panował, zwyciężył Saracenów, wkrótce zaczął burzyć obrazy, skazał na śmierć sług Ireny żony swojéj, iż nie wyrzucili z jéj komnat obrazów. Zerwał klejnotami osypaną złotą koronę z głowy posągu Zbawiciela, ofiarowaną od Maurycego cesarza do kościoła S. Zofii i jak tylko włożył ją na swoje czoło, morowe plamy okryły ciało jego i tegoż dnia umarł 780 r.

Irena z małoletnim synem Konstantynem V. 3 lata rządziła państwem. Ta niewiasta słynęła z cnót i występków. Wtrąciła braci męża swego do klasztoru; lecz gdy w nim spisek uknuli, wydarła im ży-

cie, tegoż losu doznał syn jéj własny Konstantyn, któremu kazała wyłupić oczy, iż zamyślał usunąć matkę od tronu, wkrótce on umarł. Irena za poradą S. Tarazyusza patryarchy skłoniła Papieża Adryana do zwołania w Nicei VII. soboru powszechnego 787 r. 377 biskupów nań przybyło, którzy pod przewodnictwem posłów papieżkich Piotra arcy-kapłana Rzymskiego i Piotra opata klasztoru S. Saby, na 7 posiedzeniach potępili obrazoborców kacerstwo 61 rok bytu liczące z 726 r. nastałe. Sobór Frankfurtski 794 roku przez 300 biskupów odprawiony cześć obrazów odrzucił łącznie z wyrokiem o niéj VII. soboru, nie rychło jednak biskupi napojeni zdaniami z ksiąg Karolińskiemi zwanych, dali się uspamiętać. Obrazobórskie kacerstwo ustało na Wschodzie po 130 latach swego istnienia za rządów świątobliwéj cesarzowéj Teodory 857 r. Wznawiali je Petrobuzyanie Albigensi i Waldensi w XIII. wieku, Wyklefiści i Hussyci w XV., Kalwini w XVI. Irena stawiała kościoły i klasztory, z tego względu kościelni dziejopisowie przezwali ją drugą Heleną. Karol W. dla połączenia Wschodu z Zachodem chciał poślubić Irenę, dworzanie tém się oburzyli i Nicefora kanclerza 802 r. cesarzem obwołali, który po zabraniu skarbów téj cesarzowéj, wygnał ją na wyspę Lesbos, gdzie z nędzy umarła 803 r.

Na początku VIII. wieku Francyą rządził Karol Martel syn Pepina Herystala (budowniczy stajen) i Arpaidy żony jego. Pepin Herystal grubym zwany dla otyłości, pokonał w bitwie Chilperyka II. i na jego miejsce Klotaryusza IV. królem ogłosił, sam rządził krajem pod jego imieniem. Po śmierci jego Chilperyk na tron przywrócony, u którego Karol Martel był rządcą pałacowym. Wysłany przeciw Saracenom, zwyciężył tych najezdników 732 r. między Tours miastem i Piktawą, których w 7-dniowéj bitwie 375,000 z wodzem Abderamem zginęło. Grzegorz III, Papież nazwał Karola młotem (Martel) niewiernych i zbawcą Europy zachodniéj. Podbił on i nawrócił przez

S. Bonifacyusza Fryzonów. Nieprzychylnym się okazywał duchowieństwu i zakonnikom. S. Bonifacy zwał go łupieżcą dóbr kościelnych. Owcześni dziejopisowie twierdzą, iż je rabował z potrzeby utrzymania wojska dla obrony kraju od sąsiedzkich nieprzyjaciół. Senechilda żona Karola uknuła spisek dla przywrócenia królewskiéj rodziny Merowingów, zniweczył on przed śmiercią 741 r. takowy spisek i zostawił państwo starszemu synowi Pepinowi, młódszy zaś brat Pepina Karoloman Benedyktynem w klasztorze Kassyńskim został.

Pepin II. jako rządca pałacowy kierował państwem do 752 r. w imieniu Chylderyka III., ostatniego potomka Merowingów. Przywrócił duchowieństwu dobra od Karola Martela zabrane. Zniewolił uprzejmością lud i żołnierzy, przedniejsi panowie Francyi obrzydziwszy gnusnego króla Childeryka III. zmównie z Pepinem wysłali do Zacharyasza Papieża posłów badając podstępnie, komu przystoi być królem, czy wykonawcy władzy królewskiéj, czy temu, co nosi tylko imie króla? Papież odpowiedział, że ten się zwać powinien królem, kto pełni obowiązki jego. Pepin nim wybrany, a Childeryk III. wtrącony do klasztoru, po trzech latach w nim życia, umarł 752 r. Gdy Longobardowie Rzym najechali, Szczepan II. Papież uciekł do Pepina, który z wojskiem wtargnął do Włoch, zwyciężył Astolfa ich króla pod Tyczynem i zdobyte u Longobardów 22 miasta z Raweńskim Exarchatem darował Papieżowi 754 r. Odtąd się poczyna nowe Państwo Europejskie zwane kościelném, lub dziedzictwem Piotra S. Już za Grzegorza W. stolica Rzymska liczyła 23 posiadłości w rozmaitych krajach, Pepina darowizny zamieściły Papieżów w rzędzie władców ziemskich i opiekunów krain Włoskich. Dziejopis Miller i Wolter nawet twierdzą, iż bez Papieżów nie byłoby Rzymu i chrześcijanstwa dotąd. Cesarz Konstantyn Kopronim domagał się zwrótu sobie Lombardyi, Pepin jemu odpowiedział że Frankowie nie dla Greków; ale dla Piotra S. krew przelewali.“ Umarł Pepin II. r. 768.

Karol W. rządy objął po swoim ojcu Pepinie, krótkim dla nizkiego wzrostu nazwanym (2) 54 odbył wojenne wyprawy. Adryan Papież doń się udał, aby uskromił Dezyderyusza króla Longobardów, który pozabierawszy liczne miasta, do Rzymu ciągnął, syn jego Adelchis obwarował Alpejskie wąwozy, Karol je zdobył, odegnał Dezyderyusza Rzym oblegającego i w tym grodzie uobecnił wielkotygodniowe nabożeństwo, powiększył nadanie krajów Papieżowi, które na pargaminie spisał i na grobie S. Piotra złożył 774 roku. Leon III. po uniknieniu śmierci od spiskowych do Karola w Paderbornie sejmikującego pośpieszył. Oba do Rzymu przybyli, Leon usprawiedliwił się z czynionych mu zarzutów przysięgą 809 r. wykonaną w obec Duchowieństwa, a potwarcy wygnaniem ukarani. Tenże Papież uwieńczył na cesarza Karola W. 800 r. 25 grudnia. Poważał on duchownych, podniósł nauki, zakładał szkoły, 366 klasztorów, ile dni w roku się liczy, zbudował. Wzbronił świeckim sędziom wyrokować w sprawach duchownych i w tym celu ponowił tę ustawę Gelazyusza i Sylwestra 1 Papieżów. Zachował mierność w pokarmie i napoju, księgi o Mieście Bożém S. Augustyna z rąk nie wypuszczał, krótko i na twardéj pościcieli sypiał. Poważali go sąsiedni królowie. Al-Raszyd wódz Saracenów przysłał mu klucze od grobu Chrystusa, piérwszy zegar ścieny, słonia białego i pielgrzymami chrześcijańskiemi opiekować się przyrzekł, 30 lat wojował z Saxonami, którzy siedmkroć nań powstawali, wielu ich wyciął, wodza Witykinda z przedniejszymi Saxonami nawrócił. Umarł 814 r. 28 stycznia, pochowany w Akwizgranie z księgą Ewangelii, usadowiony na złotym tronie i z koroną złotą na głowie. Cesarz Otton 1,001 r. tak go znalazł w grobie, 1844 r. znaleziony w nim ogromny skilet Karola W. w złotogłów uwiniony, inne zaś ozdoby zginęły.

W Hiszpanii po 10-letniém okrutném panowaniu Wityzy króla Gotów, Roderyk z Korduby tronem owładał. Synowie jego poprzednika Ebas i Sysebut uciekli do Juliana ich stryja, rządcy Ceuty, w Afryce, który się obraził zniewagą haniebną od króla Ro-

deryka córce jego Kabie wyrządzoną i wezwał Muzę Emira Saracenów do Hiszpanii, wódz jego Taryk wylądował z 120,000 żołnierzy przy skale Kalpe od jego imienia Gibraltarem przezwanéj (Gebel el Tarik). Roderyk 8 dni z nim walczył pod Gwadaletą miastem i 26 lipca 711 roku poległ, żołnierze jego się rozpierzchli. Taryk zdobył Kordubę przy pomocy Żydów, zabrał ogromne skarby i 25 drogich koron Gotskich królów. Muza 30,000 jeńców chrześcijańskich do Damaszku odesłał, Saraceni z pół-milionowém wojskiem do Gallii wtargnęli; ale Karol Martel zbił ich pod miastem Tours i szczątki przegnał 732 roku.

Pelagiusz król Gotów w górach Asturyjskich zwyciężył Alchama wodza Saracenów i przez 19 lat im się opierał. Umarł ten bohater powszechnie żałowany 737 roku. Zięć jego Alfons I do 757 roku z niemi walczył. Król Froila okupił pokój. Następcy jego Aureliusz i Maurega haracz Saracenom płacili. Alfons II. zwany wstydliwym wstąpił na tron 791 r, po Weremundzie, Saracenów aż do Lizbony przegnał i zniósł podatek 100 dziewic corocznie im dawanych, 50 lat chwalebnie panował. Umarł 842 roku.

Arabowie usadowieni w Hiszpanii brali podwójny podatek od chrześcijan, kościoły ludniejszych okolic po 25 f. srebra dawały, klasztory 50, katedry 100 f., kapłani w zamkniętych kościołach mszę odprawiali, gdy zaś je otwierali, 10 f. srebra kary płacili. Roczny haracz z Hiszpanii wynosił 625 f. złota, 20,000 grzywien srebra, 10,000 koni, tyleż mułów, 1,000 mieczów, pancerzy, włóczni i t. d.

W 7 królestwach Anglii wiara i nauki się rozkrzewiały w miarę pomnażanych szkół i klasztorów. Ina król Westexu nadał 726 roku swoim poddanym sprawiedliwe prawa, zwiedził w 37 roku panowania swego Rzym, założył w nim szkołę duchowną dla Anglików i przyrzekł płacić daninę, zwaną groszem S. Piotra, naśladował go Offa król Mercyi, zabójca w 757 roku Etelberta króla stryja swojego, surowie jednak pokutował aż do śmierci przypadłéj 790 r. Egbert następca jego połączył wszystkie królestwa

i rozkazał nazywać wyspę Brytanią Państwem Angielskiém od 800 roku.

W miarę prześladowania wiary od Arabów w Hiszpanii, ona się krzewiła w krajach niemieckich. Po śmierci Ruperta S., biskupa Salcburga 727 roku, Korbian Paryżanin 3 lata nawracał Bawarów, umarł 730 roku biskupem Fryzyngskim. Wilisbrod Anglik od 696 roku, przez 50 lat krzewił wiarę u Fryzonów. Wulfram złożywszy biskupstwo Sennoneńskie 5 lat pomagał Wilisbrodowi w pracach apostolskich. Winfryd, czyli Bonifacy Anglik, Niemiecki Apostoł, 680 roku urodzony, za błogosławieństwem Grzegorza II. Papieża 13 lat opowiadał Ewangelią w Turyngii, Fryzyi i Hessyi. Grzegorz mianował go Mogunckim arcy-biskupem 732 roku po Gerwiliuszu zrzuconym za świętokupstwa, z władzą nad 12 biskupstwami Niemieckiemi. W Bawaryi na prożbę Odillona xiążęcia 4 dyecezye zwiedził dla naprawy karności upadłéj. 774 roku przewodniczył soborowi Swessyoneńskiemu i na nim potępił Alberta urojonego proroka i Klemensa Irlandzkiego biskupa, odrzucającego biblią i dzieła Ojców SS. 70 letni Bonifacy skończył życie męczeństwem 5 czerwca 755 roku, od pogan Fryzońskich z 52 kapłanami nad rzeką Bordną podczas udzielania chrztu nawróconym, pochowany w Fuldzie. Dla opowiadania Ewangelii Saxonom Karol W. posłał missyonarzy Sturma Opata Fuldy, Willeharda kapłana i Ludgera biskupa Munsterskiego. Uposażył ten cesarz dla Saxonów biskupstwa: Osnabryskie, Paderborńskie i Bremeńskie.

W półowie VIII. wieku za staraniem Karola W. Karasz i Chetymer Xiążęta Karyntyi z poddanymi swojemi chrzest przyjęli. Arno i Wigiliusz arcibiskupi Salcburgscy część Pomorzan nawrócili. Założone klasztory w Anglii i Irlandyi najwięcéj posyłały missyonarzy w VIII. wieku do Francyi i Niemiec.

Kacerstwa VIII. wieku.

Kacerze Ikonoklaści, czyli obrazobórcy tak nazwa-

ni, iż wizerunki Zbawiciela, Bogarodzicielki i Świętych niszczyli i czci im uwłaczali, w 723 roku się zjawili. Żyd Sarantapeuchus wmówił Jezydowi władcy Saracenów, iż 30 lat będzie panował, gdy z kościołów chrześcijańskich obrazy wyrzuci. Jezyd wkrótce zabity został, syn jego Ulida na śmierć skazał urojonego proroka Sarantapeucha. Leon z Izauryi za namową takoż żydów berło mu wróżących, gdy jeszcze był pasterzem, zostawszy cesarzem 736 r., kazał obrazy z kościołów powyrzucać, S. German patryarcha Carogrodzki i Grzegorz II. Papież usiłowali go powściągnąć od téj bezbożności; lecz on zamiast usłuchania rady z największém okrucieństwem przeciw katolikom się srożył. Syn jego Konstantyn Kopronim i wnuk Leon IV. wytrwale ich dręczyli. VII. sobór powszechny w Nicei zwołany potępił to kacerstwo, trwało jednak ono lat 130 i za rządów pobożnéj Teodory cesarzowéj ustało. Z 338 biskupów przymuszonych do podpisania wyroku Leona dla zagłady obrazów, znaczny ich poczet odwołał swój podpis.

Biskupi: Elipand Toledański i Felix Urgielski nauczali w 782 roku, że Jezus Chrystus był tylko przysposobionym Synem Bożym pod względem natury ludzkiéj i 20,000 liczyli swoich zwolenników. Sobory Ratyzboński 792 roku, Frankfurtski 794 r. i Rzymski 799 r. zwoływane, potępiły wskrzesicieli Nestoryanizmu. Felix nieszczerze odwołał swoje błędy, Elipand trwał w nich aż do śmierci.

Zagorzały Adalbert biskup Francuzki i Klemens Irlandzki kapłan rozsiewali niezdarne urojenia, piérwszy głosił, że za pomocą otrzymanéj od Anioła relikwii wszystko może u Boga wyjednać i rozgrzeszał lud bez wysłuchania spowiedzi, rozdawał swoje paznogcie i włosy jako świętości. Drugi odrzucał Pismo S. i soborne wyroki, twierdził takoż, że Chrystus po zmartwychwstaniu wywiódł z piekła wszystkich potępionych, oba wyklęci na soborze Rzymskim 745 roku zwołanym.

Pisarze Kościelni.

S. Beda pospolicie wielebnym zwany w Szkocyi się urodził 673 roku, 7-letni młodzieniec umieszczony i wychowany w klasztorze Jarowskim, w 30 leciech kapłanem został 702 r. Całe życie poświęcił naukom i zgłębianiu Pisma S. Umarł 735 r., żył 63 lata. Dzieła jego w 8 tomach zawierają dzieje kościelne Anglii, wykład Pisma S., żywoty SS. wyznawców i męczenników i t. d.

S. Bonifacy Winfrydem także zwany, Benedyktyn, urodził się 680 roku, wysłany od Grzegorza III. roku 719 do Niemiec dla opowiadania wiary, w 732 roku już był arcy-biskupem Mogunckim. Umęczony od pogan Fryzów 755 roku. Zostawił pasterskie listy i gorliwe kazania, 1629 roku wydrukował ich zbiór X. Martenne.

Alkuin urodził się 735 roku w Hrabstwie Jorkskiém, po skończonych naukach pod przewodnictwem S. Bedy, został dyakonem i zakonnikiem w klasztorze Jorkskim, wezwany na dwór Karola W., był jego radcą, zwierzchnikiem naukowych zakładów, i otrzymał 3 opactwa. Ułożył doręczny wykład Pisma S., rozprawy liturgiczne, w dziełach jego istnieje głęboką znajomość ojców kościoła i mędrców pogańskich. Zostawił 233 listy o moralności, religii i polityce. Umarł w Turońskiém opactwie 804 roku.

Paweł Warnefryd z Fryulu, kościoła Akwilejskiego dyakon, ułożył w 6 księgach dzieje Longobardów, hymn ku czci Jana S. Chrzciciela *Ut queant laxis*, uczęstniczył w buncie Adelchisa syna króla Dezyderyusza przeciw Karolowi W., doradcy namawiali go, aby kazał Pawłowi rękę uciąć, który im odpowiedział: gdzież ją znajdziemy tak wprawną do pisania dziejów? Osiadł Paweł w Kassyńskim klasztorze 787 roku, i w nim umarł 801 roku.

Eginhard Niemiec, wychowany na dworze Karola W., był jego sekretarzem i zięciem. Po śmierci dobroczyńcy swego za uzyskaném pozwoleniem żony Emmy, zbudował opactwo Selegensztadzkie i w niém

świątobliwie umarł 839 roku. Skreślił pracowicie dzieje Karola W. i kronikę Francyi.

Uczony Paulin Niemiec wyniesiony 777 roku na Patryarchę Akwilejskiego za staraniem Karola cesarza, zbijał marzenia Elipanda i Felixa, kacerzy. Ułożył dowodną rozprawę o Trójcy S. Skończył życie 804 roku.

Teodulf Got szacowany od Karola W. dla głębokiéj nauki, wyniesiony na biskupstwo Orleańskie 793 roku, ułożył jego testament 811 roku. Ludwik I. pobożny syn Karola uwięził go w mieście Anwersie za sprzyjanie Bernardowi Włoskiemu królowi, napisał hymn *Gloria, laus et honor*, i nócił go podczas processyi w kwietną niedzielę przechodzącéj około jego więzienia, Ludwik ucieszony tym śpiewem wypuścił go na wolność. Umarł ten pasterz 821 roku i zostawił 2 rozprawy o chrzcie i Duchu S.

Egbert arcy-biskup Jorkski z królewskiego rodu, wychowany w klasztorze napisał rozprawę o kapłaństwie i 4 księgi prawideł pokutnych. Umarł 765 roku.

Karol W. cesarz zostawił wielki zbiór uczonych i religijnych listów, sam biegły w naukach, wielkim był opiekunem uczonych, czytywał i słuchał wykładu Pisma S. W podeszłych latach się nauczył pisać w opak ówczasowemu zwyczajowi rycerzy, którzy monogrammatami się podpisywali, ten zwyczaj i w późniejszych wiekach istniał (3).

S. Chrodegang biskup Metzki, zmarły 766 roku, posłował od Pepina króla Francyi do Szczepana III. Papieża, który Palliuszem go zaszczycił. Ustanowił kanoników regularnych i podał im wypracowane przezeń 34 ustawy życia spólnego.

S. Jan w Damaszku (696—780 roku) urodzony, był sekretarzem Kalifa Abdel-Meleka. Udany przed nim od Leona Izaura cesarza Wschodu nań zagniewanego, że na obronę obrazów pisał, postradał urząd i rękę, podanie głosi, iż Matka Boska do której był wielce nabożnym, ją mu wróciła. Przepędził ostatek życia w klasztorze Palestyńskim S. Sabby. Z dzieł jego

doszły czasów naszych: Dokładny rys Chrystyanizmu, o zgodności utworów ojców kościoła z Pismem S., rozmowy chrześcijanina z Muzułmanem, traktaty o czci obrazów i najświętszéj Maryi Panny, o Trójcy Stéj, rozprawy o poście obrazach, kacerstwach i 7 grzechach głównych. Jan patryarcha Jerozolimski wyrzucił z rozpraw jego bajkę od kacerzy wścibioną o wyzwoleniu duszy cesarza Trajana z piekła błagalną modlitwą S. Grzegorza W. Ten Papież chwalił wymiar sprawiedliwości Trajana wdowie, ale o duszy jego w swoich rozmowach nie wspomniał.

Teofan mąż szlachetnego rodu, obrał stan zakonny. Bronił gorliwie czci obrazów na VII. powszechnym soborze. Leon cesarz udręczonego Teofana więzieniem wygnał na wyspę Samotracką, gdzie świątobliwie umarł 818 roku. Zostawił duchowne roczniki państwa wschodniego.

S. German patrycyusz obrany Konstantynopolitańskim patryarchą 715 roku, bronił znieważonych obrazów. Leon Izauryk zstrącił go ze stolicy i wygnał. Umarł ten zacny pasterz w 95 r. życia 739 r. Zostawił 3 listy o czci względnéj obrazów udowodnionéj Pismem S. i wyjątkami z dzieł ojców kościoła.

Sobory VIII. Wieku.

Jeden tylko VII. powszechny sobór w Nicei się odbył, zwołany 787 roku przez Adryana I. Papieża na prożbę Ireny cesarzowéj i S. Tarazyusza patryarchy. Dwaj posłowie Rzymscy Piotr arcy-kapłan kościoła Rzymskiego i Piotr opat klasztoru S. Saby jemu przewodniczyli, 377 biskupów, 100 kapłanów nań przybyło. Podczas drugiego posiedzenia 10 biskupów odwołali podpisy na wyrzucenie obrazów. Na 6 posiedzeniu potępiony został wyrok soboru przez obrazobórców odprawionego, że Eucharystya prawdziwym jest obrazem Chrystusa. Soborni biskupi odpowiedzieli na to bluźnierstwo, że ona nie obraz; ale rzeczywistego Chrystusa Boga i człowieka zawiera.

Na 7 odczytano wyrok, że obrazy wszędzie powinny się mieścić, im się należy część względna, nie zaś pokłon Bogu tylko jednemu właściwy. Papieże odbyli w Rzymie 11 soborów, po innych miastach biskupi 28 ich odprawili, w przedmiotach obyczajów i wiary się tyczących.

Zwyczaje, Ustawy kościelne i Karność.

W VIII. wieku prócz katechizmów rozpowszechniały się kazania parafialne. Biskupi z powinności urzędu swego wykładali Pismo S. i wyjątki z dzieł ojców kościoła sposobem homilijnym. Paweł dyakon Akwilejski ułożył wzorowy zbiór ojców kościoła Łacińskich i Greckich. Sobory zwykle naprawiały rozprzęgłą karność. SS. Bonifacy i Beda powstawali na zagęszczone do miejsc cudownych pielgrzymki, zwłaszcza niewiast Angielskich, które psuły obyczaje płci żeńskiéj, dla ich zawstydzenia przywodzą, że poganie w Saxonii wieszali mężatek i panien rozwięzłych po zadanéj im chłoście od kobiet. Duchownym wzbroniono polować, na biesiady uczęszczać, w kościele czytać niepotwierdzone przez biskupów żywoty świętych. Swieckim osobom pod klątwą zakazano wrożyć, szeptaniem leczyć choroby, nosić amulety i węzły od czarów, naruszać groby. Zakonnicy trudnili się czytelném przepisywaniem ksiąg duchownych i naukowych, uprawą ogrodów, śpiewem psalmów, żywieniem ubogich i pielgrzymów, przewodnictwem i dozorem w szkołach klasztornych młodzieży. Oni nabyli wielkie przywileje od władców i najwyższych pasterzy. Kary zwyczajne były na chrześcijan za przestępstwo praw kościelnych, posty, modły, jałmużny, wykup jeńców, nieuległym władza świecka wzbraniała zaciągać się do żołnierki i kojarzyć małżeńskie związki. Benedykt Anglik opat Leryński odbywszy 4 pielgrzymki do Rzymu rozkrzewiał w świątyniach Anglii i Francyi śpiew poprawny i Rzymskie obrzędy. Inny Benedykt syn Ajgiulfa hrabiego Magielonu opuściwszy służbę wojskową i dworską wy-

budował z dostatków swoich opactwo Anieńskie w dobrach ojca na 1,000 zakonników, ułożył przydatkowe prawidła do benedyktyńskiéj ustawy (*Codex regularum*), ściśle sam z towarzyszami je zachowywał i wznowił w klasztorach S. Benedykta z Nursyi dawną karność zakonną upadłą. Chrodegang biskup Metzki przeistoczył katedralnych kanoników i obowiązał ich ustawą przezeń ułożoną, żyć wspólnie na wzór zakonników.

WIEK IX.

Najwyżsi Pasterze Kościoła Powszechnego.

W przeszłém stóleciu, to jest 795 roku obrany Papieżem S. Leon III. rządził kościołem do roku 816. Po nim wyniesiony na Stolicę Rzymską Szczepan V, dyakon Rzymski 22 czerwca 816 r., 7 m. i 2 dni nią kierował. Zwiedził Francyą dla ukoronowania Ludwika I cesarza i Hermengardy jego żony. Umarł 24 stycznia 816 roku.

S. Paschalis I. Rzymianin jednomyślnie powitany najwyższym pasterzem 25 stycznia 817 roku. Ludwik I. cesarz zatwierdził darowane Stolicy Piotrowéj kraje od Pepina i Karola W., sam zaś Korsykę i Sardynią lennem prawem jéj nadał. Paschalis wyklął cesarza Leona Izaura obrazobórcę i dał przytułek ściganym Grekom broniącym czci obrazów. Koronował na Wielkanoc 823 roku w Rzymie Lotaryusza I. syna Ludwika cesarza. Wykup u Saracenów licznych jeńców, naprawa kościołów, hojne jałmużny chlubnie znamionowały rządy Paschalisa, który umarł 11 maja 824 roku, 7 lat, 3 m. i d. 9 siedział na Stolicy Rzymskiéj.

Wybór Eugeniusza II. brcy-kapłana Rzymskiego zakłócił Zozym 10ty narzut. Lotaryusz go wygnał

z pomocnikami, Papież wrócił im dobra na skarb wzięte. Błędnie późniejsi dziejopisowie jemu przyznają ustawę pławienia winowajców dla dójścia prawdy, 3 lata, 2 m. i d. 22 zarządził kościołem. Umarł 27 sierpnia 827 roku.

Walenty narzut 40go dnia po swojém wyniesieniu na stolicę umarł, 827 roku 21 września.

Grzegorz IV. kapłan Rzymski 15 grudnia 827 roku poświęcony na Papieża, zwiedził Francyą 833 r.; ale nie zdołał pogodzić Ludwika I., cesarza z jego synami. Uroczystość Wszystkich Świętych poczęto obchodzić przez Bonifacyusza IV. na cały kościół rozciągnął. Obwarował miasto Ostyą dla odparcia Saracenów w Sycylii usadowionych. Umarł 11 stycznia 844 roku, 17 lat przewodniczył kościołowi.

Sergusz II. Rzymianin, 17 stycznia 844 roku obrany, miał współ-zawodnika na Papieztwo Jana dyakona 11go narzuta, lud go wygnał z pałacu Lateraneńskiego. Lotaryusz cesarz i Drogon stryj jego biskup Metzki roztrząsali wybór Sergiusza. Prawym namiestnikiem Chrystusa uznany, 3 lata i d. 1 rządził bogobojnie Stolicą Apostolską. Umarł 27 stycznia 847 roku.

S. Leon IV. kapłan Rzymski 29 stycznia 847 r. obrany, użył skarbów kościelnych na wzniesienie wałów, odparł i rozproszył Saracenów, obwarował Watykan, przyozdobił kościoły, używszy na te roboty 3.861 f. sreba i 216 f. złota. Siedział na Stolicy Piotrowéj 8 lat, 5 m. i dni 20 Umarł 17 lipca 855 roku.

Benedykt III. kapłan Rzymski 18 lipca na Papieża poświęcony, 2 lata, 8 m. i d. 21 piastował tę dostojność. Znalazł współ-zawodnika Anastazego, który od Leona IV. z kapłaństwa był złożony, ten 12ty narzut wkrótce od ludu przegnanym został. Etelwolf król Angielski złożył w hołdzie osobiście Papieżowi złotą koronę 4-futową i 300 mark złota corocznie opłacał na ozdoby kościołów Rzymskich. Umarł Benedykt III. 8 kwietnia 858 roku.

S. Mikołaj I. Rzymski dyakon syn Teodora 24 kwie-

tnia 858 r. wyniesiony na Papieża, długo się ukrywał w kościele S. Piotra i niechętny nań poświęcony został. Za rządów jego Focyusz owładał stolicą Carogrodzką po zstrąceniu S. Ignacego patryarchy przez Bardasa wuja Michała III. cesarza. Mikołaj wyprawił posłów 860 r. dla zbadania téj sprawy, którzy przekupieni zostali, ale przezorny Papież innych nadesłał pełnomocników 866 r. piérwszych zaś wyklął, nieprzypuszczeni do Konstantynopola nowi posłowie do Rzymu powrócili. Wyklęty na Soborze Rzymskim Focyusz 863 r nawzajem wyklął Mikołaja i zawyrokował, że z przeniesiem Stolicy Państwa z Rzymu do Konstantnopola, piérwszeństwo i przywileje kościoła powszechnego doń z Rzymu przeszły. Odtąd się poczęło rozdwojenie kościoła. Mikołaj Papież szanując święty związek małżeński unieważnił rozwód Lotaryusza I. cesarza z Tytbergą zawyrokowany na Soborach Akwizgrańskim i Metzkim, ślub zaś z Waldradą nałożnicą za niebyły ogłosił a dwóch arcybiskupów Gunther'a Kolonskiego, brata Waldrady i Teutgalda Trewirskiego sprawców rozwodu, oskarzonych przez S. Adona arcybiskupa Wienenskiego z pasterstwa złożył, Lotaryusza króla wyklął. Przyjął świetne poselstwo 866 roku Bogorysa króla Bulgarów, który się ochrzcił z wielu poddanymi, za namową pustelnika Teodora Kotara i S. Metodyusza, Mikołaj Papież posłał na żądanie jego biskupa i kapłanów łącznie z dowodnemi odpowiedziami na 106 zarzutów Bogorysa tyczących się wiary, 867 r. uwiadomił listem pasterskim biskupów Francuzkich licznie zgromadzonych na sobór Trekaseński (Troyes) o niesnaskach z Focyuszem. Po chwalebnych rządach przez 9 lat 7 m. i d. 20 żyć przestał 867 r. 13 listopada. Współwieczni dziejopisowie wielkim go nazwali.

76-letni Adryan II. dwakroć już wybierany, po śmierci Leona IV i Benedykta III. usuwał się od przyjęcia godności pasterskiéj; lecz za trzecim wyborem zmuszony przyjąć rządy Stolicą Apostolską 14 grudnia 867 r. 4 lata i 11 m. był Papieżem. Lotaryusz król Lotaryngii, syn Lotaryusza cesarza wyklę-

ty od Mikołaja I. prosił rozgrzeszenia u Adryana, który po wysłuchaniu jego przysięgi, iż oddalił nałożnicę Waldradę, dał mu podczas mszy, świętą kommunią łącznie z dworzanami na świadków wezwanymi, ukarał Bóg ich świętokradztwo; bo wszyscy nagle poumierali, cesarz po jednomiesięcznéj chorobie życie skończył 869 r., Adryan wysłał 869 r. 10 posłów do Konstantynopola na VIII. powszechny sobór, który przywrócił na stolicę patryarszą S. Ignacego, a Focyusza złożył. Bazyli cesarz wysłał go do klasztoru. S. Ignacy wcielił Bułgaryą do swojéj owczarni, ztąd spór powstał z Adryanem, który po uwięczeniu w Rzymie na cesarza Ludwika II., umarł 30 listopada 872 roku.

Jan VIII. archidyakon Rzymski Papieżem obrany 14 grudnia 872 r. lat 10 i d. 2 trzymał ster kościoła. Zawarł pokój z Saracenami, którzy pustoszyli państwo kościelne i przyrzekł im płacić 25,000 mark złota corocznie, po nieotrzymaniu pomocy od Ludwika łysego. Na usilną prożbę cesarza Wschodu Bazylego zatwierdził patryarchą Focyusza po śmierci S. Ignacego w 877 r. Dwóch koronował władców. Ludwika łysego r. 875 i Karola grubego w 880 roku. Pozwolił S. Metedyuszowi odprawiać nabożeństwo i mszę swiętą w języku Sławiańskim i zatwierdził przezeń na teńże język tłómaczoną Biblią. Dla słabości umysłu gmin przezwał Jana VIII. zniewieściałym, ztąd kronikarze Maryan Szkot i Marcin Polak umieścili w swoich dziejach wymyśloną bajkę, że Jan był niewiastą. Uczony Rzymski bibliotekarz Anastazy, Baroniusz i protestanscy nawet światli dziejopisowie dowodnie temu przeczą. Umarł Jan Papież 15 grudnia, 88 roku.

Marcin II. albo Maryn I. 23 grudnia 882 r. wstąpił na Stolicę Rzymską, rok 1. i 5 m. nią rządził. Cofnął potwierdzenie Jana VIII. udzielone Focyuszowi na patryarchę Konstantynopolitańskiego. Umarł 884 roku.

Adryan III. Rzymianin po swojém wyniesieniu na Papieża 884 r. w maju, rok 1 i 4 m. rządził ko-

ściołem. On piérwszy zamienił swoje imie Agapita na Adryana. Umarł 885 roku.

Szczepan VI. Rzymianin przed swojém wstąpieniem na stolicę w 885 r. 30 września zwany Bazylim, 5 lat i 11 miesięcy był Papieżem. Żywił ubogich i sierot podczas głodu, wybierał przykładnych pasterzy na biskupstwa. W liście do Bazylego cesarza, który groźnie nastawał, aby potwierdził Focyusza wskazał granicę władzy ziemskiéj i duchownéj. Umarł Szczepan powszechnie opłakiwany 7 sierpnia, 891 roku.

Dotąd kapłani i dyakonowie osiadali na stolicy Rzymskiéj, po śmierci Szczepana VI., biskup Portueński Formozus ją posiadł 19 września 891 roku, ten gorliwy pasterz 4 lata 7 miesięcy rządy kościoła sprawował. Uwieńczył na cesarza Arnulfa I., który narzuta Sergiusza z Rzymu wygnał. Umarł w kwietniu 896 r. Rokoszanie osadzili na Stolicy Rzymskiéj Bonifacyusza VI., 15 dni tylko nią rządził.

Szczepan VII. usadowiony na stolicy 896 roku za usilném staraniem Adalberta rządcy Tuścii, po wygnaniu Bonifacyusza VI., kazał wydobyć z grobu Formoza i sądzić, iż śmiał przywłaszczyć dostojność Papieżką, po zwleczeniu szat, ucięciu trzech palców i głowy, do Tybru wrzucono jego ciało, przyjaciele Formoza uwięzili 897 r. Szczepana i śmierć mu zadali po 14 miesięcach nieprawych jego rządów kościołem.

Roman 20 sierpnia 897 r. na Papieża wyniesiony, zniósł wyroki Szczepana VII. na Formoza uchwalone i 4 tylko miesięcy był najwyższym Pasterzem. Umarł 897 roku.

Teodor II. po 20 dniach rządów Stolicą Rzymską umarł 3 marca 898 roku.

Jan IX, 15 lipca obrany, zniósł na soborach w Rzymie i w Rawennie zwołanych, wyroki Szczepana VII. na Formoza wydane, w obec biskupów i Rzymskich kapłanów. Klątwą pogroził samowolnym zmarłych Papieżów, lub biskupów spadkobiercom. Kapłan Sergiusz przemocą się wdzierał na stolicę, lud Rzymski

wypędził go z miasta. Jan IX. rok 1 4 m. i d. 15 władał kościołem. Umarł 30 listopada 900 roku.

Benedykt IV. Rzymianin w grudniu 900 r. przed końcem IX. stólecia wyniesiony na Papieża. Rządy jego litością nad ubogiemi oznaczone sięgły X. wieku żelaznym przezwanego z przyczyny wycieczek Saracenów, Węgrzynów i Normanów, którzy rabowali miasta, kościoły i klasztory, niszczyli księgozbiory i pomniki. Na schyłku jego ścieśnili wybor Papieżów i prawie ich narzucali możniejsi władcy. Kilku najwyższych pasterzów oznamionowali siebie nieodpowiednymi swojéj dostojności rządem i postępowaniem. Niedopuścił im Bóg uczynić rozdziału kościoła przezeń; lecz nie przez ludzi ułomnych rządzonego. Umarł Benedykt IV. Papież 30 października 903 roku, 3 lata i 2 m. zasiadał na stolicy Rzymskiéj.

Stan, Wzrost i prześladowanie Kościoła w Państwach Wschodnich i Zachodnich.

Nicefor po wygnaniu Ireny 803 roku zostawszy wschodnim cesarzem sprzyjał obrazobórcom i mordował katolików. Bardasowi dowódcy wojsk jego za wszczęty rokosz obiecał przebaczenie, gdy przed nim się stawił, kazał go oślepić. Pokonany od Saracenów, płacił 33,000 sztuk złota rocznéj daniny. Spustoszył Bułgaryą, król jéj Klam w zasadzce zniósł półki wschodnie, samego cesarza zabił 28 lipca 811 roku i pił z czaszki głowy jego. Przed rozpoczęciem walki Nicetas strażnik, rzekł Niceforowi: cesarzu wszyscy nas nienawidzą, jeśli przegramy bitwę, co wówczas poczniemy? Ten mu odpowiedział, nie rokuj nic dobrego z Nicefora, Bóg zatwardził jego serce na wzór Faraona.

Stauraz syn Nicefora obiecał nienaśladować ojca w prześladowaniu katolików; ale naród niewierząc jego słowu, powołał na tron Michała Kuropalata 811 r., który przyrzekł zachować ustawy 7 soborów powszechnych i wygnać obrazobórców, ci kacerze usi-

łowali gmin omamić zmyślonym cudem. Gdy patryarcha S. Nicefor modlił się z ludem w kościele SS, Apostołów, straszny powstał łoskot i wzruszył się grób Konstantyna Kopronima stronnika obrazobórców, którzy silnie wrzasnęli: „Powstań cesarzu i ratuj nas ginących“ lud się przeląkł; lecz wkrótce ochłonął po ujęciu szalbierzy kamień grobowy podnoszących, od kacerzy namówionych, którzy surową karę odnieśli. Wódz Leon Ormianin stawił przed Michałem cesarzem kobiétę, która udając, natchnioną wołała: „Ustąp tron godniejszemu.“ Żona Michała mężna Prokopia pokonała Bulgarów; lecz gdy oni za namową wodza Leona powstali, Michał nie chcąc przelewać krwi żołnierzy, złożył koronę i w klasztorze osiadł 813 roku.

Leon obwołany cesarzem, po dwóletniém panowaniu zwołał 815 roku sobór i sam nań przyszedł z wielkim orszakiem obrazobórców. S. Nicefor patryarcha i biskupi poznawszy jego zamysł, iż się dopomni wyroku od nich na zniweczenie obrazów, śmiało odrzekli, że się nie godzi roztrząsać uchwał sobornych od Papieża Adryana I. potwierdzonych, rozdąsany cesarz wygnał ich z miasta. Teodor następca usunionego patryarchy Nicefora potępił na zborzyszczu VII. sobór powszechny i rozkazał wyrzucać z kościołów obrazy, cesarz potwierdził jego wyrok, odtąd Ikonoklaści niszczyli wszędzie wizerunki święte, smagali i kaleczyli ich obrońców mężczyzn, dzieci, starców, niewiast, biskupów, kapłanów i zakonników. Nakoniec po 8 latach okrucieństw, cesarz od spiskowych w szaty kapłańskie przebranych był zamordowany 25 grudnia 820 roku, podczas jutrzni przezeń odprawianéj z krzyżem w ręku, którym się bronił od napaśników. S. Nicefor patryarcha uwiadomiony na wygnaniu o śmierci Nicefora rzekł: „że kościół się pozbył wielkiego prześladowcy; lecz państwo wschodnie straciło czujnego władcę.“ Michał II. zająkliwy z rodu patrycyuszów za spisek odkryty na życie Nicefora, na stos był skazany, cesarz na prośbę żony swojéj Teodory przewlekł tę

karę ze względu następującéj uroczystości Bożego Narodzenia, téj saméj nocy Leon od spiskowych zamordowany, którzy Michała z więzienia kajdanami obciążonego na tron wynieśli. Idąc on torem swojego poprzednika prześladował katolików szanujących obrazy, zmuszał ich obchodzić wielkanoc społem z Żydami. Eufemiusz wódz, bunt podniósł i wezwał pomocy Saracenów, którzy zagarnęli Sycylią, Apulią i Kalabryą, kraje podwładne wschodniemu państwu, ten zdrajca przez nich był zamordowany. Ukrócił sobie życie Michał cesarz opilstwem i nierządem 820 roku.

Teofil nastąpił po swoim ojcu 829 roku i zaślubił pobożną Teodorę siostrę wodza swojego Teofoba Persa, zwiększył prześladowanie katolików poważających obrazy, pięćkroć zwyciężony od Saracenów z rozpaczy umarł, lękając się, aby Teofob po jego śmierci nie opanował tronu, ściąć go rozkazał i przyniesioną głowę jego przed skonaniem znieważał, tłukąc ją pięściami. Zostawił 3-letniego syna Michała pod opieką żony Teodory, która lat 15 ogłędnie rządziła państwem. Ona ścigała kacerzy obrazobórców, S. Metodyusz patryarcha wielu ich nawrócił. Jéj rządcy około 100,000 Paulucyanów wygubili, 40,000 tych kacerzy zbiegło do wojska Saracenów i wycieczkami kraje wschodnie pustoszyli. Wódz Teodory Bazyli Macedończyk odpierał mężnie orężem nieprzyjaciół. Nie potrafiła ona uobyczaić syna swojego Michała, opilcem przezwanego. Trwonił on skarby na igrzyska, biesiady i konie, na których sam w szatach patryarszych, dworscy w biskupich i kapłańskich ubiorach objeżdżali ulice i przedrażniali świętokradzko religijne obrzędy dla wyszydzenia pasterzy i wiary. Nieczynny cesarz powierzył rządy państwa wujowi swojemu Bardasowi, który Teodorę siostrę swoję z 4 córkami przemocą do klasztoru wtrącił, przegnał własną żonę i z synową się ożenił. S. Ignacy patryarcha po trzykrotném upomnieniu bezskuteczném, wyklął tego kazirodźcę. Obrażony Bardas złożył go z dostojności patryarszéj, a Focyusza następcą jego przeznaczył bezprawnie 857 roku. Michał cesarz z na-

mowy Bazylego wodza kazał zamordować Bardasa, gmin włóczył jego trupa po ulicach. Lecz gdy doradcy tego zabójstwa pogroził śmiercią, ten zaś go uprzedził i życie jemu wydarł, 867 roku 24 września.

Bazyli obwołany cesarzem od żołnierzy, gdy wchodził do kościoła S. Zofii dla obrzędowanego uwieńczenia, Focyusz na wzór S. Ambrożego, wstrzymał cesarza i naznaczył pokutę za morderstwo na Michale III. przezeń domierzone. Bazyli przywrócił porządek w państwie, zwyciężył 50,000 Saracenów, zbiegłych Greków i kacerzy Paulicyanów pod przewodnictwem swojego patryarchy Chryzochira, którego trzema włóczniami sam przebił spełniając dziwaczny ślub przed bitwą Bogu obiecany, pojmanym zaś renegatom, aby zatrzéć ich chrzest, skóry żywcem pasami zdzierać kazał. Podniecony od Teodora Santabarena zaufanego radcy, uwięził Leona syna swego, rojąc, że on knuje nań spisek, gdy żaden z dworskich nie śmiał go bronić, papuga przemówiła: „iż biedny Leon niewinnie ciérpi,“ ten głos oswobodził syna cesarskiego. Bazyli wysłał biskupa, którego poświęcił patryarcha S. Ignacy, dla nawracania pogranicznych Rusinów. Po śmierci jego 877 roku przywrócił na stolicę patryarszą Focyusza, (którego po swojém wstąpieniu na tron wygnał 867 r., a VIII. sobór powszechny 869 r. go złożył). Powodem téj łaski szczególnéj był uklecony pochlebny wywód rodziny Bazylego z rodu Tyrydata króla Armenii, chociaż wszystkim było wiadomo, że ten cesarz pochodził z wiejskich rodziców w Adryanopolu zamieszkałych i do Macedonii przesiedlonych. Najpiérwszy Bazyli kazał zawiesić dzwony w Carogrodzkich kościołach przysłane w darze od Wenecyanów 872 roku. Umarł ten cesarz przestraszony od łosia na polowaniu, który rogiem zahaczywszy pas zrzucił go z konia, co widząc sługa dworski przeciął pas i tym sposobem od przebodzenia uratował Bazylego; lecz śmiercią przypłacił, iż śmiał miecz podnieść na cesarza. Zgryzoty sumienia z powodu morderstwa sługi i poprzednika swego Michała, zgon mu przyśpieszyły 886 roku.

Zalecił synowi, aby poważał religią i według jéj przykazań postępował.

Leon VI. filozofem zwany, panował do 911 roku, usunął Focyusza i w klasztorze Armeńskim osadził. Wyniósł na patryarchę 887 roku, 16-letnionego brata swojego Szczepana. Ten bogobojny młodzieniec przywrócił potargany związek duchowny z Rzymską stolicą. Jego następca Mikołaj nieprawnie usuniony, iż wyklął cesarza po daremném upomnieniu, który przeciw ustawom kościoła wschodniego, poślubił czwartą żonę Zoe. Leon niepomyślnie walczył z najezdnikami. Węgrzy, Bulgarowie i Saraceni Wschód pustoszyli. Wezwał on na pomoc Turków, którym otworzył drogę do Konstantynopola.

Na Zachodzie panowali synowie Karola W. Najstarszy Ludwik I. pobożnym zwany, cesarzem 814 r. ogłoszony, więcéj urządzeniem duchowieństwa, niż losem poddanych zaprzątniony, ściągnął nienawiść u wszystkich. Kara oślepienia Bernarda króla Włoskiego i stronników jego, sprawiła, iż biskupi skłonili go do publicznéj pokuty. Rozdzielił kraje na trzech synów swoich Pepina, Ludwika Niemcem zwanego i Lotaryusza, gdy w roku 829 równą część wydzielał i Karolowi nieletniemu, trzéj bracia powstali przeciw bratu Karolowi łysemu i przeciw ojcu. Piérwszy osadzony w klasztorze Prumskim, drugi zaś w opactwie S. Medarda. Grzegorz IV. Papież nie zdołał ich pogodzić. Synowie stawili ojca dla wyznania win przezeń popełnionych przed biskupami, za ich pośrednictwem przywrócony na tron Ludwik I. Umarł roku 840.

Następca jego cesarz Lotaryusz I. dokuczył ojcowi i braciom, którym chciał uszczuplić wydzielone kraje, bitwa pod Fontenai 841 roku stoczona, 100,000 legło żołnierzy, wkrótce nastąpił pokój. Lotaryusz złożywszy cesarską koronę wstąpił do klasztoru Prumskiego dla pokutowania i szóstego dnia w nim umarł 855 roku.

Uczony i pobożny Ludwik II. cesarz opiekował się kościołem i duchowieństwem. Umarł 875 roku,

20 lat po swym ojcu Lotaryuszu I. panował. Karol łysy ogłoszony cesarzem, umarł po 2 latach panowania. Pod cesarzami zachodniemi kościół nie doznawał czułéj opieki, przywileje atoli biskupom nadawane stopniowie się zwiększały.

W Hiszpanii Alfons zwany czystym odkazał tron Ramirowi Wermunda króla synowi, który się poleciwszy opiece S. Jakóba Apostoła w potyczce 60,000 Saracenów przy Komposteli trupem położył 846 r. 70 okrętów Normanów pustoszących brzegi Hiszpańskie zatopił, umarł 850 roku. Ordoniusz syn jego wiele miast Saracenom odebrał i lat 16 panował. Alfons III. zaczął krajem Hiszpańskim rządzić 866 roku, wiele zwycięztw nad Maurami odniósł; lecz gdy żona jego z dwóma synami spisek nań uknuła, złożył koronę, sam zaś jako wódz gromił nieprzyjaciół wiary, 46 lat panował. Umarł 910 roku.

Stan kościoła Angielskiego był kwitnącym w IX. stóleciu. Egbert król z rodziny Sasów w Anglii usadowionych połączywszy drobniejsze królestwa Angielskie Etelwulfowi je zostawił, który zwiedził Rzym i przyrzekł Leonowi IV. Papieżowi daninę płacić, duchowieństwu 10-tą część z dóbr skarbowych udzielił. Umarł 855 roku.

Normanowie poczęli najeżdżać częściéj Anglią, krajowcy pod dowództwem Toliona zakonnika opactwa Krojlandzkiego długo się im opierali; lecz przygnieceni większém dziczy mnóstwem polegli, najezdnicy prócz Wessexu wszystkie opanowali królestwa po spustoszeniu kościołów, klasztorów i morderstwie kapłanów z gminem. Wyniesiony na tron Alfred syn młódszy Etelwulfa, obeznany dwiéma podróżami do Rzymu z trybem rządzenia, biegły w naukach, musiał opuścić swoje królestwo, (podług przepowiedzenia mu Neota pustelnika), które Gutrum wódz Normanów opanował. Alfred paszeniem wołów i graniem na arfie zarabiał kęs chleba, wkrótce zebrawszy garstkę towarzyszów zbrojnych, ścigał pojedyńcze oddziały nieprzyjaciół i na krawędź swojego kraju ich zagnał. Gutrum na chrzcie przyjął imie Atel-

stana i zamięszkał z podwładnymi w Anglii wschodniéj. Alfred raz drugi królem ogłoszony, w 56 potyczkach zwalczył Hastyngsa wodza Normanów z Francyi przybyłych i wiarołomnych Duńczyków nad brzegami Anglii usadowionych. Król Alfred na wzór Karola W. uobyczaił naród Angielski przy pomocy dziejopisa Assera biskupa, Jana Szkota filozofa i Grymalda rymotwórcy. Pozakładał szkoły dla oświaty poddanych, naprawiał zniszczone klasztory, tłómaczył z łacińskiego języka dzieje Orozyusza i S. Bedy, rozkrzewiał handel i rękodzieła, zwoływał corocznie na obrady biskupów, opatów i hrabiów, dzienne swoje czynności na części podzielił, piérwszą modlitwom i nabożeństwu w kościele, drugą naukom, trzecią sprawom krajowym, czwartą najmniejszą spoczynkowi i rozmowom z radcami przeznaczył. Umarł 900 roku, żył 53, panował lat 23. Angielskie żywoty między świętymi pomieszczają Alfreda wielkim od dziejopisów przezwanego.

Normanowie i Saraceni od wyrazów *sahra* pustynia i *zin* syn, dziećmi pustyni przezwani, w IX. wieku prawie całą Europę chrześcijańską pustoszyli i zawadzali wzrastać wierze. Narody wędrowne z Azyi przybyłe w Rzymskiém cesarstwie usadowione zwały się Frankami, Germanami, Węgrami, a w Skandynawii dzisiejszéj Norwegii i Szwecyi osiadłe po Cymbrach do Anglii i Belgii wyszłych, nosiły nazwę Normanów (North-man), czyli północnych mężów. Ztąd oni przez 100 lat najeżdzali Zachód, zwłaszcza Anglią i Francyą z poduszczenia Saxonów od Karola W. ściganych. Ludwik I. cesarz dał Haraldowi ich dowódzcy, który się ochrzcił, nadmorską dla osiedlenia się przestrzeń ziemi. Potomkowie Karola W. ich pomocy używali, Pepin wnuk jego przyjął wiarę Normanów i czcił ich bogi. Karoloman przeciw ojcu swemu, Ludwik Niemieckim zwany przeciw bratu, ich oręża potrzebowali. Tłumy tych barbarzyńców 884 r. podpływając statkami złupiły kościoły i klasztory S. Marcina Turoneńskiego, S. Germana i S. Dyonizyusza. W Hiszpanii Sewillę, w Portugalii Luzytanią przed-

tém zwanéj, Lizbonę zrabowali. W Niemczech i Francyi Utrecht, Antwerpią, Akwizgran z kaplicą Karola W., Kolonią, Metz, Trewir i wszystkie miasta nad rzekami Mozą, Skaldą i Loarą spustoszyli. Hastygs najstraszliwszy z królów Normańskich mając sto łodzi zrabował Pizę i Lukę i przez Francyą do Anglii wyruszył, odparł go Król Alfred W., Reghenar z Normanami spalił przedmieście Paryża, Sygfryd 70 statkami podpłynął i wysadziwszy żołnierzy opasał ten grod, Karol łysy 7,000 f. srebra do odstępu go skłonił. Rollon zwany pieszochód; bo dla olbrzymiego wzrostu nie mógł dobrać sobie konia, przypłynąwszy do Francyi dostał od Karola prostaka Neustryą i małą Brytanią, zaślubił córkę jego Gizelę i chrzest przyjął, rozdzielił ziemię podwładnym, odtąd obie prowincye nazwane były Normandyą, w niéj odbudował zniszczone kościoły i klasztory. Pomimo chrztu przyjętego bożek Thor podzielał cześć z Chrystusem, przed śmiercią nawet Rollon kazał zabić kilku ludzi na ofiarę dlań błagalną (1). Biskupi i zakonnicy uobyczajali te dzikie narody i wiarę w nich zaszczepili. Chrystyanizm silną przeciw najazdóm stał się zaporą. Ebon arcy-biskup Reimski w Normandyi szczątki osiadłych bałwochwalców nawrócił. Ansgary kapłan z klasztoru Korbijskiego za namową Harolda króla Danii ochrzczonego z całym dworem w Moguncyi 829 roku, w Skandynawii szczepił wiarę, nauczył jéj zasad kilkunastu młodych wieśniaków w Szlezwigu, poszedł z nimi do Szwecyi i Danii, na wezwanie Biorna i Eryka ich królów, założył 831 roku kościoły Szlezwigski i Sygutyński. Cesarz Ludwik uposażył dlań arcy-biskupstwo Hamburgskie i biskupstwo Bremeńskie dane jemu od Grzegorza IV Papieża. S. Ansgary otrzymał w Rzymie Palliusz, przebiegł liczne miasta i założył w Skandynawii nowe kościoły, kupował i chrzcił dzieci doroślejszych, które pomagały mu nauczać lud prosty wiary. Skromny ten pasterz nie przyjął cesarskiego uposażenia dla swéj rodziny. Umarł 865 roku. Duch jego apostolski zstąpił na Remberta ucznia.

Bogorys król Bulgaryi z częścią poddanych, chrzest przyjął 861 roku za namową kapłanów Cyrylla i Metodyusza, tudzież siostry swojéj Maryi, która podczas wojny z cesarzem Niceforem wziętą była i do Konstantynopola zaprowadzona, po chrzcie przyjętym do Bulgaryi powróciła. Bogorys na chrzcie Michałem przezwany, starszemu synowi Landomirowi rządy państwa poruczył, sam zaś w klasztorze osiadł, ale gdy on prześladował chrześcijan, wyszedł z klasztoru, syna oślepił, młódszemu Persianowi bratu jego zdał ster kraju i znowu w klasztorze zostawał aż do śmierci. Prócz namowy siostry, skłoniło go także do chrztu za jéj modlitwą cudownie ustałe morowe powietrze i wizerunek ostatniego sądu ręką Metodyusza kapłana wymalowany, niemniéj też popłoch wzburzonych Bulgarów nieprzyjaźnych wierze chrześcijanskiéj, których z garstką dworzan wielkim tłumem otaczających zbrojnie pałac królewski, Bogorys rozproszył. Mikołaj I. Papież przyjął uprzejmie jego syna na czele posłów Bulgarskich wysłanego i dwóch biskupów Pawła Hetruryjskiego i Formoza Portuneńskiego na apostolstwo do Bulgaryi przeznaczył. Formozus wkrótce powrócił i Papieżem był wybrany. Prócz kapłanów Metodyusza i Konstantyna Filozofa, przezwanego w zakonie Cyryllem, braci w Tessalonice urodzonych i Teodora zakonnika, krzewili Chrystyanizm duchowni pojmani podczas wycieczek Bulgarów do państwa wschodniego. Manuel biskup wielu ich ochrzcił 820 roku. Krytagon ojciec króla Bogorysa zamordował tego pasterza.

Apostołowie Bulgarów Cyryl i Metodyusz 863 roku do Morawii przeszli. Król jéj Wratysław posłał synowca swego Swiatopługa do Bogorysa dla wyjednania pomocy przeciw Ludwikowi Niemieckim zwanemu. Ten młodzieniec za powrótem z Bulgaryi namawiał stryja do przyjęcia Chrystyanizmu, Cyryl i Metodyusz cztéry lata opowiadali wiarę Morawom. Wezwani oba do Rzymu od Papieża Jana VIII. i na biskupów poświęceni byli. Cyryl pozostał w Rzymskim klasztorze, Metodyusz z pełną władzą duchowną nad Mora-

wami powrócił do Wielohradu stolicy Morawii. Swiatopług tron objął 870 r., nie okazywał przychylności Metodyuszowi, wezwanego jednak do Rzymu dla uniewinienia się z nauki opowiadanéj, bronił przez posła swego kapłana Wichinga, którego Papież na biskupa Nitryenskiego poświęcił. Metodyusz powrócił do Rzymu i w tym grodzie świątobliwie umarł 900 roku. Po śmierci Swiatopługa 894 roku, Papież Formozy przysłał Mogemirowi jego następcy 1 arcybiskupa i 2 biskupów dla urządzenia kościołów Morawii.

Czesi poszli za przykładem Morawów. Ludwik Niemieckim zwany cesarz, ochrzcił 14 hrabiów Czeskich. Król ich Borzywoj 890 roku na dworze Swiatopługa władcy Morawii chrzest przyjął z 30 hrabiami i wziąwszy kapłana, piérwszy kościoł katolicki w Pradze założył, żona jego Ludmiła i syn Wratysław oprócz synowéj Drahomiry, z dworzanami chrzest przyjęli. S. Metodyusz sprowadził do Czech z Morawii kapłanów dla opowiadania wiary bałwochwalnym poddannym Borzywoja.

I-szy Rozdział między Wschodnim i Zachodnim kościołem.

Dzieje kościelne Euzebiusza wzmiankują, że apostoł S. Andrzéj postanowił biskupem Bizatyńskim S. Stachisa, nie wymieniają one jego następców. Bizancium od cesarza Sewera zburzone 197 roku zostało, Konstantyn W. je odbudował 305 roku. Podczas soboru Nicejskiego w 325 roku, Mitrofan był pasterzem Bizańtyńskim. W 336 roku S. Alexander następca jego przezwał się biskupem Konstantynopolitańskim, po nim wybierani biskupi, a po Nektaryuszu Patryarchowie często byli nieprawnie usuwani od cesarzów i kacerzy, którzy narzucali swoich zwolenników. Konstantyn W. i Herakliusz I. nadali im wielkie przywileje. Trzeci kanon na powszechnym w Konstantynopolu soborze przez wschodnich biskupów uchwalony, nadaje 381 roku patryarsze Konstantynopolitań-

skiemu po Rzymskim najwyższym pasterzu z powodu, iż Konstantynopol jest nowym Rzymem, piérwszeństwo. Nektaryusz patryarcha przewodniczył podczas téj uchwały. Ten trzeci kanon był potwierdzony na powszechnym Chalcedońskim soborze 451 roku w 28 kanonie pomieszczony, za staraniem Anatolego patryarchy i przez 184 biskupów wschodnich podpisany po rozjeździe zachodnich biskupów, posłów Rzymskich i zamknieniu posiedzeń sobornych. Papieże, zwłaszcza Leon I., Grzegorz I. Leon IX. oświadczali się przeciw tym kanonom i pomimo silnych nalegań ich nie potwierdzili. Innocenty III. na IV. Lateraneńskim powszechnym soborze 1215 roku zwołanym, pozwolił zająć patryarsze Konstantynopolitańskiemu podrzędne drugie miejsce po najwyższym pasterzu kościoła Rzymskiego, przedtém Alexandryjscy patryarchowie je posiadali. Kościoł Konstantynopolitański od 325 roku do 1453 liczył 127 patryarchów nim rządzących (2).

Czynności kilku patryarchów Carogrodzkich przed nastaniem IX. wieku dotykalnie wskazują, że nie Focyuszowi trzeba przyznać wstępną dążność do rozdwojenia kościoła wschodniego i zachodniego, on się nazwać może jéj wykonawcą tylko, poprzednicy jego Nektaryusz, Attyk, Anatol, Akacyusz patryarchowie, zmierzali do wyższości zwierzchniczéj nad kościołami Azyatyckiemi i sąsiedniemi Konstantynopolowi. Jan zwany postnikiem w 589 roku ogłosił się nawet powszechnym patryarchą. Pelagiusz II. i Grzegorz W. Papieże nie zdołali przeprzeć jego uroszczeń, na zasadzie otrzymanych przywilejów cesarskich i kanonów 2 powszechnych soborów, tudzież na wnioskach niezasadnych, iż wszelkie prawa i zwierzchnictwo, jakie Rzym dawny posiadał z przeniesieniem stolicy Państwa należą do nowego Rzymu, tak dalece one wzrastały, iż sobór Trulański w 692 roku przez wschodnich biskupów odprawiony, ponowił kanony: 3 Konstantynopolitański i 28 Chalcedoński nieprzyjęte od Papieżów, nadał stolicy Konstantynopolitańskiéj przywileje i prawa, jakie posiadała od założenia swego stolica Rzymska, jednakże prze-

znaczył jéj drugie po Rzymskiéj miejsce, trzecie zaś Alexandryjskiéj, czwarte Antyocheńskiéj, piąte Jerozolimskiéj (3) w duchownych stosunkach. Po tych urządzeniach krok jeden tylko wypadało posunąć do rozdziału kościołów. Utorowały go dla Focyusza niesnaski między Bardasem namiestnikiem państwa wschodniego i czujnym stróżem kościelnych ustaw patryarchą Ignacym wszczęte.

Michał III. cesarz zanurzony w rozkoszach i pijaństwie, poruczył rządy państwa Bardasowi, bratu swojéj matki Teodory, który wtrąciwszy do klasztoru swoję siostrę z jéj córkami, zaślubił owdowiałą symowę swoję po wygnaniu żony. Syn pobożnego cesarza Kuropolaty S. Ignacy patryarcha nie chciał oblec Teodory na zakonnicę, według żądania Bardasa i po trzykrótném upomnieniu wyklął kazirodzcę, rozjątrzony winowajca złożył z dostojności patryarszéj 857 roku i uwięził S. Ignacego. Uczony i skrzętny Focyusz, krewny S Tarazyusza patryarchy, który piastował wyższe na dworze urzędy, przy pomocy Michała III. i Bardasa opiekuna w sześciu dniach wyświęcony został na patryarchę od Grzegorza biskupa Syrakuzy. Po swojém wyniesieniu zniewolił biskupów do posłuszeństwa sobie i zawiadomił listem Papieża I., że S. Ignacy dobrowolnie się usunął, on zaś wyniesiony na stolicę został bez względu na łzy i prożby jego odmówne, przysłanych posłów z Rzymu dla zbadania wyboru skłonił do potwierdzenia go na patryarchę 860 roku. Uwięziony Ignacy znalazł środek zawiadomienia Papieża Mikołaja I. o czynnościach Focyusza. Najwyższy pasterz dokładanie je przeznawszy, wyklął swoich posłów i wszystkich sprawców niedoli S. Ignacego, a listem swoim obowiązał cesarza, aby go przywrócił na dostojność mu odjętą. Focyusz przeistoczył wyrazy listu danego sobie dla przekładu na grecki język i skreślił wyroki soboru, jaki się jeszcze nie odbywał, przydał w nich podpisy biskupów, 3 patryarchów i cesarza, które przesłał zachodniemu władcy Ludwikowi II., aby usunął Mikołaja Papieża uchwałą soboru złożonego. Rozesłał takoż okol-

niki o nieprawéj zachodniego kościoła wierze względem pochodzenia Ducha S., niekarności duchownych, poszczenia soboty, zamiast środy, golenia brod, obrzędów chrztu i bierzmowania, czysca i t. d. Te były powody przedniejsze rozdwojenia kościoła poczętego w IX. stóleciu, nieuzupełnionego jednak.

Bazyli cesarz następca Michała III. po naradzie z wielu biskupami 867 roku przywrócił swoją powagą S. Ignacego na stolicę Konstantynopolitańską, Focyusza zaś w klasztorze osadził. Zwołany VIII. sobor powszechny 869 roku, na żądanie cesarza pod przewodnictwem 3 posłów Adryana II. Papieża wyklął na 10 posiedzeniu wszystkich bezwyłącznie sprawców zaburzeń kościoła, spalił z podpisami uchwały-synodu, które Focyusz Ludwikowi II. cesarzowi wręczył i ustanowił 24 kanony karne. 3 posłowie Rzymscy, S. Ignacy patryarcha, pełnomocnicy trzech nieobecnych patryarchów Alexandryi, Antyochyi i Jerozolimy, 102 biskupów, cesarz Bazyli i syn jego Leon zatwierdzili podpisami wszystkie czynności VIII. soboru powszechnego i przesłali ich sprawozdanie dla potwierdzenia Adryanowi II. Wygnany od cesarza Focyusz, skreślił zręcznie ułożony przezeń rodowód Bazylego z królewskich przodków Tyrydata władcy Armenii wyprowadzony, Teofan kleryk pałacowy wręczył go cesarzowi, który po śmierci S. Ignacego w roku 877 przywrócił Focyusza na dostojność patryarszą za wiedzą Jana VIII. List Papieżki do cesarza potwierdzający Focyusza był wysłany z Rzymu 16 sierpnia 879 roku (*). Nim go Bazyli otrzymał, przywrócony patryarcha zebrał 383 biskupów na synod, ktorzy odrzucili VIII. sobor, a przez nich odprawiony powszechnym ósmym nazwali. Jan VIII. o tém zawiadomiony unieważnił swój list pasterski do cesarza pisany i ponowił wyroki swoich poprzedników na przywróconego patryachę wydane, Następca Bazylego w 886 roku, Leon Filozof dla uspokojenia rozterek wysłał Focyusza do klasztoru Ormiańskiego, gdzie on umarł 891 r. po 34-letnich rządach kościołem i sporach z 9 najwyższymi pasterza-

mi. Następca jego 16-letni młodzieniec Szczepan brat cesarski wznowił przerwany związek z Rzymską stolicą i 6 lat chwalebnie rządził owczarnią, 14 po nim liczono patryarchów, którzy prócz dwóch jéj przeciwników Sergiusza i Syzyniusza nie zrywali jedności kościelnéj, aż do 1053 roku. Patryarcha Michał Cerularyusz wznowił 1053 roku, uśpione przez 2 wieki rozterki w drugiéj połowie XI. wieku.

Kacerze IX. Wieku.

Kacerstwo III. stólecia Manichejskie ponowione w VII. wieku od Pawła, którego zwolennicy Paulucyanami się zwali, w IX. wskrzesili Grecy, Sergiusz i Baanes, twierdząc, że Chrystus pozornie się urodził i cierpiał, brzydzili się czcią Bogarodzicielki, niszczyli ołtarze i krzyże, Ewangelią opacznie wykładali. Pismo S., chrzest i najświętsy zsakrament odrzucali, dwa początki zły i dobry przypuszczali. W VII. stóleciu Konstantyn Pagonat i Justynian II. ich ścigali, Nicefor im sprzyjał, Michał Kuropolat, Leon Ormianin Teodora 100,000 Paulucyanów rozmaitemi karami wygubili, 40,000 ich zbiegło do Saracenow, oni trapili Wschód rabunkami. Jan Zemisces 969 roku szczątki tych kacerzy osadził w Tracyi, ztąd oni do Włoch zawędrowali i na rozmaite się rozdrobnili gałęzie.

Klaudyusz biskup Turyński odnawiał błędy Aeryusza i Wigilancyusza względem relikwij, obrazów i wzywania świętych, mało jednak miał naśladowców.

Godeschalk Benedyktyn Orbaceńskiego klasztoru, dowodził, że Bóg przeznaczył ludzi, jednych na śmierć wieczną, drugich na życie nieskończone, pomino osobistéj każdego wolnéj woli. Raban Moguncki i Hinkmar Reimski arcy-biskupi na trzech soborach 848, 9 i 51 roku, potępili urojone marzenia Godeschalka i na chłostę go skazali. Umarł ten kacerz w klasztorném więzieniu. Przed śmiercią nawet nie chcąc uczynić wyznania wiary katolickiéj, opatowi się oświadczył, że gotów stąpać po żarzystych wę-

glach dla stwierdzenia swojéj nauki. Ten upor jego spowodował, iż mu odmówiony był pogrzeb na cmentarzu.

Jan Szkot Erygena rozsiewał na dworze Karola łysego szkodliwe zdania o przeznaczeniu ludzi i najświętszym sakramencie. Utwor jego o podziale przyrody Panteizmem trącił. Mikolaj I. Papież potępił jego błędy. Umarł w Oxfordzie 883 roku.

Paschazy, Rudbert, Fundegard i Ratraman Benedyktyni, w dziełach swoich zbaczali od katolikich zasad. Gorliwi współ-bracia sprostowali im zarzucane wyskoki względem obecności Chrystusa w najświętszym sakramencie.

Sobory.

VIII sobor powszechny w Konstantynopolu się odbył 869 roku, zwołał go Adryan II Papież i trzech posłów nań wyprawił dla przywrócenia na patryarszą stolicę z niéj strąconego od Bardasza Ignacego. Wszyscy biskupi jemu przeciwni i prześladowcy jego zostali wyłączeni od społeczności kościelnéj. Stawiony przed soborem Focyusz nie odpowiadał na zarzuty jemu czynione, to milczenie i poprzednie jego czynności ściągnęły nań wyrok złożenia z godności i spalenia wyroków na synodzie przezeń zwołanym postanowionych. 102 biskupów ułożyli prośbę do Adryana, aby zatwierdził VIII sobor i wyroki jego wszystkim kościołom ogłosił, sami oni je rozesłali. Dziejopisowie kościelni 40 soborów w IX. wieku zwoływanych po miastach liczą. Rzymska Stolica 13, Kostantynopolitańska 7 ich zgromadziły, dla naprawy karności w duchowieństwie, przeciw pokątnym obrazobórcom i nieprawym władarzom dóbr kościołom wydartych, dla skarcenia także łupieżców po drogach lud odzierających.

Pisarze Kościelni IX. stólecia.

Agobard Lyoński biskup, stronnik Lotaryusza I. z Ludwikiem I. ojcem swoim walczącego, złożony na

Tyonwilskim soborze 835 roku; lecz gdy przebłagał cesarza, powrócił do swojéj owczarni. Umarł 845 r. Jego rozprawy przeciw Żydom, Felixowi Urgielskiemu, o kapłaństwie, pojedynkach, sądowych doświadczeniach winowajców i czarach, wskazują niepospolite zdolnosci.

Anastazy bibliotekarz Rzymski był obecnym na VIII. powszechnym soborze, przełożył na łaciński język wyroki VII. i VIII. soboru i zostawił życiorysy S. Ignacego i Focyusza, tudzież Papieżów od Piotra, aż do śmierci Mikołaja I. Umarł 882 roku.

Amalaryusz opat Horbaceński zmarły 837 roku, zostawił ważny rys dawnych obrzędów kościelnych.

Amalaryusz biskup Trewirski poseł Karola W. do Carogrodu, ułożył rozprawę o chrzcie i sakramentach, skończył życie 814 roku.

Hinkmar arcy-biskup Reimski mąż wysokiéj nauki, surowy strażnik praw kościelnych, uwięził zaciętego kacerza Godeschalka, Przewodniczył wielu soborom. Ułożył wykład Pisma S. wsparty wyjątkami z kościelnych ojców. Umarł 882 roku z frasunku, iż podczas wycieczek Normanowie Francyą niszczyli ogniem i mieczem.

Raban arcy-biskup Moguncki urodzony 788 roku pogodził Ludwika I. cesarza z synami. Wypracowa- rozprawy o pokutach, i ćwiczeniach duchownéj mło, dzieży, o posłuszeństwie dzieci rodzicom i poddanych królom, o kościeloych kalendarzach i obrzędach, o kapłaństwie i szatach duchownego stanu. Umarł 856 r.

Focyusz słynny z nauk w różnych przedmiotach, pomieścił w swoim zbiorze ułamki 280 autorów z dzieł dziś nieistniejących, zebrane kanony apostolskie i 7 powszechnych soborów, rozprawy teologiczne, 4 księgi przeciw Paulucyanom, 248 listów podczas sporów z Papieżami. Umarł 891 roku (5).

Alfred król Angielski wydał zbiór dziejów powszechnych i praw Saxońskich, przełożył dzieje Orozyusza. S. Bedy, dzieła Boecyusza, rozmowy Grzegorza W., Psalmy Dawida i bajki Ezopa.

Leon VI. cesarz Filozofem zwany ułożył 32 ka-

zania, pieśń o sądzie Bożym, list do Kalifa Melitenty Omara o wierze chrześcijańskiéj, basilicon, czyli zbiór praw krajowych, zebrał 17 proroctw o Carogrodzie i wypracował życie wschodnich cesarzów. Umarł 911 roku.

S. Nicefor patryarcha Konstantynopolitański obrońca czci obrazów, na wygnaniu skreślił latopisarskie dzieje od stworzenia świata do IX. wieku, rozprawę dowodną o czci obrazów, którą X. Goar dominikan przełożył z greckiego języka 1632 roku.

S. Ignacy patryarcha Konstantynopolitański zostawił rozprawy i listy o kościołach Rzymskim i Konstantynopolitańskim, tudzież opowiadanie swoich cierpień. Umarł 80-letni 877 roku.

S. Metodyusz Syrakuzanin patryarcha Carogrodzki bronił 842 roku wymównie czci obrazów i rozprawę o nich zostawił. Smagany i w ciemném więzieniu osadzony z rozkazu Michała zająkliwego, umarł 842 roku.

Walafryd Fuldeński wychowaniec, ułożył wiadomość o początku i wzroście kościoła katolickiego, wykład obrzędów i ksiąg Pisma S., nazwany *Strabo*, co znaczy zyzowaty.

Usward benedyktyn wypracował dzieje męczenników. Okoliczności życia jego niewiadome.

Zwyczaje, Ustawy, Naprawa Karności Kościelnéj w IX. wieku.

Chwalebne zwyczaje odprawiania pokuty, noszenia włosienic, klęczenie przed podwojami kościołów zaprowadzone od początku chrześcijaństwa istniały jeszcze w IX. stóleciu. Dla rozeznania prawdy od kłamstwa sędziowie używali siedmiorakich doświadczeń: przysięgi, pojedynków, wody zimnéj i wrzącéj, żelaza rozpalonego, kommunii i trzymania rąk w postaci krzyża. Zagorzałość, nie religia wprowadziła ten tryb rozeznawania winy od niewinności. IV. Sobór Lateraneński 1215 roku, potępił te rodzaje badań. Chrzest

święty w IX. wieku jeszcze się udzielał w soboty przed Wielkanocą i Zielonemi Swiątkami. Msze codziennie odprawiali biskupi i kapłani, usługiwali im podczas téj ofiary młodzieńcy. Pokrewieństwo do czwartego stopnia sięgało. Dobra kościelne i zakonne wzrastały przez karczowanie lasów, uprawę roli, odbyt płodów ziemnych. Skarżącym się łakomcom na wzrost posiadłości kościelnych sobór Paryzki w tym celu zwołany 819 roku odpowiedział, że ich współuczęstnikami są ubodzy, sieroty, wdowy i gmin zbiegły przed łupieżtwem najezdników. Do kościołów wprowadzili organy Witalian Papież w VII. wieku, w VIII. Karol W., w IX. one się upowszechniły po kościołach. Wzór ich robienia wzięto z piérwszego organu od Konstantego Kopronima Pepinowi I. darowanego. Uroczystość wszystkich świętych, Michała Archanioła, Remigiusza, Marcina Turoneńskiego biskupa i cudotwórcy, Jakóba apostoła, którego ciało w Kompostelli ukryte 791 roku, było znalezione w IX. wieku, poczęły się obchodzić z wystawą. S. Leon IV. z powodu trzęsienia ziemi w Rzymie, które obaliło 847 roku wielkie mnóstwo domów i kościół S. Pawła, zalecił obchodzić trzy dni około miasta z krzyżem i śpiewem litanii przed Wniebowstąpieniem. Surowa karność istniała w kościele zachodnim. Papieże bez obcego wpływu często usuwali biskupów i pokuty im przeznaczali. Biskupi karali podwładnych kapłanów więzieniem i ścisłym postem. Sobór Akwizgrański 814 roku zwołany, polecił Amalaryuszowi Metzkiego kościoła dyakonowi, aby ułożył prawidła życia kanonikom, zebrał on z kanonów 145 ustaw, one ich obowiązywały mieszkać w jednym domie ciągle na klucz zamkniętym, mieć stół wspólny i w katedralnych kościołach śpiewać, lub mówić kanoniczne pacierze, wszelkie dochody do spólnego szły składu.

WIEK X.

Najwyżsi Pasterze Kościoła Powszechnego.

Leon V. obrany został Papieżem 28 października 903 roku, Krzysztof narzut, osadził go w więzieniu, umarł w niém ten pasterz z frasunku, 1 m. i dni 8 siedział na stolicy apostolskiéj. Krzysztof 6 m. dzierżył przywłaszczoną dostojność, 904 roku w czerwcu współ-zawodnik Jana IX., Sergiusz III. osadził go w klasztorze i wznowił wyrok Szczepana VII. potępiający zwłóki Formoza na utopienie w Tybrze. Skończył on życie 911 roku, 7 lat i 2 m. rządził stolicą Rzymską.

Anastazy III. Rzymianin obrany najwyższym pasterzem 911 roku w sierpniu, rządził wzorowie kościołem 2 lata i 2 m., przyjął poselstwo Rollona władcy Normandyi, który się ochrzcił 912 roku z podwładnymi żołnierzami. Umarł Anastazy 6 października 913 roku.

Landon zasiadłszy na stolicy Rzymskiéj 16 października 913 roku, 6 m. i d. 10 nią władał. On pogodził Arnulfa cesarza z Berengaryuszem hrabią Fryulu. Teodora chytra matrona Rzymska opanowała zamek S. Anioła i z rozwięzłą Marozyą siostrą swoją miała wpływ na wybor 3 Papieżów. Postanowiła zrzucić Landona, śmierć jego uprzedziła zabiegi téj niewiasty.

Jan arcy-biskup Raweński, potém Bonoński, za staraniem Teodory wyniesiony 914 roku w kwietniu na Papieża pod iminiem Jana X. odparł Saracenów. Rzymianie oburzeni na zdzierstwa Piotra brata jego, który wyręczał Papieża w rządach, zabili go, Ja-

na zaś uwięzili, szczerze on pokutował za grzechy krewnych swoich, którym się powodował i modłom ludu się polecał, 14 lat i 2 m. był Papieżem.

Leon VI. w czerwcu 928 roku osadzony na stolicy apostolskiéj, bogobojnie rządził Kościołem. Umarł w lutym 929 roku, 7 m. tylko liczył swego Papieztwa.

Szczepan VIII. 929 roku, 1 marca obrany Papieżem, 2 lata i d. 12 zostawał na stolicy Rzymskiéj słynął z pobożności. Umarł 12 marca, 931 roku.

Jan XI. syn głośnéj w dziejach Marozyi, brat Xięcia Spoletańskiego Alberyka, został od niéj wyniesiony na Papieża w 25 roku życia, 20 marca 931 r.; ale wkrótce Alberyk uwięził matkę i brata Jana Papieża, którego zmusił do potwierdzenia 16-letniego Teofilakta syna cesarza wschodniego Romana Lekapena patryarchą Carogrodzkim, i trzymał go pod strażą aż do śmierci w 936 roku przypadłéj.

Leon VII. Rzymianin na początku stycznia 936 r. wyniesiony na stolicę Piotrową, 3 lata i 6 m. nią rządził. Wznowił karność w klasztorach przy pomocy S. Odona Kluniackiego opata. Zakazał bierzmować biskupom zwanym *Chorepiscopi*. Budował chrześcijan świątobliwém życiem. Umarł 18 listopada 939 r.

Szczepan IX. został Papieżem 19 lipca 939 roku, 3 lata i 4 m. piastował rządy kościoła. Xiąże Alberyk podczas rokoszu w Rzymie twarz jemu tak ciężko zranił, iż z przyczyny jéj oszpecenia, nigdy się nie okazywał ludowi. Ludwik cesarz zamorskim zwany, uskromił zbuntowanych Rzymian przeciw Papieżowi, który umarł na początku listopada 942 roku.

Marcin III., albo Maryn II. w listopadzie 942 r. obrany, 3 lata i 2 m. sprawował rządy kościoła. Wspierał ubogich, ozdabiał świątynie, godził poróżnionych królów i xiążąt sąsiednich. Umarł 25 stycznia 946 roku.

Agapit II. lat 9 i 9 m. stolicą Piotrową zarządzał od 910 do 955 roku. Nadał on wielkie przywileje Benedyktynom Kassyńskim. Wezwał cesarza Ottona I. przeciw Berengaryuszowi, który chciał być królem Włoskim. Umarł w grudniu 885 roku.

18-letni Oktawian kleryk, syn Alberyka patrycyusza Rzymskiego, opanował stolicę Piotrową 956 r. i przybrał imie Jana XII. wzywał on przeciw Berengaryuszowi królem Włoskim ogłoszonemu przez rokoszan, Ottona I. cesarza; lecz wkrótce się połączył z Berengaryuszem. Za powrótem Ottona do Rzymu, Jan uciekł z kościelnemi skarbami. Sobor złożył go z dostojności Papieżskiéj. Leon VIII. wyniesiony na pasterza od cesarza Ottona 20 listopada 963 roku, 15m się uważa narzutem. Po wyjeździe tego władcy z Rzymu, Jan XII. powrócił, zemścił się nad swojemi przeciwnikami, dwóch szczególnie Jana dyakona i Azona sekretarza odcięciem uszu i nosa ukarał, zniosł wyrok soboru nań uchwalony i po 3 miesiącach srogich rządów umarł 14 maja, 964 roku. Rzymianie obrali jego następcą 12 września Benedykta V., Otton odesłał go do Niemiec, a Leona VIII. przywróciłi który siedział na stolicy Rzymskiéj r. 1 i 4 m. Po śmierci jego 17 marca 965 roku, Benedykt V. powracał do Rzymu; lecz zachorowawszy, umarł w Hamburgu 5 lipca 965 roku.

Otton cesarz narzucił 965 roku Rzymskiéj stolicy Jana XIII. biskupa Narnii od białych włosów białą kurą przezwanego. Piotr rządca Rzymu z rozkoszanami wygnał Jana do Kapui, Otton go przywrócił i 12 spiskowych powiesić kazał, Piotra rózgamj osiekł i na osle po ulicach oprowadzał przed powieszeniem. Jan XIII. uroczyście 25 grudnia koronował Ottona i sługę cesarskiego, który się miotał straszliwie opasaniem okowami S. Piotra uleczył, 6 lat 11 m. i 5 dni rządy kościoła sprawował. Umarł 6 września 972 roku.

Benedykt VI. obrany najwyższym pasterzem 12 września 972 roku 2 lata rządził kościołem. Po śmierci Ottona Krescencyusz naczelnik spiskowych, porwał Benedykta i w więzieniu kazał udusić 974 r. Frankon dyakon 16 narzut wdarł się na Stolicę Rzymską, po 30 dniach wygnany, do Carogrodu się schronił.

Domnus II. wyniesiony na Papieża 28 grudnia 974 roku, jeden rok tylko rządził stolicą Rzymską.

Gdy S. Majol piąty opat Kluniaceński wymówił się od przyjęcia dostojności Papieżkiéj, Benedykt VII. biskup Sutryjski obrany najwyższym pasterzem 975 roku, 28 grudnia, siedział na stolicy apostolskiéj 8 lat, 5 m. i d. 12, umarł 983 roku 10 lipca. On przeniósł ciało S. Bartłomieja apostoła z Benewentu na wyspę rzeki Tybru i uśmierzył ciągle się burzących Rzymian łagodnemi upomnieniami. Przywrócił na stolicę Rejmską Arnulfa arcy-biskupa.

Otton II. cesarz przyczynił się do wyboru na Papieża Jana XIV. biskupa Tyczynu (*Pavia*) 983 roku. Frankon powróciwszy z Carogrodu, otruł Jana 20 sierpnia, 984 roku i 7 miesięcy rządził nieprawnie. Umarł w marcu 985 roku. Lud pastwił się nad trupem jego.

Jan XV. syn Roberta, umarł przed swojém poświęceniem, Leon kapłan po nim obrany nazwał się Janem XV (XVI). Krescencyusz 987 roku wygnał Jana, gdy powziął wiadomość o zbliżeniu się Ottona III. cesarza do Rzymu, przywołał i przeprosił Papieża. On pierwszy uroczyście kanonizował S. Udalryka biskupa Ausburgskiego. Za rządów Jana XV. Rzym liczył 40 męzkich, 20 żeńskich klasztorów i 60 kościołów. Umarł ten Papież 996 roku, 11 lat rządy kościoła sprawował.

Otton III. zalecił na Papieża Brunona Niemca, syna Ottona xiążęcia Karyntyi, krewnego cesarza, ten młodzieniec 24-letni wybrany najwyższym pasterzem 3 maja 996 roku, przybrał imie Grzegorza V. i koronował Ottona III. po wyjeździe cesarza, niewdzięczny Krescencyusz za wyjednane jemu przebaczenie poprzednich zaburzeń, narzucił biskupa Placencyi Filagatta, ten 17 nieprawy Papież nazwał się Janem XVI., cesarz za powrótem do Rzymu wygnał narzuta, przywrócił Grzegorza V., a Krescencyusza wielu okrucieństwy skalanego na śmierć skazał. Nie długo żył Grzegorz, umarł 999 roku mając lat 27. Dwa lata 9 miesięcy i 1 dzień przewodniczył kościołowi.

Uczony Gerbert Francuz nauczyciel króla Roberta Kapeta w 992 roku, został Rejmskim arcy-biskupem

w 995, wyniesiony na tę stolicę po zrzuceniu Arnulfa syna Lotaryusza, króla Lotaryngii; lecz gdy Jan XV. go przywrócił, usuniony z niéj Gerbert do Niemiec się udał i był nauczycielem Ottona III., który wyjednał dlań u Papieża Grzegorza V. 998 r. arcybiskupstwo Raweńskie, nakoniec za staraniem swojego ucznia cesarza Ottona III. obrany Papieżem pod imieniem Sylwestra II., 2 kwietnia 999 roku 4 lata 1 miesiąc i dni 9 wprawnie kierował stolicą Piotrową. Przyjął uprzejmie poselstwo S. Szczepana króla Węgierskiego z wynurzeniem hołdu i podległości stolicy Rzymskiéj od jego poddanych przezeń nawróconych i posłał mu koronę z berłem, krzyż (') dla noszenia przed wojskiem, potwierdzenie 10 biskupstw i nazwę króla apostolskiego. Umarł ten Papież 11 maja 1003 roku, a 1648 grób jego znaleziony w świątyni Lateraneńskiéj. Posiadał wyższą nad wiek ociemiony oświatę, przezwany od współczesnych czarownikiem z przyczyny udoskonalonych rozmaitych przezeń wynalazków, zwłaszcza zegarów śaiennych i matematycznych zagadnień, 147 listów naukowych i życie S. Wojciecha biskupa Pragi po nim zostały.

Stan Kościoła Katolickiego w Państwach Chrześcijańskich i wzrost jego u narodów bałwochwalczych.

Po Leonie VI. w 911 roku na Wschodzie panowała żona jego Zoe z synem Konstantynem VII. Porfirogenit czyli szkarłato-rodny zwanym. Ten cesarz za poradą wodza swego Romana Lekapena zamknął w klasztorze matkę, syna zaś jego Teofilakta po zrzuceniu Tryfona 931 roku na patryarchę wyniósł, ten 16-letni młodzieniec zamiast wykonywania obowiązkow swoich, utrzymywał mnóstwo dworzan, psów i 2,000 koni, od nich rozniesiony zginął 955 roku, następcy jego Nikon, Paweł i Łukasz świątobliwie kościołem Carogrodzkim rządzili. Roman walczył

z Maronitami, Igorem xiążęciem Ruskim i Szymonem królem Bulgarów, domagał się od Emira Arabskiego listu i wizerunku Chrystusa, które, jak podanie głosi, Sam Zbawiciel Abgarowi Edessy władcy posłał, one się dostały z miastem Muzułmanom. Emir je ustąpił Romanowi za 200 wypuszczonych jeńców arabskich i 12,000 sztuk srebra, bez względn na opor Edessanów, dla których one były niejednokrotnie tarczą ich ocalenia od najazdów, otrzymane relikwie cesarz umieścił w kościele S. Zofii. Konstantyn samemi tylko naukami się bawił, Lekapen zięć jego państwem rządził do 948 roku, w którym syn jego Szczepan wtrącił ojca do klasztoru, Konstantyna cesarza Roman syn starszy w roku 959 otruł, sam zaś 3 lata po wygnaniu swéj matki Heleny z córkami, w rozpuście zanurzony panował. Nicefor Fokas wodz jego mężnie odpierał Saracenów. Umarł ten cesarz 963 roku. Żona jego Teofanona zaślubiła Nicefora wodza i cesarzem przy pomocy żołnierzy go obwołała. Ucisk poddanych i nienawiść żony sprawiły, iż Jan Zimisces z pięciu spiskowymi wprowadzony przez cesarzowę do pokoju Nicefora, zamordował go po 6 latach okrutnego panowania 969 roku. Jan Zimisces tron opanował, wymierzał sprawiedliwość poddanym, cofnął uchwały prześladowcze od poprzednika wydane na ucisk i zabor dóbr kościelnych. Na pieniądzach wybijał obraz Chrystusa z napisem *Jezus Chrystus Król Królów*. Zwyciężył Bulgarów i Saracenów, którym 100 miast odebrał i Chrystyanizm w nich przywrócił. Otruty przy oblężeniu Damaszku od Bazyliusza podczaszego, rozdał hojną jałmużnę ubogim. Mikołaj biskup Adryanopolu go spowiadał. Umarł 10 stycznia 976 roku. Odzyskali tron synowie Romana, Bazyli II. i brat jego Konstantyn VIII., zajmowany przez Nicefora i Zimiscesa, starszy 37 lat prowadził wojnę z Bulgarami, 15,000 ich jeńcom kazał obie oczy wyłupić, setnemu z nich jedno oko, aby zaprowadził tych kalek do ojczyzny. Konstantyn VIII. z bratem swoim Bazylim II. wespół 50 lat panowali, piérwszy umarł 1028 roku, drugi trzema

laty go poprzedził do grobu. Anna ich siostra zaślubiła Włodzimierza xiążęcia Ruskiego, który w Cherzonezie chrzest przyjął między 987 i 990 rokiem i gorliwie rozkrzewiał Chrystyanizm w swoim kraju.

Na Zachodzie po wygasłéj rodzinie Karola W. przez zgon Ludwika IV. dzieckiem zwanego, obrany 916 r. przez xiążąt Niemieckich, pobożny rycerskiego ducha, xiążę Frankonii, Konrad, z porady starego władcy Saxonii Ottona, 6 lat sprawiedliwie panował i duchowieństwu sprzyjał. Po nim Henryk I. syn Ottona zwany ptasznikiem, od 919 roku począł rządzić państwem, zakładał miasta i wieśniakami je osadzał, pokonal Węgrów, Czechów i Sławian, ukrócił świętokupstwa. Umarł 936 roku.

Otton I. wielkim nazwany syn Henryka I., wnuk Ottona xiążęcia Saskiego, 936 roku obrany cesarzem, zwyciężył Berengaryusza II. króla Włoskiego, Papież Jan XII. go ukoronował po wykonanej przysiędze bronienia dziedzictwa S. Piotra. On zatwierdził wszystkie nadania ziemskie swoich przodków dla stolicy Rzymskiéj i swobodny wybor Papieżów. Sami Rzymianie trzykroć powracającemu Ottonowi do Włoch dla uskromienia buntów przez wdzięczność nadali przywiléj, aby z ramienia swego nastręczał osoby na dostojność Papieską podczas ich wybrania. On się przyczynił do wyniesienia na Papieżów Leona VII., Jana XIII. po usunieniu Jana XII. i Benedykta XI. Gorliwym się okazał w nawróceniu pogan i w dzielnéj obronie kościoła. Umarł 973 r. w Magdeburgu. S. Adelajda żona jego pomagała jemu do rozkrzewienia Chrystyanizmu w bałwochwalczych naradach niemieckich.

18-letni Otton II. cesarz potwierdził wybor Papieża Benedykta VII. Po zamordowaniu go przez Frankona, cesarz polecił do wyboru na Papieża 24-letniego synowca swego Brunona, Grzegorzem V. przezwanego, który 996 roku koronował Ottona II. kościół i państwo doznawały błogiéj spokojności przez wpływ radców cesarskich; biskupów S. Wojciecha Pragskiego i Gerberta Raweńskiego, następcy Grze-

gorza V. pod imieniem Sylwestra II. Odebrał ten cesarz Grekom Neapol, Tarent i Kalabryą. Umarł w Rzymie 983 roku (²).

3-letni Otton III. pod opieką matki Teofanii zostawał. Po dójściu lat, sam począł rządzić. Udał się z wojskiem za Alpy, poskromił Włochy wzburzone i Krescencyusza burzyciela z 12 współnikami na śmierć skazał 998 roku, Jana XVI. narzuta, który wygnał Grzegorza V., usunął. Po śmierci jego wyniósł na Papieża nauczyciela swego Gerberta, który się nazwał Sylwestrem II. Poważał S. Romualda zakonnodawcę i S. Nila opata. Przyznał dojstojność króla Bolesławowi Chrobremu Xiążęciu Polskiemu podczas nawiedzin grobu S. Wojciecha w Gnieźnie. Umarł w Paternie 1002 roku, liczył 22 lata wieku, otruty darowanemi rękawiczkami od mściwéj żony Krescencyusza, Stefanii. S. Henryk II. jego następca xiążę Bawarski rozdał 100 wsi duchowieństwu, aby się modliło za duszę Ottona i pogrzebł go wystawnie w Ausburgu.

W IX. wieku Eudes hrabia Paryża od rycerzy wyniesiony 887 roku na króla Francyi, po złożeniu Karola grubego, odparł Normanów i Karola prostaka, umierając 898 roku zalecał obrać następcą Karola III. z rodziny Karolowingów, który 22 lata panował, ociążałość w prowadzeniu wojny sprawiła, iż go poddani przezwali prostakiem, acz był mężnym i roztropnym. Kłótnie możniejszych panów zawadzały jego pomysłom, oni przyswajali opactwa i dobra klasztorne, przedawali biskupstwa. Robert brat Eudesa i Raul w 922 roku przeczyli jemu tronu, po nim obrany Ludwik IV. syn Karola III. nazwany zamorskim; bo się wychowywał przez 12 lat w Anglii, współ-ubiegali się z nim o koronę Ryszard xiążę Normandyi i Hugo dla wysokiéj urody, białéj płci i zabranych trzech opactw SS. Dyonizyusza, Germana i Marcina zwany długim, białym i opatem. Ludwik IV. wezwał na pomoc Haralda króla Danii, który go uwięził, 10 zaś hrabiów jego orszaku zamordował 944 roku, Otton I. cesarz Niemiecki Ludwikowi za-

morskiemu przyjaźny zwołał biskupów do Ingielhejmu na sobor pod przewodnictwem posła Papieskiego Maryna biskapa Ostyi, wyrok tych pasterzy przyznał Ludwikowi prawo do korony. Hugo uległ jemu i wsparł jego syna Lotaryusza do zawładania królestwem ojcowskiém. Po śmierci Ludwika IV., który umarł spadłszy z konia na polowaniu 954 r., Lotaryusz walczył z Ottonem II. i Lotaryngią mu odstąpił, sam zaś od własnéj żony Emy otruty 986 r. Po śmierci Hugona xiążęcia Francuzkiego nastąpił syn jego Hugo przezwany Kapetem; ponieważ jako świecki opat nosił kapę S. Marcina Turoneńskiego biskupa. Ludwik V. zwany gnuśnym, syn Lotaryusza w 968 roku panować zaczął, ten król dwódziesto-letni młodzieniec umierając z podanéj mu trucizny od Blanki żony jego, przekazał tron Francuzki Hugonowi Kapetowi, chociaż on prawnie należał jego stryjowi Karolowi xiążęciu niższéj Lotaryngii. Na Ludwiku V. zgasła druga rodzina francuzka Karolowingów 996 roku, która po Moroweuszach 236 lat rządziła Francyą, ona wielce się przyczyniała do wzrostu stolicy apostolskiéj i chrystyanizmu. Biskupi od królów téj rodziny, mianowicie od Karola łysego uposażeni dzierżawami zamków dla poniżenia możniejszych panów niekarności, zwali się posłańcami królewskiemi (*Missi Domini*), czyli wieczystymi parami. Król Hugo Kapet nadał swojemu panowaniu cechę religijną, przyzywał do rady opatów, biskupów i nie mieszał się w sprawy duchowne, zamiast szat królewskich nosił kapę S. Marcina, powodowany widzeniem przez sen jemu zwiastującém, że jego następcy do siódmego pokolenia królować będą. Umarł Hugo 996 roku, żył lat 57, panował 10, zostawił swoim następcą syna Roberta.

W Hiszpanii na początku X. stólecia panował Ordogno II. syn Alfonsa III. władcy Asturyi i Leonu, pokonał Abdel-Ramana Kalifa, a hrabiów Kastylii, podusić rozkazał. Królowie Troila i Ramirez ciągle walczyli z Muzułmanami. Ich Kalif Abdel-Raman prześladował duchownych i katolików, corocznie zapeł-

niał swój harem 100 pannami chrześcijańskiémi, wzbronił kościołom dzwonów. Umarł ten władca po 50-letniem panowaniu w stolicy swojéj Kordubie (4) 961 r. On założył najpiérwszą szkołę lekarską. Syn jego Alhakam spokojnie panował, uciskał jednak chrześcijan, Sanchez II. król Kastylii wyjednał im ulgę. W 990 roku Bermud II. król Asturyi opierał się Almansurowi Kalifie, słynnemu z 57 bitw wygranych, który spustoszył miasto Leon i zrabował grób S. Jakóba w Kompostelli. Połączeni z Bermudem Garciasz Fernandez hrabia Kastylii i władca Nawary Garcias III., pod Osmą i Kalkanazarem zwyciężyli Arabów, Almansur poległ, szczątki jego wojska morowe powietrze, uważane za karę świętokradztwa, zniszczyło. Alfons V. i syn jego Bermud III. ostatni szczep rodziny Rekareda, piérwszego z Gotów króla katolickiego, na nich wygasłéj, 1037 roku mężnie się potykali z Kalifami Arabów za wiarę prześladowną i swobodę kraju.

Po śmierci Alfreda W. w 900 roku nie długo służyła pomyślność Anglii. Normanowie ciągle ją pustoszyli, Edward, Altestan Edmund i Edred, gorliwi królowie pomagali pasterzom wznowić karność chrześcijańską. S. Odon Kantuaryjski arcy-biskup zmarły 960 roku, wykorzenił mnogie nadużycia przy pomocy hrabiego Antelma, który się nim opiekował w młodości i z bałwochwalstwa go nawrócił. S. Dunstan opat w 980 roku założył Glastoński klasztor, z którego brano opatów na pasterzy, za staraniem Edmunda króla od Stolicy Apostolskiéj przeznaczony arcybiskupem Kantuaryjskim, czuwał nad obyczajami duchowieństwa, gromił po całym kraju zagęszczone występki bez względu na osoby. Gdy jeden z hrabiów poruszył lud kazirodztwem, Dunstan wzbronił mu wéjścia do kościoła, a wciskającemu się doń przebojem z wyjednaném pozwoleniem króla odrzekł: „Uchowaj mię Boże, iżbym cię zatwiardziałego w nieprawościach, na czyjbądź rozkaz z naruszeniem kanonów uwolnił od kary kościelnéj.“ Nie lękał się upominać rozwięzłego króla Edwina. Wygnany przezeń, po-

wrócił do swéj owczarni za panowania Egdara opiekuna duchowieństwa. Ten król wytępił wilkow w całéj Anglii, naznaczywszy płacić podatek, ich głowami. Syn jego Edward męczennik pod opieką Dunstana 2 lata panował, zamordowany od macochy Elfrydy 975 roku, ktora wsadziła na tron syna swojego Etelreda. Anglicy rabunkami Dunczyków oburzeni, wymordowali, swoich łupieżców nie wyłączając ich dzieci, kobiét i starców. Stenon król Dunski przypłynąwszy z flottą, 3 lata Anglią pustoszył, nie szczędząc kościołów i klasztorów, aż do 1013 roku w niéj gościł, a tymczasem zbiegły Etelred w Normandyi przebywał jako tułacz.

Liczne balwochwalskie narody w X. wieku przyjęły chrystyanizm. Normanowie z krajów północnych wywędrowawszy, większą połowę Europy, zwłaszcza Anglią i Francyą przez sto lat pustoszyli; część ich w Neustryi i małéj Brytanii usadowiona, przyjęła wiarę katolicką z wodzem swoim Rollonem, na chrzcie Robertem przezwanym. Hakon dowódca Norwegianów, syn Harolda został chrześcijaniem; ale nie mógł skłonić do chrztu swoich poddanych, ślepych czcicieli Odyna, Bragi i Tora bożków swoich. Olaw III. syn jego i następca, sam chrzest przyjął i lud nawracał. Pielgrzymował do Jerozolimy, za powrótem poległ w bitwie z Kanutem królem Danii 1028 roku. Olaw Skötkonung król Szwedzki sprowadził Angielskich missyonarzy, ochrzcił go S. Sygfryd biskup Angielski, przybyły w towarzystwie S. Eschyla i trzech synowców swoich, którzy przy pomocy króla opowiadali Ewangielią w rozszerzoném królestwie Szwedzkiem od Eryka V. ojca jego, zdobywcy Danii i Finlandyi. Wszyscy męczeńską śmierć ponieśli oprócz S. Sygfryda. Znikły u Szwedów rozboje i pojedynki, los jeńców i niewolników polepszał, kobiéty cchoczo się nawracały tłumami i łagodziły dzikość mężczyzn, szkoły w założonych klasztorach uobyczaiły młodzież.

Morawianie od Węgrów, Polaków i Czechów nękani chwiali się w przyjętym chrystyanizmie 863 roku.

Gerard arcy-biskup Passawski 946 roku poświęcił na biskupa Morawom Sylwestra, miasto Ołomuniec było jego stolicą. Wykorzenił on szczątki poganizmu, wznowił zniszczone wojną kościoły, budował dla zakonników i zakonnic klasztory (1).

W Czechach Śpitygniew i Wratysław, synowie Borżywoja pomagali rozkrzewiać chrystyanizm kapłanom. Xiąże Wratysław umierając Drahomirze żonie swojéj poruczył opiekę nad małoletniemi synami Wacławem i Bolesławem, która zamordowała Ludmilę świętą świekrę swoję i wielu przedniejszych panów Czeskich, gorliwych chrześcijan, burzyła kościoły, kapłanów z kraju wypędzała i bałwochwalstwo wznawiać poczęła. S. Wacław objąwszy rządy, pobożnie je sprawował; brat jego Bolesław za namową Drahomiry matki swojéj, życie mu wydarł podczas uczty; nie uszła ta zbrodnia bezkarnie Drahomirze, ziemia rozpadła żywą ją pochłonęła niedaleko Pragi. Bolesław I. zwany okrutnym nie sprzyjał chrześcijanom. Otton I. cesarz 950 roku, hołdownikiem go swoim uczynił i zmusił do zaniechania prześladowań. Boleśław II. pobożnym nazwany w 979 roku, wytępił bałwochwalstwo, wystawił 20 kościołów i klasztor Benedyktynek dla swéj siostry Maryi, uposażył biskupstwo w Pradze potwierdzone od Jana XIII. Papieża z warunkiem wprowadzenia do Czech obrzędów Rzymskich. Wolfgang biskup Ratyzboński poświęcił na piérwszego pasterza Pragskiego Dytmara Benedyktyna; po nim S. Wojciech męczennik 983 roku nastąpił. Umarł pobożny król Bolesław II. 999 roku (2).

Podczas wycieczek Węgrów do Morawii wiele z niéj chrześcijan do Polski zbiegło, którzy opowiadali chrystyanizm krajowcóm; ale zupełne ich nawrócenie przypadło 965 roku. Mieczysław I., albo Mieszko syn Ziemomysła i Górki żony jego, ślepym urodzony, przejrzał w 7 roku życia swego podczas obrzędów pogańskich podstrzyżynami zwanych. Wieszcz przepowiedział, że on będzie walecznym, to powodowało do nazwania go Mieczysławem, zamiast Mieszka, sprawcy zaburzeń krajowych; inaczéj on się uwieko-

pomnił, nie mieczem nabył sławy; lecz przyjęciem wespół z poddanymi wiary chrześcijańskiéj, po zaślubieniu Dąbrowki pobożnéj córki Bolesława I. xiążęcia Czeskiego okrutnym przezwanego. Bohowid kapłan Czeski ochrzcił Mieczysława I. Naród za przykładem i poradą władcy swojego 7 marca 967 roku, chrzest przyjął i bałwany w rzekach potopił. Dziejopisowie Długosz i Kromer twierdzą, że Mieczysław prócz biskupstw w Krakowie i Gnieźnie 7 jeszcze ich założył (6). Jan XII. Papież je potwierdził i przysłał do Polski missyonarzy dla jéj nawracania. Kardynał Idzi arcy-biskup Tuskulański urządził nowe biskupstwa. Jordan piérwszy biskup Poznański wykorzeniał 958 r. poganizm w swojéj owczarni najgorliwiéj.

Rusini założyli naprzód w Nowogrodzie, potóm w Kijowie stolicę, słynnym ich wodzem był Ruryk, posunęli oni swoje wycieczki aż do Carogrodu. Starożytne istnieje podanie, że Apostoł S. Andrzéj ogłaszał Ewangelią na brzegach Donu i w Cherzonezie. Orygines, Tertullian, Teodoret z Hieronimem i chryzostomem świadczą, że nauka Chrystusowa rozgłaszana, Sarmacyi i Scytyi sięgała. Tacyt i Strabon Roxolanów, czyli Rusinów między témi krajami usadowiają. Wędrówki ludów zniweczyły początkowy tu chrystyanizm. W IX. zaledwo stóleciu wznowił opowiadanie Ewangelii S. Ignacy patryarcha Konstantynopolitański po wysłaniu na Ruś 867 roku missyonarzy Cyrylla z Metodyuszem kapłanów, którzy cudem nie spopielałéj księgi Pisma S. w piecu ognistym przez nich umieszczonéj znaczny poczet Rusinów nawrócili. Olga żona Igora xiążęcia w 952 roku przyjęła chrzest i Heleny imie od Teofilakta patryarchy Carogrodzkiego. Prócz syna swego Swiatosława, który pozostał w bałwochwalstwie, nawróciła wielu poddanych swoich. Zbudowała w Kijowie kościół S. Mikołaja i w nim 969 roku pochowana. Wnuk jéj Włodzimierz usunął żonę Rohniedę pogańkę i 300 nałożnic, a zaślubił Annę córkę Bazylego i Konstantyna cesarzów wschodnich, chrzest przyjął w Cherzonieze 988 roku, biskupi i

kapłani z Konstantynopola przysłani nawracali Rusinów, którzy Peruna i wielu innych bożków powrzucali do rzeki Dniepru (7) i sami w niej ochrzczeni byli. Włodzimierz zakładał świątynie i szkoły. Sam gorliwym był chrześcijaninem. Umarł 1,015 roku, państwo zaś swoje podzielił na 12 synów. Światopełk xiążę Turowski zmarły 1,018 roku, syn Włodzimierza, ożenił się z Dobromirą córką Bolesława Chrobrego, jéj spowiednik Reimbern Kolberyski biskup, zjednał szacunek powszechny przykładném życiem i nauką, bałwochwalcy chrzest z rąk jego przyjmowali, bożki zaś swoje na stos wrzucali (8).

W Danii i Szwecii zaszczepioną wiarę przez S. Ansgaryusza, uczeń jego Rembert krzepił. Stary król Gormo długo panując (893—936 roku) okrutnie prześladował chrześcijan. Henryk II. cesarz Niemiecki wstrzymał jego zapęd. Następca Gorma Harald II. przychylniejszym się okazał chrześcijanom. Unnius Arcy-biskup Bremeński cały kraj z kapłanami przebiegł, w nim opowiadał Ewangelią i chrzest udzielał, kościoły stawiał i kapłanami je zaopatrywał. Harald zwyciężony od Ottona II. cesarza, chrześcijaninem został z synem i żoną, czule się opiekował biskupstwami Altenburgskiém i Szlezwizkiém, które Otton I. założył i bronił je od prześladowania pogan. Chrystyanizm tak się usadowił w Danii i Szwecyi, iż Swenon po zabiciu ojca swego Haralda w potyczce z nim stoczonéj 980 roku, okrutném prześladowaniem wytępić go nie zdołał, wygnany z kraju 989 roku, uznał za karę Boską tułactwo swoje, iż znieważył chrzest w małoletności z rodziną swoją przyjęty i do śmierci 1,015 roku przypadłej szczerze pokutował. Po nim nastąpił Kanut wielkim nazwany.

Naddot wódz Normanów burzą wyrzucony na ląd śniegiem i lodem pokryty 860 roku nazwał go Iślandyą, Fryderyk i Trangbrand Saxońscy zakonnicy opowiadali na téj wyśpie Ewangelią 981 roku. Olaw święty król Norwegii (9) wtenczas tylko Iślandom pozwolić przyrzekł handel z królestwem swojém swobodnie prowadzić, gdy się ochrzczą. Iślandczycy za-

sięgli rady Torgera rządcy swojego, który po długim namyśle sam z nimi wiarę przyjął. Przed 1000 r. cała wyspa już była chcześcijańską, ustały zwyczajo ofiarowania bożkom Odynowi i Torowi 99 koni, tyleż psów i sokołów, zaniechali żywić się ofiarném końskiém mięsem, wyrzucać, lub topić w gorącém zródle Kangalskiém dzieci ułomne. Oni odkryli Greenlandyą (kraj zielony) i wiarę chrześcijańską przed 1,000 rokiem w niéj zaszczepili. Na schyłku X. i w początkach XI. wieku, Missyonarze Haller, Samund i Ogmandr założyli w miastach Iślandskich Hoolumie, Skalholcie i Haukadarcie szkoły dla krajowców, uczyli ich czytać, pisać i katechizmu, zdolniejszym zaś młodzieńcom wykładali język łaciński, teologią i naukę śpiewu kościelnego. Adalbert Hamburgski i Bremeński arcy-biskup radca Henryka III. cesarza poświęcił na piérwszego biskupa Skalholtu Iślandczyka Islefa w 1056 roku.

Dawna Pannonia siedziba Węgrów, czyli Magiarów była niestałém siedliskiem przechodnich Kwadów, Awarów, Gotów i Hunów, którzy pustoszyli zachodnią Europę, Hunowie z Włoch wygnani powrócili do Pannoii i w niéj zmieszkali. Przed końcem IX. stolecia Arpad wódz Magiarów, czyli Węgrów słynął walkami, rodzina jego 1290 roku wygasła. Xiążęta węgierscy Bolosud i Gyllas najpiérwsi chrzest przyjęli w Carogrodzie 972 roku. Hieroteusz zakonnik od nich sprowadzony, piérwszym był Węgierskim biskupem. Xiążę Giejza syn Toxuna poślubił Saroltę córkę Gylasa, po jéj śmierci Adelaidę siostrę Mieczysława I. xięcia Polskiego, obie gorliwe chrześcijanki, namawiały męża do przyjęcia chztu S. i sprzymierzenia się z cesarzem Ottonem III., S. Adalbert biskup Pragski ochrzcił 986 roku Gejzę i syna jego Wajka urodzonego w 977 r., któremu dał imie Szczepana. Biskupi Pelegryn Passawski i Wolfgang Ratysboński wysłali kapłanów dla opowiadania Ewangelii Węgrom, których 50,000 nawrócili i wyjednali swobodę jeńcom chrześcijanskim. Zupełne Węgrów nawrócenie uskutecznił Xiążę S. Szczepan 997 roku.

Wezwał ze wszystkich krajów gorliwych kapłanów dla nawracania Węgrów S. Adalbert arcy-biskup Pragski sprowadził do Węgier 6 Benedyktynów z Rzymu najsławniéjsi z nich byli *Astric* Anastazym przezwany, wyniesiony na biskupa Kolocz y i Sebastyan arcy-biskup Strygoński. Między apostołami Węgrów dwaj Polocy Andrzej i Benedykt pustelnicy się liczą. Sylwester II. Papież królem go apostolskim mianował i przysłał koronę, którą uwieńczony został 1000 roku wespół z pobożną małżonką swoją Gizelą siostrą Henryka II. cesarza w kościele Wesprimskim, 10 założył biskupstw, oprócz licznych klasztorów i hojnie uposażył kościoły Węgierskie, całe królestwo o piece Bogarodzicielce poruczył Umarł ten król dobroczynny w budzie 1038 r., Benedykt IX. Papież w poczet świętych z synem Emerykiem go zaliczył. Józef II. cesarz wszystkie fundusze od króla, S. Szczepana udzielone świątyniom i koronę 1785 r. zabrał odzyskali ją Węgrzy 1790 r.

Pozostali jeszcze w pogańskiéj ciemnocie Sławianie Pomorscy, Prusacy, Litwini, narody brzegów Baltyckiego morza w Finlandyi, Inflantach i Kurlandyi zamieszkałe. Ich nawrócenie w późniejszych wiekach dokonane.

Kacerstwa X. Stólecia.

Ten wiek żelaznym przezwany dla nizkiéj oświaty i skażenia obyczajów w narodach, nie wydał większéj wagi kacerstw. Pojawili się wprawdzie Antropomorfici, którzy Boga w ludzkie oblekali ciało. Raterynusz biskup Werony ich nawrócił. Rozwięzły Walafryd Niemiec przeczył nieśmiertelności duszy, uczony opat Kastryjski Durand skutecznie zapobiegł swojemi rozprawami wzrostowi tej bezbożności.

Pisarze Kościelni.

Szymon Metafrast sekretarz Leona Filozofa i Konstantyna Porfirogenity zebrał żywoty świętych, gruba w nich się przebija łatwowierność.

Swidas zmarły 980 roku ułożył słownik historyczny i geograficzny, tudzież rysy życia uczonych mężów, cesarzów i biskupów.

S. Odon z Benedyktyna arcy-biskup Kantuaryjski zebrał ustawy kościelne, pomagał królom Angielskim Edmundowi i Edgardowi do układu praw krajowych. Umarł 4 lipca 961 roku.

S. Nikon zakonnik Ormiański wstrzymał wielu Ormian i Greków swemi kazaniami od przyjęcia Mahometyzmu, 20 lat na wyśpie Kandyi apostołował. Zostawił rozprawy o wierze chrześcijańskiéj i liczne kazania. Umarł 16 listopada 998 roku.

Rateryusz biskup Werony 3-kroć usuwany osiadł w daném jemu opactwie S. Amanda. Umarł 974 r. Zebrał wyroki synodalne, ułożył w jeden zbiór swoje pasterskie listy, rozprawy, kazania i mowy pochwalne. Gorliwość zbytnia przyczyniła się do prześladowania uczonego pasterza.

Notker zakonnik opactwa S. Gala zmarły 6 kwietnia 912 roku, ułożył dzieje męczenników i wykład psalmów.

Luitprand biskup Kremony dwakroć posłował od cesarza Ottona I. do Carogrodu i dwie te podróże opisał, zostawił takoż dzieje Gotów i życie Papieżów. W dziełach jego zbytnie pochlebstwo i dotkliwe przymówki dają się postrzegać.

S. Dunstan urodzony 924 roku, w zbudowanym przez siebie klasztorze Gladstońskim długo przewodniczył, zostawszy arcy-biskupem Kantuaryjskim, gromił występki ludu i zostawił prawidła życia dla zakonników własnoręcznie skreślone.

S. Etelwald uczeń S. Dunstana biskup Winchesterski, zmarły 984 roku, pisał rozprawy o bezżeństwie kapłanów i karności klasztornéj, wskrzeszonéj przezeń w całéj Anglii, przełożył na Saxoński język ustawę S. Benedykta.

Reginon opat Prumski w Trewirze 915 roku pochowany, ułożył dzieje niemieckich narodów, zbiór kanonów i rozprawę o kościele katolickim.

Konstantyn Porfirogenit cesarz wschodni wskrze-

siciel nauk, skreślił życie Bazylego I. cesarza, opis miast i krajów, rozprawy o rządzie państwem, biegłym był malarzem i budowniczym, okrzesał język Grecki. Umarł 960 roku.

Sobory.

Wiek X. żadnego nie liczy soboru powszechnego; bo w nim się nie pojawiły wielkie i szkodliwe chrystyniazmowi kacerstwa. Dla sprostowania karności kościelnéj względem przeszkód w zawieraniu małżeństw, dla wytępienia świętokupstw, świętokradztw i zabezpieczenia dóbr kościelnych od rabunków, biskupi zwołali w rozmaitych miastach 36 soborów, Papieże 8 ich odprawili w Rzymie.

Zwyczaje, Ustawy Kościelne, Karność i Założenie nowych Opactw.

W X. wieku nastał zwyczaj święcenia i namaszczenia uroczyście nowych dzwonów od Jana XIII. Papieża zalecony. Sobór Rzymski 993 roku zwołany pod przewodnictwem Jana XV., uchwalił, aby zaliczenie w poczet świętych (*canonisatio*) należało do najwyższych pasterzy Rzymskich. S. Udalryk biskup Ausburgski napiérwszy był kanonizowany podług nowego obrzędu. Przedtém arcy-biskupi i biskupi wcielali do liczby świętych osoby wzorowe z pobożności i cudów. W przeszłych już wiekach uroczystości Zbawiciela, Matki Boskiéj i wielu Świętych kościoł powszechny obchodził, to stwierdza kanon 36 soboru w Moguncyi 813 roku zwołanego. Zwyczaj 994 roku zaprowadzony w klasztorach benedyktyńskich od S. Odylona opata modlić się, msze odprawiać, jałmużnę dawać za umarłych 2 listopada wszystkie kościoły katolickie przyjęły. Pielgrzymki do Jerozolimy dla nawiedzenia grobu Zbawiciela i do Rzymu dla uczczenia zwłok swiętych apostołów Piotra i Pawła bardzo się upowszechniły bez względu na przeszkody od Ma-

hometanów i rozbojników czynione. Pokuty równie jak w przeszłych wiekach ściśle się wykonywały. Mikołaj I. Papież ojcobójcom 25 lat pokuty i post do śmierci naznaczył. VIII. sobór powszechny szydercom z kościelnych obrzędów 3 lata pokutować zaleca. Dla uniknienia pokuty w obec ludu, winowajcy wstępowali do klasztoru, lub pielgrzymowali do miejsc świętych przez ciąg czasu naznaczony do pokutowania, świątobliwe obyczaje chrześcijan po ustaniu prześladowań z postępem wieków stopniowie się psuły, krzywoprzysięztwa, zdrady, mordy i pożogi, zwłaszcza niekarnego żołdactwa okropnie wzrastały w X. wieku, z przyczyny zaniechanéj oświaty, dzikości przechodnich narodów i burzliwości możniejszych panów, surowe uchwały władców i soborne wyroki przeciw tym zbrodniom postanowione udowodniają powszechne skażenie nastałe w X. wieku. Biskupi zaprowadzili dwódniowe rozejmy w każdym tygodniu (*treuga Dei*), które powściągały zawziętych od zabójstw i potyczek. Duchowieństwo rosło w liczbę, zamożność i powagę, ono zaszczepiło w narodach północnych chrystyanizm, biskupi częstém zwiedzaniem swoich owczarni, pieszo najczęściéj, karcili w pasterzach wiejskich oziębłość ducha, chciwość i zaniechanie ich obowiązków, a wzbraniali zabytków pogańskich chrześcijanom, to jest ofiar u źródeł, na głazach, w gajach, czarów i t. d., winowajcy karani byli postem o chlebie i wodzie jednomiesięcznym, datkiem na ubogich i kościelne ozdoby, odmawianiem kilkakrotném psałterza i t. d. Klątwy rzadko się upotrzebiały, nie godziło się wyklętym jeść, pić, rozmawiać i miewać stosunki z domownikami nawet.

W 912 roku pobożny Wilhelm xiążę Akwitanii słysząc o przykładnem życiu benedyktynów pod rządem Bernona opata Augustodieńskiego klasztoru (Autun), skłonił go, aby wybrał miejsce na klasztor w jego dzierżawie. S. Bernon upatrzył pustynię Kluniaceńską (Clugny), ale xiążę się oświadczył, iż w niéj utrzymuje sfory psów myśliwych, rzekł mu pobożny opat, wypędź ich, a wprowadź zakonników, co chę-

tnie Wilhelm uskutecznił i wystawił im klasztor z wspaniałym kościołem. Następcy S. Bernona opaci: SS. Odon, Odomar, Majol, Odylon, słynęli nauką, życiem świątobliwem i cudami, ich uczniowie obierani na biskupów Francuzkich wzorowie rządzili i wiarę ożywiali w narodzie, Gerard Belgijczyk z rycerza i bogacza zakonnik, wybudował w Brogni swych dobrach klasztor ściśléj ustawy i sam był w nim opatem aż do śmierci. Umarł pełen cnot i zasług 3 października 959 roku. Te dwa klasztory były wzorem do przeistoczenia innych wielu klasztorów w Belgii Francyi.

WIEK XI.

Najwyżsi Pasterze Kościoła Powszechnego.

Pomimo bezładów zagęszczonych, w XI. stóleciu, chrześcijanie się odznaczali naprawą, kościołów i klasztorów zniszczonych przez dzikich najezdników upłynionego wieku. Papieże z małym wyjątkiem nieczynnych, usiłowali wykorzeniać nadużycia i zaszczepiać wiarę obok cnoty w narodach. Jan XVII. (Secco) mąż uczony i bogobojny 13 czerwca 1003 roku obrany, 4 tylko m. i dni 22 rządził kościołem. Umarł powszechnie żałowany 13 października 1003 roku.

Jan XVIII. Rzymianin kardynał zwany Fazyanem wyniesiony na Papieża 26 grudnia 1003 roku, 5 lat i 1 m. spokojnie zarządzał kościołem, złożył dostojność pasterską 18 lipca 1009 roku, i w Rzymskim Benedyktynów klasztorze S. Pawła osiadł. Poświęcił na Kantuaryjskiego arcy-biskupa S. Elfega męczennika. Żył w jedności z patryarchą Carogrodzkim Sergiuszem.

Sergiusz IV. z biskupa Albańskiego wybrany Papieżem 24 sierpnia 1009 roku, nie szczędził jał-

mużny ubogim, wygnał Saracenów z wyspy Sycylii. Umarł 6 lipca 1012 roku, 3 lata rządził Stolicą Rzymską.

Benedykt VIII. biskup Portueński osiadł na stolicy Rzymskiéj za staraniem hrabi Toskanela 6 lipca 1012 roku, 12 lat i 3 dni liczył niespokojnych rządów kościołem, wygnał z Toskanii i Sardynii szczątki Saracenów, ukarał kilku Żydów za obelgi wyrządzone w wielki piątek obrazowi Chrystusa (1), po wyśledzeniu téj zbrodni. Zniechęceni ku Benedyktowi Rzymianie obrali Grzegorza 18 narzuta. Henryk II. cesarz 1014 roku, przywrócił na stolicę wygnańca i przezeń był uwieńczony z Kunegundą żoną swoją. Ten Papież sprowadził z Niemiec Aretina zakonnika, dla ułożenia kościelnego śpiewu, który piérwszych głosek hymnu S. Jana Chrzciciela *Ut quaeant laxis* i t. d., użył na głosowe nóty z przydanemi liniami. Przegnał pustoszących Apulią Greków. Potwierdził 1023 roku zakon pustelniczy Kamedułów od S. Romualda ustanowiony. Umarł 30 lipca 1024 roku.

Brat Benedykta VIII., Roman Senator Rzymski, hrabia Tuskulański, wyniesiony na stolicę Piotrową 1 sierpnia 1024 roku, pod nazwą Jana XIX., uwieńczył 1027 roku cesarza Konrada II. przyjął królów Rudolfa Burgundyi i Kanuta Anglii zwiedzających groby SS. apostołów. Usunął prożbę patryarchy Konstantynopolitańskiego Eustatyusza, którą popierał Bazyli II. cesarz wschodni, aby potwierdził nazwę patryarchatu powszechnego Carogrodzkiemu kościołowi. Umarł 29 maja 1033 roku, rządził stolicą Rzymską 8 lat i 9 m.

Zaburzenia wszczęte przez ubiegających się do kierowania owczarnią Chrystusową nie zwątliły ku niéj przychylności chrześcijan, Teofilakt syn Alberyka hrabiego Tuskulanu, synowiec Benedykta VIII. i Jana XIX. urodzony 1012 r., wdarł się 1033 roku na stolicę Rzymską pod nazwą Benedykta IX., bezładny nią jego zarząd pięcioletni, spowodował Rzymian do wygnania narzuta, cesarz Konrad II. go przywrócił. On uwolnił od zakonnych ślubów Kazimierza Pol-

skiego królewicza, dyakona w Kluniaceńskim Benedyktynów klasztorze. Po sześciu latach znowu przegnany, a biskup Sabiński Jan wyniesiony na Papieża nieprawnie pod imieniem Sylwestra III w roku 1044 rządził kościołem 3 miesiące. Benedykt trzeci raz od swéj rodziny przywrócony. Rzymianie go nie przyjęli, i 1045 roku 8 sierpnia wybrali archi-dyakona Jana Gracyana, który się przezwał Grzegorzem VI. i namówił 3 nieprawnych papieżów Benedykta IX. Sylwestra III. i Jana XX. do zrzeczenia się przywłaszczonéj dostojności, lecz sobór Sutryjski 1046 roku zwołany nie potwierdził Grzegorza VI, pobożny ten kapłan osiadł w klasztorze Kluniaceńskim po wręczeniu pastorału Sudgerowi Bamberskiemu biskupowi 25 grudnia 1046 r., obranemu pod nazwą Klemensa II., który uwieńczył Henryka III. cesarza i po 9 miesięcznych rządach umarł 1047 r. 9 października. Benedykt IX. jeszcze raz się wdarł na stolicę i nią rządził do 17 lipca 1048 roku, po namyśle upamiętał się z porady S. Bartłomieja opata, złożył godność Papieżką i w jego klasztorze zwanym Grota Ferrata dla pokuty dobrowolnéj osiadł, gdzie umarł 1054 roku. Po śmierci Klemensa II., Henryk III. wybranego biskupa Bryxii Poppona na Papieża 17 lipca 1048 roku do Rzymu posłał, który się przezwał Damazym II. i po 26 dniach rządów, umarł 8 sierpnia 1048 roku.

Bruno Tullski biskup syn Hugona hrabiego Egenhejmu krewny cesarza Henryka III., obrany za wpływem jego na Papieża w mieście Wormacyi 1049 r. Po trzy-dniowéj modlitwie zapowiedział, iż nie przyjmie Papieztwa bez potwierzdzenia Rzymskiego duchowieństwa. Przybył Bruno w pielgrzymich szatach do stolicy chrześcijaństwa, Rzymianie z wielką radością go przyjęli, zasiadł on na stolicy apostolskiéj pod imieniem Leona IX. Trzykroć dla potrzeb kościoła zwiedził Francyą. Częste zwoływał sobory dla naprawy obyczajów ludu i wytępienia świętokupstwa. Potępił 1050 roku błędy Berengaryusza archidyakona Andegaweńskiego, który przeczył obecności Chrystusa w najświętszym sakramencie. Za poradą

Hildebranda opata usiłował przez wysłanych 1053 r. posłów do Konstantyna Monomacha cesarza wschodu, skłonić do jedności z kościołem Rzymskim patryarchę Konstantynopolitańskiego Michała Cerularyusza. Odpierał najazdy Normanów, którzy go pojmawszy cały rok więzili. Za powrótem do Rzymu Leon IX. wkrótce umarł swiątobliwie 19 kwietnia 1054 roku. Rządził kościołem 5 lat, 2 m. i d. 7.

Wiktor II. zwany Gebhardem hrabia Szwabii, krewny Henryka III. cesarza, biskup Ejchsztadski obrany Papieżem na soborze Moguńskim w marcu 1055 roku, po całorocznéj przerwie, za usilném staraniem posła Rzymskiego Kardynała Hildebranda, uświetnił siebie gorliwą pobożnością. Zwoływał sobory w Turonie, Florencyi i Lugdunie dla naprawy podupadłéj karności w duchowieństwie, złożył 46 biskupów i 27 opatów za świętokupstwa. Skłonił Berengaryusza do powtórnego wyrzeczenia się błędu, zalecił Adalbertowi Hamburskiemu arcy-biskupowi poświęcić na piérwszego biskupa Islandyi krajowca Islefa i czuwać nad biskupami 3 państw Skandynawskich i nad Grenlandyą. Umarł w Rawenie 28 lipca 1057 roku, po przygotowaniu do śmierci Henryka III. cesarza. Siedział na stolicy Rzymskiéj 2 lata, 3 m. i dni 15.

Fryderyk hrabia niższéj Lotaryngii, brat Godfryda naczelnego wodza wyprawy krzyżowéj, opat Kassyński i kardynał, obrany Papieżem 2 sierpnia 1057 r. wziął imie Szczepana X., 7 tylko miesiący i dni 27 przewodniczył chrześcijaństwu, wyniósł na biskupa Ostyeńskiego i kardynała, zakonnika Piotra Damiana. Potwierdził wszystkie wyroki swoich poprzedników na świętokupstwa i niepowściągliwe życie duchowieństwa. Do wytępienia tych zbrodni używał S. Piotra Damiana. Umarł Szczepan 29 marca 1058 roku. Jan Mincyusz biskup Weletryjski 20 narzut pod nazwą Benedykta X. przy pomocy Grzegorza hrabi Tuskulanu wdarł się na stolicę; lecz po 9 m. i dni 20 1058 roku na soborze Sutryjskim złożony i z kapłanstwa wyzuty został.

Mikołaj II. w Burgundyi urodzony, przedtém zwany Gerardem, biskup Floreński po 9-miesięcznéj przerwie w Siennie obrany najwyższym pasterzem 28 grudnia 1058 roku, kardynał Hildebrand uwięczył go dwiema koronami, z napisem: „*koronowany ręką Boga*,“ na piérwszéj, a na drugiéj, „*wieniec rządcy świata z ramienia Piotra*.“ Ten Papież wydał na Rzymskim soborze uchwalony okolnik, aby odtąd Rzymskie duchowieństwo z grona tylko swojego najwyższych obierało pasterzy. Uwolnił Normanów od klątwy po zwrócie stolicy świętéj zagarnionych krajów. Wypuścił lenném prawem ich xiążętom Ryszardowi i Robertowi Apulią, Kalabryą i Sycylią z warunkiem zachowania poprzysiężonéj wierności i wypłaty rocznéj daniny Papieżom. Pomimo ciągłych zatrudnień, Mikołaj II. codziennie umywał nogi 12 ubogim i służył im, gdy u stołu jego się posilali, 2 lata, 6 m. i dni 25 rządził stolicą. Umarł 30 lipca 1061 roku.

Po śmierci Mikołaja II., kardynałowie obrali Papieżem Anzelma biskupa Luki 30 września 1061 r., który się nazwał Alexandrem II., biskupi zaś Lombardyi wysadzili Kadalaus'a świętokupcę biskupa Parmy, pod nazwą Honoryusza II., ten 21 narzut zbrojnie Rzym opanował, S. Piotr Damian karcił go upominalnemi pismy. Biskupi Niemieccy i Włoscy usunęli go na Osbornskim soborze, on jednak 2 lata siedział w zamku S. Anioła z poplecznikami swymi, Alexander II. pozwał przed swój sąd cesarza Henryka IV. świętokupca, który wspierał narzuta Honoryusza II. Zganił okolnikiem biskupów Francuzkich, iż nie wzbraniali prześladować za wiarę Żydów. Zalecił Haraldowi władcy Norwegii słuchać rad arcybiskupów Bremeńskich, 11 lat, 6 m. i d. 20 rządził chwalebnie kościołem Alexander II., umarł 21 kwietnia 1073 roku.

Hildebrand kardynał dyakon, uczeń S. Odyllona Kluniaceńskiego opata, Benedyktyn, poseł 5 papieżów, obrany najwyższym pasterzem, niechętnie przyjął rządy kościoła 22 kwietnia 1073 roku, 60 lat wieku

liczył Grzegorz VII., posiadał naukę i roztropność. Nieugięty postrachami władców sąsiednich, ten Papież, postawił kościoł i ziemskie jego dzierżawy na silnéj posadzie przeciw uciskom, tudzież przywłaszczeniom i najmężniéj się im opierał, Te dzierżawy ziemskie posiadane za rządów kościołem Rzymskim Grzegorza I. Papieża powiększyła 1077 i 1102 r. Hrabina Matylda córka Bonifacego, dziedziczka po swym ojcu, Toskanii, Mantui, Parmy, Modeny i krajow, dziś zwanych *dziedzictwem S. Piotra*, któremi 50 lat rządziła. Owcześni dziejopisowie przezwali ją *Deborą*. Postanowił ogłosić wojnę krzyżową, 20 laty późniéj rozpoczętą. Wyklął Bolesława II. króla Polskiego za mordestwo przy ołtarzu S. Stanisława biskupa Krakowskiego 1079 roku. Do liczby wyklętych załączył Henryka IV. cesarza i Filipa I. króla Francyi za świętokradzką sprzedaż biskupstw, opactw i duchownych posad. Na soborze do Rzymu 1074 roku zwołanym wzbronił pod klątwą brać inwestyturę na dostojeństwa duchowne od cesarza przez wręczenie opatom i biskupom pierścieni i pastorałów za wymaganą opłatę. Henryk IV. obrażony tym wyrokiem podmowił zbójcę Cencyusza, który 25 grudnia porwał Papieża uroczyście mszą odprawującego i do wieży wsadził, gmin z niéj go wydobył. Cesarscy radcy na sejmie Wormackim złożyli Grzegorza, on zaś na wzajem złożył Henryka IV. 1077 roku. Przestraszony cesarz w pokornéj postawie przybył do Kanossy z wyklętymi biskupami za świętokupstwo i błagał rozgrzeszenia. Papież dla uniewinienia siebie od miotanych nań potwarzy wziął podczas mszy odprawianéj najświętszy sakrament w rękę i rzekł do cesarza radcami otoczonego: „To Ciało Pańskie jest rękojmią niewinności mojéj, jeślim zbrodniarz, jakim przez cię ogłoszony byłem, ukarz mię Boże nagłą śmiercią. Po spożyciu części hostyi, drugą cząstkę podał Henrykowi i rzekł; przyjm ją, abyś udowodnił swoje postępowanie prawe i zawarł usta potwarcom swoim, Henryk nie ośmielił się przystąpić do kommunii św. Niemcy i Włosi nim wzgardzili za nowe Papieżowi wiaro-

łomstwo i w Forhejmie obrali cesarzem Rudolfa xięcia Szwabii 17 marca 1077 roku. Henryk po zabiciu swojego współzawodnika w bitwie Mersburskiéj, Rzym opanował 1084 roku i w Bryxen'ie miasteczku Tyrolskiém, kazał obrać Papieżem Gwiberta Raweńskiego arcy-biskupa, 22 narzuta, pod nazwą Klemensa III. Robert xiążę Apulii bronił Papieża do Salernu zbiegłego, gdzie umarł 25 maja 1085 roku, Grzegorz VII. sprawował godnie rządy kościołem lat 12 m. 1 i 3 dni (2). Benedykt XIII. zaliczył go w poczet świętych. Gorliwość jego w silnéj obronie praw kościoła uwielbili protestanscy nawet uczeni dziejopisowie i wskazali stronność pisarzy katolickich, którzy uwłoczyli czynnościom Grzegorza VII. (3)..

Dezyderyusz xiążę Kapui, opat Kassynu i kardynał, po jednorocznéj przerwie obrany najwyższym pasterzem 24 maja 1086 roku, krył się w klasztorze przez 10 miesięcy, zniewolony usilnemi prożbami duchowieństwa i xiążąt Włoskich, przybył do Kapui, tu poświęcony na Papieża 9 maja 1086 roku, nazwał się Wiktorem III. Zwołał do Benewentu sobór, wyklął przywłaściciela Klemensa III., potępił inwestytury. Osłabiony ciągłą niemocą, powrócił do Kassynu, gdzie przedtém wspaniały kościoł wybudował i tam umarł 1 września 1087 roku, 1 rok, 4 m. i d. 7 rządził stolicą świętą, nie mieszkał w Rzymie dla przeszkód i słabości zdrowia.

Urban II. Ottonem, przedtém zwany z kanonika zakonnik Kluniaceński, Grzegorz VII. uczynił go kardynałem i biskupem Ostyenskim w r. 1078, wybrany Papieżem 12 marca 1088 roku po 5 m. i d. 20 przerwy, w Teracynie; bo Rzymem władał narzut Klemens III. Rządził Urban kościołem lat 11 m. 4 i d. 18. Przyzwał S. Brunona zakonnodawcę Kartuzów i przez 5 lat dla rady przy sobie go trzymał, nakoniec pozwolił mu zamieszkać w pustyni Skwiliaceńskiéj w Kalabryi, po zrzeczeniu się arcy-biskupstwa Regioskiego, na które wyniosł go Papież. Wyklął 1095 roku na soborze Klermońskim Filipa I. króla Francyi,

który opuścił swoję żonę Bertę i poślubił Waldradę za życia jéj męża Fulka Rechina xięcia Andegaweńskiego, ogłosił wojnę krzyżową przeciw Saracenom ciemiężycielom pielgrzymów, po wysłuchaniu sprawozdania Piotra pustelnika o zniewadze miejsc świętych i prześladowaniu chrześcijan w Palestynie. Skończył sobór w IV. niedzielę postu i poświęconą różą obdarzył Fulkona xięcia Andegawy. Zalecił duchownym odmawiać Officium do Najświętszéj Panny Maryi, kaznodziejom zaś mówić z ludem przed kazaniem pozdrowienie anielskie dla zjednania pomocy z nieba krzyżowym rycerzom. Jerozolima była wzięta w piątek 15 lipca 1099 roku, Urban zaś umarł 19 tegoż miesiąca i roku.

Rajnery opat klasztoru S. Wawrzyńca i kardynał, nazwany Paschalisem II.. po swoim obiorze na Papieża 13 sierpnia 1099 roku, zaprowadzony przed podwoje świątyni Lateraneńskiéj i przemocą na tronie z kości słoniowéj usadowiony, zaniechał oporu i począł rządzić kościołem. Wygnał z Rzymu narzuta Klemensa III., jego stronnicy obrali 3 nieprawych papieżów, Alberta, Teodoryka 1005 roku i Magnulfa, który się przezwał Sylwestrem IV. Dwaj piérwsi orężem pokonani, trzeci wypędzony z Rzymu został. Paschalis Papież skłonił Henryka V. cesarza i Henryka I. króla Anglii do zaniechania inwestytur. Cesarz po przybyciu do Włoch 1111 roku ucałował nogi Papieża w kościele S. Piotra i prosił, aby go uwieńczył. Gdy Paschalis wymagał, aby się zrzekł uroczyście inwestytur, Henryk uwięził go z kardynałami, dręczony Papież głodem pozwolił mu dawać inwestytury. Po wyjeździe z Rzymu cesarza, Paschalis złożył ubiór papiezki i surową odbył pokutę dobrowolnie na pustyni, zwołał potém sobór 18 marca 1112 roku, na nim unieważnił wymuszone od cesarza pozwolenie udzielania inwestytur. Mściwy Henryk V. zagarnął kraje darowane stolicy Rzymskiéj od 76-letniéj Hrabiny Matyldy zmarłéj 1115 r. Papież go wyklął społem z Burdynem Bragi arcybiskupem, który w kościele watykańskim samowolnie

uwieńczył Henryka. Umarł Paschalis 21 stycznia 1118 roku, 8 lat, 5 m. i dni 11 liczył rządów kościołem przepełnionych kłótniami z Henrykiem V. cesarzem.

Stan Chrześcijaństwa na Wschodzie i w Państwach Zachodnich.

W Państwie wschodniém po śmierci Bazylego i Konstantyna cesarzów, rozwięzła Zoe córka ostatniego, poślubiła Romana III. Argirusa, który swoję żonę do klasztoru wtrącił 1021 roku, po 10 latach z nim panowania, kazała go w łaźni udusić 1031 roku 11 kwietnia. Ten cesarz osadzał na stolicach cnotliwych biskupów, uposażał kościoły i klasztory. Młody i hoży Michał z Paflagonii złotnik, zaślubił 50-letnią Zoę, Alexy patryarcha ślub im dać musiał w wielki piątek 1034 roku. Serbowie rokosz podnieśli, ten wypadek przyśpieszył zgon cesarzowi, który za zbrodnie swéj żony nie szczędził jałmużny ubogim, służył w szpitalach chorym i nawiedzał pustelników. Synowiec jego Michał Kalafat cesarzem obwołany, zamknął w klasztorze Zoe z Teodorą jéj siostrą; lud wzburzony oślepił go 1042 roku, obie zaś siostry na tron przywrócił, 64-letnia dwakroć wdowa Zoe poślubiła Konstantyna Monomacha, nałożnicę zaś jego Sklerenę xiężną mianowała. Zoe po 8 latach od skojarzenia trzeciego małżeństwa przeciw ustawom wschodniego kościoła, umarła 1050 roku. Teodora chwalebnie rządziła państwem do 1056 roku. Po jéj śmierci Michał VI. Statryotyk, czyli waleczny, rok jeden panował, złożył dobrowolnie berło, na wezwanie Michała Cerularyusza patryarchy, który wzburzył lud i zapowiedział przez wysłanych 4 biskupów, aby Michał ustąpił tron Izaakowi Komnenowi, w nagrodę téj ofiary przyrzekł Michałowi w niebie królestwo. Izaak zasilił skarb wypróżniony wcieleniem dóbr kościelnych, gdy mu Cerularyusz groził odjęciem berła za te jego czynności, cesarz wygnał zuchwalca na wyspę Prokonessę 1059 roku, gdzie wkrótce ten,

który rozdzielił kościoły i przyczynił zaburzeń w kraju po 16 leciech rządów stolicą Konstantynopolitańską umarł. Izaak osiadł w klasztorze 1059 roku, po nim nastąpił Konstantyn X. Dukas, który przez sknerstwo postradał miłość żołnierzy. Turcy zjawieni około roku 1050 do stolicy wschodu wycieczki posuwali. Cesarz rażony piorunem przed śmiercią 1067 roku uzyskał od żony swojéj Eudoxyi obietnicę, iż w stanie wdowim będzie rządzić państwem do wzrostu trzech swoich synów Michała VII. Andronika I. i Konstantyna XI., to jéj pismo wręczył Janowi Xifilinowi patryarsze. Chytra Eudoxya przyrzekła zaślubić brata jego Bardasa, tym podstępem uzyskała swoje pismo. Ona wezwała na tron i poślubiła wodza Romana IV. Dyogenesa za zdradę kraju na śmierć skazanego. Ten cesarz w bitwie z Turkami pojmany został, Arślan wodz ich podeptał go nogami, potém spytał jeńca, jakby z nim schwytanym postąpił, odrzekł Roman, iż ściąć kazałbym ciebie, ja zaś, rzekł Turczyn cię uwalniam, bo twój Bóg Chrystus każe dobrze czynić nieprzyjaciołom. Za powrótem Roman chciał tron wydrzeć pasierzbom 1071 roku, lecz zwyciężony, oczy postradał, Eudoxya w klasztorze od synów zamknięta naukami się bawiła. Niedołężny cesarz Michał od Nicefora Botaniata wodza przy pomocy Turków w klasztorze osadzony 1,078 r. Nicefor Brien jego obrońca ścięty, wkrótce ten przywłaszczyciel wtrącony do klasztoru 1080, roku. Syn Izaaka Komnena Alexy cesarzem ogłoszony 37 lat panował. Obmierził siebie chciwością i zdzierstwy poddanych, zawadzał chytrze Krzyżowcom w przechodzie do Palestyny, zdradzał ich nawet, zamiast obiecanéj pomocy, umarł 1,118 roku. Wyliczeni tu cesarze prócz Alexego wszyscy krótko panowali, mało się mieszali w rozprawy religijne i nie przyczynili się do rozkrzewienia chrześcijaństwa.

Na Zachodzie po śmierci Ottona III. obrany cesarzem niemieckim 1,002 roku 30-letni Henryk II. xiążę Bawarski i w Tyczynie uwieńczony. Benedykt VIII. ponowił to uwieńczenie jego i żony Kunegundy

1,014 roku w Rzymie. Rokoszanie oblegli pałac cesarski w Tyczynie, Henryk II. wyskoczył przez okno i nogę złamał, odtąd kulał, za karę pozwolił żołnierzom rabować miasto. Uspokoił Włochy, wygnał z Kalabryi Saracenów i Greków. Niepomyślnie walczył pod Wrocławiem z Bolesławem Chrobrym królem Polskim. Założył biskupstwo w Bambergu, hojnie uposażył duchowieństwo i klasztory, zmniejszył podatki dla ludu. Umarł świątobliwie 1,024 roku. Żona jego Kunegunda córka Sygfryda xięcia Luxemburskiego i Jadwigi, 16 lat po nim żyła w klasztorze Kafugieńskim, umarła 1,040 roku, pochowana z mężem w Bambergu. Innocenty III. zaliczył obojgu 1200 roku w poczet świętych.

Konrad II. xiążę Frankonii obrany cesarzem 1,024 roku w Moguncyi i koroną z grobu Karola W. wziętą uwieńczony, objechawszy państwo, pieniędzmi z przedaży opactw i biskupstw uzbroił wojsko i poskromił xiążąt Kapui i Benewentu. Więził niechętnych mu biskupów, zwłaszcza Aryberta Medyolańskiego, podżegacza do rokoszu, hrabiów i xiążąt włoskich, walczył on z lennikami cesarskiemi na czele wazalów, przed bitwą odprawiał mszą na rydwanie wołami ciągnionym, utratę jego za hańbę uważali rycerze, pokonany w Pawii się okopał. Konrad po 2 latach oblężenia zdobył głodem nękane to miasto 1,057 roku. Za Konrada się zjawiły małżeństwa morganatyczne, ustawy sejmu Ronkaglijskiego, który cesarz Konrad odprawił 1,038 r. o nich wzmiankują. Umarł ten władca 1039 roku, pochowany w Spirze.

Syn Konrada Henryk III. zwany czarnym, odziedziczył cesarstwo 1039 roku. Karcił buntowników, wymierzał poddanym sprawiedliwość, trzymał silną ręką Włochy, ukorzył Piotra króla Węgrów. Równie pobożny, jak waleczny, bez spowiedzi nie wkładał korony. Ubłagał biskupa Medyolanu Aryberta. Zamiast dumnych xiążąt, przedstawiał na biskupów Papieżowi szlachtę. Ustąpił Leonowi IX. xięstwo Beneweńskie, wygnał z Rzymu narzuta Grzegorza VI. Umarł w 1056 roku, pogrzebiony w Spirze.

6-letni Henryk IV. pod opieką matki swojéj Agnieszki obwołany cesarzem 1056 roku, w 13 leciech życia sam począł rządzić, w 25 roku puścił cugle wyuzdanym namiętnościom, postanowił rozwieźć się z Bertą żoną swoją, aby mieć na to powód, kazał ją uwieść dworzaninowi i sam się zaczaił dla widzenia zbrodni, obity kijmi od służebnic cosarzowéj, długą przypłacił chorobą za ten podstęp i śmiercią ukarał niezręcznego posłańca. Uciskał załogą żołnierską Saxonów, którzy oskarzyli cesarza Grzegorzowi VII., iż ich ciemięży dla utrzymania żołnierzy i nałożnic, opactwa zaś i biskupstwa w Saxonii sprzedaje. Papież na soborze za świętokupstwa złożył biskupów Strazburga, Spiru, Bambergu, Turyuu i Pawii, wyklął 5 przedajnych radców Henryka IV., gdy sprzedaż inwestytur nie ustawała, wezwał cesarza do Rzymu, aby się usprawiedliwił z nadużyć, on zaś zwołał sejm Wormacki, a złożony Hugo kardynał odczytał skargi na Grzegorza VII., cesarz wybrał nieprawnie jego następcą Gwiberta arcy-biskupa Rawenny pod imieniem Klemensa III. Grzegorz po naradzie z kardynałami wyklął Henryka i uwolnił poddanych od przysięgi na wierność cesarzowi. Przerażony związkiem xiążąt w Tyburze, pośpieszył do Kanossy, przejednał Papieża trzy-dniową pokutą i w pielgrzymich szatach, bosy rozgrzeszenie otrzymal, nie dotrzymał jednak obietnic. Po 2-letniém obłężeniu, Rzym zdobył i kazał siebie uwięczyć narzutowi Klemensowi III. Wygnany 1084 r. Grzegorz VII. umarł w Salernie 1,085 roku. Henryk V. syn Henryka IV. powstał przeciw ojcu 1,106 roku zbrojnie. Oszukany Henryk IV. sam jeden bez straży na rozejm do Moguncyi przybył, wyrodny syn przymusił ojca zrzec się tronu i w zamku Ingielhejmskim uwięził, ztąd uciekł i walczył z synem w Kolonii, pokonany błąkał się po miastach, jak żebrak i w Leodium umarł 1106 roku. Przychylny jemu dziejopis Usperg opowiada, że Niemcy więcéj się cieszyli ze smierci Henryka IV., niż Izraelici z Faraona w morzu czerwoném z wojskiém utonionego. Przez 5 lat wzbroniony był po-

grzeb ciała Henryka IV. Syn Henryk V. złożył je w Spirze, po zdjęciu zeń klątwy przez Papieża.

Francyą władał Robert I. syn Hugona Kapeta od 996 roku, zwany pobożnym, wychował go Gerbert (Sylwester II.), sypiał ten król od 1 niedzieli postu, aż do wielkanocy na gołéj ziemi, 300 codziennie żywił ubogich, a 1,000 podczas świąt uroczystszych, w wielki czwartek 160 starcom nogi umywał i jałmużną obdarzał, wezwał spiskowych, aby z nim kommunikowali i do sądu ich nie powoływał. Grzegorz V. nakazał mu oddalić poślubioną żonę Bertę, blizką krewnę. Gdy przewlekał ten rozkaz, klątwę nań rzucił, odtąd żaden dworski z nim nie przestawał. S. Piotr Damian kardynał mówi, że Robert przestraszony urodzonym potworem z gęsiemi nogami i głową, zamiast niemowlęcia z Berty, 7 lat w Rzymie pokutował i zaślubił Konstancyą hrabiankę Tuluzką. Budował kościoły i klasztory. Powrócił wydarte od możniejszych hrabiów dobra duchowieństwu. Układał pobożne śpiewy, proza na zielone swiątki Veni S. Spiritus jemu się przyznaje. Umarł 60-letni Robert 1,031 roku 21 lipca.

Henryk I. po ojcu nastąpił, po śmierci żony Matyldy, Konrada II. córki, zaślubił Annę córkę Jarosława I. xięcia Ruskiego, która wydała na świat 2 synów Filipa i Hugona. Henryk uwieńczyć kazał 8-letniego Filipa 1059 roku, 22 biskupów i poseł Papiezki w obec królewskiéj rodziny ten obrzęd spełnili, Gerwazy arci-biskup Reimski słuchał wyznania wiary i zapowiedzi Filipa, że nie naruszy praw kościoła i bronić go nie zaniecha, ludowi zaś nada prawa sprawiedliwe. Gerwazy z pastorałem S. Remigiusza w ręku, przełożył Filipowi powinności króla, obecni tym obrzędom wołali: „pochwalamy, cośmy słyszeli i chcemy, aby tak było.“ Po śmierci Henryka 1060 roku, 14 sierpnia król Filip zaślubił Bertę córkę Florencyusza hrabiego Holandyi i miał z niéj syna Ludwika, zaślepiony w Bertradzie żonie Fulkona xięcia Andegawy, poślubił ją za życia męża, a Bertę usunął. Urban II. Papież klątwą pogroził

cudzołożnikowi. Paschalis II. go wyklął 1180 roku, za przewłókę w oddaleniu Bertrady, gdy zaś ją wyprawił, Lambert Atrebateński (Arras) biskup 1104 r., poseł Paschalisa rozgrzeszył króla od klątwy, 48 lat rządził Francyą opieszale. Umarł 1108 roku. Nie wzbraniał Francuzom iść na wyprawy krzyżowe; lecz sam od nich stronił.

W Hiszpanii między panującymi nad rozdrobnionemi jej królestwy, słynął 1037 roku Ferdynand I. wielkim zwany, król Nawarry, który połowę Portugalii z wielu miastami Hiszpańskiemi Saracenom zabrał, trzech kalifów Saragosy, Korduby i Toledy swemi hołdownikami uczynił. Pomagał mu w tych wyprawach Rodryk Diaz wzor chrześcijańskich rycerzy, urodzony 1004 roku w Biwarze, Hiszpanie przezwali go Kampeador (wojak polowy), Maurowie uczcili nazwą Sejd (pan), czyli Cyd. Po śmierci tego wodza żona jego Chimena złożyła 1099 roku, zwłoki męża w Kartaginie. Umarł Ferdynand 1065 r. Grzegorz VII. począł wprowadzać zamiast Mozarabskich Rzymskie obrzędy w Hiszpanii i kazał przenieść ciało S. Izydora biskupa z Sewilli do Leonu. Alfons VI. waleczny, syn Ferdynanda, wywołany z klasztoru po śmierci Sancheza brata starszego, zdobył Walencyą 1073 roku, Hieronim kapelan Alfonsa poświęcił tu meczet na katedrę, 1085 roku w zagarnionéj Toledzie przeznaczył biskupem Biwarda Benedyktyna, dał wielki zasób na budowę Kluniaceńskiego klasztoru. Umarł 70-letni 1109 roku.

W Anglii Swenon król Duński mszcząc się rzezi swoich ziomków, całą wyspę opanował. S. Elfeg arcibiskup Kantuaryi za niedany wykup skończył życie męczeństwem. Po śmierci Swenona Anglicy przywołali zbiegłego króla Etelreda, Kanut syn Swenona z nim walczył i wszystkich zakładników okaleczonych Etelredowi odesłał. Syn jego Edmund pomyślnie z Kanutem wojował, dla oszczędzenia krwi poddanych po odbytym pojedynku, spór podziałem kraju roztrzygli. Wódz Duński Edyk Streon przekupił 2 dworzan 1019 roku, którzy uciętą głowę Edmun-

da Kanutowi przynieśli, sam on jeden rządził Anglią, zaniechał poprzednich okrucieństw, odprawił żołnierzy Duńskich, przywrócił zwyczaje Anglo-Saxonów, uposażał kościoły i klasztory, wznowił pobór świętopiotrowy, wzbronił przedaży chrześcijan poganom, Żydom i Saracenom, odbył pieszo podróż do Rzymu 1030 r. Umarł 1038 roku (').

Hardykanut syn Kanuta wojował z bratem swoim Haroldem bezbożnym szydercą z wiary i Alfredem synem Etelreda, umarł nagle po 6 latach panowania 1041 roku, Anglo-Saxoni wygnali Duńczyków i królem ogłosili 40-letniego Edwarda III. syna Etelreda, który przybył z Normandyi. On poślubił 1042 r. Edytę córkę Godwina, z wieśniaka na wodza wyniesionego przez Ulfa dowódzcę wojsk duńskich za udzielony mu przytułek podczas rzezi Duńczyków w Anglii, król Edward poruczył mu ster rządu; lecz wkrótce za zdzierstwa chciał go ukarać, na prożbę jednak żony Edyty przebaczył teściowi, który nagle u stołu królewskiego umarł; bo gdy się klął, chleb w usta kładąc i wyrzekł: „Obym nie połknął tego kęsa, jeślim do zabicia brata królewskiego Alfreda należał!“ nim się udawił. Edward był opiekunem sierot i sług ołtarza, ulżył podatek poddanym; bo wolał dawać, niż wydzierać; chętniéj przebaczał, niż karał winowajców. Umarł 5 stycznia 1066 roku, naród rzewnie opłakiwał zgon jego. Alexander III. Papież między świętych go policzył 1179 roku.

Król Edward przed śmiercią swoją wybrał za następcę swego Harolda syna Godwina; lecz gdy Wilhelm xiążę Normandyi, u którego podczas zaburzeń Angielskich długo się kryli król Etelred i synowie jego Edmund, Alfred i Edward, wezwał Harolda, aby mu tron ustąpił i do jego obietnic, tudzież Edwarda względem następstwa po tymże Edwardzie się odwołał, Harold mu odpowiedział, iż z wyboru Anglików panuje. Wilhelm wsparty wojskiem Henryka IV. cesarza po wyjednaniu poświęconéj chorągwi od Papieża Alexandra II. wysadził 60,000 żołnierzy na brzegi Anglii, wygrał bitwę pod Hastingiem, zwyciężony

Harold poległ z dwóma braćmi i 50,000 wojska utracił, wszystkie miasta się poddały Wilhelmowi zwanemu zdobywcą; który 25 grudnia królem się ogłosił, od trzech posłów papieżkich uroczyście koronowany. Podzielił kraj na 60,000 hrabstw, a 28,015 ich darował duchowieństwu. Rządnym, lecz surowym był władcą. Szanowany od sąsiadów, ciągłe spiski wyzuciem z dóbr i śmiercią karał. Uposażył kościoły i klasztory. Urażony na Filipa I. króla Francyi, iż z jego niezwyczajnéj otyłości szydził zapytaniem, kiedy Wilhelm połog zlegnie? półowę miast francuzkich zrabował i spadłszy z konia umarł 1087 roku, panował lat 28.

Wilhelm II. zwany rudowłosy uwieńczony od nauczyciela swego Lanfranka biskupa Kantuaryi 1087 r. Gdy ten pasterz zstąpił do grobu 1089 roku, Wilhelm puścił cugle występkom; zbiory po ojcu zostawione nie wystarczyły na marnotrawstwa, zdzierstwy je zadowolniał. Włosci opackie i biskupie wnosiły dochody królowi, lub się wypuszczały w dzierżawę, nim Wilhelm się przybrał wskazać osoby do potwierdzenia stolicy Rzymskiéj na osierocone opactwa i biskupstwa; złożony śmiertelną chorobą 1093 roku, obiecał szanować gwałcone przezeń prawa Boskie i krajowe. Uzdrowiony cudownie żarliwą modlitwą opata Anzelma, wyniósł go na Kantuaryjskiego arcybiskupa, niechętnemu biskupi wcisnęli pastorał przed łożem króla chorego i hymn dziękczynny odśpiewali. Po wyzdrowieniu pogorszał Wilhelm, lubieżność i zdzierstwa oburzały poddanych, Anzelm upominał rozpustnego króla i wygnanym został. Urban II. Papież wysłał go na sobór Lyoński 1098 roku zwołany, dowodnie on wskazał pochodzenie Ducha S. Wilhelm przeszyty na łowach strzałą umarł 1 sierpnia 1100 roku. Ciało jego bez obrzędów w Westminsterze złożone; bo duchowni wymówili się od posługi bezbożnikowi. Henryk I. był następcą brata.

Kraje Włoskie w XI. stóleciu poczęli najeżdżać. Normanowie, którzy powracali z pielgrzymek do ziemi świętéj, odziani worem, z bronią ukrytą i kijem w rę-

ku, 30 ich pomogło Gajmarowi III. xięciu Salernu odeprzeć Saracenów. Osmond wódz Normanów osiadł 1017 roku w Awersie dla obrony kościoła Gargańskiego. Tankred z Hautteville, dwóch synów przy sobie zostawił, a 10 wysłał z rodakami dla opanowania 1043 roku Apulii. Wilhelm i Drogon bracia Hautteville rozerwali zbrojny związek cesarza z Leonem IX. Papieżem, porażką ich wojska 1053 roku. Zawarli pokój z Mikołajem II. 1055 roku i przyrzekli opłacać 12 denarów od jarzma wołów, nie pustoszyć dóbr duchownych i bronić Rzym od Saracenów; 20-letni brat ich Rogier zwany wielkim walcząc lat 30 wygnał Arabów z Sycylii 1092 roku, Urban II. Papież uczynił go hrabią téj wyspy, Hautteville Robert z 30,000 żołnierzy zagroził państwu wschodniemu, przebiegł Epir i do Carogrodu przystąpił. Ale po wejściu do Włoch Henryka IV. cesarza pospieszył z powrótem dla oswobodzenia Grzegorza VII., który prześladowany od cesarza i możniejszych Rzymian, skrył się w Salernie. Robert spustoszył posiadłości rokoszan za karę, darował jednak im życie na prożbę Papieża. Umarł Robert 1085 roku. Wnuk Rogiera W. Rogier II. podbił naczelnicząc Normanom Włochy niższe i założył dzisiejsze królestwo obójga Sycylii.

W Węgrzech nie wszyscy królowie postępowali torem S. Szczepana, Piotr siestrzan jego i następca po wczesnéj śmierci S. Emeryka syna Szczepana króla, 4 tylko lata rządził, wygnany za wywierane okrucieństwa nad podanymi i sprzyjanie bałwochwalstwu. Aba czyli Owon krewny Piotra, stronnik pogan, obrany królem, po 2 latach dla morderstw popełnionych tron i życie postradał. Przywrócony na królestwo Węgierskie Piotr ponowił poprzednie okrucieństwa i po 3 miesiącach rządów w więzieniu oślepiony, umarł 1046 roku, po nim królowali Andrzéj I. i Bela bracia do 1063 roku. Salomon syn Andrzeja zrzucony z tronu 1075 roku osiadł w klasztorze. Giejza I. przez 2 lata rządził państwem, syn jego S. Władysław objąwszy berło 1077 roku, słynął zwycięztwy nad Tatarami, Bulgarami, Rusinami i Kumanami, cuda w bit-

wach mu towarzyszyły. Powiększył liczbę kościołów i biskupstw. Umarł 1495 roku, pochowany w Waradynie, Węgrzy 3 lata po nim żałobę nosili. Celestyn III. Papież go kanonizował. Koloman I. synowiec S. Władysława potwierdził stryja i S. Szczepana króla nadanie kościołom Węgierskim, zniosł pojedynki. Umarł 1114 r. Szczepan II. po nim nastąpił.

W 3 północnych królestwach zaszczepiony Chrystyanizm opieszale się rozkrzewiał z przyczyny rozmaitych zaburzeń. Dania w tym wieku zhołdowała Anglią. Rzeź osiadłych Duńczyków w całéj Anglii za panowania Etelreda sprowadziła mściciela Swenona króla Danii syna Haralda ojcobójcę i bałwochwalcę, 9 lat pustoszył Anglią, podbił Norwegią i prześladował w niéj chrześcijan, umarł 1013 roku. Syn jego Kanut chwalebnie panował do 1036 roku nad trzema królestwy, lud go uwielbiał, wnuk Hardykanut postradał Anglią i Norwegią 1042 roku. Magnus zwany dobrym syn Olawa S. król Norwegii, opanował Danią i przywrócił na tron Norwegski 1042 r. ojca. Ten król męczennik zdobył Islandyą i Grenlandyą, pracował nad rozkrzewieniem w nich chrystyanizmu, zabity od pogan Dröthejmskich. Magnus zostawił opanowaną Danią Swenonowi III. wnukowi Swenona I. Syn jego Kanut 1080 roku za swe rządy bogobojne między świętych policzony. Dziejopisowie niezgodnie wywodzą szereg królów 3 państw Skandynawskich do połowy XV. wieku.

Między Czeskiemi władcami słynął 1037 roku, Brzetysław zwany Achillesem, wpadł on 1038 roku do Polski z Sewerem biskupem Pragi, zrabował Wrocław, Kraków, Poznań, Gniezno. Rozwalił grob S. Wojciecha, którego zwłóki ukryli kanonicy. Zabrał ciało Radzina arcy-biskupa, krzyż złoty i 3 tablice ołtarzowe 300 f. złota ważące, które Bolesław Chrobry kościołowi Gnieznieńskiemu ofiarował, wielu jeńców z Polski uprowadzonych w Czechach osadził. Zabrał Szląsk i Morawią. Umarł 1052 roku. Syn jego Spitygniew II. założył kościół katedralny w Pradze, umarł 1061 roku. Wratysław II. piérwszym

królem Czeskim od Henryka IV. cesarza mianowany 1061 roku, umarł 1092 roku. Konrad brat jego rok 1 panował. Brzetysław II. za rokosz przeciw ojcu Wratysławowi II. wszczęty, od tronu wyłączony, po Konradzie stryju nastąpił, zamordowany od spiskowych 1100 roku. Dzieje kościelne nie zawierają ważnych przysług Chrystyanizmowi okazanych od królów Czeskich w XI. stóleciu panujących.

W Polsce 999 roku syn Mieczysława I. Bolesław Chrobry objął rządy. Pomyślnie walczył z niespokojnymi sąsiadami. Sprowadził z Pruss do Gniezna ciało S. męczennika Wojciecha. Podczas nawiedzin grobu jego, Otton III. cesarz Niemiecki 1000 roku z Bolesławem się zaprzyjaźnił i królem go uznał. Ten król waleczny zdobył 1018 roku Kijów. Hojnie uposażył duchowieństwo. Założył w Sieciechowie i na łyséj górze klasztory dla sprowadzonych przezeń Benedyktynów, którzy w Polsce liczyli 9 opactw i 20 klasztorów Benedyktynek. Umarł 5 kwietnia 1025 roku, 33 lata panował, żył lat 58. Syn jego Mieczysław II. założył biskupstwo Kujawskie, żył 44 lata, panował lat 9, umarł 1034 roku. Po nim objął rządy 1042 roku syn jego Kazimierz Benedyktyn po 8 latach bezkrólewia, z klasztoru Kluniackiego przybyły. Uwolnił go od ślubów zakonnych i dyakoństwa Benedykt IX. Papież. Kazimierz poślubił Maryą córkę Jarosława xięcia Kijowskiego, osadził w Tyńcu i Lubuszu 12 Benedyktynów, których mu przysłał S. Odyllon opat. Umarł 1058 roku, żył 65, a 38 lat panował. Bolesław II. syn Kazimierza berłem owładał. Osadził w Mogilnie Benedyktynów, zhańbił siebie na wyprawie Kijowskiéj rozpustą i zdzierstwy, upominany od S. Stanisława Szczepanowskiego biskupa Krakowa, kazał go zapozwać względem nieprawnéj kupli posiadłości. S. Pasterz dla przekonania króla i zapobieżenia zgorszeniu ztąd swoich owiec, wskrzesił Piotrowina przed 3 laty zmarłego, który zaświadczył, iż rzeczywiście sprzedał swoje dobra biskupowi i do grobu zstąpił. Ten cud nie naprawił króla. S. Stanisław go wyklął, rozdąsany Bolesław

zabił go przy ołtarzu mszę w kościele S. Michała na Skałce odprawującego w roku 1079 dnia 8 maja. Wygnany z kraju po 22 latach panowania i wyklęty od Grzegorza VII. surową czynił pokutę w klasztorze Ossyackim, gdzie dotąd istnieje na głazie grobowym napis, świadek jego w nim pobytu. Władysław Herman brat Bolesława II. nie królem, bo tę nazwę odjął Polsce Grzegorz VII.; ale xiążęciem się ogłosił. Wysłał Lamberta biskupa Krakowskiego do Rzymu dla uwolnienia kraju od klątwy i dla złożenia ofiary na grobie cudotworcy Idzego opata w Narbońskim klasztorze, aby potomstwem Bóg go obdarzył. Umarł on 1102 r., panował lat 20.

Ruski xiążę Włodzimierz I. podzielił przed śmiercią swoje państwo 1015 roku na 12 xięztw osóbnych między synów i synowców swoich, ten rozdział dał powód częstym kłótniom. Swiatopełk wnuk Włodzimierza zamordował stryjów swoich Borysa Romanem i Hleba Dawidem po chrzcie nazwanych, których kościoł męczennikami uznaje. Jarosław Włodzimierzowicz po śmierci braci swoich połączył ich xięztwa 1036 roku, sam zaś przed zgonem 1054 roku pięciu synom swoim dał udzielne xięztwa. Ten xiąże po cztérech z Grecyi przysłanych pasterzach, piątym biskupem Kijowskim obrał Hilaryona Rusina, który pomnożył liczbę ksiąg obrzędowych w języku słowiańskim ułożonych, przyjął gościnnie posłów Rzymskich z Konstantynopola przez Cerularyusza wygnanych. W tym wieku Europejscy władcy i xiążęta Ruscy nawzajem jeszcze się łączyli związkami małżeńskiemi i jedności religijnéj nie zrywali.

POCZĄTEK WOJEN KRŻYZOWYCH.

Po znalezieniu krzyża Jezusa Chrystusa za staraniem S. Heleny matki Konstantyna W. cesarza 326 r., która nad grobem Zbawiciela wspaniały kościół wy-

stawiła z kaplicami obejmującemi wszystkie miejsca pamiętne męką i śmiercią Chrystusa, odtąd się rozpoczęły pielgrzymki do Jerozolimy i miast okolicznych w Palestynie. Celem ich były: pokuta za grzechy i nabycie świętych relikwij, wielu pobożnych je otrzymywali takoż z grobów S. Marcina w Tours, S. Jakóba w Kompostelli, S. Benedykta w Kassynie, SS. Piotra i Pawła w Rzymie. 300 lat chrześcijanie bezpiecznie pielgrzymowali do Ziemi Swiętéj. Gdy Saraceni zdobyli Palestynę i Azyą, pobożni wedrówcy mnogie prześladowania od nich znosili i podatki uciążliwe kalifom opłacali. Te przeszkody zwiększyły zapał pielgrzymowania. Pątnicy zaczęli wędrować w lepszym porządku i w liczniejszém gronie, po spowiedzi wielkanocnéj i po wzięciu błogosławieństwa od pasterzy. Oni doznawali od chrześcijan gościnności na drogach, w szpitalach, gospodach i zamkach obronnych. Płaszcz z grubego sukna, pas rzemienny, kij wydrążony, słomiany széroki kapelusz były zwyczajnym pielgrzymów ubiorem, Normanowie im przewodniczyli. Od 1000 roku olbrzymie wzrosły wędrówki. Litbert Kambrezyjski biskup z 3,000 Pikardów puścił się w drogę, na niedolę, wszyscy od głodu i z ręki Bulgarów 1054 roku życiem przypłacili. 8,000 Niemców pod przewodnictwem 5 biskupów daléj zaszli, cesarz Alexy komnen nie szczędził im gościnności, Beduini napadami do 2,000 ich zmniejszyli. Papieże Sylwester II. i Grzegorz VII. zamyślali zespolić chrześcijan dla pokonania muzułmanów. Wiktor III. pobudził Włochów 1088 roku do walczenia z Saracenami Afrykańskiemi, dał im chorągiew z krzyżem i wizerunkiem S. Piotra, 100,000 niewiernych rozegnali i maurytańskiemi łupami wzbogacili kościoły. Przeznaczeniem jednak było Piotra pustelnika Pikardyi, zachęcić narody do wojen krzyżowych. Widział on zniewagę miejsc świętych i po rozmowie z Szymonem patryarchą Jerozolimskim, za powrótem do Rzymu wręczył pismo jego Urbanowi II. Tak silnie Piotr dotarł, iż Papież zwołał sobór do Placencyi 1095 r., liczono nań zebranych 1 marca 200 biskupów, 4,000

opatów; kanoników i zakonników, 30,00 rozmaitego stanu osób, prócz posłów państw zachodnich i cesarza Wschodu Alexego Komnena. Wszyscy oni słuchali przedstawień Papieża. W tymże roku na soborze Klermońskim 18 listopada, złożonym z 13 arcybiskupów i 205 biskupów, uchwalono rozporządzenia dla sprostowania karności w duchowieństwie i zaradzenia domowym walkom. Ogłoszony pokoj zwany Boskim pod karą klątwy jego przestępcom. Obecni słuchacze jednogłośnie rozmaitemi językami zawołali, „zgoda. Bóg tak chce.“ Grzegorz kardynał (Innocenty II.) odczytał spowiedź powszechną (confiteor), Papież dał rozgrzeszenie całemu zgromadzeniu, potém wszyscy się rzucili brać czerwone krzyże sukienne z rąk Urbana II. To święte znamie nadało rycerzom imie krzyżowców, ich wyprawom nazwę wojen krzyżowych, czyli Krucyat. Uroczystość Wniebowstąpienia przeznaczona dla wyjścia w podróż zaciągnionym pod chorągiew krzyża (6). Ten był początek 8 wojen krzyżowych przez dwa prawie stólecia prowadzonych.

Piérwsza Wojna Krzyżowa.

Po soborze Klermońskim liczne gromady chrześcijan na głos Piotra pustelnika przebiegającego mnogie kraje i miasta dla zachęty do krzyżowego zaciągu przez całą zimę zbierane, wiosną ruszyły na wyprawę. *Faucher* dziejopis jéj świadek wyraża, iż gdyby wszyscy, co się podjęli wyjść na wojnę stawili się przed dowódcami, bez wątpienia 6 milionów byłoby rycerzy (7), jedni pozostali w domu, drudzy pomarli w drodze, 600,000 jednak liczono krzyżowców no równinach Bitynii. Ten poczet przypominał tyleż synów Izraelą wyszłych z Egiptu dla zdobycia ziemi świętéj.

Piérwszy oddział sto-tysięczny obrawszy wodzem Piotra pustelnika naprzód wyruszył niezaopatrzony w żywność, jałmużną się utrzymywał nad Renem i w Niemczech, gdy jéj zabrakło w dalszéj drodze, prze-

mocą brał zasoby. Węgrzyni i Bulgarowie byli dlań nowymi Amalecytami na brzegach Sawy i Dunaju. Kłótnia w Semlinie spowodowała zabój 4,000 mieszkańców; lecz gdy krzyżowcy ogniem zniszczyli 7 młynów w Nissie, cała ludność ich osoczyła i zabrała im 2,000 wozów z mnóstwem jeńców, Piotr stoczył bitwę z niemi, 10,000 jego towarzyszów legło, 30,000 ich tylko liczył po wejściu do Tracyi. Cesarz Alexy ulitował się nad ich losem, dostarczył im żywności, odtąd jęli się modlitwy i spokojnie weszli z rószczkami oliwnemi do Konstantynopola.

Kapłan Niemiecki Godeschalk zebrał gorliwemi kazaniami pod swoje dowództwo 15,000 niekarnych rycerzy, których część Niemcy wytępili, szczątki zaś pozostałe rozbrojone przez Węgrów podstępnie z rozkazu ich króla Kolomana pomordowane.

Nowe szeregi 200-tysiącznych krzyżowców najniekarniejsze nad Renem i Mozellą zgromadzone, śpieszyły do ziemi świętéj, niszcząc wszystko po drodze. To rycerstwo rozbojnicze mordowało bez litości żydów w Kolonii, Trewirze i Moguncyi, pomimo upomnień biskupow. Naczelni ich zwierzchnicy kapłan Walkmar i wodz Emikon nie zdołali utrzymać ich w karbach posłuszeństwa; sami z sobą zawzięcie się potykali. Bulgarowie i Węgrzy podjazdami ich niszczyli, nurty Dunaju wielu pochłonęły. W Konstantynopolu rabowali domy i przedmiastowe kościoły. Alexy cesarz rychło wyprawił na statkach tych gości niekarnych za Bosfor do Nikomedyi. Wódz téj zgrai Rajnal dał się oblec w twierdzy, 8 dni zostając osoczeni bez kropli wody, pili krew wytaczaną z mułów, osłów i koni. Nakoniec zdradzeni przez Rajnala przekupionego, zostali jeńcami Turków, którzy większą ich część niechcących wyrzec się Chrystusa pomordowali. 25,000 Krzyżowców rozjątrzonych smutnym losem współ-braci mężnie walczyli, przygnieceni większością zbrojnych nieprzyjaciół wszyscy prócz 3,000 ukrytych od Greków zginęli. Stosy trupów chrześcijańskich zapełniły dolinę Cywitolską, cały oboz poszedł na łup pohańcom, którzy wymordowali dzieci i nie-

wiast, doroślejszą młodzież w niewolę zagnali, 300,000 w 3 oddziałach zginęło Krzyżowców.

1,097 roku Alexy cesarz ochoczo przyjął do swéj stolicy przybyłe oddziały karnych i w sztuce żołnierskiéj wyćwiczonych Krzyżowców pod przewodnictwem znakomitych wodzów. Najsławniejszym był między niemi Godfryd de Bouillon xiąże niższéj Lotaryngii, syn Eustachiusza, potomek cesarza Karola W. Walczył on w szeregach Henryka IV. przeciw stronnikom Grzegorza VII. Papieża i smiertelnie ranit w bitwie Rudolfa obranego cesarzem, za pokutę dawanéj pomocy zbrojnéj prześladowcy Papieża Henrykowi IV., najpierwszy z wodzów przyjął dowództwo nad 80,000 wybornéj piechoty i 10,000 jazdy Krzyżowców. Towarzyszyli mu Eustachy i Baldwin bracia, Robert brat Wilhelma zdobywcy Anglii i wielu hrabiów. Goldfryd zjednał przychylność żołnierzy i miłość współrodaków. którzy hojne zasoby, zwłaszcza niewiasty, na te wyprawy złożyli. Gdy się zbliżali do Tollenburga, wymawiał listem Kolomanowi okrutny postępek Węgrów z Krzyżowcami i mianował go zbrodnią chrześcijan na chrześcijanach domierzoną. Król ten zwalił jéj powód na ich wodzów Emikona i na Piotra pustelnika, uprzejmie przyjął karnych rycerzy Godfryda. Po ich zbliżeniu się do Konstantynopola, drugi oddział Francuzów w drogę się puścił. Hugo brat Filipa I. króla Francyi, Robert kulawy xiążę Normandyi syn Wilhelma I. króla Anglii, Szczepan Blezyjski hrabia, właściciel tylu zamków, ile dni w roku, Robert xiąże Flandryi nim dowodzili. Trzecim sto-tysiącznym oddziałem Francuzów Rajmund IV. hrabia Tuluzki dowodził. Czwarty z 20,000 pieszych Włochów i 10,000 jazdy był złożony, Bohemund xiążę Tarentu i sławny Tankred jego krewny jemu przewodniczyli. Wszyscy ta wyliczeni Krzyżowcy zimowali w Carogrodzie i wiosenną porą 1,090 roku do Azyi wkroczyli. Oblężenie Nicei uzbrojonéj 370 basztami i murem opasanéj 7 tygodni trwało, 250,000 Krzyżowcow dobywało tę twierdzę, Arślan kalif z 200,000 Turkow ją bronił, jéj mieszkańcy lękając

się wycięcia, poddali się 2 czerwca Alexemu cesarzowi. Widok chorągwi jego na murach miasta rozjątrzył Krzyżowców. Arślan 25 czerwca 1,097 roku z 300,000 Turków, na równinach Dorylejskich stoczył bitwę, Bohemund, Robert i Tankred silny dawali mu odpór, Godfryd z 40,000 i Rajmund z 10,000 w pomoc im nadbiegli, 20,000 legło Turków, cały oboz Arślana z wielkim zasobem żywności wzięty, 4,000 utracili swoich Krzyżowcy. Baldwin opanował Edessę (Orfa) i Samosatę przy pomocy chrześcijan w nich osiadłych. Krzyżowcy 1,091 roku w jesieni oblegli Antyochią, jéj patryarcha miał 153 biskupów podwładnych, ten gród liczył 300 kościołów i 455 baszt uzbrojonych. 8 miesięcy od 1 października do 4 czerwca dobywali tę warownię. Głod, choroby i zbiegowstwo przerzadziły ich szeregi, z 70,000 koni ledwo 2000 pozostało. Biskup Adhermar i kapłani pokrzepiali stchorzałych. Oboz Krzyżowców zapełnił się wysyłanymi przez Turków szpiegami. Bohemund pojmawszy kilku kazał ich na roszcie upiec, tym sposobem wstrzymał podstępne ich wędrówki. Posłowie kalifa Egipskiego przyrzekli wodzom chrześcijańskim naprawić zniszczone kościoły, pozwolić chrześcianom pielgrzymek do miejsc świętych i połączyć się z rycerzami krzyżowymi dla wygnania Turków z Palestyny i Syryi. Po naradzie dowódcy im odpowiedzieli, że ich kalif Hakem zburzył grób Chrystusa i pielgrzymów okrutnie mordował, bez pomocy zatém Egipcyan potrafią opanować gród święty.

Tymczasem Turcy w Antyochii dręczyli więzieniem i głodem patryarchę z kapłanami, okrutnie się pastwili nad jeńcami, rycerz Rajmund Porcher wystawiony na wałach dla okupu, wołał śmiało, nie żądam opłaty za siebie, walczcie za Chrystusa, wkrótce zdobędziecie twierdzę. Rozjuszony Akcien kalif, wszystkich jeńców nieprzyjmujących Islamizmu spalić kazał na stosie. Bohemund chcąc zostać xięciem Antyochii porozumiał się z Firusem renegatem, 3 baszt mu poruczonych dowódcą, który dla zapewnienia go, iż z nich ustąpi przysłał syna swego na zakładnika,

brata zaś opornego zdradzie mieczem przebił. Wodzowie na radzie przeczyli xięstwa Bohemundowi; lecz przestraszeni wieścią, iż Karboga władca Mozulu śpieszy na odsiecz Antyochii z 200,000 wojska pod przewodnictwem 4 sułtanów i 28 kalifów obwołali xięciem Antyocheńskim Bohemunda, sami zaś wyruszyli przeciw Karbodze. Nowy książę wśród ciemnéj nocy wlazł na drabinę z mężniejszymi rycerzami, 10 baszt niemi osadza, roztwiera bramy twierdzy, wyrzyna Turków i swoję chorągiew na murach przed świtem utkwił 4 czerwca 1098 roku. Po wesołych trzydniowych biesiadach, wielki smutek ogarnął chrześcijan, Karboga ich opasał, głód im dokuczał, nieprzyjaciel przez 25 dni ścieśniał oblężonych. Rozmaite napowietrzne znaki i sny wieszcze pokrzepiały ducha chrześcijan. Wodzowie obiecali przysięgą wykonaną, iż się nie cofną nim zwyciężą Karbogę i Jerozolimę zdobędą. Pobożny Piotr Bartelemi kapłan Marsylijski, po mianém widzeniu i trzech dniach postu, wykopał pod ołtarzem S. Piotra w kościele Antyocheńskim włócznię, którą Longin przeszył bok Chrystusowi (8). Ta broń uświęcona Krwią Zbawiciela, okazana rycerzom chrześcijańskim obudziła w nich zapał do mężnéj walki. Wysłany do Karbogi Piotr Pustelnik śmiało mu przekładał, aby zaniechał oblężenia, bezbożny Muzułmanin odrzekł: „Wasz Chrystus nie ocalił siebie od śmierci krzyżowéj i was od zguby nie ochroni.“ Po całonocnéj modlitwie 29 czerwca, kapłani i biskup Adhemar z krzyżem i włócznią odśpiewali psalm 67, *Exurgat Deus et dissipentur inimici*, wodzowie na czele 10 oddziałów zbrojnych wyszli z miasta, zdobyli most nad rzeką Orontem, rzeź okropna cały dzień trwała, 100,000 jazdy Tureckiéj prócz pieszych bez liku, a 5,000 krzyżowców legło na pobojowisku, cały obóz na łup zwycięzcom się dostał, 300 znakomitszych Turków widząc tak cudowny wypadek, chrzest przyjęli. Naczelnicy złożywszy uroczyste dzięki Bogu, kazali oczyścić znieważone przez Turków świątynie i droższemi łupami nieprzyjaciołóm zabranemi je upiększyli. Rozocho-

ceni żołnierze natrętnie błagali swoich dowódców, aby ich wiedli do Jerozolimy. Godfryd wyruszył w marcu 1099 roku z 50,000, przegnał Emira Trypoliskiego, który zostawił wielkie zasoby żywności. Przy końcu maja stanął na pięknych dolinach Fenicyi. 60,000 chrześcijan usadowionych na górach Libanu wskazali mu trojaką drogę do Jerozolimy, obrał on utorowaną na brzegach morskich dla bliższego związku z flottą i w Cezarei zielone świątki obchodził, wszyscy tu się spowiadali. Opanował Lyddę, Ramlą i Diospolis. Przerażeni Turcy, niszcząc przy drodze kościoły i domy chrześcijańskie, śpieszyli do Jerozolimy i z niéj wygnali chrześcijan prawie nagich, Krzyżowcy ich przygarnęli, pałając zemstą przeciw ciemiężcom i wrogom ich współwyznawców. W Anathot zoczyli podczas nocy xiężyc krwawą osłoniony powłóką, ztąd rokowali zaciętą bitwę. Przeszedłszy Modin sławny grobami Machabeuszów ujrzeli z wielką radością gród króla Dawida i wołali: Jeruzalem, Jeruzalem, ten widok łzy im wycisnął, upadli na kolana i całowali ziemię, 20,000 piechoty i 1500 jazdy rozpoczęły oblężenie miasta bronionego przez 60,000 Turków i zbrojnych muzulmańskich mieszkańców; 8 dni trwała walka, Krzyżowcy 15 lipca w piątek o trzeciéj godzinie wpadli do miasta, cały zaś tydzień brodząc we krwi po kolana wypierali z kryjówek Turków, których wespół z przychylnymi im Żydami i Arabami 70,000 zginęło. Jerozolima oczyszczona po uprzątnieniu trupów zmieniła rząd, obyczaje, religią. Wodzowie obrali jéj królem Godfryda. Nie chciał on wkładać złotéj korony, gdzie Chrystus ją nosił z ciernia. Wkrótce stanął na czele 20,000 żołnierzy do walki 12 sierpnia z 400,000 pieszych i 100,000 jazdy Turków. Ozwał się głos Piotra pustelnika, widok drzewa krzyża od chrześcijan przechowanego dodał zachęty, pierzchnęły liczne hufce, 102,000 zasłały Askalońskie pole bitwy, wzięty cały obóz przystarczył żywności, oręża, koni, bydła wielbłądów Krzyżowcom, drogie zaś kruszce i klejnoty zabrane, na ozdobę kościołów przeznaczono. Mężny Tankred opano-

wał Tyberyadę i miasta nad Jordanem położone, umarł ten rycerz w Antyochii 1112 roku. Tak się skończyła pierwsza wojna krzyżowa, po 4 latach istnienia. Z 600,000 weszłych do Azyi Krzyżowców, ledwo 10,000 drogiemi łupami i świętemi relikwiami wzbogaconych do Europy powróciło z Piotrem pustelnikiem, który umarł w klasztorze Montierskim blizko Leodium (Liege). Godfryd rok jeden chwalebnie panował, żył lat 40, towarzysze broni równali go z Machabeuszami, Samsonem i Salomonem. Umarł ten nieodżałowany bohatér chrześcijański po pięciotygodniowéj chorobie, opatrzony sakramentami, 17 lipca 1100 roku, poważany od Turków, opłakiwany od poddanych, miecz jego, którym ścinał od razu głowy wielbłądom dotąd się znajduje w skarbcu Jerozolimskim. Królestwo przezeń założone trwało pod 9 królami lat 88.

Kacerze XI. Stólecia.

1050 r. Leon IX. Papież z 113 biskupami na soborze Wercelskim potępił kacerskie błędy Berengaryusza archi-dyakona Andegaweńskiego, wyczerpnione z dzieł Jana Erigena Szkota. Począł on przeczyć 1047 roku rzeczywistéj obecności Chrystusa w najświętszym sakramencie. Powszechny nań okrzyk wskazywał głęboką wiarę katolików w tajemnicę przeistoczenia. Sobory Turoneński 1054 roku, Rzymski 1059 przez Mikołaja II. zwołane, Piktawski 1075 roku go wyklęły. Ten kacerz chwiał się przez całe życie w zasadach wiary, odwoływał i ponawiał swoje bluźnierstwa, przeczył on takoż ważności związków małżeńskich i chrztu dzieci, który przewlec radził do lat młodzieńczych. Wielu dziejopisów twierdzą, że 8 lat ostatnich życia szczerze pokutował i na łonie kościoła umarł 1088 roku 6 stycznia w Tours. Kanonicy kościoła S. Marcina corocznie odmawiali nad grobem jego psalm 129 *de profundis*.

Za panowania pobożnego króla Francyi Roberta I., nowi kacerze Manichejscy się zjawili pod przewo-

dnictwem Szczepana Konstancyi królowéj spowiednika i 2 kanoników Orleańskiego kościoła. Nie przypuszczali oni tajemnic Narodzenia i Zmartwychwstania Chrystusa, czci Świętych, dobrych uczynków, potrzeby chrztu i t. d. Na schadzkach nocnych w ciemności zwolennicy obrzydliwych występków się dopuszczali, nieprawego łoża dzieci palili, popioły z nich uzbierane służyły im do czarodziejskich obrzędowych kuglarstw. Arefast dworzanin przebrany uczęszczał kryjomo na te posiedzenia bezecne i doniósł królowi ich szkaradne zabawy, który stawił tych rozpustników przed biskupami. na sobór Orleański 1092 r. zwołany, przybyłymi. Gdy się nie upamiętali groźbą klątwy, sędziowie królewscy na stos ich potępili.

Roscellin Kompidyoneński (Compiegne) kanonik mistrz Abaillarda nauczał, że 3 osoby Trójcy świętéj są odrębnemi istotami i można je zwać trzema bogami. S. Anzelm na soborze Augusto-duńskim (Autun) 1093 roku dowodnie zbijał to bluznierstwo, uparty Roscellin lękając się stosu zemknął do Anglii i tam umarł 1096 roku.

2gi Rozdział Kościoła Wschodniego od Rzymskiéj Stolicy.

Po śmierci Focyusza 891 roku zwątlało nieporozumienie zaszłe między Rzymem i Carogrodem, tlał jednak spór przytłumiony względem podwierdzenia żądanéj nazwy patryarchatu Konstantynopolitańskiego powszechnym, przydatku *filioque* do składu wiary i zwierzchnictwa nad Bulgarami, wspominano jednak na wzajem imiona Papieża i patryarchy w modłach obrzędowych. Syzyniusz zmarły 996 roku i następcy jego Sergiusz i Eustatyusz zaniechali téj wzmianki. Michał Cerularyusz zostawszy patryarchą 1043 roku, przesłał 1053 roku wespół z Leonem Achrydy w Bulgaryi arcy-biskupem Janowi Tranijskiemu w Sycylii biskupowi list pasterski, pełen zarzutów katolikom względem poszczenia soboty, zamiast środy, użycia

w mszalnéj ofierze przaśnego chleba, opuszczenia śpiewu Alleluja w wielkim poście, golenia bród, bezżeństwa kapłanów i t. d. Oba obowiązali go, aby to pismo wręczył Papieżowi i biskupom zachodnim. Leon IX. nań odpowiedział z właściwą swéj godności zwierzchniczéj powagą i pasterską miłością. Dla zaradzenia rozterkom wysłał 1054 roku 3 posłów: uczonego kardynała Humberta, Piotra arcy-biskupa Amalfi i Fryderyka dyakona z listami do Konstantyna Monomacha cesarza i Michała Cerularyusza patryarchy, który nie chciał z niemi się widzieć. Po daremnych usiłowaniach zawarcia ugody pojednawczéj, posłowie złożyli w kościele S. Zofii na ołtarzu odczytane przed duchowieństwem i ludem 16 lipca 1054 wyłączenie od uczęstnictwa z kościołem powszechnym sprawców rozdziału i wyrzekłszy: „*Dominus videat et judicet,*“ powrócili przez Selymbrią, Kijow i Węgry do Rzymu. Michał nawzajem wyklął Papieża, usunął z Carogrodu Rzymskich kapłanów i zamknął ich kościoły. Tym sposobem uzupełniony rozdział kościelny trwa dotąd (9).

Pisarze Kościelni.

Hugo Fleuryjskiego klasztoru opat zostawił dzieło o zakresie władzy ziemskiéj i duchownéj, zebrał takoż dzieje od 996 do 1009 roku.

Hugo biskup Langryjski ułożył rozprawę o najświętszym sakramencie przeciw Berengaryuszowi 1033 roku.

Durand opat Troarnski radca Wilhelma xięcia Normandyi napisał list do Berengaryusza i traktat o rzeczywistéj obecności Chrystusa w najświętszym sakramencie.

Herman Benedyktyn zwany *Contractus;* bo się rodził z członkami skurczonemi w Szwabii, ułożył śpiewy *Alma Redemptoris* i *Salve Regina*, tudzież kronikę. Umarł 1054 roku.

Nicetas Stelhatos zakonnik napisał z rozkazu Michała Cerularyusza zarzuty przeciw kościołowi Rzym-

skiemu, Humbert kardynał je zbijał. Nicetas unieważnił swój utwór i z kościołem się pojednał.

Michał Pselus nauczyciel Michała Dukasa cesarza, ułożył obszerną rozprawę *de Operatione daemonum*. Cesarz Nicefor Botoniates wyzuł go z dóbr posiadanych. Umarł on w klasztorze 1078 roku.

Humbert Benedyktyn i kardynał, poseł Leona IX. Papieża do Carogrodu, skreślił swoję podróż i spór z Cerularyuszem, zostawił dowodną rozprawę o świętokupstwie.

Piotr Aldobrandini zakonnik *Vallis umbrosae*, wyniesiony na kardynała i biskupa Albańskiego 1073 r., zwany ognistym *Igneus*, iż powolnym krokiem 1063 roku przeszedł między dwa stosy rozpalone bez skazy w kapłańskim ubiorze. Tym cudem udowodnił świętokupstwa Piotra biskupa Florencyi, prócz niezliczonych widzów, naoczny świadek Dezyderyusz opat Kassyński potém Papież Wiktor III. opisał to zdarzenie. Piotr zostawił gorliwą rozprawę przeciw spółczesnym świętokupstwom.

S. Piotr Damian (988—1073 roku), opat Awelańskiego klasztoru, kardynał i biskup Ostyeński przeznaczony od Szczepana IX. posłem, wytępiał kacerstwa i świętokupstwa. Zostawił zbiór 4-tomowy listów pasterskich, rozpraw, kazań, żywoty S. Romualda zakonodawcy, S. Odillona i S. Dominika pancernym zwanego. Leon XII. w poczet doktorów go zaliczył.

Maryan Szkot krewny S. Bedy (1028—1088) zakonnik Fuldeński, nauczyciel Teologii w szkole Moguńskiéj, ułożył przez dziejopisów szacowaną kronikę od narodzenia Chrystusa, do 1083 roku.

Bertold kapłan Konstancyeński wydał obronę Grzegorza VII. z wykazem niesprawiedliwych potwarzy nań miotanych. Umarł 1088 roku.

Lanfrank z rodu senatorskiego zakonnik, arcy-biskup Kantuaryi, (1005—1089) słynął pobożnością i nauką, bronił praw i swobód kościoła. Benedyktyn Anchery zebrał 1642 roku, jego rozprawy o najświętszym sakramencie przeciw błędom Berengaryu-

sza ułożone, uwagi nad listami SS. Piotra i Pawła, przegląd dzieł Kassyana i pasterskie listy.

Samuel nawrócony z żydów maurytańskich ogłosił uczone dzieło o przyjściu Messyasza. Umarł 1070 r.

S. Iwo zakonnik, biskup w Chartres uczeń Lanfranka, wzorowie rządził swoją owczarnią, gromił nierządy króla Filipa I. i niekarne duchowieństwo. Skreślił zbiór ustaw kościelnych i przestróg pasterskich. Umarł 80-letni 1115 roku.

S. Anzelm (1033—1119 roku), zakonnik, arcy-biskup Kantuaryjski gorliwie bronił zasad wiary. Wilhelm rudy go wygnał za wymiatany mu ucisk poddanych. Henryk I. przywołanego pasterza usunął, iż go karcił za inwestytury. S. Anzelm w swém dziele *Monologium meditandi de ratione fidei*, tak silnych użył dowodów, iż czytelnik przyznać musi bytność Boga i potrzebę ludziom wiary, rozprawy jego o pochodzeniu Ducha S. za najdokładniejsze się uważają.

Gwido Benedyktyn Arretyński wydał 2 księgi o śpiewie kościelnym. Umarł w Rzymie 1028 roku.

Lambert Benedyktyn opisał swoję pielgrzymkę do Jerozolimy i skreślił dzieje od stworzenia świata, do 1077 roku pomieszczone w dziele Pistoryusza.

S. Bruno zakonodawca Kartuzów (1030—1101 r.) wypracował zasadny wykład psalmów Dawida i listów Pawła S.

Sobory.

Najwyżsi Pasterze kościoła nie odbyli żadnego soboru powszechnego w XI. wieku. Rzym jednak liczy 25 soborów zwyczajnych dla naprawy obyczajów chrześcijan i wytępienia świętokupstwa. Biskupi 110 soborom przewodniczyli zwoływanym w rozmaitych krajach chrześcijańskich. Rozgałęzione świętokupstwa, cząstkowe odszczepieństwa, uroszczenia zuchwałych narzutów wdzierających się na stolice pasterskie, związki małżeńskie przeciwne ustawom kościelnym świętokradzko z pogorszeniem ludu kojarzone przez osoby obowiązane do czystości, lub chociaż

ślubami do niéj nie obowiązane, lecz znieważające sakrament małżeństwa kazirodztwem, były przedmiotem licznie odbywanych soborów przez całe XI. stólecie.

Zwyczaje, Ustawy Kościelne i Karność.

Zaprowadzony zwyczaj pielgrzymek od III. wieku z nabożeństwa, lub dla pokuty przedsięwziętych wielce się upowszechnił w X. i XI. stóleciach. Modły podróżne (Itenerarium) ubior i wyprawa ślubujących odbyć pielgrzymkę, od kościoła potwierdzone, podaniem i naśladowaniem gorliwych pątników uświęcone zostały. Rzym i Jerozolima najwięcéj miały pielgrzymów. W piérwszym najwyższy Pasterz obdarzał pobożnych pielgrzymów błogosławieństwem i wsparciem, oni zaś składali mu hołd korny, jako namiestnikowi Chrystusa i widomėj na ziemi głowie kościoła powszechnego, hołd miłości, jako duchownemu ojcu i nawiedzali zwłoki świętych apostołów i męczenników w pieczarach podziemnych, grobach i na ołtarzach kościołów umieszczone. Władcy nawet dzierżaw zachodnich Rzym zwiedzali dla własnéj oświaty i uobyczajenia poddanych. Do Jerozolimy ściągały pielgrzymów chęci pobożne oglądania grobu Zbawiciela i miejsc pamiętnych Jego cudami i męką poniesioną dla okupu ludzi. Napady po drogach zbrojnych muzułmanów, nieprzyjaciół wiary chrześcijańskiéj od 1,064 roku podług rachuby dziejopisów 70,000 pilgrzymów sprzątnęły. One dały początek wyprawom Krzyżowym na schyłku XI. wieku. Urban II. Papież pochwalił zwyczaj zaprowadzony odprawiania w klasztorach modlitw zwanych *Officium Beatae Virginis Mariae* podczas wojen krzyżowych i zalecił, aby chrześcijanie rano, w południu i wieczorem, odmawiali jedno zdrowaś Marya za Kryżowców. Kaznodzieje przed zozpoczęciem nauk duchownych i kazań mówili za nich wespół z ludem pozdrowienie anielskie, ten zwyczaj dotąd istnieje. Leon IX. Papież postanowił, aby kapłani nietylko w niedzielę i święta; ale nawet codziennie, oprócz postu tylko, odmawiali *Gloria in*

excelsis podczas mszy świętéj. Alexander II. na soborze odprawionym w Rzymie 1,063 roku obwarował trzecim kanonem (10), aby odtąd każdy kapłan codziennie jedną tylko mszą miewał; bo do tego czasu po kilka mszy w jednym dniu pobożniejsi kapłani odprawiali. S. Leon III. Papież 7-9 mszy w jednéj dobie miewał. Nie zniósł Alexander II. zwyczaju od Papieża Telesfora 148 roku zaprowadzonego 3 mszy odprawiać w dniu Bożego Narodzenia. Tenże Papież wzbronił mszy czytanych nawet kapłanom chorym na kaduk i pomieszanie zmysłów cierpiącym. On takoż zalecił biskupom i kapłanom, blizko świątyń domy mieszkalne dla siebie bez ozdób i przepychu stawiać i bogobojnych sług płci męzkiéj tylko utrzymywać. Pokuty jawne, biczowanie ciała i przepasywanie go żelaznemi łańcużkami z kolcami ostremi były jeszcze w pospolitym zwyczaju. SS. Piotr Damian i Dominik pancerny po 1,500 dyscyplin zadawali sobie przy odmawianiu całego psałterza, pokutnikom takoż radzili odprawiać te ćwiczenia i mówić psalmy zwane pokutnemi.

Nowe Zakony.

Wiek XI. liczył 4 znakomitsze nowe zakony od kościoła potwierdzone. Najpierwsze w nim nastało zgromadzenie pustelnicze Kamedułów. S. Romuald Honesti jego zakonodawca, syn hrabi Sergiusza w Rawennie po światowemu był wychowany. Nieszczęsny pojedynek ojca z krewnym, który poległ, nawrócił syna, świadka mężobójstwa, 20-letni Romuald pokutował zań dobrowolnie w klasztorze Klasseńskim, ojciec zaś jego wstąpił dla pokuty do klasztoru S. Sewera. Po 7-letnim pobycie w klasztorze, S. Romuald namówił zachwiałego w powołaniu ojca do nieopuszczania klasztoru, w którym przykładnie umarł, sam zaś złożył u stop Ottona III. cesarza dany mu opaski pastorał i został uczniem pustelnika Maryna, karcony przezeń za błędne czytanie psałterza uderzeniem po lewém uchu, gdy ogłuchł, prosił mistrza, aby w pra-

we uderzał ucho. Zdziwiony Maryn tą wielką cierpliwością ucznia, zaniechał surowego z nim postępowania. Po śmierci Maryna Romuald osadził uczniów swoich w kilku przezeń wystawionych klasztorach, wielu ich wysłał dla nawracania Węgrów bałwochwalczych, 1,012 roku założył w lesnéj dolinie Malduli zwanéj pustelniczy klasztor od skróconych wyrazów *Campus Malduli* Kamaldulskim nazwany, to miano zakonowi pustelniczemu nadał. Uczyniwszy stosowne przydatki przyjął ustawę S. Benedykta i w białą suknię siebie i naśladowców swoich oblekł. Papieże Leon IX., Mikołaj II., Alexander II., potwierdzili ten zakon w całéj Europie rozkrzewiony. S. Piotr Damian w żywocie S. Romualda wyraża, iż ten zakonodawca umarł 1027 roku 19 czerwca. Żył lat 120, z tych 93 lata na pustyni przepędził (11).

S. Jan Gwalbert Florenczyk po skończonych naukach do żołnierki się zaciągnął, za powrótem z wyprawy, spotkał w wielki piątek zabójcę brata swego, gdy zamierzał mieczem go przebić, na prożbę winowajcy w imie Chrystusa, darował mu życie, po wejściu do kościoła dla modlitwy, ujrzał Zbawiciela z krzyża głowę nachylającego, tém widzeniem uradowany, prosił opata klasztoru S. Miniata, aby go przyjął do zakonu, gdy się ociągał dla obawy ojca jego, zadowolić prożbie syna, sam on ostrzygł włosy i wdział pożyczoną u zakonnika szatę. Wybrany opatem, gdy biskup innego przysłał, który tę godność kupił, opuścił klasztor i założył w dolinie lesnéj *Vallis Umbrosa* zwanéj inny pustelniczy klasztor, ściśle w nim zachowywał z przyjętymi uczniami ustawę S. Benedykta. Jan święty wiele się przyczynił do wytępienia w duchowieństwie Włoskiém zagęszczonych świętokupstw z Piotrem, ognistym przezwanym, które karcili Leon IX., Alexander II., Grzegorz VII. Umarł Jan Gwalbert po 73 latach życia 1,073 roku. Celestyn III. w poczet świętych go zaliczył 1,193 roku.

Bruno w Kolonii urodzony (1,030—1,101 roku), po skończonych naukach w Paryżu, Reimskim został kanonikiem, opuścił tę posadę z przyczyny świętokup-

stwa Manassesa arcy-biskupa i kanonika Diokra, który podczas pogrzebu z trumny powstał i zapowiedział, iż jest potępionym ([12]) za pobory świętokupcze i zdzierstwa. Dobrawszy 6 towarzyszów, osiadł w górzystéj pustyni Kartuzyą zwanéj i w niéj założył surowy pustelniczy zakon braci Kartuzami przezeń mianowany, przy pomocy świątobliwego biskupa Hugona, który zabronił niewiastom, myśliwym i pasterzom uczęszczać do téj pustyni. Po 6 latach w niéj pobytu Brunona, Papież Urban II. przyzwał go na radcę do Rzymu, uwolniony od tego urzędu, z 5 Włochami usadowił się na pustyni Skwiliackiéj. Robert xiążę Normański wystawił dlań kościół i klasztor, w którym świątobliwie umarł, Leon X. między świętych go zaliczył. Ustawę jego potwierdził Urban II., która nie doznała osłabienia dotąd. Prześladowali ten ścisły i karny zakon Henryk VIII i Elżbieta władcy Anglii, Józef II. cesarz niemiecki ([13]).

S. Robert opat Molemski, wsparty uczynną pomocą Hugona Lyońskiego arcy-biskupa i hrabi Normandyi Odona wybrał gorliwych zakonników i założył klasztor 1098 roku 21 marca na pustyni zwanéj Cystersyą (Citaux) sąsiedniéj miastu Chalons nad Marną, od któréj jego zakonnicy przezwani Cystersami, dał im habit biały i szkaplerz czarny, oni ściśle zachowywali ustawę S. Benedykta. S. Robert odwołany z Molesmskiego klasztoru, przeznaczył swoim zastępcą Alberyka. Umarł S. Robert 1108 roku, Honoryusz III. w poczet świętych go zaliczył. S. Bernard piérwszy opat Klarewalski uświetnił ten zakon nadaną poprawną ustawą ([14]).

WIEK XII.

Najwyżsi Pasterze Kościoła Powszechnego.

Gelazy II. Benedyktyn (Jan z Gaety), 40-letni, kanclerz kościoła Rzymskiego wyniesiony na Papieża 25 stycznia 1118 roku, dwakroć z Rzymu wygnany przez konsula Cencyusza Frangipaniego na rozkaz Henryka V. cesarza, który wysadzał na Papieża Maurycyusza Burdyna arcy-biskupa Bragi, 23 z kolei narzuta, pod imieniem Grzegorza VIII. Gelazy skrył się do Kapui i w niéj poświęcony na Papieża od kardynałów został. Wyklął on cesarza i Burdina, wkrótce uciekł do Francyi i ponowił klątwę na ciemiężycieli kościołów podczas zwołanego soboru w Wiennie i w klasztorze Kluniackim świątobliwie umarł 29 stycznia, 1119 roku. Zarządzał kościołem 1 r. i d. 14.

Kalixt II. Francuz, Wienneński arcy-biskup, obrany Papieżem w Kluniaku 1119 roku w lutym, zaledwo mógł przybyć 3 czerwca do Rzymu. Narzut Burdin pojmany w mieście Sutry, okryty ówczemi skurkami, zamiast kapy i na ośle przywleczony wśród szyderst ludu do Rzymu, Kalixt zasłonił go od wściekłości gminu i w klasztorze osadził. Ten rządny Papież zawarł na sejmie Wormackim 29 września 1122 roku umowę, po 50-letniéj kłótni przez Konrada i Henryka IV. rozpoczętéj. Henryk V. obiecał nienarzucać opatów i biskupów; lecz ich wybór zostawić duchownym, zrzekł się dawać inwestytury pastorałem; ale berłem tylko dotykać się wybranych osób. Kalixt 1123 roku w wielkim poście zwołał IX. sobór powszechny, czyli piérwszy Lateraneński, kazał odkopywać starożytne pomniki, urządził wodociągi, wzbogacił drogiemi sprzętami kościoł

Ś. Piotra. Umarł 12 grudnia 1124 roku, 5 lat, 4 m. i dni 12 chwalebnie przewodniczył kościołowi.

Honoryusz II., przedtém zwany Lambertem, biskup Ostyeński, nastąpił przypadkowie po Kalixcie 21 grudnia, 1124 roku. Tybald kardynał już był wybrany Papieżem pod imieniem Celestyna, wówczas Robert Frangipani rządca miasta wrzasnął Lambert Papieżem, nie Celestyn. Duchowieństwo dla uniknienia rozdziału powitało go najwyższym pasterzem, dał on inwestyrurę na Kalabryą, Apulią i Neapol Rogierowi II. Skarcił opatów Kluniacieńskiego i Kassyńskiego za samowolne naruszanie ustaw S. Benedykta, potwierdził nowe zakony Premonstratów, Templaryuszów, i S. Łazarza. Rządził Stolicą Apostolską 5 lat, 1 m. i d. 25. Umarł w lutym 1130 roku.

Kanonik Lateraneński i kardynał Grzegorz Papi ogłoszony Papieżem bez względu na dwókrotny opór, przybrał imie Innocentego II., Piotr Leon Benedyktyn Kluniaceński, zatybrzański kardynał, syn żyda nawróconego, 24 narzut przy pomocy 2 kardynałów i krewnych, wdarł się na stolicę Rzymską pod imieniem Anakleta; ścigany Innocenty II. zbiegł do Francyi, król Ludwik gruby mile go przyjął. Po śmierci Piotra Leona 25 stycznia 1138 roku, 25 narzut Grzegorz kardynał przezwany Wiktorem IV. od Rogiera, króla Sycylii wyniesiony na Papieża, wkrótce usunionym został. Innocenty II. za staraniem S. Bernarda od całego chrześcijaństwa uznany najwyższym pasterzem, oprócz, Rogera hrabi Sycylii i Dawida króla Szkockiego, zwołał X. powszechny, 2 Lateraneński sobór 1139 roku, który 1000 biskupów zebranych liczył, na nim Abaillarda marzenia i kacerstwo Arnolda potępione. Innocenty II. rządził swiętą stolicą lat 13, m. 7 i dni 9, umarł 24 września 1143 roku. S. Malachiasz Irlandczyk arcy-biskup Armaghski, słynny z proroctw o Papieżach, jemu od dziejopisów przyznawanych, zwiedził groby apostołów 1139 r. i mile od Innocentego był przyjęty. Współczesny S. Bernard w życiu S. Malachiasza zmarłego w klasztorze Klarewaleńskim 1142 r. nie wspomina o tych proroctwach, Arnold

Wion Benedyktyn piérwszy je ogłosił 1590 roku. Baroniusz i Bollandyści przeczą ich rzeczywistości, one się sprawdzały do Grzegorza XIV., ztąd wniosek, że podczas jego wyboru były ułożone, te proroctwa w części się sprawdzają przypadkiem na późniejszych papieżach Piusie VI., Grzegorzu XVI.

Celestyn II. (Gwido Chatel) z Tfyernu kardynał. wybrany Papieżem 26 września, 1143 roku, 5 m. i dni 13 siedział na Stolicy Rzymskiéj, zdjął klątwę od Innocentego II. rzuconą na Ludwika VII. króla Francyi za odrzucenie w Bourges arcy-biskupa Piotra Chatre, prawnie obranego. Umarł 1144 roku 9 marca.

Lucyusz II. z kardynała obrany 11 marca 1144 r. Papieżem, 11 m. i dni 4 piastował rządy kościoła, umarł 1145 roku, od uderzenia kamieniem podczas rokoszu w Rzymie przez kacerza Arnolda Brykcyusza, ucznia Abailarda wszczętego. Potępiał ten szaleniec duchownych właścicieli dóbr ziemskich, wznowił senat Rzymski i patrycyuszów, dowodził że Papież i duchownni żyć powini z dziesięcin i jałmużny.

Eugeniusz III. uczeń S. Bernarna, opata Klarewaleńskiego 4 marca, 1145 roku, na tron Papiezki niechętny wstąpił, trzykroć dla wszczętych od kacerza Arnolda zaburzeń Rzym opuszał; 8 lat, 4 m. i dni 16 kierował stolicą świętą. Kazał przełożyć na łaciński język dzieła ojców Greckich. Pozwolił świętej zakonnicy Hildegdrzie skreslić jéj objawienia prorockie. Przyjął od Gracyana zbiór ustaw kanonicznych i łącznie z kodexem Justyniana zalecił oba wykładać w szkołach Bonońskich i Paryżskich. Nic nie przedsiębrał bez rady S. Bernarda, który złożył mu w ofierze dzieło swoje *de Considratione*. Ogłosił drugą wojnę krzyżową, umarł 7 lipca 1153 roku.

Anastazy IV. (Konrad Suburri) kardynał został Papieżem 9 lipca, 1153 roku w sędziwych latach, był wikarym stolicy świętéj po wygnaniu Innocentego II., roztropnie nią rządził, zniosł cierpliwie obelgę uczynioną posłowi Rzymskiemu od Fryderyka rudo-brodatego. Żywił lud podczas głodu, potwierdził przywileje braci szpitalnych S. Jana, znanych potém pod imie-

niem kawalerow Maltańskich, rok 1, 4 m. i dni 24 siedział na stolicy ś. Umarł 2 grudnia 1154 roku.

Adryan IV. (Mikołaj Breakspears) Anglik, syn ubogich rodziców, praca i nauka wyniosły go na biskupa Albańskiego, obrany Papieżem 3 grudnia 1154 roku, uwieńczył Fryderyka I. cesarza. Znosił cierpliwie Rzymskich dzierżaw łupieżtwa domierzone od Wihelma I. króla Sycylii. Wszczęte 10-letnie zamieszki przez Arnolda z Brescii, wielkim przelewem krwi oznamionowane, usmierzył. Ten kacerz spalony na stosie został za wyrokiem sędziów Rzymskich. Umarł Adryan IV. roku 1159 dnia 4 września, sprawował rządy kościoła 4 lata, 8 m. i dni 29.

Alexander III. (Roland Bandinelli), obrany Papieżem 7 września, 1059 roku, 4 miał współzawodników: 1szy, Oktawian hrabia Fraskatski kardynał, przezwany Wiktorem IV. 26 narzut, 5 lat rządził nieprawnie, umarł 22 kwietnia 1164 roku. 2gi, Gwido zwany Paschalisem III., 27 narzut, obrany 22 kwietnia 1164 r., umarł 20 września 1168 roku. 3ci, Jan opat Strumski, Węgrzyn, Kalixtem III. mianowany, 28 narzut, upamiętał się jednak i powrócił do klasztoru swego 1177 r. 4ty, Lando Frangipani 29 narzut, zwany Innocentym III., wtrącony do klasztoru, z szaleństwa umarł 1180 roku. Prawy Papież Alexander III. czynnie bronił Tomasza ś. arcy-biskupa Kantuaryi, od prześladowania Henryka II., króla Anglii, po zamordowaniu S. Tomasza przez dworzan, włożył interdykt na całe królestwo Angielskie. W 6 lat po jego śmierci męczeńskiéj, łącznie z Bernardem zaliczył go między świętymi 1173 r. Pojednał z kościołem 1177 roku Fryderyka cesarza, który 17 lat nie pokoił stolicę świętą, Doża Wenecki Sebastyan Tiani obrońca Alexandra III podczas kłotni z cesarzem otrzymał w darze od Papieża trąby srebrne, chorągiew, świecę jarzęcą i baldachin, które były użyte podczas pierwszego obrzędu *zaślubienia morza* na Wniebowstąpienie. Zwołał XI. sobór powszechny, III. Lateraneński 1179 r., który 310 biskupów obecniło, dla przytłumienia odszczepieństwa nieprawnych narzutów. Na

tym soborze uchwalono 27 kanonów. Trzeci kanon zaleca, aby prawnie obrany Papież miał dwie trzecie głosów. Umarł Alexander III. 30 sierpnia, 1181 roku, liczył 21 rok, 11 m. i dni 23 chwalebnych rządów kościołem w czasie burzliwym.

Lucyusz III. (Ubald Allucingolo Toskanczyk, Ostyeński biskup i kardynał), po licznie odbytych poselstwach, wyniesiony na Papieża 1 września, 1181 roku, dwakroć Rzym opuszczał z przyczyny niechęci ku niemu Rzymian, których zdrożne obyczaje surowie karcił, powodowani złośliwą zemstą, pojmanych jego kleryków oślepili i na osłów wsadzonych z mitrami na głowach dla szyderstwa do Werony odesłali. Lucyusz w tym grodzie zwołał sobór. Na nim uchwalono kary w celu przytłumienia rokoszan Rzymskich i sądy badawcze kacerzy postanowiono, z poleceniem, aby biskupi śledzili sprawców kacerstw, władze zaś sądownicze obowiązano ich karać. Umarł (1) Lucyusz III. w Weronie 24 listopada 1185 roku. Rządził kościołem 4 lata, 2 m. i dni 25

Urban III. (Hubert *Crivelli*) arcybiskup Medyolański i kardynał, obrany najwyższym pasterzem 1 grudnia, 1185 roku, wielkie miał zatargi z Fryderykiem rudo-brodym, cesarzem Niemieckim względem dzierżaw, które hrabina Matylda kościołowi Rzymskiemu darowała. Uzbroił statki przeciw Saracenom, wiadomość o wzięciu Jerozolimy przez Saladyna do grobu wtrąciła Urbana, 19 października, 1187 roku, dzierżył stolicę Rzymską 1 rok, 10 m. i d. 25.

Grzegorz VIII. (Albert Mora kardynał), w Ferrarze obrany Papieżem, 20 października, 1187 roku, 1 m. i d. 27 piastował dostojność najwyższego Pasterza. Wydanym okolnikiem zachęcał królów do wojen krzyżowych. Umarł 17 grudnia 1187 roku.

Klemnes III. (Paulin *Scolora* biskup Palestrynski i kardynał, Rzymianin) wstąpił na stolicę Rzymską 20 grudnia. Namówił królów Filipa Augusta Francyi, Ryszarda Anglii i Fryderyka cesarza do rozpoczęcia trzeciéj wojny krzyżowéj. Policzył między świętymi 1189 r. Ottona Bambergskiego biskupa i ś. Szczepa-

na opata. Żyć przestał 17 marca 1191 roku, przewodniczył kościołowi 3 lata, 3 m. i dni 10.

Celestyn III. (Jacek *Bovis* kardynał.) zostawszy Papieżem 30 marca, 1191 roku, uwieńczył Henryka VI. cesarza; lecz wkrótce go wyklął z hrabią Austryi Leopoldem za uwięzienie króla Anglii Ryszarda z Palestyny powracającego. Wzbronił Filipowi Augustowi władcy Francyi rozwodu z Ingierburgą żoną jego. Umarł 8 stycznia 1198 roku, mając lat 92. Rządził chrześcijaństwem 6 lat, 9 m. i dni 10.

Biegły prawnik, 30-letni Innocenty III., Lotaryusz hrabia Segni, kardynał dyakon, obrany w lutym 1198 roku Papieżem, przyjął święcenie kapłańskie po swoim wyborze. Włożył na Francyą interdykt za nieprawe zaślubienie Agnieszki przez Filipa Augusta. Potwierdził 1198 r. zakon Trynitarzy. Ustanowił inkwizycyą na kacerzy 1204 roku, wyklął Jana bezziemi zwanego, króla Anglii zabójcę synowca swojego Artura i ciemiężyciela duchowieństwa. Skłonił 1208 r. Francuzów do wojny przeciw Albigensom i Turkom, odzyskał Ankonę i Spoletę. Włożył na duchownych podatek dla prowadzenia wojen krzyżowych. Wyniosł na królów: Bulgaryi Joanicyusza i Czech Przemysława. Zwołał 1215 roku IV. sobór Lateraneński, czyli XII. powszechny, 412 biskupów, 72 arcy-biskupów, 800 opatów i posłów nań się zebrało, celem jego było sprostowanie karności w duchowieństwie nadwątlonéj i wznowienie krzyżowych wypraw. Umarł ten sławny Papież 16 lipca, 1216 roku w Perużu, rządził kościołem lat 18, m. 6 i dni 29.

Stan Chrześcijaństwa na Wschodzie i w Państwach Zachodnich.

Cesarz wschodni Jan Komnen, syn Alexego, pięknéj postawy i rozsądny władca, nie mógł wydrzeć Krzyżowcom Antyochyi, gromił Persów i niespokojnych Serwianów. Wymiarem sprawiedliwości i ukró-

ceniem zbytków pozyskał miłość poddanych, sprzyjał duchownym. Umarł 1143 roku, po 24 latach panowania z rany przypadkiem od jadowitéj strzały sobie zadanéj na polowaniu.

23-letni Manuel syn młódszy Jana po usunieniu starszego Izaaka dzikich obyczajów młodzieńca, panować zaczął 1143 roku. Trwożył się on napływem Krzyżowców, nie mogąc im otwarcie szkodzić, z Turkami się porozumiawszy, podstępnie ich uszczuplał; rozkazał swoim żołnierzom na nich czynić zasadzki, odbierać kupioną żywność, do mąki przystarczanéj wapno sypać, truć wodę w studniach, Dokuczył ten cesarz poddanym uciążliwemi podatkami, duchowieństwu zaś przez rozprawy o wierze i nauce astrologicznéj. Przed śmiercią przyjął suknię zakonną i w niéj umarł 1180 roku, 24 września.

12-letni Alexy Komnem zostawał pod opieką matki Xenyi i stryja Alexego. Andronik wnuk Alexego I., syn Izaaka Komnena udusił Alexego młodzieńca z matką Xeną, opiekunowi jego wyłupił oczy i tron opanował 1188 roku; lecz gdy mieszkańców Nicei i Prussy okrutnie pomordował, wzburzony gmin Konstantynopolitański, zwłaszcza niewiasty najwścieklej się pastwiły nad nim, trupa zaś jego w drobne kawałki rozsiekały.

Nie lepszym się okazał na tron wyniesiony Izaak Anioł, zhańbił siebie rozpustą, zwyciężony od własnego brata Alexego i Wołochów, w więzieniu wzrok postradał 1195 roku. Schyłek XI. wieku obfitował w morderców, Grecy wielką mieli trudność w obiorze dobrego rządcy.

Równym w złości był Alexy Anioł swemu poprzednikowi, żona jego Eufrozyna państwem rządziła, uciśnione pospólstwo się burzyło. Młody Alexy syn oślepionego Izaaka tułacz w Niemczech, przy pomocy Krzyżowców 1203 roku osadził ojca na tronie, wygnał z Carogrodu Alexego Anioła. Teodor Laskaris oczy mu wyłupił i w klasztorze zamknął, w nim on umarł, młody Alexy dla umówionéj opłaty Krzyżowcom, skarb wypróżnił, lud podatkami obra-

czył z kościołów nawet wzięte kruszce na pieniądze przetopił; ale gdy się nie uiścił z przyrzeczonéj ilości krzyżowi rycerze, zwłaszcza Włosi i Francuzi rabowali kupców i bogaczy, oburzeni Grecy powstali na czele Alexego Dukasa Murzuflem zwanego, iż miał brwi zwisłe, zamordowali cesarza Alexego i wielu Krzyżowców; 30,000 rycerzy krzyżowych mszcząc się śmierci współtowarzyszów, opanowali Carogrod i cesarzem wschodnim ogłosili 1204 roku Baldwina xiążęcia Flandryi. Konstantynopolitanie zstrącili z wysokiéj skały okrutnika Murzufla. Nowe cesarstwo zwane Łacińskiém trwało lat 58 i pięciu liczyło władców.

Na Zachodzie po zrzuconym Henryku IV., syn jego Henryk V. wstąpił na tron i rozpoczął sprzedaż biskupstw. Uwięził Paschalisa II. w 1100 roku, który pozwolił mu dawać inwestytury, za powrótem cesarza do Niemiec, Papież na soborach 1112 i 1116 r. wznowił swoich poprzedników wyroki na inwestytury uchwalone i wyklął cesarza, który do Włoch pośpieszył i w Rzymie znieważył Gelazyusza II. Papieża porwaniem za gardło. Rządca Cencyusz Frangipani wlókł go za włosy do pałacu, gmin wydarł z rąk złoczyńcy Papieża. Rozdąsany cesarz narzucił Rzymianom Burdyna arcy-biskupa pod nazwą Grzegorza VIII. Obrany po Gelazym Kalixt III. wyklął narzuta i Henryka V., który się lękając podobnego losu, jaki spotkał Henryka IV., zrzekł się na sejmie Wormackim przywłaszczonéj władzy udzielania inwestytur, pozwolił duchowieństwu obierać biskupów i przeprosił Papieża. Kazał wyrzucić z grobu zwłoki ojca swego i wówczas je pochował, gdy Pasehalis od klątwy uwolnił Henryka IV. Umarł Henryk V. w Trajekcie 1128 roku, 19 lat panował kłótliwie. Wyrodnym był synem, obłudnym katolikiem i zwadliwym sąsiadem. Na nim zgasła rodzina xiążąt Frankońskich. Lotaryusz II po nim nastąpił, obrany cesarzem 1125 roku. Innocenty III. go uwieńczył, 1133 roku, po wykonanéj przysiędze bronienia kościoła i dzierżaw stolicy Rzymskiéj. Ustanowił sądo-

wniczy porządek w Niemczech i potwierdził nadania wszystkich opactw i biskupich stolic. Umarł bezdzietnym 4 grudnia 1137 roku.

Konrad III. xiążę Frankonii, obrany został cesarzem 1138 roku. Henryk xiążę Bawaryi jego współzawodnik wyzuty był z lenności swoich, rycerz Welft je bronił, zwyciężony do Szwabii uciekł. Ta bitwa dała początek stronictwom Gwelfów i Gibelinów (?), które długo trapiły Włochy. Gdy Konrad opasał miasto Wejsenburg przez rokoszan bronione i wszystkich mężczyzn za jeńców ogłosił, pozwoliwszy kobietom wynieść wszystko, co tylko miały najdroższego, one wyszły dzwigając na swoich barkach mężów, zdziwiony cesarz tym czynem niewiast, wszystkich wolnością udarował. Wyprawa Konrada z Ludwikiem VII. królem Francyi do ziemi świętéj była niepomyślną dla podstępów Manuela cesarza Wschodu. Umarł Konrad w Bambergu 1152 roku. Po nim nastąpił Fryderyk I. rudobrody, synowiec jego. Adryan IV. Papież go uwieńczył 1185 roku. Po wybraniu Alexandra III. Papieżem, Fryderyk trzech narzutów podtrzymywał. Zniszczył Medyolan zbuntowany, prócz kościoła S. Ambrożego i na pogorzelisku przeoraném sol zasiać kazał. Alexander III. do Francyi zbiegły wyklął cesarza 1168 roku. Nastąpiła ugoda w Wenecyi 1 sierpnia 1177 roku. Fryderyk ucałował nogi Papieża i powrócił zabrane dzierżawy kościelne. Po wzięciu Jerozolimy przez Saladyna, Fryderyk na usilną prożbę Urbana III. wyruszył z wojskiem do Palestyny 1189 roku, dwakroć zwyciężył Turków i cesarza Greków Izaaka Anioła ich pomocnika. Umarł 1190 z przeziębienia po kąpieli w rzece Cydnus blizko Tarsu w Cylicyi. Panował lat 38.

Henryk IV. srogim zwany syn Fryderyka po ojcu nastąpił 1190 roku, zdobył Apulią, wydarł królestwo Neapolitańskie Wilhelmowi III., którego kazał posadzić na żelaznym tronie do czerwoności rozpalonym i wieniec żelazny na głowie przybić ćwiekami. Więził on 18 miesięcy Ryszarda króla Anglii i 150,000 f. srebra wziął zań okupu. Innocenty III. niechętny

rodzinie Frankońskiéj przyczynił się do wyboru Ottona IV. xięcia Brunswickiego. Filip brat cesarza Henryka VI. od żony Konstancyi otrutego i opiekun dwuletniego synowca Fryderyka, wymiatał Niemcom złamanie przysięgi wykonanéj temu dziecięciu jeszcze nieochrzczonemu, którzy mu odrzekli, że się czują wolnymi od niéj poganinowi. Stronnictwo Gwelfów obrało cesarzem Filipa. Dwóch wówczas było cesarzów społem. Niewdzięczny Papieżowi Otton zajął kraje państwu kościelnemu od Matyldy hrabiny darowane. Innocenty III. go wyklął. arcy-biskup Moguński wezwał xiążąt dla wybrania cesarzem Fryderyka II., syna Henryka VI. 1218 roku. Opuszczony od wszystkich Otton IV. umarł 1218 roku, Filip zabity w Bambergu ręką Ottona xięcia Witelsbachu 1208 roku.

Francyą rządził Ludwik VI. od 1108 roku zwany dla otyłości grubym, ten król poskromił samowolnych rządców i lenników kościoła. Biskupi podczas uwieńczenia jego nowym obrzędem, wręczyli mu berło i miecz poświęcony dla karcenia złoczyńców. Po niepomyślnych walkach z Henrykiem I. królem Anglii, zajął się urządzeniem sądownictw w kraju, dostrzegał wymiaru sprawiedliwości poddanym z porady Sugera kapłana jego namiestnika. Dopomógł Innocentemu II. z Rzymu usunąć współ-zawodnika Anakleta. Umarł ten król bogobojny na popiele 1137 roku.

Ludwik VII. zwany młodym po ojcu Ludwiku VI. nastąpił, Innocenty II. włożył interdykt na Francyą za odrzucenie prawego arcy-biskupa Biturycenskiego (Bourges) Rotra, król się pomścił nad stronnikiem Papieża hrabią Szampanii Tybaldem II, zburzył jego stolicę Witri i 1,300 domów łącznie z kościołem spalił. S. Bernard skarcił Ludwika za tę zbrodnię i nakłonił dla odpokutowania do drugiéj wojny krzyżowéj, wybrał się król na nią z wojskiem 80-tysięcznym 1147 roku, pokonany od Saracenów i Greków za powrótem do Francyi rozwiódł się z żoną Eleonorą, która poślubiła Henryka II. króla Anglii, za posagowe jéj kraje

(Poitou i Guyenne) wybuchła wojnai 20 lat trwała. Umarł Henryk VII. 1180 roku.

15-letni syn jego król Filip-August II. ukrócił rozboje, wygnał komedyantów i żydów opasał wałami Paryż 1190 roku, odbył niepomyślnie dla kłótni wodzów krzyżową wyprawę z Ryszardem królem Anglii na czele 300,000 żołnierzy. Odprawa żony Ingielburgi po zaślubieniu Agnieszki ściągnęła nań klątwę. Po jéj zdjęciu walczył z Janem bez ziemi królem Anglii. Umarł Filip 1223 roku, kościół stracił w nim gorliwego obrońcę.

W Hiszpanii 70-letni Alfons VI. przed zgonem swoim 1109 roku, przyczynił się hojną ofiarą do budowy kościoła i klasztoru Kluniaceńskiego, zaślubił córkę swoję Teresę Henrykowi hrabi Burgundyi, który po 17 bitwach wygranych nad Maurami opanował Luzytanią, rycerskiego ducha hrabiowie Francuzcy na statkach przypłynęli do portu Luzytańskiego i pomogli zdobyć tę krainę, ztąd ona od wyrazów Porto przystań i Francuz *Gallus* przezwana była Portugalią. Alfons I. syn Henryka pod *Ourique* zniosł tłumy zbrojne 5 władców Maurytańskich 1139 roku i królem Portugalii od żołnierzy po bitwie ogłoszony został. Najdzielniejszym z władców Hiszpańskiego pół wyspu był Alfons VII. król Kastylii. Zdobył Kordubę główne Maurów siedlisko. Umarł 1157 roku, starszy syn jego Sanchez rok 1 tylko panował. Ferdynand młódszy brat Sancheza 30 lat rządził krajem, zwyciężył i pojmał Henryka Portugalii króla, umarł 1187 roku. 4-letni Alfons VIII. po dójściu pełnoletności w bitwie z Maurami pod Alarcos 1195 r. raniony, 20,000 żołnierzy stracił, nagrodził tę porażkę zwycięztwem nad niemi pod Toledą 1212 roku, 30,000 Muzułmanów na pobojowisku legło. Umarł Alfons 1214 r., 11-letni syn jego Henryk I. królem po nim obwołany został.

W Anglii po śmierci Wilhelma rudo-włosego brat jego Henryk 1100 r., na tron wstąpił, przywołał S. Anzelma z kraju od ojca jego Wilhelma wygnanego, starszemu bratu Robertowi dał 300 mark złota za

ustąpienie korony Angielskiéj. Gdy syn jego prawy utonął i żaden z 15 synów pobocznych według ustawy kraju nie mógł po nim berłem władać, poślubił on córkę swoję Matyldę wdowę po Henryku V. cesarzu Godfrydowi xięciu Andegaweńskiemu króla Jerozolimy Fulka synowi, Plantagenetem (Plant-Genet) zwanemu, iż nosił przy kapeluszu gałęź jałowcową, ten przydomek otrzymał z potomkami syn jego Henryk II., który panował po Szczepanie. Henryk I. miał spór z S. Anzelmem względem inwestytur, przed śmiercią króla załatwiony 1135 roku. Szczepan siestrzeniec jego od Anglików ogłoszony królem, usunęła go Matylda Henryka II. matka, wkrótce sama dla nadzwyczajnéj dumy wygnana, Szczepan znowu powrócił na tron. Po rozmaitych walkach domowych i sporach z duchowieństwem za zdzierstwa i pobory z dóbr kościelnych, przeznaczył następcą swoim Henryka II. Plantageneta 1154 roku. Umarł Szczepan po 18 latach panowania.

Henryk II. król Anglii wyniósł kanclerza swego Tomasza Becquet'a na arcy-biskupa Kantuaryi i począł się mieszać do spraw duchowieństwa, pobierać dochody z biskupstw, opactw i przeorwstw osieroconych, gdy się temu oparł gorliwy pasterz, król urażony wyrzekł, iż dla natrętności jednego kapłana, nie ma upokoju, to słysząc dworzanie wpadłszy do kościoła zamordowali S. Tomasza 1170 roku. Król surowie pokutował za dany powód kilku obojętnemi słowy do zbrodni, 80 kapłanów stanęło przed grobem męczennika, każdy 4 kroć zaciął dyscypliną Henryka. Papież Alexander III. zdjął klątwę na Anglią włożoną. Ten król wybierał się na wojnę krzyżową, tymczasem rokosz synów jego Ryszarda i Jana do grobu wtrącił ich ojca 1189 roku.

Ryszard syn Henryka II. sprzedał osady i wsie skarbowe na zaciąg żołnierzy, którym przewodniczył do ziemi świętéj z Filipem Augustem królem Francyi, zaszłe między niemi spory zniweczyły trzecią wyprawę krzyżową. Po uczynionym 3-letnim rozejmie z Turkami powracał Ryszard do Anglii, urażony nań Leo-

pold xiąże Austryacki za zniewagę przy oblężeniu Akry, mu wyrządzoną przez odrzucenie utkwionéj w basztę jego chorągwi, pojmał go i przesłał cesarzowi Henrykowi VI., który 150 mark srebra dał mu zań okupu od Anglików. Celestyn III. wyklął Leopolda za przedaż rycerza, pogarda kościelnéj kary ściągnęła na kraj jego pożary i suszę, wylew Dunaju 10,000 ludzi zatopił. Oswobodzony Ryszard znalazł Anglią zaburzoną. Uśmierzył rokosz, złupił klasztory dla opłaty swego okupu cesarzowi. Duma, łakomstwo, bezbożność i rozwięzłe życie, skaziły jego męztwo w bitwach. Umarł ten król z rany mu zadanéj od Bertranda Gordona przy oblężeniu przezeń jego zamku *Chalus*, w którym Ryszard chciał opanować skarb znaleziony. W chwili zgonu przebaczył mu król. zbrojnych zaś dworzan powiesić rozkazał.

Po bezpotomnym Ryszardzie 1199 roku panował brat jego Jan bez ziemi tak przezwany, iż mu ojciec Henryk II. uposażając hrabstwami 3 synow swoich, nic nie wydzielił; bo chciał dlań zawojować Irlandyą, któréj część zdobył. Nieprawnie się wdarł na tron, po zamordowaniu własną ręką Artura syna Godfryda starszego brata swego. Filip August zabrał mu kraje posiadane we Francyi, Anglicy wypowiedzieli Janowi posłuszeństwo, Papież Innocenty III. za łupieztwo kościołów, klasztorów, dóbr duchownych i morderstwo Artura synowca klątwę nań rzucił. Jan zrozpaczony chciał prosić pomocy u Miramolina króla Saracenów i muzułmanem zostać, stracił wydarte duchowieństwu skarby i mnóstwo żołnierzy, którzy je wlekli po piaskach Welistramskich, sam zaś nie doznał losu Faraona. Umarł w zatwardziałości 1216 r. On piérwszy podpisał kartę swobód Angielskich.

Dzieje chrześcijaństwa 3 państw północnych pomroką są okryte w XII. wieku. Danią 1104 roku rządził Mikołaj syn Swenona II. zwycięzca Sławian, dla zdzierstw od poddanych zamordowany 1134 roku. Eryk II. przez 3 lata panowania kłócił się z biskupami broniącymi swobód kościelnych. Eryk III. zwany barankiem dla łagodnych obyczajów, po 10 latach pano-

wania wstąpił do zakonu S. Benedykta 1147 roku. Kanut IV. męczennik, 1086 roku walczył z Kurlandami i Estonami zamordowany od Magnusa króla Szwecyi 1086 roku. Waldemar W. wytępił morskich rozbojników. Za staraniem jego wyspa Rugia przyjęła chrystyanizm 1168 roku z xięciem swoim Jaromirem, on spalił w stolicy swojéj Akron zwanéj bożka Światowida z 4 głowami. Biskup Rotszyldski załączył nowych chrześcijan do swojéj owczarni z rozkazu Alexandra III. Papieża. Absalon Benedyktyn z Korbijskiego opactwa w X. wieku opowiadał wiarę Rugianom, którzy słysząc o cudach S. Wita męczennika patrona Korbijskiego mianowali go swoim bożkiem pod nazwą Świątowida. Umarł Waldemar 1182 roku, syn jego Kanut V. spokojnie w Danii panował do 1202 roku.

Od półowy XII. stólecia Eryk IX. w Szwecyi panował, zwyciężył Finlandów 1154 roku i posłał do nich S. Henryka Upsalskiego arcy-biskupa, który z wielu towarzyszami wieniec męczeński otrzymał 1157 roku. Najechał Szwecyą Henryk Skateler xiążę Duński i walczył z królem Erykiem, który po wysłuchanéj mszy na Wniebowstąpienie poległ wśród pobojowiska z przedniejszymi Szwedami. Karol VII. syn Swerkera I. po nim panował 1167 roku, prześladował duchowieństwo, uciemiężał mieszkańców Ingryi i Estonii. Kanut syn S. Eryka II. zamordował króla 1168 r., dla odpokutowania za tę zbrodnię Cystersem został, swoim zaś następcą mianował Swerkera III. syna Karola VIII. przezeń zabitego, który zginął w bitwie z Erykiem X. synem Kanuta i króla Danii 1210 roku. Po nim Jan I. nastąpił.

W Polsce 1102 roku po Władysławie Hermanie panował syn jego Bolesław III. Krzywousty, sławny z 50 potyczek wygranych. Nawrócił Pomorzan przez wysłanego do nich Ottona biskupa Bamberskiego. Walczył z Henrykiem V. cesarzem w obronie Kolomana króla Węgrów, 40,000 żołnierzy Niemieckich na pobojowisku legło pod Wrocławiem, ten obszar ziemi nazwany potém psiem polem (hundsfeld). Uśmie-

rzył Czechów i Pomorzan. Ukarał śmiercią za kilkakrotny rokosz brata pobocznego Zbigniewa i Skarbimierza wojewodę Krakowskiego, odtąd kasztelani Krakowcy pierwszeństwo nad wojewodami otrzymali. Śmierć Zbigniewa dręczyła króla, dla odpokutowania zwiedził groby S. Idzego w Narbonie, S. Szczepana króla w Budzie i S. Wojciecha w Gnieznie. Umarł 1139 roku, żył lat 54 panował 37. Syn jego Bolesław IV. kędzierżawy po wygnanym bracie starszym Władysławie II. nastąpił, walczył niepomyślnie z Prusakami, którzy przezeń nawróceni w bałwochwalstwo odpadli, zginął w téj potyczce brat króla Henryk xiążę Lubelski, który cały rok zwiedzał z Jaxą wojewodą Ierozolimę i w Miechowie klasztor dla zakonników Bożogrobskimi zwanych wysławił. Ten król skazał na stos w Gnieznie Bolestę kasztelana Wizkiego za morderstwo 1172 roku Wernera biskupa Poznańskiego. Słynął w Polsce bogacz Dunin z pobożności, ten rycerz przesiedlony z Danii, 78 kościołów wymurował. Złośliwa Ryxa żona Władysława II. kazała Dobieszowi, któremu sprzyjała, aby Duninowi oczy wyłupił i język urznął, za poradę jéj mężowi, iżby się pogodził z braćmi, których z dzierżaw wyzuł i żonę w ściślejszych karbach trzymał. Okaleczony Dunin, 5 lat żył jeszcze, umarł 1141 roku. Król Bolesław podług zapowiedzi Jakóba, świątobliwego arcybiskupa Gniezna panował lat 25 umarł 1173 roku, żył lat 46. Mieczysław III. zwany starym, czwartego roku panowania wygnany za ucisk ludu. Znieważył on Gedeona biskupa Krakowskiego, iż karcił jego występki. Kazimierz II. sprawiedliwym nazwany pokonał 1177 roku Jadźwingów i Prusaków, wielu ich nawrócił z pogaństwa. Sprowadził 1183 roku z Rzymu ciało S. Floryana Męczennika i w nowym kościele Krakowskim złożył. Ustawy synodu Łęczyckiego w 1180 przez biskupów ułożone, które potwierdził Alexander III. Papież, zabezpieczyły dobra duchowne od grabieży. Umarł Kazimierz powszechnie żałowany 1194 roku po 15 latach panowania i 46-letniém życiu. Leszek V. biały syn jego trzykroć tron

opuszczał nie chcąc się rozłączyć z przyjacielem swoim Goworkiem wojewodą Sandomirskim. On przyjął Ormian do Polski, Iwo biskup Krakowski 1222 r. usadowił zakon Dominikański w Krakowie. Światopełk xiążę Pomeranii podstępnie zamordował Leszka V. w Rogoźnie 1227 roku.

Rozdrobione dzierżawy xiążąt Ruskich podziałami przedstawiają w dziejach XII. wieku próżnię i zawikłanie. Nicefor I. Grek biskup Kijowski 1024 roku w liście do Włodzimierza II. skreślił różnicę między Wschodnim i Zachodnim kościołem. Jego następca Jan III. żył w przyjaznych stosunkach 1059 roku z Papieżem Alexandrem III.

W Czechach panujący król Światopług II. najeżdżał Polskę łącznie z Henrykiem V. cesarzem. Inni jego następcy z imion tylko w dziejach kościelnych XII. wieku słyną. Między Węgierskiemi królami są w nich wspominani: Szczepan II., który po walkach z sąsiadami osiadł w klasztorze 1131 roku, Szczepan III. ogłoszoną ustawą 1169 roku zaniechał na wzór swoich poprzedników pobierać dochody z biskupstw osieroconych, wznowił nadane od przodków swoich Belli i Giejzy przywileje duchowieństwu 1172 roku. Po nim bracia jego Szczepan IV., Bella III. i syn Belli Emeryk II. nierozgłośnie panowali do 1201 roku.

Brandeburgia osada Sławiańska łącznie z Sasami od Karola W. zagarniona przyjęła światło wiary w VIII. wieku, Lotaryusz cesarz 1134 roku oddał ją w lenność Albertowi z xiążąt Askaniuszów, który Słowiańską stolicę Zgorzelsk Brandeburgiem nazwał, biskupstwo w niéj ustanowił i Berlin założył, rodzina jego wygasła 1520 roku.

W pogańskich Inflantach piérwsze nasiona chrystyanizmu zasiał Meinhard kanonik Sygberski, przybyły z kupcami Bremy w połowie XII. wieku. Alexander III. rozkazał 1170 roku, aby Hartwich Bremeński biskup poświęcił go na piérwszego pasterza Inflant. Meinhard założył najpiérwszy kościół w Ixkulu i 1198 roku umarł. Bertold opat Lukańskiego

Cystersów klasztoru gorliwie pracował w nowéj winnicy i męczeński wieniec otrzymał. Następcą Meinharda Albert Buxhof w 1199 roku przeznaczony od Celestyna III., wyjednał u Papieża Innocentego III. potwierdzenie zakonu Rycerzy mieczowych, którzy przyjęli ustawę cysterską i bronili nawróconych chrześcijan od najazdów pogan. Założył osadę niemiecką w Rydze, a w Dynamindzie klasztor Cystersów pod przewodnictwem opata Teodoryka 1220 roku. Umarł Albert 1229 roku.

Druga Wojna Krzyżowa.

Baldwin drugim królem Jerozolimskim obrany 1100 roku, 18 lat panował, hasłem jego było: żyje Chrystus! zdobył Ptolomaidę, Akrę, Cezareę, Sydon, Beryt, przyłączył Antyochię, ozdobił kościoły. Gdy szedł na odsiecz Edessie pojmany od Balaka Sułtana Alepu 11 kwietnia 1118 roku, 50 Ormian spiskowych, którzy chcieli go oswobodzić, życiem przypłacili. Uwolniony po danym okupie Baldwin, wypowiedział wojnę Turkom i wkrótce umarł. Baldwin II. po nim nastąpił, 12 lat panował do 1131 roku, dwakroć był jeńcem Turków i 7 lat nosił kajdany. Zięć jego 50-letni Fulko na tron powołany, nie zdołał uśmierzyć kłótni między xiążętami chrześcijańskimi. Po 11 latach rządów umarł spadłszy z konia 1140 roku. 13-letni Baldwin III. syn Fulka i Melindy córki Baldwina II. panował lat 20 do 1162 roku. Jocelyn Courtenay lennem prawem trzymał hrabstwo Edeskie (1118—1131). Oręż jego straszny Turkom, bronił chrześcijan. Syn Jocelina tegoż imienia rozpustny i zniewieściały 13 lat przepędził w nieczynności. Zengi władca Mozulu zdobył Edessę 1144 roku, wyrznął większą część chrześcijan, pozostałych w życiu sprzedał. Nuredyn syn zamordowanego zdobywcy Edessy, wkrótce ją odzyskał odebraną od chrześcijan, których 30,000 wycinął, a 16,000 w niewolę zagnał. Europa głęboko uczuła stratę Edessy przedmurza Jerozolimy. Papież Eugeniusz III. polecił S. Bernardowi zachę-

cać narody do drugiéj wojny krzyżowéj. Ludwik VII. król Francuzki w mieście Wezeléj na głos Bernarda zabrzmiały słowy Chrystusa: „*kto chce iśdź za mną, niech wezmie krzyż swój*“ i wszyscy łącznie słuchacze tego się domagali znamienia, gdy przygotowane krzyże rozebrano, S. Bernard postrygł na nie swój habit, obecni kapłani swoje sutanny. Tak wielki był do zaciągu na wojnę krzyżową zapęd, iż miasta i wsie opustoszały.

S. Bernard wkrótce przeszedł do Niemiec. Gdy w Spirze mszą śpiewał, przerwał tę ofiarę i ku obecnemu cesarzowi obrócony, rzekł, „kiedy zagrzmi trąba zwiastująca dzień sądu ostatecznego i Chrystucię spyta, czemżeś się Mu wypłacił za udzielone łaski, co na to odpowiesz cesarzu?“ Głęboko wzruszony Konrad jął się krzyża i zawołał, „znam że wielem się zadłużył Chrystusowi, poprzysięgam iśdź wszędzie, gdzie mię wezwie.“ Naśladowali go liczni Niemcy, Włosi, Anglicy i Czesi z królem swoim Władysławem. Posyłano kądziel i wrzeciono opieszałym w braniu krzyża. S. Bernard nie pozwolił zakonnikom towarzyszyć wojsku Krzyżowców i zapowiedział, że na nią są potrzebni rycerze, nie zaś śpiewacy psalmów, którzy w klasztorach za nich się modlić powinnni. 200,000 się zebrało ochotników. Zalecił on im surową karność i modły, wzbronił przypychu, mnogich sług, sprzętów, psów i sokołów na łowy. Konrad cesarz naprzód wyruszył i do Tracyi wkroczył. Manuel Komnen władca Wschodu stworżony mnogością wojowników postanowił ich wytępiać, nie dostawiał obiecanéj żywności, lub z wapnem ją mieszał. Przewodnicy Greccy błędne im wskazywali drogi, krajowcy mordowali pojedyncze oddziały Krzyżowców. Francuzi mniéj cierpliwymi się okazali; bo na zasadzkach pojmanych jako zdrajców wieszali, posłowie Greccy na klęczkach przemawiali do króla Ludwika w krześle usadowionego. Jednak ich cesarz skrycie donosił obróty Krzyżowców sułtanowi Ikońskiemu, co tak rozjątrzyło Ludwika, iż powziął myśl opanować stolicę Wschodu. Konrad wprowadzony

od przewodników w ciasne wąwozy, ledwo 7000 z części oddziału wyratował i w Nicei z Ludwikiem się połączył, ktory po wejściu do Antyochii czwartą część tylko swoich żołnierzy liczył, tak ich przerzadziły głód, mordy i choroby 1147 roku. Oba królowie 25 marca weszli do Jerozolimy, uczcili grób Chrystusa i połączywszy zbrojne szczęty z wojskiem Baldwina III. oblegli Damaszek, wiarołomne rady Syryjskich naczelników, pomino okazanego męztwa Konrada zmusiły do zaniechania oblężenia. Gdy Ludwik powracał morzem do Francyi, statki Greckie pojmały króla, Rogier władca Sycylii, dawny nieprzyjaciel Manuela cesarza, obiegł Konstantynopol i na pałac cesarski począł ciskać strzały siarczyste, zniszczył okręty Greckie, odebrał uwięzionego Ludwika i do Francyi przesłał. Konrad cesarz powrócił takoż do Niemiec 1149 roku zgryziony niepomyślną wyprawą, umarł w Bambergu 1153 roku. Oszczercy przyznawali niepowodzenie drugiéj wojny krzyżowéj S. Bernardowi, cudownem uleczeniem ślepego młodzieńca usprawiedliwił on swoję gorliwość w zachęceniu do wojny z niewiernymi i w daniu niespełnionych jego przestrog.

Trzecia Wojna Krzyżowa.

Po powrócie do Europy Konrada III. cesarza i Ludwika II. króla Francyi, Turcy zaczęli brać przewagę, Baldwin III. król Jerozolimski często pomyślnie walcząc z nimi zdobył miasto Askalon 1153 roku. Umarł ten król rządny 1162 roku. Nuredyn Sułtan wstrzymał zabór Jerozolimy i rzekł natrętnym radcom, iż niechce przerywać żalu chrześcijan opłakujących zgon bitnego króla. Amalaryk brat i następca Baldwina III. nienawidziany od poddanych, zwyciężył Egipcyan i wielkie skarby w zabranym obozie znalazł. Po śmierci jego w 1173 r. Baldwin IV. po ojcu nastąpił, zadał on tak wielką klęskę Saladynowi, iż sam jeden na wielbłądzie umknął do Egiptu. Na niedolę swoję Baldwin wzrok postradał od trądu 1183

roku. Dla pomocy w rządach ogłosił Luzyniana szwagra swego namiestnikiem, a siestrzeńca Baldwina V. swoim następcą, 5 miesięcy tylko on panował, od własnéj matki Sybilli, żony Luzyniana otruty, który po śmierci pasierzba swego panować zaczął. Przed zgonem jeszcze Amalaryka młody góral Kurdyjski Saladyn został rządcą Egiptu po sułtanie Chawerze i Syryi po Nuradynie. Gdy Rajnold Chatillon hrabia Karaku sąsiedniego Idumei wpadał do Mekki i Medyny świętych miejsc muzułmanów i karawany pielgrzymów łupił, urażony Saladyn tą jego śmiałością kazał Imanom tych obu miast rznąć chrześcijan zamiast owiec i baranów na ofiarę urojonemu prorokowi Mahometowi corocznie przeznaczonych, sam zaś z 90,000 Egipcyan, Turków i Kurdow wyruszył 1187 roku do Palestyny, przeszedł Jordan i przy Tyberyadzie zwyciężył chrześcijan, zabrał drzewo Krzyża S., pojmał w niewolę Luzyniana króla, Rajnolda Chatillona i wielu hrabiów. Poczet jeńców tak był wielki, iż niestało powrozów do ich wiązania. Turcy wymieniali rycerza za parę obówia. Saladyn pozwolił Emirom dla rozrywki ścinać niewolników, sam zaś własną ręką zabił Chatillona, iż się nie zbisurmanił na żądanie jego. Wszyscy przy wojsku szpitalni zakonnicy i kapłani śmierć ponieśli. Nakoniec obległ Jerozolimę i po 10 dniach znaglił do roztwarcia bram załogę. Wjechał ten zwycięzca do miasta 2 października 1188 roku wiodąc za sobą Luzyniana króla i 20,000 jeńców chrześcijańskich. Z królową Sibillą i 4 jéj córkami łaskawie się obszedł, przyobiecawszy za mierny okup wrócić jéj męża, a żonom i córkom wydać bez opłaty ich mężów i ojców. Tłumy uwolnionych kobiet z niemowlętami wyszły z miasta za królową, przewodniczył im patryarcha z kapłanami niosącymi naczynia i sprzęty kościelne. Ten widok rozrzewnił Saladyna, sam ich obdarzył jałmużną. Zbiegli chrześcijanie bez przytułku się błąkali, ich współbracia odmawiali im kęsa chleba, iż nie bronili Jerozolimy. Uwiadomiony o téj klęsce Ubran III. Papież umarł z frasunku, lud po kościołach śpiewał tre-

ny Jeremiasza. Saladyn Tyr obległ, Konrad hrabia Montferatu obrońca Alexandra III. od napaści Fryderyka cesarza, przegnał nieprzyjaciół. Grzegorz VIII. i Klemens III. wzywali chrześcijan do wojny krzyżowéj, pozostałym w domu sierotom przeznaczyli cząstkę daniny zwanéj Saladyńską Trzej mocarze Fryderyk I., królowie Filip II. Francuzki i Ryszard Angielski zaciągnęli się pod chorągiew krzyża 1186 roku. Piérwszy na czele 100,000 rycerzy wtargnął do Azyi mniejszéj, dwakroć zwyciężył Turkow i wziął Ikonium, ale wkrótce po kąpieli w rzece Cydnus z przeziębienia umarł. Syn jego Fryderyk II. ledwo z 8000 powrócił do Europy.

Królowie Filip i Ryszard z 300,000 Ptolomaidę oblegli 1189 roku i po 2 latach zdobyli; ale gdy zaszły między niemi kłótnie, Filip powrócił do Francyi z Leopoldem xięciem Austryi, obrażonym, iż Ryszard jego chorągiew, między innemi piérwszą na murach miasta utkwioną do błota zrzucił. Pozostały w Palestynie król Angielski 9 kroć Saladyna poraził i z nim rozejm na 3 lata, 3 miesiące, 3 dni i 3 godziny zawarł. Chrześcijanie swobodnie przez ten czas zwiedzali Jerozolimę. Tak więc na niczém spełzły pomysły jéj odzyskania. Ryszard pośpieszył do Anglii, w przejeździe darował królestwo Cypru Luzynianowi, którego rodzina w niém panowała do 1473 roku, Wenecyanie Cypr posiedli 1480 roku. Selim II. sułtan Tureck 1570 roku został jego władcą Gdy Ryszard po wylądowaniu w Zarze przez Austryą tajemnie przejeżdżał znieważony od niego xiążę Leopold osadził go skrycie w Firensztejnie. Blondel towarzysz młodości króla z arfą szukał go długo i trafem przy więzieniu jego zagrał pieśń na arfie. Ryszard odspiewał dalszą jéj zwrótkę. Blondel pośpieszył do Anglii i dał znać rodzinie królewskiéj o miejscu, gdzie się król znajdował. Okup zań opłacony Henrykowi VI. cesarzowi, któremu Leopold sprzedał króla Anglii 1194 roku. Saladyn pogromca chrześcijan, umarł 4 marca 1093 roku po rozdziale państwa swego na 17 synów.

Kacerze wieku XII.

Piotr Bruis rozkrzewiał swoje bluźnierstwa w Delfinacie, Prowancyi i Langwedoku. Wznowił on błędy Berengaryusza, odrzucał chrzest, dobre uczynki, modły za umarłych, mordował kapłanów i zakonników, burzył kościoły, palił ołtarze i krzyże. Gdy wśród miasta S. Egidyusza (Gard.) rozpłomienił stos ławek, krzyżów, posągów kościelnych w wielki piątek i z towarzyszami jadł na nim upieczone mięso, wepchnął go nań gmin obrażony tém świętokradztwem. Naśladówcy jego Petrobruzyanami się zwali. Drugi Lateraneński sobór ich wyklął, Henryk uczeń Piotra opowiadał swoje marzenia w Cenomańskiém biskupstwie (Mans). Hildebert jego pasterz wykrył obłudę Henryka i rozwięzłe życie, pojmany w Tuluzie umarł 1147 roku przed zapadłym nań wyrokiem za podburzenie pospólstwa przeciw duchownym. Jego zwolennicy przezwani Henrycyanami wielkich dopuszczali się zbrodni w południowéj Francyi.

1118 roku lekarz Bazyli z 12 przybranymi apostołami i tyleż kobiétami był głową kacerzy Bogumiłami nazwanych od Bulgarskiego narzecza Bogomiłuj, Boże zmiłuj się, które ciągle szeptali. Oni przejęli zasady Gnostyków, Paulucyanów, Manicheuszów i Sabelianów, odrzucali Pismo S., krzyże, obrazy, ofiarę mszy świętéj, modlitwy, prócz *Ojcze nasz*, czcili Lucypera pod nazwą Satanaela i błagali czartów, aby im nie szkodzili, przyznawali jedną ludzką osobę w Trójcy świętéj zawartą, zaprzeczali umęczeniu od Żydów Chrystusa. Cztéry ustanowili obrzędy: zamiast chrztu, kładli ręce na głowę niemowlęcia i odmawiali modlitwę Pańską. Zamiast poświęcenia przy ofierze chleba i wina, podczas zwyczajnéj wieczerzy mówili nad chlebem zwyczajnym Ojcze nasz i słowa: łaska Pana Jezusa Chrystusa, niech będzie zawsze z nami. Spowiedź ogólną wszyscy odprawiali. Zwyczajną ich pokutą były 3 dni postu i 100 przyklęknień, 4 rodzaje duchównych mieli; biskupa, jego namiestnika, dyakona i kapłana. Alexy Komnen cesarz udatną

okazał powolność, wysłuchał opowiedzianych Bazylego marzeń, spisał je nawet i zalecił biskupom nawracać zwolenników jego, upartych na stos i wygnanie skazał. Bazyli spalonym został.

Arnold z Breścii uczeń Abailarda, przebrany w szaty zakonne rozsiewał błędy Petrobruzyanów i nauczał, że Papież, kardynałowie i biskupi z jałmużny tylko żyć powinni. Liczni zbójcy zostali jego uczniami i rabowali dobra kościelne. Innocenty II. ich potępił na Soborze Lateraneńskim 1139 roku. W Szwajcaryi Arnold zebrał wielką zgraję zbójców i włoczęgów, przebrnął Włochy, wygnał Lucyusza II. Papieża, kardynałów i przedniejszych obywateli 1141 r. z Rzymu przezeń zrabowanego, ustanowił Rzeczpospolitę i 10 lat jéj przewodniczył z wielkim uciskiem ludu, po ciągłych walkach z wojskiém Papiezkiém ujęty i na stosie spalony 1155 r. został. Adryan IV. powrócił do Rzymu po uśmierzonym buncie i kacerstwie.

Piotr Waldo kupiec Lyoński przerażony śmiercią nagłą swego przyjaciela, rozdał ubogim dostatki swoje, sam zaś postanowił jąć się ubóstwa ewangelicznego, z czytania biblii ułożył nowy tryb życia. Opowiadał dziwaczne marzenia ludowi i błędnie wykładał Pismo swięte, gdy mu to zganiło duchowieństwo, począł uwłaczać władzy kapłanom na wzór Donatystów, liczni jego naśladowcy hojnie przezeń obdarzeni rozpostrzeniali jego błędy w Delfinacie, Langwedocyi i Katalonii, nazwali siebie Lyońskiemi żebrakami (pauperes Lugdunenses). Jan biskup Lyonu i Papież Alexander III, bezskutecznie ich karcili. Uwłaczali zwierzchnictwu Papieżów i władzy biskupiéj, twierdząc, że uległy skażeniu, przyswoili wszystkie obłędy Arnoldystów, Petrobruzyanów i Manicheuszów względem obrzędów kościelnych, sakramentów, świąt, postów i twierdzili, że niewiasty i mężczyzni natchnieni duchem świętym mogą również, jak duchowni, opowiadać Ewangelią. Sobory Lombezyjski 1164 roku, Tolossański 1178, III. i IV. Lateraneński 1179 i 1215, potępiły i wyklęły zdania kacerskie Waldensów. Osiedli w Medyolanie ci sekta-

rze, przybrali nazwy Katarów (czystych), Patarynów i Poplikanów (3).

Zjawieni w drugiéj połowie XII., a w XIII. wieku olbrzymie rozkrzewieni Albigensi, tak nazwani od miasta Albi (Album), głównego ich siedliska rozszerzyli się po całéj prawie Francyi, oni się jęli zasad Manicheizmu, Alan i Piotr Cystersi w dziejach swoich im przyznają: 1ód Iż wierzyli w dwojakie pierwiastki twórcze, dobrę i złe. 2re Przeczyli zmartwychwstaniu ludzi. 3cie Odrzucali wszystkie sakramenta. 4te Nienawidzieli wszelkiego stopnia kapłanów. 5te Niszczyli kościoły i wejskie osady. Wieśniacy 70,000 Albigensów wygubili za rabunki. Dwa ich były podziały, w piérwszym się mieścili doskonałymi zwani, oni surowe życie wiedli, w drugim dziale się liczyli wierni, czyli zwyczajnego trybu postępowania mężowie. Sobor Lombezyjski najpiérwiéj ich potępił 1176 roku. Albigensi wszczęli wielkie zaburzenia w kościele katolickim i w państwach zachodnich podczas XIII. stólecia, zbrojne zastępy uśmierzyły zgraje tych rokoszan.

Albigensi i Waldensi przyjęli do swojéj społeczności Paulucyanow z Manecheizmu powstałych, utwór Pawła Kalinika i synów jego w VII. wieku. Nicetas i Marek zwierzchnicy Paulicyanów, przybysze z Konstantynopola ustanowili starszych nad zwolennikami swymi w Lombardyi, Toskanii i Langwedocyi, tudzież między Rodanem i Garoną osiadłymi. Prócz innych obrzędów manichejskich, odbywali tak nazwane *biesiady niebieskie*. Zwierzchnik duchowny dawał przymującym tę wiarę bezecną szczyptę prochu w usta, uzbieranego z dzieci spalonych na popiół dnia ósmego po ich narodzeniu, z nieprawych związków na świat wydanych. Robert król Sycylii śledził tych bebożników na schadzki rozwięzłe w nocy zgromadzonych i secinami ich palił.

Tanchelin rozpustny zagorzalec urodzony w Andegawie 1081 roku, wznowił szkaradne kacerstwo Adamitow i sromotnych zbrodni się dopuszczał z niewiastami w obec mężow, rodziców i matek, oburzył

pospólstwo w Zelandyi i Flandryi przeciw kapłanóm i biskupom, 3,000 miewał zbrojnych uczniów dla straży swéj osoby i mianował siebie synem Boskim. S. Norbert na publicznéj rozprawie wykrył jego bezprawia. Uwięziony od Fryderyka biskupa Kolonii, podczas ucieczki wśród tłumu wburzonéj przezeń zagorzalców tłuszczy przypadkowie życie stracił 1125 roku. Eudes Stella podobny Tanchelinowi, złoczyńca przybrał nazwę Syna Bożego i zapowiadał iż przyszedł swiat sądzić. Zabijał swoich przeciwników. Sobór Reimski 1148 roku na wieczne uwięzienie go skazał.

Błędy Abaillard'a słynnego z przygód romantycznych, jskie się mu przytrafiły przez związki z Heloizą synowicą kanonika Fulberta, zbijał S. Bernard. Innocenty 11 potępił jego śmiałe zdania. Wielebny Piotr opat Klunaceński namówił Abaillarda do pokuty w klasztorze S. Marcela. Umarł on w nim 21 kwietnia 1142 roku. Najgłówniejsze jego usterki były: niezgodne z duchem kościoła mniemania względem Trójcy świętéj, i twierdzenie, że Chrystus nie zstępował do otchłani dla wyprowadzenia z nich ludzi po śmierci swojéj na krzyżu.

Archidyakoni Kalon i Arnold oskarzyli Joachima opata Cystersów, Florskiego w Kalabryi klasztoru i Gilberta biskupa Piktawskiego, którzy w swoich utworach dowodzili, że Bóg Ojciec panował nad światem do przyjscia Chrystusa, któremu zdał rządy jego, te zaś ustać miały 1260 roku, odtąd Duch S. do skończenia świata rządzić z kolei przedsięweźmie. Sobory Lateraneński 1215 roku i Arelateński 1260, potępiły ich marzenia.

Pisarze Kościelni.

Piotr Francuz, Benedyktyn urodzony w dawnéj Alwernii, hrabią Monthosier zwany, wstąpił z 7 braćmi do klasztoru Kluniaceńskigo w 28 latach życia 1121 roku, wybrany opatem, uprzejmą łagodnością wznowił nadwątloną karność zakonną, dał przytułek

Aballardowi, powolném przekonaniem do pokuty i wyrzeczenia się błędów go nakłonił. Zostawił liczne rozprawy o wierze przeciw Petrobuzyanom, Żydom i Mahometanom, 200 takoż listów pisanych do Papieża Innocentego III. i S. Bernarda. On piérwszy przełożył na łaciński jęzk Alkoran z przypisami. Umarł świętobliwie 24 grudnia 1176 roku.

Piotr Lombard zwany pospolicie *Magister Sententiarum*, urodzny w Nowarze. Rządził szkołą Paryzką. Filip bratLudwika grubego króla Francyi ustąpił mu biskupstwo Paryzkie, jako swemu nauczycielowi1159 roku, złożył je Piotr 1160, umarł 1164 roku. Znane jest uczonym dzieło jego zawierające zbiorowe ustępy ojców kościoła, których mniemane sprzeczności wyjaśnił, ułożył on takoż wykład psalmów i listów apostoła Pawła S. Najlepsze wydanie dzieł Lombarda w Lowanium drukowane 1557 r.

Piotr Blezyjski (Blois) uczył się w Paryżu. Często przesiadywał na dworach królów Wilhelma Sycylii i Henryka III. Anglii, zostawił dzieje klasztorów Angielskich i Francuzkich, 65 kazań i 183 listy o duchownéj karności. Umarł 70-letni w Londynie.

Hugo od S. Wiktora kanonik dla biegłości w Teologii Francuzkim Augustynem zwany, żył lat 44 umarł 1142 roku w Paryżu, zostawił wypracowane rozprawy o duszy, Messyaszu, sakramentach i zbiór celniejszych zdań ojców świętych.

S. Bernard urodzony 1091 roku w Burgundyi, wstąpił 20-letni z 30 towarzyszami do zakonu Cystersów. Po założeniu opactwa Klarewaliskiego (Clairvaux), piérwszym był w niém opatem i zebrał 700 nowicyuszów. Poważany jak wyrocznia od królów i Papieżów, uobecnił liczne sobory, nakłonił cesarza Konrada i Ludwika VII. króla Francyi do wojny krzyżowéj. Umarł ten sławny nauczyciel kościoła 1153 r., założył 72 klasztory Cysterskie ścistejszéj ustawy. Zostawił wyborne dzieła zawierające 4 księgi listów, prócz kazań i rozpraw z kacerzami. Luter, Kalwin i Bucer nazwali S. Bernarda miodopłynnym pisarzem

Najlepsze wydanie dzieł S. Bernarda przez Mabillona drukowane 1690 roku.

Gracyan z Sienny Benedyktyn ułożył w Bononii zbiór wyroków papiezkich i sobornych. On zawiera wyciąg uchwał Apostołów, Papieżów, 105 soborów; z tych zaś 9 powszechnych, ustawy takoż Teodozyusza i Karola W. (1151 r.) Umarł w Rzymie 1154 roku.

Zonaras Jan dziejopis Grecki opuściwszy dwór Konstantynopolitański, usadowił się w klasztorze i w nim ułożył dzieje powszechne do 1118 roku, zebrał kanony apostolskie i soborne. Umarł 1150 roku.

S. Iwo biskup Chartres wydał zbiór kościelnych wyroków, umarł 1115 r.

S. Tomasz *Becquet* Kantuaryjski arcy-biskup, ułożył Teologią i pienia ku czci Bogarodzicy, zamęczony 1171 roku.

Robert Pollus 1szy kardynał z narodu Angielskiego, kanclerz Eugeniusza III., wznowił nauki upadłe w akademii oxfordzkiéj 1142 roku, słynął z krasomówstwa i znajomości Teologii, któréj ułożył 4-częściowe dzieło.

Odo Tornaceński i Sigebert Francuz oba Benedyktyni pisali dzieje powszechne, których ułamki pozostały.

Piotr Chryzolan Grek, arcy-biskup Medyolański, posłał cesarzowi Alexemu Komnenowi uczoną i dowodną rozprawę o pochodzeniu Ducha S.

Nicefor Brien i żona jego Anna córka Alexego cesarzarza wypracowali dzieje Bizantyńskich cesarzów i kościoła Greckiego.

Sobory zwoływane w XII. Stólecin.

Trzy powszechne sobory zwoływali w XII. wieku najwyżsi Pasterze kościoła, one się odprawiły w Lateraneńskim S. Jana kościele. Po nieszczęsném odosóbnieniu w 1053 roku wschodniego kościoła, piérwszy na Zachodzie i w Lateraneńskiéj świątyni, IX. zaś powszechny Sobor, zwołał 18 marca 1123 roku, Kalixt III. Papież. 300 biskupów i 600 opatów

nań zgromadził, którzy ułożyli 22 kanony, znieśli inwestytury od władców udzielone nieprawnie duchownym, zarząd kościołami, przeznaczenie plebanów na parafie biskupom zlecili, na nim Burdin narzut łącznie z fałszerzami pieniędzy wyklętym został.

Drugi sobór Lateraneński, czyli X. powszechny, 8 kwietnia 1139 roku zgromadził Innocenty 11 Papież. 1,000 biskupów i tyleż opatów z posłami królów go uobecniło; 30 kanonów postanowiono. Kacerze Arnoldyści, Petrobruzyanie, narzut Piotr Leon wyklęci byli. Wzbroniono duchownym być lekarzami i rzecznikami, grześć na cmentarzach lichwiarzy i pojedynkujących.

Trzeci sobór Lateraneński, czyli XII. powszechny, rozpoczął 5 marca 1179 roku Alexander 111 Papież z 310 biskupami, oni ułożyli 27 kanonów. Ważność obioru Papieża uzasadniona, gdy obrany ma $^2/_3$ głosów. Kacerze Albigensi i Waldensi wyklęci. Duchownym pod klątwą wzbroniono grześć kacerzy i za nich się modlić. Zabór dóbr duchownym ściągał klątwę. Przy każdym kościele nakazano utrzymywać szkoły dla młodzieży (1).

Zwyczaje, Ustawy Kościelne i Karność.

Podczas świąt prócz kościelnych obrzędów, zwyczajem upowszechnione obchody się odbywały. W Medyolanie na 3-króle liczny orszak wychodził z kościoła niosąc gwiazdę, przewodniczyli mu trzéj królowie i badali w pałacu otoczonego dworzanami króla Heroda o narodzeniu Messyasza, potém się udawali do katedralnéj świątyni, gdzie w szopie składali dary Panu Jezusowi w jasełkach położonemu, przy których stały dwie osoby wyobrażające S. Józefa i Najświętszą Maryą Pannę. Na zielone-swiątki lud wypuszczał gołębie w kościele kwiatami ubranym i rzęsiście oświetlonym. W Paryżu podczas niedzieli po nowym roku na pamiątkę ucieczki Jezusa do Egiptu osioł bogato ubrany przywoził niewiastę na nim usadowioną z niemówlęciem przed kościelne podwoje.

W dniu Zmartwychwstania Zbawiciela, występował Chrystus w sukni ogrodnika, trzy Marye, Piotr i Jan apostołowie śpieszyli do grobu. Celestyn II. Papież, dał początek bractwom pobożnym i wydanym okolnikiem przypuścił świeckie osoby do uczęstnictwa w zasługach z duchownemi zgromadzeniami. kanonicy Lyońscy poczęli obchodzić uroczystość Niepokalanego Poczęcia Maryi Panny, S. Bernard zganił ich, iż bez upoważnienia najwyższego Pasterza samowolnie ustanawiają nowe święta, pochwalił jednak ich gorliwość w zwiększeniu czci Najświętszéj Bogarodzicielki. Krzyżowcy trąd do Europy nanieśli, Zwierzchność Duchowna odłączała tą chorobą zarażonych podług brzmienia ustawy Mojżeszowéj. Kościół zaliczył tę niedolę w poczet zwyczajnych pokut. Kapłani obrzędowie z processyą wprowadzali trędowatych do mieszkań odosóbnionych, stawiąc przy nich krzyże drewniane, karbonkę dla składania im jałmużny od przechodzących chrześcijan. Sobór Lateraneński usunął zwyczaj odosóbnienia i przeznaczył trędowatym oddzielne szpitale, kościoły, i cmentarze, spowiedników i sług dla ich opatrywania i dozoru. Alexander III. na III. soborze Laterańskim zniosł niewolę poddaniczą chrześcijan. Papieże Grzegorz VII. i Kalixt II. wytrwałością i usuwaniem przeciwieństw znieśli inwestytury niezgodne z duchem kościoła katolickiego, po silnych walkach utrzymali bezżeństwo kapłanów i całego duchowieństwa nastałe od apostołów w kościele i zachowywane od sług ołtarza najściśléj.

Nowe Zakony Klasztorne i Pustelnicze.

Chociaż kacerze trapili kościół katolicki, jednakże pobożni mężowie cieszyli go założeniem nowych zgromadzeń duchownych dla ich nawracania i wizerunku chrześcijanom w pełnieniu ewangelicznéj nauki Jezusa Chrystusa. między piérwszymi w XII. wieku zakonodawcami pomieszcza się S. Norbert urodzony 1082 r. w hrabstwie Kliwii, po przyjęciu stopnia

subdyakona żył wystawnie na dworze Henryka V, gdy się przejeżdżał konno, silne uderzenie piorunu, tak go wstrzęsło, iż zmienił tryb życia. Stawił się przed Fryderykiem biskupem Kolońskim w kożuchu owczym i poświęcony został na kapłana, odtąd postanowił nawracać grzeszników, zgromił kacerza Tanchelina i po zwiedzeniu stolicy Rzymskiéj przeszedł do Francyi. Bartłomiéj biskup Laoński wskazał mu Premonstrateńską (Pratum monstratum) pustynię, na niéj wystawił piérwszy klasztor dla swoich uczniów, których przezwał kanonikami premonstrateńskiemi i 1126 roku nadał im ustawę S. Augustyna. Przeznaczony arci-biskupem Magdeburskim przywrócił w duchowieństwie karność bez względu na spiski przeciw niemu knowane i pilnie się opiekował swoim zakonem. Przed śmiercią liczył w 3 klasztorach 500 współbraci w liczniejszych zaś płci żeńskiéj 10,000 premonstratek 1134 roku (5).

Zakon Cystersów 1098 roku ustanowił S. Robert opat Moslemski i wystawił piérwszy klasztor na jałowéj pustyni Cysterskiéj (Citeaux), danéj mu od Hugona Lyońskiego arcy-biskupa. S. Bernard syn rycerza Tescelina i Alixy, urodzony 1091 roku, 20-letni młodzieniec nakłonił do zakonu stryja Gwalderyka i braci swoich Bartłomieja, Gwidona, Andrzeja i Gerarda, najmłódszy Niward przy ojcu został, wkrótce Tescelin z tym młodzieńcem i córką Hugoliną przyjął suknię zakonną. Szczepan Hardynk trzeci opat Cysterski we dwa lata po przyjęciu S. Bernarda z braćmi i 30 towarzyszami, naznaczył go opatem nowego klasztoru, który Hugo hrabia Szampanii wybudował w dolinie piołunowéj, późniéj jasną Clara Vallis przezwanéj. Nowy opat utworzył z niéj Tebaidę, wprowadzoną ścisłą karnością i zachowaniem ustaw wzorowém dla innych klasztorów, wkrótce liczył 700 nowicyuszów, rzec można, iż był przeistoczycielem Cystersów, dał im prawidła życia zwane *Charta Charitatis*. Nie minęło 50 lat od ustanowienia zakonu Cystersów, 500 już się liczyło opactw, setnego zaś roku 2,000 ich było od 1140 roku Polska liczyła

11 opactw i 6 klasztorów Cystersek. S. Hugolina siostra S. Bernarda mianuje się założycielką Cystersek. Trebnicki w Polsce ich klasztor samych xiężniczek 40 rachował (6).

Jan de Matta syn Eufemiusza w Prowancyi urodzony, odbywał nauki w Akwizgranie, potém w Paryżu i stopień mistrza otrzymał. Biskup Paryzki Sully Maurycy poświęcił go na kapłana. Gdy piérwszą mszą śpiewał, anioł z dwóma niewolnikami jemu się ukazał, to widzenie utwierdziło go w poprzednim zamyśle wykupowania chrześcijań z niewoli, udał się jednak dla porady do pustelnika Felixa Walezyusza z rodziny królewskiéj pochodzącego. Oba po namyśle i powtórzoném widzeniu cudowném jelenia z krzyżem 1097 roku zwiedzili groby apostołów w Rzymie. Innocenty III. potwierdził ich ustawę zakonu dla wykupienia chrześcijan z niewoli i nazwał zgromadzeniem S. Trójcy. Piérwszy klasztor wystawili w dolinie zwanéj chłodnego jelenia (Cervi frigidi), drugi w Paryżu przy kościele S. Maturyna, ztąd lud zwał Trynitarzy Maturynami. Przenieśli się oba ustawodawcy do wieczności, piérwszy Jan 60-letni 1212 roku 21 grudnia, drugi Felix 1213 r., żył on lat 85 (7).

Zakonu pokornych, czyli humiliatów od wyrazu łacińskiego *humilitas* pokora, tak nazwanego następny początek dziejopisowie wskazują: podczas walki z buntowanych Lombardów z Niemcami 1036 roku, szlachetnego rodu rycerze pojmani i w twierdzach niemieckich osadzeni, za namową swego towarzysza Gwidona wdziali grube szaty i cwiczyli się w pracy ręcznéj na korzyść ubogich, w nabożeństwie i postach, zadowolony cesarz Konrad ich nawróceniem, udzielił im swobodny powrót do kraju po wyrzeczeniu *Ecce humiliati estis*, te wyrazy stały się ich nazwą. Usadowieni w gospodzie Medyolańskiéj wyrabiali sukno na odzież ubogim, żony ich przędły wełnę. We sto prawie lat S. Bernard im nadał 1134 roku ustawę cysterską, żony ich w pomieszkaniu osobném umieścił, mężów zaś oblekł suknią białą z czarnym szkaplerzem zamiast popielatéj, dotąd od nich noszo-

néj. Jan Meda im przewodniczył, ćwiczył młódszych współbraci w naukach duchownych i kaznodziestwie. On nawrócił wielu włoskich Manicheuszów i Katarów. Umarł świątobliwie 26 września 1159 roku. Gdy w XVI. wieku żyjący arcy-biskup Medyolański S. Karol Boromeusz postanowił sprostować usterki tych zakonników, kilku ich nań się sprzysięgło, Pius V. Papież po wyśledzeniu téj zbrodni wyrokiem swoim 1571 roku, zniosł zakon Humiliatów (3).

W XII. wieku nastały rozmaite dla wspólnego życia stowarzyszenia kanoników i odosobnienia ich od światowego spółkowania. Celniejsze od kościoła potwierdzone były S. Iwona, S. Wiktora, S. Genowefy, S. Piotra Honesti, Zbawiciela i Lateraneńscy kanonicy w klasztorach się usadowiali.

Zgromadzenie siostr Beguinek założył kapłan Lambert zajękliwy, ztąd powstała nazwa jego córek duchownych. Zbierał on wdowy i panny w jedno grono, które czyniły śluby żyć powciągliwie i pracować na żywność dla ubogich. Umarł bogobojny Lambert 1177 roku. Miasto Gandawa dotąd posiada 2 klasztory Beguinek, w jednym 1100, w drugim 300 zakonnic się mieści.

Święty Albert patryarcha Jerozolimski wznowił zakon Karmelitów, którzy swój początek od S. Eliasza wyprowadzają i nadał im ustawę, Innocenty III. i Honoryusz III. Papieże ją potwierdzili.

Zakony Rycerskie i Szpitalne.

Paschalis II. Papież potwierdzył najpiérwszy zakon zbrojny rycerzami S. Jana Jerozolimskiego zwany. Oni wzięli początek od braci chorym posługujących w szpitalach. Kupcy Włoscy z miasta Amalfi wyjednali 1020 roku za coroczny haracz Saracenom opłacany, pozwolenie wystawienia szpitalów S. Magdaleny i S. Jana z kościołem pod nazwą Maryi Panny dla pielgrzymów. Gerard Francuz niemi zawiadywał, gdy chrześcijanie wzięli Jerozolimę, uczynił on z towarzyszami swymi przed patryarchą trzy śluby: po-

słuszeństwa, czystości i ubóstwa, tudzież posługi chorym i obrony pielgrzymów. Suknia ich była czarna z białym ośmiokątnym krzyżem. Rajmund drugi mistrz wielki napisał im ustawę 1126 roku, którą potwierdził Kalixt II. Papież i na trzy oddziały podzielił współbraci, piérwszy oddział rycerzy, drugi kapłanów, trzeci sług szpitalnych. Po wygnaniu chrześcijan z Jerozolimy, rycerze S.-Jańscy przeszli do Ptolomaidy, ztąd się przenieśli na wyspę Cypr i mieszkali tu do 1310 roku. Po zdobyciu wyspy Rodus, dzierżyli ją lat 210, Soliman II. sułtan Turecki wydarł im tę posiadłość 1520 roku. Karol V. cesarz Niemiecki darował tym rycerzom wyspę Maltę 1530 r. Od niéj się nazwali Maltańskiemi. Napoleon I. Bonaparte zdradą ją opanował 1798 roku. Anglicy zostali jéj władcami 1800 roku. Rycerze Maltańscy się rozproszyli. Od 1826 roku. ciągle mieszkają w państwie kościelném.

Hugo de Paganis i Godfryd d'Adhemar dali początek 1180 roku zakonowi rycerskiemu Templaryuszów, oni byli strażnikami pielgrzymów i przeprowadzali ich przez wąwozy, w których zaczajeni Arabowie często grabili przechodniów. Ci rycerze nazwani ztąd byli Templaryuszami, iż im dano obszar ziemi dla zbudowania klasztoru, na którym przedtém się wznosił kościoł Salomona od Łacinników Templum zwany. S. Bernard ułożył im prawidła życia wyjęte z cysterskiéj ustawy. Eugeniusz III. Papież je potwierdził, nosili białą suknię z czerwonym ośmiokątnym krzyżem. Wygnani od Saracenów z Jerozolimy, na Cyprze się usadowili, 9,000 dóbr ziemskich w Europie posiadali. Bogactwa skaziły obyczaje Templaryuszów. W Palestynie rozbojami się bawili. W Tracyi i Grecyi skrycie pomagali Saracenom w bitwach z Krzyżowcami, zagarnęli dobra kościelne Jerozolimskiéj świątyni i wypowiedzieli posłuszeństwo patryarsze. Przesiedleni 1291 r. do Niemiec Czech, Anglii i Francyi burzyli pospólstwo przeciw królom. Klemens V. po ścisłém badaniu ich występków szkaradnych przez śledztwo pod kierunkiem biskupów odbyte im dowie-

dzionych, na prośbę Filipa IV. króla Francyi zniósł ten zakon bezbożny 1313 roku, Jakób Molay wielki mistrz i 40 jego podwładnych za wyrokiem sędziów spaleni na stosie 11 marca 1314 roku w Paryżu (9).

Zakon Rycerzy Niemieckich nastał 1190 roku podczas oblężenia miasta Akry, kupcy Bremy i Lubeki go założyli, oni mieli suknię białą z czarnym ośmiokątnym krzyżem i zaprzysięgli na ustawę S. Augustyna, Celestyn III. Papież ich grono potwierdził 1192 roku. Wygnani z Jerozolimy do Wenecyi przybyli i w Niemczech się rozpostrzenili. Konrad xiążę Mazowiecki dał im 1226 r. ziemię Dobrzyńską pod warunkiem bronienia jego dzierżawy od najazdów bałwochwalczych Prusaków, których 1279 r. zhołdowali i wystawili miasto zwane Maryenburg. Odtąd poczęli dokuczać sąsiadom; ich wycieczki tamowały wzrost chrystyanizmu w krajach północnych. W bitwach pod Połowcami z Władysławem Łokietkiem 1331 r. 20,000 z Władysławem Jagiełłą 1410 pod Grünwaldem i Koronowem 48,000 ich legło. Nakoniec 34-ty ich wielki mistrz Albert 1525 roku przyjął wiarę luterską z nazwą xięcia Pruskiego i został lennikiem Zygmunta I. króla Polskiego, Krzyżaków zaś w katolickiéj wierze pozostałych wygnał z kraju, którzy osiedli w Mergenthejmie po wybraniu mistrzem Waltera Kronberga. Ustał ten zakon 1809 roku.

1199 roku Buxhof biskup Inflantski dla obrony swojéj owczarni niedawno nawróconéj od napadów pogan ustanowił kawalerów mieczowych tak przezwanych, iż na białéj sukni mieli wyszyte na krzyż dwa miecze. Innocenty III. ich potwierdził i wskazał im ustawę Cysterską. Oni się połączyli 1234 roku z Krzyżakami w Prusach usadowionymi. Grzegorz XI. potwierdził ten ich związek 1515 roku, 41 mistrz Walter Pletenberg odłączył rycerzy mieczowych od Krzyżaków. Ketler był ostatnim ich mistrzem, przyjął Luteranizm 1559 roku, został xięciem Inflant i hołdownikiem Polaków. Rodzina jego wygasła 1737 r.

Od 1147 roku w Hiszpanii poczęły się zjawiać zakony rycerskie. Opat Cysterski Rajmund i zakonnik

Welazguez wsparci zasobem pieniężnym Jana Toledańskiego arcy-biskupa uzbroili miasto Kalatrawę 1158 roku i osadzili w niem 20,000 wieśniaków pod rządem naczelników stanu szlachetnego, ułożyli dla nich rycerskie i duchowne prawidła, nazwali to grono rycerzami Kalatrawy. Alexander III. Papież je potwierdził. Umarł opat Rajmund ich mistrz wielki 1164 roku. Tenże Papież zatwierdził ustawy Alkantarskich rycerzy. Dwaj bracia Suarez i Gomez 1156 roku dali im początek. 1162 Alfons najpierwszy król Portugalii był założycielem rycerzy S. Michała 1170 roku. Kanonicy świętego Eligiusza utworzyli zakon rycerski S. Jakóba dla obrony pielgrzymujących do grobu S. apostoła Jakóba w Kompostelli, Alexander III. go potwierdził 1171 roku. Wyliczone tu zakony obowiązywały się przysięgą walczyć w Hiszpanii z Maurami. Ulegli oni losowi wszystkich zakonników, dobra im na skarb zabrane, rycerze rozegnani, w ich gmachach istnieją teraz kluby wolnomularskie, koszary, domy nierządu, od władzy konstytucyjnéj cierpiane.

Krucyaty naniosły do Europy sztraszliwą chorobą zwaną *palącą* albo ogniem S. Antoniego, ona panowała w XI. i XII. wieku, ciało chorych schło, gniło i czerniało, a nią zarazeni wielkich boleści doznawali. Rycerze z Delfinatu Jocelin, Gaston i Girin cudownie wyleczeni relikwią S. Antoniego pustelnika, założyli 1080 r. na górze zwanéj, *większą* w dyecezyi Arelateńskiéj szpital z kościołem S. Antoniego i sami z liczną szlachtą chorym posługiwali. Takowi posługacze nazywali się *Antoninami*. Mnóstwo tego rodzaju szpitalów powstało w zachodniéj Europie i Azyi, po ustaniu tej choroby w 1207 r. Zgromadzenie Antoninów trwało aż do rewolucyi Francuzkiéj 1789 r. posługując w szpitalach.

WIEK XIII.

Najwyżsi Pasterze Katolickiego Kościoła.

Honoryusz III. (Savelli kardynał) Rzymianin 18 lipca 1216 roku obrany Papieżem, potwierdził 22 grudnia zakony S. Dominika i S. Franciszka. Uwieńczył Piotra Courtenaya cesarza wschodniego. Ogłosił wojnę krzyżową przeciw Turkom i kacerzom Albigensom pustoszącym Francyą, 10 lat i 8 miesięcy rządził stolicą Rzymską. Umarł 18 marca 1227 roku.

Grzegorz IX. przedtém zwany Ugolinem z kardynała i biskupa Ostyi wyniesiony na Papieża 19 marca 1227 roku, wyklął Fryderyka II. cesarza za przewłókę wyprawy krzyżowéj, pustoszył on Włochy, łupił kościoły i mordował kapłanów. Grzegorz obdarzył przywilejami żebracze zakony, kanonizował dwóch świętych ustawodawców Dominika i Franciszka, tudzież Antoniego z Padwy, Elżbietę Węgierską królowę. Umarł 21 marca w setnym życia, a 1241 roku po Chrystusie, 14 lat 5 miesięcy i 2 dni zarządzał chrześcijaństwem.

Celestyn IV. z rodziny Kastylionskiéj obrany w październiku, umarł 18 listopada 1241 roku niepoświęcony na Papieża.

Po roku i 3 dniach przerwy z powodu więzionych od Fryderyka II. cesarza kardynałów, Innocenty IV. (Sinibald) wybrany 25 marca 1243 roku policzył między świętymi męczennikami S. Piotra z Werony Dominikana i S. Stanisława biskupa Krakowskiego, zwołał XIII. powszechny, piérwszy zaś Lyoński sobor 1245 r. dla połączenia kościoła wschodniego z Rzymską stolicą, rozbioru postępowania z duchowieństwem

Fryderyka II. i ogłoszenia wojny krzyżowéj przeciw niemu, udzielił kardynałom czerwone kapelusze. Karmelitom na ich prożbę zwolnił ustawę surową im nadaną od S. Alberta patryarchy Jorozolimskiego, którą polecił ułożyć mniej ostrą dwóm Dominikanom Hugonowi a S. Caro kardynałowi Wilhelmowi biskupowi Anterady i bullą ją potwierdził, zakon Karmelitański dotąd jéj się trzyma. Cofnął przywileje żebrzącym zakonom od Grzegorza IX. nadane. Umarł w Neapolu 7 grudnia 1254 roku, sprawował rządy kościoła lat 11 m. 5 i dni 13.

Alexander IV. (hrabia Segni) mąż pobożny i miłośnik pokoju został Papieżem 12 grudnia 1254 roku. Potępił dzieło Wilhelma mistrza Paryzkiego uklecone przeciw żebraczym zakonom, przywrócił odjęte im od poprzednika swego wszystkie przywileje. Połączył 5 pustelniczych zgromadzeń S. Augustyna w jeden zakon Augustyańskim nazwany. Umarł 25 maja 1261 roku 6 lat 5 miesięcy i 6 dni kierował stolicą Rzymską.

Urban IV. wyniesiony na Papieża 29 sierpnia 1261 roku po 3 miesięcach przerwy, rozciągnął na cały kościoł obchód uroczystości Bożego Ciała. Umarł 1264 roku 2 października. Rządził owczarnią Chrystusową 3 lata 1 m. i 3 dni.

Klemens IV. po 3 m. i 2 dniach przerwy poświęcony na Papieża w lutym d. 3, r. 1265 potwierdził na króla Neapolu Karola, Ludwika IX. brata, nieprzypuszczał swoich krewnych do rządów. Umarł 29 listopada 1268 roku, 3 lata, 9 miesięcy i dni 14 władał stolicą Rzymską.

Grzegorz X. po 2 latach, 9 m. i 2 d. przerwy wyniesiony 1 września, 1271 roku na Papieża, zwołał XIV. powszechny, drugi Lyoński sobór 1274 roku dla połączenie Greków z kościołem Rzymskim i dla sprostowania wyboru Papieżów. Umarł 10 stycznia, 1276 roku, 3 lata, 9 m. i d. 15 przewodniczył kościołowi.

Uczony Piotr de Tarantasia Dominikan arcy-biskup Lyoński i kardynał wybrany Papieżem 22 lutego w 1276 roku, przybrał imie Innocentego V. uspokoił

wzburzone Włochy, 4 tylko miesiące i 2 dni rządził stolicą świętą. Umarł 22 czerwca, 1276 roku.

Adryan V. (Ottoboni) mianowany najwyższym Pasterzem 11 lipca, umarł 16 sierpnia, 1276 roku.

Jan XXI. (Piotr Juliani kardynał) obrany 13 września, 1276 roku. Wysłał posłów do cesarza Jana Paleologa dla utrzymania jedności z Grekami zawartéj w Lyonie. Skończył życie przygnieciony zapadłém sklepieniem pałacu, 8 m. i 3 d. tylko był Papieżem.

Mikołaj III. (Jan Ursin kardynał-dyakon) osadzony na stolicy Piotrowéj 28 listopada, 1277 roku, pracował usilnie nad połączeniem odszczepieńców z kościołem. Wysłał missyonarzów do Tartaryi, 2 lata i 9 miesięcy sprawował rządy najwyższego pasterza. Umarł 22 sierpnia, 1280 r.

Marcin IV. (Szymon Brion kardynał) wyniesiony na tron Papiezki 1281 r., po 6-miesięcznéj przerwie, wyklął Piotra III. króla Aragonii i Sycylijczyków, którzy podczas nieszporów wyrzneli Francuzów, 4 lata 1 miesiąc i 6 dni piastował rządy kościoła. Umarł w Perużu z frasunku 28 marca, 1285 roku.

Honoryusz IV (Jakób Sawelli kardynał-dyakon) obrany 2 kwietnia 2 lata i 1 dzień rządził stolicą świętą. Potwierdził, zakon Karmelitański i zamiast pstrych płaszczów białe kazał im nosić. Ukrócił rozboje przy drogach. Umarł 3 kwietnia 1287 roku.

Mikołaj IV. (Hieronim *Ascoli*) generał zakonu S. Franciszka po 10 m. i d. 11 przerwy uwieńczony Papieżem 1288 r., usiłował wznowić wojnę krzyżową po zdobyciu przez Turków Akry 1291 roku, śmierć przerwała jego zamiary, 4 lata, 1 m. i d. 20 rządził stolicą Rzymską. Umarł 4 kwietnia 1292 roku.

S. Celestyn V. (Piotr Maron pustelnik) po 2 latach i 3 m. przerwy obrany Papieżem 5 lipca 1294 roku, 4 m. i 2 dni siedział na stolicy, złożył dobrowolnie dostojność ten starzec 74-letni. Następca jego Bonifacy VIII. trzymał go pod strażą 30 żołnierzy w zamku Fumońskim lękając się, aby nie powrócił na stolicę Rzymską, bez narzekania w nim sie-

dział do śmierci przypadłéj 1295 roku. Klemens V. 1313 roku między świętych go zaliczył.

Bonifacy VIII. (Cajetani Benedykt) 24 grudnia 1294 roku wyniesiony na tron Papiezki, ogłosił 1296 roku sławną bullę *Clericis laicos* dla obrony duchowieństwa, które Filip piękny król Francuzki podatkami obarczał. Wygnał 1297 roku z Rzymu burzliwą rodzinę Kolumnów. Kanonizował Ludwika IX. króla Francyi. Ogłosił piérwszy stóletni Jubileusz 1300 roku. Silnie się opierał uroszczeniom Filipa pięknego, wysłany przezeń do Rzymu wódz Nogaret uwięził i znieważył Papieża uderzeniem w policzek, co było powodem jego śmierci, 8 lat, 9 m. i d. 18 władał stolicą Rzymską. Umarł 11 października 1303 roku.

Przydał do Tyary Papiezkiéj drugą koronę. Szaty czerwone zalecił nosić kardynałom. Ułożył Bullę *in Coena Domini*, przydatkami od następców jego powiększoną, Klemens XIV. i Pius VI. wstrzymali jéj czytanie w wielki czwartek.

Stan Chrystyanizmu w Krajach Wschodnich i Zachodnich.

Od 1204 roku Łacinnicy panowali w samym tylko Carogrodzie, Krzyżowey po zdobyciu jego wielkie łupy zabrali ($12^1/_2$ milionów r. s. cenione) i wynieśli na cesarza Baldwina xięcia Flandryi. Korynt, Sparta, Ateny, Teby, miały udzielnych xiążąt. Tymczasem Grecy wybrali cesarzem wschodnim Teodora Laskarysa w Nicei usadowionego, Trebizond osóbnych miał cesarzów. Innocenty III. pismem nowego cesarza Baldwina uwiadomiony o zaborze stolicy Wschodu, zganił tę niesprawiedliwą zdobycz i zaniechanie wojny krzyżowéj. Jeden rok tylko Baldwin panował, zwyciężył go Jan król Bulgaryi i po 16-miesięcznem więzieniu, kazał mu ręce i nogi uciąć i ze skały strącić. Henryk brat Baldwina kilkakroć pobił Greków i Bulgarów, 10 lat chwalebnie rządził Konstantynopolem. Piotr Courtenay trzeci cesarz w bitwie od Teodora

Laskarysa pojmany i w ciemném więzieniu głodem umorzony. Robert średni syn Piotra 9 lat okrutnie panował. Małoletni Baldwin syn Roberta pod opieką Jana Brienna zostawał, 30 lat był cesarzem Konstantynopolitańskim. Jan Dukas cesarz Nicei po śmierci Teodora 1222 roku 33 lata odpierał Turków i Łaciników. Syn jego Teodor II. Laskarys 4 lata mężnie walczył z temiż nieprzyjaciółmi. Jan Dukas wnuk Teodora I. 6-letni, miał opiekuna Michała Paleologa, który wygnał zdradą Łacinników z Carogrodu 1261 r. i sam się uwieńczył cesarzem, sierocie Janowi oczy wyłupić kazał, tém zaś zhańbił 24-letnie panowanie swoje zkądinąd chwalebne. On popierał zjednoczenie Greckiego kościoła z Rzymską stolicą 1277 roku. Greckie duchowieństwo niższe z pospólstwem je odrzuciło. Umarł Michał 1282 roku. Po nim syn jego Andronik II. zwany starym, przybrał do pomocy Michała IX. starszego syna. Wnuk jego Andronik III. po śmierci ojca swego Michała IX. roku 1320 zamknął dziada w klasztorze, sam zaś tron opanował.

Na Zachodzie po usunionym Ottonie IV. 1210 r. obrany cesarzem Fryderyk II. syn Henryka VI., Honoryusz III. w Rzymie go uwieńczył 1220 roku, któremu przysiągł zdobyć Jerozolimę. Grzegorz IX. za 7-letnią przewłókę wyprawy rzucił nań klątwę 1228 roku, z wielką niechęcią wyruszył do Palestyny i zawarł z Meledynem sułtanem Egiptu 10-letni rozejm. Grzegorz IX. znowu go wyklął za przymierze z Turkami. Rozjątrzony cesarz opanował Romanią i Benewent; lecz wkrótce się pogodził z Papieżem 1230 roku. Uwięził za rokosz syna swego Henryka 1235 roku. Bunt Medyolanu rzezią 1240 roku poskromił. Cofnął się od oblężenia silnie bronionego Rzymu, spustoszył Benewent i zburzył klasztor Kassyński, zrabował jego świątynię, zabrał jéj sprzęty i naczynia, które na użytek swoim kucharzom oddał, mordował i więził zakonników, biskupów i hrabiów, pojmanych kardynałów kuł w srébrne kajdany. Innocenty IV. do Francyi zbiegły na soborze Lyońskim 1245 roku złożył z troru Fryderyka i ponowił klątwę Grze-

gorza IX. na Ezelina przychylnego cesarzowi, który 12,000 mieszkańców Padwy okrutnie pomordował. Wszyscy drżeli przed obu, S. Antoni Padewski i błogosławiony Jordan generał Dominikańskiego zakonu śmiało karcili ich morderstwa (1). Umarł ten bezbożny cesarz 1250 roku. Otruł go Manfred syn jego nieprawy. Konrad IV. po ojcu nastąpił, zdobył on Neapol i Kapuę. Innocenty IV. ogłosił przeciw niemu krucyatę 1254 roku. Urban IV. potwierdził na króla Neapolu Karola brata S. Ludwika IX., Manfred i Korradyn synowie Konrada po śmierci ojca swego tronu się dobijali. Pierwszy poległ w bitwie Beneweńtskiéj 1266 roku, drugi pojmany i z rozkazu Karola 1269 roku ścięty. Na nim wygasła rodzina Szwabska w Niemczech panująca. Cesarstwo Niemieckie tak poniżone było przez niegodnych panowania władców, iż żaden xiążę go nie pragnął. Po 7-letniem bezładzie padł wybór na Rudolfa I. xięcia Habsburskiego w 1273 roku. Przyrzekł on Mikołajowi III. bronić praw kościoła. długo walczył z królem Czeskim Ottokarem poległym w bitwie Maresfeldskiéj 1278 roku. Umarł ten dobry 73-letni cesarz 1291 roku. Adolf Nasauski xiążę cesarzem obrany, zginął 1298 roku walcząc z cesarzem Albertem synem Rudolfa, rządcy jego nieprawem postępowaniem z Szwajcarami do buntu ich skłonili pod dowództwem Tella, gdy się wybierał Albert dla ich poskromienia, Jan synowiec jego, xiążę Szwabii życie mu wydarł 1308 roku.

Francyą 3 lata rządził Ludwik VIII. 1223 roku. wszystkie w niéj posiadłości oprócz Gaskonii i miasta Bordeaux, Anglikom odebrał. Uśmierzył kraj pustoszących Albigensów kacerzy, i dowodców ich śmiercią ukarał. Umarł zapowietrzony po rozdaniu na 2,000 szpitali dla trędowatych po 100 ówczasowych groszy, 12-letni Ludwik IX. po ojcu rządy objął pod opieką cnotliwéj matki Blanki i braciszka Pacyfika, towarzysza wędrówek S. Franciszka zakonodawcy. Ten król święty codziennie czytał Pismo święte jemu wykładne przez kapelanów Bernardyna i Dominikana. Nie zdołał pogodzić Fryderyka II. ce-

sarza z Grzegorzem IX. Odparł kilkakrotne najazdy Henryka III. króla Anglii. W ciężkiéj chorobie ślubował oswobodzić Jerozolimę z jarzma Turków. Po 3-letnich przygotowaniach wypłynął z wojskiem 60-tysięcznem na wyprawę krzyżową. Zdobył Damietę i dwukrotnie poraził Turków 1238 roku. Głód i choroby sprawiły porażkę jego wojska, pojmany z całym orszakiem swoim, okupem się wyswobodził od Turków. Za powrótem do Francyi po 4-letnim pobycie w ziemi świętéj, zmniejszył podatki ludowi, budował szpitale, kościoły i klasztory, uchwalił prawo piętnowania bluźnierców wiary. Wzbronił pojedynki, wybór opatów, kanoników i biskupów odkazał duchowieństwu. Przedsięwziął on drugą wyprawę krzyżową 1270 roku po wzięciu Tunisu, umarł 25 sierpnia. Bonifacy VIII. go kanonizował po sprawdzeniu 630 cudów przez 3000 osób zaprzysiężonych 1297 roku. Filip III. zwany śmiałym po śmierci ojca Ludwika IX. w obozie królem ogłoszony, zwyciężył Tunetanów, zawarł z niemi 10-letni pokoj i do Francyi powrócił. Rozpoczął wojnę z Piotrem III. królem Aragonii, sprawcą łącznie z Manfredem xiążęciem i Procidą radcą podstępnym króla Karola, rzezi 8000 Francuzów zwanéj nieszporami Sycylijskiemi, wyklął ich Marcin IV. Papież. Umarł Filip 1285 roku. Dobroć, męztwo i pobożność znamienowały tego króla. Filip IV. zwany pięknym po ojcu berłem owładał, wielkie wszczął zatargi z Bonifacym VIII. Papieżem, który wyklął go za ucisk duchowieństwa, dany przytułek rodzinie Kolumnów i za spalenie Bulli *Clericis laicos*. Benedykt XI. zakończył spór z Filipem, Klemens V. na soborze Wienneńskim 1311 roku cofnął Bullę i zniósł rozwięzły zakon Templaryuszów. Nielubiony Filip za ucisk ludu podatkami i wybór łakomych rządców, spadłszy z konia umarł 1314 roku.

W Hiszpanii 11-letni Henryk pod opieką siostry Berengaryi ogłoszony królem, zabity spadłą dachówką (1214—1217). Ferdynand III. syn Alfonsa IX. został królem Kastylii 1217 i Leonu 1230 roku, po śmierci ojca i matki Berengaryi, zdobył na Maurach

44 miasta, między niemi Murcyą, Sewillę, Kadyx, Xeres i Kordubę, 30,000 Maurom pozwolił mieszkać w Xeresie, 100,000 ich do Afryki się przeniosło, w Kordubie zabrane z kościołów dzwony przed 209 laty z rozkazu Almansura kalifa i do składów zniesione na karkach chrześcijan, kazał król Maurytańskim jeńcom do kościołów odnieść i na wieżach zawiesić. Wymierzał sprawiedliwość paddanym, wezwał z miast, dla ustanowienia porządnych praw, posłów zwanych Kortezami, ukrócił możniejszych obywateli przemoc, nie szczędził zasobów na szpitale, klasztory i świątynie, wprowadził do Hiszpanii dwa nowe zakony S. Dominika i S. Franciszka, wygnał kacerzy. Umarł Ferdynand III. 1252 roku. Klemens X. Papież do rzędu świętych go zaliczył. Alfons X. mądrym przezwany nastąpił po swoim ojcu, skarcił Aragonię i Nawarę, wyrodny syn jego Sanchez IV. nań powstał to spowodowało śmierć Alfonsa X. 1282 roku, 14 razy odczytał on biblię z wykładem, którą rozkazał przy pomocy rabinów na hiszpański język z hebrajskiego przełożyć. Nowy król opanował miasto Taryfę, ustanowił w Waladolidzie Hermandat, czyli radę z biskupów i szlachty złożoną. Przeznaczył w miastach alkadów, czyli rządców, umarł 1298 roku, 10-letni Ferdynand IV. tron ojca posiadł, w czasie małoletności, jego matka Marya roztropnie rządziła; niedołężny ten król nagle umarł 1312 roku, zostawił syna małoletniego Alfonsa XI. Pobożna Marya babka jego nim się opiekowała.

Portugalią w XIII. wieku rządzili królowie Sanchez I. gruby (1211—1223) w klątwie za prześladowanie duchowieństwa zmarły. Sanchez II. (1248), Alfons II. (1279), niczém się nie odznaczyli. Dyonizy I. mąż S. Elżbiety córki Piotra III. króla Aragonii nastąpił po Alfonsie II. ojcu swoim, zrzekł się uroszczeń do przywilejów duchowieństwa i otrzymał rozgrzeszenie od klątwy. Ustanowił akademią w Koimbrze 1308 roku, budował miasta, wcielił do skarbu dobra zniesionych Templaryuszów za wiedzą Jana XXI. Papieża, rokosz syna Alfonsa IV. śmierć

mu przyśpieszył 1325 roku. S. Elżbieta w klasztorze Klarysek 11 lat mieszkała po śmierci męża i w nim umarła. Urban VIII. ją kanonizował 1625 roku (2).

W Anglii po śmierci Jana bez ziemi 1216 roku, małoletni Henryk III. syn jego panował. Kłócił się z baronami, potwierdził jednak żądane swobody. Radcy nim rządzili, umarł 1276 roku. Edward I. czyli IV. właściwiéj, po swoim ojcu berłem kierował. Obrany roziemcą po Alexandrze III. królu Szkockim, z 12 współ-zawodników, Jana Bailel'a nad nich przeniósł, wkrótce jednak Szkocyą sam opanował; lecz krajowcy odzyskali bronią niepodległość swoję. Zagarnął dobra klasztorne i biskupie, i tak szczupłe przeznaczył duchowieństwu dzienne utrzymanie, iż musieli żebrzeć. Umarł Edward z rozpaczy po utracie Szkocyi 1308 roku.

W północnych państwach władcy nie usiłowali rozszerzać chrystyanizmu, sami tylko biskupi i zakonnicy wytępiali bałwochwalstwa szczątki. Waldemar II. po Kanucie VI. 1202 roku rządził Danią, słynął z wypraw na Szwecyą Norwegią, Prusy i Estonią, założył 1219 roku, miasta Rewel i Narwę, dla nawracania pogan Cystersów w nich osadził. Umarł 1241 roku, trzéj synowie po nim panowali. Starszy Eryk IV. zabity od Abla swego brata, który poległ w bitwie z Fryzami 1252 roku. Chrystof przez 7 lat panowania ciągle się kłócił z biskupami, umarł 1259. Eryk V. zamordowany od swoich dworzan 1286. Eryk VI. poległ walcząc z Norwegianami 1319 roku.

W Szwecyi Eryk XI. (1211—16), Jan do 1223, Eryk XII. zająkliwy do 1250 roku panowali, Waldemar syn Birgera 56-letniego namiestnika Szwecyi po krewnym Eryku XII. następca, walczył z 3 braćmi swemi, złożony z tronu 1277 roku od Magnusa najstarszego brata, który nadał wielkie przywileje biskupom i hojnie obdarzył kościoły, umarł ten król 1290 roku. Syn jego Birger II. przyłączył do Szwecyi i nawrócił pogan Delikarnii 1293 roku, idąc torem dziada pomagał duchowieństwu do wytępienia

bałwochwalstwa w Finlandyi, dwakroć usuwany z tronu za morderstwo braci swoich Eryka i Waldemara. Umarł ua ustroniu z rozpaczy 1319 roku po ścięciu za wyrokiem senatorów Szwedzkich syna jego Magnusa 1319 roku.

W Polsce 6-letni Bolesław wstydliwy, syn Leszka białego po usunieniu kłótliwych opiekunów, xiążąt Konrada Mazowszy i Henryka Wrocławskiego, sam rządził 52 lata krajem. Ruś, Litwa i Jadzwingi całą Polskę spustoszyli. Tatarowie 1240 roku na głowę pobili Polaków pod Szydłowem i Lignicą, prócz kmiecego ludu, 21,000 panien w niewolę zagnali. W Sandomierzu 1256 roku wycięli mieszkańców i 49 Dominikanów, między błogosławionymi od Piusa VII. policzonych, a w Węgrzech 90 z piérwszym prowincyałem Pawłem 1240 roku. Za rządów Bolesława, Krzyżacy w ziemi Chełmskiéj osiedli 1226 r., zupy w Bochni i Wieliczce odkryte 1251 r.; Innocenty IV. kanonizował w Assyżu 1253 roku S. Stanisława Krakowskiego biskupa. Posłowie króla dziekan Jakób Skarszewski, Gebhard kanonik i Bogusław przeor Dominikanów Krakowskich uobecnili ten uroczysty obrzęd. Opizoni poseł Rzymski w Polsce zjeżdżał dla uwieńczenia 1246 roku w Drohiczynie na króla Halickiego xiążęcia Daniela. Innocenty IV. i Alexander IV. potwierdzili ten obrzęd, nowy król wkrótce zerwał jedność z Rzymską Stolicą. 1252 r. Mendog xiążę Litewski z Martą żoną przez posłów swoich wyjednał królewską koronę w Rzymie. Innocenty IV. przeznaczył na ten obrzęd Henryka biskupa Chełmińskiego, który ochrzcił 600 przedniejszych Litwinów z Mendogiem i w Nowogródku na króla go uwieńczył. Wit Dominikan piérwszym naznaczony 1252 roku biskupem Litewskim (3). Krzyżacy swemi najazdami byli powodem Mendogowi odstępstwa wiary 1260 roku, następcy jego 130 lat potém w bałwochwalstwie zostawali, Za panowania także Bolesława V. 1244 roku, post wielki skrócony i od popielca on się zaczynał. Umarł ten król 1279 roku, po 52 latach panowania, Żona jego S. Kune-

gunda córka Belli IV. króla Węgrów życia dokonała świątobliwie w klasztorze Sączkim 1292 roku. Po Bolesławie Leszek czarny 10 lat panował, Tatarowie trzeci raz 1287 roku spustoszyli Polskę, zburzyli mnóstwo kościołów. Przemysław xiążę Poznański na tron powołany, koronował się na króla 26 czerwca 1296 roku bez wiedzy Stolicy Rzymskiéj, dotąd panujący w Polsce po Bolesławie II. zabójcy S. Stanisława przez 200 lat xiążętami tylko się mianowali, Grzegorz VII. Papież wzbronił im nazwy królów. Xiążęta Brandeburgscy zamordowali Przemysława w Rogoznie 1296 roku. Władysław Łokietek po 4 latach rządu dla niechęci duchowieństwa, które powstało na rozwięzłych żołnierzy królewskich lud ubogi i nawet kościoły rabujących, złożył koronę, naród powołał na króla 1300 roku Wacława w Czechach panującego mocarza.

Wschodnie Ruskie xięztwa uległy jarzmu najezdnych Mongołów, czyli Tatarów, któremu przez 240 lat podlegały (1240—1480 r.) Religia chrześcijańska doznała wielkiego ucisku i prześladowania od téj drapieżnéj dziczy.

W Czechach Przemyślaw xiążę następca Władysława V. Ottokarem się przezwał (Ottoni carus), dla wielkiéj przychylności okazywanéj Ottonowi IV. cesarzowi Niemieckiemu. Innocenty III. królem Czech 1198 roku go mianował. Umarł Ottokar I. 1230 r. Syn jego Wacław III. odparł Mongołów pustoszących Morawią 1241 roku. Ottokar II. wydarł tron ojcu, zabrał Szląsk Polakom, w bitwie z Rudolfem cesarzem; poległ 1278 roku. Wacław IV. syn i następca Ottokara II. obrany królem Polskim 1300 roku, rządził obu królestwami, powołany na tron Węgierski 1301 roku, ustąpił go Wacławowi V. synowi swemu, który po śmierci ojca 1305 roku zajął tron Czeski, zamordowany 1306 roku.

Królestwem Węgierskiém z porady Innocentego II. rządził od 1204 roku. Andrzéj II., jako opiekun Władysława syna Emeryka brata swego, gdy zaś jego synowiec Władysław 1208 roku odumarł, ogłoszony

Andrzéj królem, wsławił się 1217 roku wyprawą do ziemi świętéj, nadał Węgrom swobody zwane księgą złotą. Umarł 1235 roku, Bella IV. syn i następca jego uciekł z kraju podczas najścia Tatarów, przywrócili go na tron 1234 roku rycerze Rodyjscy z rozkazu Klemensa IV. Umarł ten król 1270 roku. Szczepan V. pomagał cesarzowi Rudolfowi I. do zwycięzenia Ottokara II. Władysław III. żył rozwięzle. Grzegorz X., Mikołaj III. i Marcin IV. karcili go klątwami za przychylność do pogańskich obrzędów, związek z bałwochwalczymi Kumanami i morderstwo Andrzeja brata. Kumanowie go zabili, syn Władysława III. pozbywszy się 1290 roku współ-zawodników do tronu Alberta cesarza i Karola Martela syna Karola II. króla Neapolu, przy pomocy posła Bonifacego VIII., Mikołaja Dominikana biskupa Ostyi, umarł 1301 roku, na nim wygasła rodzina S. Szczepana piérwszego króla Węgrów. Karobert xiążę Neapolitański przy pomocy Klemensa V. królem Węgierskim obrany.

Czwarta Wojna Krzyżowa.

Czwartą wojnę krzyżową dla odzyskania Jerozolimy od Saladyna 1187 roku zdobytéj, którą dzierżył kalif Malek-Adel, ogłosił Innocenty III. 1202 r., na jéj wydatki przetopił własne sprzęty srebrne w mennicach i część naczyń kościelnych. Wymówili się od przyjęcia krzyża Filip August król francuzki, Otton IV. cesarz Niemiecki i Luzynian ostatni władca Jerozolimy, który w Cyprze panował. Rycerze szpitalni postradali zapał do wojny. Najlepsza jednak była pora odebrania ziemi świętéj; ponieważ Egipt straszny głód nawiedził, miliony trupów zapełniły Nil i morskie zatoki, 30 kobiet spalono za pożarcie mężów, 100,000 ludzi powietrze sprzątnęło, trzęsienie ziemi wzruszyło posadę miast i warowni, nie korzystali z tych klęsk Krzyżowcy. Szlachta Flandryi i Szampanii pod naczelnictwem hrabiów Baldwina i Bonifacyusza przygotowała się na wyprawę

krzyżową. 90-letni starzec Dondolo Doża Wenecki dostarczył żywności na 9 miesięcy i statkow dla przewiezienia 20,000 piechoty i 5,000 jazdy. Wiosną 1202 roku wojsko wypłynęło i po wzięciu Żary w Dalmacyi, udało się do Konstantynopola na usilną prośbę Alexego dla przywrócenia, ojca jego Izaaka Anioła na tron, którego brat Alexy uwięził po oślepieniu. Młody Alexy obiecał zaopatrzyć Krzyżowców w całoroczną żywność, wypłacić 200,000 mark srebra i kościół Grecki z Łacińskim połączyć. Przyjęto hojną ofiarę, statki zbrojne z 30,000 Krzyżowców otoczyły mury Carogrodzkie i zdobyły 24 czerwca 1203 roku stolicę. Przywłaściciel tronu ją opuścił, więzień Izaak na tronie znowu osiadł. Ten cesarz dla zaspokojenia Krzyżowców, kazał przebić na pieniądze sprzęty pałacowe, naczynia kościelne i szaty obrazów; obarczył lud podatkami i wymagał, aby patryarcha i duchowieństwo przyjęli jedność z kościołem Rzymskim. Pospólstwo wzburzone przez Alexego Murzufla, otoczyło pałac i uwięziło Izaaka z synem. Murzulf otruł Alexego, ojciec jego z przestrachu skonał, najezdnik cesarzem się obwołał w kościele S. Zofii, chciał on pomordować naczelników krzyżowych, którzy 12 kwietnia 1204 roku uśmierzyli rokosz i Konstantynopolem owładali po wyniesieniu wodza swego Baldwina xięcia Flandryi na cesarza; 4 po nim Francuzów panowało, 58 lat Łacinnicy przywłaszczony trzymali Konstantynopol. Czwarta więc wojna krzyżowa nie osiągnęła swego celu. Jerozolima pozostała w ręku niewiernych.

Wojna Krzyżowa Dzieci (1212 roku).

Jan Brienne ogłoszony królem Jerozolimy udręczonéj głodem, powietrzem i trzęsieniem ziemi, 300 miał tylko rycerzy, bezskutecznie błagał pomocy u mocarzów Europy. Zgasły zapał do wojny w dójrzałych ożywił młodzież. Nie wiadomo kto jéj go wmówił, 50,000 się zebrało młodych od 12 do 16 lat Krzyżowców w Niemczech i Francyi. Żadne rodzi-

ców i krewnych namowy wstrzymać ich nie mogły, szli gromadami wołając Jezusie dozwól nam Krzyż Twój odebrać u niewiernych! Młodzi Niemcy zabrnęli do Włoch, choroby, głód i rozboje ich wytępiły. Niedorośli Francuzi do Marsylii ciągnęli, rojąc, iż suchą nogą cudownie przejdą morze; lecz gdy się zawiedli w płonnéj nadziei, handlarze niewolnikami obiecali przewieść młodych rycerzy na 7 statkach do Azyi, 2 burza zatopiła, 5 zaś przybyło do Alexandryi, wszyscy przywiezieni Krzyżowcy zostali sprzedani Arabom i Turkom. Innocenty III. uważał ochotę dziatwy na zdobycie Jerozolimy za wyrzut uśpionéj Europie.

Wyprawa Krzyżowa Andrzeja II. króla Węgrów i Fryderyka II. Cesarza (1217—1228 r.)

Honoryusz III. Papież wezwał biskupów, aby pasterskim głosem zachęcali do wojny krzyżowéj owce swoje. Andrzéj II. król Węgierski po zebraniu ochotników połączył się z królami Luzyaninem Cypryjskim i Janem Bryennem Jerozolimskim. Zdobyli oni Ptolomaidę i Damietę, przeszli Jordan i Jerychońską dolinę, gdy się zbliżyli do podnóża góry Tabor muzułmanie rozpoczęli bitwę, niekarność i tchórzostwo spowodowały klęskę chrześcijan, Luzynian wkrótce umarł, Andrzéj uwiadomiony o rokoszu wszczętym od Gertrudy żony jego, pośpieszył do stolicy Węgierskiéj, po 3-miesięcznéj wyprawie krzyżowéj, dla uśmierzenia powstańców. Krzyżowi rycerze w Palestynie pozostali, 8-letni pokój z Turkami zawarli i cofnęli zbrojne zastępy. Brienne obiegł Europę błagając pomocy. Fryderyk II. poślubił córkę jego Jolantę i przyrzekł zdobyć Jerozolimę w posagu dlań odkazaną; lecz gdy się ociągał z wyjazdem Grzegorz IX. go wyklął, jako wiarołomcę przysięgi wykonanej, porozumiawszy się cesarz z Meledynem Kairu sułtanem, który przyrzekł oddać mu Jerozolimę, wybrał się z wojskiem 1228 roku do Syryi i 10-letnie

uczynił zawieszenie broni. Chrześcijanie posiedli Jerozolimę, Betlejem, Nazaret, Tyr i Sydon. Fryderyk obiecał Turkom swobodne wyznanie Mahometanizmu i nietykalność meczetów, sułtan oddał bez okupu jeńców chrześcijanskich. Obrażeni tą umową biskupi i kapłani do Rzymu się odwołali. Fryderyk wjechał do Jerozolimy z wielkim orszakiem swoim bez duchowieństwa i znalazł grób Chrystusa czarnym kirem pokryty, sam włożył koronę; bo żaden biskup nieśmiał wyklętego cesarza wieńczyć, bez przewłóki 1229 roku, opuścił gród święty i dla uskromienia zbuntowanego syna Henryka do Włoch pośpieszył, które waśniły dwa zagorzałe stronnictwa Gibelinów, popleczników cesarskich i Gwelfów obrońców Papiezkich. Jerozolima po upływie 10-letniego przymierza z Fryderykiem, znowu się dostała Damasceńskiemu sułtanowi.

Piérwsza Wyprawa Krzyżowa Ludwika IX. króla Francyi.

Ludwik IX. z powodu ciężkiéj choroby uczynił ślub 1244 roku odebrania ziemi świętéj z rąk niewiernych, którzy zwiększyli ucisk cjhrześcian. Po 3 latach na przygotowanie do téj wyprawy poświęconych, wypłynął 22 września 1247 roku z 60-tysięcznem wojskiem, w towarzystwie żony Małgorzaty, 3 braci i znakomitszych wodzów. Przezimowawszy w Cyprze, wiosenną porą wylądował w Damiecie i po krwawéj bitwie wszedł do miasta spustoszonego, choroby sprzątnęły wielu żołnierzy i wodzów. Sułtan Almohadan osadził wojskiem zamek Mansura, Francuzi mężnie walczyli. Muzułmanie przecięli im związek z Damietą; 5 kwietnia 1249 roku Ludwik począł się cofać, niewierni w nocy rzeź wielką wszczęli, 30,000 chrześcijan zginęło, a 10,000 poszło w niewolę z całym obozem. Uwiadomiona królowa w Damiecie o wzięciu króla, rozkazała przysiądz 80-letniemu rycerzowi, który był jéj strażnikiem, iż utnie głowę

królowéj, gdy Turcy zagarną Damietę. Oni zmuszali jeńców chrześcioańskich, do wyrzeczenia się wiary i każdéj nocy 200—500 ich ścinali za opór w przyjęciu Mahometanizmu. S. Ludwik powrócił Damietę i dał wieki okup za niewolników. Sułtan Almohadan biesiadował cały tydzień z rozpustną młodzieżą, ciesząc się z porażki chrześcijan. Przyboczni żołnierze Mamelucy wkrótce go zamordowali. Król Francyi 3 lata się bawił w Palestynie i naprawiał twierdze w Cezarei, i Akrze i Jaffie. Uwiadomiony o śmierci matki swojéj Blanki, któréj rząd państwa zlecił, pośpieszył do Francyi 1254 roku, z wielu nawrócony-mi Saracenami.

Wyprawa Krzyżowa Pastuszków

60-letni Węgrzyn Jakób Cysters, odstępca wiary, który przed 4 laty zachęcił do Kruciaty małoletnią, młodzież, obeznany z wielu językami wschodniemi świadom, że Ludwik został jeńcem Turków, rozsiewał urojone proroctwa, że Najswiętsza Panna i stróż jego Anioł rozkazali, aby do wojny krzyżowéj zachęcał tylko pastuszków i rolników dla oswobodzenia króla z niewoli, tłumy tego rodzaju młodzieży zaniechawszy trzód i pługa doń się zbiegły, którym na ramiona krzyże przypinał. Zbójcy, złodzieje, włoczęgi i próżniacy zwiększyli wojsko mistrza Jakóba Węgrzyna, 100,000 się zgromadziło uzbrojonych w dzidy, miecze, siekiery i maczugi, plotł on im największe niedorzeczności przeciw duchowieństwu i stolicy Rzymskiéj. Oni się poczęli zjawiać w 1251 roku w Pikardyi i Flandryi, wkrótce do Francyi weszli, królowa Blanka tusząc, iż oswobodzą jéj syna, skwapliwie ich przyjęła w Paryżu, 11 czerwca wtargnęli do Orleanu, biskup Wilhelm Bussi wzbronił ludowi słuchać kazań Jakóba, jego czereda zrabowała kościoły i klasztory, a 25 kapłanów zamordowanych do Loary wrzuciła. Uwiadomiona o tych bezprawiach królowa Blanka rozproszyć kazała tych włóczęgów, rzeźnik zabił mistrza Jakóba siekierą. Gdy namiestnik jego

wsiadał na okręt w Bordeaux, porwany od pospólstwa i w Garonie utopiony został. Drugi namiestnik Jakóba zebrał 500 krzyżowców, którzy po dójściu wiadomości o wytępieniu przezeń obłąkanych w miastach Francyi, rozsiekali swojego zwodziciela i sami się rozproszyli, taki był koniec wyprawy pasterskich rycerzy krzyżowych.

Druga Wyprawa Krzyżowa Ludwika IX. 1270 roku.

Położenie chrześcijan w Palestynie codziennie się pogorszało. Mamelucy, żołnierze sułtana Egipskiego z niewolników zabranych u Czerkiesów i mieszkańców czarnomorskich wybierani, po zabiciu Kuzusa Sułtana, wybrali jego następcą Bibarsa zwanego podporą Islanizmu, który 1268 roku, wydarł chrześcijanom Antyochią, 17,000 ich zamordował, a 100,000 w niewolę przedał. Jakób i Jeremiasz Bernardyni i Jan naczelnik Templaryuszów żywcem odarci ze skury i smagani za to, iż całą noc wmawiali 600 chrześcijanom, aby się nie zbisurmanili, 8 z nich tylko apostatowało. Naprożno Papieże wzywali na ratunek prześladowanych chrześcijan mocarzy Europejskich, ostygł już w nich zapał religijny. Jeden tylko S. Ludwik i Karol brat jego, król Neapolitański oświadczyli chęć walczenia z niewiernymi; 3 lata oba czynili przygotowania, towarzyszyli królowi Francyi synowie jego: Filip, Trystan i Piotr, szczep Burbońskiéj rodziny 10-letni ich brat Robert w domu pozostał. Po naradzie, statki zbrojne skierowały się do Tunisu, żołnierze na brzegi afrykańskie wysadzeni zdobyli Kartaginę. Nastały skwarne upały, brakło świeżéj wody w pustym kraju, zjawiła się krwawa biegunka od użycia solonego mięsa i wiatrów duszących, secinami marli żołnierze w obozie. Wódz Maciéj Montmorency, syn królewski Trystan urodzony w Damiecie, kardynał Raul i wielu innych padli ofiarą zarazy, wkrótce śmiertelnie zachorował sam S. Ludwik, o-

patrzony świętemi sakramentami i złożony na popiele, zalecił starszemu synowi Filipowi, miłość Boga, wiary, duchowieństwa i poddanych, opiekę nad kościołem i nowemi zakonami świętych Franciszka i Dominika, tudzież wsparcie ubogich. Skończył życie 25 sierpnia 1270 roku mając lat 53. Ronifacy VIII. go kanonizował 1274 roku. W sam dzień śmierci króla przybył z Neapolitanami Karol i z Filipem synowcem swoim, rozpoczął kroki nieprzyjacielskie. Dej Tunetański w 3 potyczkach zwyciężony, zawarł pokój, opłacił 200,000 uncyi złota i wypuścił wszystkich niewolników chrześcijańskich. Krzyżowcy nakoniec do Sycylii wypłynęli, burza zatopiła 8 większych okrętów i 400 żołnierzy. Odtąd ustały wojny krzyżowe do ziemi świętéj, ogłaszano je tylko przeciw zapamiętałym kacerzym Albigensom.

Rzut oka na wojny Krzyżowe.

Zdobycie ziemi świętéj było głównym celem wojen krzyżowych. chociaż on chybiony, jednak 200-letnia walka z niewiernymi przyniosła ważne korzyści, ona zbliżyła osamotnione narody, które się zespoliły dla walczenia z Turkami, ona ożywiła ospałych chrześcijan religijném uczuciem, oznajomiła ich z wschodnią oświatą Arabów, którzy szczególnie się ćwiczyli w matematyce, astronomii i lekarskich umiejętnościach. Z krajów wschodnich przeniesione do krain południowych jedwabniki i sposób ich pielęgnowania, trzcina cukrowa, wynalazek papieru, młynów wietrznych, słowem wojny krzyżowe wpłynęły na handel, zamianę towarów i zasób uzbieranych wiadomości przez Europejczyków.

Inkwizycya i wojna Krzyżowa przeciw Albigensom.

Początek Inkwizycyi, czyli badawczego sądu sięga czasów Konstantyna W cesarza. On piérwszy dwa

wyroki na kacerzy ogłosił, następcy jego Walentynian i Gracyan 3 ich postanowili, Teodozyusz W. 15, Arkadyusz 12, Honoryusz 18, Teodozy młódszy 10, wszystkie uchwalały rozmaite kary na herytyków. W państwach zachodnich biskupi śledzili kacerzy i klątwy na nich wydawali. Lucyusz III. Papież zniewolony prożbą Fryderyka I. cesarza podczas Weroneńskego soboru w 1184 roku zalecił biskupom badać kacerzy i mieścić ich w 4 działach, to jest oskarżonych przekonanych, nawróconych dobrowolnie i w błąd odpadłych. Fryderyk II. cesarz rozkazał 3 wyrokami swemi na stosie palić różnowierców. Innocenty III. wszystkich środków łagodności użył do nawrócenia Albigensów i Waldensów straszliwie prześladujących katolików, zwłaszcza duchowne osoby, których mordowali. Oni burzyli kościoły, ołtarze, miasta i wioski. Rajmund VI. hrabia Tuluzki otoczony różnowiercami, żydami i nałożnicami, bez względu na klątwę niszczył świątynie i domy katolików, dręczył biskupów i zakonników. Cystersi zachęcili katolików do uskromienia Albigensów i dania im odporu, Ludwik IX. udzielił 15,000 żołnierzy dla ich ścigania. Szymon Montfort 50,000 Krzyżowców zebrał, obległ miasto Beziers, 2,000 legło kacerzy, a 700 podczas oblężenia w pożarze zginęło. Szymon w Karkassonie 50 powiesił, 400 pojmanych na rabunkach i zatwardziałych w błędach na stosie spalić kazał. Pokonany Rajmund zdał się na sąd Innocentego III., który kazał Tendysowi Paryzkiemu archidyakonowi w prawie kościelném biegłemu roztrząsnąć sprawę hrabiego. Tendys zawyrokował, aby Rajmund broń złożył, krzywdy uczynione duchowieństwu i katolikom nagrodził, kacerzy wygnał i do Jerozolimy pielgrzymował. Odrzucił Rajmund ten wyrok, jął się oręża i morderczą prowadził wojnę. Piotr III. król Aragonii z 40,000 wojska jemu pomagał. Monfort go poraził i kraj cały opanował. Młody Rajmund wezwał ojca i zamierzył odzyskać Tuluzę. Monfort poległ broniąc to miasto. Młody Rajmund VII. zawarł pokój, zaprzysiągł wierność kościołowi i część Pro-

wancyi jemu odstąpił, ztąd się wyrodziło prawo Papieżów do Awenionu sprawiedliwie roszczone. Tak się skończyła uparta wojna Krzyżowców z kacerzami Albigeńskiemi. Kardynał Roman czuwał przy Rajmundzie VII. nad obiecaném przezeń wygnaniem kacerzy. Biskupi na soborze Tuluzkim ustanowili w każdéj parafii kapłana i 2 starszych, oni wyszukiwali w swoim obrębie kacerzy (4). Taki był początek Inkwizycyi.

Grzegorz IX. w liście do biskupa Albi tak mu zapowiedział względem wyroków na kacerzy: „Bóg nie chce mąk; lecz pragnie skruchy obłąkanych.“ On poruczył Inkwizycyą biskupom i zakonnikom S. Dominika i S. Franciszka, sąd zaś i kary na uznanych od Inkwizytorów za kacerzy i w błędzie upartych odkazał władzom krajowym, nie zaś duchownym. Bezstronni dziejopisowie mniéj liczą osób przez te sądy na śmierć skazanych w katolickich krajach, niż w Irlandyi 4 lata (1641—1645 r.) zmuszanéj do protestantyzmu. Karol V. przyznawał Inkwizycyi dobry byt Hiszpanii, różny od teraźniejszego po jéj zniesieniu. Filip II. syn jego sam potwierdzał wyroki sędziów na kacerzy. W Rzymie Paweł III. ustanowił Inkwizycyą 1545 roku pod zwierzchnictwem 6 kardynałów, nigdy ona nie wydała na śmierć żadnego wyroku, co poświadczają dziejopisowie protestanscy i największy oszust Cagliostro przez nią sądzony.

Kacerze w XIII. wieku zjawieni.

Almaryk Dyakon kościoła Karnateńskiego rozsiewał zdrożne błędy, że po przyjściu Chrystusa władza nad światem Boga Ojca ustała, rząd nim Syna Bożego w XIII. wieku się skończył, odtąd pocznie rządzić Duch Święty. Odrzucał zmartwychwstanie ludzi i twierdził, że samą tylko miłością Boga i bliźniego można osiągnąć niebo, nadużył on téj cnoty i wielkich rozpust się dopuścił, wyklęty na soborze Paryzkim 1209 roku i na IV. Lateraneńskim 1215 r. Umarł z rozpaczy.

Niewyrozumiała pobożność kapłana Rajnera zrodziła kacerstwo biczowników w Perużu 1260 r. i do Rzymu przeszło ono. Rozmaitego stanu, płci i wieku ludzie przerażeni zbrodniami Włochy napastującemi, pielgrzymowali po wsiach i miastach w półowie obnażeni i smagali siebie rózgami, prosząc Boga, aby odpuścił grzechy ludziom, wrzask ich zapełniał góry, doliny i lasy, do téj pokuty mieszali dziwaczne błędy, słuchali siebie na wzajem spowiedzi, rozgrzeszali nie będąc kapłanami i twierdzili, że biczowanie uwalnia dusze potępieńców, wygnani z Sycylii od Manfreda przywłaściciela królestwa Neapolitańskiego zabrnęli do Niemiec, biskupi i Henryk xiążę Bawarski ich przegnali. Prandota biskup Krakowski i Janusz arcybiskup Gnieźnieński wielu ich nawrócili. Wzgardzeni od pospólstwa nawet, znikli na schyłku XIII. stólecia, jednak 1348 i 1414 roku znowu się okazali; lecz krótko istnieli.

Jan Oliwa zakonnik S. Franciszka i Jakób Justus byli mistrzami Begwardów i Begwinów, w Czechach powstałych kacerzy. Oni nauczali, że człowiek może się wznieść bez pomocy Boga do najwyższéj doskonałości i niegrzeszyć, odrzucali posty, modlitwy i dobre uczynki. Twierdzili takoż, że rozum władnie pożądliwością, i ma prawo zmysłom pobłażać. Zmyślali powierzchowne ubóstwo, płaszczami długiemi i kapturem z grubego sukna się okrywali. Sobór powszechny Wienneński ich potępił 1312 roku. Téj nazwy istnieje dotąd w Belgium zgromadzenie zakonnic S. Franciszka z Assyżu potwierdzone od Mikołaja IV. w 1289 roku.

Gerard Segarel z Parmy dał początek kacerstwu apostolskiém zwanemu, zwolennicy jego w towarzystwie niewiast, siostrami przezwanych głosili po wsiach, miast się chroniąc, że kościoł katolicki upadnie, ich zaś duchowne stowarzyszenie wezmie nad nim przewagę, pozwalali niewiastom opuszczać swoich mężów, nabożeństwo pod gołém niebem odprawiali. Segarel spalony został 1307 roku, w Parmie, ten sam los spotkał Dulcina 1300 r. jego ucznia. Naśladowcy roz-

więzłości mistrza swego Dulcinistami się przezwali, nosili odzież białą, brodę i włosy długie. Kacerz Dulcin dwa lata zbrojnie ścigał Rajnera biskupa Vercelli, który nawracał Dulcynistów.

Pisarze Kościelni.

Balsamon Teodor patryarcha Antyocheński objaśnił Nomokanon Focyusza, ułożył zbiór kanonów i przypisami je wzbogacił, w nich się przebija niechęć ku Rzymskiéj stolicy. Umarł 1214 roku.

Nicefor Blemida uczony opat klasztoru Athoskiego, wydał rozprawę o pochodzeniu Ducha S. zgodną z wiarą kościoła Rzymskiego. To dzieło 2-tomowe dwakroć było drukowane w Rzymie 1652 i 59 roku. Umarł 1255 roku.

Venccus czyli Beccus Jan, strażnik pism przy kościele S. Zofii, był posłem cesarza Michała Paleologa na sobór Lyoński 1274 roku, pracował nad połączeniem kościoła, został on patryarchą Konstantynopolitańskim. Andronik cesarz go usunął i w więzieniu 1278 roku głodem umorzył. Zostawił katolickie rozprawy o Duchu S. i kościele. Allatius je wydrukował w Rzymie 1652 roku.

Jerzy Akropolita radca Laskarysa cesarza ułożył dzieje Bizantyńskie 1220—1264 roku, umarł 1282 roku.

Sorbon Robert urodzony 1201 roku, obrał stan duchowny, miewał po kościołach gorliwe kazania i rozprawy z kacerzami, był kapellanem S. Ludwika IX. Dla ułatwienia uczniom ubogim środków otrzymania stopni uczonych, zebrał 1253 roku grono świeckich kapłanów, którzy na wzór zakonników żyli wspólnie i bezpłatnie wychowywali młodzież. Ta szkoła nazywała się Akademią Sorbońską. Robert Sorbon jéj założyciel uposażył ją hojnie przed śmiercią 1274 r. Rewolucya 1789 roku wszczęta zniosła ten pożyteczny zakład. Ludwik XVIII. go wznowił. Z dzieł Sorbona pozostały rozprawy o sakramentach i droga do nieba.

S. Wincenty Kadłubek po skończonych naukach został proboszczem Sandomierskim, obrany na Krakowskie biskupstwo 1207 r. ułożył kronikę dziejów Polskich, zrzekł się urzędu pasterskiego w 1218 r. i Cystersem w klasztorze Jędrzejowskim zostawszy, umarł 1223 roku 8 marca. Klemens XIII. w poczet błogosławionych go zaliczył.

Mateusz Paris opat Albaneński, Benedyktyn, zmarły 1259 roku, był znakomitym krassomówcą, dziejopisem, malarzem i budowniczym, skreślił panowanie królów Angielskich i prawidła klasztorom podczas ich przeglądu z polecenia Papieżów dla naprawy upadłéj karności wskazał.

Durand kapellan Klemensa IV. i poseł Grzegorza X. na sobór Lyoński 1274 roku, potém biskup Mindeński, wydał 1286 r., *speculum Juris*, *Rationale Divinorum officiorum* i bezstronne uwagi nad soborem Lyońskim. Umarł 1296 roku.

W 2 nowych zakonach S. Franciszka i S. Dominika na początku XIII. wieku od Honoryusza III. potwierdzonych, celowali naukami i wykładem ich w szkołach dla młodzieży: Alexander Halles, Bernardyn Anglik, zmarły 1245 roku, któremu szkoła Paryzka wystawiła nagrobek z napisem: *Gloria Doctorum et decus Philosophorum*, ułożył spore dzieło: *Summa Theologiae*. Ten mąż był wzorem cnót dla swoich współ-braci.

Rogier Bakon Anglik urodzony 1214 r. zostawszy Bernardynem, zwany był od współczesnych *Doctor mirabilis*, z przyczyny nieznanych wówczas jego odkryć w Chemii, Astronomii i Matematyce. 1267 roku przedstawił Klemensowi IV. sposób naprawy kalendarza, którą w 300 lat później uskutecznił Grzegorz XIII. wynalazł szkła palne, Zostawił dzieła przepełnione pomysłami uczonemi pod nazwą *Spectacula mathematica, alchemica, perspectiva, de potestate artis et naturae*. W księdze *Opus majus* rozprawia o potzebie nauki języków starożytnych dla czytelników i mistrzów Pisma świętego. Umarł w Oxfordzie 1294 roku.

S. Bonawentura Doktor Seraficzny kościoła, urodził się w Toskanii 1221 roku. Gdy 4-letni ten młodzieniec zasłabł, S. Franciszek z Assyżu na prożbę stroskanéj matki go uleczył i przezwał Bonawenturą, przedtém zaś miał imie Jana, 22-letni wstąpił do zakonu S. Franciszka. Sławny Alexander Hales był jego nauczycielem. 1256 roku 25-letni Bonawentura wybrany generałem zakonu, ścisłą w nim karność utrzymywał. Przeznaczony od Klemensa IV. arcybiskupem Jorkskim 1265 roku wyprosił uwolnienie od téj godności. Grzegorz X. wyniósł go na kardynała i na sobór Lyoński wezwał 1272 roku, gdzie po 4-tém posiedzeniu 53-letni umarł. Dzieła S. Bonawentury, starannie w Rzymie 7-tomowe 1588 roku drukowane, zawierają; wykład Pisma świętego i zdań Piotra Lombarda. Rozmyślanie życia i męki Jezusa Chrystusa, psałterz Maryi Panny, Hexameron, czyli stworzenie w 6 dniach świata, pielgrzymka duszy do Boga, żywot S. Franciszka zakonodawcy. Gdy go pisał, S. Tomasz z Akwinu doń przybyły śpiesznie wyszedł mówiąc: *Sinamus sanctum pro sancto laborare.* S. Ludwik IX. rad jego zasięgał i poważał tego męża.

S. Antoni Ferdynand urodzony 1195 roku w Lizbonie, był synem Marcina de Bouillon i Teressy Tawery, w 15 roku życia został Augustyaninem, po 8 latach pobytu swego w Koimbrze przeszedł do zakonu S. Franciszka, wsławił się nawracaniem kacerzy, mawiał wyborne kazania, uczył Teologi i w Monpessulanie (Montpelier), Bononii, Tuluzie i Padwie, tu go zwać poczęto Padewskim. Zgromił ten mąż okrutnika Parmy słynnego z morderstw Ezelina i darów jego nie przyjął. Umarł na pustyni 1251 roku. Dzieci kilkoletnie w dniu jego zgonu biegając po ulicach z płaczem wołały: Święty umarł. Zostawił prócz licznych kazań, 9-cio raki sposób ich układania i zgodność nauki obyczajowéj z Pismem świętém.

S. Dominik Guzman syn Felixa i błogosławionéj Joanny de Aza, urodzony w Kalarogu mieście Hiszpańskiém,, po otrzymanym stopniu mistrza Teologii w Sa-

lamance, uczył Teologii i Pisma świętego w Palencyi, zostawił wykład listów S. Pawła, ułożył nabożeństwo rożańcowe z rozmyślaniem 15 tajemnic życia Maryi i Jezusa, skreślił ustawę dla zakonu kaznodziejskiego, który 1213 roku ustanowił, Honoryusz III. go potwierdził 1216. Nawrócił wielu Albigensów. Umarł w Bononii 1226 roku.

S. Jordan 2-gi generał po S. Dominiku zgromadzenia kaznodziejów, zachęcił do wyzwolonych nauk współ-braci swoich, wprowadził śpiéw codzienny antyfony Salve Regina, ułożył początkowe dzieje zakonu. Zwiedził Jerozolimę, zkąd powracając utonął w morzu 1237 roku, Leon XII. między błogosławionymi go policzył.

S. Rajmund de Penafort w Katalonii przyszedł na świat 1175 roku, uczył się w Barcelonie i Bononii wyzwolonych nauk, opuścił kanonią i wstąpił do zakonu S. Dominika z powodu, iż odradził młodzieńcowi przyjąć suknię tegoż zakonu. Zebrał na żądanie Grzegorza IX. ustawy wszystkich Papieżów i soborów wyroki, ułożył w porządek kanony. Obrany generałem zakonu 1238 roku, złożył ten urząd po 2-letniém zwierzchnictwie. Pomógł S. Piotrowi Nolasco do ustanowienia zakonu dla wykupu chrześcijan z niewoli saraceńskiéj. Ciągle odczytywał Alkoran i Talmud, których szkaradne bluźnierstwa dowodnemi rozprawami zbijał. Umarł 100-letni 1275 r., Klemens VIII. go kanonizował. Touron Dominikan ułożył jego życie.

Hugo a S. Caro Dominikan, Sorboński doktor i kardynał, zmarły 1263 roku posłował do królów sąsiednych z rozkazu Innocentego IV. i Alexandra IV. Piérwszy przy pomocy kilkadziesięciu współ-braci najdoręczniejsze kaznodziejom, teologom i nauczycielom Pisma S. dzieło *Concordantiæ Bibliorum* ułożył, zostawił wykład ksiąg Pisma S., rys kościoła wojującego, *Correctorium Bibliae* w 3 językach Hebrajskim, Greckim i Łacińskim skreślone.

Rajmund Martini urodzony 1250 roku w Katalonii, ułożył 2 dzieła: *Pugio Fidei* i *Capistrum* przeciw Mahometanom i Żydom.

Spółczesny Rajmudowi Piotr Christiani, Dominikan sławną odbył 1265 roku rozprawę z wezwanymi rabinami w Barcelonie, Ferdynand III. król jéj obecny, kazał mu zebrać wszystkie księgi żydowskie i z nich wyrzucić bluźnierstwa przeciw Chrystusowi i chrześcijanom, które Christiani dla wiadomości w swoich rozprawach umieścił i zbijał.

Wincenty Bellowaceński (Bauvais) Dominikan, zjednał głęboką nauką i świątobliwém życiem szacunek u króla Francyii S. Ludwika IX. i synów jego, których był mistrzem. Ułożył olbrzymie dzieło 10-tomowe in folio: *Speculum naturale, doctrinale, morale i historiale*, drukowane w Bazylei 1473 roku i rozprawę prawidłową o wychowaniu synów królewskich. Umarł 1264 roku.

S. Albert W. urodzony w Szwabii 1193 roku 1280 z dawnej rodziny hrabiow Balstein był prowincyałem Dominikanów, mistrzem dworu Alexandra IV. Papieża i Ratysbońskim arcy biskupem. Po 3 latach zrzekł się arcy-pasterstwa i w komorze zakonnéj skreślił 20 tomów dzieł zawierających wykład utworów Arystotelesa, S. Dyonizyusza Areopagity, Piotra Lombarda i t. d. W Paryżu tyle miał uczniów, iż na ulicy im wykładać musiał Teologią, do ich liczby należał S. Tomasz z Akwinu. Lichy utwór pod nazwą *secreta Alberti M.* nie on ukłecił.

S. Tomasz z Akwinu syn Landulfa hrabiego Akwitanii i Teodory, urodził się 1226-1274 roku, 5-letni oddany do klasztoru Kassyńskiego, po nabyciu początkowych nauk umieszczony w szkole Neapolitańskiéj, wstąpił tu do nowogo zakonu Dominikańskiego, w przejeździe do Paryża porwany od braci i cały rok więziony, nie zmienił powołania. Wysłany do Kolonii uczył się Filozofii i Teologii u S. Alberta 1246 r. i z nim do Paryża przybył 1253 roku, 4 lata był tu nauczycielem Teologii i otrzymał stopień Doktora, silnie bronił zakonów z Bonawenturą S. od potwarzy na nich miotanych przez Wilhelma de S. Amore w dziele jego: *de periculis novissimorum temporum adwersus ordines mendicantium*, które A-

lexander IV. potępił i wzbronił potwarcy uczyć młodzież. S. król Ludwik IX. wzywał często S. Tomasza dla porady. Grzegorz X. zawezwał go na sobór Lyoński 1274 roku. Osłabiony pracą na zdrowiu umarł w Cysterskiém opactwie *Fossa nova* 7 marca 1274 roku, żył lat 48. Jan XXII. między świętych go zaliczył 1313 r. Dzieła jego w 19 in folio tomach wielokrotnie były drukowane, zwłaszcza *Summa Theologiae* i po francuzku 1840 roku wydane przez X. Genouda. Innocenty VI. Urban V., Klemens VIII., Pius V., Paweł V., największe pochwały im przyznali, o nich Bucer kacerz wyrzekł: *Tolle Thomam et subvertam Ecclesiam Romano Catholicam* (5).

Tomasz Kantyprat Dominikan współ-uczeń S. Tomasza wsławił się wypracowanym utworem o powinnościach zwierzchników i podwładnych. Skreślił żywot S. Ludgardy. Umarł 1263 roku.

Błogosławiony Jakób a Voragine Dominikan arcybiskup Genueński uświetnił siebie gorliwemi kazaniami w 2 tomach i księgą *legenda aurea*. Zebrał dzieje państw Włoskich. Umarł 1298 roku, Pius VII. go beatyfikował.

Sobory.

Trzy powszechne sobory liczy wiek XIII., Innocenty III. zwołał 1215 roku 4 listopada XII. powszechny IV. Lateraneński sobór dla naprawy karności duchownéj i zebrania zasobów na wojnę krzyżową, 412 biskupów 800 opatów i posłów królewskich nań się zebrało, 70 kanonów oni postanowili.

XIII. powszechny I. Lyoński sobór się odbył 1245 r. pod przewodnictwem Innocentego IV. dla połączenia Greków z kościołem Rzymsko-Katolickim, potępienia kacerstw, przystarczenia zasiłków Krzyżowcom i rozbioru wymiatanéj bezbożności cesarzowi Fryderykowi II. prześladowcy kościoła. Posłowie jego i radcy Suesse i Gwalter zostali wyklęci, 19 kanonów ustanowili biskupi, 140 ich się liczyło na soborze.

XIV. powszechny sobór, a II. Lyoński zwołany 1274 roku od Grzegorza X., 500 biskupow, 700 opatów i 1000 kapłanów nań przybyło. Oni się naradzali jakich mieli użyć środków dla odzyskania ziemi świętéj, połączenia Greków i naprawy karności obyczajowéj w chrześcijanach zwątlonéj. Michał Paleolog cesarz wschodni zerwał 1281 roku ułożone pojednanie Greków z kościołem Rzymskim. Innych soborów po rozmaitych krajach i miastach zwoływanych 114 się liczy w XIII. stóleciu (6).

Nowe Zakony.

S. Dominik Hiszpan ustawodawca kaznodziejskiego zakonu (7). Zwrócił na siebie oko Diega Azebeda biskupa Osmy, który uczynił go kanonikiem i kaznodzieją, po 5-letniém opowadaniu słowa Bożego, Alfons IX. król Kastylii wysłał go z tymże biskupem w poselstwie, gdy przejeżdżał Langwedocyą ujrzał ją zarażoną kacerstwem Albigensów, którzy się dopuszczali morderstw nad kapłanami, rabowali i burzyli świątynie. Po nawróceniu podczas noclegu zatwardziałego Albigensa, gospodarza domu, powziął myśl ustanowić zakon kaznodziejski dla oświecenia błędnych kacerzy. Innocenty III. zalecił, aby opaci Cysterscy, biskup Diego i S. Dominik Albigensów nawracali. Po 2-letniéj pracy, wszyscy ich opuścili, sam jeden tylko Dominik pozostał 1210 roku i wielu Albigensów do wyrzeczenia się błędów skłonił. Hrabia Montfort chciał go uczynić kapelanem Krzyżowców przeciw Albigensom powołanych, wymówił się od tego urzędu i nie należał do rad wojskowych, bitw, wycieczek, samém tylko nawracaniem przez 10 lat Albigensów się zatrudniał. Założył klasztor Pruilski i w nim pomieszczał niedorosłe panny, dla ochrony ich od kacerstwa. Ustanowił bractwo rożańcowe, zebrał 16 towarzyszów, 8 Francuzów, 7 Hiszpanów i 1 Anglika wręczył im własnoręcznie skreślone prawidła życia wspólnego, na radach ewangelicznych oparte, bogaty Robert Celani uczeń jego poświęcił swoje do-

statki na budowę klasztoru najpiérwszego w Tuluzie. Swięty zakonodawca rozesłał swych uczniów po udzielonej im profeszyi zakonnej w klasztorze Prouilskim 15 sierpnia 1217 r. Dominik z Segowii, Sewer Gomez, Michał Uzero i Piotr z Madrytu do Hiszpanii zostali przeznaczeni. 7 się udało do Paryża z tych 3 Francuzi: Mateusz, Bertrnad Garigue, Oderyk z Normandyi i 3 Hiszpanie Mannes brat S. Dominika, Michał Faber, Jan z Nawary i Wawrzyniec Anglik, Tomasz i Piotr Cellani w Tuluzie pozostali, Szczepan z Mets towarzyszł S. Dominikowi do Rzymu, Wilhelm Clarey i Natalis w Prouilli zamieszkali. Fulko biskup tego miasta i Dominik pielgrzymowali do Rzymu. Innocenty III. potwierdził słównie ustawę nowego zakonu kaznodziejów na prożbę Fulkona. Tu się poznał S. Dominik z Franciszkiem Serafickim. Oba ściśle się zaprzyjaźnili i nakazali współ-braciom, aby ich naśladowali i w przyjacielskiéj żyli miłości. Honoryusz III. potwierdził trzema wyrokami swemi zakon kaznodziejski 22 grudnia 1216 roku, i dał pusty kościoł S. Syxta z rozwalonym klasztorem, które w przeciągu 3 lat i 4 miesięcy s. zakonodawca przebudował i 100 zakonnikow tu pomieścił. Tankred sekretarz Fryderyka cesarza piérwszym ich był przeorem, a Jakób Wella prokuratorem. Honoryusz III. Papież przeniosł Dominikanów do klasztoru S. Sabiny, a 44 Dominikanki u ss. systa usadowił, którym przewodniczyła 17-letnia Cecylia. S. Dominik wsławił się w stolicy chrześcijaństwa wskreszeniem Napoleona młodzieńca, siestrzana kardynała Szczepana, widząc ten cud krewni Iwona Odrowąża biskupa Krakowskiego posła do stolicy od króla Polski wysłanego, Jacek i Czesław z towarzyszami swymi przyjęli w Rzymie z rąk S. Dominika suknię zakonną i po rocznem doświadczeniu powrócili do kraju, w którym liczne założyli klasztory (8), tymczasem S. Dominik je zakładał w Hiszpanii, Włoszech i Francyi. Po kilko-dniowém ugoszczeniu S. Franciszka w Bononii 1220 roku, Dominik na drugiéj kapitule rozdzielił 60 nowych klasztorów na 8 prowin-

cyi i zapowiedział. iż wkrótce ten świat opuści. Po kikadniowéj chorobie umarł w Bononii 6 sierpnia, w piątek po południu 1221 roku 50-letni, opatrzył go sakramentami przeor Wentura. S. Dominik miernego był wzrostu, szczupłéj postaci, pięknéj i wesołej twarzy, żołto-blade miał włosy, głos dzwięczny, brody nie nosił, w sukniach zachonywał ochędostwo, Przyjazny zakonowi nowemu kardynał Ugolin pogrzebł w Bononii jego święte zwłoki z wielu sąsiedniemi biskupami, zostawszy Papieżem pod imieniem Grzegorza IX. w poczet świętych go zaliczył 13 lipca 1234 roku, w lat 12 po zgonie i dzień 4 sierpnia dla obchodu jego uroczystości przeznaczył.

Ustawodawcą zakonu braci mniejszych Bernardynami od kościoła S. Bernarda w Krakowie im danego, tak w Polsce nazwanych, był S. Franciszek, tém imieniem dowolnie mianowany dla związków miewanych z Francuzami, na chrzcie zaś otrzymał nazwę Jana. Piotr Bernardon i Pika Morikoni byli jego rodzicami. W Assyżu się urodził 1182 roku. Sąsiedni pleban piérwsze zasady wiary jemu wpoił. W młodzieńczych latach nie szczędził bogactw ojca na zbytkowe uczty z rowiennikami. Pojmany od Perużan podczas domowéj wojny z Assyżanami, cały rok w ciężkiém więzieniu przesiedział i ciągłą wesołość okazywał, zapowiadając współwięźniom, jakby wieszczym duchem, że cały świat go uwielbi. Skarcili to jego samochwalstwo współwięźnie rodacy. Nawiedzony śmiertelną chorobą, powziął wstręt do świata i jął się pokutnego życia. Wydziedziczony od ojca za udzielone jałmużny nie skąpą ręką ubogim, 24-letni Franciszek, 1206 roku opuścił miasto, skatowany w lesie od zbójców, w szpialu posługiwał chorym i sam od ran się leczył. Często się schraniał dla modlitwy i rozmyślania do kościoła S. Damiana. Zamieszkał potém w klasztorze Benedyktyńskim, naprawił pusty kościołek jemu odstąpiony, dotąd zwany najświętszéj Maryi Anielskiéj *de Portiuncula*, iż na cząstce ziemi Benedyktynów był wystawiony, żarliwie w nim się modlił i 2 latach surowe życie prowadził. Wkrótce

zebrał 120 uczniów, dla których ostrą ustawę na ścisłem zasadzoną ubóstwie skreślił. Innocenty III. ustnie 1210 roku ją potwierdził, opowiadanie wiary i nawracanie obłąkanych światowością było jéj celem. Otrzymał stopien dyakona. Kapłaństwa dla pokory, aż do śmierci nie przyjmował. Rozesłał zakonników swoich dla opowiadania Ewangelii zaprzyjaźnił się w Rzymie z Dominikiem S., który uścisnąwszy go wyrzekł: „Trzymajmy się społem, a żaden wróg nas nie zwalczy.„ Ten ścisły związek patryarchów dotąd zachowują ich potomkowie. Zwiedził 1219 roku Egipt i Syryą. Meledyn sułtan uprzejmie przyjął go i modlitwom jego się polecił. Obszedł miasta włoskie i kruszył naukami upartych grzeszników. Poszcząc dni 40 na górze Alwernenskiej, otrzymał boleśne piętna 14 września. Na drugiéj kapitule 1219 r. 5,000 liczył swoich naśladowców, Honoryusz III. potwierdził jego zakonne ustawy 1216 roku, 45-letni Franciszek ustawodawca 3 zakonów i zakonnic Klaryssek, którym, 18-letnia i siostra jéj Agnieszka S. Klara przewodniczyły, umarł w sobotę 4 października 1226 roku. Grzegorz IX. go kanonizował 1234 roku (9).

Zakon pustelniczy Augustyanów na kilka osobnych zgromadzeń rozdzielony, Alexander IV. w jedno połączył grono i nadał przywileje żebrzącego zakonu, piérwszym ich generałem przeznaczył Lanfranka, Seńtalana Medyolańczyka. S. Augustyn biskup Hiponeński jest ich patryarchą.

Od czasów ŚS. Eliasza i Elizeusza istnieli pustelnicy na górze Karmelskiéj. Albert patryarcha Jerozolimski zniewolony prożbą Bertolda i Brokarda przełożonych Karmelskich pustelników, skreślił im ustawę 1209 r. Honoryusz III. ją zatwierdził 1216 r. Innocenty IV. 1246 r. jéj surowość złagodził. Bonifacy VIII. potwierdził zmiany w Karmelitańskiéj ustawie 1299 r. Najpiérwszy z królów Europejskich Ludwik IX. sprowadził Karmelitów do Francyi 1264 r. (10), 4 te zakony zwały się żebrzącemi, *ordines mendicantium Fratrum.*

S. Piotr Nolasko Hiszpan przy pomocy Jakóba króla Aragonii ustanowił zakon dla wykupu chrześcian z niewoli Saracenów. S. Rajmund Penafort Dominikan skreślił dlań ustawę, był spowiednikiem i doradcą S. Piotra, potwierdził ją Grzegorz IX. w roku 1235.

Landes i Florentini przeistoczyli towarzystwo prywatne wielbicieli Maryi na zakon jéj sług, czyli Serwitów. Bogarodzicielka ukazawszy się jego siedmiu towarzyszom 15 sierpnia 1233 roku, zachęciła ich jąc się doskonalszego życia na wysokiéj górze Toskańskiéj Senaria zwanéj. Oni przemienili popielate na czarne suknie. S. Piotr z Werony, męczennik Dominikan ułożył im prawidła zakonne. 110-letni Alexy Falconieri jeden z 7 założycieli Serwitów został kanonizowany od Klemensa XI. r. 1717 grudnia 1, Benedykt XIII., sześciu jego współ-założycieli między świętych policzył 1725 roku 30 lipca. S. Filip Benicyusz i Peregryn Latiozi słynęli u Serwitów nauką i pobożnością.

Kanonik Sylwester Gazolini dał początek zakonowi Sylwestrynów 1231 roku. Innocenty IV. potwierdził 1248 roku ich ustawę przydatkową do reguły S. Benedykta od nich obranéj.

Piotr Maroni ustanowił zakon pustelniczy Celestynami zwany od imienia Celestyna, które Maroni przybrał będąc wyniesiony 1294 roku na Papieztwo po Mikołaju IV.; lecz wkrótce zrzekł się téj dostojności i po 10-miesięcznem więzieniu z rozkazu Bonifacyusza VIII. Papieża, w niém świątobliwie umarł. Klemens V. go kanonizował, Celestyni ściśle zachowywali ustawę S. Benedykta.

Euzebiusz Strygoński arcy-biskup, zmarły 1270 r. założył pustelniczy zakon Paulinów od Pawła IV. wieku pustelnika tak nazwany. Józef II. cesarz zniosł wszystkie ich klasztory w Niemczech, w Polsce 18 klasztorów Paulinskich od 1380 r. dotąd istnieje, najsłynniejszym jest ich klasztor w Częstochowie. Jan XXIII. potwierdził zakon Paulinów 1328 roku i nakazał białą suknię nosić (11).

Dwa rycerskie zakony w XIII. wieku powstały. Piérwszy Maryi Panny ustanowił błogosławiony Bartłomiéj Bregancyusz Dominikan biskup Wicencyjski dla obrony wdów i sierot od przemocy Gwelfów i Gibelinów, dwóch włoskich stronnictw z sobą walczących. Urban IV. potwierdził tych rycerzy 1261 r., oni nosili płaszcze popielate z naszytym krzyżem i dwiema gwiazdami szkarłatnemi. Drugi zakon rycerzy S. Łazarza ustanowiony podczas wojen krzyżowych dla posługi trędowatym i obrony ich szpitali od napadów saraceńskich. Alexander IV. potwierdził go 1255 roku.

Zwyczaje, Ustawy Kościelne i Karność.

W XIII. wieku nastał chwalebny zwyczaj klękania przy wymawianiu słów świętych: *I stał się człowiekiem, skonał Jezus.* Najpiérwszy S. Ludwik IX. go zaprowadził. IV. sobór Lateraneński zalecił pod karą odmówienia pogrzebu na mogiłach poświęconych, aby katolicy raz przynajmniéj na rok się spowiadali przed wielkanocą, jeżeli nie mogą częściéj odbywać spowiedzi. Bractwa różańcowe i śpiew różańca po kościołach zaczęły się wprowadzać. S. Dominik 1206 r. dał im początek, co podświadczają w bullach swoich najwyżsi pasterze Leon X., Pius V., Grzegorz XIII., Syxtus V. Wielu dziejopisów przyznają Innocencyuszowi IV. zaprowadzenie zwyczaju poświęcania złotéj róży dla podarku jéj panującym królom, stolicy Rzymskiéj przychylnym, inni zaś Leona IX., lub Urbana II. piérwszymi ustanowicielami tego obrzędu mienią. Grzegorz IX. uprawnił żebrzących zakoników do opowiadania Ewangelii po całym świecie. Obchód Bożego Ciała był rozpoczętym od Hugona biskupa Leodyjskiego (Liège), na prożbę S. Julianny zakonnicy szpitalnéj 1230 roku. Urban IV. rozciągnął go 1264 roku na cały kościół, potwierdził ułożone od S. Tomasza z Akwinu pacierze kapłańskie i msze świętą na tę uroczystość. Klemens V. podczas Wiennenskiego soboru 1311 roku, wszystkie wy-

roki względem obchodu tego święta zatwierdził. Jan XXI. przydał téj uroczystości oktawę i processye z najświętszym sakramentem po ulicach miast i wiosek, tudzież na cmentarzach. Bonifacy VIII. począł obchodzić 1300 roku, stóletni Jubileusz, który skrócił do lat 50, Klemens VI., Urban IV., do 33, Paweł II. do 25 lat zmniejszyli obchody Jubileuszów ([12]). Interdykty i klątwy rzadziały; lecz za to karność upadła między chścijanami. Upoważnieni spowiednicy częściéj zamieniali pielgrzymki do miejsc świętych i jawne pokuty, na jałmużny, posty, ofiary ubogim i kościołom. Częstsze się nadawały odpusty Krzyżowcom walczącym z Saracenami i burzliwymi kacerzami, tudzież szczerze za grzechy pokutującym po ich wyznaniu przed przyjęciem kommunii i po spełnieniu warunków wskazanych dla ich otrzymania. Dzwonienie przy podniesieniu hostyi i kielicha, wystawienie podczas mszy najświętszego sakramentu i noszenie go na processyach w XIII. wieku się upowszechniły dla umocnienia wiary chrześcijan w sakramentalne przeistoczenie.

WIEK XIV.

Najwyżsi Pasterze Kościoła Katolickiego.

Benedykt XI. Bocassini Dominikan dziesiąty generał zakonu i kardynał jednomyślnie obrany Papieżem 22 października 1303 roku, 8 miesięcy, dni 16 rządził kościołem, przywrócił z wygnania rodzinę Kolumnów, uwolnił od klątwy Filipa pięknego króla Francyi. Tak wielkiéj był pokory, iż się nie wstydził przyjąc w sukni ubogiéj swoję matkę, zaleciwszy jéj zrzucić pożyczone okazałe szaty. Umarł 1304

roku 7 lipca mając lat 63. Benedykt XIV. w poczet błogosławionych go zaliczył.

Klemens V. (Bertrad Goth) Francuz był arcy-biskupem Bordegalskim, obrany w Perużu Papieżem 5 czerwca 1305 roku, opuścił Rzym 1309 r., z przyczyny kłótni Gwelfów i Gibelinów i osiadł w Awenionie. Pobyt 70-letni Papieżów w tym grodzie Rzymianie nazwali niewolą Babilońską. Wyklął ten Papież Wenecyanów za przywłaszczenie Ferarskiéj twierdzy. Zniosł rycerski zakon Templaryuszów na XV. powszechnym soborze Wienneńskim 16 października, 1311 roku zwołanym. Piérwszy on począł nosić trójkoron. Umarł 1314 r. 20 kwietnia, sprawował rządy kościelne lat 8, m. 10 i dni 15. Po nim 28 miesięcy trwała przerwa dla niejednomyślności kardynałów podczas wyboru jego następcy.

Jan XXII. kardynał Portueński. Ossa Jakób zwany wyniesiony w Lyonie na stolicę Rzymską 1316 r. 7 sierpnia, zamienił Tolossańskie i Saragoskie biskupstwa na metropolie. Potwierdził zakon rycerzy Chrystusowych ustanowiony w Portugalii. Nadał 10 dni odpustu odmawiającym trzy-kroć na jedną dobę klęcząc *Anioł Pański* podczas dzwonienia na tę modlitwę. Uspokoił burzliwe rozprawy zakonników S. Franciszka o ścisłem ubóstwie. Obojętnéj wiary, kłótliwy Ludwik Bawarski, obrany cesarzem, zniechęcony ku Janowi XXII., wszedł z wojskiem do Rzymu i wyniosł nieprawnie na Papieża Piotra Korbiera Franciszkana pod imieniem Mikołaja V. Rzymianie łącznie z Neapolitańczykami wygnali z Rzymu Ludwika i jego narzuta 1330 roku, a przywrócili Jana, który między świętych policzył Tomasza z Akwinu i Ludwika Tolossańskiego biskupa, 90-letni Jan umarł 4 grudnia 1334 roku, przewodniczył kościołowi 18 lat, 4 m. i 3 dni.

Benedykt XII. Jakób Fournier, kardynał Cysters uwieńczony 18 stycznia 1334 roku w Awenionie, potwierdził na cesarza Ludwika, zasłużonym i zdolnym osobóm rozdawał urzędy kościelne, usunął krewnych i rzekł im, że Papież nie ma krewnych, ani powino-

watych. Sprostował karność nadwątloną zakonników, 7 lat, 4 m. i 5 dni rządził stolicą. Umarł 25 kwietnia 1342 roku.

Klemens VI. Piotr Rogier, kardynał, obrany Papieżem 7 maja 1342 roku, potępił biczowników kacerzy. Ogłosił 50-letni Jubileusz 1350 roku, Rzym liczył nań przybyłych pielgrzymów 1,200,000. Kupił Awenion od Joanny Neapolitańskiéj królowéj za 80,000 dukatów. Piérwszy w swoich okolnikach począł używać wyrażeń: *Ad futuram rei memoriam.* Umarł 6 grudnia 1352 roku, 10 lat, 6 m. i dni 29 przewodniczył kościołowi.

Innocenty VI. Szczepan d'Albert kardynał wyniesiony na Papieża 18 grudnia 1382 roku, rozkazał wszystkim duchownym rządcom kościołów przy nich mieszkać pod klątwą, pozbył się 100,000 włoczęgów w państwie kościelném, zaleciwszy hrabiemu Montferatu wieśdź ich przeciw Wiskontym rządcom Medyolańskim. Umarł 12 września 1362 roku w Awenionie. Rządził stolicą Rzymską 9 lat, 8 miesięcy i dni 25.

Urban V. Wilhelm *Grisac* Benedyktyn, powitany Papieżem w pazdzierniku 1362 roku, chociaż nie był kardynałem. Na prożbę Rzymian przybył 16 października 1367 roku. Przyjął na łono kościoła Jana Paleologa cesarza Wschodu. Wysłał 3 zakonników S. Franciszka dla opowiadania wiary do Tartaryi Georgii i Syryi. Oprawił klucze SS. Piotra i Pawła wzięte z kościoła Lateraneńskiego w nowe relikwiarze 1,200 mark srebra ważące. Karał surowie wybryki duchowieństwa i świętokupstwa, wzbronił mu trzymać 2 beneficia, 1000 uczniom dostarczał ksiąg i wsparcie. Potwierdził zakony S. Brygidy i Iezuatów. Pomimo odradzania S. Brygidy, opuścił Rzym i do Awenionu pośpieszył 1370 roku, 21 września, dla pogodzenia zwaśnionych królów Anglii i Francyi. Umarł w nim 1370 roku, 19 grudnia, 8 lat i 3 m. dzierżył ster rządów kościelnych.

Grzegorz XI. Piotr Rogier synowiec Klemensa VI. w 18 r. życia kardynał i dyakon, wyniesiony został

na Papieża 5 stycznia 1370 roku, skłoniony silnemi prośbami S. Katarzyny Senneńskiéj Dominikanki i S. Brygidy, tudzież groźbą Rzymian, iż innego Papieża obiorą, powrócił do Rzymu wśród radośnych okrzyków ludu 17 stycznia 1377 roku. Ostatnim on był z 6 Papieżów w Awenionie zamieszkałych. Wyklął kacerza Wiklefa. Naglony od kardynałów, aby do Awenionu powrócił dla uniknienia ciągłych nieprzyjemności od Rzymian doznawanych, gdy się gotował w podróż, umarł w 47 r. życia, 27 marca, 1378 roku, 7 lat, 2 m. i dni 27 liczył rządów stolicą Piotrową.

Rzymianie lękając się, aby następca Grzegorza XI. ich nie opuścił, groźbami przymusili 16 kardynałów do wybrania 6 kwietnia, 1378 roku, swego rodaka Bartłomieja Pregnano'na arcy-biskupa Baru, który się przezwał Urbanem VI.; lecz po 3 miesiącach zrażeni kardynałowie, zwłaszcza Francuzi surowością tego Papieża, pod pozorem, że ich wybór nie był swobodnym, 21 września obwołali w miescie Fondy nieprawnie Papieżem Roberta biskupa Kambrezyjskiego pod nazwą Klemensa VII. Te dwa wybory sprawiły 40-letnie rozdwojenie kościoła. Urban VI. od większéj części katolików uznany prawym namiestnikiem Chrystusa ogłosił wojnę krzyżową Francuzom, ukarał śmiercią 6 kardynałów nań spiknionych, do 33 lat skrócił Jubileusz, ustanowił nowe święto Nawiedzenia Maryi Panny, 100 dni odpustu nadał towarzyszącym kapłanowi z wiatykiem do chorego 1388 roku, mile przyjął z kornym hołdem synowskim poselstwo Władysława Jagiełły króla polskiego. Umarł 18 października 1389 roku, zarządzał stolicą świętą lat 11, m. 6 i dni 9. Prócz przywary cierpkości charakteru, dzijopisowie mu wymiatają, iż więcéj miłował i obdarzał rodzinę swoję, niż kościół. 27 narzut Klemens VII. umarł nagle w Awenionie 16 września, 1394 roku, 15 lat i 8 m. liczył nieprawych rządów cząstką chrześcijaństwa. Dworscy i słudzy nim rządzili.

Bonifacy IX. Piotr Tommacelli kardynał wybrany namiestnikiem Chrystusa 2 listopada, 1389 roku od

14 Rzymskich kardynałów, zawiadomił przychylnych stolicy świętéj królów o swém wyniesieniu na prawego Papieża, 4 nowych kardynałów ustanowił i tyleż przywrócił złożonych z dostojności kardynalskiéj od Urbana VI. Uposażył akademią w Ferarze, 1400 roku, ogłosił Jubileusz drugi z porządku stóletni. Skłonił Rzymian do zupełnéj uległości sobie. Potwierdził złożenie z tronu Wacława cesarza. Rządził stolicą Rzymską lat 14, m. 11 i d. 1. Umarł ten Papież 45-letni 1 października, 1404 roku. Pomimo wielkich przymiotów, uposażał krewnych. S. Antonin dziejopis w swéj kronice wyraża, iż dobra ołtarzowe do szczętu zubożyły rodzinę Bonifacego.

Kardynałowie Awenionscy po śmierci Klemensa VII. obrali narzuta Piotra de Luna. Mianował on siebie Benedyktem XIII. i przyrzekł położyć koniec rozdwojeniu kościoła, lub złożyć przywłaszczoną dostojność, nie uiścił się jednak w danéj obietnicy; bo 34 lata zwał siebie urojonym namiestnikiem Chrystusa.

Stan Chrześcijaństwa w Państwie Wschodniem i na Zachodzie.

Andronik III. Paleolog 13 lat chwalebnie panował w Konstantynopolu od 1328 roku, jednak pomimo swojéj waleczności, nie mógł odeprzeć Turków, którzy stolicę swoję z Prussy do Nicei przenieśli. Był stronnikiem połączenia kościoła. Umarł 1341 r., zostawił małoletniego syna Jana pod opieką Jana V. Kantakuzena, który 1345 roku tron przywłaszczył, aby się na nim umocnił, zaślubił starszą córkę swoję Janowi sierocie, a młódszą Orkanowi Tureckiemu władcy. Gdy tenże Orkan się zbliżył pod Knstantynopol, cesarz prosił pomocy u Łacinników, obiecywał połączyć kościół wschdni; lecz jéj nie otrzymał. Jan VI. Paleolog, uciekł z więzienia i berło mu wydarte odzyskał przy pomocy Genuenczyków, Kantakuzen mnichem został 1357 roku, Andronik syn starszy cesarza powstał przeciw ojcu, oślepieniem u-

karany; niedołężny Jan VI. umarł 1391 roku. Manuel II. po ojcu 35 lat niepomyślnych rządów liczył. Turcy wydarli mu Tessalonikę. To go powodowało zrzec się tronu na syna Jana VII. Paleologa i do klasztoru w 77 falach życia wstąpić po niewyjednanéj pomocy od zachodnich mocarstw dla niejednokrotnéj czczéj obietnicy połączenia się z kościołem Rzymskim.

W Niemczech Henryk VII. obrany 1308 r. cesarzem, postanowił uspokoić Włochy nękane przez Gwelfów i Gibelinów. Rodziny możne Orsinich i Kolumnów Rzymem władały, Henryk część tego miasta opanował i w Lateraneńskim kościele był uwieńczony 1312 r. Wkrótce czynny ten władca w Syennie umarł. Ludwik Bawarskim zwany po nim nastąpił 1314 roku. Dokuczył ten ceserz Papieżom Janowi XXII. i Klemensowi IV., osadzaniem bez ich wiedzy biskupów i narzucaniem stolicy Rzymskiéj nieprawych Papieżów. Umarł od upadku z konia 1347 roku. Jego następca Karol IV. syn Jana króla Czeskiego wydał sławną Bullę złotą, która przeznaczyła elektorom urzędy na dworze cesarskim i mieściła obrzęd koronacyi cesarzów. Założył akademią w Pradze 1361 r. Umarł 1378 r., syn jego Wacław dla okrucieństw dwakroć od poddanych z tronu spychany, zamordował S. Jana Nepomucena spowiednika Joanny, cesarzowy żony swojéj, za to, iż jéj grzechów mu nie wyjawił. Usunięty z tronu 1400 r., umarł 1419 r. Odznaczał się na swoję niedolę pjaństwem, bezbożnością i morderstwy.

We Francyi 1314 roku, po Filipie IV. panował syn jego Ludwik X. Przywołał wygnanych przez ojca Żydów. Kazał udusić w więzieniu Małgorzatę żonę swoję, podejrzaną o cudzołóztwo. Biskup Piotr Latil kanclerz do śmierci króla był więziony za przyznawane mu czary zmyślone. Umarł bezpotomny Ludwik 1315 roku. Po nim bracia jego Filip V. i Karol IV. nad Francyą panowali do 1328 roku, piérwszy wygnał Żydów, drugi nie przyjął cesarstwa po Ludwiku Bawarskim, które Jan XXII. Papież jemu nastręczał. Filip VI. Walezy syn Karola brata króla Filipa pięknego rozpoczął trzecią nową dynastyą. Humbert

xiążę Delfinatu zrzuciwszy przypadkiem 3-letniego syna z okna do rzeki Loary, został Dominikanem 1349 roku, dzierżawę zaś swoję odkazał królowi Francuzkiemu pod warunkiem, aby odtąd następcy tronu Delfinami się nazywali. Filip VI. rozpoczął stóletnią przerywaną wojnę z królem Angielskim Edwardem III., zwyciężony pod Creci 26 sierpnia 1336 roku, 30,000 żołnierzy postradał, umarł Filip 1350 roku. Jan zwany dobrym odziedziczył berło po swym ojcu, wznowił walkę z królem Angielskim Edwardem III., którego syn Edward czarny z 12,000 wojska najechał Francyą, zwyciężył pod Piktawą (Poitiers) 9 września, 1356 roku, pojmał króla Jana i z jeńcami go do Londynu zaprowadził, który 4 lata w nim przesiedział i po zawartym pokoju wypuszczony, gdy nie mógł uskutecznić warunków jego, dobrowolnie wrócił się do więzienia i w niém umarł 1364 roku. Karol V. mądrym nazwany odniósł kilka zwycięztw nad Anglikami i wszystkie przez nich zagarnione kraje odzyskał. Zmniejszył ludowi podatki, ozdobił łupami zdobytemi kościoły. Umarł 1389 r. Naśladując S. Ludwika IX. odkazał dla swojéj kaplicy 25 krzyżów złotych, 29 srébrnych, 10 posągów świętych z czystego złota a 80 srébrnych, 15 kielichów złotych, 25 srébrnych. 12-letni Karol II. po swym ojcu nastąpił, zwyciężył rokoszan Flandryjskich, 25,000 ich zginęło, dostał obłąkania w téj bitwie od słonecznego upału. Anglicy z xiążętami Orleanu i Burgundyi najechali Francyą, Henryk V. król Angielski zięć Karola VI. ogłosił się jego opiekunem i następcą, rozproszył zbrojnych obrońców Delfina Karola i Paryż zdobył, śmierć Henryka V. w 1422 roku wstrzymała zdobycie Francyi. Karol VI. w tymże roku żyć przestał. Syn jego Karol VII. na tron wstąpił.

W Hiszpanii Alfons XI. król Kastylii syn Ferdynanda IV. tron objął 1312 roku, po sprzymierzeniu się z królem Portugalskim Alfonsem V. zwyciężył 1340 roku, przy mieście Taryfie Maurów, 40,000 ich trupem legło i tak wielkie łupy zabrał, któremi ozdabiał kościoły, iż wartość złota, 6tą częścią

się zmniejszyła. Umarł Alfons XI. podczas oblężenia Gibraltaru. 16-letni Piotr IV. syn jego z morderstw słynął. Kazał zabić 35 posłów Abu-Sajda kalifa Grenady i 3 żony swoje po rozwodzie wygnał, z tych piérwszą pobożną Blankę córkę xiążęcia Piotra Burbona po 8-letniém jéj więzieniu, Fryderyka brata swego i Jana krewnego z matką jego Eleonorą 1358 r. zamordował, poległ w bitwie z bratem swoim Henrykiem stoczonéj 1369 roku, któremu posiłkował Bernard du Guesclin wódz Francuzki na czele 100,000 włoczęgów Włoskich i Francuzkich, Henryk II. im się opłaciwszy za tę pomoc, zwyciężył kalifa Grenady, spalił Portugalskie statki 1379 r. Syn jego Jan nie zdołał opanować Portugalii, on postanowił, aby następca tronu przybierał nazwę xięcia Asturyi, przestał żyć 1390 roku. Henryk III. jego następca znalazłszy skarb wycięczony, przywołał jego łupieżców i zapytał, wieleście królów znali, gdy z przestrachu na widok obnażonego miecza Henryka milczeli, ja, rzekł król, 20 władców przed sobą widzę i natychmiast wezwał kata, przerażeni winowajcy, zwrócili do skarbu nieprawe zabory. Gdy rozpoczął przygotowanie do walki z Maurami ciężką złożony chorobą, umarł 1406 roku.

W Portugalii Alfons IV. po Dyonizym ojcu swoim panować zaczął 1325 roku, zwyciężył Maurów pod Taryffą, kazał zamordować słynną wichrzycielkę Innes de Castro nieprawą synowę swoję, umarł 1357 roku. Piotr okrutnym zwany surowie ukarał sprawców śmierci swojéj żony nieprawéj Innes, prześladował biskupów i zakonników, odzierał kościoły i klasztory. Ferdynand I. syn Piotra roztrwonił uzbierane skarby ojca. Umarł 1383 roku. Jan nieprawy syn Piotra okrutnika nazwany ojcem ojczyzny, zabrał Maurom Ceutę siedlisko morskich rozbojników, odkrył żyżną wyspę Maderę 1420 roku, wysłał do niéj osadników i missyonarzy, umarł ten 83-letni władca 1438 roku; zostawił 5 synów, najstarszy Edward po nim nastąpił.

Anglią rządził 23-letni Edward II., czyli IV. od r.

1308. Pierce i Spencer zausznicy nim kierowali, nikczemna Izabella córka Filipa IV. króla Francyi skłoniła parlament do uwięzienia męża i sama z niedorosłym synem Edwardem III. Anglią rządziła, lud zamyślał przywrócić na tron Edwarda II., Mortimer jéj powiernik zamordować go kazał wbiciem na rozpalony koł żelazny. Edward III. mszcząc się śmierci ojca zawyrokował ściąć Mortimera, matkę zaś swoję w klasztorze osadził, 25 lat ona w nim przemieszkała. Ten król rozpoczął stóletnią wojnę z Francyą, wygrał bitwę pod Creci 1336 roku, przy pomocy dział raz piérwszy użytych. Wprowadził jeńca Jana króla Francyi do Londynu na białym usadowionego koniu, sam na czarnym obok niego wjeżdżał do miasta. 1349 roku ustanowił order podwiązkowy, a dla skarcenia dworzan szemrzących, iż król w tańcu podjął zgubioną podwiązkę Hrabiny Salisbury swojéj nałożnicy, okręcił nią swoje kolano i rzekł: *hańba temu, kto źle o tém myśli.* Umarł ten król zniewieściały 1377 roku. Dworzanie konającego opuścili zabrawszy klejnoty. Kapłan tylko z krucyfixem w ręku przy nim pozostał. Jego następca Ryszard II. lubił polowanie i biesiady, 10,000 dworzan, 300 kucharzów utrzymywał. Ciemiężeni Anglicy podatkami rokosz podnieśli. Tyler cieśla, Straus i Ball kapłani 200,000 zgrai rokoszan przewodniczyli i Londyn rabowali, zwłaszcza kościoły i klasztory, szlachtę zabijali mówiąc, gdy Adam orał, a Ewa przędła, nie było wówczas szlachty, Ryszard obietnicami ulgi ich ułagodził. Henryk Lankaster brat jego stryjeczny przezeń wygnany do Pruss, ktory z Krzyżakami przewędrował Litwę i zamek Wileński oblegał, powołany od rokoszan wylądował na brzeg Anglii, stanął na czele 60,000 buntowników usunął Ryszarda II., ostatniego potomka Plantagenetów i w więzieniu głodem go umorzył. Sam zaś 1399 roku, królem się ogłosił pod imieniem Henryka IV. i dał początek nowéj dynastyi Lankasterskiéj, skazał na śmierć arcy-biskupa Jorku Jana Skoopa, 14 lat panował wśród spisków i domowych zaburzeń, wszczynanych od rozpustnego syna Henry-

ka. Umarł 46-letni Henryk IV. roku 1413, przed zgonem nawet trzymał koronę w ręku, aby jéj kto mu nie wydarł. Trąd na twarzy i chorobę kadukową króla lud uważał za karę morderstwa niewinnego arcy-biskupa.

Królowie Danii Waldemar III. i Olaw V. wnuk jego, w Szwecyi i Norwegii panowali. Hakin, Olaw I., Eryk XIII., Albert królowie niczém się nie odznaczyli. Córka Waldemara III. Małgorzata połączyła związkiem Kalmarskim 1397 r., 3 królestwa, przezwana Semiramidą północną, roztropnie rządziła niemi, szczodrobliwie obdarzała biskupstwa, klasztory i szpitale. Umarła 1414 roku.

W Czechach po Wacławie V., Rudolf xiążę Austryi zmarły 1347, Jan syn Henryka (1347 roku), Karol IV. cesarz syn Jana króla i okrutny Wacław syn Karola IV. w XIV. stoleciu panowali. Wacław szczególnie się odznaczył morderstwy, utopił w Mołdawie rzecze S. Jana Nepomucena, prześladował Jana Pragskiego arcy-biskupa. Chodził po ulicach z katem, przezeń kmotrem nazwanym i kazał ścinać tych, co się mu nie podobali. Gdy ktoś skreślił na murze wyrazy: *Venceslaus alter Nero*, Wacław dodał pod spodem *Si non fui, adhuc ero*. Zniechęceni Czesi złożyli go z tronu 1400 roku.

W Węgrzech obrany królem Karol Martel syn Karola II. króla Neapolu po Władysławie III, nie mógł dla przeszkód owładać tronem i w Neapolu życie skończył 1295 roku. Karol Robert (Charobert) po śmierci ojca na tron Węgierski wezwany za staraniem Mikołaja Dominikana posła Bonifacyusza VIII. i Klemensa V. Papieża, uświetnił rządy swoje podbiciem Dalmacyi, Serbii; Kroacyi. Siedmiogrodu, Bulgaryi, Wałachii i Mołdawii i do nich posłał kapłanów dla opowiadania wiary odszczepionym chrześcijanom. Zwyciężył i przegnał najezdnych Tatarów 1331 roku. Dziejopisowie kościelni przyznawali tak liczne zwycięztwa króla odmawianym przezeń codziennie podług uczynionego ślubu stokroć Ojcze nasz i Zdrowaś Marya, 200-kroć *Salve Regina*. Benedykt XII.

ulżył ten ślub królowi zajętemu rządem kraju i naznaczył, aby na jedną dobę mówił 15 razy te modlitwy i 12 ubogich żywił. Umarł ten bitny i pobożny władca 1342 roku. Syn jego i Elżbiety Władysława Łokietka króla Polskiego córki, Ludwik wielkim nazwany po ojcu panował, od 1342 roku obrany 1370 królem Polskim, umarł 1382 roku. Skarcił rokosz Wołochów i Kroatów, sprostował prawodastwo krajowe, sprzyjał duchowieństwu. Dwie zostawił córki Maryą poślubioną Zygmuntowi, który nim został cesarzem, panował w Węgrzech od 1387 roku i Jadwigę urodzoną 1373 zaślubioną Władysławowi Jagielle 1386, zmarłą 1399 roku.

W Polsce obrany Wacław król Czeski rządził nią do 1305 roku. Po nim przywrócony na tron Władysław Łokietek oskarżył Krzyżaków Klemensowi V„ iż przeszkadzają rozkrzewieniu wiary i zdzierstw się dopuszczają. Jan arcy-biskup Bremeński z polecenia Papieża 1309 roku odkrył wszystkie ich nadużycia, lecz chytrzy winowajcy zapobiegli uchwale na siebie wyroku. Peregryn Dominikan Opolanin i X. Mikołaj Krakowczyk z rozkazu Jana XXII. i króla Łokietka zawadzali rozkrzewieniu w Polsce sprośnych kacerzy Dulcynistów. Władysław uczynił przymierze z Giedyminem xiążęciem Litwy, którego córkę Aldonę po chrzcie Anną przezwaną Kazimierz królewicz Polski zaślubił. Giedymin odesłał 20,000 brańców Polskich do ich ojczyzny wespół z córką. Obrażony Władysław rabunkami i najazdami Krzyżaków stoczył bój z nimi, 20,000 ich legło pod Płowcami 1331 roku. Ten król przeniósł stolicę z Gniezna do Krakowa. Umarł 1333 roku. Kazimierz III. wielkim nazwany zawarł pokój z Krzyżakami, Ruś czerwoną, Wołyń i Podol zabrał. Wyklął go Bodżenta arcy-biskup Gnieznieński za nierządne życie. Kapłan Marcin Baryczka wręczył mu klątwę, król utopić go rozkazał 1335 roku. Naznaczył 1339 roku Ludwika siestrzana swego królewicza Węgierskiego swoim następcą. Liczne zbudował miasta, zamki, klasztory i kościoły. Żydom nadał wielkie przywileje (1). Opiekował

się wieśniakami, ztąd przezwany był królem kmiecim. Umarł 60-letni Kazimierz bezpotomny od upadku na łowach 1370 roku.

Ludwik po koronacyi do Węgier powrócił, matka jego Elżbieta, po jéj zaś śmierci Władysław xiążę Opolski założyciel kościoła w Częstochowie Polską rządzili. 13-letnie powietrze morowe przerzadziło jéj ludność 1374 roku. Król Ludwik wyjednał u Polaków tron dla swéj młódszéj córki Jadwigi, umarł 1382 roku. Założył on dla katolików biskupstwa Łuckie, Przemyślskie, Kamienieckie, Kijowskie, Chełmskie i Bakońskie na Wołoszczyznie. Sprowadzoną Jadwigę do Krakowa Jagiełło syn Olgierda, a wnuk Giedymina xiążąt Litewskich poślubił 1386 roku, po chrzcie przyjętym z trzema braćmi (2), arcy-biskup Gnieznieński Bodżenta ich koronował. Jagiełło na chrzcie przezwany Władysławem, po swém uwieńczeniu do Litwy się udał z liczném orszakiem duchowieństwa dla jéj nawrócenia. Sam z braćmi tłómaczył ludowi zasady wiary przez kapłanów polskim językiem opowiadanéj, krocie pospólstwa chętnie chrzest przyjmowały. Ten król założył 7 w Litwie kościołów parafialnych i katedrę Wileńską z biskupstwem hojnie uposażoném. Już przedtém Wilno miało przez wojewodę Gasztolda założony kościół 1334 roku dla Franciszkanów. Krzyżacy rabunkami Litwy i Polski zmusili Jagiełłę do walki pod Grünwaldem i Koronowém, 60,000 Polaków, 20,000 Niemców, 40,000 Litwinów z Rusińami i tyleż Tatarów stawało do boju, 58,000 legło Krzyżaków, prócz mnóstwa jeńców, wielkie łupy im zabrano. Po uśmierzeniu tych nieprzyjaciół, król rozpoczął nawrócenie Zmudzi, skutecznie pomogli jemu w tém apostolstwie kapelan Wężyk Dominikan i starosta Kinsgajło Litwin. arcybiskup Lwowa Jan Rzeszowski i Piotr biskup Wileński wysłani od króla na sobór do Konstancyi zgromadzony, otrzymali przywileie dla nowego biskupa w Miednikach i 12 kościołów na Zmudzi przez Jagiełłę założonych. Wydanemi okolnikami 1430 roku w Jedlinie król wzbronił wstępu do państwa swe-

go Hussytom, nadał swobody kościołom i klasztorom. Uposażył i urządził Akademią Krakowską założoną przez Kazimierza W. 1347 roku, za przywilejem Urbana VI. i przez 44 lata zaniechaną, Jadwiga zaś w Pradze ustanowiła wyższą szkołę dla Polaków i Litwinów. Umarł Jagiełło 1434 roku.

Ruś w XIV. wieku nie przedstawia znakomitych czynów. Okrutni Hanowie 4 jéj xiążąt otruli, a 3 zamordowali z nienawiści ku Chrystyanizmowi. Xiążę Dymitr Doński pokonał Tatarów 1380 roku na Kulikowém polu. Odtąd potęga ich słabieć poczęła. Rusini musieli uznawać ich zwierzchnictwo i haracz im płacić do 1480 roku. Chrześcijanizm pomimo ucisku nie upadł.

W krajach Azyatyckich zakonnicy S. Franciszka nawrócili wielu pogan i mahometanów. Jan Montkorwin Franciszkan wysłany przez Mikołaja IV. Papieża do Chin zbudował 1284 roku kościół w Pekinie i 6,000 Chinczyków ochrzcił, szkołę dla 150 młodzieńców ustanowił. Klemens V. wysłał 7 biskupów z Franciszkańskiego zakonu poświęconych, Korwina Pekińskim arcy-biskupem postanowił 1307, a 1311 roku, jeszcze 3 Franciszkanów na biskupów poświęcił i do Chin wysłał. Jan XXII. mianował nad całą Persyą i Tataryą arcy-biskupem w mieście Sułtania Franciszka z Peruża Dominikana; 6 zaś wysłanych współbraci biskupami in partibus przeznaczył 1321 r. wyniosł tenże Papież w Kaffie, czyli Teodozyi na piérwszego biskupa Hieronima Franciszkana, 29 października 1321 roku przeznaczył piérwszym biskupem w Tyflisie Jana z Florencyi Dominikana, który 6 lat w Azyi przedtém apostołował i całą Georgią zwiedził. Uzbek sułtan Tatarów opiekował się chrześcijanami i zawiązał piśmienne stosunki z Janem XXII. Odoryk zakonnik S. Franciszka przez 16 lat opowiadając Ewangelią obszedł Indyą, Tataryą i Chiny, za powrótem do Europy w mieście Udinie świątobliwie umarł. Po zmarłym 1333 roku Korwinie, Jan XXII. poświęcił na arcy-biskupa Pekińskiege Mikołaja Franciszkana i wysłał go z 26 Franciszkanami. Urban V. naznaczył

trzecim arcy- biskupem Pekinu Wilhelma Prat'a Franciszkana doktora Paryzkiéj akademii. Potomkowie Usbeka Tamerlan sułtan Bucharyi i następcy jego, tudzież Chinscy cesarze z rodziny Tatarskiéj poczęli prześladować chrześcijan w XIV. wieku. 4 Franciszkanów za wiarę krew przelało, kościoły spalone, kapłani i chrześcijanie na niewolników obracani byli, gdy się wzbraniali przyjąć Izlamizm, Bóg opatrzny zapełniał ubyt w kościele nawróconymi Lapończykami, arcy-biskupi Upsalscy posyłali do nich kapłanów, piérwszy kościół katolicki stanął w Torneo. Kumanowie Węgierscy, których część w przeszłym jeszcze wieku przyjęła katolicyzm, w XIV. wszyscy się nawrócili. Cała Litwa od 1386 roku w przeciągu dwóletnim oświecona była wiarę chrześcijanską.

Kacerze XVI. Stólecia.

Turlupini tak nazwani od Francuzów, iż na wzór wilków w lasach żyli, sami się mianowali chrześcijańskiemi braćmi i siostrami swobodnego życia, lub nieborakami. Oni się rozkrzewili w Delfinacie i Flandryi, jawnie nawet się dopuszczali haniebnéj sprosności i po ulicach obnażeni chodzili twierdząc, że niema w tém sromoty, co przyrodzenie udzieliło. Król Karol V. wielu Turlipinów w Paryżu 1373 roku na stos skazywał, uległ tejże karze ich naczelnik Jan Abanton. Dulcyniści podobne Turlupinom zasady sklecili. Ich zwierzchnik Dulcyn spalony 1308 roku na stosie z Małgorzatą pomocnicą jego w Wercelli.

Lolardowie w Niemczech, Anglii i Czechach się wylęgli, oni byli zwolennikami Lolarda Waltera, który począł rozsiewać swoje marzenia 1315 r. Twierdził on, że Bóg Lucypera i naśladowców jego niesprawiedliwie potępionych z piekła wybawi, a S. Michała z półkami aniołów doń zstrąci. Ten kacerz odrzucał kościelne obrzędy i sakramenta. Spalony w Kolonii 1322 roku. Uczony arcy-biskup Kantuaryi Tomasz Arundel potępił Lolardów na soborze Londyń-

skim 1396 roku, oni byli przodkami Wiklefistów i Hussytów.

Fratricelli obłudni członkowie zakonu S. Franciszka, około 1227 roku nastali, a w XIV. wieku znacznie wzrośli. Pod pozorem zachowania ścisłéj ustawy jego, zwłaszcza ubóstwa i kroju kapturów opuścili klasztory za przewodnictwem kapłana z Ferrary Pongilupa Hermana i skłonili na swoję stronę tercyarzy zakonnych w końcu XIII. wieku. Bezwzględni na wyroki Grzegorza XI. w roku 1231 i Innocentego IV. 1245 określające surowość ustaw zakonu przyznawali niedbałość Papieżom w czuwaniu nad ściśłością rad ewangelicznych i twierdzili, że Bóg użył ich za narzędzie do przeistoczenia kościoła. To zuchwalstwo ściągnęło na nich kary. Oni sprzyjali narzutowi nieprawemu Mikołajowi V. i cesarzowi Ludwikowi Bawarskiemu, którzy ich bronili. Wytępieni w połowie XIV. stólecia, po śmierci swoich obrońców.

Jan Wiklef Anglik proboszcz Luter-wortski urodzony 1324 roku, wyrokiem Stolicy Rzymskiéj od posady przywłaszczonéj w akademii Oxfordskiéj usuniony, powstał w swoich pismach przeciw duchownéj zwierzchności, znosił sakramenta, obrzędy kościelne, śluby i t. d. poniewierał uchwałami soborów, ufny w silnéj opiece xięcia Lankasterskiego namiestnika Anglii. Wilhelm Courtenay arcy-biskup Kantuaryjski potępił 24 zdania Wiklefa, 1362 roku. Król Ryszard II. kazał spalić oprawcy na rynku pisma jego, Hus i Luter z nich czerpali swoje zasady. Pomysł Wiklefa o swobodnéj równości ludzi wzburzył 1381 r. 200,000 wieśniaków, którzy w Londynie zamordowali Wilhelma arcy-biskupa poprzednika Courtenay'a i wielu urzędników. Siła zbrojna rozegnała buntowników. Ich dowódcy Shaw i Jan Ball kapłani i Straus cieśla śmiercią ukarani. Wiklef paraliżem ruszony podczas bluźnierczego kazania przeciw swiętym, umarł 1384 roku. Sobór Konstancyeński potępił jego utwór bezbożny 1414 r. kości tego kacerza wydobyte z grobu i przez kata na rynku spalone 1428 roku.

Marsyliusz, Menandrini i Jan Jarduni stronnicy Ludwika Bawarskiego uwłaczali Papieżom duchownéj władzy, wybór ich i potwierdzenie cesarzom przyznawali. Ci kacerze nieliczni znikli po śmierci ich opiekuna Ludwika cesarza.

Pisarze Kościelni.

Mikołaj Liran Włoch z rabina żydowskiego zakonnik S. Franciszka pisał rozprawy o przyjściu Messyasza i teologiczne, umarł 1340 roku.

Bernard Gwido Francuz Dominikan wydał dzieła teologiczne i dzieje swojego zakonu. Umarł 1323 roku.

Piotr Paludan patryarcha Jerozolimski Francuz Dominikan ułożył zbiór Teologii i Kanonów, skończył życie 1330 roku.

Jan Tauler uczony Niemiec słynął kazaniami w zakonie Dominikańskim i wielu nawrócił w Kolonii. Jan bogobojny pustelnik dał mu przestrogi zbawienne, aby stronił od pochwał i martwił swe ciało. Odtąd Jan Tauler zwrócił większą baczność na czynności swoje, zostawił 11 dzieł treści duchownéj. Bossuet między niemi za celniejsze uważa; Żywot Jezusa Chrystusa i zbiór kazań. Suryusz przetłómaczył dzieła Taulera na łacinski język. Umarł ten mąż świątobliwy 1361 roku w Strazburgu.

Współczesny Taulera Henryk Suzo urodzony w Szwabii 1300 roku, surowe wiódł życie w Dominikańskim zakonie. Ułożył modły do przedwiecznéj mądrości i rozmowy Chrystusa z chrześcijaninem o męce, śmierci i chwale Zbawiciela. Bossuet chwali utwory Henryka. Umarł on 1365 r., Grzegorz XVI. między błogosławionych go policzył 1831 roku 16 kwietnia.

Jan Duns Szkot, Franciszkan, nazwany *Doctor mirabilis*, celował w rozwiązywaniu powikłanych zarzutów z Teologii i Filozofii. Dzieła jego 10-tomowe in folio w Lyonie 1639 roku drukowane. Wading opisał życie jego. Umarł 33-letni w Kolonii 1308 r.

Ocham Wilhelm uczeń Dunsa, Anglik Franciszkan

zwany *Doctor irrefragabilis*, był stronnikiem cesarza Ludwika Bawarskiego i narzuta Mikołaja V. Umarł w Monachium 1347 roku. Wypracował rozprawę o najświętszym sakramencie i wykład zdań Piotra Lombarda, drukowane w 2 tomach 1470 roku w Paryżu.

Piotr Baldus słynął wykładem kanonów w 3 wyższych szkołach Włoskich i zostawił go w rękopisie wielokrotnie przedrukowanym. W Pawii uczniowie na widok niepozornéj postawy jego rzekli: *Minuit presentia famam*, on odpowiedział: *Augebit caetera virtus*. Umarł od ukąszenia wściekłéj kotki 1403 r. dzieła jego 6 tomów sporych obejmują.

Sławny Franciszek Petrarcha wskrzesił nauki wyzwolone, odkrył liczne dzieła starożytne zarzucone w księgozbiorach, przyczynił się uczonemi listami do powrótu Grzegorza XI. z Awenionu do Rzymu. Umarł 70-letni 1374 roku.

S. Katarzyna Senneńska słynęła z gorliwéj pobożności, pogodziła Floreyczyków z Grzegorzem XI. Podczas rozdwojenia kościoła obstawała za Urbanem VI. prawnie obranym. Zostawiła prozą i wierzem pobożne śpiewy, rozprawę o prawdziwéj pobożności i zbiór 4-tomowy listów do biskupów, Papieżów i kardynałów. Umarła 33-letnia, 1380 roku. Pius II. ją kanonizował 1461 roku. Chawin de Malan w 2 tomach wydał jéj życie 1841 roku.

Sobory.

Jeden tylko się odbył sobór powszechny w XIV. wieku. Gdy głośny okrzyk powstał na zakon Templaryuszów licznemi skażonych występkami, zwłaszcza udowodnionem sprzyjaniem Saracenom, zaborem dóbr kościelnych w Palestynie, bezbożną zniewagą krzyżów podczas obleczyn nowicyuszów i marnotrawném życiem, jedyny środek dla niepodobieństwa naprawy jego, pozostał kościołowi, znieść ten zakon rozwięzły. W tym celu Klemens V. zwołał sobór Wienneński 1311 roku. 300 biskupów prócz innych duchownych osób nań się zebrało, 72 Templaryuszów

wyznało zbrodnie współ-braci. Po 6 miesięcznych naradaah Papież wyrokiem 22 marca 1312 roku uchwalonym, zniósł 184 lata przetrwały zakon. Filip piękny, król Francuzki przedstawił badania obwinionych Templaryuszów przez 3000 świadków udowodnione. Sobór pod sąd władz krajowych oddał winowajców. Mistrz Jakób Molay z przedniejszemi Templaryuszami 1314 roku spalony został w Paryżu, 8000 ich z 30,000 uległo rozmaitym karom, 9000 kommanderyi wzięto na dobroczynne zakłady, ich dochód roczny 12,000,000 złł. wynosił. Z Palestyny wywiezli oni uzbieranych z rabunków 11,500,000 złł. i 10 wielkich skrzyń srebra (2). Na tym soborze Klemens V. unieważnił Bulle Papieża Bonifacyusza VIII. przeciw Filipowi ogłoszone, on zaś cofnął wyroki prześladówcze na duchowieństwo posłuszne stolicy Rzymskiéj wydane. Ten sobór ponowił rozkazy biskupom i plebanom, aby mieszkali nieodłącznie przy swoich owczarniach, wzbronił pod klątwą władzom świeckim i duchownym uciskać zakonników. Zalecił najuroczyściéj wszędzie obchodzić święto Bożego Ciała, najsurowiéj zakazał duchownym nosić oręż, jedwabne szaty, długie włosy, opięte krótkie suknie, wspierać dochodami kościelnemi krewnych, uczęszczać na światowe biesiady i sprawiać je świeckim lub duchownym osobom. Na tymże soborze byli wyklęci kacerze: Fratricelli, Lolardowie i Wiekleficści. 52 mniejszych soborów w rozmaitych przedmiotach, mianowicie dla naprawy karności u duchownych i sprostowania obyczajów chrześcijan liczy XIV. stólecie (3).

Nowe Zakony.

Bernard Ptolomeusz urodzony w Siennie 1272 r., sprzedał swe dobra i między ubogich rozdał pieniądze, sam zaś na pustyni ustanowił zakon Oliwetanów, przybrał ustawę S. Benedykta i suknię białą. Klemens VI. go potwierdził 1344 roku.

S. Brygida w Szwecyi urodzona 1302 roku była córką pobożnego xiążęcia Birgera, w 13 roku zaślu-

biona Ulfonowi, miała 4 synów i 4 córki starannie wychowane, zwiedziła miejsca święte w Palestynie i Europie, mąż jéj Cystersem został, ona zaś w zbudowanych wielkim nakładem dwóch klasztorach Wasteńskich umieściła 60 zakonnic i 30 zakonników, którym wręczyła ustawę S. Augustyna z przydatkiem swoich przepisów i nazwała zakon męzki zgromadzeniem Zbawiciela. Po wprowadzeniu Luteranizmu wszystkie S. Brygidy klasztory zniesione zostały. Umarła ta cudowna niewiasta 1373 roku i sporą zostawiła księgę objawień (').

Piotr Gambakurta Włoch założył zgromadzenie Pustelników S. Hieronima 1380 roku, Piotr Fernandez Hiszpan ustanowił takoż zakon Hieronimitanów 1374 r. Grzegorz XI. i Pius V. ich reguły potwierdzili.

S. Jan Kolumbini był ustawodawcą Jezuatów, tak nazwanych, iż ciągle wspominali imie Jezusa. Urban V. ich potwierdził 1367 roku, Klemens IX. zniosł ten zakon 1668 roku.

Ambrozyanie trzymali się ustawy S. Augustyna, Grzegorz XI. ich potwierdził.

Zwyczaje, Ustawy Kościelne i Karność.

Wiek XIV. pamiętny z przemiany zwyczajów w zakonach, względem zachowania ścisłych postów, samotności pustelniczéj, odmawiania długich modłów w nocy, na cwiczenia naukowe i pielgrzymki do krajów pogańskich dla opowiadania Ewangelii i oświaty zdziczałych ciemnotą i bałwochwalstwem narodów. W tém stóleciu odbywane processye po wsiach i miastach na uroczystość Bożego Ciała głęboko wpoiły zasadę wiary w przeistoczenie chleba i wina w prawdziwe Ciało i Krew Jezusa Chrystusa. Dla ciągłych walk Gibelinów z Gwelfami, pobyt Papieżów w Awenionie nadwątlił karność duchowieństwa. Ustawy soboru powszechnego do Wienny zwołanego w 1311 roku, dla duchownych wydane, zapobiegły rozmaitym ich uchybieniom. Klemens V. potwierdził na nim wyroki swo-

ich poprzedników względem uroczystych processyi na Boże-Ciało. Zniesienie Templaryuszów wyrokiem sobornym zapobiegło dalszym zgorszeniom przez ten zakon rozwięzły domierzanym. Badanie ich sądowe 7 lat trwało.

WIEK XV.

Najwyżsi Pasterze Kościoła Katolickiego.

Innocenty VII. (Kozmas Meliorati) prawym obrany Papieżem 17 października 1404 roku, przeniósł się do Witerbu po wszczętym rokoszu w Rzymie, jednak 6 sierpnia 1405 roku, powrócił do stolicy swojéj i zawiązał duchowne stosunki z mocarzami Europejskiemi. Wysłał wielu zakonników dla nawracania pogan. Po 2 latach i dni 20 rządów kościołem, umarł 6 listopada 1406 roku.

Grzegorz XII. (Anioł *Conrario*) Wenecyanin obrany najwyższym pasterzem 30 listopada 1406, zwołał sobór Pizański 1409 roku. Kardynałowie i biskupi nań zebrani usunęli 2 nieprawych Papieżów, Grzegorza XII., który nie miał potrzebnéj liczby głosów i narzuta Benedykta XIII., po wybraniu jednozgodnie Alexandra V., 25 marca 1409 roku. Odtąd się liczyło trzech wybranych namiestników Chrystusa, Alexander V. Piotr Philargius z wyspy Kandyi zakonnik S. Franciszka, kardynał; jako prawy Papież potwierdził wyrok soboru Pizańskiego na obu współzawodników za poradą kardynała Cossa. Umarł 8 maja 1410 roku.

Jan XXIII. kardynał Baltazar *Cossa* poświęcony Papieżem 17 maja 1410 r., zwołał na żądanie Zygmunta cesarza sobór powszechny do Konstancyi 1 listopada 1414 roku; lecz zauważawszy, iż się nie

utrzyma na stolicy Rzymskiéj, uciekł do Fryburga, przywieziony pod strażą do Konstancyi 29 maja, po złożeniu z dostojności, 4 lata więziony w Heildelbergu, potém do Florencyi wysłany, przeprosił Papieża Marcina V. po nim obranego i 1419 r. 22 listopada umarł, 4 lata i 4 dni prawnie mianował siebie Papieżem przed zwołaniem Konstancyeńskiego soboru. 92-letni starzec Grzegorz XII. umarł w Rimini 1417 roku, w 7 lat po swém złożeniu. Narzut Benedykt XIII., liczył lat 34 urojonych rządów świętą stolicą, umarł 90-letni w Peniscola 29 listopada 1424 r,, przekazal trójkoron Munosowi Barcelońskiemu kanonikowi, ten 31 narzut przezwał się Klemensem VIII., zrzekł się jednak przywłaszczonéj godności 1439 r., 26 lipca, po wyjednaném biskupstwie Majorki.

Dla zniweczenia 40-letniego odszczepieństwa, kardynałowie obrali na soborze Konstancyeńskim 11 listopada 1417 roku, jednomyślnie Ottona Kolumnę, który się nazwał Marcinem V. Ten Papież wyklął kacerzy Hussytów w Czechach usadowionych. Opuścił Konstancyą 16 maja, 1418 roku, 19 miesięcy przebył w mieście Florencyi, nim się wybrał 20 września 1420 r. do Rzymu. Usilnie pracował nad utrwaleniem jedności kościoła od narzutów chwianéj. Rządził nim lat 13 i dni 10. Umarł 1431 r. 63-letni.

Znamienity nauką i pobożnością uczeń S. Bernarda Eugeniusz IV. Gabryel *Coldomero* zakonnik Celestyn, kardynał, obrany 3 marca 1431 roku. Koronował Zygmunta cesarza w stolicy chrześcijaństwa, rozwiązał Bazylejski sobór 1437 roku, który określał powagę Papieżów, odtąd te zborzyszcze odbywało nieprawe dalsze posiedzenia. Eugeniusz zwołał inny sobór powszechny do Ferrary 10 stycznia, 1438 r. dla połączenia Greków z Rzymską stolicą; ale po wszczętém powietrzu przeniosł do Florencyi. Przybyli nań Jan Paleolog cesarz z patryarchą, metropolitami i biskupami. Nastąpiło zjednoczenie kościołów, Marek Efezki biskup jemu się oparł i spowodował zerwanie religijnéj ugody. Bazylejski sobór nieprawy zaburzył kościoł, wyborem 5 listopada 1439

roku, 32 i ostatniego narzuta pod nazwą Felixa V., pustelnika i xiążęcia Sabaudyi, Amadeusza VIII Eugeniusz IV. dał posłuchanie Ormiańskim i Murzyńskim posłom, którzy się połączyli z kościołem Rzymskim w imieniu ziomków swoich. Wyniósł metropolitów Izydora i Bessaryona Greków do godności kardynałów. Zasmuciły go zwycięztwa Turków i zgon Władysława III. króla Polski i Węgrów pod Warną 1444 r. Umarł ten niespracowany Papież 1447 roku, rządził kościołem lat 15, m. 11 i d. 20.

Mikołaj V. (Tomasz Sarzani) obrany namiestnikiem Chrystusa 18 marca, 1447 roku, po zrzeczeniu się dostojności Papiezkiéj Felixa V. przez Bazylejskich rokoszan nieprawnie wyniesionego na tę godność, nowy Papież ogłosił 1450 roku Jubileusz. Wzbogacił księgozbiór Watykański rękopismami greckiemi, dał przytułek uczonym Grekom w Rzymie, upiększył kościoły i naprawił mury i zamek S. Anioła. Wysłał kardynała Izydora dla skłonienia Greków do zachowania jedności zawartéj z kościołem Rzymskim podczas soboru Florenskiego. Zdobycie przez Turków Konstantynopola 1453 roku, tak go zasmuciło, iż odtąd stopniowie słabieć począł i 24 marca, 1455 roku życie skończył, 8 lat i dni 19 przewodniczył kościołowi.

Kalixt III. Hiszpan zwany Aniołem Borgia kardynał, miał lat 78, gdy go Papieżem obrali kardynałowie 8 kwietnia, 1455 roku, zachęcał królów do wojny z Turkami, którzy Węgry napastowali, mężny wódz Węgierski Huniad odparł 1456 roku, Mahometa II. od Belgradu 6 sierpnia. Papież na pamiątkę tego zwycięztwa ustanowił święto Przemienienia Pańskiego, 3 lata, 3 m. i dni 4 siedział na stolicy Piotrowéj. Umarł 8 sierpnia 1458 roku.

Pius II. (Eneasz Sylwiusz Piccolomini) 27 sierpnia 1459 roku, na Papieża wyniesiony, mąż uczony i wprawny do rządzenia, był sekretarzem narzuta Felixa V. Na zjeździe królów w Mantui zachęcał ich do wojny z Turkami i tam wydał sławną Bullę *Execrabilis*, przeciw odwołującym się do soboru od wyroków Papiezkich. Sam zamierzył przewodniczyć statkom na

wyprawę do ziemi swiętéj urządzonym. Zwątlony ciągłą pracą, umarł 16 sierpnia 1464 roku, 5 lat, 8 miesięcy i dni 21 zarządzał kościołem.

Paweł II. (Wenecyanin Piotr Barbo kardynał) powołany na Papieża 30 sierpnia 1464 r. zwiększył przywileje kardynałów, umniejszył podatki, ozdobił Rzym wspaniałemi gmachami, zachęcał królów do ukrócenia wzrosłéj potęgi Turków. Umarł 28 lipca 1471 roku, rządził kościołem 6 lat, 4 m. i dni 28, żył 54 lata.

Syxtus IV. Franciszek Rowera jenerał zakonu S. Franciszka obwołany Papieżem 9 sierpnia 1471 roku, niespodzianie został; ponieważ kardynałowie się umówili wybrać Bessaryona Greka, który wówczas rzekł swemu konklawiście, przeszkodziłeś mnie swoją natrętnością wynieść cię na kardynała. Syxtus uzbroił 19 statków i wyzywał bez skutku chrześcijan na wyprawę przeciw Turkom, Smyrnę tylko zdobyto. Zbudował most kosztowny na Tybrze, nadał hojne odpusty uroczystości Niepokalanego Poczęcia Maryi 1474 roku marca 1. Odebrał Turkom Otranto miasto 1480 roku. Sprawował rządy stolicą apostolską lat 13 i dni 5. Umarł 13 sierpnia 1484 roku.

Innocenty VIII. Jan Cibo kardynał, wstąpił na tron Papiezki 29 sierpnia 1484 roku. Pogodził zwaśnionych władców włoskich, wyklął Ferdynanda króla Neapolu za naruszenie praw kościelnych, dał przytułek Zozymowi bratu Sułtana Bajazeta, wprowadził do ogłoszeń ustaw wyrazy: *proprio motu*. Umarł 60-letni 25 lipca, 1492 r. władał stolicą świętą 7 lat, 10 m. i dni 28.

Alexander VI. Hiszpan z rodziny Borgiaszów ogłoszony najwyższym pasterzem 11 sierpnia 1492 roku, dał inwestyturę Ferdynandowi V. i żonie jego Izabelli, na zdobyte kraje Ameryki odkrytéj przez Kolumba 1492 roku. Ogłosił Jubileusz 1500 r. Stronni dziejopisowie zwłaszcza protestańscy liczne Alexandrowi przyznają zbrodnie, niepomni, że i przeistoczyciele nie przyświecali chwalebnemi obyczajami, jeśli ten Papież miał przedtem wielkie przywary, nie uczynił

jednak żadnego uszczerbku kościołowi, uświetnił go nawet swemi okolnikami. Wzrost i schyłek ziemskich dzierżaw od roztropnéj mądrości rządów niemi zależy, zwykle grzechy królów i narodów niweczą państwa (*Eccl. X. 26*) Wady Papieżów nie wywrócą kościoła, Bóg umacnia go i krzepi (Dan. II. 44), ludzie i czas mu nie zaszkodzą, Alexander potwierdził królom Hiszpańskim nazwę *Catholicissimus* dziś sponiewieraną przez Kortezów, nadał im ją Innocenty VIII., za pokonanie Maurów. Skłonił władców Polski i Węgrów do pomocy kapłanom dla nawracania Hussytów. Przeznaczył 6 kardynałów, którzy mieli obowiązek prostować karność zwątloną w duchownych. Umarł Alexander VI. 18 sierpnia 1503 roku. Dziejopisowie Muratori, Raynold i Burkhard, skreślają zwyczajny zgon jego, nagły zaś przyznają późniejsi pisarze.

Stan Chrześcijaństwa na Wschodzie i Zachodzie.

Jan Paleolog cesarzem wschodnim obwołany 1425 r. lękając się potęgi Turków prosił pomocy u zachodnich władców, z licznem gronem pasterzy Greckich skojarzył na Floreńskim soborze jedność z kościołem Rzymskim 1438 roku; lecz ona wkrótce się rozprzęgła dla niechęci wstrętnéj duchowieństwa niższego i ludu. Jan cesarz z frasunku 1448 roku po 29 latach panowania umarł. Konstantyn XII. brat Jana, miał współ-zawodnika do tronu Demetryusza najmłódszego brata, Amurat sułtan starszemu pierwszeństwo przyznał, Mahomet II. z 300,000 żołnierzy i 400 statkami po 58-dniowem oblężeniu zdobył Konstantynopol 1453 r. na zielone swiątki. Cesarz broniąc się z rozpaczą poległ; tak więc upadło wschodnie państwo przetrwałe 1123 lata od Konstantyna wielkiego, na szczętach jego dotąd istnieje cesarstwo Tureckie. Sułtani jego pochodzą od Solimana władcy Azyi, syn Ortogul 1300 roku, i wnuk Ottoman 1336 r., mieli

stolicę w Brussie. Orkan zdobył na swój pobyt Niceę, ustanowił Janczarów 1342 roku z dzieci chrześcijańskich i dorosłych odstępców religii Chrystusowéj dla straży przybocznéj. Amurat I. wydarł 1360 roku Grekom Adryanopol i tu przeniosł stolicę. Bajazet I. zdobył od nich Macedonią, Bulgaryą i Tessalią. Tamerlan wódz Tatarów zwyciężył go pod Ancyrą 1402 r. sultan Bajazet w żelaznéj klatce wożony samobójstwem życia dokonał 1403 roku, Mahomet 1421 r. zhołdował Serwią i Wałachią. Amurat II. najechał Węgry, wcielił Bośnią, Jana Kastryota xiążęcia Albanii z 4 synami zamordował, 5-ty syn Jerzy w seraju wychowany, Skandebergiem zwali go Turcy, odzyskał podejściem xięstwo Albanii, pomścił się klęski Władysława III. pod Warną z Polakami i Węgrzynami poległego w 1444 roku, i porażki Huniada wodza Węgrów r. 1445, kilkakrotnie zwyciężył Jerzy Amurata II., który z rozpaczy umarł 1451 r., syn jego Mahomet II. zdobył Carogród 1453 r., wymordował 40,000 chrześcijan w téj stolicy, a 60,000 zabrał jeńców; podczas uczty kazał ściąć xięcia Notarysa i wszystkich przedniejszych obywateli, ich zaś żony i córki, do haremu zabrał. Kardynał Izydor potrafił uciec z Carogrodu i wszystkie klęski opisal w Rzymie, towarzyszył mu w téj ucieczce Gregorz patryarcha Konstantynopolitański, stronnik i doradca jedności z kościołem Rzymskim. Po nim był następcą Genadyusz zakonnik od Mahometa II. przeznaczony (1). Skandeberg wielokrotnie zwyciężył tego sułtana, który obległ Belgrad, Huniad zachęcony od S. Jana Kapistrana przegnał Turków; opanowali jednak oni Korynt 1458 r., zagarnęli Moreą, Synopę i Trebizondzkie cesarstwo założone 1204 r. przez panujących w niém Komnenów, wzięli wyspę Kandyą wyrznąwszy w niéj chrześcijan. Piotr d'Aubusson mistr Jerozolimskich rycerzy przesiedlonych na wyspę Rodus bronił jéj mężnie, 10,000 żołnierzy Mahometa legło, pomścił się on téj klęski i miasto włoskie Otranto zdobył po wycięciu w niém 12,000 chrześcijan, groził Rzymowi i zapowiedział nawet, iż w kościołach jego

koni stawiać będzie. Umarł ten Attyla Mahometański 1481 roku, panował lat 31. Dziejopisowie liczą przezeń zabranych 200 miast, 2 cesarstwa i 12 królestw. Bajazet II. ścigał brata swego Zozyma. Innocenty VIII. dał mu przytułek w Rzymie, gdzie umarł 1495 r. Janczarowie uwięzili Bajazeta, otruł go syn własny Selim I. roku 1515.

W Niemczech od 1410 roku panował Zymgmunt brat okrutnego Alberta, był on takoż królem Węgierkim od 1386 roku. Ustąpił Brandeburgią od 1328 r. do cesarstwa Niemieckiego wcieloną za dług 400,000 duaktów xiążęcia Hohenzolern 1417 r. Fryderykowi, który z Brandeburga do Berlina przeniósł stolicę; z téj rodziny pochodził Albert 34 mistrz krzyżacki i dotąd panujący xiążęta i królowie Pruscy. Ten cesarz nie mógł odzyskać Belgradu przez Amurata sułtana zdobytego, przyczynił się do zniweczenia rozdziału kościoła na soborze Konstancyeńskim 1414 r. Śmierć na stosie kacerzy Husa i Hieronima z Pragi uzbroiła ich zwolenników przeciw Zygmuntowi, Ziska ich wódz zwyciężył wojsko cesarskie 1419 roku, i ledwo po 16-letniéj krwawéj wojnie, Czesi zaspokojeni ugodą zostali. Umarł 70-letni Zygmunt 1437 r. Zięć jego Albert xiążę Austryi 7 tylko miesięcy panował. Fryderyk III. xiążę Austryacki obrany cesarzem 1340 roku, 53 lata niedołężnie przewodniczył Niemcom. Maciéj syn Jana Huniada król Węgierski zdobył 1485 roku Wiedeń i całą Austryą; lecz te zdobycze po śmierci Macieja 1488 r., zwrócone były Fryderykowi, który tém słynął tylko, że się nie kłócił z Papieżami. Przed swém uwięczeniem od Mikołaja V., obrał za godło głoski *a e i o u* i sam tak je wyjaśniał: *Austrie est imperare orbi universo.* Umarł Fryderyk III. w Lintz'u 19 sierpnia 1493 roku, żył lat 78. Syn jego Maxymilian I. uchwalił karę chłosty na pijaków. Wtargnął 1498 roku, z Niemieckiém wojskiem i Szwajcarami do Burgundyi, 8 bitw przegrał po zdradzie Szwajcarów. Chciał usunąć Juluszа II. i sam zostać Papieżem dla przywrócenia karności rozprzęgłéj. Pisał rozprawy religijne, urzą-

dził stałe wojsko i poczty, broń i działa udoskonalił. Zwołał sejm Ausburgski dla uśmierzenia kłótni od Lutra wszczętych. Umarł 12 stycznia 1519 roku, trumnę zawsze z sobą woził, gorliwie obstawał za katolicyzmem. Wnuk jego Karol V. król Hiszpanii po nim obrany cesarzem.

Francyą począł rządzić 1422 r., Karol VII., Anglicy większą jéj część opanowali. Ich xiążę Bedfort obległ 1428 roku Orlean. Pobożna 17-letnia panna, Joanna d'Arc z wioski Damremi stanęła z chorągwią przed królem, opowiedziała mu cudowne jéj się ukazanie S. Michała Archanioła i poselstwo przezeń zlecone do spełnienia. Wprowadza 10,000 żołnierzy na odsiecz miastu, płoszy Anglików i wśród wojsk nieprzyjacielskich wjeżdża z królem do katedry Remenskiéj na obrzęd koronacyi 1429 roku odbytéj. Wdzięczny Karol uszlachetnia rodzinę Joanny, która postanowiła na wieś powrócić, znaglona od wodzów, przewodniczy w dalszych bitwach, raniona przy wzięciu Paryża i pojmana w Compiegne. Sąd w mieście Rouen na śmierć ją skazał, uległa wyrokowi 1431 r. i na stosie spalona. Kalixt III. Papież ogłosił ją męczennicą za wiarę, ojczyznę i króla. Francuzi wygnali Anglików ze wszech miast 1450 r., Calais tylko przy nich zostało. Karol wystawne lubił zabawy. La Hirre jego radca spytany, coby myślił o nich, nie można, odrzekł on, weselej kraj zubożyć. Przestraszony król ostrzeżeniem, że go dworscy otrują, osłabił siebie wstrzymywaniem się od pokarmów i wkrótce umarł 1461 roku. Ludwik XI. przyćmił okazane męztwo w bitwach z Anglikami rokoszem przeciw ojcu, obarczył lud podatkami, odzierał duchowieństwo i bogatszych obywateli. Powstanie ich ukrócił, 4,000 liczą dziejopisowie ukaranych śmiercią. Obłudnie pobożny ten król nosił relikwie świętych. Gdy ciężko zaniemógł, przyzwał S. Franciszka z Pauli, aby go uzdrowił; lecz on mu zapowiedział zgon blizki i świętemi sakramentami opatrzył 1483 r., 13-letni Karol VIII. wstąpił na tron, ojciec mu zalecił, aby rządził krajem podług zdania Seneki: *Qui nescit*

dissimulare, nescit regnare. Wkroczył z wojskiem do Włoch, zwiedził Rzym 1404 roku. Zbiegły Andrzéj Paleolog ustąpił mu swoje prawo do cesarstwa wschodniego. Papież Alexander VI. wydał mu Zozyma brata Bajazeta II. sułtana; zamierzył Karol z Neapolu na statkach wypłynąć dla wygnania Turków z Konstantynopola, Włosi wyparli go z granic swoich. Za powrótem do Paryża, król pilnie się trudnił dobrem kraju, wzbronił dwóch posad zajmować duchownym, uposażał kościoły i klasztory. Umarł 27-letni 1498 r. Po bezpotomnym Karolu VIII. Ludwik XII. xiążę Orleański panował, Alexander VI. Papież dał mu rozwód żądany z pobożną Joanną córką Ludwika XI., która wyjednała mu przebaczenie kary śmierci, za rokosz przeciw teściowi. Ona założyła zgromadzenie siostr Zwiastowania w Barze od 5 najwyższych pasterzy zatwierdzone. Umarła 1505 r. Klemens XII. między świętych ją policzył 1738 r. Hugonoci grób jéj zburzyli 1562 r. Ludwik XII. poróżnił się z Juliuszem II. i wzbronił Francuzom wszelkich związków z Rzymem. Zdobył Medyolan i Neapol, wojsko Ferdynanda V. pod przewodnictwem Gonzalwa z Korduby wygnało z Włoch Francuzów 1503 r. Walczył z Henrykiem VIII. królem Anglii, Maxymilianem I. cesarzem i Szwajcarami, porażony zawarł z nimi i z Leonem X. pokój 1514 roku. Umarł 1515. Naród za ulgę w podatkach, wsparcie rolników i wymiar sprawiedliwości, zwał go ojcem ludu, przedawał jednak urzędy krajowe i duchowne. Zięć jego Franciszek I. po nim nastąpił.

W Hiszpanii 2-letni Jan syn Henryka III. królem obwołany, po dójściu lat walczył z kalifem Grenady, 12,000 Maurów trupem legło w bitwie przy tym grodzie 1431 roku, Alwarez Luna wódz jego przekupiony nie opanował Grenady, przypłacił głową za tę zdradę. Umarł ten król 1454 r., 30-letni Henryk IV. skaził tron nierządem i rozrzutnością, rokoszanie odjęli mu berło 1465 r. Izabella siostra jego dziedziczką uznana, zaślubiła Ferdynanda V. Katolickim zwanego, tym sposobem Aragonia i Kasty-

lia, w jedne królestwo się połączyły. Ten król zachęcony od Syxtusa IV. walczył z kalifem Maurów Boabdilem i 30 miast zdobył orężem. Mężny wódz Gonzalw z Korduby pod władztwem króla osoczył Grenadę. Izabella królowa w namiotach wśród bud żołnierskich podczas wyprawy mieszkała, gdy one zgorzały wystawiła na tém zgliszczu miasto przezwane Santa Fé (święta wiara). Po 9 miesięcznem oblężeniu Grenady Maurowie się poddali 2 stycznia 1492 roku, dzierżyli oni to miasto lat 789, ta wojna położyła koniec ośmió-setnemu panowaniu w Hiszpanii Maurów, 3,700 bitw liczą dziejopisowie z niemi stoczonych (711—1492 r.) Część Maurów przeszła do Afryki, 900,000 ich wyszło z Kastylii do Algieru i Maurytanii. Konieczność nagła wymagała ich usunąć z Hiszpanii; ponieważ wówczas Turcy zagrażali Europie i wspieraliby Maurów pokonanych. Ferdynand wygnał 800,000 Żydów za rabunki chrześcijan i pomoc dawaną Maurom. Zagarnął królestwo Neapolitańskie, jego potomkowie w niém panowali do 1714 r., przyłączył Nawarrę, 1512 roku. Nabył liczne kraje drugiéj pół-kuli świata po odkryciu Ameryki przez Krzysztofa Kolumba Genuenczyka, który 8 lat błagał u rozmaitych władców flotty, trzy statki dała mu Izabella osadzone 125 majtkami, 3 sierpnia w piątek 1492 roku puścił się na morze z przystani Palos, po ciągłéj żegludze 12 października odkrył wyspę Guanahani i Kubę, obie zaludnione, 27 wylądował na wyspę Haity przezwaną San-Domingo, 15 marca 1593 roku do Hiszpanii powrócił, mile od króla przyjęty, wkrótce otrzymał 17 okrętów. Podczas drugiéj podróży odkrył wyspy Karaibskie i Jamaikę. W kajdanach powrócił pod strażą Bobadylla. Wstydził się Ferdynand téj niesprawiedliwości, ułagodził Kolumba, i trzecią podróż odbyć mu polecił 1498 r. Powrócił on 1505 r., po odkryciu stałego lądu i 1506 r., umarł w Waladalidzie pogrzebiony w Sewilli. Ameryk Wespucyusz Florenczyk wypłynąwszy z Kadyxu 1497 roku, Brezylią odkrył i z 220 Amerykanami powrócił. Umarł ten żeglarz 1516 r. Odtąd ledwo

nie każdy statek wiozł gorliwych missyonarzy dla nawracania pogan w nowéj części ziemi. Król Ferdynand uczyniwszy swemi dannikami Algier, Tunis i Tripolis, ograniczył prawami zuchwałą szlachtę Hiszpańską kardynał Ximenes uczony zakonnik S. Franciszka, przy pomocy Ferdynanda ścisłą zaprowadził karność duchowną i zakonną w klasztorach. Umarł ten król rządny z wodnéj puchliny 1516 r. Izabella 12 laty piérwiéj życia dokonała. Joanna jéj córka poślubiona Filipowi arcy-xięciu Austryi była matką Karola V. Bogactwa na Maurach zdobyte i z wysp Amerykańskich przywiezione obracał król z królową na budowę nowych kościołów i klasztorów, na uposażenie duchowieństwa, które żywiło wielki poczet ubogich. Arcy-biskup Toledański utrzymywał ich 10,000, Sewilski 6,000, odrodni potomkowie Hiszpanii wydarli duchownym wszystkie ich posiadłości, skarb jednak niemi nie zbogacony, długami się obciążył.

Portugalią 1435 roku rządził Edward syn Jana I., obległ Tanger, Maurowie go odparli 1436 r., umarł 1438 r., 6-letni syn jego Alfons V. zostawał pod czułą opieką matki Eleonory i Piotra stryja, pomścił się on klęsk ojca, zabrał Tanger, oswobodził z kajdan licznych niewolników chrześcijańskich, których Maurowie robotami nękali. Wysłał flotę do Indyj wschodnich. W Gwinei odkrytéj chrystyanizm rozkrzewiał. Umarł 1481 r. żył lat 46. Jan II. zwany wielkim, uskromił spisek, skarcił Maurów. Zalecał sędziom, aby nie trzymali rąk roztwartych na wziątek, a podwoi zamkniętych poddanym jego. Ten król wszystkiemi poddanymi sam rządził, żaden radca nie miał nad nim przewagi. Poważał on religią i duchowieństwo, żył lat 41 umarł 1495 roku bezdzietny. Emanuel I. wielkim mianowany, szczęśliwie panował po Janie II. swoim krewnym. Żeglarze Wasco Gama Kabral, Alwarez przezeń wysłani, odkryli kraje dotąd nieznane. Płody Brezylii wzbogaciły Portugalią. Wygnał ten król Żydów i Maurów, wielu ich się ochrzciło, rozsyłał kapłanów dla nawracania Ameryka-

nów, umarł 1521 roku. Jan III. po swym ojcu nastąpił.

Anglią zarządzał 1413 roku Henryk V., który zabrał większą część Francyi po zwycięzeniu Karola VI. jéj króla pod Azincourtem 1415 roku. Umarł 36-letni 1422 roku, ściśle wypełniał on obowiązki religijne i nie szczędził wydatków na świątynie, 10-miesięczny syn jego Henryk VI. zostawał pod opieką xiążąt Betfort i Glocester. Francya po 15-letniéj walce uwolniła się od przemocy Anglików, do ich porażki pomogła Joanna d'Arc dziewica Orleańska na stosie spalona. Lubo Henryk VI. w Paryżu się koronował, musiał jednak do Anglii uciekać. Podczas wojny domowéj pojmany ten król przez xięcia Jorka i syna jego Edwarda, 7 lat siedział w ciemném więzieniu. Xiążę Warwiek zwany twórcą królów, wydobył go z wieży Londyńskiéj 1470 roku i zdrajcą ojczyzny Edwarda obwołał, który odniósł zwycięztwo nad Warwickiem przy Teksburgu zabitym. Królowa Małgorzata z 4-letniego więzienia do Francyi wygnana podanym okupie 40,000 talarów złotych. Edward IV. na Wniebowstąpienie tron opanował, Edward xiążę Glocester tegoż dnia raz drugi uwięzionego Henryka VI. mieczem w Londyńskiéj wieży przebił. ten dobry i pobożny; lecz słabego umysłu władca 2 miliony f. szt. przeznaczył na dobroczynne w stolicy zakłady. Morderstwo Henryka VI. naniosło Anglii 40-letnią wojnę domową, 80 xiążąt krwi królewskiéj i 1,100,000 Anglików podczas niéj zginęło według rachuby Filipa Comines dziejopisa, ona miała nazwę wojny dwóch róż, między rodziną Jorków i Lankastrów, piérwszéj czérwona, drugiéj biała róża godłem były. Te dwa stronnictwa zrobiły Anglią widownią okrucieństw i rzezi. Rusztowania wzniesione na pobojowiskach przystarczały ofiar katom. Zniewieściały król Edward VI. skazał na śmierć 1478 r., własnego brata xięcia Klarencyi, którego w beczce wina utopił, wycieńczony rozpustą, umarł 1483 r. po 22 latach okrutnego panowania. Syn jego 11-letni Edward V., 2 tylko miesiące berłem władał, zamor-

dowany w Londynskiéj wieży z bratem swoim Ryszardem od xiążęcia Glocester'a, opiekuna i stryja swego. Karol II. Stuart wydobył ich szkielety 1618 r., i w grobach Westminsterskich obok ich ojca złożył. Zabójca synowców swoich królem się ogłosił pod nazwą Ryszarda III., panował 2 lata i 6 miesięcy. Henryk Tudor xiążę Richmont'u ostatni po matce szczep rodziny Lankastrów wsparty posiłkiem Karola VIII. króla Francyi, stoczył bitwę przy Bosfort'cie, Ryszard III. poległ 1485 r. Tudor obwołany na pobojowisku królem pod nazwą Henryka VII., zaślubieniem Elżbiety córki Edwarda IV. z rodziny Jorków połączył dwie rodziny i położył koniec wojnie domowéj. Uśmierzył rokosz Simnela i przechrzty Perkina mianujących się synami Edwarda IV. Ożywił handel, opiekował się naukami i kościołem. Anglicy Salomonem go zwali. Umarł 1509 roku, po 24 latach panowania, młódszy syn jego Henryk VIII. po nim nastąpił i zaślubił owdowiałą Katarzynę ciotkę Karola V. cesarza po śmierci starszego brata Artura, za pozwoleniem Juliusza II. Papieża.

W Czechach i Węgrzech Zygmunt cesarz Niemiecki panował do 1437 roku, okrutny Albert jego następca umarł 1439 r. Obrany Władysław III. syn Jagiełły królem, poległ 1444 roku pod Warną. Władysław IV. otruty 1445 r. od Hussytów. Maciéj Korwin syn wodza Huniada obrany 1458 roku, wygnał Turków z wyższych Węgier, założył księgozbiór w Budzie, umarł nagle 1490 r. Władysław VI. syn Kazimierze IV. Jagiellończyka społem w Czechach i Węgrzech panował. Jerzy Podziebracki radca Władysława V. objął tron Czeski 1458 r.; ale za sprzyjanie Hussytom i prześladowanie katolików Paweł II. Papież go wyklął. Umarł Jerzy 1471 roku, z wodnéj puchliny.

W Polsce po Władysławie II. syn jego Władysław III. 10 lat panował, poległ pod Warną 1444 roku, brat jego Kazimierz IV. Jagiellończyk 47 lat rządził Polską. On piérwszy zaczął mianować biskupów i przedstawiać na kardynałów. Wcielił Prussy

po 13-letniéj wojnie z Krzyżakami 1466 roku. Umarł 1492 roku, zostawił 6 synów, Jan Albert 9 lat berłem kierował, umarł 1501 roku. Po nim brat Alexander wstąpił.

Wielki xiążę Rusi Bazyli III. wnuk Dymitra (1425—1462) nie przyjął Florenskiéj ugody 1438 roku zawartéj, którą bez jego wiedzy ogłoszał w kościołach Izydor z Tessaloniki od Józefa patryarchy Carogrodzkiego 1437 roku metropolitą całéj Rusi potwierdzony po śmierci Focyusza Moskiewskiego i Gierazima Kijowskiego metropolitów. Gorliwą śmiałość swoję przypłacił więzieniem w klasztorze Czudowskim, zkąd uciekł 1443 r. i w Rzymie umarł 1462 r.

Jan III. (1462—1505) poślubił synowicę Konstantyna ostatniego cesarza Grecyi Zofią, córkę Tomasza Paleologa w Rzymie po wzięciu przez Turków Konstantynopola 1453 roku z całą rodziną zamieszkałego, tu wysłane Ruskie poselstwo mile przyjął Syxtus IV. Papież 1472 roku i sam uobecnił zaręczyny, z powracającymi posłami wyprawił do Rossyi Antoniego biskupa dla umowy względem połączenia kościoła. Filip metropolita Moskiewski z duchowieństwem jéj się oparł. 1480 roku Bazyli III. zrzucił jarzmo Tatarów osłabłych bez wielkich ofiar ze strony Rusi.

W 3 państwach Skandynawskich na Północy Eryk XIII. król Szwecyi i Danii po śmierci Małgorzaty. ciotki swojéj zaczął panować w 1413 roku. Naród i duchowieństwo złożyły niedołężnego króla z tronu 1438 roku. Umarł Eryk w Pomeranii 1459 roku. Chrystofor I. obrany po 9 latach rządów życie skończył 1448 roku. Roztropny i czynny władca Chrystyern I. ustanowił order słonia 1481 roku. Jan syn jego sprawował rządy do 1513 r. i zostawił berło Chrystyernowi II. Trzéj ostatni królowie ciągle przytłumiali domowe powstania Namiestnik Chrystyerna I. Karol Kanutson przywłaszczył tron Szwedzki 1465 r.; lecz pokonany i wypędzony został, Stenostur namiestnik władał Szwecyą do 1503 roku. Wyliczeni królowie nie zwracali baczności na powiększenie wzrostu kościoła.

W XV. wieku Hiszpańscy i portugalscy zakonnicy nawrócili mieszkańców wysp Kanaryjskich, Zielonych, Azorskich i Madery. Wielu także pogan ochrzcili w królestwie Kongo i na zachodnich brzegach Afryki. Alexander VI. Papież wysłał 1493 r. 12 zakonników S. Franciszka na wyspę Hajty, czyli San-Domingo.

W XV. stóleciu mnóstwo Cyganów, Maurów i Żydów Chrystyanizm przyjęło z przekonania i w części dla osobistych widoków, następny początek trzech tych narodów dziejopisowie wskazują.

Wyprawa Tamerlana władcy Tatarów 1411 r. do Indyi spowodowała rozproszenie po całym świecie nieznanych dotąd Cyganów najniższéj klassy Indyjskiéj ludności, poparci od Turków tłumnie się ukazali w całéj Europie. Najprzód osiedli w Multanach i Wołoszczyźnie 1417 roku. Zapełnili Szwajcaryą 1422 roku, Włochy 1427 i ku Północy się posunęli. Indyanie ich zowią Zingari czarni, Szwedzi Tatarami, Anglicy Egipcyanami, Francuzi Czechami, Hiszpani Gitonosami, złośliwymi i złodziejami (arami), Polacy Cyganami od wyrazu Indyjskiego Zingari. Hiszpania po wygnaniu Żydów i Maurów temi się zapełniła włóczęgami, mnóstwo ich zamieszkało na równinach Grenady, 50,000 rodzin osiadłych w lasach Algambry wyrabiały powrozy i liczne utrzymywały trzody bydła, koni, osłów, sprzedawały figi. Próżnowanie, kradzież, niechlujstwo, wróżby i oszukiwanie są cechą tego narodu. Odznaczają się jednak miłością rodziny swojéj i wiernością małżeńską. Ród swój wywodzą z dolnego Egiptu i utrzymują, że gdy Bóg dotknął ten kraj nieurodzajem za odmówienie przytułku Jezusowi do Egiptu przybyłemu z Maryą matką i Józefem opiekunem Jego, wówczas Cyganie po całéj ziemi się rozproszyli. Rozmawiają własném narzeczem i téj są religii, jaką wyznaje kraj, w którym się usadowiają. W Hiszpanii i zachodnich państwach przyjęli katolicyzm; kardynał Ximenes ich nawracał i niemi się opiekował.

Maurowie pochodzą od Numidów, Arabów i Fe-

nicyan, przyjąwszy w VII. wieku Mahometanizm zdobyli Hiszpanią, 2,000,000 Maurów, z tych zaś 500,000 z chrześcijan przewróconych w niéj się liczyło. Ferdynand V. po ich zwycięzeniu pozwolił im do Afryki powrócić, pozostałym opowiadał wiarę Ximenes kardynał z wielu biskupami i kapłanami, tak on gorliwie apostołował, iż gdy piérwszego dnia do nich przemówił 4,000 znakomitszych. a 50,000 gminnych Maurów chrzest przyjęło, Żegri ich xiążę najwięcéj ich swym przykładem do chrystyanizmu skłonił. Wielu z pospólstwa pozornymi byli chrześcijanami i swoich błędów się trzymali tajemnie. Filip II. wygnał tego rodzaju obłudników 100,000 z Hiszpanii 1610 r.

Żydzi wybrani od Boga wśród pogan dla przesłania na ziemię z ich rodziny Messyasza obiecanego, liczą między swojemi przodkami Abrahama i mianują się braćmi Izmaelitów, Idumejczyków z plemienia Ezawa, takoż Amonitow i Moabitów z rodu synów Lota powstałych narodów. Ich potomkowie z niewoli Egipskiéj przez Mojżesza wyprowadzeni zagarnęli na siedlisko 12 pokoleń Palestynę, którą z wielkim krwi przelewem postradali 70 roku po narodzeniu Chrystusa za niewiarę w zesłanego Messyasza. Po licznych buntach przeciw cesarzom Rzymskim Wespazianowi, Tytusowi i Trajanowi, rozproszeni byli po całéj ziemi, Adryan mnóstwo Żydów do Hiszpanii przegnał. W XI. wieku Krzyżowcy wielu ich pomordowali za szalbiertwa i związki z Saracenami. Rabini żydowscy miast Jerozolimy i Babiloniu Johda Hanori, Alfezy i Jochanan poczęli układać w V. wieku naukę 2-częściową zwaną Talmudem, 12 sporych tomów obejmującą. Księga Miszna zawiera drugie prawo żydowskie, Giemara; wykład jego przepełniony matactwy i baśniami dla zniweczenia proroctw o przyjściu Messyasza i odosóbnienia Żydów od związków z narodami chrześcijańskiemi, którym wstręt i nienawiść okazują nieprzezwyciężoną. Żydzi usadowieni w ziemi Homerytów i Jemenie wśród chrześcijańskich Arabów mieli 2 królów z narodu swego w VI. wieku. Dymion ich władca wymordował mnóstwo chrześcijan, Elisban

król Etyopii na prożbę Justyna cesarza 524 roku w bitwie własną ręką zabił Dymiona. Zbuntowani Żydzi wybrali na króla Dunauna z rodu swego, który wymordował 280 kapłanów, załogę Etyopską i wszystkie kościoły na synagogi obrócił. Obległ miasto Nadiran. Chrześcijanie uwierzyli przysiędze jego i roztwarli bramy, ten wiarołomca w pień ich wyciął, domy i kościoły w gruzy obrócił. Xięże 90-letni Aretus z żoną Rehomą i 340 przedniejszymi obywatelami najokrutniejszémi mękami staraceni. Szczegóły morderstw sam Dunaun w liście do Mondara władcy Arabii szczęśliwéj opisał. Elisban król Etyopii zniósł 30,000 żydowskiego wojska, zabrał stolicę Tafar, skazał na śmierć Dunauna i popleczników jego, przywrócił chrystyanizm i na kościach męczenników zbudował kościół, Ezimifeusza chrześcijanina na króla wyniósł; sam zaś w klasztorze życie świątobliwie zakończył. 21 października obchodzi kościół pamiątkę cnót jego. Po Ezimifeuszu Abraham rządził Homerytami. Gregencyusz biskup Tafaru przy pomocy pobożnego króla 5,500 żydów nawrócił. Trzy wieki ośmy, dziewiąty i dziesiąty nie zawierają ważnych o Żydach szczegółów, w XI. i XII. doznawali oni prześladowań, zwłaszcza podczas wojen krzyżowych. W XIV i XV. Francuzi i Hiszpanie ich wygnali (2). Ci wywołańcy zapełnili północne kraje i po miastach osiadali bawiąc się handlem po większéj części, rolnicy, których zręcznie oszukują, przystarczają im żywności i dalszych potrzeb do życia. Papieże Innocenty IV. 1247 roku Mikołaj III. Jan XXII. roku 1320, Urban V. 1363 r. bronili Żydów od prześladowania, a w Bullach przypominali chrześcijanom okolniki swoich poprzedników zalecające miłość współbraci obłąkanych i zaślepionych, oni nazwali Żydów oczywistymi świadkami prawdy chrześcijańskiéj.

Kacerze XV. Wieku.

Najsłyszniéjszym XV. stólecia był kacerzem Jan Hus urodzony 1373 roku w miasteczku Hussyniec, kapłan i spowiednik Zofii cesarzowéj, rektor 1400 r. Pragskiéj Akademii założonéj od cesarza Karola IV. Wacław odrodny syn jego, niechętny Niemcom na prożbę Czechów znakomitszych, przez Husa podburzonych, usunął z niéj wszystkich nauczycieli niemieckich, współrodacy ich uczniowie tém obrażeni opuścili z nimi Pragę, w liczbie przewyższającéj 2000 osób i do potwierdzonéj świeżo Bullą Papieża Alexandra V. Lipskiéj akademii się przenieśli. Po tym wypadku Hus począł klecić łataninę błędów z ksiąg Wiklefa i ogłosił, że tylko przeznaczeni do nieba składają kościół, którego Piotr S. nie był głową i namiestnikiem Chrystusa. Wściekle powstawał przeciw zwierzchności duchownéj. Gorlay arcy-biskup Pragi, po naradzie z kanonikami, spalił 200 ksiąg Hussa, zawierających przekład na język czeski dzieł Wiklefa. Hus oczernił arcybiskupa rozrzuconemi paskwilami. Hieronim z Pragi pomagał mu rozkrzewiać pełną jadu naukę i prześladował 3 Karmelitów ją zbijających na kazalnicy. Jan Hus oskarżony został przed Janem XXIII., który po 16-miesięcznym rozbiorze utworów jego, potępił i wyklął ich wydawcę, on się odwołał do wyroku soborneg. Nowy arcy-biskup Konrad Wechta usiłował pogodzić Hussa z duchowieństwem. Nieubłagany wróg prawdy wyjechał do Konstancyi z pismem ochronném Zygmunta cesarza po daném oświadczeniu, że ulegnie karze, jeśli się nie usprawiedliwi z czynionych jemu zarzutów, przekonany, iż błędy rozsiewał, gdy opornie je bronił, zrzucony, z kapłaństwa na soborze i w ręce sędziów cesarskich oddany, którzy na stos go prawnie skazali swoim wyrokiem 1415 roku. Hieronim z Pragi 1416 roku spalony za ponowienie odwołanych błędów (*), 40,000 zwolenników ich obu krwią i rzezią się odznaczyli pod naczelnictwem Mi-

kołaja Trocznowa, Zyską, czyli jedneokim zwanego. Wybudował on miasto Tabor, zrabował Pragę, wymordował kapłanów w mieście i gorliwszych katolików, cały kraj, a w nim 559 kościołów i 155 klasztorów spustoszył, dwakroć pokonał wojsko Zygmunta cesarza. Trzy były oddziały kacerzy Czeskich sobie nieprzyjaźne, lecz jednomyślne w nienawiści katolików: Orebici od góry Oreb tak nazwani, Taboryci, czyli sieroty i Kalixtanie. Po śmierci okrutnika Zyski, dwóch Prokopów przewodniczyło kacerzom. Kalixtanie po 16-letniéj wojnie pogodzili się z kościołem. Eugeniusz IV. pozwolił im kommunikować pod dwiema postaciami 1431 roku, Jan z Raguzy generał dominikańskiego zakonu i trzéj teologowie 8 dni rozprawiali w Bazylei z posłami Hussytów, dla ukończenia sporu. Sobór Bazylijski wysłał 3 biskupów i 10 teologów do Pragi, tu po całorocznych układach nastąpił pokój, Roquesan Kalixtanin został arcy-biskupem Pragskim, po złożonym od Marcina V. Konradzie za sprzyjanie Hussytom, nie długo piastował tę godność, gdy lud do powstaniai skłaniał, Filibert jego następcą ogłoszony, wielu Hussytów nawrócił. Uporczywi Orebici z Taborytami po stracie 14.000 żołnierzy w 2 porażkach i obu Prokopów 1454 roku ucichli. Król Jerzy Podziebracki niemi się opiekował. Po jego śmierci 1471 roku następca Władysław syn Jagiełły ukorzył Hussytów i z nich wylęgłych kacerzy zwanych braćmi Czeskiemi wygnał, którzy osiedli w Niemczech, Polsce i północnéj Ameryce (*).

Małéj wagi powstały dwa kacerstwa w końcu XV. wieku, piérwsze Hermana Ruiswycha Holendra, który przeczył nieśmiertelności duszy i bóstwu Chrystusa, odrzucał Pismo święte i wyznawał przyrodzoną wiarę. Drugie Adama z Pikardyi Francuza, rozsiewał on bydlęcią wiarę Adamitów, jego zwolennicy po lasach i wędołach zwierzęcéj lubieżności się dopuszczali. Zyska wielu ich pomordował, Francuzi szczątki tych bezecników wygubili.

Pisarze Kościelni.

Grzegorz Scholaryusz sekretarz cesarski przezwany Genadyuszem w klasztorze, uobecnił sobór Floreński i podpisał jedność z kościołem, lecz za namową Marka Efezyjskiego biskupa, okazał się jéj nieprzychylnym. Po wzięciu Konstantynopola wybrany patryarchą, sułtan Mahomet II. wręczył mu pastorał w imieniu Trójcy świętéj, po 4 latach złożył swoję dostojność 1458 i w klasztorze Macedońskim umarł 1560 roku. Z dzieł jego pozostały listy o zjednoczeniu kościoła, 3 przemowy na soborze Floreńskim, homilie niedzielne, o pochodzeniu Ducha świętego, o przeistoczeniu sakramentalném, te utwory są zamieszczone w zbiorze ojców świętych i soborów X. Labbe.

Demetryusz Chrysolarus z Tessaloniki biegły w Filozofii, Astronomii i Teologii zostawił rozprawy przeciw soborowi Floreńskiemu. Umarł 1450 r.

Bessarion arcy-biskup Nicejski urodzony 1393 r. przybył z cesarzem Janem Paleologiem na sobór Floreński, po długim namyśle został stronnikiem jedności z kościołem. Eugeniusz IV. uczynił kardynałem wygnanego z Grecyi Bessaryona 1439 roku. Za powrótem z poselstwa do Ludwika XI. króla Francyi, umarł 79-letni 1472 roku w Rawennie, pogrzebiony w Rzymie. Wspierał uczonych, darował liczny swój księgozbiór Wenecyi. Zostawił obronę Platonizmu, zbiór listów i mów o jedności kościoła, Sorbona je wydrukowała.

Izydor arcy-biskup Kijowski za powrótem z Floreńskiego soboru, ogłosił ustawy zawartéj jedności z kościołem swoim owcom, uciekłszy z więzienia do Rzymu, wyniesiony na kardynała, posłował do Konstantynopola, za powrótem do Rzymu 1439 roku umarł, zostały po nim listy i mowy o jedności kościoła (*). Do liczby uczonych pisarzy kościelnych XV. stólecia należą Greccy duchowni Józef Metoneński bi-

skup, Grzegorz Mammas, Grzegorz i Józef w Rzymie zmarli patryarchwie Konstantynopolitańscy przyjaźni Jednocie Floreńskiéj. Przeciw niéj pisali Marek Efezki i Jan brat jego, Szymon metropolita Tessaloniki i t. d.

Jan Giersón Charlier kanclerz i kanonik Paryzki posłował na sobór Konstancyeński i przemowami dowodził wyższości soboru nad Papieża, prześladowany od xiążęcia Henryka Burgundzkiego, skrył się w klasztorze Cystersów Lyońskich. Umarł po 66 latach życia 1429 roku. Dzieła jego w 5 tomach drukowane w Strazburgu 1488 roku. Niezasadnie Francuzi przyznają mu utwór księgi o naśladowaniu Chrystusa, Niemcy zaś opatowi Gessen, Amort i Naudé uczeni badacze przeczą ich wnioskom.

Piotr d'Ailii doctor Sorbony, kanclerz i spowiednik Karola VI. króla Francyi, potém biskup Kambrezyjski usiłował gorliwie skłonić Awenionskich i Rzymskich Papieżów do zapobieżenia rozłączeniu kościoła. Tak zwięźle kazał o Trójcy świętéj przed Piotrem de Luna (Benedyktem XIII, iż on ku jéj czci postanowił uroczystość. Jan XXII. i Marcin V. go poważali, Fleury 1425 rok śmierci jego przeznacza. Zostawił dzieło zasadne o naprawie duchowieństwa, życie Jezusa Chrystusa i zgodność astronomii z teologią wydane w Strazburgu 1490 roku.

Jan xiążę Pic Mirandola urodzony 1463 roku, tak lotną miał pamięć, iż po 3-krotném odczytaniu księgi, całą dosłownie powtarzał. Zwiedzał akademie Francuzkie i Włoskie, w roku 18 życia posiadał doskonale 22 obce języki, w 24 lecie przybył do Rzymu i wystawił 900 zdań *de omni re scibili*, które zamierzył bronić od zarzutów, obrażeni zarozumiałością Mirandoli uczeni Rzymianie, 13 zdań jego błędami nacechowanych wskazali Innocentemu VIII. Papieżowi, który je potępił. Ten wyrok do pobożności skłonił Mirandolę, spalił swoje romansowe powieści. Umarł bogobojnie 30-letni 1494 roku, po rozdaniu dóbr swoich na dobroczynne zakłady i żebraków. Zostawił 16 sporych tomów dzieł swoich; celniejsze są: ustawy

pobożnego życia, rozprawy o godności człowieka, królestwie niebieskiém i próżności świata, wykład modlitwy Pańskiéj. Jan Franciszek Mirandola naśladował stryja swego w pracy, ułożył rozprawy przeciw zgadywaniu przyszłości, o nieśmiertelności duszy, o życiu i obronie kapłana Sawonarolego. Siestrzan Galety go zamordował 1511 roku.

Paweł od świętéj Maryi Hiszpan nawrócony czytaniem dzieł S. Tomasza z niedowiarstwa żydowskiego, ochrzcił trzech synów swoich, został on biskupem Burgoskim, po nim syn jego Alfons nastąpił, drugi syn Gonzalw Placentyńskim był biskupem, trzeci Alwar przy pomocy ojca i braci ułożył dzieje królów Kastylii, pomagał im rozprawiać z Żydami o wierze, których wielu się nawróciło 1415 roku.

Arundel arcy-biskup Kantuaryjski zbijał rozprawami błędy i pisma kacerskie Wiklefa i Lolardów. Wygnanego z kraju od króla Ryszarda II. mile przyjął Bonifacy IX., Henryk II. go odwołał. Ten pasterz wzbronił świeckim osobom czytać Pismo S. Sam je wykładał i kapłanom zalecił wyjaśniać, zawiłe ustępy jego, zostawił ułożone prawidła wykładania Biblii.

S. Wincenty Ferreryusz Hiszpan urodzony 1357 r., w Walencyi, był synem Wilhelma i Konstancyi 1374 roku, wstąpił 18-letni do zakonu S. Dominika; słynął kazaniami i cudami. Opowiadał słowo Boże w Szkocyi, Anglii, Francyi i Sabaudyi; 20,000 Żydów w Hiszpanii nawrócił. Umarł 1419 r. 63-letni; zostawił rozprawy teologiczne o życiu duchownem i wierze katolickiéj, o końcu świata i dwóch antychrystach, tudzież kazania drukowane w Walencyi, Papież, Kalixt III. go kanonizował 1455 roku.

Jan Dominici Florenczyk Dominikan arcy-biskup Raguzy i kardynał, słynął z nauki i pobożności. Sobór Konstancyeński wysłał go do Polski, Czech i Węgier dla nawracania Hussytów. Z dzieł jego pozostały rozprawy teologiczne i kazania. Umarł 1454 r. Grzegorz XVI. między błogosławionymi go policzył.

S. Antonin arcy-biskup Florencyi Dominikan, świetniał miłosierdziem nad ubogimi, on mawiał, że do-

chody kościelne są dziedzictwem żebraków. Umarł 70-letni 1459 roku, zostawił kościelne dzieje od stworzenia świata do 1458 roku, nauki dla spowiedników, krótki zbiór teologii. prócz licznych kazań.

Platina Bartłomiéj urodzony w Kremonie 1421 r., wsparty od kardynała Bessaryona, ułożył dzieje Papieżów od Piotra S. do Syxtusa IV., pochwałę Bessaryona i Gonzagów.

Mikołaj Clemengis doktor Sorboński zmarły 1440 r. w 60 latach życia, wydał rozprawę o skażeniu i sposobach naprawy duchowieństwa.

Tomasz do Walden Anglik Karmelita ułożył 1473 roku odpowiedzi na zarzuty Wiklefa i Hussa kacerzy.

Jan Torrecremata Dominikan i kardynał stryj Tomasza Inkwizytora w Hiszpanii ułożył rozprawy o kościele i powadze Papieża, odznaczył się na soborze Bazylejskim walką z kacerzami.

Mikołaj Kuza Dominikan i kardynal urodzony 1448 roku biegły w starożytnych językach, napisał zarzuty przeciw Alkoranowi, wykładał zasadę obrótu ziemi około słońca.

Sevanarole Hieronim, Dominikan, urodzony we Florencyi, ognisty i surowych obyczajów, obstawał za Francuzami przeciw Medyceuszów, Alexander VI. wzbronił mu kazań; ale on na przekorę, silnie powstawał przeciw duchowieństwu i Stolicy Stej, skazany na stos i spalony 1498 r. Z dzieł jego pozostały kazania, wykład psalmów i tryumf krzyża. Kardynał Barberini przeznaczył te stamentem Rzymskiéj Propagandzie 560 latarów złotych, aby ponawiała wydanie tego dzieła, X. Alix przełożył je na Francuzki język i X. Lacordaire zadedykował.

Machiaweł Mikołaj (1469-1527). Florenczyk mąż uczony, burzliwego charakteru z Sonderinim uklecił spisek przeciw Medyceuszom i na torturach go nie wyjawił. Ułożył pochwałę Brutusa mordercy Juliusza Cesarza, w dziele del Principe najbezecniejszem, które przed śmiercią uklecił, nastręcza sposoby otrucia i morderstwa. Fryderyk 11 król Pruski zbijał ten utwór w Anti-machiawelu.

Alfons Tostat biskup Awilski zmarły 1454 r., ułożył wykład Pisma S., przetłómaczył dzieje Euzebiusza na łaciński język. Wszystkie jego dzieła obejmują 13 tomów in folio, drukowane w Wenecyi.

S. Bernardyn z Sienny zakonnik S. Franciszka, obszedł miasta Włoskie, wielu Gwelfów i Gibelinów pogodził. Obrany generałem zakonu, w 300 klasztorach, surową karność zaprowadził. W Bononii kazaniami wytępił szulerów i karty popalił, ich wyrobnikowi zalecił wybijać obrazki Imienia Jezus, którego uroczystość Klemens VIII. na prożbę S. Bernardyna obchodzić rozkazał. Zostawił on dowodne kazania o grach i lichwie. Umarł 1444 r., w 6 lat po śmierci kanonizował go Mikołaj V. roku 1450.

Jan Kapistran uczeń S. Bernardyna dał się poznać podczas soboru Floreńskiego z głębokiéj nauki. Przyczynił się do odebrania Turkom Belgradu 1456 r. Nawrócił mnóstwo Hussytów w Czechach. Bronił S. Bernardyna od potwarców kacerskich. Ułożył rozprawy o władzy Papieżów, o soborach, klątwach, lichwie i t. d. Umarł 1456 r., Alexander VII. go kanonizował 1690 roku.

Franciszek Ximenes urodzony w Kastylii 1437 r., z plebana i sekretarza Gonzaleza Toledańskiego arcybiskupa został S. Franciszka zakonnikiem. Izabella królowa mianowała go spowiednikiem swoim i Toledańskim arcy-biskupem 1495 r. Wygnał on z miasta lichwiarzy i nierządnic. Nawrócił mnóstwo Żydów i Maurów. Juliusz II. wyniósł go na kardynała za gorliwość. Ferdynand V. poruczył mu rządy Kastylii. Założył Alkalską Akademią. Wydał Biblią 6-tomową we 4 językach zwaną polyglota. Poprawił mszał i brewiarz obrzędu Mozarabskiego. Umarł 80-letni 1517 roku.

Tomasz Hemercker w mieście Kempis Kolońskiéj Dyecezyi urodzony 1380 roku, 19-letni został Augustyaninem, pilnie się trudnił przepisywaniem starożytnych rękopisów religijnéj treści. Sammalius Jezuita zebrał rozrzucone jego dzieła w 3 tomach in folio 1600 roku, najcelniejszém się uważa o naśladowaniu

Jezusa Chrystusa na rozmaite języki tłómaczone. Francuzi 1,000 jego wydań liczą, umarł 92-letni Tomasz roku 1471 (6).

S. Justynian Wawrzyniec wyniesiony od Eugeniusza IV. na pierwszego patryarchę Wenecyi 1451 r., umarł 4455 r. Ułożył dwa dzieła: stopnie doskonałości chrześcijańskiéj i bukiet kwiatów duchownych.

Sobory.

Dwa powszechne sobory w XV. wieku się odbyły. Konstancyeński, czyli XVI. powszechny (1414—1418). Jan XXII. go zwołał dla usunienia narzutów Benedykta XIII. i Grzegorz XII. złożonych na soborze Pizańskim 1409 roku. Ojcowie Konstancyeńscy 32 posiedzenia odprawili, dla wyjednania dobrowolnego zrzeczenia się trzech Papieżów. Po bezskutecznych usiłowaniach złożyli Jana XXIII. Benedykta XIII. Grzegorza XII. i obrali Marcina V., który na 43 posiedzeniu potępił świętokupstwa, życie światowe osób duchownych, utrzymywanie 2 beneficiów i t. d. Wyklął 45 zdań kacerskich Wiklefa i 30 Hussa, zamknął na 45 posiedzeniu powszechny w Konstancyi sobór (7).

Tenże Papież dla sprostowania upadłéj karności, zwołał sobór do Bazylei 1431 roku. Jego następca Eugeniusz IV. potwierdził zwołanie tego soboru; lecz gdy zebrani posłowie uradzili wziąść przewagę nad Papieżem i wybrali narzuta Felixa V., Eugeniusz IV. przeniósł sobór do Ferrary (8) 1438 roku, a Bazylejskiego zborzyszcza czynności unieważnił. Jan Paleolog cesarz wschodni przybył do Ferrary z 700 osobami duchownemi i świeckiemi dla zjednoczenia się z kościołem Rzymsko-Katolickim, 15 posiedzeń się odbyło w przedmiotach wiary spornych 1439 r.; lecz dla wszczętéj morowéj zarazy soborni do Florencyi się przenieśli (9) i 10 posiedzeń tu odprawili. Wyrok połączenia Greków z Rzymianami odczytany i podpisany został 6 lipca od wszystkich ojców sobornych, oprócz biskupów Marka Efezyjskiego i Sofro-

niusza Anchialskiego Za ich powrótem duchowieństwo i lud gminny nie przyjęły ugody Floreńskiéj. Po wyjezdzie Greków ostatnie posiedzenia soboru Floreńskiego w Rzymie się ukończyły. Na nich kacerzami obwołani rokoszanie Bazylejscy. Ormianie i Jakóbici wyznawcy Eutychianizmu połączyli się z kościołem katolickim. Amadeusz xiążę Sabaudyi narzut pod imieniem Felixa V. z poplecznikami swymi wyklęty, sobór Bazylejski 12 lat istniał, uważa się powszechnym do 20 posiedzenia, 25 zaś odbytych posiedzeń w przedmiotach wiary, kościół święty odrzuca; bo im nie przewodniczył Papież. Innych soborów od biskupów zwołanych 37 się liczy w XV. wieku.

Nowe Zakony.

S. Franciszek urodzony 1416 roku, w Pauli mieście Kalabryjskiém, szczególną miał chęć na pustyni mieszkać. Rozgłos jego świątobliwości zgromadził do niego uczniów. Zbudował klasztor dla nich, ułożył prawidła życia swoim naśladowcom, przezwał swoich zakonników najmniejszymi, ciągły post, litość i pokora były ich szczególną cechą. Alexander VI. i Juliusz II., potwierdzili ten nowy zakon. Umarł święty ustanodawca 1507 r., Leon X. go kanonizował 1512 roku.

Joanna córka Ludwika XI. urodzona 1464 roku, zaślubiona była Ludwikowi XII. 1476 r., który z nią się rozwiódł 1498 r. Ta królowa osiadła w Bourges i założyła zgromadzenie panien pod nazwą Zwiastowania, 10 głównych cnót Maryi składały ustawę życia dla zakonnic, które nosiły, zasłonę czarną, płaszcz biały, szkaplerz czerwony, suknią szarą, pas skurzany. Alexander VI. r. 1501. Leon X. 1517 r., potwierdzili to nowe zgromadzenie. Umarła Joanna 1504 r. Benedykt XIV, ją kanonizował 1743 r. Pod tąż nazwą kardynał Torrecremata ustanowił w Rzymie przytułek dla ubogich panien, które po dójściu lat, albo się zaślubiały, lub wstępowały do zakonów z danym posagiem. Ten zakład dotąd istnieje w Rzymie.

Prócz tych dwóch zakonów pojawiły się zgro-

madzenia naprawcze, dla przywrócenia upadłéj karności i wznowienia pierwiastkowych ustaw nadwątlonych w zakonach, od stolicy świętéj potwierdzone. Marcin Warin Hiszpan 1425 r. ustanowił zgromadzenie Cysterskie S. Bernarda ścisłéj ustawy. Podobne jemu wznawiające zaniechane ustawy powstały zgromadzenia Włoskie S. Justyny 1408 roku, Bernsfeldskie w Niemczech dla zakonu S. Benedykta. S. Bernardyn w 300 klasztorach Włoskich naprawił osłabioną ustawę S. Franciszka z Assyża.

Nowych zakonów rycerskich w XV. wieku byli ustanowicielami: Filip xiążę Burgundyi i Brabancyi złotego runa kawalerów; Ludwik XI. król Francyi S. Michała; Amadeusz VIII. xiążę Sabaudyi (Felix V. narzut) rycerzy S. Maurycyusza.

Zwyczaje, Ustawy Kościelne i Karność.

Zwyczaje obrzędowe i religijne zaprowadzone w przeszłych wiekach nie uległy zmianie w XV. stóleciu. Nową uroczystość Trójcy świętéj ustanowił narzut Benedykt XIII., Jan XXIII. ją potwierdził. Innocenty VI. na usilną prośbę Karola IV. cesarza święto Włóczni i Gwoździ Chrystusa Niemcom obchodzić pozwolił. Piotr król Cypru wyjednał u Grzegorza XI. Bulle święcić pamiątkę Ofiarowania Maryi Panny. Urban VI. rozciągnął uroczystość Nawiedzenia Maryi na cały kościół, S. Bernardyn przyczynił się do rozpowszechnienia święta Imienia Jezusa. Kalixt III. na wieczną pamiątkę porażki pod Belgradem Turków ustanowił święto Przemienienia Pańskiego 6 sierpnia. Jubileusz 100-letni skrócili Papieże Klemens VI do lat 50, Urban VI. do 33, Paweł II. do 25. Kościół święty postanowił w XV. wieku karne ustawy na niezachowujących posty, znieważycieli kapłanów i łupieżców dóbr kościelnych. Powściągnął karami kanonicznemi świętokupstwa, lichwy, wpływ osób światowych na wybory duchownych zwierzchników i na prześladowanie duchowieństwa. Karność nadwątloną w chrześcijanach i kapłanach, bardzo się

starał sobór Bazylejski wydanemi uchwałami sprostować; lecz bezskuteczne były jego usiłowania; bo sam jéj ubliżył, wyższym się stawiąc od swego zwierzchnika, najwyższego pasterza kościoła i namiestnika Jezusa Chrystusa.

WIEK XVI.

Najwyżsi Pasterze Katolickiego Kościoła.

Pius III. Franciszek Pieolomini synowiec Piusa II. kardynał wybrany Papieżem 22 września 1503 roku, umarł 18 października po 27 dniach rządów kościołem. Wenecyanie odzyskali twierdze swoje przez Alexandra VI. im zabrane.

Juliusz II. (Rovera) mąż uczony, rycerskiego ducha, wyniesiony na Papieża 19 listopada 1503 roku, odzyskał Ankonę i Urbino od xięcia Borgiasza, Romanią od Wenecyan. Założył 18 kwietnia 1506 roku kościoł S. Piotra podług kosztorysu Bramanta, ukorzył zuchwałą Wenecyą, 1508 r., zdobył Mirandolę i przez wyłom wjechał do miasta. Zwołał V. sobór Lateraneński 1512 roku, wyklął Ludwika XII. króla Francyi za rabunek państwa kościelnego. Umarł 72-letni 1513 roku, 9 lat, 3 m. i dni 20 przewodniczył kościołowi.

Leon X. (Medyceusz), uczony pasterz i wielki opiekun uczonych, został namiestnikiem Chrystusa w 38 r. życia, 1513 r., marca 11, zawarł najpiérwszy konkordat z królem Francyi Franciszkiem I. r. 1517, wymógł u niego swobodny wybór opatów i biskupów, mianował 30 nowych kardynałów, potępił błędy Lutra względem odpustów i przeistoczeń zasad wiary. Zachęcał królów do wojny z Turkami. Umarł

1521 roku, siedział na stolicy świętéj 8 lat, 8 m. i dni 20 (1).

Adryan VI. (Boyens z Utrechtu) nauczyciel Karola V. cesarza obrany najwyższym pasterzem 8 stycznia 1522 roku, umniejszył swoich dworzan, oddalił z Rzymu krewnych, sprzyjał uczonym, pozwolił kardynałowi Xymensowi rządzić Hiszpanią po śmierci Ferdynanda V. Umarł 24 września 1523 r. Rządził kościołem 1 rok 8 m. i dni 5.

Klemens VII. (Medyceusz) 19 listopada 1523 roku poświęcony na Papieża, pomnożył księgozbiór, Watykański, potwierdził nowe zakony Teatynów, Somasków, czyli szpitalnych, Kapucynów, Reformatów i Barnabitów. Zawarł związek z Francyą, Anglią i Wenecyą dla przeszkodzenia, aby Karol V. nie wcielił do Niemiec Xięstwa Medyolańskiego. Zbieg z Francyi Karol Burbon zostawszy wodzem 13,000 wojska cesarskiego, przyłączył 15,000 włoczęgów i próżniaków, zdobył Rzym; lecz sam poległ 1527 roku, żołnierze jego powiększéj części protestanci przez 2 miesiące na wzór Gotów Rzym rabowali, kapłanów i gorliwszych katolików zabijali, znieważyli kościoły i groby nawet, przebrani w kardynalskie szaty przedrzeźniali wybór Papieża, złożyli Klemensa VII., a Lutra wybrali. Papież po 6-miesięcznym pobycie w zamku S. Anioła, umknął do miasta Orwiety i zrobił rozejm po wypłacie 360,000 cz. zł. Karol V. obłudnie ubolewał przed posłem Papiezkim nad tą klęską Rzymu i przyznawał ją mściwéj rodzinie Kolumnów, która wyprawiła dla rabunku Papiezkich pałaców 8,000 sług i zbiegów. Rozwięzłe postępowanie żołdactwa cesarskiego spowodowało morowe powietrze w Rzymie, ledwie kilkaset żołnierzy Niemieckich do swego kraju powróciło 1530 roku. Klemens VII. uwieńczył Karola V. na cesarza w Bononii i ztąd wysłał żądanych od króla Abissynii Dawida missyonarzy. Po naradzie z kardynałami wzbronił rozwodu Henrykowi VIII. królowi Angielskiemu z Katarzyną ciotką cesarza Karola V., ztąd się wszczął rozbrat Anglii z kościołem Rzymsko-katolickim. Po wyklęciu jego

sprawcy 14 marca 1534 r., umarł ten Papież 26 września tegoż roku, liczył rządów swoich kościołem 10 lat, 10 m. i 6 dni, żył 56 lat.

Paweł III. (Alexander Farnezy) jednomyślnie obrany Papieżem 13 października, 1534 roku, zalecił czytać bullę *in Coena Dómini*, 1538 roku ponowił klątwę na Henryka VIII. Wzrost kacerstw spowodował go do zwołania 1545 r. XVIII. powszechnego w Trydencie soboru, zawiesił go jednak dla wszczętéj morowéj choroby. Odrzucił 1549 roku ugodliwe z protestantami pismo Karola V. zwane *Interim*, podobne Ektezie Herakliusza cesarza Wschodu. Ustanowił sąd badawczy (Inquisitio) w Rzymie i Neapolu. Umarł z doznanych zgryzot od krewnych Oktawiana i Ludwika Farnezych, którzy jak zwykle duchownym nazbyt przychylnym ku rodzinie swojéj, niewdzięcznością jemu się wypłacili za dobrodziejstwa i przed zgonem powtarzał słowa Psalmisty *Si mei dominati non fuerint* i t. d. Umarł 10 listopada 1549 roku, 15 lat i dni 27 siedział na stolicy Rzymskiéj.

Julius III. (Jan del Monte) kardynał wyniesiony na Papieża po 3 miesiącach przerwy, 1550 roku ogłosił Jubileusz 50-letni.. przedłużał posiedzenia soboru w Trydencie 1551 r. Naznaczył kardynałów i biegłych teologów, dla ułożenia prawideł naprawy obyczajów duchowieństwa. Wysłał kardynała Polusa do Anglii dla pomocy królowéj Maryi w przywróceniu katolicizmu. Umarł 23 marca 1555 roku, piastował najwyższe pasterstwo 5 lat, 1 m. i dni 14.

Marcelli II. (*Corvin*) obrany namiestnikiem Chrystusa 9 kwietnia 1555 roku, wzbronił wstępu synowcom swoim i pilnie się zajmował sprawami kościoła. Umarł 30 kwietnia tknięty apoplexyą, po 20 dniach zarządu kościołem.

Paweł IV. (Caraffa) 80-letni starzec wyniesiony na Papieża 23 maja 1555 roku, okazał młodzieńczy zapał w naprawie obyczajów duchowieństwa. Przeznaczył kardynałów dla przezierania i wpisu ksiąg bezbożnych w regestr zwany *Index librorum prohi-*

bitorum, który się ogłaszał z kazalnic, wygnał z Rzymu krewnych swoich. Przeznaczył dzień 18 stycznia na obchód uroczystości Katedry S. Piotra w Rzymie. Umarł 18 sierpnia 1559 roku, 4 lata, 3 m. i dni 5 siedział na stolicy Rzymskiéj. Rzymianie posąg mu wystawili.

Pius IV. (Jan Anioł Medyceusz) kardynał został najwyższym pasterzem 26 grudnia 1559 roku, zamknął posiedzenia soboru Trydeńskiego 3 grudnia 1563 r. Ułożył przysięgę zwaną wyznaniem wiary, obwarował Ankonę i Civitta Vecchia od napadu Turków. Powiększył i zaopatrzył dochodami seminarye; ozdobył kościoły Rzymskie, założył drukarnią dla wydawania ksiąg w językach wschodnich. Wykorzenił świętokupstwa za poradą S. Karola Boromeusza siestrzana swego, ustanowił rycerzy złotéj ostrogi. Umarł 9 grudnia 1565 roku, kierował stolicą apostolską 6 lat i dni 17.

S. Pius V. (Ghisleri) Dominikan kardynał 17 stycznia, 1566 roku ogłoszony Papieżem. Posiadał przymioty arcy-kapłana i władcy. Zachęcał królów i biskupów do ścisłego wykonania ustaw soboru Trydeńskego, wzbronił Hiszpanom walk byków, ograniczył wydatki swego i kardynałów dworu, nie bronił ich prawnie ścigać za długi. Żydom za lichwy pozwolił tylko się usadowiać w Rzymie i Ankonie. Ogłosił klątwę na Elżbietę królowę Angielską za prześladowanie katolików, zniósł zakon rozwolniony Humiliatów. Połączył swoje statki z flottą Wenecką i Hiszpańską, które świetne odniosły zwycięztwo nad Turkami pod Lepantem, 30,000 ich zginęło, 6,000 jeńców wzięto i 15,000 chrześcijan oswobodzono z kajdan. Dla uwiecznienia pamiątki tego zwycięztwa Pius V. ustanowił swięto Rożańcowe. Poprawił mszały i brewiarze. Umarł 5 maja 1572 r., Klemens XI. w poczet świętych go zaliczył 1712 roku (*),

Grzegorz XIII. Hugo Buoncampagno objął stolicę Rzymską 13 maja, 1572 roku, 15,000 talarów między pospólstwo rozrzucanych i 20,000 konklawistom udzielanych obrócił na jałmużnę żebrakom. Przyczy-

nił się do nawrócenia z Kalwinizmu Henryka IV. króla Francyi. Wprowadził poprawny kalendarz 1573 roku. Uroczystość Najświętszéj Maryi Panny zwycięzkiéj różańcową nazwał. Potwierdził nowy zakon Oratoryanów S. Filipa Neryusza i przeistoczoną od S. Teressy ustawę karmelitańską 1580 roku. 1579 roku przywrócił zakon S. Bazylego na Wschodzie. Założył seminarye dla rozszerzenia wiary w Rzymie, Wiedniu, Pradze, Wilnie, Siedmiogrodzie, Japonii i hojnie je w tych miastach uposażył. Dał posłuchanie posłom Japońskim ochrzczonym, 2 marca 1585 roku i z rozrzewnieniem zawołał: „Teraz wypuść Panie sługę Twego! Umarł 10 kwietnia, żył 83 lata przewodniczył kościołowi lat 12, m. 10 i dni 12.

Syxtus V. (Felix Perreti) generał zakonu S. Franciszka, 24 kwietnia 1585 r. rządzić począł stolicą świętą. Był miłośnikiem nauk, porządku i dobrych obyczajów. Uchwalił surowe kary na rozbojników i cudzołożców. Hrabia Pepoli za przechowanie w swojem mieszkaniu zbójcow ścięty został bez względu na prozby za nim się wstawiających kardynałów. Pomógł Filipowi II. do uzbrojenia wielkiéj flotty przeciw Anglikom, którą burza skołotała. Kazał wznieść 1586 r., przed kościołem S. Piotra obelisk przez cesarza Kaligulę z Egiptu sprowadzony. Pomnożył do 70 osób liczbę kardynałów, czuwał nad niemi i karcił dostrzeżone w nich marnotrawstwo, zwiększył księgozbiór Watykański, kaplicę zwaną Syxtyńską wielkim nakładem wystawił. Zabronił uczyć astrologii. Pomimo hojnych wydatków zostawił znaczny zasob w skarbie bez obciążenia ludu podatkami. Umarł 27 sierpnia 1590 roku, 5 lat, 4 m. i 3 dni był najwyższym pasterzem.

Urban VII. (Jan Castagna) uwieńczony 15, umarł 27 września.

Grzegorz XIV. (Sfondrat) 5 grudnia 1590 roku objął stolicę Rzymską, żywił gmin ubogi podczas głodu. On zalecił nosić kardynałom czerwone kapelusze. Umarł 15 października 1591 roku, 10 m. i dni 10 był Papieżem.

72-letni Innocenty IX. (Fachinetti), obwołany Papieżem, po 2 miesięcach rządów umarł 30 grudnia.

Klemens VIII. (Aldobrandini) został Papieżem 30 stycznia 1592 r. Zwiedził pieszo wszystkie klasztory i kościoły w Rzymie. Wyklął pojedynki, ustanowił 40-godzinne nabożeństwo, potwierdził 1593 roku zakon nauki chrześcijańskiéj. Przyjął na łono kościoła Henryka IV. Burbona króla Francyi i patryarchę Jakóbitów. 1595 roku Hipacy Pociéj i Terlecki biskupi zaprzysięgli przed Klemensem VII. w Rzymie jedność z kościołem w imieniu znacznéj części Rusi pod rządem Zygmunta III. króla Polski zostającéj, Rahoza metropolita Kijowski przywiódł do skutku tę jedność na Brzeskim soborze. Rozpoczął wielki Jubileusz 1600 r. przybyli nań liczni Turcy i kacerze się nawrócili. Ten Papież 50 nowych kardynałów mianował, do ich liczby należeli, Baroniusz, Tolet, du Peron, Belarmin, kazał uczcić wieńcem Tassa Torkwata poetę. Umarł 5 marca 1605 r. 69-letni. Rządził stolicą świętą lat 13, m. 1 i 3 dni.

Stan Chrześcijaństwa na Wschodzie i w Krajach Zachodnich.

Zdobytém przed 47 laty (1453 roku) cesarstwem wschodniém rządzili sułtani Tureccy z wielkim uciskiem chrześcijan przesladowanych. Na początku XVI. stólecia panował Selim sułtan otruwszy Bajazeta II. ojca, 2 braci i 8 synowców swoich, zagarnął Egipt, w nim ustało panowanie Mameluków 260 lat przetrwałe. Umarł Selim 1520 r., Soliman II. uśmierzywszy rokosz Egiptu i Syryi, wziął zdradą Belgrad 1521 roku. Obległ z 200,000 żołnierzy i zdobił wyspę Rodus 212 lat posiadaną od rycerzy Jerozolimskich, mistrz Filip Willers mężnie ją bronił. Zyd lekarz i kanclerz Amaral podkupieni od Turków zdradzili tego bohatéra, szczątki rycerzy osiadły w Witerbie. Karol V. darował im wyspę Maltę 1530 roku. Soliman odniósł pod Mungaczem sławne

zwycięztwo nad Węgrami i 15,000 jeńców ściąć kazał. Opasał Wiedeń 1529 r.; lecz po stracie 40,000 żołnierzy, zaniechał oblężenia jéj stolicy, doznał wielkiéj porażki przy Malcie, umarł ten nieznużony najezdnik dzierżaw chrześcijańskich 1566 roku, żył lat 76, a 46 panował. Selim II. zabrał Cypr Wenetom 1570 r., Bragadyna wodza silny jemu opor czyniącego pojmał, ręce i nogi uciąć i skurę zedrzeć rozkazał. Chrześcijanie pod Lepantem 1571 roku, pomścili się klęsk swoich nad Turkami, całą flottę znieśli, 40,000, ich legło, a 6,000 jeńców wzięli. Umarł rozwięzły Selim II. roku 1574. Amurat II. zagarnął Raab miasto Węgierskie. Rudolf I. cesarz rozproszył jego wojsko. Umarł ten sułtan z pijaństwa 1595 r. Mahomet III. kazał udusić 19 braci, a 9 sułtanek ciężarnych utopić. Wtargnął z 200,000 wojska do Węgier, wziął Agrę swymordował w tym grodzie chrześcijan. Sprzymierzeni Niemcy uwolnili od najścia Turków Węgry, Mołdawią, Wałachią i Siedmiogród. Umarł Mahomet III. roku 1603.

W Niemczech po śmierci Maxymiliana I. wnuk jego Karol V. syn Filipa arcy-xięcia Austryi i Joanny Kastylijskiéj urodzony 1500, obrany cesarzem 1519 roku. Franciszek I. król Francyi zabiegami i pieniędzmi dobijał się cesarstwa, to współzawodnictwo rozniecilo wojnę Włoską 1521 roku. Franciszek zwyciężony pod Tyczynem 1524 roku i w Madrycie jako jeniec osadzony, zawarł ugodę; lecz jéj nie dotrzymał, wezwał nawet do związku przeciw Karolowi Klemensa VII. Papieża, Szwajcarów, Wenecyanów, Anglią i Florencyą. Karol Burbon opuściwszy Franciszka, przyjęty od Karola i wysłany z wojskiem do Włoch, Rzym opanował. Po zabiciu jego podczas oblężenia stolicy chrześcijaństwa protestant xiążę Oranii wódz zastępczy spustoszył miasto, znieważył świątynie stawiąc w nich konie, zapełnił krwią i trupami kościół S. Piotra, 9 miesięcy od 6 maja 1527 roku gościli w Rzymie nieprzyjaciele. Klemen VII. sowicie się im opłacił 360,000 cz. zł. Soliman sułtan zganił ten postępek cesarza z Papieżem, Karol V. zakazał dalszych

rabunków i zalecił udatne modły za ocalenie Klemensa VII. Po umowie Kambrezyjskiéj króla Francyi z Hiszpanami Karol V. wysłał 50,000 żołnierzy na brzegi Afrykańskie zwyciężył słynnego Barbarusa wodza Turków i w Tunisie odebrał 21,000 chrześcijańskich niewolników. Kłopociły go silnie rozterki religijne wszczęte przez Marcina Lutra, który 1517 roku rozpoczął urojone przeistoczenie bez posłanictwa od Boga zwane reformą wiary, Karol wzbronił mu ją rozszerzać; lecz on do 1532 roku podczas wojen cesarza w władcami ościennymi przy pomocy Jerzego Elektora Saxonii zachęcił kilkanastu xiążąt i rządców miast wolnych do przyjęcia swojéj nauki. Karol V. postanowił orężem zmusić nowotnych kacerzy do powrótu na łono katolickiego kościoła, ale gdy 300,000 Turków najechało Węgry, cesarz zawiesił rozprawę z Protestantami i przy ich pomocy wyparł nieprzyjaciół. Odtąd znowu przez lat 15 do 1547 roku Luter szerzył reformę. Sobór Trydeński zwołany 1545 r. roztrząsł i potępił błędy jego, Karol V. postanowił zniweczyć Smakaldski protestantów związek. Jan Feryderyk Elektor Saski i Filip landgraf Heski zebrawszy 80,000 żołnierzy pieszych, 10,000 jazdy i 130 dział stoczyli niepomyślną bitwę pod Milbergiem porażeni i wzięci w niewolę 1547 roku, zostali od cesarza, który zwołał sejm w Ausburgu i wydał słynną uchwałę *Interim*, aż nim sobór zawyrokuje względem nowotnéj wiary, xiążę Maurycy wyniesiony od Karola V. na Elektora Saskiego tajemnie się połączył z królem Duńskim i xiążęty Niemieckiemi, wspierany zasiłkiem pieniężnym od Henryka II. króla Francyi, który idąc torem ojca swego Franciska I., dla poniżenia Karola V. szkodził katolikom pomagając protestantom i nawet Turkom, oskoczony cesarz niespodzianie od wojsk sprzymierzonych, ledwo z trzema jezdcami uciekł do Insprucka przed pogonią Maurycego. Stanęła umowa tymczasowa w Lintz'u i wkrótce zawarty był pokój Pasawski pozwalający wolność sumienia Protestantom. Drugi sejm Ausburgski zwołany 1555 roku potwierdził warunki pokoju. Karol V. skołatny wiekiem i przeci-

wnościami oddał tron Hiszpański Filipowi II. synowi swomu, bratu zaś Ferdynandowi ustąpił koronę cesarską 1556 roku, sam zaś się udał do klasztoru S. Justa w Estremadurze i w nim umarł 1558 r. Chąc widzieć za życia jak go pogrzebią po śmierci, zalecił odprawić żałobne nabożeństwo w kościele kirem powleczonym, sam je uobecnił leżąc w trumnię i ledwie potém dwie doby przeżył. Ferdynand ceszrz brat Karola V. skłaniał xiążąt do przyjęcia wyroków Trydeńskiego soboru, opiekował się kościołem i naukami. Elektorowie jednomyślnie obrali Maxymiliana II. po ojcu jego cesarzem, umarł Ferdynand 1564 roku. Maxymilian II. szczerze chciał pojednać Protestanskich xiążąt z kościołem katolickim umarł r. 1576 po 12 latach panowania. Budolf II. po swym ojcu na tron wyniesiony został. Turcy 17 lat najeżdżali Węgrów, brat cesarza Maxymilian od wodza Zamojskiego pojmany, gdy się wdzierał na tron Polski, za powrótem z niewoli łącznie z Maciejem młódszym bratem dobijającym się tronu Węgierskiego, niepokoił rokoszem Rudolfa. Gebhard Truches arcy-biskup Kolońśki usuniony za przejście do Kalwinizmu, walczył z następcą swoim Ernestem xiążęciem Bawarskim, cesarz go bronił od napaści przeciwnika. Umarł Rudolf II. bezżenny 1612 roku, brat jego Maciéj po nim nastąpił.

Francyą rządzić począł 1515 roku zięć Ludwika XII. Franciszek I., syn xięcia Orleanu Karola, wnuk Walentego xiążęcia Medyolańskiego, chęć owładania Medyolanem spowodowała niepomyślne dla Franciszka Włoskie wyprawy, zdobył jednak to miasto. Karol V. zwyciężył go pod Tyczynem (Pawia) 1527 roku, pojmany i w Madrycie uwięziony pisał do matki swojéj: „wszystkośmy stracili, prócz sławy.“ Gerwazy dziejopis przyznaje klęski Francuzów zaborowi z rozkazu króla w grobie S. Marcina Turoneńskiego srebrnéj kraty na pieniądze przetopionéj. Małą gorliwość okazał Franciszek I. chociaż palił kacerzy w swojém państwie, przeszkadzał jednak Karolowi V. zapobiedz wzrostowi Luteranizmu w Niemczech, udzioloną po-

mocą jego zwolennikom i zawartém przymierzem z Turkami, Barbarussą morskim rozbojnikiem i Gustawem Wazą królem Szwecyi prześladowcą katolików, więcejby jeszcze złego pryzczynił kościołowi dla poniżenia cesarza Karola V.; ale śmierć przecięła wątek jego życia 1544 roku. Leon X. zawarł z nim konkordat na miejsce zniesionéj ustawy *Sanctio pragmatica*, którą Karol VI. z krzywdą kościoła 1438 r. ogłosił w 33 artykułach, jeden z nich przyznawał wyższość soboru nad Papieża.

Henryk II. syn Franciszka I. tron objął 1547 r. skończył wojnę z Anglią 1550. Zdobył Toul, Metz i Werdun, połączył się z xiążętami Maurycym Saskim i Albertem Brandeburskim, dowodcami Protestantów, dla opędzenia wydatków wojennych nałożył podatek od srébra kościelnego i dzwonów. Walczył z Filipem II. królem Hiszpanii i pod St. Quentin całe wojsko utracił. Obwarował rozkrzewiany Kalwinizm, 4 zostawił synów. Umarł z rany podczas Turniejów odniesionéj 1559 roku. 15-letni Franciszek II. syn Henryka II. 17 miesięcy panował. Gwizyuszowie Francyą rządzili i zawadzali wzrastać Kalwinizmowi. Antoni Burbon król Nawarry i Kondeusz brat jego powstali przeciw Gwizyuszom obrońcom katolików od przemocy kacerzy. Po wykrytym śpisku Kondeusz na śmierć skazany ocalał jednak, przebaczył mu król Franciszek II. przed skonaniem 1560 roku, 10-letni Karol IX. brat królewski na tron wstąpił pod opieką matki, słynnéj Katarzyny Medicis. Rozprawa w Poissy między katolikami i hugonotami (nazwa kalwinom dana), tudzież morderstwo przez nich sług Gwizyusza wznieciły 3-letnią wojnę domową 1563 roku. Kondeusz w Orleanie się obwarował, Franciszek Gwizyusz przy zdobyciu jego zginął od wystrzału z ręki Poltrot'a kalwinisty namówionego od admirała Koligniego, 3 kroć zawartą ugodę zerwali Hugonoci, którzy po 3 bitwach pod Jarnac, Dreux, Montcontour niepomyślnych, wyjednali równe przywileje z katolikami 1570 roku. Karol IX., matka jego i Gwizyusz kresowaty (balafré) z bratem Ludwikiem posta-

nowili podstępem ukorzyć Hugonotów. Król wezwał ich naczelnika Henryka Burbona do Paryża i zaślubił jemu siostrę swoję Małgorzatę 17 sierpnia 1572 roku. Ubezpieczeni tym związkiem Hugonoci do Paryża się zjechali, obrany na ich rzeź dzień 24 sierpnia. Dziejopisowie ją zowią nocą S. Bartłomieja i przesadnie zwłaszcza protestanscy liczą jéj ofiar od 70 do 150,000 w całéj Francyi, Martyrologium protestańskie ledwo 15,000 ich kładnie ogółowie, a 763 osoby z rzędu znakomitszych wymienia (2). Dziejopisowie udowodnili, że duchowieństwo katolickie nie miało w niéj udziału. Spotwarzony Grzegorz XIII. odprawiał w Rzymie nabożeństwo nie za rzeź; lecz za ocalenie króla zbiegłego po niéj z Paryża (3). Niestosownego użył król środka na ukaranie Hugonotów za 4 bitwy wydane, morderstwo urzędników i katolików, za rabunek i spalenie 900 miast i miasteczek, 20,000 kościołów i klasztorów. W samym tylko Delfinacie 256 proboszczów i 1,200 zakonników wymordowali, zniszczyli oni groby świętych Franciszka z Pauli, S. Bonawentury w Lyonie i t. d. Słabowitego zdrowia Karol IX. 24-letni umarł 1572 r. Po nim władał Francuzkiém berłem brat jego Henryk III., zbiegł on z Polski opuściwszy jéj stolicę Kraków, dla objęcia tronu Francuzkiego. Po walce z Hugonotami dozwolił im wszelkich swobód, sam zaś z dworzanami żył rozkosznie i czasem dziwaczne odbywał pokuty. Wyrok przychylny Hugonotom niepokoił katolików, zwłaszcza po śmierci 1584 roku, bezdzietnego Franciszka brata królewskiego, naczelnik Hugonotów Henryk Burbon domniemanym był następcą po Henryku III. bezpotomnym, powstały stronnictwa zwane 3 Henryków, piérwszemu przewodniczył Henryk Gwizyusz, drugiemu Henryk Burbon, trzeciemu król Henryk III., który po odwołaniu swobód udzielonych Hugonotom, z Gwizyuszami się połączył. Burbon zwyciężył wojsko królewskie przy Coutras. Gwizyusz rozproszył Niemców i Szwajcarów posiłkujących Hugonotóm. Król wzbronił zwycięzcy wstępu do Paryża 1588 roku, czém oburzył naród, w Blezach (Blois) pogodził się obłudnie z Gwizyuszem,

i wkrótce zamordować go kazał z bratem kardynałem. Xiążę Majenny mszcząc się śmierci braci swoich, obwołał się namiestnikiem państwa i wojska, powstały liczne miasta, 70 mędrców Sorbony uwolnili naród od przysięgi na wierność królowi, Syxtus V. go wyklął za morderstwo kardynała Gwizyusza. Henryk III. przeszedł skrycie do obozu Henryka Burbona, oba wojskiem opasali Paryż i w St. Cloud osiedli. Śmierć Henryka III. zmieniła postać wyprawy. Ten król 2 sierpnia 1589 roku, ugodzony nożem od wysłanego przez dowódców związku Jakóba Klemensa zbójcy, umarł; Jakób zaś od dworzan rozsiekany został, aby stan jego się nie wyjawił. Dla okrucieństw nad buntownikami i groźb zburzenia Paryża obrzydzony od Francuzów. Na nim zgasła rodzina Walezyuszów przetrwała 260 lat, z niéj 13 królów na tronie Francuzkim panowało (1). Henryk Burbon ścisnął wojskiem Paryż, który głodem udręczony już miał się poddać. Przybyły na odsiecz xiążę Parmy z Hiszpanami odparł Hugonotów. Henryk w opactwie S. Dyonizysza przyjął wiarę katolicką 1593 roku i szczerze się zajmował jéj obroną. Francuzi królem go obwołali, Henryk IV. dał początek starszéj rodzinie Burbonów, która na tronie Francuzkim do 1830 r., przez lat 237 panowała i Orleańskiéj 1848 r. wygnanéj w osobie Filipa Ludwika. Xiążę Majenny obwołany królem przez swoich stronników pod nazwą Karola X., ukorzył się przed Henrykiem IV. r. 1596. Hiszpanie z nim się pogodzili 1598 r. Odtąd ustały wojny domowe, wyrok Nanteński dozwolił swobodnie wyznawać Kalwinizm jego zwolennikom. Piotr Barrere i Jan Chatel za spisek na króla odkryty, śmiercią ukarani byli. Henryk i radca jego Sully polepszyli stan Francyi ciągłą wojną wycięczonéj. Przyćmił ten król świetność swoję życiem niepowściągliwém, Mornaj protestant przyznawał klęski Hugonotów cudzołóztwu ich wodza Henryka Burbona, którego po 22-letniém panowaniu zamordował Ravaillac 14 maja 1610 roku.

W Hiszpanii Filip I. pięknym zwany syn Maxymi-

liana I. cesarza po zaślubieniu 1490 r. Joanny córki Ferdynanda V. odziedziczył tron Hiszpański, nie idąc za przykładem pobożnych przodków swoich zamierzył nadać większe swobody szlachcie i znieść sąd badawczy, tajemnie sprzyjał kacerzom. Umarł 1506 roku, żył lat 28. Joanna krajem rządziła do 1516 r., w którym 18-letni Karol V. jéj syn nastąpił, był on piérwszym zwany w Hiszpanii, piątym w Niemczech. Wybrany 1519 r. cesarzem, społem rządził Hiszpanią do 1556 r. Po nim nastąpił syn jego Filip II., po 3-letniéj walce z Henrykiem II. królem Francyi poraził go pod St. Quentin, gdy wódz Emmanuel xiążę Sabaudyi chciał ścigać aż do Paryża Francuzów, rzekł mu Filip, nie przywodź ich do silnego z rozpaczy oporu, sam zaś tak się przeląkł gromu dział i mnóstwa trupów, iż na pobojowisku ślub uczynił wystawić kościół i klasztor Eskuryalski, w składzie kraty pod nazwą S. Wawrzyńca, który wielkim nakładem uskutecznił. Bolesnym wypadkiem życia Filipa II. była śmierć odrodnego syna don Karlosa, na którą musiał go skazać za liczne zbrodnie i rokosz przeciw niemu 1568 roku. Niderlandy północne przepełniły się burzliwymi Hugonotami, dla ich uśmierzenia wysłał xiążęcia Alby (1567—72), na czele wojska, który śmiercią ukarał podżegaczy do rokoszu hrabiów Egmont'a i Horna; zdobył Harlem, ustanowił sądy na kacerzy, protestanci przesadne liczą 18,000 ściętych i w boju poległych kacerzy. Ta wojna domowa lat 80 trwała, Filip IV. ją skończył. Nowa Rzeczpospolita Holenderska nastała pod rządem xiążąt Oranii 1645 roku. Filip II. nagrodził utratę Niderlandów północnych zdobyciem Portugalii 1580 r. Xiążę Alby osadził ją wojskiem Hiszpańskiém, zrzuciła ona te jarzmo 1640 r. Król Filip II. uzbroił 1587 r., 130 okrętów 28,000 żołnierzy, po wypowiedzeniu wojny Elżbiecie królowéj Angielskiéj, za podburzenie i wsparcie zbrojne Niderlandów i dla pomszczenia się śmierci Maryi Stuart po 17 leciech więzienia ściętéj za wyrokiem Elżbiety, tę flottę w ciaśninie la Manche silna burza zatopiła. Zakończył

5-letnią wojnę z Henrykiem II. królem Francyi. Filip II. gorliwym był obrońcą Katolicyzmu i silnie się opierał wzrostowi kacerstw, surowie karał odstępców wiary i nowotnych błędów krzewicieli. Panował 43 lata, umarł 1598 roku. Filip III. po ojcu następca, zdobył Ostendę bronioną od Niderlandczyków zbuntowanych, 80,000 z obustron zginęło ludzi podczas 3-letniego jéj oblężenia. Wygnał około 200,000 Maurów 1610 roku, uszlachetnił rolniczych właścicieli. Chorobliwy ten król umarł 1610 roku, poważał duchowieństwo i miłował wiarę, często się odzywał, iż wolałby kraj swój postradać, niż w nim rządzić kacerzami.

Anglią począł rządzić 1509 roku, słynny Henryk VIII., wypróżnił on zapełniony skarb przez oszczędność ojca swego, wydatkami na wojnę prowadzoną z Ludwikiem XII., królem Francyi i Karolem V. cesarzem Niemieckim, z porady Wolseja radcy swojego. Gorliwym się okazał w początkach panowania obrońcą kościoła katolickiego. Rozkazał ogłosić Bullę Leona X. przeciw błędom Lutra wydaną. Na żądanie króla Jan Fisher biskup wykład jéj zalecił czytać po wszystkich kościołach przezeń ułożony 1521 r. Sam król wydał księgę na obronę 7 sakramentów i zwierzchności duchownéj Papieża przeciw dziełu Marcina Lutra szkalującemu kościół katolicki i namiestników Chrystusa, to dzieło miało nazwę niewoli Babilońskiéj, Leon X. przezwał króla obrońcą kościoła i wiary. Luter znieważył go najobelżywszemi słowy w swojém okolném piśmie. Henryk VIII. listami do cesarza Karola V. i xiążąt Niemieckich ostrzegał ich, aby zapobiegali urojonéj naprawie kościoła straszliwym grożącéj rokoszem w Niemczech, sam zaś po nieotrzymanym rozwodzie od Klemensa VII. z Katarzyną żoną swoją i matką pięciorga dzieci w niemowlęstwie zmarłych, z którą żył lat 18, zerwał jedność z kościołem katolickim. Występna miłość powzięta ku Annie Bolenie przywiodła króla do zaburzenia kościoła i kraju, do zerwania małżeńskiego związku, do udatnéj pozornie bojaźni grzechu, iż

dotąd żył z Katarzyną nieprawnie; ponieważ ona przedtém była żoną starszego brata jego Artura, chociaż Juliusz II. udzielił pozwolenie ją zaślubić Henrykowi. Niezbożny arcy-biskup Kramner unieważnił bezprawnie małżeństwo króla z Katarzyną i pozwolił zaślubić Annę pomimo oporu jéj matki, która pokątnie z królem żyła i wyznała, że ta Anna była jego nieprawą córką. Klemens VII. wyklął Henryka za ten cudzołożny związek, on zaś ogłosił siebie głową Angielskiego kościoła za poradą Tomasza Kromwela, spodlony parlament ułożył przysięgę dla Anglików na uznawanie króla najwyższym zwierzchnikiem kościoła w całém państwie Angielskiém. Piérwsi jéj przeciwnicy biskup Fisher i kanclerz Tomasz Morus po długiém więzieniu, ścięci zostali. Król nie czynił żadnych przeistoczeń w zasadach wiary i kościelnych obrzędach, wszystkie jednak nadwątlił potarganiem jedności z kościołem. Trzéj Kartuzi wskazali Kromwelowi dowodne zarzuty przeciw nakazanéj przysiędze więzienie i wyrok śmierci na nich je roztrzygnęły 18 czerwca 1535 roku. Powieszeni zostali z pięciu kapłanami tegoż zakonu i wywnętrzeni rozcięciem żołądka i wyrwaniem jeszcze drgającego serca. Angielskie duchowieństwo karą 8 zakonników przestraszone, niepomne na przykład umęczonych obrońców wiary, dopuściło się jéj odstępstwa wykonaniem nakazanéj przysięgi. Ponieważ wielu zakonników nie chciało przysięgać i w znacznéj liczbie kraj opuściło, król zalecił Kromwelowi uczynić przegląd wszystkich klasztorów, 370 ich wymienia dziejopis Kobbett, przeznaczeni do téj czynności urzędnicy donieśli, o urojoném ich skażeniu, zawyrokowano 1536 roku znieść wszystkie, ich zas posiadłości i sprzęty kościelne ofiarować królowi, ten zabór sprawił niesłychany wzrost żebraków w całéj Anglii przedtém żywionych w klasztorach, dla zmniejszenia ubogich Henryk piątnować ich kazał. Po 3-letniem życiu z Boleną, drugą żoną, król ściąć ją rozkazał, za podejrzane związki; lecz nieudowodnione, córkę jej Elżbietę za nieprawą uznał, nazajutrz po śmierci Boleny pojął trzecią żoną Joannę

Sejmur, która 1537 r. umarła po wydaniu na świat Edwarda syna. Kromwel przywiózł królowi czwartą żonę Annę xiężnę Kliwii 1539 roku, którą wkrótce do rodziny odesłał. Wszechwładny i łupami z klasztorów wzbogacony Kromwel postradał względy i na śmierć skazany 1540 roku został wyrokiem Henryka, iż mu szpetną żonę nastręczył, ten okrutny służalec w nikim litości nad sobą nie wzbudził. Xiążę Norfolk jego oskarżyciel nastręczył Henrykowi siestrzenicę swoję Annę Howard, król ją poślubił, Kramner dowiódł, iż nie była wierną mężowi, Parlament skazał na śmierć Annę piątą żonę Henryka, który zaślubił szóstą żonę Katarzynę Parr, z wielkim trudem uniknęła ona śmierci po doniesieniu, iż była protestantką, pochlebstwy jednak odzyskała postradane względy u chorego króla, Antoni Denny zakonnik widząc śmiertelne osłabienie jego, zachęcał go, aby się przygotował do śmierci, wezwany był Kramner dla wysłuchania spowiedzi Henryka, król wyrzekłszy rozpaczliwe słowa „przyjaciele wyszystkośmy stracili" skonał 28 stycznia 1547 roku żył lat 56, a 36 panował (5). Liczą dziejopisowie straconych przezeń na rosztowaniu 18 biskupów, 43 opatów, 500 zakonników, 12 xiążąt, 18 hrabiów, 364 szlachty, prócz mnóstwa powieszonych, wygnanych, lub zbiegłych kapłanów i gorliwych katolików. S. Tomasz arcy-biskup Kantuaryi umęczony przed 250 laty, do sądu od Henryka VIII. powołany za obrazę Henryka II. i winnym śmierci uznany od parlamentu, który zwłoki jego spalić kazał, bogate zaś ozdoby grobu królowi wręczył i z kalendarza imie jego wyrzucił. Wolséj kardynał i zgubny radca, chociaż pochwalał wszystkie zbrodnie króla, nie podobał się Bolenie i za jéj staraniem wyzuty z dobr ogromnych, uprzedził wyrok śmierci wczesnym zgonem.

1547 r. 10-letni Edward VI. wstąpił na tron po swoim ojcu i 6 lat tylko panował. Wuj jego Sejmur i Kramner arcy-biskup nim się opiekowali, oba rozkrzewiali nowe obrzędy uklecone z dzieł Zwingliusza, Lutra i Kalwina, Piotr Ochin i Bucer zostali przywołani do Anglii dla rychlejszego przeistoczenia w niéj

wiary katolickiéj. Pozostały dotąd jeszcze w kościołach obrazy i sprzęty od łupieztwa. Wysłani urządnicy opornych biskupów i kapłanów wprowadzanym nowościom więzili, wyganiali z kraju i śmiercią karali, ich miejsce zajęli stronnicy nowéj wiary. Edward przed śmiercią na prożbę Lorda Northumberlanda odkazał 1553 roku tron Joannie Gréj siestrzenicy Henryka VIII.; lecz Marya jego i Katarzyny prawéj żony córka z 40,000 Anglików wjechała do Londynu i katolickim obrzędem na królowę uwieńczona, przyzwała wygnanych biskupów i kapłanów, za poradą kardynała Polus'a zniosła wszystkie wyroki na zagładę katolicyzmu uchwalone, 277 sprawców prześladowań i spisków knowanych łącznie z Joanną Gréj po ścisłém badaniu sądowém na śmierć skazała. Ona zaślubiła Filipa II. króla Hiszpanii, który jéj pomagał do pojednania z Rzymską stolicą odszczepnéj Anglii od kościoła katolickiego, 5 lat panowała, umarła z wodnéj puchliny 1558 roku. Elżbieta jéj siostra tron odziedziczyła, chociaż przysięgła bronić katolicyzmu podczas uwieńczenia swego, wkrótce jednak mieczem i stosem ją wytępiła. Zwołany parlament pod przewodnictwem królowéj ustanowił mieszaninę obrzędów katolickich i kalwinskich nazwaną Anglikanizmem, królowę ogłosił głową kościoła krajowego. Ona splamiła sławę swoję potępieniem na śmierć Maryi Stuart królowéj Szkockiéj i okrutném prześladowaniem katolików. Filip II. dla ich obrony wysłał ogromną flotę 1448 roku przeciw Elżbiecie; lecz burza ją rozproszyła. Ciągle nękani Irlandczycy silnie się opierali narzuconemu im Anglikanizmowi. Essex wice-król Irlandyi, ulubieniec Elżbiety, za słaby przymus jéj mieszkańców do przyjęcia nowotnéj wiary pięścią w twarz uderzony od królowéj, wszczął rokosz i zamierzał oswobodzić Irlandczyków od jarzma Angielskiego; lecz ten pomysł śmiercią przypłacił. Elżbieta czule opłakiwała zgon jego, który grób jéj roztworzył. Umarła ta okrutna niewiasta 3 kwietnia 1603 roku, żyła lat 70, a 45 panowała, następcą swoim przeznaczyła Jakóba syna nieszczęśliwéj Maryi Stuart, 50,000 ka-

tolików szubienicą i czwiertowaniem wygubionych (6) przez nią liczą dziejopisowie.

Szkocya zwana w starożytności Kaledonią od 79 roku po Chrystusie 300 lat do Rzymian należała, jéj dzieje do XVI. wieku mało znane. S. Paladyusz biskup 431 roku w Szkocyi krzewił wiarę, 843 roku Keneth był władcą tego kraju. Malkolm II. królem się ogłosił Szkotów 993 roku. Makbet wódz 1040 roku zabił króla Dunstana, a syna jego Malkolma III. wygnał. S. Edward wyznawca, król Anglii przywrócił go na tron Szkocki. Gdy Wilhelm xiążę Normandyi zwany zdobywcą opanował Anglią, Edgar i Małgorzata dzieci S. Edwarda schronili się do Malkoma III. On zaślubił pobożną Małgorzatę, która uposażyła mnogie klasztory, kościoły i szpitale. Innocenty IV. ją kanonizował 1270 roku, jéj synowie Edgar, Alexander i Dawid chwalebnie w Szkocyi panowali w XI. wieku. Piérwszym królem w niéj z rodziny Stuartów był Robert II., jego potomkowie od 1371 roku 230 lat rządzili Szkocyą, dziewiątym był Jakób następcą Elżbiety, on połączył Anglią ze Szkocyą i wytępił w niéj katolicyzm.

Na północy w 3 państwach Skandynawskich gmin i duchowieństwo szczerze się trzymały katolicyzmu w początkach XVI. wieku. Chrystyern II. zwany Neronem północnym, po Janie ojcu swoim tron Duński 1513 roku objął. Arcymbald poseł Papiezki ogłaszał w Danii odpusty 1517 roku, gdy się nie skłonił pomagać królowi do najechania Szwecyi, Chrystern przegnał posła i wydarł 110,000 złotych na kościoł S. Piotra przezeń uzbieranych, sam zaś z wojskiem do Szwecyi 1518 r. na 2 stronnictwa podzielonéj wtargnął, piérwsze z naczelnikiem Froilem Upsalskim arcy-biskupem sprzyjało Chrystvernowi, drugiego przewodnik i rządca Szwecyi Stenon-Stur uwięził Froila i chciał, aby naród obrał osobnego króla. Leon X ujął się za arcy-biskupa, odparty przez Stenona król Danii wynurzył chęć odwiedzić Sztokolm dla zawarcia umowy i domagał się zakładników, lękając się zdrady, między niemi się znajdował Gustaw Waza krewny Ste-

nona, wiarołomny Chrystyern odesłał zakładową młodzież do Kopenhagi, wpadł do Szwecyi z wojskiem, zwyciężył i śmiertelnie ranił Stenona 1 listopada 1520 roku. a siebie obwołać królem rozkazał, podczas uczty w Sztokolmie oprawcy jego ścięli 94 senatorów i 600 przedniejszych obywateli w całym kraju. Gustaw Waza dla ratowania ojczyzny pospieszył uciec z Danii do Kalmaru i w Delikarnii przebrany na wieśniaka długo się tułał, pleban pomógł mu wszcząć powstanie dla pomszczenia się wyciętych obywateli, ojca zamordowanego, matki i siostry od Chrystyerna utopionych. Szwedzi tłumami się garnęli do Gustawa, Duńczycy ucieczką się ratowali. Stany Szwedzkie zwołane 24 sierpnia 1521 roku namiestnikiem Gustawa obrały, Chrystyern po swéj porażce żywcem kazał spalić Dydrycha radcę swego balwierza na arcybiskupa Lundskiego z hańbą duchowieństwa wyniesionego. Biskupi Nodrozyi i Walchendorfu ratowali się ucieczką, ścigani za upominanie króla, aby zaniechał okrucieństw i rozwięzłości, pomścił się on na ich rodzinie i kanonikach, których z dóbr wyzuł. Wezwał z Wittembergu nowéj wiary kaznodziejów i przerwał związek z Papieżem. Przedniejsi Duńczycy oburzeni bezprawiem króla wypowiedzieli mu posłuszeństwo i wymiatali w swoim okolniku prócz morderstw niezliczonych, odszczepieństwo, rozrzutność, złupienie kościołów i klasztorów, prześladowanie duchownych. Król zabrawszy skarby i klejnoty uciekł z rodziną 1523 roku do Flandryi, po 10-letniém tułactwie chciał tron odzyskać, pojmany 1532, w więzieniu 1559 roku umarł. Stany Duńskie obrały królem 1523 roku Fryderyka xiążęcia Holsztynskiego, który chociaż zaprzysiągł nienaruszać praw duchowieństwa i bronić kościoła katolickiego, sprowadził jednak tajemnie kacerskich kaznodziei, lud spalił jednego z tych zwodzicieli na stosie w Dytmarsie. Opieka nad niemi królewska przemogła. Na sejmie Odensejskim 1527 Fryderyk II. odwołał swoję przysięgę, sprzymierzył się z Gustawem Wazą i wprowadził Luteranizm, umarł 1533 roku. Syn jego Chry-

styern III. wygnał wszystkich biskupów i zakonników, umarł 1559 roku. Fryderyk III. opiekował się nową wiarą, żyć przestał 1588 roku. Chrystyern IV. wybrany naczelnikiem związku przeciw cesarzowi Ferdynandowi kilkakroć pobity, umarł 1648 roku, panował 60 lat ociężale.

W Szwecyi Gustaw Waza umocniony na tronie, przedsięwziął wprowadzić protestantyzm do kraju, zwabił wielu przybyszów z Wittemberga, kapłani Peterson Olaw i Wawrzyniec Anderson uczniowie Lutra rozrzucali po kościołach zarzuty katolikom. Gustaw wymógł z dóbr biskupich i klasztornych wielkie opłaty dla nagrodzenia Lubeczanom za pomoc daną Szwedom przeciw Danii, sprzęty kruszcowe i klejnoty z kościotów zabrał król dla zasilenia skarbu. Biskupi: Magnus, Haraldson, Braske obstawali silnie za katolicyzmem. Kilkakrotnie powstawali wieśniacy Delikarnii i Samlandyi dla obrony wiary swojéj, rozpędzeni od żołnierzy, ich zaś naczelnicy śmiercią przypłacili gorliwość swoję. Na sejmie Westereskim 1564 r. stany ogłosiły protestantyzm religią panującą w Szwecyi i Norwegii, przez 39 lat z wielkim trudem go wprowadzał Gustaw. Umarł 29 września 1580 r. (*). Następca jego Eryk XIV. za namową mistrza swego Bourée kalwina sprowadził do Szwecyi roje kaznodziejów z hugonotów Francuzkich przybranych, wzbronił ich prześladować i garstkę pozostałą katolików, sam zaś przyjął Kalwinom. Postanowił wyzuć braci z danych im od ojca dzierżaw, 5 lat więził brata swego Jana, który nawzajem uwięził Eryka i 1577 roku otruł. Zostawszy królem, za namową pobożnéj żony swojéj Katarzyny córki Zygmunta I. króla Polskiego, Hozyusza kardynała i Possewina Jezuity, posła Grzegorza XIII., począł przywracać katolicyzm w Szwecyi, otworzył klasztory w Rewlu i Watstenie, uposażył katolickie seminarium, dozor nad nim poruczył spowiednikom żony swojéj Herbestowi i Warszewickiemu. Zarządzał młodzieżą duchowną Nikolai Wawrzyniec Jezuita. Osłabł król w tych czynnościach chwalebnych po śmierci bogobojnéj żony 1583 r.

Za namową radców 16-letnia Anna córka królewska przyjęła Luteranizm, brat jéj Zygmunt nie dał się skłonić do wyrzeczenia się wiary katolickiéj. Polacy obrali go królem pod nazwą Zygmuta III., Jan III. powodowany radami drugiéj żony swojéj Ganeli Bjelke, Chytreusa kaznodziei i brata swego xiążęcia Sudermanii Karola, znowu protestantem został i 17 listopada 1592 roku, po 25 latach panowania umarł, Karol namiestnikiem ogłoszony przez różne wybiegi wydarł tron Szwedzki synowcowi. Na sejmie Sztokholmskim obwołany dziedzicznym królem 1599 roku, skazał pod miecz 9 radców Zygmunta i 140 osób mu przychylnych, wygnał wszystkich katolików i wzbronił im powrótu do Szwecyi pod karą śmierci. Nowy król Karol XI. walczył nieszczęśliwie z Polakami, Karol Chodkiewicz pod Kirchholmem z 2,500 żołnierzy 9,000 Szwedów trupem położył 1605 roku. Umarł Karol 1611 r., syn jego Gustaw II. tron odziedziczył. Tak więc Gustaw Waza rozpoczął silnie wytępiać katolicyzm, Karol zaś XI. do szczętu go wykorzenił w Szwecyi.

W Czechach i Węgrzech łącznie po śmierci Władysława VI. w roku 1516, Ludwik 10 lat panował, zginął on z 24,000 Węgrów w bitwie pod Munga czem 1526 r., Soliman sułtan Turków zamordować kazał w tym grodzie 2 pojmanych arcy-biskupów, 5 biskupów, 50 półkowników i 4,000 jeńców. Jan Zapolski xiążę Siedmiogrodu współ zawodnik Ferdynanda w dobijaniu się zajęcia tronu Czechów i Węgrów, wyjednał sobie opiekę Solimana, który z 300,000 Turków 1529 roku, zabrał Strigonium, Budę i Peterwaradyn, spalił w nich kościoły i klasztory, 20 razy szturmawał do Wiednia. Prócz zamordowanych i poległych w boju, sułtan wywiódł z Węgier 60,000 brańców. Do téj wojny namówił go Franciszek I. król Francyi 1532 roku, piątą wyprawę Soliman do Węgier rozpoczął, dym z pożarów i zwalisk wybuchły, znamionował przechod wojsk jego, Mikołaj Jurisich z 13,000 jemu się oparł i Wiedeń zasłonił, 30,000 jednak niewolników uprowadził sułtan. Mę-

żny Jan Zapolski rządca Węgrów rozproszył 70,000 powstałych wieśniaków, którzy swego wodza Jerzego Dozę królem Węgierskim obwołali. 1513 r. pojmał go Zapolski i upiekł żywcem, kazawszy go posadzić na rozpalonym żelaznym tronie, dać w ręce berło żelazne i wieniec na głowę włożyć do czerwoności rozegrzane, 40 niższych dowodców przez 2 tygodnie głodem morzył, 9 pozostałym w życiu kazał jeść trupów wspól! braci, 40,000 wieśniaków zamęczył wbiciem na pał, zdzieraniem skur, paleniem na stosach, wplataniem w koła młyńskie i topieniem w zaszytych worach. Lubo rokoszanie wielkich się dopuścili okrucieństw na dzierżawach i kapłanach, biskupi jednak potępili tak nieludzkie kary na winowajcach spełnione. Te morderstwa i poszukiwana opieka Turecka przyćmiły szlachetne męztwo Zapolskiego, który umarł 1540 r. Po wyniesieniu Ferdynanda na cesarza 1537 r., Węgry z Czechami pomimo wielokrotnego powstania pod rozmaitymi dowodcami i wielkiego krwi przelewu, nie mogą odtąd odzyskać dawniejszéj niezawisłości swojéj, Austrya je dzierży i niemi włada.

Królestwem Polskiém od 1501 roku zarządzał Alexander syn Kazimierza IV., który wyjednał u Juliusza II. pozwolenie Polakom nie pościć środy. 1506 r. na żądanie króla sejm Lubelski przyznał piérwszeństwo duchownym na urzędowych posiedzeniach. Umarł ten król 1506 r. w Wilnie, założył (1503—1844) dla Dominikanów klasztor S. Ducha (ᵛ). Przed skonaniem otrzymał wiadomość, iż wódz Gliński poraził Tatarów pod Kleckiem i wielu jeńców chrześcijańskich z łupami po kościołach zrabowanemi odebrał. Zygmunt I. brat Alexandra tron objął. Ustąpił w dziedzictwo Prussy wschodnie Albertowi 34 mistrzowi Krzyżaków, który jął się nauki Lutra, wygnał katolickich rycerzy, potomkowie jego zamiast udzielania pomocy dawcom téj lenności, często na nich swój oręż obracali, nakoniec znaczną część ich kraju zagarnęli i dotąd dzierżą. Dla zapobieżenia wzrostu kacerstw prymas Dzierzgowski wyjednał u króla zakaz rozsiewa-

nia błędów 1527 r., ukarał on Gdańszczanów zlutrzałych za prześladowanie katolików i zabor ich kościołów. Umarł 80-letni Zygmunt po 42 latach panowania 1548 roku. Zygmunt August po swoim ojcu nastąpił, zmartwił go sejm żądaniem, aby tajemnie poślubioną Barbarę Radziwiłłównę oddalił i rokosz Krakowskich Akademików, którzy niezadowoleni karą na sług X. Czarnkowskiego przeznaczoną za mimowolne ich współ-ucznia w kłótni ulicznéj zabicie, tłumem do Niemiec wyszli i tam napojeni Luteranizmem za powrótem, w swéj ojczyznie go rozsiewali. Biskupi zwłaszcza Jan Tarło i Walenty Herburt przed swój sąd zapozywali odstępców wiary. Kardynałowie Hozyusz biskup Warmiński i Kommendoni poseł Papiezki skłonili stany na sejmie Parczewskim 1564 roku do przyjęcia ustaw Trydeńskiego soboru. Lizimani Franciszkan spowiednik, Modrzewski sekretarz i Mikołaj Radziwiłł zachwiali króla w religii wykładem jemu nowotnéj nauki. Jezuici 1565—1773 r. liczyli w Polsce 106 klasztorów. Umarł Zygmunt August 52-letni 1572 roku, po 24 latach panowania. Obrany na króla Henryk Walezy po 5 miesiącach umknął skrycie do Francyi. Innowiercy rozkrzewieni poczęli wymagać w podawanych obieralnym królom umowach (pacta conventa) wolności sumienia.

Szczepan Batory xiążę Siedmiogrodzki królem wybrany, przywrócił w Rydze ugnębiony katolicyzm. Założonéj akademii Wileńskiéj i hojnie uposażonéj przez biskupa Protassowicza nadał przywileje. Nie ścieśniał sumienia poddanych i kacerzy w Polsce osiadłych, dowodném przekonaniem bez przymusu i groźb kazał ich nawracać, często się odzywał, że Bogu tylko służy moc sumieniem władać, i przyszłość przewidzieć, a żaden ziemski władca wiary podannym narzucać nie może, wymagać jednak wierności sobie ma prawo. Umarł ten wielki i roztropny mocarz nagle w Grodnie 1586 roku, 11 lat tylko panował.

Zygmunt III. syn Jana króla Szwecyi obrany królem Polskim 1587 roku, słynął z pobożności, do-

brych obyczajów i przychylności do wiary. Nie żałował utraty 2 królestw Szwecyi i Rossyi ze względu, aby nie ubliżył swojéj religii. Martwiły go walki z Karolem XI. i Gustawem II. królami Szwedzkiemi, domowa takoż kłótnia z buntownikiem Zebrzydowskim. Rok 1595 pocieszył go złączeniem z kościołem Rzymsko-Katolickim Rusinów pod jego berłem zostających, za przewodnictwem 3 biskupów, którzy w tym celu odbyli sobory w Brześciu i Zamojściu, takowa jednota ustała 1839 r. Liczyła 9 biskupstw, 16 opactw, 110 klasztorów, 9000 porafii. Turcy obrażeni najazdami Kozaków, 312,000 żołnierzy i 80,000 Tatarów pod Chocim wysłali 1621 roku. Sam Osman sułtan niemi dowodził. 35,000 Polaków, 30,000 Kozaków i 7 półków obywatelskich pod wodzami Chodkiewiczem i Lubomirskim silny dali odpor najezdnikom, 60,000 Turków na pobojowisku legło. Grzegorz XV. w dniu 10 października pozwolił obchodzić pamiątkę tak świetniego zwycięztwa. Urban VIII. mszę i kaplańskie pacierze dla uwiecznienia porażki Tureckiéj zalecił odprawić Polskiemu duchowieństwu. Umarł Zygmunt 1632 r., żył lat 66, panował 45. Synowie Władysław i Jan Kazimierz po nim berłem władali.

W Rossyi Bazyli IV. (1505—1534), piérwszy począł się mianować carem (królem) Rusi. Syn jego Jan IV. groźny (1534—1584), w początkaah panowania srogim aż do okrucieństwa się okazał; lecz po straszliwém spłonieniu Moskwy 1547 roku, za radą pobożnego kapłana Sylwestra zmienił tryb postępowania, usunął rodzinę Glińskich i pochlebców; ale gdy odpadł w poprzednie ułomności, doznał wielkich niepowodzeń. Wojna z królem Szczepanem Batorym nabawiła Jana trwogą. Possewin Grzegorza XIII. poseł obu władców pojednał, nie zdołał jednak zawrzeć religijnéj ugody, którą Jan ułatwić mu przyrzekł.

Teodor syn Jana IV, (1584—1598), oddany pobożności, ustanowił w Moskwie patryarchę, 10 on miał następców do 1700 roku. Polegał w rządzeniu państwem na radach Borysa Godunowa, który po śmierci Teodora utorował do tronu drogę zamordowaniem

jego brata Dymitra 1591 roku i panować począł w 1598 roku.

Prussy do XII. wieku w bałwochwalstwie zostawały. Innocenty III. wysłał Cystersów dla ich nawracania. Otton biskup Bambergski wielu Prussaków i xiążęcia ich Wratysława ochrzcił, który zostawszy chrześcijaninem odprawił 24 żony, wywrócił bożnicę i posąg 3-głowy do Rzymu posłał. Konrad xiążę Mazowiecki sprowadził 1230 r. Niemieckich rycerzy Krzyżakami przezwanych, oni zagarnęli i nawrócili przez 50 lat całe Prussy. Innocenty IV. dla ulgi nękanym Prusakom od Krzyżaków nadał im ustawę krajową w 13 rozdziałach zawartą 1249 roku i przysłał dla utwierdzenia ich w przyjętéj wierze Dominikanów (°). W XV. stóleciu Prussy liczyły 55 miast, 48 zamków, 19,000 wsi, 2,000 dworów, 2 miliony ludności i 8,000 grzywień srebra rocznego dochodu. Krzyżacy posiadali ten kraj, do 1525 r. Albert syn Jerzego margrabia Brandeburgii urodzony w 1490 roku, został 34 mistrzem zakonu 1510 r. Zrzucił habit 1525 roku, i przyjął Luteranizm za namową Andrzeja Ossiandra, wyjednał u Zygmunta I. króla Polskiego wuja swego lenność na wschodnie Prussy, przegnał katolickich rycerzy i ogłoszony został xiążęciem. Umarł 77-letni 1567 roku, następca jego i syn Albert II. dla choroby szaleństwa usunięty, stryj jego Fryderyk Jerzy w zastępstwie rządził krajem i zniósł 3 biskupstwa katolickie: Pomezańskie, Samlandzkie i Sambieńskie. Umarł bezdzietny 1604 roku. Joachim brat jego w imieniu syna swego Jana Zygmunta objął rządy.

W Saxonii Elektor Fryderyk opiekun Lutra, obojętnym się okazywał katolicyzmowi i nowotnéj nauce. Umarł 1525 roku. Jan brat jego i następca po zrzuceniu habitu Cystersów, zaślubił mniszkę i zniosł obrzędy katolickie 1526 roku, wygnał kapłanów i zakonników, wprowadził nowy porządek nabożeństwa od Melanchtona ucznia Lutra ułożony. Filip Hrabia Heski, Ernest xiążę Brunswicki, Wolfgang Anhaltski

i 14 miast wolnych przyjęli wyznanie wiary Augsburgskie 1528 roku.

W Inflantach i Kurlandyi Pomeranus z Niemiec wygnany 1523 roku, za staraniem brata swego kanonika został archidyakonem w Rydze i piérwszy zaczął tu rozkrzewiać nową wiarę. Mistrz rycerzy mieczowych Plettemberg nim się opiekował. Gdy Albert arcy-biskup Ryzki zlutrzał i kaznodziejów z Niemiec sprowadził, mistrz Kettler 1561 r. Inflanty Polakom ustąpił, sam zaś zrzuciwszy zakonną suknię xiążęciem dziedzicznym Kurlandyi został i Luteranizm przyjął, naśladował go Jan Münhausen, sprzedał swoje biskupstwo Piltyńskie Danii i do Niemiec się przeniósł.

W Węgrzech rozpostrzenili protestantyzm uczniowie do akademii Wittenbergskiéj posyłani z mistrzami Maciejem Devay i Piotrem Perennyj, 1525 roku, 5 miast przyjęło nową ich naukę, pomimo surowych zakazów Ludwika, Ferdynanda i Jana Zapolskiego królów Węgierskich.

Szwajcarya dawna Helwecya w V. wieku zostawała pod władztwem Burgundów i Niemców. Dagobert król Franków ustalił w niéj katolicyzm. SS. Gall, Kolumban Frydalini, Meinrad Szkotowie opowiadali Helwetom Ewangelią. Do XVI. wieku Religia katolicka w tym kraju istniała, najgorliwiéj broniona od ludu i zachowana. W 1308 r. Albert cesarz narzucił okrutnego rządcę w Helwecyi Geslera, lud przezeń uciśniony wszczął rokosz 1313 roku, dowódcy jego Wilhelm Tell, Arnold Melchtal i Walter First wywalczyli początkową 3 kantonów niezależność, miasto Switz dało im nazwę Szwajcaryi, ich liczba do 22 wzrosła 1524 roku. Zwingl proboszcz Zuryski poległy w bitwie Kapelskiéj i Kalwin wprowadzili ukleconą przez nich wiarę do Szwajcaryi. 5 Kantonów wyznawają kalwinizm, 6 rozmaitych kacerstw mieszaninę, 9 katolicyzmu się trzymają.

Włochy z wielu państw udzielnych złożone w XVI. wieku pozostały przy dawnéj wierze katolickiéj, apo-

stołowie nowości nie potrafili w nich zdziałać przewrótu ogólnego religii.

Żadne kacerstwo od początkowego nastania Chrystyanizmu nie wywarło tak wielkiéj burzy na kościół katolicki, jaką wznieciли odstępni jego synowie w XVI. stóleciu. Bóg litościwy pocieszył go powołaniem do swéj owczarni Indyan, Japonii i cząstki wschodnich narodów. Po odkryciu Ameryki 1492 r., królowie Hiszpańscy znużeni skargami na okrucieństwa rządców swoich do téj części świata wysyłanych, przeznaczyli opiekunami Amerykanów duchowieństwo. Biskupi, kapłani i zakonnicy tyle dokazali, że plemię Indyjskie nie zaginęło. Piérwszy wysłany Benedyktyn Saul z 12 współbraćmi zapłynął do Ameryki, naśladowali go Franciszkanie, Augustyanie i Dominikanie. Najgorliwszymi się okazali missyonarzami Jezuici, oni przebrnęli ogromne rzeki, odwieczne lasy dla wyszukania zbiegłych Indyan przed pogonią chciwych Hiszpanów, którzy im wydzierali złoto, drogie kamienie i wolność. Dzicz podziwiała odwagę bezbronnych kapłanów, którzy jéj krzyż i niebo wskazywali, uległszy wpływowi nauki ewangelicznéj gorliwie jéj opowiadanéj, zaniechała tułactwa, ludożerstwa, krwawych ofiar z ludzi bożkom swoim, zamiłowała życie społeczne, święte śpiewy, muzykę, rolnictwo i rękodzieła. Nie ziemskiéj, lecz wiekuistéj nagrody wyglądali bohaterowie duchowni za swe trudy w nawracaniu Indyan zrażonych przez Europejczyków. Ten świat nowy krwią się użyźnił męczenników, 300 ich liczą Jezuici. Zakonnicy corocznie przesyłali swoim zwierzchnikom sprawozdanie z czynności, umieszczano je w listach budujących i rocznikach religijnych. W Mexyku podbitym od Ferdynanda Korteza z wielkim przelewem krwi poddanych Montezumy i Gwatymozyna cesarzów przez zdobywcę ich kraju zamordowanych, dziejopis Torkwemada liczył od 1524 roku, przez 16 lat 6 milionów nawróconych i 3 sobory zwoływane. Mexykanie dotąd wspominają Las-Casas'a Bartłomieja Dominikana biskupa Chiapy, ten 90-letni starzec

dla obrony dręczonych Indyan przez Hiszpańskich rządzców, 14 razy przepłynął ocean atlantycki i skarżył przed królami Ferdynandem i Karolem tych okrutników bronionych od Sepulwedy nadwornego dziejopisa. Papieże Pius II. 2 października 1462 i Paweł II. 1470 roku, potępili okolnikami niewolę i sprzedaż Indyan. Peru krainę rządzoną przez Inkassów (panów) podbił Franciszek Pizaro i nią rządził lat 17 (1524—1541). Znalazł on w niéj 2 braci Huaskara i Atahualpa z sobą o tron się kłócących, godząc obu, 70 milionów złota od nich dostał, gdy nań zasadzki czynili, obu zamordował. On założył 1535 roku stolicę Lima. Diego Almagra jego towarzysz zdobył Chili. Chrystyanizm olbrzymie się rozkrzewił w Peru. Paweł III. Papież w *Cusco* przeznaczył 1536 r. pierwszym biskupem Wincentego Walwerda Dominikana. Pizaro kraj urządził rozdzielony przezeń na powiaty. Stronnicy Almagry zamordowali go 19 czerwca 1541 roku. Piérwsi Franciszkanie i Dominikanie w Peru apostołowali. Jezuici z przełożonym Tomaszem Lojola synowcem S. Ignacego przybyli im w pomoc 1593 roku. Kapucyni i Bernardyni opowiadali Ewangelią w kraju Wenezueli nad Orenoką i w Kolumbii. Niegościnni mieszkańce Florydy 1565 roku 5 Dominikanów zamordowali tam usadowionych od roku 1549. Do ludożerczego Paragwaju wezwani Jezuici dla nawracania dziczy łagodnemi środkami go uobyczajali, z trudem wykorzenili w krajowcach nałog pijaństwa, 2,000,000 w krótkim czasie rozproszonych Indyan oswoili i do chrztu przygotowali z podziwieniem Hiszpanów nawykłych mordować ludzi. Do Brezylii odkrytéj 1509 roku, przez Portugalczyków Alwaresa, Kabrala i Wincentego Pinsona, admirał Sousa przywiozł 4 Jezuitów 1543 roku, którzy pierwsze kościoły dla nawróconych mieszkańców wystawili. Jan III. król Portugalii 1549 roku wysłał 6 Jeznitów do nowo-założonéj stolicy Brezylijskiéj San-Salvador, którzy okrzesali dzikich ludożerców i takie mnóstwo ich ochrzcili, iż 1551 r. biskupstwo w niéj było ustanowione. 1570 r. Souri

korsarz od Hugonotów Francuzkich wysłany pojmał okręt Hiszpański i w nim zamordował Azewedę Jezuitę z 39 towarzyszami przeznaczonymi na missyą do Brezylii.

Gorliwość i chęć oświaty pogan religią w XVI. szczególnie stóleciu towarzyszyły w podróżach na brzegi Ameryki, Afryki i Azyi zakonnikom. Zgromadzenie Jezuitów nastałe 1540 roku, potwierdzone od 20 Papieżów, aby stawiało czoło kacerzom, najliczniejszych wysyłało missyonarzy w rozmaite strony świata. S. Franciszek Xawery Hiszpan piérwszy towarzysz zakonnodawcy S. Ignacego, najznakomitszym był Indyan apostołem. Jan III. król Portugalii wysłał go 1541 roku, z 2 kapłanami do Indyi wschodniéj, 11 lat przepędził na opowiadaniu wiary bałwochwalcom i Nestoryanom w Melindzie, Malace, Mozambiku, Goa i t: d. Tu zbiegły Japończyk Angier po dopełnioném w swojéj ojczyznie morderstwie dręczony zgryzotą sumienia stanął przed Xawerym, nauczony przezeń wiary z 2 sługami i w Goa ochrzczony, towarzyszył mu z nimi za przewodnika do Japonii 1549 roku, 2 lata i 4 miesiące w niéj przemieszkał S. Franciszek i wielu ochrzczonych Japończyków opiece przybyłych współ-braci swoich zostawił. Dziejopisowie kościelni milion chrześcijan nawróconych jemu przyznają. Zamierzył zwiedzić Chiny, lecz śmierć go zaskoczyła na wyspie Sancyanie, 1552 roku po 46 latach życia, wołał on przed śmiercią: „Ach Chiny Panie! Chiny! któż je z cienia śmierci wywiedzie?" Grzegorz XV. go kanonizował 1620 r. Przez 40 lat po śmierci Franciszka S. chrystyanizm w Japonii wzrastał, 200,000 jego wyznawców się liczyło, roku 1587 z poduszczenia Bonzów 70 kościołów cesarz Nobunanga spalić kazał, 80 ich pozostało jeszcze, następca jego Tajko-Sama wznowił 1596 roku okrutne prześladowanie, trwało ono pod jego następcami do 1657 roku.

Piérwsi Augustyanie poczęli nawracać pogan wysp Filipińskich i Moluckich w półowie XVI wieku, przybyło im na pomoc 17 Franciszkanów, 3 Dominika-

nów i tyleż Jezuitów. Milion ochrzczonych wkrótce się liczyło, 4 dyecezye i 800 parafii założyli w końcu XVI. stólecia.

Władca Mongolii Abgar zażądał 1595 roku missyonarzy. Jezuita Hieronim Xawery synowiec S. Franciszka z 2 towarzyszami posłany do tego hana, przełożył dlań na Tatarski język życie Jezusa Chrystusa i zwierciadło prawdy chrześcijańskiéj. Abgar przyjął chrzest z trzema xiążęty i Seminarium w mieście Agrze założył.

Słaby odcień chrystyanizmu zanieśli do Chin 535 r. Nestoryanie kacerze. Stolica Rzymska zwróciła oko na to cesarstwo. Jezuici Gabryel Rogerio i Maciéj Ricci biegły Matematyk i Geograf piérwsi do Chin przybyli 1581 roku, 30 lat w Pekinie mieszkali i wielu nawrócili, zwłasza 2 mandarynów, syna piérwszego ministra i synowicę Kandydę. Ricci 133 księgi duchowne wydrukował jéj nakładem i przewodniczył w zarządzie domu podrzutków przez nią utrzymywanym, otworzył nowicyat i szkołę dla młodzieży Chińskiéj. Adam Schal z Kolonii przybyły, gorliwie Maciejowi w pracy pomagał i działa odlewał dla odparcia Tatarów, 100,000 rachowano Chińczyków nawróconych do 1600 roku. Umarł Ricci 1610 roku. Cesarz Ching-Sang wspaniale kazał chrześcijanom go pochować.

Na pobrzeżu Malabarskim Jezuici Gonzalw, Fernandes i Robert Natalis 1595 roku opowiadali Ewangelią, zwiedzili Madurę i Meliapur. Ich następcy 150,000 Indyan nawróconych liczyli 1656 roku.

W Afryce S. Frumencyusz apostoł IV. wieku oświecił wiarą Abissynią. Monotelici Alexandryjscy błędami swemi ten kraj napoili. Dwaj zakonnicy Andrzéj opat i Piotr dyakon wysłani od króla Abissynii Jakóba, na soborze Floreńskim połączyli się z kościołem w imieniu całego narodu. Dawid król Abissyński domagał się przez posłów u Klemensa VII, aby mu przysłał kapłanów z Rzymu. Juliusz III. wyprawił 10 Jezuitów i 2 biskupów do Abissynii na prożbę Klaudyusza Asnafa króla 1555 roku. Następca jego Adamas z poduszczenia mahometanów prześladował

katolików i missyonarzy, wielu ich z nędzy i głodu poumierało. Jezuici Paez i Sylwa wstrzymali upadek założonéj missyi, nim przybyli kapłani dla pomocy tym dwóm apostołom.

W Kongo skwarnéj krainie, w któréj podczas zimy naszéj 15 stopni, latem zaś 42 bywa ciepła, katolicyzm wprowadzili 1484 roku Portugalczycy, xiążę Sogno z rodziną chrzest przyjął 1494 roku i Emanuelem się nazwał, syn zaś jego Antonim, naśladował go król z żoną i synem, piérwszy przyjął imie Jana, drugi Alfonsa, matka jego Eleonorą nazwana, nie zważając on na apostazyą ojca sprowadził Dominikanów z Portugalii i sam był tłómaczem, gdy lud nauczali wiary 1521 r. wystawił im kościół i klasztor. Augustyanie i Kapucyni w pomoc im przybyli. Królowie Piotr i Jakób wezwali Jezuitów, którzy gorliwemi kazaniami powiększyli w dwójnasób liczbę ochrzczonych pogan, królowie Henryk I. Alwar I., Alwar II. do 1614 r. pomnożyli usiłowania swoje idąc śladami poprzedników w nawracaniu poddanych bałwochwalców.

W królestwach Angola i Loango podczas drugiéj połowy XVI. wieku Kapucyni, Augustyanie i Karmelici opowiadali Ewangelią, Trynitarze zwiedzali brzegi Barbaryjskie dla wykupu niewolników. Z przeglądu wszystkich części świata dostrzedz można wielki przybyt nawróconych do katolicyzmu, on wynagrodził kościołowi sowicie odpadek jego synów w krajach Europejskich przez zwodnictwo i zdrożne nauki XVI. wieku odszczepnych kacerzy.

Kacerze w XVI. wieku zjawieni.

W piérwszéj połowie XVI. wieku powstały tłumy krzykaczy wrzeszczących, że kościół katolicki został skażonym i nie zachowuje ustaw od Chrystusa jemu podanych, błądzi w nauczaniu, obrzędach i karności. Te urojone zarzuty i przygany zakrawały na uwłoczenie zakonodawcy jego, który obiecał zostawać aż do końca świata z kościołem swoim. Czy Chrystus cofnął swoję obietnicę w XVI. wieku? Urojeni od-

nowiciele kościoła bez posłannictwa od Boga, nie oznamionowani zwykłą świątobliwością życia, cudami i darem proroctwa, znalezli stronników, uklecili dla nich prawidła nowéj wiary i przezwali je *reformą*. Pomiędzy wielu jéj przeistoczycielami szczególnie się odznaczał Marcin Luter urodzony w miasteczku Eisleben 1483 roku 10 listopada, gdy skończył nauki i zamierzył być rzecznikiem, podczas przechadzki piorun zabił jego towarzysza Alexego, ten przypadek wtrącił Marcina 1505 roku do Augustyanów w klasztorze Erfurtskim usadowionych, przybrał on imię Augustyna, 1507 roku poświęcony na kapłana, po piérwszéj mszy 2 maja odprawionéj ciągle narzekał, iż doznawał od czarta nagabanie, 1508 roku został nauczycielem Teologii w założonéj od Fryderyka Elektora Saskiego 1502 roku akademii Wittembergskiéj. Czytanie dzieł Wiklefa i Hussa napoiły go jadowitém ich kacerstwem, 1510 roku zwiedził święte pomniki w Rzymie. Spór Augustyanów z Dominikanami ogłaszającymi od Leona X. nadane odpusty dawcom zasobów na dokończenie budowy kościoła S. Piotra i na wyprawę przeciw Turkom, spowodował Lutra 1517 roku do rozpraw i zarzutów unieważniających odpusty, Tetzel Dominikan na nie odpowiedział 1518. Rozjątrzony Marcin począł uwłaczać zwierzchności Papieżów, ślubom zakonnym, zniósł wolną wolę, potrzebę dobrych uczynków, ofiarę mszy świętéj, czyściec, modły za umarłych, spowiedź, 5 sakramentów, 2 ich tylko uznawał: chrzest i eucharystyą pod dwiema postaciami, dozwalał wszystkim czytać i wykładać Pismo S. bez objaśnień nauczycieli duchownych. Leon X. po kilkakrotném upomnieniu Lutra, potępił jego utwory 1520 roku. Uczony kardynał Cajetani Dominikan poseł Papiezki nie zdołał przełamać uporu nowych marzeń sprawcy przeistoczenia, obrażony Luter ich odrzuceniem, spalił na rynku Wittembergskim w obec uczniów swoich bulle Papiezkie, pisma kapłanów Eckiusza i Wurmsera, łącznie z kanonicznemi ustawami i Teologią S. Tomasza. Ułożył przepełnione obelgami dzieło o władzy Papieżów pod nazwą niewoli Babilońskiéj, ono

spowodowało rokosz i rabunek świątyń, zniewagę obrazów przez Karlostad'a i Huttena. Uczniowie Lutra Stobner, Storch, Muncer, poczęli ganić naukę mistrza swego, który usunął ich z grona wybranych zwolenników swoich. Jan Staupnitz prowincyał Augustyanów i przyjaciel Marcina po nieskutecznych prożbach, aby przeprosił Leona X., rozbrat z nim uczynił. Dla zaradzenia zgorszeniom z nowotnéj nauki wynikłym, Karol V. cesarz sejm do Wormacyi zwołał 1521 roku, obecny jego posiedzeniom Luter upornie odpierał zarzuty jemu czynione, porwany z rozkazu Fryderyka Elektora Saskiego, 9 miesięcy się ukrywał w zamku Wartburgskim przezeń zwanym wyspą Patmos, tam on ułożył zbiór ustaw i nowéj wiary obrzędy, dokończył przekład Biblii z wyrzuceniem, lub przemianą licznych jéj wyrażeń, Sorbona zganiła pisma Lutra, Henryk VIII. król Angielski wydał przed swojém odstępstwem księgę przeciw błędom Lutra, jego na nią odpowiedzi zawierały grube zniewagi króla. Sejmy zwoływane nie ułatwiły zgody. Luteranizm ogarnął całe prawie Niemcy i 3 królestwa północne. Mistrz nowotnéj wiary 45-letni zrzucił suknię zakonną i poślubił 1525 roku 14 czerwca Bernardynkę 26-letnią Katarzynę Borę, zbiegłą z klasztoru Nimphichskiego, pozwolił Filipowi xięciu Heskiemu mieć dwie żony po naradzie z Melanchtonem, Bucerem i 6 innemi kaznodzejami, przyznał w księdze o władzy ziemskiéj Niemieckim mocarzom prawo zaboru dóbr kościelnych i klasztornych. Przychylni nowemu przeistoczeniu wiary silnie się oparli uchwałom sejmu w Spirze 1529 roku odbytego i przybrali nazwę protestantów, podali wyznanie wiary Augsburgskiém mianowane, które ułożył Melanchton uczeń Lutra. Dla obrony jego 12 xiążąt Niemieckich i 14 miast wolnych skojarzyli związek Smalkaldzkim nazwany. Karol V. zajęty obroną Niemiec od najscia Turków pozwolił na sejmie Nurembergskim wolności sumienia 1532 roku wyrokiem *Interim* zwanym, obu stronom niedogodnym, nim sobor powszechny spór roztrzygnie. Umarł Luter w Eislebenie 1546 roku, po 63 latach życia, po-

chowany w Witembergu, żona jego 6 lat po nim jeszcze żyla i zostawiła sześcioro dzieci. Miasto Altona 1835 roku 15 listopada ogłosiło że Józef Karol Luter został katolikiem z całą rodziną. Marcin Luter ułożył sporéj objętości dzieła przepełnione potwarzami na kościoł katolicki miotanemi, jego biesiadowe rozmowy (tisch reden) mieszczą obrażające przystojność wyrażenia. Liczni uczniowie Lutra byli zwierzchnikami osobnych wyznań, w mnogich artykułach ich nauka nie zgadzała się z zasadami mistrza. Nie dziw, że dotąd się liczy więcéj 150 jéj oddziałów osóbnych i niezależnych w mniemaniach religijnych.

Najprzychylniejszym uczniem Lutra był Melanchton Filip, urodzony 1497 roku w Brettenie przemienił on swoję nazwę niemiecką *Schvarzerde* na Grecką Melanchton, obie mają znaczenie jednostajne czarnéj ziemi. Pomagał mistrzowi swemu w rozprawie o zasadach wiary w Lipsku z Teologiem Ingolstadskim Eckiuszem i społem pracował nad przeistoczeniem wiary, 1530 r., ułożył wyznanie religijne zwane Augsburgskiém, ulżył w niém surowe i dziwotworne zasady swego mistrza. Wprowadził do Kolonii na proźbę Hermana arcy-biskupa, który zlutrzał, protestantyzm. W zdaniach swoich o wierze niestałym się okazał, 14 razy zmieniał jéj wyznanie, bo się chwytał błędów Zwingla, Kalwina, Karlostada i t. d. Radził swéj matce, aby się trzymała katolicyzmu. Umarł 64-letni 1560 roku (12).

Flaccus Illiricus Maciéj urodzony 1520 roku, inaczéj zwany Frankowicz, uczeń Lutra, silnie się opierał pojednaniu katolików z protestantami. Dzieła jego mieszczą same tylko obelgi na katolicyzm. Pomagał układać 8-tomowy utwor zwany *Centuriae Magdeburgenses*, w Bazylei 1552 roku drukowane dla przeistoczenia dziejów kościelnych. Baroniusz i Belarmin wykazali dowodnie liczne kłamstwa w nim skupione (12). On się trzymał ślepo nauki Lutra, umarł 1575 roku.

Jan Brencyusz kanonik Witembergski, urodzony 1499 roku, był uczniem i gorliwym apostołem całéj

nauki Lutra, z wyjątkiem tylko, iż jego zdania względem obecności Chrystusa w sakramencie ołtarza nie podzielał i twierdził, że On wszędzie jednostajnie przebywa, naśladowcy jego przezywali się *Ubiquistae*. Umarł 1570 roku, 8 tomów swoich marzeń zostawił.

Ossiander Andrzéj w Bawaryi 1498 roku urodzony, był nauczycielem w Wittembergu, różnił się odrębném zdaniem o usprawiedliwieniu (Justificatio), które rozsiewane w Królewcu wzburzyło uczniów i mistrzów. Umarł 1554 roku, ułożył rozprawy o prawie Bożém, Ewangelii, usprawiedliwieniu i t. d.

Muncer Tomasz i Stork Slązak uczniowie Lutra, osóbne urojenia sklecili. Muncer twierdził, że nowi Ewangelicy usunąć powinni wszelką zwierzchność, różność stanu i wychowania, niemieć osobiście bogactw; lecz wspólną tylko posiadać własność, zniósł chrzest dzieci i dorosłym tylko ten sakrament dawał przez zanurzenie, zwolenników swoich przezwał nowochrzczeńcami (Anabaptistae). Powstawał na katolików i protestantów, piérwszym wymiatał zbytnią surowość ugniatającą sumienie, drugim zbyteczną jego wolność. Zebrał 40,000 wieśniaków dla wytępienia zwierzchników i duchownych, wmawiał im, że kule z dział na nich wypuszczone wpadną do rękawów jego płaszcza. Xiążęta Niemieccy poduszczeni od Lutra przeciw zbrojnym rolnikóm wystąpili, 7,000 ich legło, rozpierzchłych ścigały ustanowione sądy, na stosie paliły, wieszały i ścinały. Pojmany Muncer, w Mülhausenie ściętym został. Naśladówcy jego Maciéj piekarz Harlemski i Bokhold Jan krawiec z Lejdy mianujący się królem, podburzyli gmin, ogłosili wielożeństwo i straszliwe wszczęli napady. Wojsko Filipa xiążęcia Heskiego zwyciężyło powstańców. Maciéj z 30 spólnikami rokoszu zginął w bitwie. Bokhold kleszczami rozpalonemi targany, umarł 1535 r. Synod protestantski w Hamburgu zwołany, zalecił śmiercią karać nowochrzczeńców. Ich szczątki osiadły w Polsce, Holandyi i północnéj Ameryce pod nazwą od Menona swego zwierzchnika Menonistów, lub Morawczyków, dotąd istnieją oni.

Zwingliusz Ulryk 1487 roku się urodził w Szwajcaryi, przeznaczony na plebana Einsidelskiego kościoła Najświętszéj Maryi Panny Pustelniczéj, chwycił się skwapliwie nauki Lutra z dodatkiem swoich marzeń i poślubił bogatą wdowę. Przeczył on rzeczywistéj obecności Chrystusa, i przypuszczał postać tylko Jego. Nie przekonali go Luter i Melanchton podczas rozprawy w Marburgu 1529 roku. Naśladowcy jego przezwani sakrametaryuszami dotąd są w 9 Kantonach. Biskupi katoliccy Bazylejski, Lauzany i Konstancyi wzywali go do rozprawy; ale Zwingliusz od niéj się nchylił. Nowości rozsiewane wszczęły wojnę domową między Szwajcarami, Zwingliusz uzbroił swoich stronników i zakazał przywozić żywność kantonom jego nauce nieprzychylnym, ztąd przyszło do walki. Katolicy cztérykroć zwyciężyli napastników protestantskich. Zwingliusz poległ w bitwie Kapelskiéj 1519 roku. Posłane przezeń wyznanie wiary Franciszkowi I. królowi Francyi zawierało obok Świętych, imiona Tezeusza, Herkulesa, Katona, Brutusa, Numy Pompiliusza i t. d., ten wyskok ganili sami nawet zwolenicy przeistoczyciela kościoła Szwajcarskiego (18).

Jan Kalwin w Nojon'ie urodzony 1509 roku, chociaż nie był kapłanem, otrzymał plebanią w Pont-Eveque. Wolmar nauczyciel jego oznajomił ucznia z nauką Lutra, oba ją poczęli rozkrzewiać w miastach Francuzkich. Przerażony Kalwiu ogłoszonemi karami przez króla Franciszka I. na kacerzy, umknął do Bazylei, drukarz Tomasz Platter wydał księgę Kalwina *de Institutione Christiana*, ona zawiera mnogie wnioski i zdania przeciwne nauce Lutra. W niéj Kalwin dowodzi, że Jezus Chrystus w niebie tylko jest obecnym, nie zaś w sakramencie ołtarza, w rozdziale *de servo arbitrio*, krępuje wolną wolę ludzi i twierdzi, że przejrzenie (praescientia) Boga. ją niweczy, że Bóg jest sprawcą dobrych i złych uczynków ludzkich, ztąd też Adam nie zdołał uniknąć upadku w grzech pierworodny, Judasz nie mógł się ustronić od zdrady Chrystusa. Tę zasadę Jurieu słyn-

ny kaznodzieja Francuzkich Hugonotów zwał bezbożną i manichejską. Usadowiony Kalwin 1540 roku. w Genewie ułożył porządek nabożeństwa, chrztów, pogrzebów, wieczerzy, wyrzucił z kościołów krzyże, obrazy, szaty kapłańskie, ołtarze i t. d., zniosł wszystkie uroczystości, obrzędy, posty, spowiedź, modły za umarłych. Zamiast biskupów i kapłanów postanowił starszych, dyakonów, dozorców. Uwięził i na stos wyrokiem swoim potępił Serweta lekarza z Hiszpanii za wykład aryański tajemnicy Trójcy świętéj. Gentilis, Bolsec, Kastalion, Blandarata, Ochin kacerze ucieczką się ratowali od śmierci za opor zdaniom Kalwina. Umarł ten przeistoczyciel wiary 1564 r. Dzieła jego 12-tomowe drukowano w Genewie i Amsterdamie 1667 roku ([14]). Teodor, Beze i Farel z Grenobli uczniowie Kalwina ułożyli życie jego. Zwolennicy nauki Jana Kalwina przezwani od Francuzów Hugonotami, pamiętni z krwawych wojen, które 30 lat Francyą pustoszyły. Król Henryk IV. Burbon ich naczelnik wyrzekł się kalwinizmu 1593 roku, i nadaniem swobod Hugonotom zwanych Nanteńskiemi zakończył domowe kłótnie w całéj Francyi.

Głównych przeistoczenia wiary sprawców celniejszymi pomocnikami, prócz wielu podrzędnych mistrzów, byli Oekolampad, Bucer, Beze, Ochin i t. d.

Jan Oekolampad zakonnik Augsburgskiego S. Brygidy klasztoru w Reinsbergu się urodził 1482 roku, wyrzekł się kapłaństwa, został uczniem i pomocnikiem Zwingliusza, który przeznaczył go kaznodzieją w Bazylei. Uczony Erazm z Roterdamu po ożenieniu się przyjaciela swego Jana Oekolampada, wyraził pisząc do niego, iż dotąd uważał protestantyzm za tragedyą; lecz się mylił, ponieważ on się kończy na ślubowinach, jak zwykle bywa w komedyi. Umarł Oekolampad 1531 roku.

Bucer Marcin z Dominikana Strazburgski apostoł protestantyzmu, 20 lat uczył nowéj teologii, zaślubił zbiegłą z klasztoru mniszkę Benedyktynkę, powołany od Kramnera do Anglii, umarł w Londynie 60-letni

1551 roku, zostawił 13 dzieci. Utwory jego 3 tomy obejmują nowotnych marzeń.

Beze Teodor słynny z romantycznych wierszy, Kalwin go powołał za pomocnika do Genewy, posłany z 13 kaznodziejami na sławne rozprawy w Poissy, rozpoczął je przemową do króla Francyi Karola IX. i dowodził, że Chrystus tak daleko przebywa od Eucharystyi, jak jest daleko niebo od ziemi. Usiłował zwieść swoją nauką ojca i siostrę zakonnicę, przegnany od nich, powrócił do Genewy. 80-letni poślubił 16-letnią pannę i przed S. Franciszkiem Salezym wyznał, iż jéj młodość zawadza mu powrócić na łono kościoła. Umarł 86-letni 1605 roku.

Ochin Bernard z Sienny był Generałem zakonu Kapucynów, słynął z kazań, czytywał utwory Lutra. Urażony, iż go minął spodziewany kapelusz kardynalski, opuścił zakon 1546 roku i w Genewie się ożenił. Uobecnił bezbożną schadzkę w Wicencyi dla zniesienia wszelkiéj religii odprawioną. Trewizo i Rugo jéj przewodnicy powieszeni w Wenecyi, po zapadłym na nich wyroku, Ochin umknął do Szwajcaryi, zwiedził Anglią. Ścigany za mawiane nauki o wielożeństwie, uciekł do Polski; lecz i tu prześladowany, przeszedł do Morawii i w Sławkowie 87-letni umarł 1564 roku.

Piérwszym był przeistoczycielem wiary w Anglii król Henryk VIII. 1530 roku, który się ogłosił najwyższą głową kościoła Angielskiego po nieotrzymanym rozwodzie z Katarzyną żoną swoją od Klemensa VII. Ustanowił swoim namiestnikiem duchownym arcy-biskupa Kanturyi Tomasza Kromwela, który po domierzeniu nieporachowanych zdzierstw i kradzieży podczas zaboru klasztorów, kościołów i przy złupieniu grobów Alfreda króla, S. Tomasza arcy-biskupa i męczennika i w. i., za wyrokiem Henryka 1540 roku ścięty został. Ten król samowolnie utworzył nową z katolicyzmu i protestantyzmu wiarę, większą jednak część zasad, obrzędów i zwyczajów kościoła katolickiego zatrzymał. Umarł 1547 roku (15).

Sommerset i Kramner mordercy katolików i Pro-

testantów 10-letniego Edwarda VI. syna Henryka opiekunowie, znieśli katolicyzm i protestantskie obrzędy ustanowili 1552 roku. Marya królowa przy pomocy Polusa kardynała i Gardynera biskupa przywróciła wiarę katolicką, skazała na śmierć zdrajcę i buntownika Kramnera. Po jéj zgonie Elżbieta panowała. Zwołany parlament ustanowił prawną wiarę, Kalwinizm jéj zasady zawiera, obrzędy w części są katolickie, głową kościoła obwołana królowa, która liczne wyroki ogłosiła dla wytępienia dawnéj wiary. Z 9,000 rządców duchownych, 14 zaledwo biskupów, 50 kanoników i 80 proboszczów się znalazło opornych przeistoczeniu wiary. Elżbieta po 45 latach prześladowania katolików, umarła 70-letnia 1603 roku. Jakób I. wytępił ostatnie szczęty katolicyzmu, następcy jego czuwali nad tém, aby się on nie odrodził. W końcu XVIII. i na początku XIX. wieku słabieć poczęło prześladowanie, prawa na wytępienie dawnéj wiary Anglików uległy zwolnieniu stopniowemu po większéj części.

Michał Serwet Hiszpan lekarz, urodzony 1509 r., był wznowicielem Aryanów, czyli Anti-trynitaryuszów, zwanych takoż unitaryuszami, spalił go Kalwin w Genewie 1554 r.; ale pisma po nim zostały ([16]). Lelliusz Socyn lekarz z Sienny 1559 roku z nich wyczerpniony Aryanizm rozsiewał w Niemczech, Szwajcaryi i Polsce. Umarł w Zurichu 1562 roku. Synowiec jego Faust Socyn przybył do Krakowa i począł rozsiewać swoje błędy, mieszczanie oburzeni zrabowali jego sprzęty i na ogień wrzucili księgi i papiery przy nim znalezione. Po ucieczce z tego miasta usadowiony w Pińczowie odurzył wielu obywateli niezdarnemi baśniami, twierdził, że Chrystus śmierć poniosł nie za grzechy ludzkie; lecz aby wsławił swoję naukę, odrzucał chrzest i bierzmowanie, zakazał piastować urzędy i do wojska się zaciągać. Umarł 1604 roku. Towarzysz jego Blandrata w Siedmiogrodzie rozkrzewiał Socyanizm. Unitaryusze Ochin, Kapiton, Helcer w Konstancyi, Gentilis w Bernie ścięci, Garibaldi, Alciato zwiedzili Polskę i spo-

kojnie błędy swoje w niéj rozsiewali, uczony Piotr z Goniądza był ich draogmanem i tłómaczem katechizmów aryańskich, Andrzéj Wiszowaty wydał bluźniercze marzenia Fausta Socyna o S. Trójcy i Bóstwie Jezusa Chrystusa w 6 tomach pod nazwą: *Bibliotheca Fratrum Polonorum*. Nienawidzieli tych Aryanów katolicy i protestanci. Wygnał ich z Polski król Jan Kazimierz 1658 roku.

Michał Bajus urodził się 1513 roku w Melinie, Karol V. cesarz, przeznaczył go nauczycielem Pisma S. w Lowanium, był on na soborze Trydeńskim. Rozprawy jego o grzechu pierworodnym zawierały zdania niezgodne z nauką kościoła katolickiego, zwłaszcza wnioski, że bez łaski Boskiéj wszystkie dobre uczynki są grzechem i t. d. Pius V. potępił jego rozprawy, Bajus wykrętnie się objaśniał; lecz gdy Grzegorz XIII. potwierdził wyrok swego poprzednika, odwołał on swoje błędy przed śmiercią 1580 r. Wskrzesili je Quesnel i Jansens.

Pisarze Kościelni.

Piotr Bembo Wenecyanin urodził się 1470 roku. Augustyn Laskarys wyćwiczył go w greckim języku, dał się on poznać z wierszy i mów uczonych. Leon X. uczynił go swoim sekretarzem, Paweł III. dał mu kapelusz kardynalski, gdy się chwiał z przyjęciem kapłaństwa, po wejściu do kościoła, trafił na czytane słowo Ewangelii: *Petre sequere me*, po przyjętém kapłaństwie wyniesiony na biskupa Bergamskiego, rządził chwalebnie trzodą swoją. Umarł 76-letni 1547 r. Zostawił 16 ksiąg listów, rozpraw i pasterskich odezw, ułożył historyą Wenecyi.

S. Karol Boromeusz urodzony 1538 roku, pilnie się uczył w młodości. Pius IV. wyniósł go na kardynała i Medyolańskiego arcy-biskupa w 26 roku życia. Założył akademią dla duchownéj i świeckiéj młodzieży. Wiódł życie wystawne; lecz gdy Trydeński sobór stan duchowny ograniczył w sposobie życia, piérwszy S. Karol dał przykład posłuszeństwa jego

uchwałom. Zwiedził podwładne biskupstwa, plebanie, klasztory i ścisłą w nich karność zaprowadził, zniósł główne seminarium od pobożnych katolików zwane nowym Babilonem. Gdy rozwolniony zakon Humiliatów ścieśniał w karby, złośliwy jego członek Farina strzelił do arcy-pasterza 1569 roku. Pius V. skazał zbrodniarza na śmierć i zniósł zgromadzenie Humiliatów. Podczas zarazy w Medyolanie sam opatrywał chorych, żywił sierot i przewodniczył błagalnym processyom. Umarł 1584 roku, żył lat 47, Paweł V. go kanonizował w 9 lat po śmierci jego. Ułożył nauki dla spowiedników i kaznodziei, utwory jego drukowane obejmują 5 sporych tomów, a 30 ksiąg rękopismów dotąd się znajdują w księgozbiorze Medyolańskim.

Tomasz Morus kanclerz Angielski urodzony w Londynie 1473 roku, posłował do Francyi i gorliwie służył swojemu królowi, odrzucił jednak przysięgę na uznawanie Henryka VIII. głową kościoła, osadzony w ciężkiém więzieniu i ścięty został 1537 r. Zostawił dzieje królestwa Angielskiego i dowodne odpowiedzi na zarzuty Lutra kościołowi katolickiemu. Prawnuk jego kapłan Tomasz Morus wydał życie pradziada swego drukowane w Rzymie 1627 roku.

Antoni Muretus Francuz urodzony 1526 r., przeniósł się z Paryża do Rzymu, wydał uwagi nad sławniejszymi starożytności mędrcami, zostawił uczone listy, ułożył kilka hymnów kościelnych. Umarł 1586 r.

Lipsius Justus w Bruxelli urodzony 1547 r., mając lat 9 pisał wiersze, w 12 roku życia układał mowy łacińskie, chwycił się nauki Lutra; lecz po jéj głębokim rozbiorze powrócił na łono kościoła katolickiego, uczył krasomówstwa w Lowańskiéj akademii. Prócz licznych dzieł wypracowanych, ułożył rozprawę o jednéj i prawdziwéj religii, o cudownych obrazach Najświętszéj Maryi Panny, zebrał chrześcijańskie starożytności miasta Rzymu. Umarł 1606 r. Dzieła jego 6-ściotomowe w Antwerpii drukowane r. 1637.

Skaliger Juliusz w Weronie urodzony 1484 roku, prócz utworów krassomowskich, zostawił rozmowy

duchowne. Syn jego Józef (1540—1609), chwycił się kalwinizmu. W dziele *de emendatione temporum*, nie szczędził świętych od potwarzy złośliwych.

Paweł Jovius Lombardzki lekarz i biskup Noceryi ułożył dzieje sławnych mężów i powszechne w 45 tomach. Umarł 70-letni 1552 roku.

Karol Sigonius z Modeny skreślił dzieje państw Włoskich, cesarstwa wschodniego i kościelne. Umarł 1584 roku, żył bezżennym i nastręczającym jemu żonę odrzekł Minerwa i Wenus nie żyły zgodnie z sobą.

Cezary Baroniusz urodzony w Neapolu 1538 r., osiadł w Rzymie i zostawszy Oratorianinem, był Generałem tego Zakonu po S. Filipie Neryuszu, spowiednikiem Klemensa VIII. i Watykańskim Bibliotekaryuszem. Wyniesiony na kardynała, miał 30 głosów za sobą podczas wyboru Leona XI. Ułożył dzieje kościelne w 12 tomach do 1198 roku, zbijał w nich klamstwa Magdeburgskich centuryatów. Bzowski Dominikan dalszy ich ciąg pisał. Umarł 1607 r.

Piotr Ciaconius Dominikan urodzony w Toledzie 1525 roku, skreślił uwagi nad dziełem Tertuliana i Kassyana, dopełnił w starożytnych wydaniach ich utworów wyrazy nadwątlone. Grzegorz XIII. użył go za pomocnika poprawującym kalendarz. Umarł w Rzymie 1581 roku.

Alfons CiaconiusDominikan wydał 4-ro tomowe dzieje kardynałów i Papieżów. Guarnacci powiększył je dwóma tomami i doprowadził aż do Klemensa XII. roku 1751. Ułożył takoż zbiór celniejszych pisarzy. Umarł 1601 roku.

Lipoman Ludwik Wenecyanin biegły w starożytnych językach i Teologii przewodniczył na soborze Trydeńskim. Paweł IV. poświęcił go na Bergomeńskiego biskupa i wysłał do Polski 1556 roku. Silnie on się opierał przewadze Dyssydentów i Żydów. Dzieła jego ośmiotomowe zawierają wykład 2 ksiąg Mojżesza, psalmów, modlitwy pańskiéj i składu apostolskiego, żywoty Swiętych i zbiór zasad wiary katolickiéj. Umarł 1559 roku.

Tomasz Vio Dominikan znajomszy pod nazwą Ka-

jetaniego kardynała, urodził się w Gajecie 1469 r., posłował w Niemczech i częste miewał rozprawy z Lutrem, nie przeparł jednak uporu jego, nawrócił wielu kacerzy w Węgrzech. Umarł w Rzymie 67-letni 1554 roku. Skreślił wykład Pisma S. i Teologii S. Tomasza. Ułożył rozprawy o powadze soborów i najwyższych pasterzy Rzymsko-katolickiego kościoła.

Jan Faber Dominikan, spowiednik Ferdynanda I. cesarza, biskup Wiedeński ułożył dzieje kościelne i tak gruntowne rozprawy z kacerzami, iż go przezwano młotem kacerzy (Malleus Haereticorum). Krewny jego Jan Faber był piérwszym uczniem S. Ignacego Lojoli. Wielu kacerzy w Niemczech, Hiszpanii i Lombardyi nawrócił. Umarł ten biskup świątobliwy 1531 roku, żył 63 lata.

Melchior Canus Dominikan, biskup wysp Kanaryjskich urodzony w Hiszpanii 1523, uczył Teologii w Salamantyce, zostawił chwalony zbiór Teologicznych rozpraw i dzieło o sakramentach świętych. Umarł 1560 roku.

S. Ludwik Bertrand Dominikan, urodzony w Walencyi (1526—1586), posłany do Ameryki opowiadał wiarę na wyspach Tabago, S. Tomasza, w ciaśninie Panama przez 12 lat i 60,000 pogan nawrócił. Klemens X. go kanonizował, zostawił liczne kazania.

Ludwik z Grenady (1506—1588) Dominikan, wypracował liczne dzieła teologiczne i żywoty sławnych zakonników. Księgi jego, przewodnik grzesznika, i życie Chrystusa chwalił S. Franciszek Salezy. On przetłómaczył na hiszpański język drabinę do nieba S. Jana Klimaka i Tomasza a Kempis o Naśladowaniu Jezusa Chrystusa.

S. Ignacy Lojola Hiszpan (1491—1556), służąc w wojsku raniony 1501 roku przy oblężeniu Pampeluny przez Francuzów, czytał w szpitalu żywoty Świętych, jął się pokuty i nauki; słuchał Teologii w Alkali u Dominikanów, zwiedził Jerozolimę, wybrał 7 towarzyszów i z nimi w Paryzkim kościele Montmartre 1534 r. zaprzysiągł, 3 śluby zakonne. Pa-

weł III. potwierdził 1540 roku, to nowe zgromadzenie pod nazwą towarzystwa Jezusowego. Rozesłał uczniów dla nawrócenia pogan. Żył lat 65, ułożył księgę cwiczeń duchownych i wzorowe ustawy zakonne.

S. Franciszek Xawery towarzysz S. Ignacego (1506—1552) Apostoł Indyjski, Hiszpan, milion pogan nawrócił. Zostawił 5 ksiąg listów o missyach, katechizm i czytanie duchowne.

Alfons Salmeron z Tuluzy drugi uczeń S. Ignacego przewędrował Europę, odznaczył się znajomością Teologii na soborze Trydeńskim, wypracował rozprawy o Ewangelii i listach Apostolskich w 16 tomach, żył lat 69.

Chrystofor Clavius Jezuita, sławny Astronom i matematyk. Grzegorz XIII. przeznaczył go do poprawy kalendarza. Ułożył 5 tomów dzieł matematycznych i zwięzłą obronę nowego kalendarza. Umarł w Rzymie 1612 roku.

Piotr Canisius Jezuita (1521—1594 w Nimedze się urodził. Opowiadał słowo Boże w Niemczech i wielu kacerzy nawrócił. Wydał poprawne dzieła S. Cyrylla Alexandryjskiego, S. Leona W. Papieża, listy S. Hieronima, uwagi nad Ewangeliami i listami apostolskiemi, zbiór nauk katechizmowych, doręczne odpowiedzi na zarzuty kacerzy. Synowiec jego Henryk był 20 lat nauczycielem prawa w szkole Ingolstadskiéj, zostawił zbiór ustaw i starożytnych pomnikow kościoła katolickiego w 7 tomach, umarł 1610 r.

Sa Emanuel Jezuita przygotował z polecenia Piusa V. nowe Biblii wydanie z wykładem miejsc zawilszych.

Belarmin Robert Jezuita urodzony w Montpesulanie (1542—1621) 7 lat uczył Teologii w Lowanium, potém w Rzymie. Paweł V. mianował go kardynałem 1620 roku. Wzbogacił on kościół niezwalczoném dziełem pod nazwą *Corpus Controversiarum*, ułożył wykład psalmów, Grammatykę Hebrajską, zbiór pisarzy kościelnych i obowiązków biskupich, dokładny

katechizm, jęk gołębicy, rozprawy o powadze i władzy najwyższych pasterzy, wzniesienie myśli do Boga i t. d.

Genebrard arcy-biskup Akwizgrański (1537—1597) wydał rozprawę o wyborze biskupów przez duchowieństwo, dzieje święte, wykład psalmów, rozprawę o Trójcy świętéj, przełożył z hebrajskiego na łaciński język, dzieje Józefa Flawiana i dzieła Orygenesa z Greckiego. S. Franciszek Salezy był jego uczniem.

Erazm z Roterdamu (1467—1536 r.) wstąpił do klasztoru Augustyanów, biskup Utrechtski wyświęcił go na kapłana, Juliusz II. uwolnił Erazma od ślubów zakonnych, zwiedził on Anglią, Francyą i Włochy. Wysoką umiejętnością zjednał szacunek u królów i Papieżów. Wabił go do siebie Luter, Erazm po przejrzeniu pism mistrza przeistoczenia wiary zawyrokował, że są potwarcze, naciągane, kłamliwe, sprzeczne i zwodnicze. W Bazylei uporządkował swoje utwory, Froben sławny drukarz dzieł Lutra i przyjaciel Erazma wydał na świat w 9 tomach jego rękopisy krasomówcze,grammatyczne i filozoficzne, przekład Greckich ojców SS., rozprawy religijne, uwagi nad Ewangelią. Ufny w swoj dowcip błądził w zasadach wiary. Teologowie sorbońscy tak o dziełach Erazma zawyrokowali: *Suspectus in multis, caute legendus in omnibus.*

Sadolet Jakób z Modeny biegły w starożytnych językach, został sekretarzem Leona X. Paweł III. wysyłał go do Francyi dla pogodzenia Franciszka I. z Karolem V. i dał mu kapelusz kardynalski 1536 roku, umarł 70-letni w Rzymie 1547 roku. Zostawił 17 ksiąg ważnych pism i listów, wykład psalmów, rozprawy filozoficzne, hymny i wiersze ulotne.

Polus Reginald krewny Angielskich królów, zwiedził Europejskie zakłady naukowe, Paweł III. mianował go kardynałem. Henryk VIII. nań czyhał za opór okolnikowi mianującemu króla głową kościoła. Przewodniczył na soborze Trydeńskim. Wysłany do Anglii dla jéj pojednania z kościołem, został arcy-

biskupem Kantuaryjskim i naczelnikiem radców królowéj Maryi. Drogą przekonania nawrócił wielu zabłąkanych odszczepieńców. Śmierć Maryi tak go przeraziła, iż wziąwszy krucyfix w rękę wołał; „Panie! ratuj kościół ginący“ i w 15 godzin umarł, żałowany od katolików i protestantów. Ułożył dzieła o jedności kościoła, władzy Papiezkiéj, obecności Chrystusa w najświętszym sakramencie i soborze Trydeńskim.

Possewin Jezuita z Mantui wsławił się kazaniami i wychowaniem duchownéj młodzieży w szkole Awenionskiéj. Z rozkazu Grzegorza XIII. posłował do Szwecyi, Polski, Rossyi i Siedmiogrodu, wielu kacerzy nawrócił, umarł 78-letni 1611 roku. Zostawił zbiór pisarzy biblijnych, podróż swoję do północnych krajów i rozprawy z Węgierskiemi Aryanami.

Prócz wzmiankowanych tu mężów słynęli wydanemi pismy na obronę kościoła i gorliwém apostolstwem, kardynał Hozyusz Warmiński, Walenty Herburt Przemyślski, Marcin Białobrzeski Kamieniecki, biskupi; Piotr Skarga kaznodzieja i dziejopis, Maciéj Sarbiewski Poeta, Warszewicki Jezuici; Bzowski dziejopis, Bardziński kaznodzieja Dominikanie. Dzieła ich uczone skreśla szczgółowie historya Polskiéj Litteratury.

Sobory.

Dla naprawy karności duchownéj, przywrócenia kościołowi powagi ubliżanéj od kacerzy XVI. stólecia i wykazu ich błędów, na żądanie Karola V. cesarza i władców katolickich zwołany został XVIII. powszechny w Trydencie sobór 1545 roku. On się odprawiał przez lat 18 z przerwami pod przewodnictwem 5 Papieżów, Pawła III., Juliusza III., Marcella II., Pawła IV. i Piusa IV. 30 liczy posiedzeń. Roztrząśniono na nich naprzód spisy ksiąg kanonicznych Pisma S., zgłębiono pewność podania, nauki o grzechu pierworodnym i usprawiedliwieniu grzeszników, ofiarę mszy świętéj, ważność, skuteczność jéj i po-

trzebę, właściwe obrzędy 7 sakramentów, wyjaśnione nauki o czyscu, odpustach, czci świętych i t. d. Ułożono kanony karne z klątwami na niedowiarków, kacerzy i przeciwników ustawom sobornym. Na 24 posiedzeniu zawartém w 24 rozdziałach ułożono prawidła naprawy karności dla duchowieństwa i porządkowe ustawy względem obierania kardynałów, biskupów i t. d. z wykazem ich powinności i t. d. i t. d. Czynności soboru były podpisane przez 255 osób duchownych, mianowicie przez 4 posłów Papiezkich, 2 kardynałów, 3 patryarchów, 25 arcy-biskupów, 168 biskupów, 7 generałów zgromadzeń zakonnych, 7 opatów i 39 zastępców nieobecnych pasterzy. Pius IV. potwierdził wszystkie uchwały soboru Trydeńskiego i duchowieństwu państw chrześcijańskich dla postępowania podług ich brzmienia podał (17). Mniejszych soborów 30 liczy wiek XVI. Celniejszemi się uważają Lateraneński V., Juliusz II. na nim uchwalił sprostowanie karności w duchowieństwie. Włoscy kronikarze duchowni mianują ten sobór XVIII., a Trydeński XIX. powszechnym. Piotrkowski 1540 roku przeciw dyssydentom odprawili biskupi Polscy i liczne postanowili uchwały względem obrzędów, kar, sądów na odstępców od kościoła katolickiego. Sobór w Limie 1583 roku zwołany dla obmyślenia środków rychlejszego nawrócenia Indyan w Ameryce, 1585 r. biskupi Amerykańscy w Mexyku na sobór zgromadzeni postanowili rządzić swemi dyecezyami podług ustaw Trydeńskich, które wiernym ogłosili.

Nowe Zakony.

S. Kajetan cudotworca kanonizowany w 1712 roku od Klemensa XII. przy pomocy Teatyńskiego biskupa Piotra Karaffy, który był Papieżem pod nazwą Pawła IV., ustanowił 1525 roku zakon Teatynów. Oni się obowiązywali ślubami nic nie posiadać i nie zbierać nawet jałmużny, otrzymaną zaś po jéj wydzieleniu na swoje dzienne wyżywienie ubogim rozdawać. Nosili suknię białą, płaszcz czarny. Usługa chorym,

nawracanie kacerzy i grzeszników były ich powołaniem. Wysyłali missyonarzy do Azyi na wyspę Borneo i Sumatrę. Teatynek założyła świątobliwie zmarła 1618 roku Urszula Beninkaza. Grzegorz XV. jéj ustawy potwierdził.

Mateusz Baschi Bernardyn ustanowił 1525 roku zgromadzenie zakonników od długich kapturów Kapucynami zwane. Bernard Ochin piérwszym był ich generałem, który zlutrzał. Ten zakon świetnieje nauką, surowém życiem i nawracaniem pogan (18) 1694 r. do Polski wprowadzony, 15 klasztorów liczył.

S. Hieronim Emilian zgromadził 1531 r. towarzyszów dla pielęgnowania zapowietrzonych i opieki sierot. Ustanowił najpiérwsze seminarium we wsi *Somasques* zwanéj między Bergamem i Medyolanem, umarł 56-letni (1481—1537). Paweł IV. potwierdził ustawy zakonu jego 1540 roku. Klemens XIII. kanonizował S. Hieronima 1769 roku.

Antoni z Kremony, Bartłomiéj Ferrari i Jakób Morigia z Medyolanu założyli szpitalnych braci Barnabitami zwanych oddany im był kościół S. Barnaby. Klemens VII., Paweł III. i Grzegorz XIII. potwierdzili ten zakon pożyteczny. S. Karol Boromeusz nim się opiekował.

Towarzystwu zwanemu Jezusowém dał początek 1534 roku S. Ignacy Lojola. Ustawy jego mają na celu bogobojne wychowanie młodzieży i nawrócenie pogan, oraz kacerzy. Paweł III. je potwierdził 1540 roku (19).

S. Teressa Hiszpanka 1568 roku, wznowiła upadłe Karmelitańskie ścisłe ustawy dla swoich zakonnic i zakonników, zwanych odtąd karmelitami bosymi. W Polsce się znajdowało 26 męzkich, 8 żeńskich klasztorów zakonu karmelitańskiego. Grzegorz XIII. pozwolił im obierać osóbnego generała.

S. Jan Boży, którego Urban VIII. w poczet świętych zamieścił, ustanowił w Grenadzie 1550 r., zakon dobrych braci (boni fratres), dla posługi obłąkanym po całéj Europie rozszerzony w 14-u klasztorach Polska miała. S. Pius V. go potwierdził (20).

S. Kamilli założył zgromadzenie szpitalne 1585 r. dla posługi zapowietrzonym. Syxtus V., Grzegorz XIV. i Klemens VIII. potwierdzili ustawy tego zakonu.

S. Filip Neryusz był ustawodawcą 1575 roku, zakonników Oratoryanami zwanych, obowiązał ich żyć podług nauki Pawła S. w liście do Koryntyan (XIV. rozdz.) wyrażonéj. Paweł V. potwierdził ten zakon uczony 1612 roku.

Gałęź zakonników S. Franciszka z Assyżu zwanych Reformatami osobny oddział składać zaczęła. W XVI. wieku S. Piotr z Alkantary ich naprawą się zajął, Klemens VII. potwierdził jego przepisy ściślejszego zachowania ustawy zakonodawcy 1532 roku. Od r. 1600 nastali w Polsce i w 67 klasztorach się mieścili. Tenże Papież wstrzymał upadek Augustyanów i Trynitarzy bosych, zaleceniem przywrócenia w klasztorach pierwiastkowéj ich ustawy, przez powolność ich zwierzchników tych obu zgromadzeń nadwątlonéj. Grzegorz XIII. połączył klasztory Bazyliańskie w Sycylii i Hiszpanii, przeznaczywszy im naczelnego opata 1579 roku ([21]).

Zwyczaje, Ustawy Kościelne i Karność.

Dawne zwyczaje pobożne w kościele zaprowadzone nie zmieniły się w XVI. wieku. Pius IV. na prożbę Ferdynanda I. cesarza pozwolił Czechom do Luteranizmu się skłaniającym używać kielicha podczas Kommunii świętéj, krótko trwał ten nowy zwyczaj. Do świąt obchodzonych w kościele katolickim Pius V. i Grzegorz XIII. przydali nowy obchód uroczystości Najświętszéj Maryi Panny Rożańcowéj na pamiątkę porażki Turków 1571 roku pod Lepantem. Poprawę brewiarzów i mszałów wyrokiem soboru Trydeńskiego zaleconą uskutecznił Pius V. Tenże sobór pozwolił biskupom przemieniać jawne pokuty za odstępstwo wiary i zgorszenia, na tajemne kary, udzielać odpusty za dobre uczynki, roztropnie działać obowią-

zał w koniecznem ogłaszaniu klątwy, pojedynkujących uważać za wyklętych i zbójców, odmawiać im bezwyłącznie pogrzebu na cmentarzach i rozmyślnie odbierającym sobie życie, wszystkim odstępcom wiary, kacerzom i za nich nie odprawiać kościelnych modłów obrzędowych. Nowe soborne Trydeńskie ustawy kanoniczne i do nich przydane w przeszłych wiekach na odbytych soborach uchwalone, zmierzały do naprawy karności duchowieństwa i katolików, one zalecały osobom duchownym bez wyłączenia kardynałów nawet, w sprzętach, pomieszkaniu, pokarmie i szatach oszczędną skromność i prostotę, różną od wystaw światowych, pod karą złożenia z piastowanéj godności, one takoż zaprzeczały duchownym uposażać, wzbogacać, na urzędy zwłaszcza kościelne wynosić swoich krewnych i powinowatych, z poleceniem, aby od potrzeb osobistych i kościelnych zbywającemi dochodami wspierali żebraków i sierot, uposażali szkoły dla ubogiéj młodzieży. Odmawianie kanonicznych pacierzy poświęconym na duchowne stopnie mianowicie plebanom i wszystkim obdarzonym posadami i dochodami zaopatrzonym pod grzechem i ujęciem codziennego utrzymywania nakazywały. Posiadanie 2 beneficiów pod jakim bądź pozorem ubarwionym, nieciągły pobyt przy powierzonych im kościołach, świętokupstwa i świętokradztwa, zabiegi na wyborach zwierzchników duchownych, przemiany bez sprawiedliwych powodów beneficyalnych posad, pod klątwami i zawieszeniem od sprawowania pasterskich obowiązków najsurowiéj wzbraniały. Też same ustawy Trydeńskie zawierane przez katolików innowierne i nieprawe małżeńskie śluby, brane rozwody, gorszące cudzołoztwa, zabor kościelnych posiadłości, przywoływanie duchownego do sądów świeckich, uwięzienie, zniewagi duchownych i zakonników biciem, lub słowy obelżywemi czytanie ksiąg zakazanych, opuszczanie spowiedzi wielkanocnych karały klątwami, odmową pogrzebów i modłów zadusznych. Do tych i tym podobnych postanowień skłoniły Papieżów i sobór Trydeński hałaśliwe potwarze, głośne skargi, przesadne zarzuty

przeciw kościołowi katolickiemu i rządcóm jego od nowotnych kacerzy i obojętnych katolicyzmu wyznawców rozsiewane.

WIEK XVII.

Najwyżsi Pasterze Katolickiego Kościoła.

Leon XI. (Medyceusz) 70-letni starzec obrany 12, a 27 grudnia 1604 roku żyć przestał.

Paweł V. (Borghese) Rzymianin wyniesiony na Papieża 16 maja 1605 roku, skończył spór z Wenecyanami, którzy wzbraniali zakładać w swoim kraju nowe klasztory i posiadłości duchowne zabierali. Wzbronił Angielskim katolikom przysięgać na uznawanie króla głową kościoła. Przyjął 1608 roku poselstwo Alwara króla Kongo, powiększył liczbę missyonarzy w Japonii, zalecił uczyć młodzież duchowną języków hebrajskiego i greckiego, kanonizował S. Karola Boromeusza, potwierdził zakon Urszulinek, Wizytek, Karmelitanek, braci nauki chrześcijańskiéj i najmniejszych S. Franciszka z Pauli, przyozdobił Rzym pałacami, zbiorem rzeźb i malowideł. Codziennie odprawiał mszą świętą pomimo ciągłych zatrudnień. Umarł 26 stycznia 1621 roku, 15 lat, 6 m. i d. 13 rządził kościołem.

62-letni Grzegorz XV. Alexander *Ludovisio* obwołany najwyższym pasterzem 5 lutego w 1621 roku, ustanowił szkołę duchowną dla rozszerzenia wiary (de propaganda fide), 1622 roku kanonizował SS. Ignacego, Franciszka, Xawerego, Teressę i Filipa Neryusza, wyniósł na arcy-biskupstwo dyecezyą Paryzką, Jan Gondi piérwszym był arcy-pasterzem. Umarł 8 lipca 1623 r., Siedział na stolicy Piotrowéj 2 lata 4 m. i d. 29.

Urban VIII. (Barberini) uwieńczony 16 sierpnia 1623 roku, opiekował się uczonymi, sam posiadał języki hebrajski i grecki, układał hymny kościelne, nabył od rodziny Rowerow Urbino, Montefeltro, Gubio, Pessaro i Sinigaglia, potwierdził 1632 roku zgromadzenie Łazarzystów czyli Missyonarzy, arcy-biskupa Józefata między błogosławionych zaliczył 1642 roku. Potępił on zdania kacerskie Janseniusza biskupa Ipreńskiego. Umarł 29 lipca 1645 roku. Przewodniczył kościołowi lat 20 m. 11 i d. 23.

70-letni Innocenty X. (Pamphili) obrany Papieżem 15 września 1644 roku, przyjął na łono kościoła Syryjskich Jakóbitów, których nawrócili Kapucyni. Przyłączył miasto Albano do Rzymu. Potępił cały utwor Janseniusza. Umarł 7 stycznia 1655 roku. Zarządzał stolicą świętą 10 lat 3 m. i d. 22 żył lat 80.

Alexander VII. (Chighi) objął rządy kościoła 7 kwietnia 1655 roku. Ludwik XIV. za zniewagę posła Francyi ukrywającego w pałacu swoim złoczyńców ściganych, opanował Awenion, po ugodzie wrócił to miasto. Alexander III. kanonizował S. Franciszka Salezyusza 1665 roku. Nie szczędził wydatków na ozdoby rynku i kościoła S. Piotra. Umarł 22 maja 1667 roku, liczył rządów swoich stolicą świętą lat 12 m. 1 i d. 24.

Klemens IX. (Rospigliosi) począł rządzić kościołem 20 czerwca 1667 roku. Uspokoił wzburzone duchowieństwo Francuzkie z przyczyny Jansenizmu i pomógł swojém pośrednictwem do zawarcia rozejmu Akwizgrańskiego między Francyą i Hiszpanią. Zmniejszył podatki ludowi, wspierał pieniędzmi Kandyą przez Turków napadnioną. Umarł 9 grudnia 1669 roku. Kierował stolicą Piotra S. 2 lata 5 m. i d. 19.

Klemens X. (Altieri) 80-letni starzec usadowiony na stolicy Rzymskiéj 29 kwietnia 1670 r., po 4-miesięcznéj przerwie, potwierdził biskupstwo w Kwebeku, ożywił handel nadaniem swobód kupcom. Umarł 22 lipca 1676 roku, 6 lat 2 m. i d. 21 przewodniczył kościołowi.

Innocenty IX. (Odeschalchi) 21 września 1676 roku

wybrany Papieżem, Bullą i przykładem osobistym potępił Nepotyzm. Wspierał skuteczną radą biskupów przeciwnych pobieranym dochodom od królów po zmarłych zwierzchnikach duchownych pod nazwą *Regalia*. Opierał się prożbie wznowienia zniesionego zwyczaju ochrony złoczyńców w poselskich pałacach. Udzielił zasiłek pieniężny Leopoldowi I. na wojnę z Turkami. Umarł 12 sierpnia 1689 roku, 12 lat 10 m. i d. 22 władał stolicą Rzymską.

Alexander VIII. (Ottoboni) udostojniony najwyższym Pasterzem 6 października 1689 roku, liczył lat 79 życia, potępił 4 słynne artykuły Galikańskiemi zwane, 1682 roku przez duchowieństwo Francuzkie uchwalone. Umarł Alexander VIII. roku 1691. Sprawował rządy kościoła 1 r. 3 m. i d. 26.

Innocenty XII. (Pignatelli) obrany najwyższym Pasterzem 15 lipca 1591 roku, ponowił Bullę Innocentego XI. przeciw Nepotyzmowi i rozkazał kardynałom ją podpisać. Zatwierdził biskupów Francuzkich po długiéj przewłóce i daném yrzez nich oświadczeniu, iż odrzucają artykuły Galikańskie. Potępił Kwietyzm i księgę biskupa Fenelona maxymy Świętych Bullą 12 marca 1699 roku wydaną. Zaopatrzył hojnie szpitale i domy przytułku sierot. Umarł 86-letni 17 września, przewodniczył kościołowi 9 lat 2 m. i d. 15, szczerze żałowany od Rzymian.

Stan Kościoła Katolickiego w Państwach Chrześciańskich i między Poganami usadowionych.

W XVII. wieku od 1603 do 1607 roku rządził Turcyą na Wschodzie Achmet I. sułtan, ozdobił Konstantynopol meczetem wystawionym z kamieni w rozwalinach Troi uzbieranych ręką niewolników chrześciańskich. Brat jego Mustafa z tronu zrzucony i z synowcem Osmanem I. od Janczarów uduszony został 1623 roku. Amurat IV. wyniesiony na sułtana 1623 r. zdobył Bagdad i w nim chrześcian pomordował, umarł

z państwa 1640 roku. Niedołężnego Ibrahima sułtana, mężni wodzowie licznem wojskiem 1645 roku osoczyli wyspę Kandyą, Wenecyanie zmusili je do haniebnéj ucieczki. Rycerze Maltańscy 7 okrętów Tureckich zatopili i w nich pojmali Osmana syna Ibrahima sułtana wiezionego do Mekki, który ochrzczony został 1656 r., i po dójściu lat młodzieńczych, wstąpił do zakonu Dominikańskiego, nazwany Tomaszem, umarł 1686 r. Janczarowie udusili Ibrahima 1649 r. Mahometa IV. wezyr opasał znowu Kandyą 1667 r. bronioną przez Wenecyanów i 7,000 Francuzów przysłanych od Ludwika XIV. Turcy same tylko gruzy stolicy wzięli 1669 roku, straciwszy 100,000 żołnierzy. Ten sułtan zabrał 1672 r. Polakom Wołyń i Podole, zdobył Kamieniec i wielką liczbę chrześcijan pomordował, młodzież w niewolę zagnał. Zawarł z nim haniebny pokój w Buczaczu król Michał Wiszniewiecki i obiecał płacić Turkom 22,000 cz. zł. rocznego haraczu; lecz wódz Jan Sobieski zniweczył tę wymuszoną daninę zwycięztwem nad niewiernymi odniesionem 10 listopada pod Chocimem. Gdy hrabia Emeryk Tekeli Aryanin wzburzył Węgrów przeciw Leopoldowi I. cesarzowi 1680 r. i z Turkami się sprzymierzył, wódz Mahometa IV. Kara Mustafa na czele 300,000 żołnierzy obległ Wiedeń. Król Jan Sobieski za namową Innocentego XI. i po usilnéj prożbie posłów Leopolda, którzy na kolanach Jana błagali wołając: „Królu ratuj Wiedeń i chrześcijaństwo,“ pośpieszył na odsiecz téj stolicy z 30,000 Polaków i z połączonemi 38,000 Niemców pod dowództwem xiążęcia Lotaryngii Karola V., odparł Mustafę 1683 r., cały obóz zabrał i ścigał rozpierzchłych. Pod Parkanami jednak zwyciężony, 5,000 utracił; lecz pod Strygoniem 24,000 Turków trupem położył. Uczczony nazwą obrońcy chrześcijan, wziętą Mahometa urojonego proroka chorągiew do Rzymu odesłał z wielkiemi darami. Eugeniusz Sabaudzki i Karol Lotaryngii xiążęta odebrali Turkóm Budę i Belgrad miasta po zwyciężeniu ich pod Mungaczem 1686 roku, 20,000 Turcy rachowali zabitych. Gdyby Ludwik XIV. za-

miast skrytéj pomocy, zwrócił na nich oręż, utraciliby oni Europejskie zabrane kraje. Mahomet złożony od Janczarów 1687, umarł więźniem 1693 roku. Soliman III. sułtan 4 lata, brat jego Achmet lat 14 bezczynnie gnuśnieli na tronie. Mustafa syn Mahometa zwyciężył Niemców pod Temezwarem 1696 r., 15,000 rokoszan zmusili go zrzeć się tronu na Achmeta brata jego w 1703 roku.

Cesarstwem Niemieckiém 1612 roku, począł władać Maciéj II. syn Maxymiliana II., skończył pomyślnie wojnę z Turkami 1615. Rozpoczęta przez Czeskich protestantów 1618 roku 30-letnia wojna wiele krwi katolickiéj przelała. Umarł Maciéj II. cesarz 1619 roku, Ferdynand II. wnuk Ferdynanda I. dwakroć poraził Czechów zbuntowanych; lecz Tilli sławny wódz jego zwyciężony został pod Lipskiem od xiążąt protestanskich, obrońców elektora Palatynatu Fryderyka V. królem od Czechów obranego. Umarł Ferdynand II. roku 1637, Ferdynand III. syn jego 4-kroć porażony od protestantów został. Ludwik XIV. im pomagał. Ich sprzymierzeniec Gustaw Adolf król Szwedzki zrabował Polskę i Niemcy, spustoszył miasta, wsie, kościoły i klasztory, poległ w bitwie pod Lutzenem wygranéj 1631 roku. Znużony cesarz porażkami zawarł pokój Westfalski 1648 r. Katolicyzm uszczerbek z niego odniósł. Umarł Ferdynand III. w 1657 roku: 18-letni Leopold I. cesarzem został. Tekeli Aryanin przywłaszczyciel tronu Węgierskiego namówił Turków do wojny z Leopoldem, którzy Wiedeń oblegli, Sobieski obronił tę stolicę. Serini, Nadasti, Talenbach Węgierscy rokoszanie w mieście Eperies'ie śmiercią ukarani. Tekeli zbiegł do Nikomedyi i katolikiem umarł 1705 r. Wojna o Hiszpańskie następstwo mniéj pomyślnie rozpoczęta 1700 roku, lat 13 trwała. Zasmucony Leopold jéj niepowodzeniem, umarł 1705 roku, 46 lat panował, żałowany od poddanych.

Francyą 1610 roku po śmierci Henryka IV. rządziła żona jego do 1614 r. Marya Medicis z 9-letnim synem Ludwikiem XIII. Naród zwał go sprawiedli-

wym. Concini Włoch radca królewski oburzył Francuzów swoją dumą. Niesnaski z powinowatymi i trzy rozprawy z Hugonotami król i kardynał Richelieu uspokoili i wygnanych z miast katolików przywrócili po odebraniu Hugonotóm zabranych kościołów i klasztorów katolickich 1638 roku. Gorliwy król podczas zaburzeń domowych polecił Francyą opiece Matki Boskiéj 15 sierpnia. Śmierć jego w dniu 14 maja 1642 roku przypadła zasmuciła Francuzów. S. Wincenty à Paulo przygotował króla do wieczności.

4-letni Ludwik XIV. po śmierci ojca zostawał pod opieką matki swojéj Maryi. Jéj radcy wespół z S. Wincentym à Paulo godnych przedstawiali na potwierdzenie Papieżom biskupów. Wodzowie Tureniusz, Breze, Kondeusz, świetne odnosili zwycięztwa nad Hiszpanami i Niemcami. Wszczęta wojna domowa Frondą (procą) zwana, 5 lat nie bez krwawych potyczek od 1648 r. trwała. Ludwik XIV. pełnoletnim 1653 r. ogłoszony, uśmierzył rokosz Paryżanów, przeciw Mazariniemu kardynałowi za obarczenie ich podatkami wszczęty. Wielkie wydatki na wojny z Hiszpanią po śmierci jéj króla Karola II. z Hollandyą i Niemcami, niemniéj też wystawna świetność dworu Ludwika obarczyły Francyą długami. Ten król niepokojony wielokrotném Hugonotów powstaniem, odwołał 1685 roku, wyrok Nanteński, zabrał 760 kościołów katolikom wydartych i 3 lata przeznaczył im do namysłu powrócić do wiary przodków swoich, lub się wynieść z kraju, po sprzedaniu własności swojéj. Wspomniony wyrok Nanteński ogłosił Henryk IV. 1598 roku, po wielkim oporze parlamentu, Sorbony i biskupów. Hugonoci otrzymali największe swobody religijne i składali osóbną społeczność zaopatrzoną udzielnemi prawami, wojskiem i sejmami. Fleury dziejopis, Fenelon i Langeron biskupi mnóstwo obłąkanych Hugonotów nawrócili; lecz więcéj ich się wyniosło do Prus i Holandyi. Ukryci w lasach duchowni Hugunotów kaznodzieje, przygotowali do powstania rozbiegłych współ-wyznawców, straszny wybuchnął rokosz 1703 roku, Serre

piekarz ich dowódzca stawił czoło wodzom królewskim i mordował kapłanów katolickich 100,000 jego włoczęgów zwanych koszulowymi (Camisards) zginęło. Szczątki rozpierzchłéj chałastry otrzymały pozwolenie wyjścia z kraju, odtąd Francya nie doznawała napaści Hugonotów. Ludwik XIV. rządząc samowładnie Francyą uroił na wzór Henryka VIII. króla Anglii pomysł przewodniczenia w duchownych sprawach, przyswoił 1676 r. władzę mianowania wszystkich biskupów. Obrażony Innocenty XI. tém nadużyciem nie potwierdzał ich w Rzymie. Ludwik dla ukorzenia Ojca S., zwołał w roku 1682 duchowieństwo, które powodowane niewłaściwą swemu dostojeństwu bojaźnią i pochlebstwy, zatwierdziło 4 artykuły ręką Bossueta skreślone, one uwłaczały powadze Papieżów i kościoła; treść ich następna: Artykuł 1., Papież nie ma władzy w rzeczach doczesnych nad panującymi. 2-gi, sobor wyższym jest od Papieża. 3-ci, władza jego prawem kanonicznem się określa. 4-ty, wyroki Papiezkie zezwoleniem całego kościoła upoważniać się powinny. Innocenty XII. pojednał się z Ludwikiem XIV. i 30 biskupów przezeń mianowanych zatwierdził, po wziętém od nich zrzeczeniu wykonywania 4 artykułów swobodami Galikańskiemi zwanych. Bossuet przed śmiercią potępił swój utwor. Ludwik XIV. po świetném na pozór panowaniu, chociaż żył rozwięzle, umarł jednak przykładnie 1715 r., 1 września. Sprzyjał uczonym, których wielu w różnych gałęziach nauk miała Francya i zjednał nazwę swoję stóleciu, w którém panował.

Hiszpanią począł rządzić od 1598 roku Filip III. Przerwał 1609 r. 12-stoletnim rozejmem zaczętą z Niderlandami 1567 r. wojnę, po wzięciu przez dowódzcę Spinolę Ostendy obwarowanéj. Wygnał z Hiszpanii Maurów, którzy chociaż chrzest przyjęli, skrycie Alkoranu się trzymali i mieli tajemne związki z Turkami; 200,000 ich przeszło do Afryki w dniach 30 roku 1610. Rolnictwo mały ztąd uszczerbek poniosło; ale ciągłe przesiedlenie mieszkańców do Ameryki wyludniło Hiszpanią. Umarł Filip III. zwany po-

bożnym 1621 roku. Filip IV. pomyślniéj z Niderlandami, niż z Francyą wojował. Portugalia przy pomocy Lizbońskiego arcy-biskupa Kunha zrzuciła jarzmo i niezależném państwem się ogłosiła. Osady zamorskie wydarli Hiszpanom Portugalczycy i Holendrzy. 50-letni Filip ugniecony klęskami skończył życie 1665 r. Karol II. nie zdołał podzwignąć osłabionéj Hiszpanii, słynął z wymiaru sprawiedliwości poddanym i wzorową miał pobożność. Dla zapobieżenia rozdziałowi Hiszpanii, który 1700 roku ułożyły Anglia, Francya i Hollandya, bezdzietny Karol II., chociaż sam pochodził z Habsburgskiéj rodziny, przeznaczył następcą tronu Filipa siestrzana swego, wnuka Ludwika XIV. króla Francyi, sam zaś nawiedziwszy w kościele Eskuryalskim groby przodków swoich, umarł z chrześciańskiém przygotowaniem 1 listopada 1700 roku.

Portugalia wcielona przez Filipa II. do Hiszpanii, odzyskała swoję niepodległość 1640 roku. Jan IV. xiążę Bragański obwołany królem, 16 lat panował i mężnie odpierał Hiszpanów. Umarł 1656 r. Niedołężny syn jego Alfons V. dla obłąkanego umysłu złożony, umarł na wyspie Tercejrze roku 1683. Piotr II. brat jego spokojnie rządził królestwem do 1707 roku. Katolicyzm w niém kwitnął i wzrastał.

Anglią po Elżbiecie Jakób I. syn nieszczęśliwéj Maryi Stuart zaczął rządzić 1603 roku, idąc torem poprzedników swoich wygnał wszystkich kapłanów katolickich, lała się krew obywateli nieprzyjmujących Anglikanizmu. Zagorzały Robert Katesby z wielu wspólnikami powziął myśl szaloną wyzwolenia katolików od ciągłych prześladowań, ukrył proch w sklepach pod izbą parlamentową, aby tym sposobem zgładzić króla z radcami, odkryty spisek, zbrodniarze śmiercią ukarani. Ten zamach pogorszył stan katolików. Nieczynny i gnuśny król Jakób lubił walki kogutów, biesiady i polowanie, posiadał naukę; lecz się nie zajmował rządem kraju, czuł wstręt do broni obnażonéj, który pochodził z przelęknienia brzemiennéj nim matki, podczas morderstwa jéj radcy Rizio z ręki Henryka Stuarta-Darnleja, męża Ma-

ryi Stuart, ojca Jakóba I. i dla tego nie nosił miecza przy boku. Umarł ten król 60-letni 1625 roku. Karol I. syn jego odpokutował za okrucieństwa ojca. Uciskał on naród podatkami, które marnował na zbytki. Gdy za radą biskupa protestańskiego purytanom Szkockim narzucał Anglikanizm, rozjątrzeni tym przymusem, powstali i zwyciężyli wojsko Karola. W tymże czasie Irlandczycy gnębieni przez duchowieństwo Anglikańskie z żołnierzami ich nawracające, 40,000 protestantów rozegnali. Robert Moore dowodził katolikami Irlandskiemi, parlament zganił postępowanie króla, który postanowił go skarcić. Szkoci stanęli zbrojnie dla obrony parlamentu, zwyciężony Karol i za 40,000 f. sz. wydany parlamentowi został, który na śmierć go skazał 1649 roku. Kromwel uwięził króla i zapowiedział, iż ma go w ręku, a parlament w kieszeni. Po ścięciu Karola, parlament ogłosił Rzeczpospolitę, a na drzwiach pałacu królewskiego napisał: „Dom do najęcia.“ Kromwel jéj opiekunem obrany, okrutnie się pastwił nad Irlandczykami i Szkotami, burzył kościoły, lub na stajnie obracał, alby i komże na koszule żołnierzom rozdawał, ornatami koni okrywał. Wygnał parlament nań oburzony z izby i klucz od niéj zabrał w kieszeń, oświadczając się, iż członkowie jego do niéj nie powrócą. Karol II. syn króla ściętego wkroczył z wojskiem najemném do Anglii, pokonany od Kromwela, 40 dni po lasach się tułał i do Francyi uciekł, 8,000 jeńców zwycięzca sprzedał na rynkach, 5 lat rządził samowładnie Anglią Kromwel, poważany od sąsiednych władców. Umarł 1658 roku. Syn jego niezdolny do rządów, złożył je 1659 r. za 200,000 f. sz. jemu danych. Monk rządca Szkocyi zwołał parlament, zniósł Rzeczpospolitę i wezwał na tron Karola II., który ukarał śmiercią sędziów ojca swojego, ciało nabalsamowane Kromwela wydobyte z grobów królewskich kazał pod szubienicą zawiesić. Nadał swobodne wyznanie wiary wszystkim poddanym, opiekował się uczonymi, żył rozrzutnie, 1,200,000 f. sz. dlań od parlamentu przeznaczonych, nie wy-

starczały na roczne jego wydatki. Dopuścił wzrastać stronnictwom Torysów królewskiéj władzy obrońców i Whigów przychylnych parlamentowi ścieśniającemu zwykle władzę królewską. Umarł Karol II. bezpotomny 1685 r., Jakób II. brat jego tron odziedziczył. Zniósł on przysięgę *Test* zwaną na niewiarę przeistoczeniu w ofierze Pańskiéj Chrystusa wykonywaną. Udzielił wolność odbywania katolikom obrzędów religijnych. Obrażeni temi nadaniami wyznawcy Anglikanizmu powstali, Jakób po trzech latach panowania do Francyi uciekł. Rokoszanie obrali 1688 roku Wilhelma xiążęcia Oranii, męża starszéj córki Jakóba II., Maryi, w protestantyzmie wychowanéj. Powstali Irlandczycy dla przywrócenia na tron króla i porażeni byli. Wilhelm zaczął rozkrzewiać kalwinizm w Anglii, parlament wygnał biskupów katolickich z całéj Irlandyi, aby wytępić kapłanów od nich poświęcanych. Zakazał plebanom odprawiać jawnie nabożeństwo pod karą więzienia i pieniężnych opłat, zamknął szkoły katolickie. Mieszanym małżeństwom wychowywać dzieci obu płci w protestanskiéj wierze surowie zalecił. Umarł Wilhelm III. roku 1702 nienawidziany od Anglii, iż więcéj sprzyjał Holendrom.

W Szwecyi od 1611 roku panował Gustaw Adolf. 13 lat wojował z królem Polskim Zygmuntem III. i do Niemiec, które zrabował wojsko przeprowadził, wywalczył tu dla protestantów swobody religijne, poległ w bitwie Lutzeńskiéj z cesarskim wodzem Walensztejnem stoczonéj 1632 roku. Córka jego małoletnia Krystyna tron objęła pod opieką 5 radców. Odmówiła ręki chcącym ją poslubić i zrzekła się berła na Karola Gustawa, xiążęcia 2 mostów, krewnego. Sprzyjała uczonym; w Insprucku przeszła na łono katolickiego kościoła 1654 roku. Usadowiona w Paryżu dopuściła się samowolnego morderstwa, Monaldeschi jéj koniuszy za wyjawienie powierzonych mu tajemnic, ścięty przez nią został. Dla niechęci Ludwika XIV. za ten postępek, do Rzymu się udała i w tym grodzie umarła 63-letnia 1689 roku. Jéj na-

stępca Karol-Gustaw znalazł skarb opróżniony, wypowiedział z błahich pobudek wojnę Polakom i na wzór Tatarów ich kraj spustoszył 1655 r., silnie się opierał 6 sprzyrzeńcom z nim się potykającym. Śmierć ukróciła jego dumę 1660 r., żył lat 37, Karol XI. zaprzysiągł nie cierpieć innego wyznania w kraju prócz protestanskiego. Pomyślnie się potykał z Chrystyernem V. królem Duńskim. Umarł 1697 r., Karol XII. ogłosił się pełnoletnim w 15 roku życia. Podczas uwieńczenia swego, wziął z rąk biskupa Upsalskiego koronę i włożył na skronie swoje. Walczył pomyślnie z Danią, Rossyą i Polską plądrując ich kraje. Piotr W. rozbił jego wojsko 1709 roku 27 czerwca pod Półtawą, zwyciężony, Karol do Turcyi uciekł. Za powrótem do kraju swego najechał Norwegią i przy zdobyciu Frydrychhalskiéj warowni poległ 1718 roku. Zadna religia nie zaprzątała Karola XII. Wzbronił jednak wstępu do Szwecyi kapłanom katolickim, a nawróconych z kraju wyganiał.

W Danii Fryderyk III. (1648—1670 r.) zabrał swoim duchownym dobra po-katolickie od nich przywłaszczone. Chrystyern V. zmarły 1699 roku i Fryderyk IV. (1730) wzbronili wstępu do swego państwa duchownym katolickim, zwłaszcza Jezuitom.

W Prusach Jan Zygmunt syn Joachima xięcia Brandeburgii zaślubieniem Anny córki Alberta II. dla obłąkania od rządow Prusami usunionego, ułatwił połączenie Pruss z Brandeburgią 1618 roku. Po Janie syn jego Jerzy Wilhelm (1619—1640) i wnuk Fryderyk Wilhelm (1640—1685 r.) panowali w Prussach. Ten ostatni uwolnił się od hołdu Polakom 1657 r. Przyjął 20,000 wygnanych Hugonotów 1685 r. z Francyi. Fryderyk I. od cesarza Leopolda I. za daną pomoc 10,000 żołnierzy przeciw Hiszpanom, piérwszym królem Pruskim 1700 r. ogłoszony, przyłączył Neuchatel do Pruss 1702 roku. Umarł 1713 r. katolicyzm w Prussach nikł stopniowie, nękany od protestantów.

W Rossyi Borys Godunow carem obwołany 1598 roku, wzburzył narod ogłoszeniem surowych ustaw. Głód trzyletni, który w saméj Moskwie umorzył 120,000

ludzi, zwiększył jego niechęć, wśród téj klęski ukazał się Dymitr samozwaniec i po nagłéj śmierci Borysa berłem owładał. Szyderstwa z religii, grabież dóbr i świątyń dla opłacenia wojska najemnego sprawiły wstręt duchowieństwa i ludu ku przywłaścicielowi. Wszczęty rokosz pozbawił życia Dymitra i wielu swawolnych Polaków straż jego składających. Naczelnik powstańców Bazyli Szujski carem został 1606 roku. Zjawienie się drugiego samozwańca, wejście do Moskwy Hetmana Zołkiewskiego, a do Smoleńska 1609 roku Zygmunta III. króla spowodowały Rossyan do usunienia Szujskiego, po nim wybrany następcą Władysław syn Zygmunta III. nie osiągnął tronu. Michał Romanow carem obwołany 1613 roku został, uśmierzył wewnętrzne kłótnie, umarł 1645 r. Alexy syn jego zostawił 1676 roku trzech synów. Teodor najstarszy panując lat 6 w młodym umarł wieku 1682 roku. Zofia siostra jego 7 lat dwóma braćmi Janem i Piotrem się opiekowała i państwem rządziła.

W Polsce po śmierci Zygmunta III. (1586—1632) syn jego Władysław IV. owładał berłem. Pobłażliwym się okazał dyssydentom wszelkiéj nazwy. Ustanowił poczty i order Niepokalanego poczęcia Najświętszéj Maryi Panny od Urbana VIII. zawierdzony; ale nie przyjęli go sejmowi zheretyczali radcy (1638 roku). Wprowadził do Polski zakon Piarów 1642 roku, których 28 klasztorów było Rozprawa katolików z kacerzami w Toruniu mało skutkowała do nawrócenia dyssydentów. Umarł ten król 1646 roku, Jana Kazimierza następcy jego i brata nieszczęśliwe było panowanie z przyczyny ciągłych wojen z Kozakami i Szwedami. Król Karol Gustaw zabrał większą część Polski. Warownią Częstochowską obronił z garstką wojska, szlachty, mieszczan i zakonników Paulinów ich przeor X. Kordecki. Tułacz Jan Kazimierz powrócił z Szląska i polecił królestwo swoje opiece Najświętszéj Maryi Panny. Nieustraszony klęskami wodz Jan Czarnecki wypłoszył Szwedów z kraju. Jan Kazimierz wygnał Aryanów za udzieloną pomoc

Szwedom. Alexander VII. uczcił go nazwą króla prawowiernego. W prowadził do kraju 1651 r. zgromadzenie Missyonorzy a 1667 r. zakon Wizytek, 4 klasztory ich istniały, a 25 Missyonarzy. Sprzykrzywszy rządy krajem zrzekł się tronu 1668 roku i wieszczym duchem przepowiedział nieszczęsny los jego przyszły. Umarł w daném opactwie S. Germana od Ludwika XIV. 1672 r. Dziejopisowie krajowi 3 miliony liczyli uszczuplonéj ludności w Polsce przez wojny, głód, powietrze i zabór w jeństwo jéj mieszkańców. Michał Wiszniewiecki trafem obrany królem 1669 roku. Mahomet IV. kraj najechał, zabrał Kamieniec obwarowany i wymógł rocznéj daniny 22,000 dukatów. Nie płacili jéj Polacy po zwycięztwie przez Jana Sobieskiego Turków, których 60,000 trupem położył 1671 r. pod Chocimem. Obrany królem 1673 roku chciał pojednać z kościołem odszczepne kacerstwa na zjeździe Lubelskim; lecz ich opor zniweczył dobre chęci króla. Wyratował Wiedeń przez Turków oblężony 1683 roku. Oziębłe cesarz Leopold I. podziękował w Lintz'u królowi Sobieskiemu za ratunek jego państwa, które w lat 80 potém, ujarzmiło kraj wybawczy. Umarł Jan król 1696 roku, 22 lata panował. Fryderyk August Elektor Saski po nim obrany 1697 roku.

W Chinach po śmierci Rykcyusza Jezuity, piérwszego missyonarz 1610 roku cesarz Chink-sang począł prześladować jego towarzyszów i chrześcijan nawróconych, kazał rozsiekać Adama Schala Jezuitę na 10,000 kawałków, ocaliło go trzęsienie ziemi w Pekinie, cesarz Kang-hi odwołał okolnik prześladowczy. Tatarzy Mandżurscy najechali Chiny i wymordowali w stronie zachodniéj 650,000, a w północnéj przez zniesienie grobel 300,000 Chinczyków zatopili. Wódz Tatarski Lit-set Ching zdobył Pekin i cesarzem się ogłosił 1641 roku. Dotąd rodzina Tatarska w Chinach panuje. Ostatni cesarz Ming z radzcą swoim, żonami i dziećmi w pałacu własnym się powiesił, sprzyjał on chrześcijanom i poważał uczonych kapłanów. Powodzenie Jezuitów chwiać zaczęły spory z innymi

zakonnikami, którzy im wymiatali dozwoloną mieszaninę pogańskich zwyczajów z chrześcijańskiemi obrzędami, aby nie zrazić od chrztu Chińczyków, ślepych czcicieli zmarłych przodków swoich. Propaganda je potępiła 1645 roku, Alexander VII złagodził jéj wyrok. Ludwik XIV. 1685 roku wysłał do Pekinu Gerbillon'a i Bouvet Jezuitów z 4 ich towarzyszami dla nabycia ksiąg Chińskich i pogodzenia wszczętych kłótni. Pereira i Gerbillon Jezuici towarzyszyli poselstwu Chińskiemu do Nerczyńska dla sprostowania granic spornych między Rossyą i Chinami (1688 r.) Khang-si cesarz pozwolił za tę uczynność opowiadać jawnie wiarę w Chinach Jezuitom 1692 r. Gerbillon umarł 1697 r. w cesarskim pałacu. Bouvet wysłany od cesarza Chińskiego z podarkiem 49 ksiąg dla Ludwika XIV., za powrótem 1699 roku przywiózł do Chin 10 missyonarzy swojego zakonu i 70-letni po 50 latach apostolstwa umarł w Pekinie 1732 roku.

Abissynia 1607 roku miała jeszcze klasztory Jezuickie po śmierci cesarza Adamasa prześladowcy katolików, następca jego Susnejos niemi się opiekował, ale gdy missyonarze nastawali, aby chrześcijanie Abissyńscy usunęli zwyczaje żydowskie świątkowania soboty i mahometańskie wielożeństwo, Bazylid syn cesarski powstał przeciw ojcu, który musiał wygnać Jezuitów, umarł jednak nawrócony 1632 roku przez Jezuitę Dominika Malasa. Bazylid czyli Seghad II. zamordowawszy 25 braci swoich prześladował katolików pokrzepionych w świętéj wierze przez 6 ukrytych Jezuitów, trzéj z nich pojmani 1638 r. i z rozkazu cesarza ukamienowani łącznie z przysłanymi Kapucynami.

W Afryce królestwo Kongo nawrócone było w XV. wieku, 1614 roku, król jego Alwar III. po zabiciu synowca Bernarda wyprawił poselstwo do Pawła V. z prośbą, aby go rozgrzeszył i przeznaczył biskupów i kapłanów dla nawracania pogan w jego państwie. Piotr II. syn Alwara III. dziesiąty król chrześcijański, wnuk Ambroży, Alwar IV., Alwar V. krótko panowali. Alwar VI. pobożny władca ponowił prośbę

do Urbana VIII. względem przysłania do Kongo missyonarzy, na niedolę chrześcijaństwa ten król zamordowany od brata swego Garcyasza, który począł wznawiać bałwochwalstwo, syn następca jego Antoni i wnuk Alwar VII słynęli z bezbożności. Gorliwy król Alwar VIII. złożony 1670 roku, o dalszych królach dziejopisowie nie wspomianają. Francuzcy missyonarze Descouviéres i d'Aubigny wysłani do Afryki 1773 r. nie znalezli żadnego kapłana w Kongo. Naczelnicy gmin odprawiali nabożeństwo, chrzcili dzieci, uczyli młodzież katechizmu.

W krajach Amerykańskich na początku XVII. stólecia olbrzymie wzrastał chrystyanizm. Paragwaj łasami okryty i dzikiemi Indyanami zamieszkały odkrył Sebastyan *Cabet* 1526 roku, Filip III. król Hiszpański powodowany ludzkością żądał, aby nawrócenie téj krainy rozpoczęte dokonanem było. Po wygnaniu rządców swoich dla ich okrucieństw, przeznaczył ich zastępcami Jezuitów, którzy idąc torem 3 swoich poprzedników 1580 roku wysłanych do Paragwaju, łagodnością nawracali dzikich ludożerców i w 30 zbudowanych wioskach redukcyami zwanych zwiększyli chrześcijańskich rolników do 500,000. W 10 lat powygnaniu Jezuitów ponowiony ucisk osadników uszczuplił ich aż do 100,000. Zawiść niechętnych rozgłasza bajeczne wieści o missyonarzach Paragwajskich, a bezstronni protestańscy żeglarze ich uniewinili w skreślanych podróżach swoich i przyznali im uobyczajenie Paragwaju.

Euzebiusz Kühn, Jakób Gogni i Jan Salwatiera Jezuici oswoili i nawrócili dzikich mieszkańców Kalifornii.

Mexyk w XVII. stóleciu liczył 70 osobnych missyj przez Jezuitów założonych, 2 akademie w Limie i Mexyku 2 głównych miastach, prócz wielu szkół przez duchowieństwo utrzymywanych, 5 arcy-biskupstw, 24 biskupstw i 400 klasztorów w nim się znajdowało.

W stronach Azyatyckich chrystyanizm się ożywiał. Do Sijamu Ludwik XIV. wysłał 3 biskupów: pracowitego Fallu, Lamotte i Cotolendy, którzy se-

minarium dla krajowców w mieście Pinang założyli. Tenże władca wyprawił posła z kilku Jezuitami do Naraja króla Siamu i zawiązał handlowe stosunki, one się przyczyniły do wzrostu chrześcijaństwa w tém królestwie.

W Japonii od 1622 roku za panowania okrutnego cesarza Xogumsama zmarłego w 1650 roku ciągle byli najokrutniéj męczeni chrześcijanie, tysiące wyznawców Chrystusa ginęły. Ten zapamiętały prześladowca pomordowawszy wszystkich pojmanych kapłanów, prócz zbiegłych i wygnanych, kazał wystawić słup olbrzymi i na nim skreślić zapowiedź, że dopóki słońce będzie oświecać ziemię, żaden chrześcijanin nie wejdzie bezkarnie do Japonii. Około 1,000 chrześcijan, w téj zaś liczbie wódz Ukondono, xiążę Tamba z całą rodziną i pozostali w życiu zakonnicy S. Franciszka, Augustyna i Dominika po straszliwém ich prześladowaniu z 23 Jezuitami na statkach z Nangazaki przybyli do Manilli stolicy wysp Filipińskich. Duchowieństwo i mieszkańcy najuprzejmiéj przyjęli tych wygnańców prześladowanych dla Chrystusa. Prócz mnóstwa innych zakonników, 100 samych Jezuitów w Japonii umęczono do 1652 roku, 37,000 chrześcijan w królestwie Arymańskiém po utracie wszystkich kapłanów, postanowili orężem się bronić od prześladowania, oblężeni w twierdzy Ximaka przez 40,000 Japońskich żołnierzy, którym Holendrzy dział dostarczyli, wszyscy wycięci zostali. Ostatnim do Japonii przybyłym 1709 roku missyonarzem był Sycylijczyk Sidotti, głodem umorzony po trzech latach pobytu w Jeddo. Zeglarze katoliccy i protestańscy rachują około 2 milionów umęczonych chrześcijan w XVII. stóleciu; bo im okrutniéj Japończycy ich mordowali, tém więcéj się nawracało pogan. Dotąd sami tylko Holenderzy do Japonii wstęp swobodny mieli, po wykonanym obrzędzie deptania Krzyża zwanym *Jezumi*, przed urzędnikami cesarskimi.

W królestwie Tongkińskiém Chinom hołdowniczém pierwszy Alexander Rhodes Jezuitą z przydanymi jemu współ-braćmi począł 1626 roku opowiadać naukę

Jezusa Chrystusa. Już się liczyło 80,000 chrześcijan 1639 r. Straszliwe prześladowanie 1666 roku od pogan wszczęte zwiększyło liczbę chrzest przyjmujących.

Prócz nawróconych pogan, Nestoryanie Perscy i Dyarbergu, Jakóbini Malabarscy, Koptowie Egipscy 1681 roku w znacznéj liczbie przeszli na łono katolickiego kościoła. Ormianie Galicyjscy za staraniem swojego biskupa Torosewicza na soborze Lwowskim dobrowolnie się połączyli 1666 roku z kościołem Rzymsko-katolickim.

Za przykładem katolików protestanci rozpoczęli apostołować, 1647 roku Helliot Anglik w Masachusets 12 wsi wielkim nakładem założył dla nawróconych przezeń Amerykanów, którzy po wzięciu zasobów pieniężnych im udzielonych, zbiegli do swoich pustyń i lasów. Missyonarze protestańscy rozmaitych gałęzi zwłaszcza Metodyści, Weleslejanie i Kwakrowie udają się z dziećmi, żonami i przydaną dla bezpieczeństwa strażą do narodów pogańskich, żyją wśród nich wygodnie z wielkich składek w Anglii corocznie zbieranych, braknie im potrzebnéj odwagi i gotowości na męczeństwo. Ich opowiadanie Ewangelii ogranicza się zakładem szkółek, wykładem nauki obyczajowéj, rozdawnictwem Biblii i rozgłaszaniem najniedorzeczniéjszych wieści o papistach, tak oni powszechnie zowią katolików, ci zaś często nawracają tych Acefalów.

Kacerze XVII. Wieku.

Molinos Michał kapłan Hiszpański, mistrz Kwietystów nauczał, że doskonałość chrześcijanina zależy na wnętrznem uspokojeniu duszy, nie ma on potrzeby prosić pomocy Boga i dziękować Mu za otrzymane dobrodziejstwa; bo tak się może z Nim połączyć, iż najgorsze jego czynności nie będą grzechem i posłużą do ściślejszego połączenia się z Bogiem, tę przewrótną naukę zamieścił 1675 roku w dziele swojém pod nazwą: Przewodnik duchowny. Wielu on zjednał zagorzałych stronników w Hiszpanii i Francyi. Innocenty XI. potępił błędny utwor Molinosa. Odwołał

on swoje marzenia i w więzieniu 1692 roku umarł. Znakomita matrona La Mothe-Guion jęła się Kwietyzmu i kilka rozpraw na obronę jego wydała z przydatkiem swoich proroctw, snów i przewidzeń. Biskupi Francuzcy potępili jéj dziwaczne urojenia. Fenelon arcy-biskup Kameraceński (Cambrais) ułożył księgę maxym świętych tchnącą duchem Kwietyzmu. Bossuet Meldeński biskup wyjęte z niéj błędne ustępy przesłał do Rzymu. Innocenty XI. zabronił czytać dzieło Fenelona, który pokornie uległ wyrokowi Papieża i sam z kazalnicy ludowi go odczytał, na wieczną zaś pamiątkę szczeréj uległości jemu, kazał u podnoża nowéj monstrancyi swoim kosztem sporządzonéj wyryć anioła depcącego swoje i słynniejszych kacerzy księgi. Lecz gdy zawzięci przeciwnicy Fenelona kary na niego się domagali Innocenty XII. w danéj im opowiedzi wyraził: *Peccavit ille excessu amoris divini, vos vero peccastis deffectu amoris proximi.*

Piérszym autorem Jansenizmu był Jan Verger de Hauranne urodzony w Bajonie 1581 roku współuczeń Janseniusza, oba uczęszczali do Paryzkiéj i Lowańskiéj akademii 1604 roku. W Bajonie przez kilka lat roztrząsali dzieła S. Augustyna i sklecili kacerską łataninę (1). Janseniusz z nauczyciela Pisma świętego w Lowanium został 1633 roku biskupem Ipreńskim, umarł 1638 roku, zostawił rękopis pod nazwą *Augustinus*, drukowany 1640 roku, umieścił w nim pod udatnym pozorem wyboru zdań S. Augustyna, własne mniemania o łasce Boskiéj i wolnéj ludzkiéj woli, Urban VIII. potępił to dzieło, Arnold, Nicole i Błażéj Pascal rozgłosili obronę kacerskiéj nauki Janseniusza. Verger jego przyjaciel począł ją rozsiewać w Paryżu. S. Wincenty à Paulo usiłował zwrócić go na drogę prawą; lecz gdy postrzegł w nim skłonność do kalwinizmu, święty zakonnodawca zerwał z nim dawną przyjaźń. Richelieu go uwięził. Umarł ten kacerz w Paryżu 1643 roku. Zostawił 4 tomy swoich dziwactw. Jansenizm po całéj Francyi i w Niderlandach się rozszerzał. Szczątki jego dotąd

w Dewenterze, Utrechcie i 4 miastach im sąsiednich tleją.

Quesnel Oratoryanin drugi mistrz Jansenizmu urodzony 1634 roku, zgłębiał ojców kościoła i Pismo święte, uzbierane z nich uwagi wydał dla młodzieży 1671 roku, arcy-biskup Paryzki Harlay potępił dzieło i wygnał Quesnel'a za obronę Jansenizmu, Oratoryanie go usunęli, wówczas pośpieszył do Bruxelli, lękając się uwięzienia i w tém mieście skreślił, uwagi nad Ewangelią i Listami Apostolskiemi, które 1707 roku potępił Klemens XI. Nieczując się bezpiecznym, uciekł do Amsterdamu i w tym grodzie umarł 1719 roku, 16 dzieł zostawił w duchu Jansenizmem przesiękłych (2)

Waldensi Piemontscy wzrośli połączeniem się z nimi Hugonotów z Francyi wygnanych 1685 roku za wszczynane kłótnie z katolikami. Król Wiktor Amadeusz rozkazał im wyjść z kraju, zamiast uległości wyrokowi, do broni się porwali, królewskie wojsko stoczyło z niemi bitwę, 3,000 ich poległo, a 10,000 w niewolę się dostało, szczątki Waldensów do Szwajcaryi i Genewy zbiegły. Na prośbę Wilhelma xięcia Oranii, powodowany król Wiktor urojonemi korzyściami kraju więcéj, niż względem na religią, odwołał wygnańców, którzy dotąd się znajdują w królestwie Sardyńskiém.

W Anglii nowe się utworzyły odszczepieństwa od prawéj wiary. Kwakrom, czyli drżącym podczas modłów dał początek szewc 19-letni Jerzy Fox, jego naśladowca Penn syn Admirała z 600 kwakrami usadowił się w północnéj Ameryce i część ziemi przez nich osiedloną Pensylwanią, jéj zaś stolicę Filadelfią nazwał. Zbytnia wolność druku i myślenia pomnożyły w Anglii zagorzałych przeistoczycieli panującéj wiary (3).

Spinoza Baruch żyd Portugalski urodzony 1632 r., po skończonych naukach ciągle miewał rozprawy z rabinami, niezadowolony ich wykładem wiary podług talmudu, przyjął kalwinizm i skreślił dziwotworną księgę pod nazwą: rozprawa teologiczno-polityczna

przepełniona ateizmem, Bayle jego współ-wyznawca, autor słównika Pironizmem trącącego, zbijał utwor Spinozy i bezbożnym go przezwał. Umarł 44-letni Spinoza w Hadze 1677 roku. Nie miał on zwolenników swojéj nauki. Do bezbożnych pisarzy XVII. stólecia należy Fra Paoli Sarpi Wenecyanin (1552—1635) zakonu Serwitow, wielbiciel protestantyzmu, najbezeczniejszy jego utwor: dzieje soboru Trydeńskiego.

Vanini z Neapolu kapłan ogłaszał z dobranymi 12 uczniami ateizm w krajach zachodnich spalony w Tuluzie 1619 roku.

Hobbes Anglik materyalistą się okazał w dziełach nikczemnych *Leviathan* i *Philosophica Elementa*.

Bayle protestant i pyronista, wydał bezbożny słównik historyczny.

Richer Francuz ogłosił 1611 r. łataninę o władzy duchownéj i świeckiej pełną jadu.

Marek-Antoni Domnis arcy-biskup Spolatrenski zbiegłszy do Anglii 1616 uklecił tam traktat o Rzeczypospolitéj chrześciańskiéj, owę zbrojównię wrogów kościoła, po 6-letniéj wędrówce szczerze pokutował w zamku S. Anioła do 1625 roku uwięziony.

Pisarze Kościelni.

Jakób du Perron urodzony 1556 roku wyrzekł się kalwinizmu i sam wielu nawrócił hugonotów. Uczony Sponde (Spondanus) biskub Pamierski jemu winien swoje nawrócenie. Du Perron wyniesiony na Senoneńskiego arcy-biskupa 1600 roku, w rozprawie z Mornajem naczelnikiem hugonotów wskazał po przejrzeniu jego dzieła, 500 pofałszowanych wyimków Pisma S. i kościelnych ojców, 3-kroć posłował do Rzymu z poleceniami Henryka IV. Umarł 1618 roku. Dzieła jego w 3 tomach pełne są zasad katolickich, zwłaszcza rozprawa o Eucharystyi, wydał one Jan, brat i następca jego arcy-pasterz Senoneński.

Sponde urodzony 1568 roku, z kalwinisty biskup Pamierski 1626 roku, świetniał pasterską gorliwością. Nawrócił większą część Hugonotów w Tuluzie. Umarł

1678 roku. Z dzieł jego najważniejsze o cechach prawdziwego kościoła przeciw rozprawie Bezy, o cmentarzach i dzieje Baroniusza skrócone.

Piotr Huet (Huetius) urodzony 1630 roku, skończywszy nauki pomagał Bossuetowi w wychowaniu Delfina, przyczynił się do wydań Wirgiliusza, Horacego i Owidyusza zwanych *ad usum Delphini.* Ludwik XIV. wyniósł go na biskupa Swessioneńskiego (Soissons). Zamiłowanie nauk spowodowało go do złożenia biskupstwa, został Jezuitą i dokonał życia w Paryżu 1721 roku mając lat 91. Z dzieł jego są celniejsze: *Demonstratio Evangelica, de optimo genere interpretandi S. Scripturam,* początek romansów, złe skutki z ich czytania na młodzieży oddziaływane, rozprawy o zgodności wiary z rozumem i t. d.

Bossuet Jakób biskup Meldeński (Meaux) urodzony 1627 roku, został członkiem akademii Paryzkiéj 1652 roku, nawrócił wielu hugonotów, zwłaszcza Turenniusza. Kazania adwentowe i wielkopostne miewane w dworskiéj kaplicy zaleciły go królowi 1661 roku. Uświetnił siebie wybornemi dziełami, najznakomitsze uwagi nad dziejami powszechnemi dla ucznia swego Delfina wypracowane, wykład zmian wiary, obrzędów i zborzyszcz ewangelicznych, czyli protestańskich, obrona duchowieństwa katolickiego, przemowy pasterskie i t. d. umarł ten pasterz uczony 1704 roku, żył lat 77 (⁵).

Fenelon Franciszek urodzony 1651 roku, obrał stan duchowny w 17 leciech życia, a w 19 zachwycał słuchaczy mawianemi kazaniami. Harlay arcy-biskup Paryzki poruczył mu kierunek nawróconymi z protestantyzmu katolikami, sam on wielu ich z kościołem pojednał. Ludwik XIV. polecił Fenelonowi wychowanie wnuków swoich i mianował go arcy-biskupem Kamaraceńskim (Cambrais). Przyjaźń duchowna z panią Guïon i wydanie księgi maxymy świętych przyczyniły mu wiele kłopotu. Niechętni nazwali go Montanem, a panię Guïon Pryscyllą. Umarł ten świątobliwy pasterz 1715 roku, żył 63 lata (⁶). Z dzieł jego najwyborniejszemi się poczytują: przypadki Te-

lemaka, rozmowy umarłych, przewodnik dla królów, o wychowaniu panien, rozprawy, kazania (?).

Jan Massillon urodzony 1663 roku, 18-letni został Oratoryaninem, posłany na kaznodzieję do Paryża, oprócz Jezuity Bourdaloue, przewyższył wszystkich mówców ujmującym sposobem wysłowienia na kazalnicy. Ludwik XIV. wysoce go poważał i biskupem Klermońskim mianował 1717 roku. Umarł 1742 roku żył lat 79. Kazania, mowy pogrzebowe, mały post, rozprawy religijne, przemowy pasterskie są dotąd najpiękniejszym pomnikiem pracy tego mówcy wzorowego.

Mascaron Juliusz urodzony 1614 roku, zostawszy Oratoryaninem wsławił się kazaniami. Nie pobłażał on z kazalnicy występkom, gdy dworzanie nań się użalali przed Ludwikiem XIV., iż często im robi przymówki, król odrzekł, on spełnia swój obowiązek, naśladujmy tego męża i korzystajmy z przestrog jego. Wyniesiony na biskupstwo Agineńskie (Agen) potrafił tak dzielnie przemowami Hugonotów zniewolić, iż tłumami powracali na łono kościoła. Przed śmiercią Mascarona z 30,000 hugonotów w jego dyecezyi, 2,000 ledwo ich pozostało przy swém obłąkaniu z całéj owczarni jego. Umarł Mascaron 1703 roku, żył lat 69. Zostawił wzorowy zbiór kazań, mów pogrzebowych i pasterskich okolników.

Flechier urodzony 1632 roku, wsławił się kazaniami. Ludwik XIV. przeznaczył mu biskupstwo Nimegskie (Nimes). 1685 r., wielu on hugonotów łagodnemi przemowami nakłonił do wyrzeczenia się kacerstwa. Założył liczne szpitale. Umarł 1710 roku, żył lat 78. Dzieła jego zawierają kazania, mowy pochwalne i pogrzebowe, żywoty cesarza Teodozyusza W., Komendoniego i Ximenesa kardynałów, listy pasterskie i t. d.

Ludwik Bourdaloue (1632—1704), 16-letni wstąpił do zakonu Jezuitów. W klasztorze Paryzkim odznaczał się gorliwemi kazaniami. Ludwik XIV. mianował go dworskim kaznodzieją. W Monpessulanie (Montpelier) wielu nawrócił kacerzy. Zostawił 18 to-

mów wybornych kazań, rozpraw i mów pochwalnych. Przezwany kaznodzieją królów.

Tillemont Ludwik (1637—1698) kapłan, ścigany za przychylność ku Jansenistom, wypracował pamiętniki do dziejów kościelnych, żywoty cesarzów i królów.

Gabriel Lejay, Jezuita (1662—1734) 30 lat był nauczycielem krassomóstwa. Ułożył prawidła wymowy, zebrał starożytności Rzymskie i wydał Biblią zwaną heptaglotta, czyli ośmió-językową. On przepowiedział Wolterowi swemu wychowańcowi, iż będzie głową Francuzkich bezbożników.

Le Maistre de Sacy kapłan (1613—1684), przełożył na Francuzki język Biblią z rozprawami 32 tomy zawierającą, Homilie S. Jana Chryzostoma i Tomasza à Kempis o Naśladowaniu Chrystusa. Za przychylność do Jansenistów długo był więziony w Bastylii.

Henryk Walezyusz kapłan (1603—1676 r.), przetłómaczył z Greckiego języka dzieje kościelne Euzebiusza, Sokratesa, Teodoreta, Sozomena, Ewagryusza, Filistorga i Marcelina-Amiena. Utracił wzrok przed śmiercią z ciągłéj pracy.

Palafox Jan Hiszpan Mexykański biskup, wielkie miewał zatargi z Jezuitami, przemieszczony na biskupstwo Osmeńskie w Hiszpanii, słynął z litościwéj opieki nad ubogimi. Skreślił homilie o męce Jezusa Chrystusa i dzieło pasterz podczas nocy Bożego Narodzenia. Umarł 1659 roku.

Mabillon Jan (1654—1707). Benedyktyn, pomógł uczonemu zgromadzeniu S. Maura do ułożenia zbioru poprawnego ojców kościoła. Rancé opat Trapistów dowodził, że nauki więcéj szkody, niż pożytku przynoszą pustelniczym zakonnikom, Mabillon mu odpowiedział rozprawą o świątobliwości zakonników i potrzebnéj im nauce. Ten mąż niespracowany ułożył żywoty świętych Benedyktynów i kronikę swojego zakonu. Przetłómaczył z łacińskiego języka Liturgią Galikańską i zakonną ustawę S. Benedykta.

Montfaucon Bernard (1654—1741 r.), Benedyktyn, zwiedził księgozbiory Włoskie, objaśnił wykładem

dzieła S. Atanazego, Euzebiusza, Filona, Originesa, S. Jana Chryzostoma. Żył lat 87.

Malebranche Mikołaj (1638—1715 r.) Oratoryanin, wypracował filozoficzne badania i rozprawy o naturze i łasce, rozmowy chrześciańskie i metafizyczne. Żył lat 77.

Sirmond Jan i Antoni Jezuici rodzeni bracia, zostawili zbiór pożytecznych dzieł. Jan przez 16 lat w Rzymie zostając zebrał starożytności tego miasta i sobory kościoła Francuzkiego. Antoni ułożył rozprawy o nieśmiertelności duszy, obronę prawdy chrześcijańskiéj, sposób słuchania z pożytkiem kazań i t. d.

Colombière Klaudyusz Jezuita kaznodzieja Jakóba II. Stuart'a, po wygnaniu z Londynu wkrótce umarł 40-letni 1682 roku, zostawił 6 tomów wybornych kazań, ułożył kapłańskie pacierzę i mszą na uroczystość Serca Jezusowego.

Dela Rue Karol Jezuita (1643—1725) słynął z wymowy kaznodziejskiéj i Rymotworstwa Łacińskiego, nawrócił wielu hugonotów, żył 82 lata, ułożył 3 tomy kazań, mów pochwalnych i pogrzebowych, 4 tomy wierszy łacińskich i 1 tom objaśnień z przypisami do dzieła Wirgiliusza dla Delfina, wnuka Ludwika XIV.

Belarmin Robert Włoch Jezuita (1642—1621) 7 lat był nauczycielem Teologii w Lowańskiéj Akademii i licznych miał uczniów, protestantów nawet. Grzegorz XIII., Syxtus V. używali go w sprawach kościelnych. Klemens VIII. dał mu kapelusz kardynalski 1602 roku. Celniejsze jego dzieła są: *Corpus Controversiarum*, kazania, dokładny katechizm, zbiór pisarzy kościelnych, wykład psalmów, o powadze Papieża, jęk gołębicy, wzniesienie myśli do Boga, o powinnościach biskupów i t. d.

Bollandus Jezuita (1596—1665), przeznaczony do układania żywotów świętych (Acta Sanctorum), zebrał je z wielką wprawą i rozwagą w 3 tomach in folio, Henschenius i Papebrock Jezuici pomagali jemu, one obejmowały dwa piérwsze miesiące roku. Ma on dotąd

następców w téj pracy olbrzymiéj i mozolnéj, zowią ich Bollandystami.

Baroniusz Cezary Neapolitańczyk (1538—1608 r.), przyjęty do zakonu Oratoryanów od S. Filipa Neryusza, Klemens VIII. wyniósł go na kardynała i przeznaczył Watykańskim Bibliotekaryuszem. Podczas obioru Leona XI. miał 30 głosów na Papieża. Hiszpani stawili mu opor. Ułożył 12-tomową kronikę dziejów kościelnych do 1198 roku. Zbijał w nich przekręconą łataninę Centuryatów Magdeburskich przez protestantów układaną. Dalszy ciąg dziejów Baroniusza przedłużali Rajnaldi, Laderchi, Spondanus i Bzowski Dominikan.

Bona Cysters kardynał, Piemończyk (1609—1674), biegły w starożytnościach kościelnych, 4 tomy spore dzieł *de rebus liturgicis*, przewodnik do nieba, zasady życia chrześcijańskiego, zegar dnchowny i t. d.. są owocem prac jego.

Palavicini (1607—1667) Jezuita i kardynał, wydał dzieje soboru Trydeńskiego, w nich wszystkie matactwa Fra Paoli i Sarpi dowodnie wskazał. Czerpał zasoby z księgozbiorów Rzymskich.

Pagi Antoni zakonnik S. Franciszka, urodzony 1624 roku, napisał 4-tomowy rozbiór dziejów Baroniusza i sprostował w nich uchybienia. Synowiec jego Franciszek tegoż zakonu kapłan, pomagał stryjowi w pracach i zebrał w sporych 4 tomach znakomitsze Papieżów czynności.

Tirrini Jakób Jezuita (1580—1655 r.), ułożył wykład całéj Biblii z przydaną kartą Palestyny.

Menochius Jan Jezuita, przystępny ułożył wykład Pisma S. i skreślił rozprawę o Rzeczypospolitéj Żydowskiéj. Umarł 80-letni w Rzymie 1655 r.

Korneliusz à Lapide Jezuita, wydał w 10 tomach tłómaczenie Biblii z przydatkiem starożytności, zwłaszcza chrześcijańskich, umarł w Rzymie 1637 r.

S. Franciszek Salezy (1567—1622 r.) po przyjętém kapłaństwie 72,000 nawrócił hugonotów. Wyniesiony na biskupa Genewéńskiego w 1602 roku, był ojcem ubogich i poradnikiem pokutujących. Żył lat 56.

Alexander VII. go kanonizował 1655 roku. Główniejsze jego dzieła: Wstęp do pobożnego życia, Chorągiew krzyża, rozprawy o miłości Boga, listy pasterskie i t. d. tłómaczone na rozmaite języki.

Gotti Wincenty Dominikan i kardynał, urodzony 1664 roku, ułożył dzieła o prawdziwym kościele, teologią i różnicę między katolikami i protestantami.

Howard Anglik Dominikan i kardynał (1629—1694) wydał dzieje o Anglikańskich błędach.

Jan Rocaberti generał zakonu Dominikańskiego (1624—1699) arcy-biskup Walencyi, napisał 3 tomy o władzy Papiezkiéj, zebrał 22 tomy rozmaitych autorów piszących o zwierzchnictwie Papieża i poświęcił je Innocentemu XII.

Sobory.

W XVII. wieku żaden się nie odbywał powszechny sobór, w Hiszpanii, Francyi i w państwach Włoskich dość liczne się zwoływały sobory krajowe. Celniejsze były: Nurboneński 1609 dla naprawy karności duchownéj, Senoneński potępił szkodliwe Edmunda Richera dzieło o władzy duchownéj i świeckiéj. kardynał Wincenty Ursin 34 synody odprawił w swojém biskupstwie Beneweńskiém. Fryderyk Boromeusz arcy-biskup Medyolański na soborze w swojém mieście potępił księgi przeciw kościołowi katolickiemu rozszerzane w jego stolicy. Po innych miastach Włoskich biskupi i kardynałowie 30 soborów odprawili.

Nowe Zakony.

Zgromadzenie Oratoryanów Francuzkich ustanowił Piotr Berule kardynał, które Paweł V. potwierdził 1613 roku.

Zakonnikom szkół pobożnych dla ubogiéj młodzieży dał początek S. Józef Kalassanty Hiszpan 1617 roku (7). Zowiemy ich pospolicie Pijarami.

Zgromadzenia Missyonarzy dla opowiadania wiary i uczenia młodzieży duchownéj, był ustawodawcą 1626 roku S. Wincenty à Paulo. On także dał początek zakonowi sióstr miłosierdzia dla opatrywania chorych w szpitalach i wychowania niemówląt podrzutków (8).

Trynitarzów bosymi zwanych przeistoczył pobożny Hieronim i ściślejszą ustawę im nadał, którą potwierdzili Klemens VIII. i Grzegorz XV. najwyżsi pasterze.

Klasztorne zgromadzenie uczone Benedyktynów S. Maura na prośbę Ludwika XIII. króla Francyi potwierdzili Papieże Grzegorz XV. roku 1621 i Urban VIII. roku 1627. Ono się wielce zasłużyło kościołowi wydaniem dzieł ojców świętych.

S. Franciszek Salezy był założyciem zakonnic Wizytek wespół z Joanną Fremiot świętą wdową, (1572—1641) piérwszą ich przełożoną 1610 roku (9). Liczył on 87 klasztorów tych zakonnic w Sabaudyi i Francyi przed śmiercią swoją, w 1789 roku rachowano w 150 klasztorach 6600 Wizytek.

Piotr Mechitar z Sebasty (1676—1749), wznowił zakon S. Antoniego pustelnika, zwany pospolicie zgromadzeniem Mechitarytów, dla nawracania wschodnich odszczepieńców, zwłaszcza Armenów. Usadowieni na wyśpie S. Łukasza blizko Wenecyi, przy końcu XVII. wieku, wystawili obszerny tam klasztor 1717 r., drugi w Tryeście 1775 r., trzeci w Wiedniu, przy nich się znajdują drukarnie, które wydają duchowne dzieła w zachodnich i wschodnich językach.

Armand Rancé kapellan xiążęcia Orleańskiego wyrzekłszy się duchownych godności, jedno tylko opactwo La Trappe jemu nadane zatrzymał 1662 roku. Skłonił Cystersów w nim zamieszkałych do ściślejszego zachowania ustawy S. Bernarda i przydał nowe prawidła obowiązujące zatrudniać się rolnictwem, rzemiosłami, czytaniem ksiąg naukowych i uczęszczaniem do choru. Dziś ten zakon słynie w Anglii, Francyi, Ameryce i Algieryi.

Jan Olier uczeń S. Wincentego à Paulo założył 1642 roku seminarium S. Sulpicyusa w Paryżu. Jego członkowie trudnią się wykładem nauki chrześci-

jańskiéj pospólstwu, rzemieślnikom i sługom. Po rewolucyi Francuzkiéj zebrał rozpierzchłych członków sławny kapłan Andrzéj Emery 1816 roku, którzy poczęli spełniać obowiązki powołania swego.

Założyciel Kummunistów kapłan Bartłomiéj Holtshauser z Bawaryi nadał 1640 roku kapłanom świeckim dla zbliżenia ich do życia apostolskiego ustawę spólności (Communitatis). Innocenty XI. ją potwierdził 1685 roku. Wierzbowski Poznański biskup za panowania króla Sobieskiego wprowadził to zgromadzenie do swojéj dyecezyi, 6 klasztorów mieli w Polsce Kommuniści.

Cezary Bus założył 1610 roku grono braci szkół chrześcijaskich. Ubiór ich jest czarny z długim płaszczem. Oni się obowiązują ślubami uczyć bezpłatnie początkowych umiejętności i katechizmu młodzież ubogą i sierot.

Eudes Jan Oratoryanin, założył 1343 roku w Kajenie osobne zgromadzenie kapłanów od jego imienia zwanych Eudystami dla nawracania protestantów i wykładu nauk duchownych seminarzystom. Członków jego podczas rewolucyi Francuzkiéj rozpędzonych zgromadził 1826 roku kapłan Jan Blanchard.

Zwyczaje, Ustawy Kościelne i Karność.

W XVII. wieku nastał zwyczaj śpiewania pieśni podczas processyów i tym podobnych obrzędów po kościołach w krajowych językach; bo przedtém używano hymnów łacińskich. Papieże wskazali muzyce kościelnéj poważniejsze tony, zamiast sztuk skocznych i światowych, wzbronili przedstawień teatralnych podczas obrzędów i świąt kościelnych Bożego Narodzenia, 3-króli, niedzieli kwietnéj i t. d. Paweł V. upowszechnił święto Aniołów stróżów na prożbę Ferdynanda III. cesarza. Klemenes IX. przydał oktawę do uroczystości Niepokalanego poczęcia Najświętszéj Maryi Panny. Najwyżsi pasterze czuwali silnie nad bezżeństwem duchownych osób zachwianém przez kacerzy XVI. wieku, obostrzyli karnemi ustawami i

klątwami klauzury w klasztorach płci obu, w seminaryach i mieszkaniach wspólnych kanoników przy katedrach.

WIEK XVIII.

Najwyżsi Pasterze Katolickiego Kościoła.

Klemens XI. (Albani), obrany 23 listopada 1700 roku, potępił 100 zdań Quesnel'a 1705 roku i pogańskie obrzędy chrześcijan Chińskich 1715 roku. Posyłał zboże nadbrzeżnym miastom Francuzkim trapionym powietrzem i głodem 1720 roku. Zaliczył on do rzędu świętych Piusa V., Andrzeja Awelina i Katarzynę Bonońską. Dał przytułek w Rzymie królewskiéj Stuartów rodzinie wygnanéj z Anglii. Rządził stolicą świętą 20 lat, 3 m. i d. 26. Umarł 19 marca 1721 r.

Innocenty XIII., ósmy Papież z rodziny Włoskiéj *Conti*, uwieńczony 18 maja 1721 roku, przeznaczył rodzinie Stuartów 8,000 talarów corocznie. Obdarzył paliuszem biskupa Marsylii Belzunce za gorliwy dozór swoich owiec podczas morowego powietrza. Skłonił Hiszpanią do ścisłego zachowania ustaw Trydeńskich, 2 lata, 9 m. i d. 26 sprawował rządy kościelne. Umarł 7 marca 1724 roku.

Benedykt XIII. (Orsini) Dominikan, obrany najwyższym Pasterzem 29 maja 1724 roku, ten Papież pełen miłosierdzia i pobożności zmniejszył ludowi podatki, zalecił ścisłe zachowanie przepisów Bulli *Unigenitus*, kanonizował S. Jana Nepomucena i S. Grzegorza VII. i. w. i. Wzbronił wszelkich wystaw światowych kardynałom, biskupom i duchowieństwu, zgromił Jana V. króla Portugalii i xięcia Sabaudyi za ucisk pasterzy i duchownych. Umarł 1730 roku, 5 lat 8 m. i d. 23 przewodniczył kościołowi.

Klemens XII. (Corsini) po 4 m. i d. 20 przerwy obrany Papieżem 1730 roku 12 lipca, uświetnił siebie miłością poddanych swoich. Przeznaczał na urzędy cnotliwych mężów. Potwierdził 1732 r. zakon Redemptorystow na prożbę ich ustawodawcy S. Alfonsa Ligoryusza. Wykląt stowarzyszenie wolno mularskie. Nie szczędził jałmużny ubogim, siedział na stolicy świętéj 9 lat 6 m. i d. 24, umarł 1740 roku. Lud Rzymski posąg mu wystawił.

Benedykt XIV. (Lambertini) po 6. m. i d. 10 przerwy, obrany Papieżem 17 sierpnia 1740 roku przez 44 kardynałów. Protestanci go nawet poważali. Przyznał królom Portugalii nazwę *Fidelissimus*, którą król Piotr IV. dowolnie pomiatał. Wzbogacił poddanych zmniejszeniem cła od towarów z kraju wysyłanych. Opiekował się naukami. Wzbronił duchowieństwu rozpraw kłótliwych. Umarł 3 maja 1758 roku. Siedział na Stolicy Apostolskiéj 18 lat 8 m. i d. 16. Dzieła jego wielce pożyteczne kościołowi, zwłaszcza o kanonizacyi świętych 6 sporych tomów obejmują (1).

Klemens XIII. (Rezonico) 6 lipca 1758 roku objął Stolicę Rzymską, po 2 m. i 2 d. przerwy, świetniał gorliwością i czułością ojcowską nad poddanymi swymi. Licznych doznał nieprzyjemności od mocarzów duchem filozofizmu przesiękłych, którzy ścieśniali swobody kościoła i poczęli ścigać Jezuitów, Pombal minister Józefa niedołężnego króla Portugalii wygnał ich 1759 r. Zakazał ten Papież czytać bezbożne dzieła Helwecyusza, Jana Jakóba Rousseau i Woltera pod klątwą. Wspierał lud ubogi podczas głodu w Rzymie. Dał przytułek wygnanym Jezuitom z Portugalii, Francyi, Włoch i Hiszpanii, 10 lat 7 m. i d. 27 świątobliwie zawiadował kościołem. Umarł 1769 roku.

Klemens XIV. (Ganganelli) Franciszkan, 19 maja 1769 roku po 3 m. i d. 15 przerwy obrany Papieżem, usiłował zjednać przychylność władców Europejskich na zachodzie duchem filozofizmu owionionych, wstrzymał coroczne ogłoszenie Bulli *Unigenitus*. Silnie zagrożony odszczepieństwem przez panujących na 3 tro-

nach Burbonów i króla Portugalii zniósł pismem (Breve) 20 lipca 1773 roku wydaném, zakon Jezuitów, który zaniechał przeistaczać po danéj mu odpowiedzi ich generała X. Ricci: *Sint, ut sunt, aut ne sint.* Mianował kardynałem brata możnego ministra prześladowcy Pombala. Założył dla składu szczątek starożytności Muzeum zwane Klementyńskiém. Umarł 22 września 1774 roku. Rządził stolicą Rzymską 5 lat 5 m. i d. 3 (²). Zażarci nieprzyjaciele Jezuitów rozgłaszali, że Klemens XIV. przez nich był otrutym. Generał Franciszkańskiego zakonu X. Marzoni który udzielił mu ostatnie sakramenta i lekarz Papieża Salicetti, pod przysięgą wyznali fałsz téj wieści złośliwéj Caraccioli autor życia i Listow Klemensa XIV., o tém namienił. Schel protestant, Fryderyk II. król Pruski i d'Alembert przeczą téj wieści.

Pius VI. (Braschi) jednomyślnie obrany najwyższym pasterzem 1775 roku, najdłużéj rządził kościołem; bo 24 lata 6 m. i d. 14 siedział na Stolicy Piotrowéj. Odnowił przystań Ankońską, osuszył bagna Pontyjskie, wystawił kościół i księgozbiór w Subiaku, opactwie S. Benedykta i zakrystyą wspaniałą przy kościele S. Piotra. Doznał prześladówczych nieprzyjemności od Józefa II. cesarza Niemieckiego i Francuzów najzgubniejszą rewolucyą poczętą 1789 miotanych. Dał przytułek Jezuitom z 4 państw, biskupom i kapłanom z Francyi wygnanym. Zawartym pokojem w Tolentino 1797 roku z Napoleonem dowódzcą głównym wojsk Francuzkich postradał większą część państwa kościelnego i starożytnych pomników Rzymskich. 30 milionów franków wypłacił najezdnikom które odsyłając Napoleon do Paryża zapowiedział, że Rzym jako zrobaczała machina wkrótce się rozpadnie, jednak on przeżył cesarstwo Napoleońskie. Berthier generał wkrótce Rzym opanował, Cervoni zapowiedział Piusowi, że jego władza ustała i wręczył mu czapkę czerwoną, nie strwożył się O. Ś. i rzekł mu „władza którą piastuję od Boga mi dana, a żadna potęga mnie jéj nie wydrze, nie znam innych szat, prócz udzielonych mi od kościoła, wielbię wszech-

mocnego prawicę, która uderza pasterza i trzodę. Możecie wszystko zniszczyć, religia was przeżyje.“ Kalwista Haller komissarz Dyrektoryatu zabrał Piusowi 2 z ręki pierscienie i kazał mu z Rzymu się wybierać, „gdy się niemocą wymawiał, odrzekł mu, wszędzie umrzeć możesz i w nocy 20 lutego wywieziony został, znalazł we Florencyi Karola Emanuela IV króla Sardynii wygnanego przez rząd francuzki, przejechał Bolonią, Turyn, Briançon. Dyrektoryat Francuzki wydarł 1798 r. jemu kraj pozostały, ogłosił go Rzecząpospolitą, a Piusa VI. jako więźnia uwiózł do Walencyi, gdzie 29 sierpnia 1799 roku umarł ten Papież męczennik w 82 roku życia. Nie sprawdził się po śmierci Piusa VI. radośny ztąd okrzyk bezbożników, filozofów i wolnomularzy, iż już grzebią ostatniego Papieża, wkrótce po nim obrany Pius VII. zniewieczył ich płonny wniosek.

Stan Katolicyzmu w Państwach Chrześcijańskich i pogańskich.

Na Wschodzie od pokoju Karłowickiego przez całe XVIII. stółecie dzieje Turcyi przedstawiają obraz stopniowego jéj upadku, ciągłe porażki i znaczne uszczuplenie krajów od niéj zdobytych w przeszłych wiekach. Panujący Tureccy nie odznaczali się zwycięztwy, słynęli tylko zniewieściałością i prześladowczém okrucieństwem nad ujarzmionymi chrześcijanami. Sułtan Achmet III. (1703 r.) 25ty władca Turecki, wytracił licznych buntowników, którzy go natron wsadzili. Dał przytułek Karolowi XII. królowi Szwecyi pod Półtawą zwyciężonemu od Piotra W. cesarza Rossyi. Xiążę Eugeniusz sławny wódz cesarza Niemieckiego zabrał Turcyi część Wałachii i Bośnii. Janczarowie usunęli Achmeta z tronu 1730 r. skończył on życie więźniem 1763 r. Córka jego Fatyma przez niewolnicę chrześcijankę do Genui uwieziona, chrzest przyjęła z nazwą Cecylii i w Paryżu 1789 roku się usadowiła. Mahomet V. od Janczarów

powitany sułtanem 1730 roku, walczył z Persyą, wódz jéj Tomas-Kulikan zabrał mu Armenią i Georgią 1754 r. Osman II., Mustafa III., Abdul I. niczém się nie wsławili. Selim III. od roku 1789 panował, obronił Egipt przy pomocy Anglików przez Francuzów najechany 1798 r., którymi dowodził Napoleon. Mustafa IV. nastąpił po Selimie III. roku 1807.

Niemieckiém cesarstwem 17°5 roku, począł władać Józef I. Najechał Włochy, uskromił zbuntowany Siedmiogrod. Dokuczył swemi uroszczeniami Innocentemu XI. Umarł z ospy podczas wojny z Hiszpanami 1711 roku. Karol VI. po swoim bracie nastąpił 1711 roku. Skończył wojnę hiszpańską o następstwo 1714 roku ugodą Rasztadzką, nabył Sardynią, Neapol, Niderlandy, Medyolan i Mantuę. Odebrał u Turków Temezwar i Belgrad, przywrócił w nich kościoły na meczety obrócone. Nie mając synów r. ustawą *Sanctio pragmatica* zwaną,zawarował 1713unastępswo po sobie starszéj córce Maryi Teressie. Należał do wojny o następstwo z Polską i popierał z Rossyą wybor Fryderyka-Augusta II. Ludwik XV. król Francyi z Hiszpanią obstawał za Stanisławem Leszczyńskim królem i teściem swoim. Zawartym pokojem Wiedeńskim 1735 r., utrzymał się na tronie Polskim xiążę Saski, Leszczyńskiemu się dostała Lotaryngia Niemcom zabrana, Don Karlos xiążę Hiszpański został królem obójga Sycylii. Spelman w dziele swojém (1789 r.) o świętokradztwach, przyznaje te straty krajów pobłażaniu cesarza winowajcom, którzy znieważyli processyą Bożego Ciała i zgruchotali monstrancyą łowiąc zbiega, dotąd na tém miejscu stoi pomnik dla przebłagania obrażonego Stwórcy tém świętokradzwem. Umarł Karol cesarz 1740 roku. Marya Teressa zaślubiona Franciszkowi xiążęciu Lotaryngii wstąpiła po ojcu swoim Karolu VI. Smierć jego spowodowała 8-letnią wojnę o następstwo Austryackie, którego się domagali Elektorowie: Karol Bawarski i Fryderyk Saski zięciowie Józefa I. cesarza. Węgrzy pomogli Maryi Teressie utrzymać się na tronie. Wmieszali się do téj wojny królowie Lu-

dwik XV. i Fryderyk II. Pruski, który Szląsk zagarnął. Pokój Akwizgrański ją zakończył 1748 roku, 7-letnia wojna wybuchła z przyczyny, iż Marya Teressa chciała Szląsk odzyskać; lecz ten kraj przy Prussach pozostał. Marya Teressa po skończonych wojnach wznowiła order S. Szczepana, przybrała zaniechaną króla apostolskiego nazwę, poważała religią, jako podporę tronu, wzbroniła przekleństw, rozwięzłości i czytania dzieł bezbożnych filozofów ówczesnych. Powiększyła granice zajechaniem części Polski. Umarła 1780 roku, mąż jéj Franciszek 15 laty poprzedził ją do grobu.

Józef II. pomagał matce w rządach cesarstwem, sam zaś po niéj 10 lat panował. Zagorzałym był miłośnikiem nowości i przekształceń, uroił, iż przeistoczy wszystkie kraje do cesarstwa wcielone w jednolitą niemiecką narodowość, jednostajne im narzucił ustawy, niestosowne i dorywcze, po zniweczeniu ich praw i przywilejów. Rozpostrzenił zgubną wolność druku i swobodę inowiercom z pognębieniem katolików. Upowszechnił bezbożne dzieła pod nazwą Febroniusza, przez Mikołaja Honthejma Trewirskiego sufragana o stanie kościoła i władzy Papieża wydane i Perejry oratoryanina o nieokreślonéj władzy biskupów. Przeistaczał podług ich zasad duchowieństwo i zakony. Kazał przełożyć na rozmaite języki niezdarny utwor Ejbela, co jest Papież. Pius VI. i protestant Müller dziejopis nań rozgłosili odpowiedź. Arcy-biskupi: Koloński xiążę Maxymilian brat Józefa II., Trewirski Erthal, Moguński Klemens xiążę Saski, i biskup Saltzburski Colloredo, na zjeździe Emskim nieograniczoną władzę nadali biskupom bez odezwy do stolicy świętéj w 23 artykułach trącących odszczepieństwem zawartą; uroili sobie, że tym sposobem zapewnią swoję niepodległość, która w lat 20 pochłonęła ich ziemską i duchowną odrębną władzę, bo te trzy elektorstwa wcielone były do Francyi 1810 roku. Obostrzeniem praw kościoła katolickiego Józef cesarz przekroczył granice władzy ziemskiéj nad duchowieństwem. Wzbronił małżeństwom

mieszanym wychowywać płci obojéj potomstwo w religii katolickiéj, pozwolił brać rozwody od rządowych sędziów, zakazał duchownym wszelkich stosunków z Rzymem. Sam biskupów mianował. Zniosł kilka dyecezyj i 13 zakonów płci obójga. Zamknął 2,204 klasztory, 700 tylko ich zostawił, wszystkie posiadłości zakonne do skarbu wcielił. Ustanowił główne seminaria od biskupów niezależne i przeznaczał sam nauczycieli z Jansenistów i filozofów wybieranych. Kaunitz, Piotr Tamburini i Józef Zala radcy jego przystarczali tego rodzaju rozwięzłych nauczycieli. Oznaczył godziny na otwarcie kościołów codziennie. Przeistoczył religijne obrzędy, zniosł processye, bractwa, ofiary, kościołom udzielane, pogrzeby wystawne. Obostrzył kaznodziejów, odjął duchownym potwierdzenie ksiąg duchownych i władzę naznaczania pokut jawnych. Fryderyk II. lubo protestant nie pochwalał sprawcę kościelnych urządzeń, przezwał go zakrystyanem i radził mu ich się uczyć od duchownych, nie zaś duchowieństwo nauczać. Pius VI. zasmucony takowym przewrótem kościoła, sam się wybrał 1782 roku w podróż do Wiednia. W stolicy dana mu była straż żołnierzy obcéj wiary, wzbroniony doń przystęp gorliwym katolikom. Kaunitz protestant główny radca Józefa II. ubliżył Piusowi powinnego uszanowania przymując odwiedziny jego w domu swoim najoziębléj i w niewłaściwym rannym ubiorze. Józef się oświadczył w Rzymie przed Azarą posłem Hiszpańskim i kardynałem Bernisem, iż chce świat zadziwić odszczepieństwem od kościoła. Odradzali mu tę czynność oba acz wolnomyślni posłowie. Wybuchły powstania w Siedmiogrodzie i Węgrzech, cesarz musiał przywrócić odjęte im prawa i zabraną koronę S. Szczepana odesłał do Budy. Belgijczycy takoż się oburzyli za przemianę rządu, zabór opactw i klasztorów, ustanowienie głównych seminaryj, osadzenie szkół bezbożnymi nauczycielami, których zdrożny wykład nauk Mechliński arcy-biskup uczony i pobożny Frankenberg wskazał i szkodliwą ich dla młodzieży wyjaśnił dążność. Powstali gor-

liwi Belgijczycy przeciw preistoczycielowi i wypędzili wojsko cesarskie, nieczuły Józef na zaniesione prożby Belgijskiéj szlachty, z gniewem jéj odrzekł, iż ogień rokoszu krwią zagasi. Gdy wszyscy obywatele do broni się porwali, wówczas cesarz z płaczem ich błagał, aby zaniechali walki i prosił u Piusa VI., którym w Wiedniu poniewierał, Bulli zalecającéj biskupom skłaniać lud do posłuszeństwa, obiecując cofnąć wszystkie nowości wprowadzone. Tymczasem Turcy wojsko jego porazili na głowę i Belgrad zabrali. Nie przeniósł tych ciosów i skończył życie 1790 roku (1). Przed śmiercią skreślił dla siebie nagrobek: „Tu leży nieszczęśliwy w swoich przedsięwzięciach Józef“.

Leopold II. brat Józefa odziedziczywszy 1763 r. po swoim ojcu Franciszku I. xięztwo Toskańskie, ograniczył władzę duchowieństwa, zniosł przytułki dla ubogich, bractwa i liczne klasztory, obchody dróg krzyżowych, pielgrzymki do miejsc cudownych, uroczystości Serca Jezusowego i S. Trójcy. Utrudnił wstęp młodzieży do seminaryj i nowicyatów, wzbronił kar duchownych. Do tych przeistoczeń zachęcił Leopolda Scypion Ricci biskup Pistoi, chwalca Quesnela i Janseniusza. Na soborze Pistojeńskim 1786 roku zwołanym przezwał biskupów namiestnikami Chrystusa, nie zaś Papieża. Ich władzę uznał bezpośrednią i niepodległą, zalecił odprawiać nabożeństwo kościelne w krajowym języku, jeden tylko urządzić w świątyniach ołtarz, niestawiać obrazów S. Trójcy, przyjąć cztery uchwały Galikańskie, śpiewać psalmy po włosku. Pius IV. Bullą *Auctorem Fidei* potępił to zborzyszcze nieprawe, 8 lat wiódł Ricci spory z Rzymską stolicą i do nich pobudzał Leopolda. Wzburzone pospólstwo rabunkiem z kościołów sprzętów kościelnych i świętych obrazów, spaliło tron biskupi, księgi nowych obrzędów i na przekorę swemu pasterzowi odbywało poprzednim zwyczajem processye, śpiewało godzinki, różaniec i litanie przedtém zakazane, dzwoniło nie podług nowotnego trybu. Gorliwsi biskupi i kapłani okolnikami do ludu

wykazali straszliwe błędy Rykcyusza, który ścigany od swoich owiec, złożył dostojność biskupią i do Florencyi się schronił 1788 r. Ledwo 1805 r. się upamiętał, a 1810 r. umarł. Ferdynand syn Leopolda zostawszy xiążęciem Toskanii 1790 r., przywrócił dawny porządek w kościele po 10-letnich zaburzeniach od ojca wszczętych.

Po śmierci Józefa II., Leopold II. brat jego cesarzem został, pomimo zapału do nowości, przerażony niepowodzeniem poprzednika swego i rewolucyą Francuzką, musiał znieść wszystkie urządzenia dziwaczne swoje i Józefa, tym sposobem ułagodził rozruchy. Umarł 1792 roku, zostawił 15 potomków. Syn jego Franciszek II. po nim berłem władał. Uzbroił się z królem Pruskim przeciw rewolucyonistom Francuzkim, ich wojska do Francyi wtargnęły, cofnęły się jednak porażone. Franciszek II. z Pawłem I. cesarzem Rossyi zamierzyli Włochy najechane przez Francuzów oswobodzić. Naczelny wódz Rossyjski mężny Suworow łącznie z Niemcami 1799 roku, uskutecznił ten pomysł cesarzów. Wówczas zgromadzeni do Wenecyi kardynałowie pod zasłoną dwóch wojsk obrali Papieżem Piusa VII. 1800 r. Po odwołaniu Rossyan, Francuzi do Włoch znowu wkroczyli.

Tron Francuzki objął 1715 roku, prawnuk Ludwika XIV., 5-letni Ludwik XV. pod opieką Filipa xiążęcia Orleańskiego, wroga wiary, cnoty i rzetelności, 8 lat patrzał na bezprawia opiekuna Ludwika XV. Jansenizm i Filozofizm opanowały Francyą. Bankierz Law Anglik osądzony w Londynie na szubienicę za rozmyślne mężobójstwo, i kradzież zbiegł do Paryża i podstępnie ułudził xięcia Orleanu obietnicą wypłaty długów krajowych przez spółki bogaczów, których 511,000 do nędzy przywiódł i po ucieczce do Wenecyi umarł 1729 r. Ludwik ogłoszony pełnoletnim 1723 roku. Dubois kardynał podejrzanych obyczajów piérwszy radca królewski rok jeden rządził Francyą. Xiążę Burbon jego następca nie lepszy od poprzednika, ożenił króla z Maryą Leszczyńską córką wygnanego króla Polski Stanisława, xiążęcia Lotaryngii. Kardynał

Fleury piérwszy minister zaprowadził wielką w skarbie oszczędność. Choiseul po nim rządził i naniósł krajowi zarod późniejszych nieszczęść, on się przyczynił do wygnania Jezuitów 1764 roku. Rozwięźli dworacy pobudzili króla do wielkich nierządów, gorszył on naród haniebnym związkiem z 3 siostrami *de Nesle*. Po ciężkiéj chorobie, za radą biskupów przyjął na dwór usunioną cnotliwą żonę Maryą; lecz wkrótce odpadł w poprzednią ryzpustę, xiążę Ludwik Richelieu niedowiarstwem przesiękły nastręczył królowi córkę rzeźnika Pisson, która została hrabiną de Pompadour, skażona ta niewiasta rządziła dworem i państwem do 1767 roku. Gdy jéj wdzięki znikły, zapełniła Jeleni zwierzyniec (Parc aux cerfs), niedorosłemi dziewczętami na pastwę lubieżności zebranemi. Ten harem przysporzył krajowi 100 milionów długu. *Du Barry* po niéj była ostatnią 60-letniego Ludwika nałożnicą. Ona się przyczyniła do wygnania bezbożnika Choiseul'a słynnego z roztrwonienia skarbu, silnéj opieki niedowiarkom Wolterowi, d'Alembert'owi i Diderot'owi, wydawcom olbrzymiéj na zniweczenie wiary Encyklopedyi. Umarł wygnany Choiseul 1785 roku zaleciwszy pochować siebie w Chanteloup pod lipą, bez godła chrześcijańskiego. Król przed śmiercią się upamiętał. Często nawiedzał on Paryzkiego arcy-biskupa Baumont'a i Ludwikę Karmelitankę świątobliwą córkę swoję, wygnał rozwięzłą du Barry. Umarł z ospy 1774 roku, 60 dworzan i 3 córki Ludwika nią się zaraziły podczas pogrzebu króla. Zostawił 4 biliony franków długu nieszczęśliwemu następcy swemu.

20-letni Ludwik XVI. wnuk Ludwika XV. wstąpił na tron 1774 roku, z najlepszemi chęciami dla Francyi. Liczne wprowadził zmiany ku uldze poddanych. Wśpierał wojskiem stany zjednoczone, powstałe dla zrzucenia jarzma Anglików (1773 roku). Niezmierne długi przez 2 poprzednich królów zaciągnione i 900 milionami franków na wyprawę Amerykańską wzrosłe, zmusiły Ludwika XVI. do zwołania zgromadzenia narodowego w 1789 roku, 1200 członków z duchowieństwa, szlachty i stanu średniego wy-

branych je składało. Większa część posłów Filozofizmem napojonych postanowiła rząd przeistoczyć i władzę królewską ścieśnić. Przewodnikiem ich został rozwięzły Filip xiążę Orleański, ojciec b. króla Francuzów Filipa Ludwika. Król rozejść się posłom zalecił, Mirabeau odrzekł, że naród tylko może ich rozproszyć. Odtąd się poczęli mianować zgromadzeniem ustawodawczém. Król powołał 30,000 wojska do Paryża. Jego mieszkańcy podburzeni osoczyli zbrojnie Bastylią, wypuścili z niéj więźniów, pomordowali dozorców, zburzyli jéj mury i straż narodową utworzyli pod naczelnictwem jenerała la Fayett'a. Zgromadzenie ustawodawcze zniosło przywileje szlachty i duchowieństwa. Liczne rodziny kraj opuściły, tę ich ucieczkę przezwano Emigracyą. Toż zgromadzenie wydało zbiór praw człowieka, które przyznawały najwyższą władzę ludowi, równość stanów, wolność sumienia osób, druku i nietykalność własności, sto tysięczny motłoch gminny obojéj płci przeprowadził króla z Wersalu do Paryża. Zgromadzenie uchwaliło zabór dóbr królewskich i duchownych (3 tysiące milionów ceniono ich posiadłości), podział Francyi na 83 Departamenty, zniesienie 12,000 klasztorów, opactw, i rycerskich stowarzyszeń, ślubów zakonnych i różności stanów, odtąd znikły nazwy xiążąt, hrabiów, ordery i dostojeństwa, każdy się mianował obywatelem tylko. Ono skleciło ustawę świecką dla duchowieństwa, (Constitution civile du Clergé). Każdy mieszkaniec Zyd, Turek, Protestant należał do wyboru biskupów departamentowych, władzę duchowną mieli im udzielać starsi wiekiem biskupi bez upoważnienia stolicy Rzymskiéj. Tym trybem lud obierał kanoników i plebanów. Rząd nakazał przysięgę duchowieństwu na tę ustawę i konstytucyą. Nim król potwierdził też ustawę dla duchownych, zasięgał tajemnie rady Piusa VI., który ją potępił. Bojaźliwi arcy-biskupi Wienneński Pompignan i Burdegalski (Bordeaux) Cicé skłonili Ludwika XVI. do jéj potwierdzenia. Oba potém odwołali błąd swój i szczerze pokutowali. 1790 r. wezwano duchowieństwo do wykona-

nia przysięgi na tę ustawę. Ze 135 biskupów 4 tylko ją zaprzysięgło: Tayllerand, Brienne, Savinne i Jarente; 50,000 kapłanów odmówiło jéj wykonanie. 10,000 liczono przysięgłych kapłanów warunkowie, lecz wkrótce większa ich część pośpieszyła ją odwołać. Zgromadzenie nakazało wybor nowych biskupów i plebanów z przysięgłych kapłanów. Gregoire, Gobel i Fauchet wybrani biskupi poświęcili świętokradzko nieprawych pasterzy zwanych konstytucyjnymi. Pius VI. okolnikami 10 marca i 13 kwietnia wydanemi unieważnił ustawę dla duchowieństwa i wybor pasterzy. Odtąd się rozpoczęło okrutne prześladowanie osób duchownych. Utworzyły się liczne stronnictwa w zgromadzeniu narodowém zwane klubami, 79 Francya ich liczyła. Najbezbożniejszymi się okazali klubiści Jakóbini, wolni mularze, encyklopedyści, Żyrondyści, bezportkowi, górale, Dantoniści, Terroryści, rzeznicy, Maratyści, Filantropy i t. d. Król trzymany w Paryżu i szpiegami otoczony, umknął 20 czerwca 1791 r. z całą rodziną. Drouet pocztmistrz Wareński przytrzymanego Ludwika do stolicy odesłał, wśród zniewag król przywieziony zaprzysiągł na zachowanie nowéj konstytucyi 14 września 1791 r., 750 członków zgromadzenia prawodawczego wypowiedziało wojnę Leopoldowi II., Niemieckiemu cesarzowi, która do 1797 roku trwała. Dwa powstały bunty w Paryżu z namowy Żyrondystów przeciw królowi za urojony opor konstytucyi i przychylność ku Emingrantom. Pierwszym 20 czerwca 1792 roku dowodził piwowar Santèrre, motłoch zbrojny w siekiery, widły i dzidy pomordował sług króla i Szwajcarów. Straż narodowa go ocaliła. Drugi 10 sierpnia wszczęty, złożony z 60-tysięcznéj tłuszczy włoczęgów otoczył pałac. Ludwik z rodziną wśród gradu kul i wołania, schronił się do sali prawodawczego zgromadzenia, które osadziło go w pałacu Templaryuszów. Gdy wojsko Niemieckie i Pruskie z półkami Emigrantow do Francyi wkroczyło, klubiści, Danton, Manuel, Marrat, Legendre od 2—7 września 1792 roku zapełnili więzienia nieprzychylnymi Rzeczypolitéj i kapła-

nami. Najemne zgraje zbójców pastwiły się wściekle nad uwięzionymi. W samym tylko Paryżu wymordowano 5,000 osób z 430 duchownymi. Podobne morderstwa się działy w Lyonie, Wersalu, Orleanie, Awenionie i t. d. Ocaleni od rzezi i wygnani duchowni zbiegli do państw sąsiednich. Anglia i Rossya, Niemcy i Hiszpania wielu ich gościnnie przyjęły. Zgromadzenie prawodawcze po uwięzieniu króla samo się rozwiązało 21 września 1792 roku. Nastała konwencya narodowa. Ona się rozdzieliła na prawą umiarkowanych i lewą stronę zagorzałych Republikanów, czyli Górali, którym przewodniczyli słynni z morderstw Marat, Robespierre i Danton. Ona skazała na niepowrótne wygnanie emigrantów, uchwaliła takoż sądzić króla za ucieczkę, strzelanie jego straży do ludu zbuntowanego i zmowę na zabor Francyi z władcami ościennymi. Rzecznicy Dezeze, Tronchet i Malherbes bronili króla powołanego przed kratę sądową, który 17 stycznia potępiony na śmierć został, a 21 *t. m.* 1793 r. ścięty w obec 100,000 Francuzów królobójstwem przestraszonych i Rzeczpospolita ogłoszona (5).

Rzeczpospolita Francuzka.

Konwencya uzbroiła wszystkich Francuzów przeciw mocarstwom oburzonym królobójstwem i nieuznającym nowéj rzeczypospolitéj, 280,000 sprzymierzeńców do Francyi wtargnęło. Z rozpaczą walczyli Francuzi i nieprzyjaciół wyparli 1793 roku. Dwa stronnictwa niepokoiły narodową konwencyą. Górale wzburzyli pospólstwo 2 czerwca 1793 roku, które wymierzyło działa i domagało się śmierci żyrondystów, 35 ich członków topor i samobójstwo sprzątnęły. Wzmógł się rząd przestrachu (terrorisme) polecony wydziałowi z 11 członków złożonemu (Comité de Salut public), okrutny Robespierre naczelnik rządu ocalenia publicznego samowolnie trwożył i niszczył Francuzów gilotyną. Seciny głów codziennie spadały za wyrokami dowolnemi kommissarzy ścigających ludzi podejrzanych o nienawiść Rzeczypospolitéj, szczególnie się

odznaczyli morderstwem Fouquier-Tainville w Paryżu, Carrier w Lyonie, Fouchè i Lebon w tymże mieście, Sznejder w Strazburgu, Jourdan w Awenionie. Jeden rok istnienia téj władzy więcéj miliona ludzi żelazem wygubił.

Konwencya krwią przesycona wydarła Francyi 15 wieków istniejącą wiarę. Ona postanowiła uchwałą 6 października 1793 roku skreśloną, używać rachuby lat nie od Narodzenia Chrystusa; lecz od ogłoszenia Rzeczypospolitéj. Zniosła kalendarz Gregoryański, a wprowadziła rewolucyjny, łataninę Fabre d'Eglantin'a podzielony na 36 dekad (10 dni), zamiast 52 tygodni, dzień dziesiąty zastępował niedziele i święta kościoła katolickiego, w miejscu Swiętych codziennie przezeń obchodzonych, położono nazwy zwierząt, roślin, narzędzi rolniczych. Rok rewolucyjny poczynał się od 22 września (1792 r.), 12 jego miesięcy zawierały po 30 dni, 5 dni ostatnich roku nazwano bezportkowemi. Ten podział czasu zniesiony 1806 roku. Na wniosek Hebert'a i Chaumet'a konwencya usunęła wiarę w bytność Boga, nieśmiertelność duszy i uchwaliła cześć rozumu, jéj oznaką była rozwięzła aktorka Maillard postawiona w przybytku ołtarza naga. Członkowie konwencyi klękali przed tém bożyszczem. Gobel konstytucyjny biskup Paryzki z kadzielnicą w ręku śpiewał hymn dla uczczenia rozumu sklecony. Wysłańcy konwencyi powyrzucali z 50,000 kościołów, obrazy, ołtarze, relikwie, krzyże, zrabowali sprzęty, naczynia kruszcowe, dzwony, katedrę Paryzką na pogański Panteon obrócili, w nim się pomieszczały zwłoki Woltera, Rousseau i tym podobnych bezbożników. Robespierre przeczył ubóstwieniu ludzkiego rozumu i śmiało rzekł przed konwencyą, gdyby rzeczywiście Boga niebyło, trzebaby Go utworzyć dla postrachu złych i wynagrodzenia dobrym. Po danych oklaskach mówcy, konwencya ogłosiła: 1-ód że lud Francuzki uznawać powinien Istność najwyższą i cześć jéj oddawać, 2re, że on wierzy odtąd w nieśmiertelność duszy, 3cie, że będzie obchodzić dni święte dla przypomnienia swoich powinności względem Boga i bliźnich.

Rząd Terroryzmu skazał na śmierć 18 października 1793 r. królowę Maryą Antoninę, córkę Maryi Teressy cesarzowy, żonę Ludwika XVI., 6 listopada t. r. Filipa xiążęcia Orleańskiego sprawcę królobójstwa i wszystkich morderstw konwencyi. Jéj popleczncy Fauchet i Gobel biskupi konstytucyjni, Bailly bezbożny akademik, okrutny Danton, Manuel, generałowie Houchard, Lukner, Custine, Biron ścięci byli 1793 roku, tejże karze ulegli Hebert, Prusak Cloots, Proly syn poboczny Kaunitza ministra. Elżbieta cnotliwa siostra Ludwika XVI. na rusztowanie zaprowadzona 4 maja 1794 roku z 23 rewolucyonistami, w lipcu ścięto 11 Urszulinek i 42 zakonnice z rozmaitych klasztorów uwięzione. Krwiożerczy terroryzm wzniecił straszną wojnę domową 1793 roku, Vergniaud ogłosił że ojczyzna *w niebezpieczeństwie*, Roberpierre powołał do Paryża półk zbrojnych Marsylijczyków złożony z rozmaitych przybłędów pod dowodztwem Fournier'a i Łazowskiego, kapitan Rouget ku ich czci ułożył pieśń, zwaną *Marsylianką*, najbezbożniejszą łatanine do zbrodni zachęcającą. Wandejczycy powstali na obronę Ludwika XVII. po śmierci rodziców w Temple zamknionego, którym się opiekował nieludzko szewc Szymon i zgon mu przypieszył, 120,000 powstańcom Wandei przewodniczyli d'Elbee, Stofflet, Bonchamp, Rochjaquelin, Charette Catelineau i Lescure. Generałowie Kleber i Westerman republikanie tysiącami ich najwściekléj mordowali. Konsul Napoleon Bonaparte przywróceniem Wandejczykom kapłanów, obrzędów i kościołów 1797 roku potrafił ich uspokoić i nazwał ich olbrzymami, iż się mężnie za wiarę potykali.

Ledwo w połowie 1794 roku ustał okrutny terroryzm. Robespierre przebrał miarę krwawych morderstw. Billaut, Lecointe Varennes, Collot d'Herbois, Tallien jego pomocnicy przeznaczeni w śpisie na rusztowanie, ogłosili 27 lipca 1794 roku podczas naradnych posiedzeń nieprzyjacielem ojczyzny Robespierra i wszyscy obecni członkowie wrzasnęli śmierć tyranowi. Konwencya go porwać rozkazała, wy-

strzałem strzaskał sobie tylko dolną szczękę. Zawleczony po zapadłym wyroku na rósztowanie wśrod przekleństw ludu, ścięty z 22 towarzyszami w 35 r. życia, po 2 dniach 83 jeszcze członków konwencyjnych śmierć poniosło. Wszyscy przyjaźni Robespierowi rozpędzeni, do ich grona się zaliczał młody półkownik Napoleon Bonaparte, obrońca Tulonu, z czynnéj służby wykreślony. Nowe zgromadzenie prawodawcze 1795 roku nastałe zawierało dwie izby radne, w pierwszéj zasiadało 500 członków, w drugiéj 250. Pięciu rządcom dyrektorami zwanym poruczoną była władza wykonawcza, Larévàlliere-Lépeaux, Letourneur, Rewbell, Barrat i Carnot 27 pazdziernika 1895 r. poczęli ją wykonywać, ich rząd prześladowaniem stolicy świętéj i kapłanów się odznaczył, których 1200 wywieźć kazali na wyspę Rhè i do Kajenny, gdzie z nędzy i głodu poumierali. Oni ustanowili pogańskie święta młodości, rolnictwa, sędziwości, małżeństwa, Franciszek Neufchateau prześladowca duchowieństwa ułożył śpiewy na obchód tych uroczystości. Skalana okrucieństwy konwencya usiłowała wścibić do rady pięciusetnéj część współtowarzyszów dla pokrycia przez nich nadużycia piastowanéj władzy, 40,000 zbrojnych Paryżanów 5 października (13 Vindemiaire) postanowili zniweczyć pomysły konwencyi, jéj członek Barras przeznaczył Napoleona dowódcą kilkutysiącznéj straży konwencyjnéj, który 40 działami rozpędził powstańców, 2,000 ich poległo. Wojna z Niemcami się ciągnęła 3 lata, arcy-xiążę Karol brat cesarza Franciszka II. pobił i za Ren przegnał Jourdana i Moreau wodzow Francuzkich. Posłany od dyrektoryatu Napoleon Bonaparte do Włoch, chociaż znalazł wojsko bez opatrzenia, zwyciężył jednak sprzymierzeńców liczne zastępy zbrojne, obarczył kontrybucyami Włoskie miasta, zwłaszcza Rzym, z którym zawarł pokój Tolentyński 1797 roku, pod warunkami opłacenia 30 milionów franków i odstąpienia Francyi przedniejszych arcydzieł sztuk pięknych, starożytnych rękopisów, pomników i malowideł. Pius VI. musiał ustąpić Bononią, Ferrarę, Romanią i zrzec

się roszczeń do zabranego przedtém Awenionu. Napoleon nie ścigał zbiegłych do państwa kościelnego kapłanów Francuzkich, zalecił tylko umieścić ich w klasztorach. Ten bohater wysłany z 40,000 żołnierzy do Egiptu, opanował podstępnie wyspę Maltę, rozpędził rycerzy krzyżowych, zabrał im 1200 dział, 6 okrętów, skarby zakonu i żywność z magazynów. Nelson admirał Anglii zniszczył flottę Francuzką pod Abukirem, 5,000 poległo i utonęło Francuzów, 4,000 w niewolę się dostało. Rossya, Niemcy, Anglia i Turcya sprzymierzone ogłosiły wojnę dyrektoryatowi za wkroczenie Francuzów do Malty, Egiptu, Szwajcaryi i Rzymu, zkąd Pius VI. porwany i po miastach włóczony, umarł jeńcem w Walencyi 1799 roku. Generał Championnet zdobył 1798 r. Neapol od 40,000 Lazaronów broniony, 10,000 ich zginęło i całe królestwo opanowane na Rzeczpospolitę Partenopejską obrócił. Piemont i Toskania ujarzmione zostały. Austryacy i Rossyanie wygnali z Włoch najezdników 1799 roku. Zebrani kardynałowie pod ochroną wojsk sprzymierzonych do Wenecyi, obrali najwyższym pasterzem kościoła Piusa VII. 1800 r. Przybyły niespodzianie z Egiptu Napoleon zniosł bezbożny dyrektoryat, rozegnał radę pięciusetną, nowa konstytucya 13 grudnia 1799 roku ogłoszona, rząd poruczony trzem konsulom. Napoleon, Lebrun i Cambacérès na 10 lat wybrani konsulami z nadaną władzą wykonawczą. Napoleon z wojskiem przeszedł Alpy, zwyciężył 80-letniego Melasa wodza Austryaków przy wiosce Marengo i całe Włochy opanował. Pokój Lunewilski 1801 roku, 5 września zawarty położył koniec téj wojnie. Anglicy opanowali Maltę i wygnali Francuzów z Egiptu. Napoleona władza stopniowie wzrastać poczęła.

W Anglii od 1702 roku zaczęła panować Anna wdowa po Jerzym xiążęciu Duńskim, młódsza córka Jakóba II. Stuarta. Ciągłe prześladowanie Irlandzkiego duchowieństwa uszczupliło kapłanów, zwłaszcza biskupów, dwóch tylko pozostało w całej Irlandyi, pięciu ich się ukrywało we Francyi. Dla posługi ka-

tolikóm, 13 Seminaryj założonych w Rzymie, Francyi, Hiszpanii i Portugalii wysyłały kapłanów usposobionych do Anglii, młodzież Irlandzka, Angielska i Szkocka do nich wstępowała, cztéry zakony żebrzące i Jezuici im pomagali w duchownych posługach, bez względu, że ustawy Angielskie śmierć zapowiadały kapłanom kryjomo weszłym do Anglii. Królowa Anna umarła 1714 roku, 17 jéj dzieci poprzedziły matkę do grobu, jakby za karę Boską; ponieważ prześladowała katolicyzm wytrwale przez całe panowanie swoje.

Jerzy I. xiążę Brunswicko-Hanowerski wyrokiem parlamentu przeznaczony następcą Anny, chociaż rodzina Stuartów wygasła na Jakóbie III. roku 1766, Edwardzie 1788 r. i Henryku IX. kardynale Jorkskim 1807 roku zmarłych, bliższą Angielskiego tronu była. Jerzy I. nawzór poprzedników swoich prześladował katolików. Następca i syn jego Jerzy II. walczył z Karolem Stuartem synem Jakóba III. zięciem Jana III. Sobieskiego, mężem Klementyny Sobieskiéj, xiążę Kumberland pokonał Karola w bitwie Kullodeńskiéj 1746 r. Szkotowie za pomoc jemu daną srodze byli prześladowani. Zamknięto im wszystkie kościoły katolickie i seminarium Skaladzkie, wygnani kapłani i trzéj biskupi Smith, Magdonald i Gordon. Jerzy II, wprowadził do Anglii 1752 roku kalendarz Gregoryański, umarł 1760 r. Jerzy III. wnuk jego, utracił osady Amerykańskie zaludnione zbiegłymi Anglikami podczas prześladowań religijnych protestantów i katolików nieprzyjmujących Anglikanizmu. Obarczenie ich podatkami i ścieśniony handel spowodowały powstanie 1773 roku. Po 10 latach zaciętéj wojny Francya pomocą Amerykanóm udzieloną 1782 przyśpieszyła ich niezawisłość. Pod nazwą stanów zjednoczonych nowe się utworzyło w nowym świecie mocarstwo. Kotolicyzm w nich olbrzymie dotąd wzrasta. Pius VI. mianował Carolla Jezuitę 1789 r. piérwszym biskupem w Baltymorze, mieście założoném od Lorda tejże nazwy, zwierzchnika wygnanych z Anglii katolików. Jerzy III. uporczywą prowadził woj-

nę z cesarzem Napoleonem I. Gdy dostał pomieszania 1810 r., zdał rządy synowi Jerzemu IV. Umarł ten król 1820 roku (6).

W Hiszpanii 1700 roku, zaczął panować Filip V., wnuk Ludwika XIV. króla Francyi, którego przeznaczył swoim następcą Karol II. zmarły bez potomstwa w 39 roku życia, uczynił to rozporządzenie z porady swoich dworzan, ono spowodowało 13-letnią wojnę o następstwo Hiszpańskie, koniec jéj położył Utrechtski rezejm 1713 roku zawarty. Filip V. uporządkował następstwo tronu dla płci tylko męzkiéj, z wyłączeniem żeńskiéj, zniosł tę ustawę 1830 roku Ferdynand VII. za namową burzliwéj żony swojéj Krystyny Włoszki, która się przyczyniła do nieszczęść kraju i ogołocenia duchowieństwa swemi zabiegami. Kardynał Alberoni pierwszy minister Hiszpański wstrząsnął całą Europę zaborem Sardynii i Sycylii. Oddalony ten kłótliwy kapłan, skrył się do Genui. Innocenty XIII. kazał go zamknąć w klasztorze Jezuickim, gdzie umarł 1752 roku, mając lat 87. Filip V. przed zgonem zostawił tron Ferdynandowi V., który się kłócił z Benedyktem XIV. Ten Papież nie potwierdził przezeń mianowanych biskupów i klasztornych opatów, nakoniec do 52 tylko posad duchownych Rzymska stolica przeznaczała zwierzchników, pozostałe zaś liczniejsze król osadzał rządcami, umarł bezpotomny 1759 roku. Karol III. brat jego i następca rządził krajem, za pośrednictwem niezdolnych ministrów. Kazał Inkwizycyi uwięzić w klasztorze Pawła Oliwades'a Filozofizmem przesiękłego, który się w nim nawrócił i wydał religijne dzieło Tryumf Ewangelii. Pobudził Karol III. do rokoszu mieszkańców Madrytu zakazem 1766 roku, nosić długie płaszcze i obwisłe kapelusze. Dla uśmierzenia powstańców wygnał ministra Grimald'ego, poradnika téj uchwały. Słynny z bezbożności Aranda zajął posadę wygnańca. Za namową Choiseul'a ministra Francuzkiego, podał nieczynnemu królowi dla potwierdzenia przygotowany rozkaz do wszystkich rządców miastowych i gminnych, aby Jezuitów w jednéj godzinie

30 marca 1767 roku wyprawili z całéj Hiszpanii, Mexyku, Chili, Paragwaju i Peru na statkach do Civita Vecchia, co wykonali niezwłócznie. Prześladówca Jezuitów Choiseul skłonił do podobnego kroku Ferdynanda króla Neapolitańskiego i xiążęcia Parmy. Nie przewidzieli władcy z rodziny Burbonów panujący, iż w Korsyce urodzone 1769 roku dziecię ich dzierżawy posiądzie. Umarł Karol III. roku 1789, syn jego Karol IV. tron odziedziczył. Minister jego Florida-Blanca skarcił zebrane kortezy dla przeistoczenia rządu, wkrótce za staraniem Maryi-Ludwiki xiężny Parmeńskiéj usuniony. Aranda jego zastępca sprzyjał republikanom Francuzkim i po kilka-miesięcznem urzędowaniu wygnany. Godoy słynny minister nie zdołał wyratować Ludwika XVI., osypany dobrodziejstwy króla i królowy porozumiał się z Napoleonem względem podbicia Portugalii. Francuzi podstępnie 1807 roku, zajęli wojskiem Hiszpanią. Wzburzony narod skłonił króla do zrzeczenia się berła na syna Ferdynanda VII. 1808 roku Napoleon obu sprowadził do Bajony i wymógł, iż ustąpili tron bratu jego Józefowi, ich zaś odesłał, ojca do Marsylii, synów Ferdynanda i Karola do Walencyi, oba oni uciekli 1812 roku do Hiszpanii, Karol IV. ich ojciec osiadłszy w Rzymie umarł 1819 r., żona jego niespokojna Marya-Ludwika 10 miesięcami poprzedziła męża do grobu (7).

Portugalią 1707 roku począł rządzić Jan V. syn Piotra II., 43 lata siedział na tronie spokojnie; lecz przepychem kraj do ubóstwa przywiódł. Wyjednał u Benedykta XIV, nazwę króla arcy-wiernego i potwierdzenie arcy-biskupa Lizbony na patryarchę, 70 infułatów przydał mu dla większéj powagi. Założył w stolicy swojéj akademią pod przewodnictwem Jezuitów. Poniewierał swemi radcami i często bił ich kijem. Umarł 1750 roku.

Niedołężny Józef syn Jana przybrał za ministra Pombala Karwalho, który wytępił 1759 roku zagęszczonych w kraju rozbojników pod przewodnictwem Infanta Franciszka Lizbonę napastujących. Przeniósł akademią Lizbońską do Koimbry. Okropne trzęsie-

nie ziomi 1755 roku większą część stolicy z 30,000 ludźmi zginionymi w stosy gruzów zamieniło, deszcze ulewne kilkatygodniowe przyczyniły się do morowéj zarazy, samowładny Pombal wieszał secinami złodziejów i żebraków, którzy się dopuścili kradzieży i rabunków podczas klęsk Lizbony. Uwielbiany od Filozofów Francuzkich za pozwolony przekład utworów Woltera, Rousseau, d'Alemberta, Diderot'a i wygnanie Jezuitów 1759 roku do państwa kościelnego, spalił Malagridę, a Matosa głodem umorzył za urojony spisek na życie króla Józefa; lecz tych obu Jezuitów uniewinniły późniejsze badania. Biskup Koimbry Michał Annonciata za list pasterski przeciw księgom bezbożnym w podziemném więzieniu 9 lat nagi przesiedział. Po śmierci Józefa 1777 roku pobożna Marya siostra królewska poślubiła stryja swego Piotra i Portugalią rządziła, ona usunęła Pombala, który 9 miesięcy żył na wsi w największéj pogardzie u ludu i skończył życie 1779 roku, 10,000 więzionych Portugalczyków przez Pombala, Marya kazała oswobodzić. Ta dobra królowa panowała do 1799 roku, gdy zaś dostała pomieszanie zmysłów, Jan VI. syn jéj współrządzcą obrany. Po śmierci matki 1816 roku królem się ogłosił.

Włochami rozdrobionemi na królestwa i xięstwa, rozmaite rodziny zarządzały w XVIII. wieku. Katolicyzm panujący doznawał w nich ucisku i ścieśnienia. Cały półwysep Włoski 395 roku, po Chrystusie należał do cesarzów Rzymskich zachodnich. Od 476 r. pięciu z kolei uległ najściom. Piérwsze Herulów pod Odoakrem 476 roku, drugie Ostrogotów pod Teodorykiem 493 roku, trzecie Longobardów pod Alboinem 568 roku. Te narody rozkrzewiały aryanizm i prześladowały katolicyzm, który zakwitł pod Karolem W. roku 774. Żabor przezeń Włoch czwartém się mianuje najściem. Piąte nastąpiło najście gdy Otton I. opanował Włochy. Kościół katolicki na przemiany doznawał opieki i prześladowania pod następcami jego. Dzieje Włoch przez 4 następne wieki przyćmiło panowanie cesarzów Niemieckich. Od 1350

roku Włochy poczęły się rozdrabiać na królestwa: Neapolitańskie, Sardyńskie, Xięstwa Medyolańskie, Toskańskie, Modeny, Parmy i t. d. i Rzeczypospolite Genui i Wenecyi. Wyliczone dzierżawy dotąd istnieją uległszy chwilowéj zmianie podczas rewolucyi Francuzkiéj, 2 tylko Rzeczypospolite byt swój postradały, Genueńska w XI. wieku słynęła, na jéj statkach Krzyżowcy żeglowali do ziemi świętéj. Ona miała swoje osady nadmorskie w Krymie i Grecyi. W XIV. wieku obierała Dożów, czyli rządców swoich. Xiążęta Medyolańscy Sforcia 1464 roku ją opanowali. Obywatel Andrzéj Doria 1528 roku pomógł Karolowi V. wygnać z Włoch Francuzów, ten cesarz usamoistnił Genuę. Odtąd 2-letnich wybierała Dożów. Napoleon zamienił ją na Rzeczpospolitę Liguryjską, potém do Francyi przyłączył, Kongres Wiedeński wcielił Genuę do królestwa Sardyńskiego w 1815 r.

Rzeczpospolita Wenecka trwała 1300 lat od V. wieku do rewolucyi Francuzkiéj, 72 wyspy na Adryatyku zaludnione tułaczami przed pogonią Gotów i Herulów ją składały. Trybuni rządzili niemi. W VII. stóleciu naczelnik Doża (wódz) obierany im przewodniczył. W X. wieku Wenecya poczęła słynąć handlem, w XIII. zagarnęła 15 wysp na Archipelagu i liczyła 3,000 statków osadzonych 20,000 majtków. Na schyłku XVI. wieku Turcya poczęła jéj osady zdobywać. Napoleon 1797 roku przyłączył Wenecyą do Rzeczypospolitéj Cyzalpińskiéj. Kongres Wiedeński ustąpił ją Austryi. Papieże i duchowieństwo częstych doznawali prześladowań od téj Rzeczypospolitéj.

Królestwa Neapolitańskiego Rogier II. xiążę Normanów Włoskich 1130 r. był założycielem. W dalszych wiekach rządziły niém rodziny Andegaweńska, Arragońska, Hapzburgska, nakoniec Burbońska od 1734 roku je objęła. Za panowania Ferdynanda IV. Francuzi przeistoczyli to królestwo na Rzeczpospolitą Partenopejską (Grecką była nazwa Neapolu Parthenope, dziewica), zniósł ją wódz Rossyjski Suworów i przywrócił królestwo Ferdynandowi IV.

Królestwo Sardyńskie było zbiorem niezawisłych

przedtém krajów w całość spojonych, głównym zarodkiem jego została Sabaudya. Od początku XI. wieku liczyła ona 16 hrabiów, 14 xiążąt, od nastania zaś królestwa 1713 roku dziewiąty król panuje. Wiktor Amadeusz II. piérwszym się mianuje królem Sardynii, po wymianie jéj 1720 roku na Sycylią jemu drogą odstępu za tron Hiszpański daną. Następca jego Wiktor Amadeusz III. utracił Sabaudyą za opor Rzeczypospolitéj Francuzkiéj. Karol Emmanuel IV. wyzuty od Napoleona z posiadłości Włoskich, przeniósł się na wyspę Sardynią z całym dworem i 1802 roku ustąpił berło bratu swemu Emmanuelowi V. To królestwo się odznaczało wespół z jego panującymi przychylnością okazywaną wierze katolickiéj i posłuszeństwem namiestnikom Chrystusa do 1848 roku.

W Szwecyi po Karolu XII., Ulryka Eleonora siostra jego z mężem swoim Fryderykiem Hessen-Kaselskim xiążęciem panować zaczęła 1719 roku, Stany Szwedzkie ograniczyły jéj władzę, potwierdziły ustawy karne przeciw missyonarzom katolickim, przyjmujących katolicyzm na wygnanie skazywać postanowiły. Umarła ta królowa 1741 roku, Gustaw III. dawny tryb rządu przywrócił. Gdy się sprzymierzył z państwami sąsiedniemi przeciw Rzeczypospolitéj Francuzkiéj Ankerström spiskowy masson go zamordował podczas biesiady 1792 roku. Następca jego Gustaw IV. za niesprzyjanie Francuzom z kraju wygnany 1801 roku. Umarł w Saint-Gal 1837 roku. Stryj jego Karol XIII. nastąpił.

W Danii (1699—1730 r.), Fryderyk IV. wojował niepomyślnie z Karolem XII. królem Szwedzkim. Chrystyern VI. (1746). Fryderyk V. (1766 r.) spokojnie panowali. Chrystyern VII. najpiérwszy z królów protestańskich zabronił handlu Murzynami 1792 roku. Umarł z pomieszania zmysłów 1808 r. W tym królestwie, każdy król po wstąpieniu na tron powtarzał zakaz wstępu do Danii kapłanom katolickim, zwłaszcza Jezuitom.

W Prusach 1700 r. ogłoszony piérwszym królem Fryderyk I. nabył hrabstwo Neufchatel od wuja swe-

go Wilhelma III. na króla Anglii z xiążąt Oranii wybranego, po wygaśnieniu rodziny Longuevil jego właścicielki. Żył on z przepychem na wzór Ludwika XIV. Wnuk jego Fryderyk II. o nim zawyrokował, iż był wielkim w małych, a małym w wielkich czynnościach, umarł 1713 roku. Fryderyk Wilhelm I. syn jego, twardy, oszczędny i surowy władca, sprzedał bogate sprzęty ojca, zebrał wielkie skarby i 50,000 wybornych żołnierzy. Wolter zwał go Wandalem. Surowie się obchodził z Fryderykiem II. synem swoim. Umarł 1740 roku.

Fryderyk II. W. (1746—1786 r.), powiększył kraj zaborem Szląska i części Polski. Wojna 7-letnia (1756—1763) prócz ogromnych wydatków, milionowi żołnierzy państw walczących wydarła życie i Prusy spustoszyła, pokój stan ich polepszył. Ten król poważał Filozofów bezbożnych; lecz ich rad nie słuchał. Sprzyjał katolickiemu duchowieństwu. Nie tknął jego świątyń i posiadłości ziemskich. Synowiec Fryderyka II. Fryderyk Wilhelm II. (1786—1797), rozszerzył granice Pruskie dwukrotnym zaborem Polski. Wygnał Jezuitów, zniósł zakony, dobra duchowieństwa katolickiego wcielił do skarbu. Rozpoczął połączenie Hugonotów z Luteranami, które następca jego Fryderyk Wilhelm III. ledwo w części uskutecznił.

Polską władali obrani królami xiążęta Sascy, Fryderyk August II. i syn jego August III. od 1797—1763 r. Wpływ zagranicznego naśladownictwa i Filozofizm bezbożny zobojętnił w religii możniejszych obywateli i wyrodniał ich od pobożnych wzorowie przodków. Stan szlachecki odurzał siebie biesiadami zbytkowemi i pieniactwem. Nieład powszechny w rządzie i rodzinach, zwłaszcza możniejszych istniał. Sami tylko wieśniacy i mieszczanie do Boga się garnęli. Sprawa Toruńska 1724 roku, sprawiła rozgłos w krajach protestańskich, jéj powodem była dyssydeńska młodzież, która z pogardą wyszydzała processyą na Boże Ciało obchodzoną, uczniowie Jezuiccy dziecinną powodowani gorliwością, zniecierpliwieni widoczną pogardą obrzędów katolickich i bluźnierczą zniewagą

wyrządzaną najświętszemu sakramentowi od swawolnych rówieników inowierczych przepędzili ich gromady skupione, pospólstwo protestańskie oburzone urojoném pokrzywdzeniem swojéj dziatwy zrabowało kościoły i klasztory katolickie, poniszczyło ołtarze, naczynia, obrazy i sprzęty. Obojętność stronna miastowych urzędników przydała zuchwałéj otuchy świętokradzcom. Sejm po wyśledzeniu sprawy skazał na śmierć przywodców rokoszu, podrzędnych zaś pomocników na chłostę u pręgierza i wygnanie z Torunia. Rządcy jego i pomocnikowi król przebaczył na prośbę katolików. Winowajcy za szkody 22,000 opłacili. Kościoły Bernardyński w Toruniu i farny w Gdańsku przywrócone ich właścielom od Luteranów. Duchowieństwo Polskie niejednokrotnie okazało swoję gorliwość w bronieniu znieważonéj religii od kacerzy i często się przyczyniało, zwłaszcza podczas wojen, do zaopatrywania wycieńczonego skarbu ofiarami, nie tylko z dóbr swoich; lecz nawet z kościelnych sprzętów. Za panowania Stanisława Poniatowskiego bezbożny Filozofizm, duch zgubnéj swobody, płonne skargi obojętnéj wiary uczonych katolików na urojone prześladowanie innowierców, których się chronili Polacy, rozmaite stronictwa szkodliwe dobru krajowemu, obojętność w religii nastały. Zabór dóbr kościelnych rozbojniczém prawem kadukowém, nie wzbogacił rodzin je wyprawujących; lecz do torby i kostura przywiódł, a naród do pogardy u mocarstw sąsiednich i zupełnéj zagłady (*). Gorliwi biskupi Sołtyk, dwaj Załuscy, Krasiński, Cieciszewski, silnie się opierali bezbożnym nowościóm przez samowolnych przychodniów z Francyi wzburzonéj rozsiewany, nie szli ich torem Podoski 1767 roku arcy-biskupem Gnieznieńskim mianowany i następca jego Poniatowski. Polska nierządem cudownie się utrzymywała, zawiązane konfederacye, kluby, loże Masońskie, powstania zgubny wpływ na kraj wywarły, gmin podżegany od bezbożnych stronnictw, jął się świętokradzkich morderstw 2 biskupów i wielu senatorów, sam król zaledwo uszedł napaści, te wewnętrzne bezłady wyglózowały

z karty Mocarstw Europejskich Polskę. Ostatni władca Stanisław August w Warszawie uwieńczony 1763 roku, 25 listopada, tegoż dnia i miesiąca nieżałowany złożył koronę w Grodnie 1795 roku, a 1796 umarł w Petersburgu z przeziębienia.

Pierwszy cesarz Rossyi Piotr W. po siestrze swojéj Zofii ster rządu (1689—1725) objął. Wzniosł on Rossyą na wysoki szczebel potęgi. Dozwolił na usilną prożbę Józefa I. cesarza Niemieckiego Reformatom zakonnikom S. Franciszka mieszkać przy wystawionym katolickim kościele SS. Apostołów Piotra i Pawła w Moskwie. Nie wzbraniał podróży przez swoję dzierżawę do Chin missyonarzom z Rzymu wysyłanym. Pismo mistrzów Soborny o zjednoczeniu kościołów poruczył rozbiorowi swoich biskupów.

Następcy Piotra W. Katarzyna I. (1715—7) Piotr II. (1727—30), Anna (1730—40), Elżbieta (1740—62) i Piotr III. (1762—3) nie wzbraniali katolickim cudzoziemcóm do Rossyi przesiedlonym spełniać obrzędy religijne i stawiać kościoły, z wyłączeniem jednak prozelityzmu.

Katarzyna II. (1763—1796) po przyłączeniu Białorusi 1772 roku, zapewniła na przyszłość byt katolicyzmu i jego duchowieństwa traktatem *in statu quo*, 1773 roku 7 września, wyjednała u Piusa VI. przywileje dla nowéj stolicy arcy-biskupiéj w Mohilewie ustanowionéj, którą urządził poseł Piusa VI. Archetti i mianowała na nią biskupa Siestrzeńcewicza. Po wcieleniu do Rossyi Wołynia, Podola i Litwy przeznaczyła biskupom katolickim na tymczasowy pobyt miasta Pińsk i Latyczew.

Cesarz Paweł I. (1796—1801) ustanowił 1797 r., wydział sądowy (Collegium) złożony z duchownych i świeckich osób pod przewodnictwem metropolity Siestrzencewicza, któremu Pius VI. pozwolił na żądanie cesarza nosić kardynalskie suknie. Wymógł on od tegoż Papieża 1798 roku kanoniczne urządzenie 6 biskupstw katolickich, poseł Litta je przywiózł z Rzymu. Zatwierdził cesarz skreślone przez metropolitę nowe urządzenie zakonników pod bezpośredni

rząd biskupów przeznaczonych, zaniechane 1802, a 1843 r. wznowione. Ukazem 1799 roku 26 lipca wydanym stary kalendarz w Litwie od 1800 roku 1 stycznia wprowadzony.

Gdy w całéj prawie Europie przy końcu XVIII. stólecia wygórowała bezbożność, pochodnia jednak wiary przyświecać zaczęła krajom bałwochwalczym.

W Chinach zakonnicy ciągle pogan nawracali. Spory względem cierpianych zwyczajów bałwochwalskich wznowione skłoniły Klemensa XI. do wysłania kardynała Tournon'a, który skarcił Jezuitów za pozwolony ich przydatek do chrześcijańskich obrzędów. Franciszek Castorini Franciszkan odczytał w kościołach Chińskich Bullę *Ex illa die* w tym przedmiocie; lecz za swoję śmiałość więzieniem przypłacił z rozkazu cesarza Kang-hi. Następca jego Youg-Tching począł prześladować chrześcijan, odebrał im 300 kościołów, dozwolił wyznawcóm Chrystusa pobytu w Pekinie tylko i w Kantonie. 1731 roku 30 września 300,000 pogan trzęsienie ziemi zagrzebło w gruzach stolicy, tę klęskę przyznawali Chińczycy karze Boskiéj za prześladowanie katolików. Benedykt XIV. skończył spór tyczący się obrzędów 1744 roku Bullą *Omnium sollicitudinem*, zakazującą pod klątwą przydawać zwyczaje pogańskie do katolickich obrzędów.

Patryarchowie Ormian odszczepnych srodze prześladowali 1703 roku współ-braci pojednanych z kościołem katolickim, pobierali z nich daninę, którą opłacali sułtanowi Tureckiemu za swoje potwierdzenie przez nich na pasterzy. 60 bogatych Ormian na galery osądził Dywan Turecki za opór w złożeniu daniny narzuconéj. Pobożny Komidas Wertabit (mistrz uczony), ściętym został za ich obronę. Nękani ciągłém prześladowaniem ormiańscy zakonnicy zbiegli do Wenecyi. Nawrócony Wertabit, Piotr Mechitar zbudował w tym grodzie kościół z klasztorem i drukarnią założył, z niéj wychodziły księgi ormiańsko-katolickie, przesyłane na Wschód. Umarł 74-letni Mechitar 1749 roku. Zakonnicy mu podwładni Mechitarystami się przezwali. Wertabit Szczepan Mel-

koman po nim nastąpił. Ten zakon dotąd istnieje w Austryi.

W Ameryce kwitnął katolicyzm w XVIII. wieku (9). Wygnanie z niéj Jezuitów uszczupliło w téj części świata gorliwych missyonarzy. Robertson dziejopis protestański świadczy, że Jezuici mieli w nowéj Hiszpanii 30 klasztorów, w Peru i Chili 36 prócz pojedyńczo usadowionych missyonarzy swoich On liczył 2,245 Jezuitów 1763 roku wyrokiem królów Hiszpanii i Portugalii wygnanych z Ameryki.

Kacerze XVIII. Wieku.

Wylęgli w stóleciu ośmnastym, filozofowie, illuminaci i massoni główni nieprzyjaciele wiary i tronów, przedsięwzięli wywrócić kościół święty. Winien on byt swój niezachwiały zapowiedzi jego ustanowiciela Chrystusa, iż bramy piekielne go nie zwyciężą. Poprzednich wieków kacerze przypuszczali nieśmiertelność duszy, bytność Boga, nieba i piekła, ich zaś następcy usiłowali wprowadzić ateizm i na bydląt ludzi przeistoczyć, przyrzekli znieść to wszystko, co rozkrzewili nieucy, tak ci urojeni mędrcy zwali 12 apostołów. Bezbożnicy: Wolter i Jan Jakób Rousseau mianowali siebie wodzami filozofów i do pomocy użyli D'Alembert'a z Diderotem. Ich zgraja szybko wzrastała. Obalenie Chrystusowéj religii i tronów było celem filozofizmu, jansenizm i massonizm jemu pomagały do przewrótu świata. Wydawane bezbożne i romansowe utwory pouczały nieograniczonéj wolności ludzi, równości wyznań religijnych i stanów, uniewinniały samobójstwo; życie rozwięzłe słabością przyrodzoną mianowały. Bytność Boga, nieba i piekła za wymysł od duchownych uklecony poczytywały. Główniejsi filozofowie wyrzygnąwszy najszkaradniejsze bluźnierstwa przeciw nauce Jezusa Chrystusa, jęli się wmawiać narodóm nienawiść ku władcom ziemskim i wzywać ich do zwalenia tronów. Najpiérwsi Francuzi uskutecznili ten pomysł. Rewolucya wszczęta 1789 roku wskazała światu, że

była sprzysiężeniem filozofizmu na zniweczenie ołtarzy i tronów.

Frankmassonia, czyli wolnemularstwo mianuje założycielem swoim trzeciego wieku bezbożnika Manesa, wolność, równość, ateizm, sceptycyzm były zasadą stowarzyszenia zwolenników jego, którzy przysięgali ślepo słuchać zwierzchników swoich i nierozgłaszać ich matactw na tajemnych posiedzeniach słyszanych. Przychylni im dziejopisowie błędnie twierdzą, że Eliasz, Salomon, Henoch byli ich założycielami. Filozof Condorcet dowodzi, że massoni od Manicheuszów, Albigensów i Templaryuszów pochodzą (10). Najpierwsze ich loże w Londynie założone, 20 ich 1723 r. się liczyło, w téj stolicy piérwsza księga prawideł i dziwacznych obrzędów wydrukowana. Massonia dotąd w całéj Anglii istnieje. Francya 1780 roku 600,000 wolnych mularzy, a 1860 r. liczyła ich 350,000, któremi się opiekuje, minister hrabia Persygni, po stronnem skarceniu okolnikiem stowarzyszenia S. Wincentego a Paulo 100,000 ubogich rodzin wspierającego. Członkowie Massionii przybrali rzemieślnicze stopnie ucznia, czeladnika, mistrza i narzędzia mularskie cyrkiel, trójkąt, węgielnicę, młotek. Mieli oni znaki godłowe wskazywane na obliczu i palcach, dla poznania współ-braci, nienależących do ich towarzystwa profanami zwali. Najwyżsi pasterze Klemens XII. r. 1738 i Benedykt XIV. potępili te złowrogie stowarzyszenia, które zjednały względy podstępnie u wielu monarchów i dawały im zgubne rady przeistoczeń w krajach, ustanowienia nowotnych zakładów wychowania młodzieży i nastręczały sposoby uszczuplenia i poniżenia duchowieństwa.

Illuminatów, czyli przyjaciół bezbożnéj oświaty, był patryarchą Adam Weishaupt urodzony 1748 r. rektor akademii Ingolsztadskiéj, utworzył on 1776 r. swoje stowarzyszenie szybko wzrosłe. Jego piérwszy pomocnik Zwach urządził loże w stolicy Bawarskiéj. Hrabia Knige z Hanoweru drugi pomocnik Weishaupta zakładał liczne loże w Niemczech wschodnich, przypuścił do nich xiążąt panujących i wyż-

sze duchowieństwo. Dalberg i Spigel biskupi przyjaciele i radcy Józefa II. cesarza do nich należeli. Wkrótce się odkrył zbrodniczy związek. Zbieg Weishaupt zmarły 1822 roku, znalazł przytułek u xiążęcia Sax-Gotha. Karol Teodor Elektor Bawarski rozkazał 1786 roku wydrukować rękopisy illuminatów i do wszystkich dworów je rozesłał, pozwolił nawet przezierać w swoim księgozbiorze własnoręczne pisma Wejshaupta. One zawierały naukę równości i wolności człowieka; ponieważ własność nadwereża równość, polityczna zaś społeczność, czyli rząd zwierzchniczy wśpierany ustawami religijnemi i krajowemi gniecie równość i krępuje wolność, dla przywrócenia więc ludziom wolności i równości trzeba zacząć od zniesienia religii i rządu, a skończyć na zniweczeniu własności i wprowadzić jéj wspólność, aby ona do użytku wszystkich ludzi bez różnicy należała. Dzień 13 lipca 1786 roku, na wykonanie pomysłu zagłady ołtarzów i tronów był przeznaczony. Bode i Busche wygórowani illuminaci udali się do Paryża dla oświaty Francyi i zawarcia związku z Niemieckimi illuminatami. Odkrycie spisku w Bawaryi 3 lata wstrzymało wybuch piekielnych działań, tymczaszem loże Piemońskie, Szwajcarskie, Polskie i t. d. z główną się łączyły Paryzką lożą, jednym tylko się udało Francuzom obalić tron i ołtarz po zbroczeniu krwią ludzką całego kraju z niesłychaném barbarzyństwem. Władcy ościennych narodów potrafili wstrzymać powszechny przewrót tajemnie przez filozofizm ułożony (11).

Prócz wzmiankowanych stowarzyszeń na zniweczenie władzy krajowéj i duchownéj, Quesnay lekarz Francuzki zawiązał 1735 roku, towarzystwo ekonomistów. Ten oddział filozofów wmawiał swoim zwolennikom, iż się godzi z trupów odzierać skury na obuwie, ich zaś mięsem karmić ubogich i więźniów dla oszczędzenia wydatku na ich żywienie. Wielu odrodnych synów i córek nie wzdrygali się nosić trzewiki i bóty z wyprawionéj skury swoich rodziców uszyte. Oto do czego przywiódł ludzi wygórowany Filozofizm!

Garbaty i brzydkiéj postaci członek dyrektoryatu i królobójca Larevellere-Lepaux ułożył obrzędy i zasady niezdarnéj religii mianowanéj przezeń filantropią, jéj kapłani podczas dekad w białych szatach, przepasani trzykolorowym pasem, prawili kazania o ludzkości i składali najwyższéj istocie ofiary z płodów ziemskich. Wyszydzony od pospólstwa i filozofów nawet, założyciel filantropów zaniechał swoich marzeń. Dyrektor chytry Barras radził jemu się powiesić, gdyż religia męczeństwem się krzewi. Usuniony z dyrektoryatu, wzgardzony od Napoleona, wygnany z Paryża od Ludwika XVIII., umarł na wsi 1824.

Jansenizm wylęgły w przeszłym wieku, wzmógł się w teraźniejszym i przez związek z filozofizmem wiele się przyczynił do wszczęcia rewolucyi 1789 r. Główniéjszymi byli jego opiekunami w ciągu XVIII. wieku Francuzcy biskupi Montazet Swessyoneński (1712—1788 r.), Fitz-James Lyoński (1709), Colbert Monpessulański (1668—1728), Bossuet Trekasseński (1664—1743), synowiec Bossueta sławnego, Caylus Antyssyodoreński (Auxerre) pasterze, potwierdził urojone cuda Parysa dyakona jansenisty, zmarłego w 1727 roku, on także świętokradzko wyświecił biskupów Jansenistowskich Harlemskiego, Utrechtu i Dewenterskiego, ich następcy odszczepni dotąd się utrzymują w Holandyi.

Do tych kacerzy zaliczyć wypada niższego rzędu zwodzicieli bezbożnych. Mesmer lekarz Niemiecki (1734—1818) sprzedał Francuzom 1788 r. za 240,000 franków niesprawdzony wynalazek zwierzęcego magnetyzmu, przydatny do leczenia wszelkich chorób, z niego się wylęgł somnanbulizm, czyli uśpienie.

Gall z Witembergu (1758—1828) za pomocą wypukłości, lub wklęsłości czaszek głów ludzkich i zwierzęcych przepowiadał skłonności i przymioty duszne ludzi. Wygnany z Wiednia, mile przyjęty w Paryżu.

Głośny oszust, Józef Balsamo urodzony w Palermie 1745 roku, dla ubóstwa oddany aptekarzowi, który go oznajomił z początkowemi zasadami chemii i sztuki lekarskiéj, po domierzonych oszukaństwach i

kradzieżach, zmuszony do ucieczki przed pogonią rządową, zwiedził w towarzystwie Greka Althotasa pod nazwą hrabiego Cagliostro, Egiptu piramidy, Mekę, Medynę, Teby, Menfis, objechał potém wszystkie stolice Europejskie, łudząc przez lat 30 filozofów i bezwiarków swemi kuglarstwy, urojoném czarnoxięztwem, wywoływaniem duchów, wróżeniem skarbów ukrytych i nierządném zwodzeniem łatwowiernych kobiét, najgościnnéj przyjęty w Warszawie i Paryżu, pomimo doznawanych w téj stolicy względów zamieszany z hrabiną Lamotte do kradzieży dyamentowego naszyjnika, który płochy Rohan kardynał kupił za 1,600,000 liwrów dla królowy Francuzkiéj Maryi Antoniny, osadzony z rozkazu Ludwika XVI. w Bastylli i wkrótce wygnany z Paryża, przybył do Rzymu, począł w nim zakładać nową lożę z godłami hieroglifów Egipskich, schwytany przez Inkwizycyą, po ścisłém badaniu osądzony 1789 roku na dożywotne więzienie, w niém umarł 1795 roku (12).

Zacny lekarz Galwani Bonończyk 1734 roku, zauważawszy drganie dotykaniem końca noża udów żaby ze skury odartéj, uczynił wniosek, iż zwierzęta posiadają elektryczność. Przydane uwagi filozofa Dupout uwłaczały wynalazkowi nowemu, którego użyć chcieli niedouczeni bezbożnicy do wskrzeszenia ludzi.

Dążność wyliczonych mędrków zakrawała na osłabienie religii i skażenie obyczajów; ponieważ Mezmeryzm miał klecić utwor ciał, Galwanizm je wskrzeszać zamierzał, Kronologia zaś usiłowała z czaszek głów przepowiadać ludziom skłonności ich ciała i duszy.

Pisarze Kościelni Znakomitsi.

Niespracowany Benedykt XIV. Papież ułożył obszerne dzieło o kanonizacyi i beatfikacyi, o uroczystościach Zbawiciela, Maryi Panny i Swiętych, zbiór wyroków i listów Papiezkich, o soborach i synodach i t. d.

Klaudyusz Fleury (1640—1723), wydał katechizm

historyczny, obyczaje Izraelitów i chrześcijan, ustawy kościelne i krajowe, powinności sług i panów, dzieje kościelne, wykład swobód Galikańskich. Protestanci i Janseniści chwalą jego dzieje kościelne, katolicy postrzegają w nich usterki, zwłaszcza względem władzy Papieżów. Honoryusz Wanzelli uczony Karmelita (1651—1719) i Jan Marchetti arcy-biskup Ancyrański wydali rozbiór dzieł Fleurego dlań niepochlebny (13).

Racine Bonawentura kapłan (1708—1755) skreślił zbiór dziejów kościelnych w 13 sporych tomach.

Berti Jan, Augustyanin (1696—1766 r.), napisał 8 tomów teologii, potwierdził ją Benedykt XIV., dzieje kościoła w 7 tomach i krótki ich zbiór w 2 tomach, rozprawy i mowy pochwalne.

Natalis (Noël) Alexander Dominikan (1655—1724), wydał dzieje kościelne 8-tomowe, teologią moralną i dogmatyczną, wykład ewangelii i listów S. Pawła, obronę Dominikanów w Chinach apostołujących.

Gravezon Ignacy Dominikan (1670—1733 r.), zebrał dzieje kościoła, ułożył rozprawy o życiu Jezusa Chrystusa, o tajemnicach wiary, przeznaczeniu i łasce Boskiéj.

Teodor Ostrowski Pijar wydał w trzech tomach dzieje kościoła polskiego 1793 roku.

Do wzmiankowanych dziejopisów zaliczają się Dupin, Bataglia, Mansi, Martene, Bercastel dziejopis i t. d.

Słynęli z wydanych kazań i gorliwego apostolstwa La Roche, Neuville, pobożny Beauregard, Clement, Henry, Geofroy Jezuici; Lenfant, Giroust, Troublet, Jan Cochin, Jacek Montargon autor słównika apostolskiego. Houdry Jezuita (1630—1719) wydawca sporéj biblioteki kaznodziejskiéj w 22 tomach, mów pochwalnych w 4 tomach i kościelnych obrzędów, żył lat 99 i do śmierci bez okularów czytał. Znakomitsi kaznodzieje polscy byli: Ubermanowicz, Filipecki, Balsam, Wysocki, Lachowski, Jurkiewicz, Karpowicz biskup, Kaliński, Fabiani Grodzicki, Mietelski, Bohomolec, Koncewicz i t. d.

Do sławniejszych teologów się zaliczają: Duques-

ne, Giraudeau, Collet, Tomassy, Martianay, Cousine, Prejs, oni wykładali takoż Pismo S.

Augustyn Calmet Benedyktyn (1672—1757), wypracował starannie słownik historyczny i chronologiczny Pisma S., dzieje dawnego i nowego przymierza, dzieje świeckie i kościelne w 15 tomach, rozprawy o przyrodzie aniołów, czartów, widm, duchów i wykład ustawy S. Benedykta.

Ludwik Muratori kapłan świecki, zmarły 1750 r., zostawił prócz zbioru dziejopisów włoskich i starożytności kościelnych, dzieje katolicyzmu w Paragwaju.

Józef Orsi kardynał Dominikan (1692—1761) skreślił dzieje kościelne 6 pierwszych wieków w 20 tomach, rozprawy o władzy i nieomylności najwyższych pasterzy.

Zaccaria Jezuita (1714—1795) ułożył spis Włochów uczonych w 14 tomach, i pożyteczne dzieło Anti-Febronius przeciw odszczepieństwu sufragana Hontheima.

Mammachi Grek z wyspy Chio Dominikan (1715-1792) wsławił się listami do Febroniusza o rządzie chrześcijańskiéj rzeczypospolitéj i prawéj powadze Papieżów.

Piotr Mechitar ormianin urodzony w Sebaście 1676 roku, otrzymał w klasztorze Eczmiadzińskim uczony stopień Wertabita, był kaznodzieją 1700 roku w Konstantynopolu, nie mógł tu pogodzić patryarchów swoich Efrema i Melchizedecha jednocześnie obranych, gdy Piotr z kościołem Rzymskim się pojednał, Efrem i następca jego Awedyk prześladowali go od 1712 roku, uciekł Mechitar do Wenecyi 1717 r. i w klasztorze S. Łazarza ułożył wykład ewangelii i psalmów, katechizm, grammatykę i słównik ormiański, przetłómaczył biblią i teologią S. Tomasza z Akwinu. Umarł 1749 roku.

Gerdil z Piemontu Barnabita (1718—1802), nauczyciel synów Emmanuela III. króla Sardynii, wyniesiony na kardynała 1773 roku, po śmierci Piusa VI. miał liczne głosy podczas wyboru na Papieża; lecz Austrya i Hiszpania go wyłączyły za wydawane pi-

sma na obronę kościoła przeciw nowościom przez Józefa II. i Karola IV. wprowadzonym. Wydał on 40 dzieł pożytecznych kościołowi, w przedmiotach teologicznych, o nim Klemens XIV. wyrzekł: *notus orbi, vix urbi.*

S. Alfons Liguori biskup (1696—1787) kanonizowany 1839 r., prócz ustawy dla nowego zakonu missyonarzy Redemptorystami, albo Ligoryanami zwanych i mnogich dzieł duchownéj treści, wydał Teologią potwierdzoną od najwyższych pasterzy, naukę dla spowiedników, rozprawy z kacerzami, wytknął w nich błędy Quesnel'a, Bajusa, Molinosa i Janseniusza.

Ludwik Bailly kanonik 25 lat uczył teologii w Diwionie (Dijon), ułożył rozprawę o prawdziwéj religii i kościele, zasady katolicyzmu, teologią w 8 tomach.

Bergier (1718—1790) pracowity kapłan i gorliwy obrońca wiary, upowszechnił drukiem rozprawy o prawdziwéj religii w 12 tomach, i dykcyonarz teologii 8-tomowy, deizm i ateizm przez samych siebie zwalczone, obronę chrystyanizmu, kazania i t. d.

La Harpe (1739—1803 r.) filozof, czytaniem księgi o naśladowaniu Chrystusa nawrócony 1794 roku w więzieniu, przełożył w niém psałterz Dawida z dodatkiem wybornéj przedmowy o duchu Pisma S., wydał takoż dzieło o fanatyzmie, czyli Wolter między prorokami i t. d.

Guenée kapłan (1747—1803) wsławił się przekładem dzieł religijnych Sherlock'a i Lithelton'a Anglików, wydał listy Żydów i Kwakrów do Woltera. Ten patryarcha bezbożników w liście do D'Alembert'a 1776 roku wyraził, iż sekretarz żydowski (Guénée) ma dowcip, kąsa aż do krwi jak wąż, a ranę liże, jak małpa, jednak się nie rozmija z grzecznością i prawdą.

Feller Jezuita (1735—1802), zbijał niedowiarków ułożonym przezeń katechizmem filozoficznym i powstawał w drobniejszych pismach swoich przeciw wprowadzonym nowościom Józefa II. cesarza, ogłosił drukiem dykcyonarz sławnych ludzi przez Chandaun'a i Delandin'a ułożony.

Crillon kapłan (1726—1789) godzien pochwały za

wydanie swoich pamiętników pojaśniających matactwa bezbożnych filozofów.

Bullet (1699—1775) kapłan, wydał dzieje założenia chrystyanizmu, dowodne odpowiedzi na zarzuty przeciw Pismu S.

Pompignan arcy-biskup Wienneński (1715—1790), zostawił dzieło wskazujące zakres władzy ziemskiéj i jéj nadużycia względem osób, obrzędów i dóbr duchownych. D'Argentré biskup Tullski zebrał kościelne wyroki i klątwy na kacerzy wydawane od stolicy i soborów do 1725 roku.

Nonnotte Jezuita (1711—1793) wsławił się dykcyonarzem katolicko-filozoficznym, i zbiorem błędów Woltera.

Dominikanie: Billuard skrócił teologią S. Tomasza, Richard ułożył słównik umiejętności duchownych.

Kapucyn Charmes wydał teologią dogmatyczną i moralną i t. d.

Liczny szereg pisarzów bezbożnych istniał w XVIII. wieku, nazwy ich tu się wymieniają. Prócz głównych wyżéj wzmiankowanych, słynęli z pism przeciw religii i rządom: d'Argens, Condorcet, Raynal, Helwecyusz, de la Metrie, Maupertuis, Montesquuieu, Toussaint, Boulanger, d'Holbach, Vanini, Tolandi, Cherburi, Blount, Valston, Tindal, Fischer, Edelman, Hatzfeld i t. d. Dzieła ich mieszczą się w spisie Rzymskim, zwanym *Index librorum prohibitorum*, których pod klątwą i zakazem dla spowiedników udzielania rozgrzeszenia tak duchownym, jako też świeckim osobóm wzbrania się czytać bez wyjednanego dla ważnych przyczyn, od Papieżów, lub biskupów przez nich upoważnionych pozwolenia. Wyroki potępiające dzieła bezbożne i spis ich alfabetyczny są pomieszczone w księdze: *Decreta ac regulae Indicis, editio novissima Bruxellae 1855 roku.* Zgromadzenie 8 kardynałów z przydanymi pomocnikami dla czytania ksiąg bezbożnych i wyrokowania o nich ustanowił Pius IV. roku 1588, Syxtus V. zalecił drukować i ogłaszać spis ich alfabetyczny z ambon.

Sobory.

W tym stóleciu najmniéj się liczy soborów, z przyczyny rewolucyjnych prześladowań, bacznéj czujności władz krajowych nad duchowieństwem i dla mniemanéj przerwy obcego wpływu. Wszelkie stosunki biskupów z najwyższym pasterzem niezbędnie ściśle określone zostały. Pomimo tych przeszkod następne się odbyły sobory: Zamojski 1720 roku przewodniczył mu poseł Rzymski Grimaldi i arcy-biskup Kiszko, karne jego ustawy potwierdził Benedykt XIII. i wydrukować zalecił. Synod Ebroduński (Embrum) zwołał arcy-biskup Tencin z 4 biskupami, na nim złożony został biskup Seziezki Soanen 1727 roku za wydany pochwalny okolnik dzieła uwagi nad pismem świętym Jansenisty Quesnel'a. Nieprawy synod Paryzki 1797 roku zwołali 5 arcy-biskupów konstytucyjnych, uobecniło go 33 biskupów i 62 kapłanów konstytucyjnych. Lecoz nieprawy metropolita im przewodniczył. Ich uchwały zastosowane do konstytucyi Francuzkiéj potępił Pius VI.

Od 1796 do 1800 roku biskupi konstytucyjni 60 synodów i 8 soborów metropolitalnych odbyli. Wyroki prawodawczych Filozofów wkrótce zniosły katolicyzm w Rzeczypospolitéj Francuzkiéj i do wyrzeczenia się go skłoniły swoje duchowieństwo konstytucyjne po wprowadzeniu czci rozumu.

Synod Pistojeński 1786 roku zwołał biskup Ricci. Z 17 biskupów na nim obecnych, 4 ledwo się zgodziło przyjąć nowe obrzędy Jansenistowskie. Pius VI. Bullą *Auctorem Fidei*, wyklął ustawy dziwotworne tego synodu.

Nowe Zakony.

Pobożny kapłan Desplaces ustanowił 1703 roku w Paryżu zgromadzenie S. Ducha, które usposobiało ubogich uczniów na kapłanów i missyonarzy dla nawracania pogan, zwłaszcza Tatarów i Chińczyków.

Zakonu Passyonistów w 1715 roku ustawodawcą się mianuje kapłan Genueński Danzi. Benedykt XIV. i Klemens XIV. potwierdzili to zgromadzenie, czwartym ślubem obowiązane zachęcać gmin ubogi do rozmyślania męki Zbawiciela i ćwiczenia duchowne z nim odbywać.

Świątobliwy kapłan Jan de la Salle kanonik Reimski założył 1720 roku zgromadzenie dla wykładu w szkołach niższych nauki chrześcijańskiéj i początkowych umiejętności. Żadnemu z członków nie wolno być kapłanem. Benedykt XIII. potwierdził ten zakon pożyteczny 1727 roku.

S. Alfons Liguori ustanowił 1732 r. zakon missyonarzy wiejskich dla opowiadania pospólstwu ewangelii i katechizmu, pospolicie zwanych Redemptorystami. Klemens XII. i Benedykt XIV. go potwierdzili.

Kapłan Tulskiéj dyecezyi zmarły 1750 roku Jan Vatelet z trzema siostrami swemi założył 1713 roku zakon panien chrześcijańskiéj nauki. Jego ustawy obowiązywały ich zgromadzać do szkołek ubogą dziatwę, zwłaszcza sierot dla nauki początkowéj katechizmu, czytania i pisania, tudzież dla usługi chorym w szpitalach. Po rewolucyi 170 siostr rozegnanych do Nancy się zebrały i 90 klasztorów swoich odzyskały.

Jan Maye kapłan z Lotaryngii ustanowił 1754 r. zakonnice Boskiéj opatrzności dla nauki najuboższéj dziatwy, posłany do Chin 1770 r., rozkrzewiał w nich to zgromadzenie i 900 siostr duchownych za życia swego liczył. Umarł w Tryeście 1793 roku.

Zgromadzenie Maryawitek (Mariae-vita) dla przygotowania do chrztu neofitek założył 1737 r. X. Szczepan Turczynowicz proboszcz S. Jana w mieście Wilnie. Sam on ochrzcił około 500 żydów i 400 żydówek. Maryawitki liczyły w Litwie 17 klasztorów, do 1774 roku po śmierci ich założyciela rachowano 2,000 samych żydówek tylko nawróconych.

Pijar Stanisław Papczyński kapłan, skreślił ustawę dla zakonu Maryanów, potwierdził go Innocenty

XII. roku 1699. Maryanin Kazimierz Wyszyński podniósł ten zakon do upadku nachylony i rozkrzewił go w Portugalii 1756 roku.

Zakon Redemptorystek ustanowił S. Alfons de Ligorio 1751 roku dla nauczania ubogich dziewcząt wiary i ręcznych robót. One noszą habit czerwony, szkaplerz i płaszcz niebieski, zasłonę białą czarném suknem pokrytą, na niéj wieniec cierniowy z cieńkiego żelaza ukuty, a na piersiach za szkłem obraz ukoronowanego Zbawiciela.

Zwyczaje, Ustawy Kościelne i Karność.

Z powodu czynionych przeistoczeń Józefa II. Leopolda II. cesarzów, Rykcyusza i Hotenhejma biskupów, tudzież nieprawych pasterzy Francyi konstytucyjnéj, najwyżsi pasterze odrzucili wszelkie nowe zwyczaje i kościelne ich uchwały niezgodne z duchem katolicyzmu. Benedykt XIV. zalecił odmawiać podczas mszy niedzielnych prefacye o S. Trójcy. Święta: Serca Jezusowego. Imienia Maryi i SS. Aniołów stróżów uroczyściéj się poczęły obchodzić, zwłaszcza w kościołach Wizytek i Maryawitek. W Polsce na prożbę króla Poniatowskiego Stanisława, Pius VI. uwolnił ten kraj od święcenia 1775 roku 29 uroczystości, Synod Piotrkowski 1628 r. zniósł ich 14, ściśléj w nim poczęto pościć adwentowe środy i piątki.

WIEK XIX.

Najwyżsi Pasterze Kościoła Rzymsko-Katolickiego.

Pius VII. (hr. Chiaramonti) Benedyktyn, po wygnaniu z Włoch Francuzów przez Anglików i Rossyan obrany został Papieżem 14 marca, 1800 roku od 35

kardynałów do Wenecyi zebranych, po 104 dniach posiedzień naradnych. Kardynałowie: Belisoni 22, Mathei 13, Gerdil 35 mieli głosów; lecz Austrya wyłączyła ich od wyboru. Pius VII. obrał na swoję koronacyą dzień 21 marca, w którym Benedyktyni obchodzą uroczystość swego patryarchy i 6 czerwca wypłynął na statku do Ankony, 3 lipca odbył wjazd do Rzymu. Po wejściu Francuzów do Włoch, Pius VII. zawarł konkordat z Napoleonem 1801 roku. Przywrócony został katolicyzm w kraju Francuzkim, 60 biskupstw uposażono, odwołani wygnani kapłani. Ten Papież wśród oklasków pobożnéj radości gminu i mieszczan Francyą przejechał i w Paryżu uwieńczył 1804 roku 2 grudnia cesarską koroną Napoleona, a 15 maja do Rzymu powrócił. Krążyły wieści, że cesarz chciał go w Paryżu zatrzymać, Pius VII. odrzekł napomykającym o tém jemu: »Wszystkośmy przewidzieli i podpisaliśmy zrzeczenie wręczone kardynałowi Pignatellemu, który osiadł w Palermie, ubogi zakonnik Barnabas Chiaramonti w ręku waszym zostanie; lecz nie Papież.“ Nie zjednał Pius przychylności u władcy Francyi. Obrażony za opór jego w daniu Hieronimowi bratu cesarskiemu rozwodu, pozamykał Włoskie klasztory, oddał samowolnie dzierżawy kościelne Benewent Tayllerandowi, Ponte-Corvo, Bernadotowi, osadził wojskiem Ankonę i 1808 roku Rzym do Francyi wcielił. Pius VII. za poradą kardynała Pacca wyklął 11 czerwca sprawców zaboru państwa kościelnego, porwany przez generałów Francuzkich Miolis'a i Radet'a wywieziony jako więzień do Sawony, wszyscy kardynałowie rozproszeni. Dwa sobory do Paryża 1810 i 1811 roku zwołane dla sklecenia ugody z Papieżem i ograniczenia jego władzy, na niczém spełzły. Po niesłychanych klęskach w Rossyi, Napoleon 23 stycznia 1814 roku uwolnił Piusa z więzienia w Fontenebleau, który powrócił do Rzymu 24 czerwca. Kongres Wiedeński oddał mu kraje przez Francuzów zabrane, obrótny kardynał Consalvi nań posłował. Pius zajął się urządzeniem spustoszonego kraju, przywrócił zakon Jezuitów 2 sierpnia 1814 roku, dał przytułek zbie-

głéj rodzinie Napoleona, posłał wygnanemu cesarzowi na wyspę S. Heleny spowiednika, umarł 22 sierpnia 1823 roku, rządził stolicą Rzymską 23 lata 5 m. i dni 6 (1).

Leon XII. (de la Genga) pomimo usilnych oświadczeń swoich kardynałom, iż zbolałego trupa wybierają, został najwyższym pasterzem 27 września 1823 roku. Wydane przezeń okolniki przeciw obojętności wiary i tajnym towarzystwom tchną głęboką nauką i pobożnością. Ogłosił bullę zalecającą odbyć wielki Jubileusz 1825 roku. Wezwał uczonych mistrzów do akademii Rzymskiéj. Przeznaczył biskupów na osierocone stolice Ameryki południowéj bez względu na opór Hiszpanii. Wytępił rozbojników w Rzymskich posiadłościach. Wyklął Utrechtskich pasterzy Jansenistów, umarł 10 lutego w 1829 roku, 5 lat, 5 m. i 3 d. zarządzał kościołem (2).

Pius VIII. (Castiglioni) wybrany Papieżem 31 marca 1829 roku, zachęcił biskupów Niemieckich do bronienia swobód kościelnych, potwierdził bullę Leona XII. wydaną przeciw tajemnym stowarzyszeniom. Wygnanie Karola X. króla Francyi przychylnego stolicy świętéj i wszczęte zaburzenia w państwach ościennych śmierć mu przyśpieszyły. Umarł 30 listopada 1830 r. Siedział na stolicy Piotrowéj rok 1 i 8 m. (3).

Grzegorz XVI. (Capelari) Kamedulski zakonnik wyniesiony na stolicę świętą 2 lutego w 1831 roku, wydał list pasterski do biskupów 15 sierpnia 1832 roku oświadczając się przeciw wszelkim nowościom z nieugiętém postanowieniem zachowania podań apostolskich. Dwakroć uśmierzył rokosz Rzymian przy pomocy wojsk Austryackich, zaprowadził oszczędność w skarbie i na dworze swoim. Potępił utwory kapłanów Lamenais i Hermesa. Bronił silnie arcy-biskupów Kolońskiego Drost'a i Poznańskiego Dunina 1837 roku uwięzionych, których uwolnił Wilhelm IV. król Pruski po śmierci ojca swego w 1840 r. Nakazał modły za prześladowane duchowieństwo przez Don Pedra w Portugalii i przez kortezy Hiszpańskie. Za rządów Grzegorza 1839 roku ubyt kilkamiliono-

wy wiernych zapełniony został połączeniem się z kościołem arcy-biskupów Ormiańskich Artyna i Hilianiego z 4 biskupami i ich owcami. Mianował podczas 15-letniego zarządu stolicą Rzymską 82 kardynałów na miejscu 64 zmarłych, 755 arcy-biskupów i biskupów, z tych członkowie towarzystwa rozszerzenia wiary przedstawili mu do potwierdzenia 195 biskupów, 36 wikaryatów apostolskich i 40 nowych biskupów. Wysłał mnogi poczet missyonarzy do Afryki, Azyi, Ameryki i Australii, którzy licznych pogan nawrócili. Umarł ten gorliwy namiestnik Chrystusa, 1 czerwca 1846 roku, 15 lat i 2 m. rządził kościołem, 82 lata życia liczył (').

Pius IX, (hr. Mastai Ferreti) kardynał od 1839 r., urodzony 1795, obrany Papieżem 16 czerwca 1846 roku, oznamionował początek rządów swoich wydaném 16 lipca pozwoleniem powrótu 5,000 rokoszanom wygnanym od poprzednika swego i swobodami udzielonemi poddanym swoim, 1 pazdziernika 1847 ustanowił *motu proprio* radę państwa i gminy, powołał na ministrow uzdolnione osoby świeckie, wszystkie gałęzie zarządu prócz wojennego, wydziału liczyły w państwie kościelném 7157 urzędników stanu swieckiego, a w tém gronie 124 duchownych i 179 kapelanów szpitalnych się mieściło. Tego roku posłał wsparcie pieniężne Irlandczykom przez głód dziesiętkowanym; ponieważ z 9,820,000 ludności w 1841 r. liczonéj, ledwo jéj w kraju pozostało 1851 r. 6,00000 Niewdzięczny gmin Rzymski podburzony został od ułaskawionych wygnańców, którzy poczęli ścieśniać rząd Papiezki. Mazini, Garibaldi i Karol Lucyan Bonaparte podmówili zachwale tłumy ludu, które otoczyły pałac papiezki, zabiły 3 sług, sekretarza X. Palma i zmusiły Piusa przy pomocy posłów Francuzkiego Xięcia Harcour'a i Bawarskiego Spaur'a szukać schronienia w Gajecie 16 listopada 1848 r., dokąd się przenieśli wszyscy posłowie oprócz Piemontskiego. Król Neapolitański Ferdynand II. goscinnie przyjął Papieża. Szaleńcy ogłosili, rzeczpospolitę demokratyczną, rabowali kościoły i domy nieprzychylnych im osób, palili kon-

fessyonały, mordowali kapłanów, Zambianchi 15 ich zabił w kościele S. Andrzeja, a 3 Jezuitów pospólstwo na rynku porąbało. Członkowie przywłaszczonego rządu: Armelini, Saliceti, Saffi, Mamiani, Ciceroniarcho, Salicetti i w. i. ogłosili za upadłe papieztwo, wszelkie zaś posiadłości duchowne na własność rzeczypospolitéj przeznaczyli. 24 lutego 1849 r. rozkazali z dzwonów odlewać działa, wzbronili biskupom i duchowieństwu opieki nad zakładami wychowania i dobroczynności. Obrani tryumwirowie Armelini, Mazini i Saffi unieważnili śluby zakonne i wezwali do żołnierki duchownych, klasztory przeznaczyli na więzienia, prochownie i koszary, 30,000 talarów zabrali z kościoła Loretańskiego, nałożyli uciążliwe podatki na lud rzymski dla uzbrojenia przybłędów zbiegłych z krajów Włoskich, z Węgier, Anglii i Ameryki pod naczelnictwem awanturnika Garibaldego. 200 Polaków do téj tłuszczy przybyło, któremi dowodzili półkownik Milbik, kapitanowie Podulak i Rymarkiewicz, porucznicy Fiałkowski i Lipski. Wysłany przez Cavaignac'a i Ludwika Napoleona generał Oudinot z 20,000 wojska zdobył Rzym 30 czerwca 1849 r., zniósł godło republikańskie *wilczycę*, a przywrócił herby papiezkie, ustanowił rząd tymczasowy, oddał pod sąd pojmanych naczelników rokoszu, rozbroił Rzymian, a zabójców ukrytemi sztyletami żołnierzy francuzkich rozstrzelał. Garibaldi z 5,000 zbojeckiego żołdactwa umknął z Rzymu, wlekąc za sobą mnóstwo wozów napełnionych sprzętami z kościołów zabranemi, okrzyczani Kroaci zdobyli one i swiątyniom w Rzymie zrabowanym w całości wrócili. Ubłagany Pius IX. od Rzymian, powrócił do stolicy swojéj 12 kwietnia 1850 r. i zajął się urządzeniem znękanego państwa rabunkami przybłędów, wycofał z obiegu papierowe pieniądze przemianą na kruscową monetę, zmniejszył podatki, przygarnął sieroty poległych w boju. 1850 r. 29 września przywrócił w Anglii jedno arcy-biskupstwo i 12 biskupstw, a 4 marca 1853 r. w Holandyi 1 arcy-biskupstwo i 4 biskupstwa przez protestantów w XVI wieku zniesione. 1860 r. na żądanie Turcyi utworzył biskup-

stwo w miescie Filipopolu dla Bulgarów. W innych częściach swiata około 50 nowych wikaryatów i biskupstw ustanowił od 1846 r. aż dotąd. Zawarł konkordaty z cesarzem Austryackim Józefem Franciszkiem i Niemieckiemi państwami. Oswiadczał się wielokrotnie z wielkiém zażaleniem przeciw Sardyńskiemu królestwu, którego izby i ministrowe, zwłaszcza *Siccardi Cavour, Ratazi i Ricasoli* wygnali 2 arcy-biskupów, 26 biskupów, 4 kardynałów, zniesli 335 klasztorów, wyzuli z dóbr i sposobu do życiu 5,480 zakonników i zakonnic, tudzież 2,370 kapłanów rozmaitego stopnia, którym zabrano 65 kollegiat, 670 kanonij i 1,700 beneficiów, pomimo zapewnionéj nietykalności dóbr posiadanych wszystkim stanom kontystucyą krajową. Prócz tych zaborów w Piemoncie, one daleko większe bezładu nastąpiły w najechanych legacyach i księstwach Parmy, Modeny, Toskanii i w królestwie obojga Sycylii przez Garibaldego i króla Wiktora namiestników. Po kilkakrotnych przestrogach Pius IX. rzucił klątwę 26 marca 1860 r. na króla Wiktora Emanuela i wszystkich popleczników jego za naruszenie konkordatów, bezprawne wydarcie podburzonéj przez Pepoliego Bolonii a potém Umbryi, Marchii, Ankony od 1,100 lat do państwa kościelnego należących, które niespodzianie i przemocą zagarnął generał Cialdini z 60-tysiącami Piemontczykow, którzy rozproszyli 16,000 żołnierzy papiezkich pod dowodztwem Lamoriciera. Powołał do Rzymu 1862 r. biskupow na uroczystość kanoni zacyi 26 Japońskich męczenników która swietnie się odbyła 9 czerwca, 244 pasterzy na nią przybyło, a z nimi 2,000 kapłanów i 80,000 cudzoziemców z rozmaitych państw swiata, Włoscy zaś i Portugalscy biskupi nie otrzymali pozwolenia przyjazdu do Rzymu od swoich rządów. Wszyscy biskupi zgodnie przed swym rozjazdem wręczyli Ojcu świętemu oswiadczenie przeciw wymierzonemu przesladowaniu kościoła s., zaborowi prowincyi papiezkich i łupieztwom dotąd uczynionym.

Stan Kościoła Katolickiego w Państwach Chrześcijańskich i w pogańskich krajach.

Na Wschodzie w Turcyi Mahometanizm stopniowie do upadku się nachylił przez wzrost krajowéj oswiaty i związków z państwami zachodniemi. Nie jednokrotnie posłowie sułtanów Mahmuda II. (1808—1838) i Abdula wynurzali uszanowanie namiestnikom Jezusa Chrystusa, Firmany sułtańskie dozwalają katolikom licznych swobód religijnych. Duchowieństwo katolickie buduje kościoły i klasztory, zawiesza dzwony, zakłada szkoły i szpitale, obchodzi po ulicach miast i stolicy Turcyi processye. Najwyżsi pasterze przeznaczają bez przeszkód od rządu Tureckiego biskupów i missyonarzy. Zakonnice szpitalne w największym są szacunku u sułtana i wsparcie otrzymują od rządu, który w Jerozolimie powrócił zabrane katolikom świątynie i kaplice. Patryarcha katolicki Valerga od Piusa IX. naznaczony w ziemi świętéj, wspaniale został przyjęty od baszy Jerozolimskiego. Pomimo jednak usilnej rządu Tureckiego chęci utrzymania wolności rozmaitych wyznań, chrześcijanie częstych doznają prześladowań i zdzierstw od zagorzałych baszów i pospólstwa nieokrzesanego, które powodowane niewyrozumiałą gorliwością religijną dopuszcza się morderstw i ucisku chrześcijan bez względu na surowy rządu zakaz i kary. Szach Perski na prożbę posła Francuzkiego zabezpieczył 1840 roku, kościoły dla katolików i przyjął naznaczonego w 1856 r. biskupa Dominikana z 6 zakonnikami w Ispahanie. Lazaryści zakładają w Persyi świątynie, szkoły i szpitale. Uczony i pobożny wędrownik Francuzki Eugeniusz Boré uposażył w Teheranie wyższą Francuzko-Perską szkołę dla chrześcijan i Persów.

W Cesarstwie Austryackiém panujący od 1792 r. Franciszek II. po niepomyślnych walkach z Francuzami w latach 1797, 1805 i 1809, w 1813 r. przy pomocy sprzymierzeńców odzyskał postradane kraje i gorliwym się okazał opiekunem katolickiego kościo-

ła, zniosł uciążliwsze ustawy dla duchowieństwa swoich poprzedników sfilozofiałych, przedstawiał na pasterzy bogobojne osoby, powrócił 1819 roku 4 klasztory Jezuitom wygnanym, zlecił biskupom dozór im odjęty nad seminaryami. Pius VII. oceniając te względy kościołowi czynione podczas gościny Franciszka II. w Rzymie 1819 roku, wyniósł jego brata Rudolfa na arcy-biskupa Ołomunieckiego i kardynała. Zawiązały się z woli cesarza towarzystwa w całéj Austryi do upowszechnienia ksiąg i pism religijnych. Umarł Franciszek II. 1835 roku, Ferdynand I. syn jego równą ojcu okazywał przychylność do duchowieństwa. Z powodu zaburzeń 1848 roku wszczętych, zrzekł się tronu na 18-letniego synowca Franciszka Józefa. Po uśmierzeniu w Lombardyi, Austryi i Węgrzech rozruchów, skarcił ten cesarz bezbożność rozhukanéj młodzieży, odparł i poraził najazd zbrojnych Sardyńczyków filozofizmem owianych, których roztropny wódz Radecki do haniebnéj znaglił ucieczki orężem. Zawarł 1855 roku, wzorowy konkordat dla uświetnienia w swoich dzierżawach religii panującéj. Przebaczył wszystkim przestępcom politycznym 1856 r. i dobra im odjęte powrócił. Oddał wszystkie szkoły pod zarząd duchowieństwa zakonnego i biskupów. Rok 1859 był dlań złowrogim, ciągle napastowany od Piemontu, rozkazał wojsku swemu doń wkroczyć, niepomyślna ta wyprawa spowodowała utratę Lombardyi, po bitwie pod Magentą i Solferino zawarł pokój w *Vilafranca* z cesarzem Napoleonem posiłkującym wojskiem swojem królowi Piemontu, warunki jego były spisane w Zurychu, które dotąd są bez skutku.

Francyą w 1800 roku zarządzał konsul Napoleon Bonaparte. Zawarł krótko-trwały pokój z Austryą i Anglią 1802 roku. Postanowił zostać dożywotnim władcą Francyi, zjednał przychylność ludu dozwolonym powrótem wszystkim wygnańcom, przywróceniem religii i roztropnym rządem. Zawarł konkordat 1801 roku z Piusem VII. zatwierdzony 15 sierpnia Bullą *Ecclesia Christi*. 18 kwietnia 1802 roku kardynał Caprara poseł Rzymski uroczyście piérw-

szą mszą świętą śpiewał w katedrze Paryzkiéj na Wielkanoc. Liczny orszak urzędników wyższych i 20 biskupów uobecnili z konsulem Napoleonem obrzęd przywrócenia katolicyzmu przed 10 laty zniesionego. Treść konkordatu zawierała: swobodne wyznanie religii katolickiéj, ustanowienie 60 biskupstw, mianowanie pasterzy przez Napoleona, spis probostw i płacę plebanom, ubiezpieczenie nabywcom dóbr duchownych w spokojném ich posiadaniu. Piérwszy konsul przyjął ten konkordat z narzuconym przydatkiem swoich 77 artykułów organicznemi zwanych, które wzbraniały ogłaszać Bulle bez pozwolenia rządu, a biskupom wyswięcać na kapłanów niemających 25 lat i 300 franków dochodu rocznego, przeznaczać proboszczów bez pozwolenia rządu i t. d. One zalecały nauczycielom wykładać w seminaryach 4 uchwały duchowieństwa Francuzkiego 1682 roku postanowione, zwane galikańskiemi i t. d. Pius VII. oświadczył się przeciw tym artykułom; lecz Napoleon nie chciał ich cofnąć. Pitt Angielski minister dla zniweczenia konkordatu przysłał kapitana Maceria Korsykanina w służbie Angielskiéj zostającego, aby skłonił Napoleona do ogłoszenia się głową kościoła Francuzkiego na wzór królów Angielskich, odrzucił z pogardą tę namowę konsul. Rozgniewanny Pitt namówił Piotra Robinaut, aby zgładził Napoleona piekielną machiną, nie udał się ten pomysł 24 grudnia 1801 r., pojazd jego przemknął kilku chwilami przed jéj wybuchem, 60 spiskowych z poduszczenia Pitta ponowili 1803 roku zmowę na życie Napoleona, odkryty zamach, 19 ich ścięto. Generałowie: Pichegru sam się zabił, Moreau wygnany do Ameryki. Dla odwetu na rojalistach spiknionych Napoleon pojmał Burbona xięcia d'Enghien'a w xięztwie Badeńskiém i 21 marca 1804 r. rozstrzelać Muratowi kazał. Francuzi rozmaitych nawet stronnictw pragnęli wybrać Napoleona cesarzem, 3,417,300 miał głosów sobie przychylnych. Odwołany przychylny Piusowi poseł Cacault, a wysłany kardynał Fesch wuj cesarski z wezwaniem Piusa VII do Paryża dla uwieńczenia 2 grudnia 1804 roku Napole-

ona. Spełnił ten obrzęd, ułudzony przyrzeczeniem polepszenia stanu religii i wielce się uradował z pobożności ludu, który po straszliwym przewrócie skwapliwie doń się garnął. Pius upoważnił 1 grudnia kardynała Fesch'a do pobłogosławienia ślubu Napoleona z Józefiną wdową Boharnais; ponieważ związek małżeński był zawarty 1796 roku przed władzą tylko rządową, niechętnie nań zezwolił cesarz. Podczas obrzędu sam włożył koronę po wykonanéj przysiędze opiekowania się kościołem. Nie uskutecznił przyrzeczonych obietnic Papieżowi i wyjazd jego przewlekł do 16 maja 1805 r. Za powrótem Piusa do Rzymu, wkrótce się rozpoczęły niechęci między nim i cesarzem. Domagał się rozwodu dla Hieronima brata swego z córką Amerykańskiego kupca Petersona protestantką, gdy mu Papież dowodnym listem odmówił téj rozłąki, cesarz z gniewem się odezwał, że Pius sprzyja kacerzom, sam jednak ożenił brata Hieronima z Witembergską xiężną Luterką. Po wszczętéj wojnie z Anglią wysłał do Włoch generała Miolis'a z wojskiem i kazał Rzym niém osadzić bez względu na oświadczenie Papieża. Odtąd zajmował wódz miasta, rozbroił Rzymskich żołnierzy, postawił 10 dział pod oknami Watykanu rozesłał kardynałów. Wśród tych prześladowań Pius VII. ustanowił 5 nowych dyecezyj w Stanach zjednoczonych. Concanin i Cunetty Dominikanie, Dubourg, Cheverus i Flaget zostali poświęceni na biskupów Amerykańskich. 10 czerwca 1809 roku, ogłoszony wyrok cesarski na załączenie państwa kościelnego do Francyi, kardynał Pacca doniósł o tém Papieżowi słowy Chrystusa: *consumatum est*. Po krótkiéj naradzie 11 czerwca rano Bulla *Quum memoranda illa die* wyklinająca Napoleona I. i wszystkich sprawców najazdu państwa kościelnego była zawieszoną na podwojach główniejszych świątyń Rzymskich. 6 lipca generał Radet okrążył Watykan żołnierzami przed świtem i śpiesznie wywiózł Papieża. Zbiegał się lud dla otrzymania błogosławieństwa, bez względu na straż go odpychającą. W Sawonie ściśle był więziony Pius. Kardynałowie jedni w twierdzach osadzeni, drudzy do Paryżu przy-

wiezieni, cesarz szydził z nich i z klątwy nań rzuconéj, tusząc, że ona nie wytrąci oręża z rąk jego żołnierzy, nie przewidział, iż w Rossyi go rzucać będą. Nieobecnych na ślubie swoim z xiężną Austryacką Maryą Ludwiką, kardynałów przyodział w czarne suknie. Żaden prawie biskup nie obstawał za uwięzionym Papieżem dla płochéj bojaźni, jeden tylko 80-letni kapłan Emery wezwany z biskupami 12 marca 1811 roku śmiało bronił Piusa, po naradzie rzekł o nim cesarz: „Emery wymógłby odemnie to nawet, czegobym uczynić nie chciał, bo zna teologią, wszyscyście nieucy,“ 25 kwietnia 1811 roku, cesarz zwołał sobór krajowy rozpoczęty 17 czerwca, z 6 kardynałów i 80 biskupów złożony; lecz gdy minister wyznań religijnych odczytał skargi na Papieża i domagał się ścieśnienia władzy głowy kościoła, wszyscy umilkli. Biskupi Desolles Chamberski, Drost-Vischering Munsterski sufragan radzili prosić Napoleona, aby oswobodził Papieża, kardynał Fesch stchorzał i zaniechał tę radę przełożyć cesarzowi, który rozwiązał swoim wyrokiem sobór. Oporni chęciom jego biskupi: Gandawy Broglie, Tournay'ski, Hirn i Trekasseński Boulogne w twierdzy Vincennes osadzeni. Pius VII. słysząc o tém bezprawiu na sąd Boży powoływał jego sprawcę. Nastąpiła 1812 roku wyprawa przeciw Rossyi, która skutkiem oczewistéj kary Boskiéj spowodowała utratę pół-miliona bitnych żołnierzy. Po przejściu rzeki Berezyny sam jeden Napoleon przybył do Paryża i znalazł sprowadzonego do Fontenebleau pod ścisłą strażą Piusa z miasta Sawony. Potulny dworak Duvoisin biskup Nanteński rozpoczął umowę z Papieżem. Napoleon często go nawiedzieł, nie mogąc nic na nim wymódz, porwał się na starca z pięścią; lecz marszałek Duroc wstrzymał go słowy: „zapominasz się cesarzu!“ Sam Pius przeczył zmyślonéj wieści, iż go za włosy targał. Po długich udręczeniach zbolałego więźnia cesarz wyłudził 25 stycznia 1813 r. zrzeczenie się państwa kościelnego, przyjęcia 2,000,000 franków na utrzymanie dworu swego, potwierdzenia mianowanych biskupów i artykułów galikańskich swo-

bod kościoła. Napoleon pomimo przyrzeczenia, ogłosić kazał wcześnie tę umowę, nim się zjechali do Paryża oswobodzeni z więzień kardynałowie. Opatrzność Boska nastręczyła Papieżowi szczerych radców, przywiezieni kardynałowie: Pacca, Pietro, Gabrielli, Litta i Consalvi wskazali Ojcu S. zgubne skutki téj umowy i najskryciéj się zajęli ułożeniem odwołania wymuszonéj ugody. Papież w nocnych porach własnoręcznie je przepisywał skrycie, aby wysłańcy Napoleona podczas dziennego tajemnie przeglądu komnat Piusa nie schwytali pisma tego. Po skończeniu i przejrzeniu go w obec kardynałów, Napoleon je otrzymał od Papieża. Rozgniewany cesarz wyrzekł przed radą państwa, iż skończy ten spor zwaleniem z karku głów radcom Piusa. Odrzucił jednak bezbożną radę Talleyrand'a, aby się jął trybu postępowania Henryka VIII. Po cofnioném zrzeczeniu nastąpiło nowe prześladowanie Papieża, kardynał Pietro za ułożone odwołanie wywieziony w nocy do twierdzy, wzbroniony wstęp do Piusa kardynałom, biskupom i wszystkim katolikom. Ciągłe porażki w Niemczech i saméj Francyi wygnanych haniebnie z Rossyi Francuzkich żołdaków upokorzyły dumę Napoleona, postanowił przebłagać ciężko ukrzywdzonego Piusa, który odrzekł Talleyrandowi nakłaniającemu go do ugody, iż czas minął i nie w Paryżu z cesarzem się pojedna. Biskupi Beaumont narzut Placentyński, Lecoz, Perrier stronnicy Napoleona przezeń wysłani nie przeistoczyli postanowienia Piusa; który wymagał powrótu całéj dzierżawy kościelnéj i niezwłócznego wyjazdu do Rzymu, cesarz wyprawił Papieża bez kardynałów, którzy późniéj wypuszczeni byli. Lud gminny pełen wiary od prześladowczych filozofów nieprzytępionéj uprzejmie wszędzie witał Ojca S., który wjechał do Rzymu 24 maja. Dał on przytułek Letycyi matce swojego prześladowcy, jéj bratu kardynałowi Fech'owi i Lucyanowi Bonapartemu. Spalił nie czytając wręczony jemu od Murata spis niechętnych Rzymian. Opustoszały pałac w Fontenebleau zajął Napoleon zbiegły z Paryża po złożeniu korony. Rozłączony od żony i syna i wy-

wieziony na wyspę Elbę, 4 maja 1814 roku, lud nań wołał, precz z tyranem. Ludwik XVIII. przeznaczył mu 2,000,000 franków. Opuścił on te ustronie 26 lutego 1815 roku i do Paryża 20 marca z wojskiem przeniewierczém wjechał, 100 dni liczył panowania. Pobity 18 czerwca pod Varterloo od Anglików i Prusaków, którym dowodzili Welington i Blücher, wywieziony pod strażą na wyspę S. Heleny 15 października 1815 roku, umarł 5 maja 1821 r. po przyjęciu SS. sakramentów, xiądz Vignali niemi go opatrzył. Zwłoki jego 1840 roku pochowane w Paryżu, żył lat 52. Pius po wkroczeniu do jego państwa Murata z wojskiem usunął się do Genui. Powrócił do Rzymu, gdy najeźdca rozstrzelany został z rozkazu Ferdynanda I. króla obójga Sycylii. Kardynał Consalvi odzyskał dzierżawy Rzymskie na kongresie Wiedeńskim przez Napoleona zabrane i wyjednał piérwszeństwo legatom przed posłami dworów Europejskich (°).

Ludwik XVIII. (1756—1824) usadowiony na tronie Fraacuzkim, wydaną 4 lipca 1814 roku ustawą ogłosił religią katolicką za panującą. Poseł jego hr. Blaccas zawarł z Piusem VII. nowy konkordat, który unieważnił narzucone artykuły organiczne, liczba dyecezyj do 80 powiększona i 4 miliony franków dodane uposażenia dla duchowieństwa. Lazaryści, Urszulinki i bracia szkół chrześciańskich zajęli się oświatą młodzieży i narodu. Na wniosek X. Bonalda wstrętne i bezbożne prawo o rozwodach zostało usunione, które filozofizm Francyi narzucił. Uchwalono pozwolenie kościołom przyjmować ziemskie uposażenia, Chateaubriand silnie one poparł w Izbie Parow, dowodną przemową wykazując „że wielu wieśniaków posiadają własne zagony, a duchowieństwo mianowicie zakonne, które wykarczowało nieprzebyte lasy, rozkrzewiło w kraju winnice, rozmnożyło drzewa owocowe, przesiedliło do Francyi pszczoły i jedwabniki, niema ani piędzi ziemi skropionéj krwią jego i potém, którą niesprawiedliwość riwolucyjna mu wydarła. One wziosło liczne kościoły, gmachy, miasta, a dziś nie posiada na przytułek w starości własnego kąta. Spła-

wne kanały, drogi mosty są jego utworem. Duchowni tak wy, nie dla was pracowaliście i zostajecie na wzór Indyjskich pariasów w nędzy i pogardzie.“ Słaby rząd ministrów królewskich dopuścił rozkrzewiać wzbronione przez Napoleona bezbożne utwory Woltera, Rousseau Diderot'a, d'Alemberta, które chciwie młodzież czytała i przyczyniła się do wygnania rodziny Burbońskiéj (7).

Karol X. brat Ludwika XVIII. (1757—1836) gorliwie się opiekował katolicyzmem. Po zdobyciu Algieru, wielu chrześcijan oswobodził z niewoli. Ustanowienie prawa na świętokradców, wytępienie Galikanizmu, określenie szalonej wolności druku i t. d. spowodowały powstanie ludu podburzonego od członków Izb obu, Karol wygnany został z całą rodziną z kraju 1830 roku (8).

Ludwik Filip xiążę Orleański obwołany królem Francuzów przyjął chętnie żądane władztwo i nowym się uwieńczył zwyczajem, sam włożył płaszcz i koronę po uderzeniu trzykroć młotkiem o stoł zwany ołtarzem ojczyzny. Okolnik jego mianował katolicyzm religią większéj części narodu Francuzkiego. Uszczuplił płacę duchowieństwu, oddalił dworskich jałmużników, odżyła bezbożność, Paryżanie podczas zapust 1831 roku zrabowali kościół Ś. Germana i zburzyli pałac arcy-biskupa Quelen'a kościół Maryi Panny na Panteon obrócony, 6 seminarij zamknięto, 8 tysięcy szkoł przygotowawszych duchownych istnieć przestały, Odillon-Barot usiłował znieść szkoły braci chrześcijańskich, minister Melhou wzbronił obchodzić święta, prócz 4 uroczystości i zniósł okolnikiem stowarzyszenie missyj francuzkich 1831, a Montalivet zakazał odbywać processyą 15 sierpnia od kilku wieków postanowioną, straż narodowa przytłumiła częste rozruchy. Rozwięzłość, sponiewieranie wiary i utwory Lamenais i Chatel'a kacerza zwróciły uwagę biskupów którzy się zajęli wychowaniem gorszonéj od bezbożnych rodziców młodzieży, pomagali im księgarze Didot, Gaume, Mame, Cailou wydawaniem za nizką cenę dzieł obyczajowych i moralnych, które układali bogobojni pisarze: Gerbet, Bautain, Montalembert.

Freysinous, Boulogne, Bonnet, Debreyne, Walsch, Rohrbacher, Glaire, Genoude, Gousset, Lacordaire, Ravignan, Dupuch i t. d. Stowarzyszenia pobożne i missye ożywiały ugniatanego ducha religii. Ludwik Filip ciągle zajęty utrwaleniem dla swéj rodziny tronu i spokrewnieniem jéj z dworami panującemi religii protestańskiéj; nie zdołał uskutecznić swoich pomysłów przy pomocy wojska i pobłażania wolnomyślnym Francuzom, rokosz ich 1848 roku poprzedzony dziewięciorazowym zamachem na życie królewskie, zmusił Filipa do ucieczki z całą rodziną i tułactwa w Anglii. Rokoszanie ogłosili rzeczpospolitę. Socyalizm podniósł głowę i wszczął walkę w murach Paryża, generał *Cavaignac* naczelnicząc wojsku zgniótł powstańców, arcy-ciskup Affre przypłacił utratą życia od postrzału za gorliwą namowę rokoszan do bratniéj zgody. Obrany zwierzchnik Francyi nazwany prezydentem Ludwik Napoleon, dwa lata przewodniczył burzliwéj rzeczypospolitéj i po uskutecznieniu zmiany rządu mianowanéj przewrótem 1851 r. cesarzem Francuzów obrany, powiększył płacę duchowieństwu znacznie uszczuploną od poprzednika swego, ustanowił 12 jałmużników przy cesarskim pałacu, przywrócił władzę biskupom nad wychowaniem szkolnéj młodzieży, ograniczył uciążliwe zwierzchnictwo Paryzkiego uniwersytatu nad zakładami naukowemi, skarcił Rzymskich butowników i dotąd utrzymuje załogę zbrojną w Rzymie dla obrony Piusa IX. i dochowieństwa od zamachów Włochy ciągle wstrząsających, przez knowane spiski z namowy Maziniego i podobnych jemu bezbożników.

Panowanie Napoleona III. pełne jest znakomitych czynow w pokoju i wojnie, 1853 r. stycznia poślubił Eugenią córkę hrabi Montojo Hiszpańkę, urodzoną 1826 r. 5 maja, Pius IX. był ojcem chrzestnym następcy tronu Napoleona Piusa w 1856 r. 16 marca urodzonego. 1857 r. 3 stycznia Sibour arcy-biskup Paryżki legł w kościele przeszyty puginałem rozwięzłych obyczajów Vergera kapłana, pojmany on został i ścięty za wyrokiem sądu, 40-letni Włoch Felix Or-

sini członek stowarzyszenia młodych Włoch w porozumieniu z Mazinim zrobił 1858 r. zamach na życie cesarza, pojmany z towarzyszem Perrin i 13 marca śmiercią ukarany, słynny Juliusz *Favre* bronił go przed sądem Paryzkim. Po zawartym pokoju w *Villafranca* (11 lipca 1859 r.) z cesarzem Austryackim, nastąpiły: połączenie Sabaudyi z Francyą 12 czerwca 1860 r., rozejm z Chinami, wojna z Kochinchiną, opieka zbrojna Maronitow pozostałych od straszliwej rzezi Turkow i Druzow przez Anglikow osłanianych i powiększenie załogi Francuzkiéj w Rzymie dla ochrony Pius IX. rzeczywistéj, lub pozornéj od dalszych krzywd mu wyrządzanych przez rewolucyjnych Włochów, zwłaszcza ministrow króla Wiktora Emanuela.

Ferdynand VII. wydobywszy się ucieczką z pod straży Napoleona zniósł w Hiszpanii 1814 roku ustawę konstytucyjną od kortezów narzuconą krajowi. Na przedstawienie posła Sewilskiego Lopez-Reina generał Elio dowódca 40,000 Hiszpańskiego wojska złożył hołd Ferdynandowi, który 13 maja wjechał do Madrytu, otoczony 8,000 Hiszpanów zbrojnych. Pomimo dobrych chęci wydzwignienia z bezrządu Hiszpanii do 1819 r., zmieniał ciągle nietrafnie dobieranych ministrów, dług krajowy w 5 latach wzrósł do 867 milionów franków. Osady Amerykańskie Wenezuela, Grenada, Mexyk, Peru wśpierały półwysek Hiszpański, nieład w jéj rządzie skłonił je do ogłoszenia swéj niepodległości. Hiszpanie bez przerwy knuli spiski dla przywrócenia ustawy konstytucyjnéj. Naczelnikami rokoszów byli generałowie: Porlier powieszony z 11 spólnikamii, Mina do Francyi zbiegły. Największe powstanie wszczęli 1820 roku zagorzali półkownicy Riego i Quiroga, Mina umknąwszy z Francyi im pomagał. Król przyrzekł 7 marca zwołać kortezy, motłoch gminny powznosił kamienie konstytucyjne przedtém rozwalone, 287 kortezów zebranych 1820 roku prawodawcze posiedzenia rozpoczęli, znieśli kościelne dziesięciny i sąd inkwizycyjny, zabrali dostatniéj uposażone klasztory, ograniczyli władzę królewską, ogłosili wolność druku. Wkrótce się pojawiły kluby filozofi-

czne, loże massońskie, stowarzyszenia zagorzałych Comuneros i Descamisados (bezkoszulowych). Dzienniki bicz (zuriago) i karabin (tercerola) podsycały ich zuchwałe zamachy. Rząd konstytucyjny nie miał na swoję obronę większości narodu, sprzyjali mu tylko nieprzyjaciele wiary, króla i duchowieństwa. Najgrawania klubistów z władzy królewskiéj wywołały jéj obrońców, biskupi wzbronili ogłaszać w kościołach uchwały konstytucyjne, wygnani zakonnicy, od wieśniaków przytuleni, nie sprzyjali prześladówczemu rządowi, poczęły się tworzyć zbrojne oddziały apostolskie dla obrony wiary i króla, ich naczelnikami byli Morales generał, Arias kapelusznik, Hieronim Merino pleban, Zabala, Bessières Francuz, Antoni Maranon Trapista, mężni Zumala-Caregui i Kabrera. Generał okrutny Mina ich ścigał i po zdobyciu twierdzy Castelfolit zburzył ją, mieszkańców wyciął, i wystawił pomnik z napisem, „tu było miasto.“ Żółta febra zwiększyła niedolę Hiszpanii, która w Barcelonie sprzątnęła 16,000 ludzi. Bezrządy Włoch i Hiszpanii pobudziły Austryą i Francyą do ich przytłumienia. Ludwik XVIII. wysłał 100,000 żołnierzy pod dowództwem xięcia Angoulem'a. Pomimo gróźb klubistów, Hiszpanie gromadami pierzchali, nie ożywiał ich ów zapał okazywany 1808 roku, podczas napastniczéj wyprawy Napoleona I. Kadyx przytułek kortezów i króla uprowadzonego mały stawił opór. Riego największy buntownik pojmany od wieśniaków. Francuzi zostawiwszy dla bezpieczeństwa króla załogę, kraj opuścili. Oswobodzony Ferdynand zniosł ustawy kortezów, przywrócił inkwizycyą i klasztory. Ustanowiona Junta oczyszczalna przez 3 miesiące skazała na rozmaite kary 2,600 powstańców. Riego najczynniejszy podżegacz przed upłynionym rokiem, jako bożyszcze uczczony w Madrycie, na szubienicy skończył życie. Po śmierci królowéj Józefy 1829 roku, Ferdynand zaślubił Krystynę Neapolitankę, która owładała królem, i silnie wpływała do rad i urządzeń kraju. Przez jéj zabiegi słaby Ferdynand zniósł 29 marca 1832 r. ustawę Filipa V. 1717 roku ogłoszoną, salicką zwa-

ną, usuwającą od tronu płeć żeńską i przeznaczył go 2-letniéj córce swojéj. Towarzystwo apostolskiém zwane zamierzyło wynieść na tron Karola brata królewskiego, 70 spiskowych wtrącono do więzienia, a kardynał Inguanzo, Toledański arcy-biskup, Cyryl spowiednik, generałowie Espanna i Gonzalez na wygnanie skazani. Karol zaniesioném oświadczeniem 29 czerwca 1833 roku, wykazał prawo swoje do następstwa po bracie Ferdynandzie, który umarł 29 września 1833 roku. Opiekunka córki swojéj chciwa panowania Krystyna przypuściła do rządów przyjaciół konstytucyi i członków tajnych stowarzyszeń, aby się utrzymać na tronie, którzy podczas cholery oburzyli naród przeciw zakonnikom, namowami kłamliwemi i wieściami, iż oni zatruli wody, szaleńcy mordowali ich po wsiach i miastach. 1834 r. 17 lipca w samym Madrycie najęci oprawcy zabili 15 Jezuitów, 44 Bernardynów, 7 Dominikanów i 9 Trynitarzy. Ta rzeź 1835 r. się ponowiła w Saragosie Barcelonie i Kordubie. Królowa Krystyna zatwierdziła ustawę kortezów 25 lipca 1835 roku, znoszącą 900 klasztorów z przeznaczeniem ich posiadłości na opłatę krajowego długu, korzystali z nich ministrowie. Wybuchłe powstanie 15 sierpnia 1835 r. przywróciło konstytucyą 1812 roku ułożoną. Sfilozofiały minister Mendizabel zabiera nagle pozostałe klasztory, zakonnicy, których głodem i morderstwy nie wygubiono, zbiegli do Włoch i Francyi. Obrazy opróżnionych kościołów i klasztorów rząd sprzedał Francuzom, a dzwony Anglikom. Naczynia ołtarzowe, ozdoby z kruszców, szaty złotolite nieprzywłaszczone od kommisarzy zaborczych, do mennic odesłane dla pokrycia wydatków na rozpoczętą morderczą wojnę domową Krystynistów z Karlistami. Po śmierci przy oblężeniu Bilbao walecznego Zumala-Caregni obrońcy Karola, zdrajca generał Marotto kazał rozstrzelać 4 generałów Karlistowskich, sam zaś w Bregarze zawarł ugodę z generałem Esparterą. Radcy bezbożni postanowili znieść 17 biskupstw i przeistoczyć duchowieństwo, oparł się téj samowolności Grzegorz XVI. Nowe zaburzenie

1840 roku wygnało Krystynę, wszechwładny Espartero jéj córki opiekun ogłoszony namiestnikiem Hiszpanii wygnał posła Papieżkiego i 69 biskupów, zawiesił opłatę na utrzymanie duchowieństwa przeznaczoną; lecz i sam po walce z nieprzychylnymi współrządcami musiał uciekać do Anglii. Izabela uznana pełnoletnią zaślubia stryjecznego brata Franciszka. Hiszpania dotąd w bezładzie, coroczne prawie powstania ją trapią. Zwiększone długi bankructwem grożą krajowi, 1835 roku wydarte dobra zakonnikom, a w 1853 roku całemu duchowieństwu nie zmniejszyły krajowego długu. Kortezy obwinili Krystynę i jéj męża Rianzares'a za przyswojenie dóbr i dochodów krajowych, groźby zapozwu przed sąd narodowy zmusiły ją do wyjazdu raz trzeci z Hiszpanii. Poseł Izabeli królowy rozpoczął umowę przedstępną do zawarcia konkordatu dwakroć zrywanego z Piusem IX. przez rządców konstytucyjnych. W 1849 r. królowa Hiszpańska Izabela na wezwanie Piusa IX. posłała 4-tysiączny oddział wojska swego, które łącznie z Neapolitańskiem, Austryackiem i Francuzkiem wojskiem oswobodziło państwo kościelne od najeźdników.

W Portugalii Jan VI. od 1799 roku był współrządcą kraju z matką Maryą. Po jéj śmierci 1816 roku królem się mianował. Gdy cesarz Napoleon 1808 r. wypowiedział mu wojnę za sprzyjanie Anglikom i Portugalią opanował, Jan z całą rodziną do Brezylii się przeniósł i niechętnie powrócił 1822 roku dla zaprzysiężenia konstytucyi od zbuntowanych poddanych mu narzuconéj. Żona jego Karolina i syn młódszy Michał przy pomocy hr. Amaranta i półkownika Sampajo 27 maja 1823 roku znieśli nienawidzianą od ludu konstytucyą. W Brezylii zostawiony dziwaczny Don Pedro syn starszy Jana VI. cesarzem obwołany, ta osada Portugalska samoistném państwem się ogłosiła. Po śmierci ojca, Don Pedro ustąpił Portugalią swojéj córce Maryi i bratu Michałowi, który przyrzekł ją zaślubić po swoim powrócie z Wiednia, dokąd go wygnał ojciec Jan VI. oswobodzony przez Anglików z więzienia, w którém go syn osadził, 6 lat (1828—34 r.) samo-

władnie Michał rządził Portugalią, wyjednał u Grzegorza XVI. potwierdzenie mianowanych biskupów na osierocone stolice, powrócił klasztory i dobra wydarte zakonnikom przez konstytucyonistów. Don Pedro wygnany z Brezylii za ucisk ludu i duchowieństwa, przybył do Anglii, zebrał motłoch zbiegów Portugalskich, włoczęgów i na statkach od Anglików udzielonych wylądował w Porto, zwiększył swoję zgrajęniechętnymi Michałowi Portugalczykami i po kilku bitwach owładał krajem. Wznowił prześladowczy rząd Pombala; wygnał wszystkich zakonników, zabrał dobra całemu duchowieństwu, usunął biskupów przez Michała brata jego mianowanych i od stolicy Rzymskiéj potwierdzonych. Grzegorz XVI. groził klątwą 1 sierpnia 1834 roku prześladówcy Piotrowi, który na przekorę Ojcu S. po wygnaniu prawych biskupów, przeznaczył nowych pasterzy, patryarcha Lizboński Patrycy Silva samowolnie ich poświęcił, Papież zalecił nabożeństwo 40-godzinne za prześladówcę kościoła Don Pedra, pogroził on stolicy świętéj odszczepieństwem, lecz śmierć przypadła 24 września 1834 roku zawadziła mu daléj nękać duchowieństwo. Córka jego Marya po dójściu pełnoletności zaślubiła protestanta xięcia Koburskiego 1840 roku. Poseł Rzymski Cappacini rozpoczął z tą królową układy dotąd nieskończone. Po śmierci Maryi syn jéj Piotr V. 16-letni nastąpił 1853 r., na przedstawienie kortezów usunął od zarządu szpitalami siostry miłosierdzia i wkrótce ich wygnał z kraju. Umarł 1862 r. brat jego Ludwik po nim postąpił. 1862 r. 15 marca, kortezi uradzili podać wniosek, aby znieść pozostałe wszystkie klasztory żeńskie, które z powołania swego zatrudniają się wychowaniem panien i utrzymywaniem chorych. Religia dotąd tam się poniewierała. Belgium przed 1789 r. do Austryi należało, Józef II. oburzył je wprowadzeniem przeistoczeń. Francuzi po domierzonych morderstwach prawych katolików załączyli ten kraj do swojéj Rzeczypospolitéj. Kongres Wiedeński wcielił go do Holandyi. Król Wilhelm I. począł ścieśniać w nim katolicyzm, biskupi zanieśli oświadczenie przeciw nowym urządzeniom duchowień-

stwa, gorliwy arcy-pasterz Gandawski xiążę Broglie wygnany 1816 roku, umarł w Paryżu 1821 r. Król zamknął seminaria po ustanowieniu dla młodzieży duchownéj szkoły filozofii wykładanéj przez nauczycieli protestańskich. Katoliccy posłowie obu Izb 1826 r. opierali się ustawom przygniatającym ich wiarę. Rząd przewlekał wykonanie zawartego w 1827 roku konkordatu i mitrężył uposażenie 8 biskupstw katolickich, król narzucił sądownictwom język holenderski. Wszczęta rewolucya lipcowa 1830 roku w Paryżu, dosięgła Bruxelli w sierpniu, Belgium uznane samoistném królestwem. Leopold xiążę Koburgski obrany królem, zaślubił Maryą córkę Filipa Ludwika króla Francuzów. Wilhelm I. zrzekł się tronu 1840 roku i w Berlinie umarł. Syn jego Wilhelm II. zawarł konkordat z Leonem XII. pozwolił 1837 roku zakonnikom S. Ignacego Lojoli i Ligoryanom odbywać posługi duchowne katolikom w Holandyi, których się liczyło w 1840 r. około miliona oprócz 4908 Jansenistów, kardynał Brancadoro, Ciamberlani wikaryusz apostolski i Rajnal kapłan z Hiszpanii wielu ich nawrócili, pomimo zakazu Wilhelma I.

W królestwie Sardyńskiem, Karol Emanuel IV. zaczął panować 1796 roku, wygnany z Turynu od Napoleona I. przeniosł się z rodziną na wyspę Sardynią i 1802 roku zrzekł się korony na brata swego Emanuela V., któremu Kongres Wiedeński przywrócił całe królestwo z dołączoną Genuą. Po ogłoszeniu 1821 r. konstytucyi na wzór cholery w zachodniéj Europie się krzewiącéj za staraniem stowarzyszeń węglarskich i massońskich, Emanuel V. przekazał tron bratu młódszemu Karolowi Felixowi, Austryackie wojsko dawny tryb rządu przywróciło. Król Karol oddał wygnanym zakonnikom klasztory, dobra im i całemu duchowieństwu przez konstytucyonistów zabrane przywrócił. Umarł bezpotomny 1830 roku, Karol Albert xiążę Carignan królem obwołany, bogobojnie rządził królestwem, wciągniony do zaburzeń 1848 roku wszczętych, stoczył niepomyślną bitwę Nowarską z przezornym Radeckim naczelnikiem wojsk

Austryackich i na pobojowisku wręczył berło starszemu synowi Wiktorowi Emanuelowi II., sam zaś do Lizbony się udał i tam w 1849 roku umarł. Rząd konstytucyjny przy pomocy króla ustalony 1850 r., zabrał większą część klasztorów i dóbr duchownych bez względu nad przedstawienia biskupów, wygnał 2 arcy-biskupów. Ministrowie Kawur Ricasoli, Mingheti Pepoli, Sikardi i Ratazi z pomocnikami najwięcéj wpływali do ucisku duchowieństwa. Ztąd wynikłe nieporozumienie z Rzymską stolicą dotychczas istnieje. Śmierć ojca, matki, żony, syna i brata w małéj przerwie czasu zasmuciły przychylnego Filozofizmowi króla i nie zwróciły uwagi na wprowadzone przeistoczenia, skarcił on bezbożne szyderstwa z wiary na teatrach, które przedstawić pozwolił minister Ratazi i wynurzył pozorną skłonność do ugody z Papieżem. Dotąd jednak niesnaski trwają i prześladowanie kościoła stopniowie się zwiększa. Gdy Karol Albert nadał Piemontowi konstytucyą 4 marca 1848 r., chociaż wyrokiem namiestnika jego xięcia Eugeniusza Carignan'a 25 sierpnia Jezuici i zakonnice serca Jezusowego wygnani zostali, duchowieństwo jednak uprzejmie powitało tę konstytucyą co uważając wychszyciel Mazini rzekł: „Stan duchowny nie jest wrogiem swobód krajowych nie ciemięzcie go; ale przyrzeczcie mu wolność, a ujrzycie, że się połączy z nami," wiadomo całemu światu, jak się z niém rząd obchodzi, wygnał lub uwięził 3 kardynałów, 9 arcy-biskupów, 30 biskupów a proboszczów i zakonników bez liku. *I toż to wolny kościół Kawura w państwie wolném?* Oprócz Bolonii zagarnionéj 1859 r. wódz Cialdini zabrał Umbryą Marchią, Ankonę, rozproszywszy przy Castel-Fidardo najeźdném 60-tysiącném wojskiem Piemonskiem 16,000 pod naczelnictwem Lamoriciera żołnierzy papiezkich i z krajów katolickich na ratunek państwa kościelnego ochoczo przybyłych obrońców, których gazeciarze polscy i zagraniczni *przybłędami* nazwali. Spytajmy tu bezstronnie, gdzie ich więcej jak w Piemoncie. Po smierci Kawura (1810—1860), następca jego Ricasoli mężem *jasnej głowy* mianowany spo-

twarzył Ojca S. okolnikiem w sierpniu wydanym, mianując. Go naczelnikiem zbójców za grosz S. Pietrze wynajętych. Jawną jest dążność przyjaciół jedności włoskiéj, wydrzeć Ojcu S. władzę ziemską, a wówczas duchowna władza sama przez się upadnie, podług zapowiedzi Maziniego w przemowie do rzemieślników, co potwierdził Garibaldi radząc wykorzenić raka Papieztwa i wypowiedzieć wojnę czarnym sukniom; ponieważ oni bronią kościoła, oprócz kilku odstępców: a temi są Pasaglia, Gerazi, Liwerani, Pantaleone i w. i. *pojętnikami* przezwani. Wyklęty król Wiktor od Piusa IX. za najazd państwa koscielnego, obojętnym się okazuje na prześladowanie duchowieństwa przez parlament i ministrow swoich, zadowolny z wręczonéj mu od Francuzów Lombardyi na Austryakach orężem zdobytej najechawszy swém wojskiem xięstwa i Neapol, spokojnie się bawi łowami i objeżdza po zgwałceniu traktatu w Villa-Franca zawartego, kraje zagarnione, miliardami zaciągnionych długów i podatkami obarczone.

W królestwie Neapolitańskiém 1759 r. Karol III. objąwszy tron Hiszpański zostawił go synowi Ferdynandowi IV. Francuzi dwakroć 1798 i 1805 roku wypędzali go z królestwa, Józef Napoleon i Murat w niém panujący dokuczyli stolicy swiętéj prześladowaniem duchowieństwa, zaborem dóbr kościelnych i najazdami. Po upadku Napoleona Kongres Wiedeński przywrócił Neapol Ferdynandowi IV. Wszczął on zatargi z Piusem VII. względem lenności dzierżaw swoich i corocznéj za nią opłaty Rzymowi; lecz uznawszy potrzebę zgody zawarł 1818 roku konkordat, ustąpił Ojcu S. mianowanie biskupów, opatów i kanoników, przywrócił kościołom i klasztorom dobra zabrane od narzutów Józefa i Murata, niesprzedane jeszcze, dozwolił stosunków pismiennych duchowieństwu z Głową kościoła, nie wzbraniał ogłaszać bulle i pasterskie listy. Po trzech latach pokoju wszczęte przez węglarzy powstanie 1821 r. ogłosiło konstytucyą, którą Ferdynand zaprzysiągł. Rozkrzewiły się jawnie przedtém ukrywane loże i polityczne kluby. Naczelnicy powstania we-

zwali niedoświadczoną młodzież do legionów ustanowionych pod nazwą Maryusza, Brutusa, Gracha i t. d., ofiary dobrowolne i dochody z posiadłości duchownym zabranych na uzbrojenie dumnych rycerzy obrócono, ich zapał i samochwalstwo zdawały się grozić całemu światu, 30,000 Austryaków posłanych rozpędziło płochych bohaterów. Oswobodzony Ferdynand uchylił niezdarną konstytucyą, ukarał naczelników rokoszu i spokojnie panował do 1825 roku. Franciszek syn jego lubo należał do konstytucyonistów, jednak zawiódł ich nadzieję i rządził dawnym trybem, umarł 1830 r. Ferdynand II. (1810—1859) po swoim ojcu tron nastąpił, rządził królestwem często zaburzoném przez wolnomyślnych spiskowych, wyćwiczył wojsko na sposob francuzki, postawił na stopie pomyslnéj, dochody państwa, przyjął gościnnie Pius IX. i wysłał oddział wojska swego przeciw powstańcom Rzymskim. Franciszek II. syn jego urodzony 1836, a 1859 r. wstąpił na tron Neapolitański, zdradzony od własnych żołnierzy i ministrów, napadnięty od Garibaldego *z przybłędami*, schronił się, do Gaety z garstką wiernego wojska i silny stawił opór wrogom. Wódź Cialdini z 40,000 Piemontczyków i admirał Persani z 19 okrętami zdobyli Gaetę, a król Franciszek II. z liczną rodziną zamieszkał w Rzymie.

W Szwajcaryi radykalizm gniecie 882,850 katolików, którymi rządzi 6 biskupów. Wielka rada Argowii zniosła bezprawnie 20 stycznia 1841 roku wszystkie starożytne klasztory, wygnani od żołnierzy posłanych Jezuici z Fryburga, zniesione dobroczynne gospody na górach Alpejskich, SS. Bernarda i Gotarda utrzymywane przez zakonników dla pomocy i ratunku podróżnych. Posłowie Austryacki i Rzymski bezskuteczne zanieśli oświadczenia przeciw sprzedaży dóbr klasztornych.

W Bawaryi Karol Teodor zmarły 1796 roku ochronił od zarazy filozoficznéj i rewolucyjnéj swoje dzierżawy. Wykrył szalone i bezbożne usiłowania Illuminatów. Wejshaupt ich założyciel umknął zasłużonéj kary przez ucieczkę. Maxymilian Józef I. zawarł 1817

roku konkordat z Rzymską stolicą, obojętność ministrów przeszkadzała zbawiennym jego skutkom. Ludwik począł panować od 1825 roku, zaprowadził oszczędność w kraju i na dworze swoim, przywrócił część zniesionych klasztorów, mianowicie Benedyktynów, uposażył seminarya, potwierdził towarzystwo rozkrzewienia wiary i dobrych książek, poważał uczonych, biskupów i kapłanów, zwłaszcza Moelera Witmana, Dölingera i Sailera. Gdy w roku 1848 duch filozofizmu owionął Bawaryą zrzekł się tronu na syna swego Maxymiliana II. kościołem się dotąd opiekującego.

W Anglii Jerzy IV. rządził 10 lat w zastępstwie ojca na obłąkanie chorego, po śmierci jego uwieńczony królem 1820 roku, zwolnił prześladowcze prawa Henryka VIII. i następców jego dla ciemiężenia katolików ustanowione, których wykonywanie słabieć poczęło od 1780 roku podczas wojny amerykańskiéj i rewolucyi Francuzkiéj, potwierdził 1829 roku za staraniem Peela i Welingtona Bill emancypacyi katolików trzykroć odrzucany, który silnie popierał Oconnel obrońca Irlandczyków, zmarły 1843 roku. Wilhelm IV. następca w 1830 roku Jerzego IV. przez 7 lat nalegany od katolików nie zniósł uciążliwych dziesięcin, które Irlandczycy opłacają Anglikańskim biskupom i 2,000 pastorom. Po wstąpieniu na tron królowéj Wiktoryi znacznie począł wzrastać katolicyzm, którego wyznawców w saméj tylko Anglii i Szkocyi 1811 roku się liczyło 60,000, a w 1843 do 2500,000 wzrosło. Dla posługi im duchownéj Pius IX. pomimo przeszkód 12 dawniejszych biskupstw katolickich przywrócił. Cobbett w dziele swojém o reformie wykazem prześladowczego postępowania Anglii z katolikami, Moore skreśloną obroną wiary w podróży Irlandczyka, kardynał Wiseman i kapłan Newman, oba z protestantów nawróceni, rysem obrzędów i nauki Rzymsko-katolickiego kościoła, biskupi wykładem zasad jego od protestantów napastownych osłabili w całéj Anglii nienawiść ku wyznawcom katolicyzmu. Od 1837 r. wzrastać poczęły wyższe zakłady szkolne wyłącznie dla młodzieży katolickiej uposażone, klasztory, przy-

tułki dla ubogich i szpitale. Poczet kaplic, kościołów i nawróconych wyższego stanu osób duchownych, oraz świeckich codziennie wzrasta. Ubogie duchowieństwo katolickie czujném wykonywaniem obowiązków powołania swego, szczególnie podczas głodu i cholery zdumiewało i jednało pochwały bezstronnych protestantów. Mathew Teobald (1790—1856) Kapucyn, 1847 roku wsławił się założeniem towarzystw wstrzemięźliwości w napojach z 5 milionowych członków złożonego, które podług sprawozdania Palmerstona na 2 miliony f. sz. uszczupliło dochodu skarbowi, otrzymał on dożywotniéj płacy 300 f. szter za swe trudy od królowéj Wiktoryi.

Irlandya pod jéj rządem nie ponosi tyle ścieśnień sumienia, ile ich doznawała w początkach XVII. i XVIII. wieku. Wojna z Ameryką i rewolucya Francuzka 1789 zmusiły Anglików do zwolnienia stopniowie prześladówczych ustaw narzuconych Irlandczykom przez Anglikanizm. Dotąd jednak opłacają 1700 członkom duchowieństwa, Anglikańskiego corocznie 716,793 f. szt. czyli 4300,751 r. sr. i swoich pasterzy wspierają.

W Danii królowie Fryderyk VI. (1808—1940) Chrystyern VIII. 1830—1848 jego następca Fryderyk VII. nie wzbraniali pobytu katolikom bez żadnych jednak upoważnień.

W Szwecyi po wygnanym 1807 roku Gustawie IV. panowali stryj jego Karol XIII. i przybrany następca Jan Bernadotte marszałek wojsk Francuzkich (1818—1844) z katolika protestant, nie nadał on swobód katolikom na prośbę żony i synowéj xiężny Józefy Lichtenberskiéj zaślubionéj synowi Oskarowi po nim następcy, który chociaż s ię wyprzysiągł katolicyzmu w 16 roku życia, żądał jednak od stanów zwolnienia ustaw karnych na katolików postanowionych, oparło się jego chęci duchowieństwo krajowe i szlachta wyższa. Sejm zaś Norwegski uczynił im powolność w sprawowaniu jawnie obrzędów religijnych. Umarł Oskar 8 lipca 1859 r. syn jego Karol XV. urodzony 3 maja 1826 r. po nim nastąpił.

Prussy po zawartym konkordacie uposażyły z dóbr duchownych na skarb wziętych biskupstwa nadreńskie. Akademia w Bonn i zakład Hozyusza dla młodzieży urządzone zostały, prócz nowych szkół w xięztwie Poznańskiém i Szląsku. Uwięzienie 1837 roku arcy-biskupów Kolońskiego Klemensa Drosta, i Gnieźnieńskiego Dunina w twierdzach osadzonych przez Wilhelma III. z przyczyny niezachowanéj od nich ustawy o mieszanych małżeństwach wielką sprawiło wrzawę i narzekanie w państwach katolickich. Wilhelm IV. potrafił 1840 roku je uspokoić. Postanowieniem 1 stycznia 1841 r. wydaném pozwolił biskupom miewać duchowne z Rzymską stolicą związki, katolikom równe z protestantami nadał swobody religijne, do budowy dalszéj kościoła Kolońskiego się przyczynił zachętą i datkiem. Naznaczył kapelanów wojskowych dla żołnierzy wiary katolickiéj i pozwolił w stolicy siostrom miłosierdzia założyć szpitale. Ciężka choroba zmusiła króla Fryderyka Wilhelma IV. do poruczenia 1857 r. rządów państwa bratu Wilhelmowi (ur. 1797), który z powodu zaburzeń w Prusach 1848 r. wszczętych ukrywał się w Anglii, 1854 przedniczył wszystkim lożom massońskim w Prussiech. Po śmierci Fryderyka Wilhelma IV. obwołany królem 2 stycznia 1860 r. zaczął panować pod imieniem Wilhelma I. *z Bożéj łaski*, nie upodobali téj chrześciańskiéj nazwy wolnomyślni Prusacy, którą król na koronacyi w Królewcu przybrał.

Wiekopomny Wszech Rossyi Cesarz Alexander I. po wstąpieniu 1801 roku na tron, uczynił mnogie przemiany krajowi pożyteczne, ułatwił handel, podniósł rękodzieła, rozszerzył granice państwa przyłączeniem Gruzyi, Finlandyi i Polski. Dwakroć powitany zbawcą Europy po zwyciężeniu Napoleona I. cesarza Francuzów 1813 i 1814 r. Ukazem 13 lipca 1801 r. wydanym przeistoczył rzymsko-katolickie kollegium rozstrzygające sprawy duchowieństwa i katolickich w Rossyi poddanych. Kazał urządzić w Wilnie 1803 roku główne seminarium pomieszczone w klasztorze Augustyańskim na przedstawienie rektora uniwersytetu xiędza

Strojonowskiego, które podług jego rozkładu utrzymywało się 15,000 r. sr. corocznie opłacanemi z klasztornych dochodów zakonników i zakonnic. Naznaczył 1817 roku ministra religii obcych wyznań. Rozkrzewiał oświatę młodzieży, w tym celu odkrył nowe uniwersytety i wyższe zakłady w Abo, Dorpacie, Charkowie, Kazaniu, Warszawie, Odessie, Krzemieńcu, Połocku i t. d., hojnie uposażył Wileński Uniwersytet i 24 gimnazya w guberniach zachodnich pod przewodnictwem świeckich nauczycieli. Zgromadzenia zakonne prócz wielu parafialnych, 76 szkół wyższych utrzymywały do 1840 roku z klasztornych dochodów, którym względny na stan duchowny cesarz poruczył szkoły Jezuitów po ich usunieniu 1820 roku. Umarł ten dobroczynny władca rozległych dzierżaw po ojcowsku przezeń zarządzanych w Taganrogu 19 listopada 1825 roku, szczerze żałowany od wiernych mu poddanych.'

W części Polski na wielkie Xięztwo Warszawskie 1807 roku pod rządem króla Saskiego od Napoleona I. przeistoczonéj wprowadzony kodex Napoleona, ścieśnił religią katolicką i władzę duchowną, zagęściły się przezeń dozwolone rozwody i śluby bez pasterskiego błogosławieństwa nietylko w stanach wyższych; ale nawet między bogobojnymi przedtém wieśniakami. Bezskutecznie im się opierali biskupi, zwłaszcza gorliwy arcy-pasterz Raczyński, 6-ścioletnia jego z rządem Xięztwa Warszawskiego korespondencya drukiem ogłoszona wymienia samowolne postępowanie niektórych ministrów i posłów sejmowych filozofizmem napojonych, zniewagę świątyń przymusem kapłanów ogłaszać z kazalnic wiejskim gminom karne gospodarskie ustawy, zamknięcie i zabór dóbr kilkunastu klasztorów, które Prusy nawet zostawiły przedtém, uchwalone 1817 roku 19 sierpnia ograniczenie wstępu do zakonów nie wcześniéj jak w 24 r. życia, professyi zaś w 30 i t. d. Wprowadzony massonizm do szczętu zobojętnił ku wierze katolickiéj wyższych stanów ludzi jéj wyznawców. Po przemianie Warszawskiego Xięztwa na królestwo polskie 1815 r.,

dobroczynny cesarz Alexander I. przyjął najłaskawiéj przełożone od biskupów zażalenia na skrępowaną ich władzę przez kodex, którą rozszerzył. Wydanym 21 sierpnia 1820 roku ukazem zamknął loże massońskie i pozwolił ogłosić Bullę Piusa VII. potępiającą wolne mularstwo, zalecił pociągać do odpowiedzalności wydawców ksiąg bezbożnych, ograniczył śluby i rozwody kodexowe, zwrócił silną baczność na wychowanie młodzieży psowanéj od nauczycieli akademickich racyonalizmem przesiękłych, którzy w latach 1823 i 1824 r. przez rząd wykryte między podwładną im młodzieżą zaprowadzili tajemne stowarzyszenia; w szkołach duchownych one nigdy i nigdzie się nie zawiązały. Zawarł konkordat 1816 roku 28 czerwca z Piusem VII. Papieżem ustanawiający 7 biskupstw i nowe arcy-biskupstwo Warszawskie w królestwie polskiém. Założył Warszawski uniwersytet 1817 roku 20 października.

W krajach zamorskich i na Wschodzie zacznie wzrastać począł katolicyzm od początku XIX. stólecia. Roczniki towarzystwa rozszerzenia wiary, liczyły 1840 r. w całéj Azyi wśpieranych składkami jego 69 biskupów, 20 apostolskich wikaryatów 1856 r. kapłanów apostołujących 2,211,000 katolików. Afryka najmniéj ich liczy; bo prócz Algieru 188,000, którymi zarządza 5 biskupów i 97 kapłanów. Ameryka północna i wyspy rachują utrzymywanych ze składek 34 biskupstw, 629 kapłanów rządzących 2,751,000 katolików, w ten poczet nie wchodzi 26 milionów katolików i 73 biskupstwa, w południowéj Ameryce i na wyspach jéj sąsiednych. Na lądzie Oceanii od 1820 roku założono 3 biskupstwa, 69 kapłanów mają pod swoim przewodnictwem 45,500 katolików. Na jéj wyspach jest 7 biskupstw, 1.200 kapłanów i 310,000 katolików. W ogóle ofiary groszowe corocznie zbierane przez członków stowarzyszeń rozkrzewienia wiary w Paryżu i Lyonie udzielają wsparcie w 5 częściach świata dla 121 biskupów, 20 wikaryuszów apostolskich, 4,220 missyonarzy, którzy rządzą 4,582,000 podwładnych im katolików. Zakony liczyły do 1840

roku, wysłanych członków swoich dla nawracania pogan 2,400. Wzmiankowane stowarzyszenie założone 1822 roku w Lyonie i Paryżu. Składki jego od 20,000 franków w pierwszym 1822 roku dziś wzrosły do 6,000,000. Ono wydaje w rozmaitych językach Europejskich około 240,000 exemplarzy roczników opisujących stan missyi. Część missyi azyatyckich w Syryi i na górach Libańskich, wielką poniosły klęskę w maju 1860 r. Turcy i Druzowie okropną tam rzeć zrobili, zburzyli 28 szkół, w których się liczyło 1830 uczniów, 560 kościołów, 42 klasztory, 360 wiosek, 9 przytułków Europejskich. Zamordowali 18,000 chrześcijan, pozostało ich bez przytułku 75,000, sierot płci obu 10,000, wdów 6,000 Abdel-Kader Emir blizko 7,000 chrześcijan w Damaszku od rzezi Tureckiéj ochronił. Francuzi, Grecy i Rossyanie zbrojnie się zajęli ich obroną, rządcą Libanu od Turków przeznaczony został Daud katolik.

Kacerstwa i stowarzyszenia uklecone w XIX. stóleciu na zagładę Ołtarzy i Tronów.

Henryk Saint-Simon Francuz (1760—1825) po zwiedzeniu Ameryki, Anglii i Niemiec, począł nauczać, że katolicyzm i protestantyzm nie uszczęśliwiają rodu ludzkiego; lecz tylko jego nauka utworzy wiek złoty. Ten bezbożny zwodziciel zmyślonem objawieniem durzył swoich uczniów i zalecał wspólność własności. Pomocnicy jego Rodriquez i Michał Chevalier rozkrzewiali zasady mistrza swego kazaniami. Enfantin pomiędzy kobiétami szerzył Symonizm i wielożeństwo zaprowadzał. Lecz gdy Symoniści sprawili rozruchy między rzemieślnikami w Lyonie 1832 r., rząd zamknął ich bożnice i podżegaczy sądzić kazał. Przerażeni członkowie uciekli do Egiptu i Turcyi, większa ich część przyjęła Mahometanizm.

Kapłan Chatel Ferdynand (1795—1857) uroił założyć kościoł Francuzko-katolicki 1830 roku. Odrzu-

cił spowiedź, odprawiał mszą krajowym językiem, ułożył nowy kalendarz, nazwał Chrystusa męczennikiem prawdy i przyrodzonéj ustawy. Po zamknięciu 1842 roku przez rząd lipcowy jego bożnicy za miewane kazania w politycznych przedmiotach ścigany od wierzycieli, umknął do Belgium, powrócił 1848 do Francyi; lecz niewyjednał otwarcia swoich bożnich, 1850 r. X. Ravignan i X. Sibour nie przekonali go w błędzie zagrzęzłego. Pomocnik Chatel'a Auzon kapłan pojednał się z kościołem i nawrócił opuszczonych przez mistrza uczniów.

Kapłan Helsen Belgijczyk skarcony od swego pasterza za rozwięzłe obyczaje ogłosił się ustawodawcą katolicko-apostolskiego kościoła, najął masońską lożę w Bruxelli, w téj bożnicy prawił kazania o przeistoczeniu duchowieństwa i praw krajowych, uznany za kuglarza i pogardzony od swoich zwolenników, powrócił na łono kościoła, i 14 lipca 1842 r. umarł.

Ronge Ślązak i Czerski Polak oba kapłani zawieszeni od sprawowania obowiązków duchownych, znaszali spowiedź, bezżeństwo kapłanów i posłuszeństwo głowie kościoła. Rząd Pruski obojętnie poglądał na ich zwodnictwo ludzi słabéj wiary; lecz gdy w 1848 r. przemowami lud zachęcali do rokoszu przeciw królowi, oba wygnani z kraju. Krótko trwały wyliczone kacerstwa; lecz daleko większą dążność była stowarzyszeń w XIX. wieku nastałych. One przedsięwzięły znieść kościoł Jezusa Chrystusa i wszystkie trony obalić.

Między najniebezpieczniejszemi towarzystwami uważał się Karbonaryzm, czyli Węglarstwo. Dziejopis Włoski Botta szczegółowie go opisuje. On się wyległ w ciasnych wąwozach Abruzyi, dał mu początek 1814 roku wymówny i zuchwały Capobianca. Xiążę Moliterni i minister Maghella nim się opiekowali w zamiarze połączenia państw Włoskich i wygnania cudzoziemców. Mianowani *Carbonari* od węgla, który oczyszcza powietrze i rozżarzony wypędza wilków z lasu, ta przenośna nazwa wskazywała ich pomysł wygnania z Włoch królów i xiążąt panują-

cych. Miejsce schadzek przezwali chałupami (baracca), pewną ich ilość lasem, 30,000 ich było w 1815 r. Przyjmowali osoby rozmaitego stanu i wiary, żołnierze, zbójcy, próżniacy mieli łatwy wstęp do tego stowarzyszenia 1820 roku, ich zgraja do 650,000 ludzi najzuchwalszych wzrosła. Oni się przyczynili do powstania w Neapolu i Piemoncie. Po uśmierzeniu przez Austryaków rokoszu, panujący Włoscy śmiercią i wygnaniem, jako zdrajców ojczyzny ich karali. Pius VII. surowie skarcił pasterskim listem duchowne osoby do Karbonaryzmu wciągnione przez kanonika Minichini'ego (10).

Piotr *Wintras* prosty wyrobnik w Baieux począł wznawiać błędy Montana, zapowiadał wielki przewrót w całéj Europie, a po nim panowanie Ducha S-go, znaczny poczet uczniów przezeń obłąkanych się pomnażał, sąd poprawczy w mieście Caen skazał urojonego proroka za wyłudzenie kilku tysiący franków na 5 lat więzienia a sobory Paryzki i Turoneński 1849 r. potępiły marzeniu Wintrasa.

Towiański Litwin urodzony 1800 r. po skończonych w Wilnie naukach, zaczął rozprawiać o swoich marzeniach i rozmowach z Najswiętszą Panną Ostrbramską. Nazwał siebie apostołem Piotrem, a żonę swoję Filomeną, uklecił metempsychozę dziwaczną. Rząd Rossyjski zamknąć go rozkazał w domu obłąkanych. Po swojem oswobodzeniu udał się do Poznania, arcy-biskup Dunin wzbronił mu rozsiewać jego proroctwa, bezskutecznie apostołował w Saxonii i Belgii; uwiódł w Paryżu Mickiewicza Adama który ogłosił jego nowotną naukę w dziełach: *kościoł urzędowy*, *Messyanizm i duchowna biesiada* przepełniona niezrozumiałą gadaniną, wygnany z Francyi 1842 r. powędrował do Rzymu dla ułożenia się z Grzegorzem XVI. względem swych zasad wiary, zagrożony sądem inkwizycyjnym uciekł do Szwajcaryi.

Calderari kotlarze w królestwie Neapolitańskim się pojawili. Orłów w pamiętnikach swéj podróży do Włoch południowych wywodzi, że oni są gałęzią odszczepną karbonarów. Minister Neapolitański xią-

żę *Canosa* użył ich do wytępienia szczątek Węglarzów, których wcielił do kotlarzy. Większa ich część się składała z włóczęgów przez kardynała Ruffo 1799 r. użytych do wygnania z Włoch Francuzów. Król Ferdynand IV. po usunieniu ich opiekuna *Canosa* ścigał tajemnych kotlarzy. Leon XII. ponowił Bullę Piusa VII. wydaną 13 marca 1821 roku i swoję ogłosił przeciw towarzystwom tajnym zaczynającą się od słów: *Quo graviora* i t. d. 13 marca 1825 r. (11).

Indyferentyści, czyli obojętni względem wiary katolickiéj i wszelkich wyznań chrześcijańskich, nauczają, że można każdemu przyswoić podług upodobania jakąbądź religią i dozwalają wszelkich zdrożnosci, niepomni na słowa Pawła S. i Ewangelii (Ephex. IV. V. Hebr. 116; Rom. XVI. 16. 17. Marc. XVI. 16). Bez schadzek zwyczajnych tajemnym towarzystwom; lecz tylko z rozpraw przepełnionych obojętnością ku wierze, z czytania bezecnych romansów i powieści światowością nacechowanych wzrasta między młodzieżą teraźniejszą niekarność, materyalizm, obojętność i t. d.

Towarzystwa Akademickie składała młodzież uczęszczająca do uniwersytetów dla cwiczenia się w naukach wyzwolonych, jéj przewodnicy postępowi nauczyciele zamiast udzielania prawéj oświaty, napajali ją niekarnością władzom rządowym i pogardą wiary. W Niemczech liczne się zawiązały stowarzyszenia między szkolną młodzieżą, która 1848 r. zwiększyła szeregi powstańców. Władcy Austryi i Neapolu z tego powodu jéj wychowanie zlecili zakonnikom, mianowicie Jezuitom i biskupom.

Znakomitsi Pisarze Kościelni.

Grzegorz XVI. przed wyniesieniem swojém na Papieża wydał pożyteczne dzieło pod nazwą: Tryumf ś. stolicy i kościoła nad zarzutami kacerzy własnym ich orężem pokonanych, utwory i wykaz jedności zasad i nauki wiary katolickiéj; rozprawy o teologii, któréj lat kilkanaście był nauczycielem i pasterskie odezwy są owocem jego pracy.

X. Binterim Franciszkan (1778—1855) wydał rozprawy o rozwodach, o Hermanie II. arcy-biskupie Kolońskim, o świętach i synodach katolickich.

D'Exauvillez urodzony 1786 ułożył stylem przystępnym dla pospólstwa mnóstwo książek po 10 razy przedrukowanych, z tych znajomsze i dobry pleban, dobry wiesniak, dobry sługa, rozmyslanie o wierze i katolicyzmie, śmierć sprawiedliwych i bezbożników, rys francuzkiéj rewolucyi, wieczory wiejskie, księgozbiór dla młodzieży.

Baruel Augustyn (1741—1820) Jezuita wydał listy filozoficzne, czyli Helwienki w 5 tomach 1788 r., historyą prześladowania duchowieństwa Francuzkiego w 2 tomach i Jakobinizmu w 4 tomach o Papieżu i jego władzy zwierzchniczéj i t. d.

Ludwik Bonnald hrabia kardynał i Lyoński arcybiskup (1751—1840), ułożył dzieło o rozwodach szkodliwych społeczności ludzkiéj, i rodzinom, o władzy świeckiéj i duchownéj, badania filozoficzne, doręczny zbiór prawa kościelnego, i t. d.

Hrabia Józef de Maistre (1753—1821) nawięcéj się przysłużył wierze i filozofii, żyjąc w stoleciu powszechnego niedowiarstwa ogłosił drukiem dowodne dzieło o Papieżu i Galikanizmie, listy religijne, wieczory w stolicy, o Inkwizycyi Hiszpańskiéj, i t. d.

Cezar de la Luzerne biskup Langryjski i kardynał (1738—1821 r.), wsławił się uwagami nad kościołem Francuzkim, wykładem Ewangelii dla pożytku kapłanów i rozprawami o Galikanizmie.

Pacca (1756—1844) sławny kardynał słynął z przychylności do Piusa VII., za co 3 lata był więziony od Napoleona w twierdzy Fenestrelskiéj, ułożył pamiętniki o prześladowaniu Papieża Piusa VII.

Camballot (1798 r.) zbijał błędy X. Lamennais kazał przed Grzegorzem XVI. i dostał nazwę kaznodziei apostolskiego, ułożył filozofią chrześcijańską i dogmat wierzenia, pamiętnik do biskupów i rodzin o monopolu Paryzkiego uniwersytetu, rozprawy o wielkości Maryi.

Frayssinous (1865—1841) Dyonizy, biskup Herpolitański nauczyciel xięcia Bordeaux, zostawił obronę

chrystyanizmu tłómaczoną przez Kosickiego, mowy pochwalne S. Ludwika IX. i pogrzebowe Ludwika XVIII., nauki kaznodziejskie, prawdziwe zasady kościoła Galikańskiego, zganione przez arcy-biskupa Wienneńskiego, Aviau, który zasłużył na pochwałę u Piusa VI. i VII. za utwierdzanie w wierze 3 dyecezyi podczas rewolucyi Francuzkiéj.

Schmid Chrystofor kanonik (1768—1854) zostawił piękną pamiątkę dziatwie w powieściach moralno-religijnych dla jéj pożytku przezeń wydanych i pamiętniki.

Artaud radca poselstwa Francuzkiego w Rzymie wydał dzieje życia Piusa VII. i VIII. Leona XII. i Grzegorza XVI. i t. d.

X. Guillois Ambroży (1796—1860) słynął z wielu dzieł wydanych a mianowicie: zebrał on badania o spowiedzi i zabobonach, wykład zasadny katechizmu, ewangelii i listów apostolskich.

Wentura generał zakonu Teatynów słynął z wymowy kaznodziejskiéj i z dzieł wydawanych mianowicie: 40 kazań o męce Chrystusa, o niewiastach ewangelicznych i katolickich i t. d. 3 jednak rozprawy jego zamieszczono w śpisie dzieł zakazanych, umarł 1861 r.

Henrion Mateusz ułożył życie Papieżów, w 2 tomach wydał dzieje kościelne X. Bercastel'ego poprawne, których piérwsze wydanie trąciło Galikanizmem przez 11 Papieżów potępionym, dzieje zakonów i missyj katolickich, ustawy kościelne francuzkie.

Rootham generał Jezuitów zasłużył na szacunek za dzieło: usprawiedliwienie kościoła katolickiego od zarzutów i t. d.

Montalembert wydał życie S. Małgorzaty królowéj Węgierskiéj godne pochwały, dzieje zakonników, o swobodzie kościoła katolickiego i silnie bronił duchowieństwo w Izbach Francuzkich.

Poujoulat wypracował w 3 tomach życie S. Augustyna. podróż do Palestyny z przymówką uszczypliwą missyonarzom miejscowym, krótkie dzieje wojen krzyżowych i Beduinkę w śpisie ksiąg zakazanych położoną, obronę władzy ziemskiéj kościoła.

Affre Paryzki arcy-biskup od postrzału rokoszan w Paryżu 1849 roku zmarły, wydał wstępne badania filozoficzne o chrystyanizmie. On przepowiedział wcześnie upadek Dynastyi Lipcowéj podczas cierpkiéj rozprawy z Filipem Ludwikiem Francuzów królem, który bronił mu zwoływać synody i groził utratą biskupiéj mitry.

Boulogne biskup Trekasseński (Troyes) (1747—1824) sławny mówca, zostawił 8 tomów kazań, rozpraw i listów pasterskich.

Chataubriand (1768—1848) godzien imienia obrońcy wiary za swe utwory: duch chrystyanizmu, męczennicy, podróż do Ameryki i Jerozolimy, pamiętniki pogrobowe i t. d.

Crétineau-Jolly (1803 r.) wydał bezstronne dzieło o Jezuitach w 6 tomach, życie Klemensa XIV. Papieża, o kościele Rzymskim w obec rewolucyi.

X. Martinet z Sabaudyi jest autorem dzieł religijnych sowizrzała, rozwiązania zarzutów o komunizmie i filozofii katechizmu katolickiego.

Dupanloup (1802 r.) członek akademii, biskup Orleański od 1849 r., ułożył sposób katechizowania, codzienne czytanie ewangelii, o wychowaniu młodzieży, wykład wiary, o cnotach kapłańskich, swobody kościoła, o władzy ziemskiéj Papieża, odpowiedz na bezbożną broszurę *Kongres* i *Papież*, kuryer wileński w swym poglądzie najpierwszy umieścił spólszczoną, tę broszurę zbijali ją takoż Nettement Poujoulat, Vilmain, Sauzet i w. i.

Glaire urodzony 1798 r., kapłan, biegły w Hebrajskim i Greckim języku, ogłosił drukiem nowy przekład biblii, słowniki i grammatyki starożytnych języków i w. i.

Genoude (1792—1849) uczony kaplan zebrał i przypisami objaśnił dzieła ojców kościoła trzech pierwszych wieków, wykład zasad katolicyzmu, o Bóstwie Jezusa Chrystusa, obrona chrystyanizmu i w. i.

Stolberg hrabia (1750—1819) tłómacz Eschyla i Homera z protestanta gorliwy katolik (1800), 14 lat poświęcił na ułożenie dziejów kościoła w 15 sporych

tomach, nawrócił on 15 synów swoich prócz jednego.

Danenmayer Mateusz (1741—1805) Dominikan zaszczycony względami Józefa II. cesarza, ułożył wyborną łaciną dzieje kościelne dla szkół katolickich, godne nagany za nowotne wyskoki, nie w duchu kościoła sklecone, Pius VI. umieścił je między zakazanemi dziełami.

Dupuch pierwszy biskup Algierski (1809—1856) przez 6 lat swych rządów założył seminarium, domy przytułków szpitale szkoły dla sierot i wydał dzieje katolickie Afryki.

X. Möehler nauczyciel teologii w Monachium, zmarły 1828 roku, wsławił się wykładem (Symbolique) spornych zasad wiary między katolikami i protestantami. Wilhelm III. król Pruski przyrzekł nagrodę za dowodną nań odpowiedź, nauczyciele Berlińscy Baur, Taffel, Sartorius je zbijali potwarzami bez dowodów, sami protestanci zganili ich pisma.

Litta kardynał (1750—1821), obrońca biskupa Cieciszowskiego od konfederatów podczas poselstwa w Polsce 1794 roku, był na koronacyi cesarza Pawła I., zostawił uczone listy o Galikanizmie i podróż do krajów północnych.

Kardynałowie Mai badacz starożytności i Mezofanti biegły w 40 językach zaszczyceni zostali wyborem na członków wielu towarzystw uczonych.

Falloux hr. Alfred członek akademii, ministerz urodzony 1811 r. wydał dzieje Ludwika XVI., życie S. Pius V. Papieża, roczniki dobroczynności i w. i.

X. Gaumme Jan Józef urodzony 1802 r., jest autorem mnóstwa dzieł pożytecznych, a z tych celniejsze: o wychowaniu katolickiem, listy przed i po kommunii, zniewaga niedzieli, przewodnik dla spowiedników, katechizm wytrwałości mniejszy i większy, dzieje życia domowego, 3 Rzymy, podróż do Rzymu, robak gryzący, listy o poganizmie w wychowaniu młodzieży w 12 tomach.

Maury (1746—1817) posiadał niepospolite zdolności do kaznodziejstwa. Ułożył pochwalne i pogrzebowe mowy królów Francuzkich, zasady wymowy kaznodziejskiéj, uwagi nad kazaniami Bossueta i t. d.

Wybrany posłem w zgromadzeniu narodowém, bronił silnie zaboru dóbr duchownych i wyrzekł śmiało na posiedzeniu do posłów: „Chcecie być wolnymi? bądźcież sprawiedliwymi,“ gdy pospólstwo nań wołało, do latarni Maury, wyszedł doń śmiało i rzekł, czy będzie wam światléj, gdy na niéj zawisnę? Pius VI. wyniosł go na kardynała i biskupa Montefiaskony. Po ucieczce z Paryża, był wysłany od Ludwika XVIII. z Mitawy 1800 roku w poselstwie do Wenecyi na konklawę, 1804 roku powrócił do Paryża, przyjął od Napoleona nieprawnie arcy-biskupstwo téj stolicy, ten jego postępek zasmucił Piusa VII., po upadku Napoleona zbiegł do Rzymu i w zamku S. Anioła uwięziony został, Papież osadził go w klasztorze Lazarystów, gdzie 1817 roku umarł.

Geramb z generała Trapista opisał swoję podróż do Rzymu i Jerozolimy.

Gueranger Benedyktyn (urodzony 1806 r.) zebrał w 6 tomach wiadomości liturgiczne, ułożył pamiętnik o niepokalanem poczęciu Maryi Panny i życie S. Cecylii.

X. Huc missyonarz (1813 r.) zwiedził Tartaryą, Tybet i Chiny, a po przybyciu do Europy wydał dzieło o chrystyanizmie w tych krajach.

Kenryck Patrycy urodzony w Dublinie 1797 r. arcy-biskup Baltimorskie od 1830 r. wydał teologią dogmatyczną i moralną, listy o katolicyzmie, o soborach baltimorskich do 1850 r. odbytych.

Krasinski Adam Stanisław, biskup Wilenski zebrał pracowicie i pierwszy w polskim języku ogłosił zbiór kanonów dla osób duchownych i swieckich najdoręczniejszy, spolszczył wyborne dzieło drogę do nieba kardynała Bona i dzieje kościelne Alzoga, prócz licznych kazań przygodnych osobno z druku wyszłych, odezwy jego i listy pasterkie pełne duchownego namaszczenia są w ręku podwładnych mu kapłanów.

Nawróceni z protestantyzmu: Wiseman kardynał, Newman, Hennighaus autor dzieła reformy przeciw reformie, Tayer, Joux, Brentanno, Haller, Hürter, Schlegel, Estlinger, Miller, Adams, Probst, Veith,

Klee, Thuluck, Dölinger, Theiner bibliotekarz Watykański, wsławili się dziełami na obronę katolicyzmu wydanemi.

Słynęli i słyną z wymowy kaznodziejskiéj i z wydanych dzieł duchownych: Billot Reyrre, Boyer, MacCarthy, Giraud. Gousset, Parisis, Salinis. Picot, Veuillot, Silvio-Pelico, Donney, Peronne Balmès, Nicolas, Pie, Audin, La Fitau, Human, Mozer, Königsdörfer, biskupi: Sailer, Förster, Woronicz, Wołończewski, Fiałkowski, Borowski Kacper, Hołowiński, Szymański Benjamin, kanonicy: Szaniawski, Godlewscy, Borowski Jan, Zdanowicz, Kozłowski, Lipnicki, Rokicki Szyłejko, Markiewicz Jan, Herburt, i w. i., zakonnicy: Ravignan, Lacordaire, Souillard, Jandel, Nosewicz, Gajdziński, Dobrowolski, Barącz, Błachowicz, Korzeniewski, 2 Falkowscy, Mieczkowski, Małopolski, Piramowicz, Mokrzecki Łancucki, Łunkiewicz, Zahorski, Golian i w. i. swieccy kapłani: G wiński, Załęski, Szelewski, Mikiewicz, Jałowiecki, Kajsiewicz Siemieneńko, Kucharski i w. i. Ułożyli wzorowe katechizmy: XX. Gaume, Guillois, Couturier, Pouget, Schmidt, Zelwowicz, Dominikanie: Starzeński, Stacewicz, Rapczyński i w. i. Wydali kościelne dzieje Alber i Bielski Pijarowie, Alzog, Klein, Lhomond, Proyard, Rivaux, Receveur, Rohrbacher Buliński i t. d. Cantu skreślił dzieje powszechne, Lamartine podróż do Ziemi Swiętéj i t. d.

Do pisarzy kościelnych się załączają: Cobbett dziejopis protestańskiéj reformy; Hlebowicz Antoni piérwszy wydawca pamiętnika religijno-moralnego w r. 1840, Kaminski, Hr. Dzieduszycki autor wieku Oleśnickiego i Skargi. Profesor wschodnich języków Muchlinski, Miłosz, Chodźko Dominik i w. i.

Do znakomitszych tłómaczów dzieł pożytecznych dla katolicyzmu należą Modest Kosicki, Karczewski, 2 Rogalscy, Zyszkiewicz, Autuszkiewicz, XX. Paweł Rzewuski, Gładyszewicz, Biroński, Nowodworski, Szpaderski i t. d.

Znane światu dzieła skażonéj moralności pisarzów: Sue, Lamenais, Wiktora Hugo, Giobertego (1801—1852). About, Proudhon'a, Leblanic, Leroux, Liveranie-

go, Pasaglia i w. i. są zakazane czytać w jakimbądź języku tłómaczone, pod karą klątwy dekretem 1852 roku pomieszczonym w księdze: *Index librorum prohibitorum.*

Sobory.

Arcy-biskupi w Stanach Zjednoczonych 12 dotąd zwołali soborów krajowych dla rozszerzenia wiary katolickiéj między dzikiemi pokoleniami, tudzież dla ustanowienia nowych biskupstw, szkół, szpitali, klasztorów, męzkich i żeńskich, przy których się wychowuje młodzież płci obójga, biskupi troskliwie się niemi opiekują. Soborne postanowienia przesłane dla potwierdzenia najwyższym pasterzom, zjednały chlubne gorliwym biskupom Amerykańskim pochwały, 1801 roku 2 marca konstytucyjni biskupi Francyi: Gregoire, Saurine, Wandelaincourt, Dubois, Le Coz listami pasterskiemi zwołali zborzyszcze i postanowili przywrócić kanoniczne pokuty, obmyślić środki uposażenia kościołów, zwiększyć liczbę kapłanów, zabezpieczyć galikanizm, wznowić stosunki z Rzymską stolicą, pojednać kacerzy z kościołem. To zborzyszcze wiele zapowiadało, uchwały jego przesiękłe Jansenizmem na nic się przydały.

1811 roku 9 czerwca Napoleon I. cesarz zebrał do Paryża na sobór krajowy 6 kardynałów, 9 arcybiskupów, 80 biskupów i 8 suffraganów pod przewodnictwem Fesch'a kardynała dla uchwały środka potwierdzenia nowych biskupów przez metropolitów tylko, bez odezwy do Papieża i dla ograniczenia jego władzy; lecz gdy wezwani pasterze śmiało się oświadczyli nieuprawnionymi żadnemi kanonami do przełożonych od cesarza postanowień, tak go swoją odpowiedzią rozgniewali, iż natychmiast kazał im się rozjechać. Pozostali w małéj liczbie biskupi uwzględnieni od Napoleona, wydali 5 sierpnia dwa wyroki soborne, w piérwszym zapowiedzieli, iż uchwała biskupów zebranych w nagłéj potrzebie kościoła może potwierdzić nowych biskupów, w drugiéj wyrazili, że

gdy Papież zwlecze 6 miesięcy i nie potwierdzi mianowych od cesarza biskupów, wówczas metropolici, lub starsi biskupi mogą udzielić im kanoniczne potwierdzenie. Na te wyroki posłane do Sawony, krótko odpowiedział więzień Pius VII. „*servatis, servandis.*“ Prócz tych soborów, inne nigdzie się niezwoływały z przyczyny ciągłych wojen, rewolucyi i zakazu tego rodzaju zgromadzeń przez władców nawet katolickich.

Nowe Zakony.

W XIX. wieku wiele nowych powstało zakonów w całéj Francyi i Niemczech, zwłaszcza płci żeńskiéj, daleko liczniejszych, niż zakonników. Zniesione podczas rewolucyi Francuzkiéj dawniejsze zakony, teraz z nich niektóre usadawiać się poczynają w kraju Francuzkim, one w części są przez rząd i prawem upoważnione, z jałmużny pobożnych osób się utrzymują, zajęte po większéj części wychowaniem młodzieży i posługą duchowną, biskupi niemi się opiekują.

Z nowych dwa szczególnie się zjawiły zakony. Piérwszy ustanowił 1801 roku w Rzymie świątobliwy kapłan Jan od Krzyża, jego synowie duchowni Pasyoniastami się zowią, oni noszą habit biały, na piersiach wykrojone z czerwonego sukna serce z napisem *J. C. Passio.* Ustawodawca sam się modlił lat 30 za nawrócenie kacerzy i zwolenników swoich obowiązał do tych modłów, ich powołaniem jest rozprawami i katechizmami przywodzić ludzi obłąkanych błędami do jedności z kościołem. Ten zakon liczy 6 klasztorów w Anglii.

Hrabia Rosmini zostawszy kapłanem, ustanowił 1838 roku nowy drugi zakon braci miłości chrześcijańskiéj (Fratres Charitatis), oni z powołania swego zakładają szkoły dla młodzieży katolickiéj ubogiego stanu w Anglii, ich zwierzchnicy Revolsi, Gentili i Pagani wsławili się ogłoszeniem dzieł religijnych dla pospólstwa przy stępnych.

Kapłani świeccy dla pomocy missyonarzom pogan

nawracającym utworzyli w 1846 roku 3 nowe zgromadzenia Oblatów w Marsylii, Marystow w Lyonie i Serca Maryi w Ambianie (Amiens), ich członkowie udają się do Murzynów, Indyan i Maurów dla ich oświaty w początkowych naukach i w religii chrześcijańskiéj.

Pius VIII. wznowił zgromadzenie zakonnic dobrego Pasterza, Francya Bawarya i Północna Ameryka 35 ich klasztorów z 700 osobami liczy, one ślubują wychowywać ubogich panien i utrzymywać kobiet pokutujących po wyrzeczeniu się nierządnego życia.

Siostry S. Józefa 1819 roku ustanowione przez pobożną wdowę Javonchey, liczą we Francyi 32 domy, w zamorskich osadach 80 klasztorów. One spełniają obowiązek dozorczyń chorych w szpitalach i mistrzyń sierot.

W podobnych celach powstały zgromadzenia zakonnic Boskiéj Opatrzności i Serca Jezusowego, w 1804 roku, S. Zofii 1807, córek Maryi i pobożnych panien 1810 roku, siostr Szkolnych 1820, Panien Nazareńskich 1822, Loretańskich 1823, siostr skutecznéj pomocy 1827, Siostr dla utrzymywania i wsparcia ubogich żebraków. Pobożna Zofija Róża Dąbrowska obywatelka, po wyposażeniu swéj dziatwy, całe mienie 1853 r. obróciła na zakład chorych ubogich kupiwszy dom na przedmieściu Wileńskiém Snipiszkami zwaném, powołała dla posługi pobożne osoby, siostrami ubogich przezwane, których kilkanaście rozesłała po miastach dla dozorowania chorych na żądanie władz miejscowych i za błogosławieństwem O. S.

Zwyczaje, Ustawy Kościelne i Karność.

Zwyczaje religijne poprzednich wieków nie uległy zmianie. Pius IX. po naradzie z kardynałami i biskupami ogłosił ustawę nieodwołalną 1854 roku, aby wyznawcy katolicyzmu uznawali za dogmat wiary Niepokalane Poczęcie Najświętszéj Maryi Panny, w tym przedmiocie wydany traktat teologiczny przez kardynała Gaude Dominikana potwierdził i wykładać go w seminaryach zalecił. Dla podniesienia karności ko-

ścielnéj i wznowienia poprzedniéj świetności zakonów, Najwyższy pasterz Pius IX. ustanowił wydział kardynałów i obowiązał ich, aby usiłowali przywrócić łącznie z generałami zakonnymi pierwiastkowe ustawy życia zakonnego, prześladowaniem, przewrótami krajów Europejskich i zgubnym filozofizmem, który zamierza zniszczyć wszelkie zakłady religijne, silnie nadwątlone. Tenże Papież okolnikiem 7 maja 1858 r. rozesłanym do wszystkich biskupów zalecił, aby kapłani, którym powierzony jest zarząd parafiami, odprawiali msze spiewane za swoich parafian w dni świąteczne przedtém obchodzone uroczyście, które Pius VI na prożbę monarchów z liczby swiąt obchodowych wyłączył.

Opisy szczegółowe rządowych postanowień dla duchowieństwa i zakonów, od 1830 r. uchwalonych w niektórych państwach późniejszym autorom zostawuję.

KONIEC.

PRZYPISY DO DZIEJOW KOSCIELNYCH.

Przypisy do I. Wieku.

1) Dzieje Apostolskie I. 15—26. 2) Dzieje Apost. II. 1—41. 3) Dzieje Apost. III. 4) Dz. Ap. IV. V. 5) Dz. Ap. VIII. 6) Stromat cap. IV. 7) Dzieje Apost. IX., Tabita po grecku D o r c a s znaczy kozę dziką. 8) Dzieje Apost. XIV. S. Paweł był szczupłym, a S. Barnabas mężnéj postawy, piérwszy od pogan przezwany Merkuryuszem, a drugi Jowiszem. 9) Dzieje Apost. XVIII. Cekrops założył 1582 r., Solon przeistoczył Areopag 950 r. przed n. Ch. 10) Bar w hebrajskim języku znaczy syn, wyraz Tolomei jest imieniem ojca S. Bartłomieja, który podług świadectwa Jana S. Ewangelisty zwał się Natanaelem. 11) S. Heron. in suis oper. pag. 200. 12) Mar. XV., Joan. XIX. 38. 13) Coloss. IV. 10; Timot. VI. 11; Philem V. 24; Euseb. III. cap, 26. S. Ign. 22. Epist. 15) Aden. Festa Apost. pag. 50. 16) Joseph. de bello Jud. lib. VII. 17) Areopagus wyraz grecki z Areos Mars, i pagos pagórek się składa Enc. Cath. Lettre D. 18) Luc. VII., Acta Sanctor. tom. V. julii 22 Bolaudist.; Natalis Alex. Saecul. I. Disert. 17. 19) Luc. VI. Biogr. Cath. II. p. 202. 20) Luc. XXIV. 21) Obraz S. Weroniki znajduje się w kościele Rzymskim S. Piotra. S. Metodyusz biskup Tyryjski męczennik II. wieku o nim wspomina. Imie Weronnika z dwóch się składa wyrazów: Łacińskiego v e r a i greckiego i c o n prawdziwy obraz, lub z dwóch greckich i e r o n, i c o s święte podobieństwo. Enc. Cath. Lettre V. 22) Luc. VIII. 23) Dzieje Apost. XII, 24) 1 Korynt. XVI. 25) Piłat rządca z wyspy Pontu, 10 lat rządził Jerozolimą, zdzierstwem i wyrokiem na śmierć Chrystusa uchwalonym zhańbił siebie. Za morderstwo Samarytanów powołany do Rzymu 37 r. po n. Ch. Kaligula cesarz skazał go na wygnanie do Wienny w dzisiejszym Delfinacie, gdzie po trzech latach dokonał życia samobójstwem. Tertullian w XXI. rozdziale obrony chrześcijan świadczy, że Piłat przysłał Tyberyuszowi życie i cuda Chrystusa spisane własnoręcznie, Tacyt libr. XV. p. 44 Annalium, Justyn i Euzebiusz o tym życiorysie wspominają Enc. Cath. Lettre P. Biogr. Cath. t. 11. 26) I. Ti-

mot. 1. 19; II. Timot. 11, 16. 27) I. Timot. 1, 20; II. Timot. 11, 17; II. Timot. 11, 16. Dzieje Apost. XIX. 28) Joan. 1V. 5. V. 10. X. 10. 29) Rohrbacher hist. t. 4. livr. 27; S. Epiphan. heres 1. 10; S. Joan. Epist. IV. 30) Stromat. lib. III. cap. IV.; Apocal. II. 6—13. 31) Rom. XVI.; Timot. VI. Enc. Cath. Let. D.

Przypisy do II. Wieku.

1) Schlestrata rozprawia de antiquitate Ecclesiae. Żywoty Bolandistów apr. 26; Orsi. t. I. lib. 2. N. 29.: Rohrbacher hist. Eccl. t. IV livre 25. 2) Rok. miesiąc i dzień panowania Władców przez skrócenie będą się wyrażać literami r. m. d. 3) Euseb. Eccl. lib. I. et V. cap. 15 et 16. 4) Eusdem lib. V. cap. 23. 5) Ejusd. lib. IV. Valois notes sur l'hist Eccles. Livre VIII. Orig contra Celsum lib. V. N. 59.

Przypisy do III. Wieku.

1) Euseb. hist. Eccl. lib. VI. cap. 12 et 16. 2) Nicephori lib. VII. cap. 6. 3) Herodion hist. lib. XII. et VIII. 4) Euseb. lib. VI. cap. 32, Orosius lib. VII. cap. 21. Lactan. 4 cap. 5) Nicephor lib. XIV. cap. 45. 6) Matt. X. 32 et 33. 7) S. Leo M. Pape 15 sermone do jejunio. 8) Baruel tom II. cap. 13. Jacobinisme. 9) Oper. S. August. tom VIII. 10) Tertul. de praser. pag. 247. 11) Bergier Let. C. tom II. Dict. Theol, Encycl. Cath. Let C. 12) Idem Let. S. tom VII. Enc. Cath. S. 13) Idem Let. O. tom IV. 14) Tertul. lib. de pudicit. cap VII.; Euseb. lib. VIII. cap. 18.; S. Basil. M. Epist. 360 ad Julian.

Przypisy do IV. Wieku.

1) Lactant. de morte persecutor. pag. 302. 2) Idem libr. V. cap. 1 et 2. 3) Philip. IV. 31. 4) Euseb. hist. Eccl. libr. IX. cap. 1. 5) Idem libr. VIII. 6) Nicephor libr. VII. cap. 37. 7) S. Cyril Catech. 10 et 13; S. Paulin. Epist. 31. 8) Socrat. libr. III ; Theodoret. hist. Eccl. libr. III. X. tom homil. 44 et orat 12.; Amien Marcel. libr. XXIII. cap. 1.; Godoliah. Rabin. libr. Tella Ignea. 9) S. Bazyli Auctyryjski pokrzepiał prześladowanych chrześcijan od Juliana cesarza. Odstępcy Saturnin i Frumencyusz dworzanie go uwięzili i codziennie po 7 kęsów z ciała mu wyrzynali, a gdy się sprawdziło proroctwo jego o śmierci Juliana, wbili go na kol żelazny rozpalony, opętani poginęli. Nicephor. libr. III. 10) Pobożność i wdzięczność Gracyana cesarza udowodnia list jego do Auzoniusza nauczyciela swego pisany: „Gdym rozważał pilnie kogobym na konsula przeznaczył w tym roku, wezwałem pomocy Boga, wiesz, iż mam zwyczaj i sam mnie go wpoiłeś, odprawiać modlitwy przed

rozpoczęciem jakichkolwiek czynności, przyszła mnie uwaga, iż powinienem cię mianować konsulem, Bóg po mnie wymaga, abym okazał ci moję wdzięczność, za wszczepioną przez cię we mnie zasadną naukę, oddaję, com tobie winien, wiedząc, że nauczycielom i rodzicom nigdy się dostatecznie wypłacić niepodobna. Co zaś u lzielam. sprawiedliwie się tobie należy.“ Wszyscy dziejopisowie chwalą Gracyana prócz Filostorga Aryanina. 11) Zycie Teodozyusza W. przez Fenelona biskupa. 12) Złotemi literami nakreślone Ewangelie zwane Codex aureus Ulphilae dotąd się znajdują w Sztokolmskim księgozbiorze, patrz Hist. Cantu przekł. Rogalskiego tom IV. stron. 304. 13) Przydatek do składu Nicejskiego F i l i o q u e naatał od 447 roku w Hiszpanii i Francyi, a w Rzymie za Pawła III. Papieża. 14) Hozyusz biskup Korduby, tak się wyraził w liście do Konstansa cesarza: „Nie wyrzekłem się Chrystusa przed Maxymem dziadem twoim, prześladówcą kościoła. Umrzeć raczéj gotów jestem dla sprawiedliwości, niż potępić niewinnego (S. Atanazyusza). Nie lękam się gróźb twoich. Nie mieszaj się cesarzu w sprawy duchowne; lecz raczéj od nas ich się pouczaj. Tobie Bóg państwo ziemskie, nam zaś ster kościoła zlecił. Ten co się wdziera do twéj władzy, sprzeciwia się Boskiéj ustawie. Bój się, abyś za wdanie się w zarząd kościołem nie popełnił wielkiéj zbrodni. Napisano w Swiętéj Ewangelii: „oddajcie cesarzowi, co cesarskiego, a Bogu, co jest Boskiego i t. d.“ S. Athanas Epist. ad solitariam vitam agentes. Ossius, Constantio. 15) S. Grzegorz Nazyanzeński tak skreślił pożycie swoje z Bazylim W. w szkole Ateńskiéj.“ Oba nierozłącznie s:rzyjaźnieni, jeden cel mieliśmy, nim była cnota. Wzajemnieśmy czuwali nad sobą i zachęcaliśmy siebie do pobożności. Nie zawiązywaliśmy stosunków z płochymi towarzyszami, do tych uczęszczaliśmy tylko, którzy skromnością i nauką pomagali nam do postępu w dobrém. Dwie w Atenach znaliśmy drogi: do kościoła i szkoły, nie świadomiśmy byli miejsc przeznaczonych na światowe schadzki, widowiska i podejrzane ustronia.“ 16) S. Hieronim wspomina o kobiecie, która się rozwiodła z 22 mężami. Dict Berg Divorce. 17) Sozomen. libr. VII. cap. 15. 18) S. Pafnucy pustelnik po gorliwych modłach za nawrócenie Tajdy, udał się do niéj i wymagał osobnéj komnaty dla pomówienia z tą grzesznicą, ona mu rzekła, czy się boisz ludzi? żaden człowiek tu nie wejdzie, niema kryjówki od Boga. Wówczas zapytał jéj pustelnik, czy wiesz, że jest Bóg wszędzie? wiem i to nawet, że jest niebo i piekło. Jakże śmiesz, rzekł jéj, grzeszyć przed obliczem Boga? Nagle skruszona Tais, pali wśród rynku szaty niegodziwie nabyte, skrywa się w klasztorze, chleb i woda były jéj posiłkiem, błagalną zaś modlitwą wyrazy: Stwórco! zmiłuj się nademną grzesznicą. W tym wieku słynęły z cnót

i świątobliwości niewiasty: święta Helena cesarzowa matka Konstantyna W., Marcella wdowa, Marcelina panna siostra S. Ambrożego, S. Paula Rzymianka i jéj córka Eustochia, Monika matka S. Augustyna i Makrena siostra S, Bazylego 2 Melanie i t. d. Encycl. Cath. Lettres. Gn. Ph. M. I.

Przypisy do V. Wieku.

1) Hinkmar arcy-biskup Remeński opisuje wsparty podaniem cudowne zesłanie ampułki, z niéj namaszczano w Reims królów Francyi, 1789 roku rewolucyonista Jakóbin zagorzały Rühl stłukł to naczynie, sam zaś skończył życie samobójstwem. Hist. Cantu. t. IV. str. 515. 2) Klodoweusz przyćmił sławę rycerską morderstwem krewnych 4 królów Galii, Klotylda po zaślubieniu jego wjechała do Paryża na rydwanie od 4 wołów ciągnionym. Cantu. tom IV. 3) Dict. de Berg. et Enc. Cath. Nestorianisme. 4) Assemani biblioth. Orient. t. IV. 5) Ditto. 6) Gazette de France 5 juin 1771 Rome. Dict. de Berg. et Enc. Cath. lettre N. 7) N. 2 pamiętnika Rel-moral. na r. 1856. 8) Assemani bibliot. Orient. t. II. 9) Efez dziś zwany Ajasaluk. Rohrbacher Conc. Ephes. t. VIII. letr. 40. Abregé Conc. Eph. p. 42. 10) Chalcedon miasto dziś zwane Kadi-Keu Conc. Chalc. hist. Rohrb. 1—8 livr. 40, Chor. episcopus z greckiego wyrazu choros okolica, sobor Antyocheński ograniczył władzę tych biskupów 340 r. En. Cath et Dict. de Berg. lettre Ch.

Przypisy do VI. Wieku.

1) II. Król VII. 2) Pojmany Gilimer żądał kawałka chleba, którego 3 miesiące nie jadł, gąbki dla otarcia zaropiałych oczu i gęśli dla opłakiwania losu swego. Dict. de Feller. lit. G. 3) Graveson Saec. VI. hist. eccel. 4) Baronius lib. II. 5) S. Greg. lib. III. Dialog. cap. 31. 6) Enc. Cath. et Dict: de Berg. lettre. M. 7) Scripta. Germanicar. rer. t. III. p. 389. Enc. Cath. et Dic. De Berg lettre. B. C. 8) Miasto Kildare wzniesione około małej izdebki w dębie wyżłobionéj, S. Brygida Panna w niéj mieszkała i klasztor przy téj izdebce założyła. Blizko jéj grobu 1185 roku znalezione były popioły SS. Patrycyusza i Kolumbana, które Henryk VIII. rozrzucić kazał. Dyke. Georg Bscharda. lit. K.

Przypisy do VII. Wieku.

1) Encycl. Cath. et Dict. des Inventions par Nóel Cloche. 2) Giomelli sekretarz Klemensa XIII. przełożył dzieła Modesta z greckiego na łaciński język 1760 roku. Diction. de Feller. Lettre. C. et G.

Przypisy do VIII. Wieku.

1) Hist. Eccles. de Rohrbach. livre. 51 tome. X. Lettres d'Anastase et de Jean Patr. 2) kościelni dziejopisowie i S. Eucheryusz biskup Orleański niepochlebne zdanie wynurzają o czynnościach Karola Martela. Let. Ch. Cathol. Pepin krótki ojciec Karola W. był synem Arpaidy nałożnicy Karola Martela, która zamordować rozkazała S. Lamberta biskupa, iż nie dał jéj błogosławieństwa i w kościele do pokuty ją zachęcał. Pepin za uduszenie brata swego Grymualda więziony od swéj macochy Plektrady do Franków się schronił z Kolonii i był rządcą pałacowym Childeryka III. króla Francyi. Hist. de Rohrb. live. 51 t. 10. 3) Fryderyk Barbarusa, Filip śmiały, król Francyi i Jan władca Czeski pisać nie umieli. Hist. Cantu. Dict. de Feller. et Encycl. Cath. Lettres. F. I. Ph.

Przypisy do Ix. Wieku.

1) Conversion de Rollon Hist. de Rohrbachr t. 12 livre 59. Gdy Rollon przed zaślubieniem Gizelli musiał upaść do nóg króla Karola prosiaka teścia swego, niechcąc zniżyć karku przewrócił go do góry i ucałował stopy (Cantu 4 t.) 2) Graveson Hist. Ecl. t XII. edit. Bassan. 1774 p. 25. 3) Synod. Labbe. t. VI. p. 1100. 4) Epist. ap. Labbe. t. IX. p. 130. Grec. t. VIII. p. 1452. Baron Annal N. 7. Hist. de Phoc. par Jäger 1854 Paris p. 299. 5) Dict. de Berg. et. de Feller. Hist. de Phoc. par Jäger. Rohrbacher. Hist. Eccl t. 12 livr. 57. Encycl. Cath- Lettre Ph.

Przypisy do X. Wieku

1) Józef II. r. 1788 przy zaborze dóbr i sprzętów kościelnych w klasztorach Węgierskich wywiózł z Budy koronę S. Szczepana króla daną mu od Sylwestra II. Papieża, przymuszony jednak odesłał ten pamiętnik Węgrzyuom. Encycl. Catho. Dict. de Feller. lettre. I. 2) Ottou II. cesarz walcząc z Grekami od Saracenów wspieranymi pojmany pod Bezenstellą i sprzedany był jak prosty niewolnik Teofanii żonie swojéj. Dziejopisowie mu wymiatają, iż senatorów przychylnych Krescencyuszowi mordercy Benedykta VI. ściąć kazał zdradliwe po wezwaniu ich na ucztę. Encycl. Cath. Hist. 3) Stolica Kalifa Abdel Ramana Korduba, liczyła 60 pałaców jego, 212,000 domów i chałup, 85,000 sklepów kupieckich, 900 łazień, 600 meczetów. 70 księgozbiorów. Cantu. Enc. Cath. Lettre. C. 4) Ecl. Hist. Klein T. I. pag. 478. 5) Smutny był zgon Dytmara wołał, iż jest potępionym za niedbałe spełniane pasterstwo, światowe zabawy, podarki brane od duchownych, chęć zaszczytów. Godescard

Avril 23 S. Adalbert. 6) Podług Kromera i Długosza, król Mieczysław I. założył biskupstwa: Poznańskie, Smogorzewskie, Kruszwickie, Płockie, w Chełmnie, Lubuszu i Kamieniu. 7) Dniestr Boristenes, po łacinie tak nazwany wyrazami słowiańskiemi, iż brzegi téj rzeki borowym lssem okryte były. 8) Dict de Feller let. R. 9) Nazwiska północnych krajów z niemieckich wyrazów powstały, tak więc Norwegia z wyrazów: Nord weg droga północna się składa, Islandya eis land kraj lodowaty, Grönlandya znaczy kraj zielony i t. d.

Przypisy do XI. Wieku.

1) Ditmar Hist. lib. II. pag. 411 Rohrbacher Hist. Eccl. t. XIII. livr. 62. 2) Revol. d'Almagne t. 2. chap. 5. par Denina; Du Pape t. I. de Maistre; Muratori Annal. Italiae t. VI. 4 §. 3) Hürter, Hist. de Rohrb. t. 28 livr. 91. 4) Annal de l'empire t. I. an. 1678 et 1080 par Voltaire. 5) Kanut gardził pochlebstwy dworzan, zawiesił on koronę swoję na wieży kościelnéj. List jego o Rzymie godzien czytania, on się mieści w hist. Anglii. t. I. Str. 116 przez Dziekońskiego 1848 roku wydanéj. 6) Hist. des Conciles p. Alletz. 1841 Paris C. et P. 7) Faucher de Chartres apud Dubes t, IV. p. 822. 8) Rajmund. Agiles dziejopis, obecny przy wydobywaniu w kościele Antyocheńskim włóczni Longina, piérwszy ją ucałował i opisał. Gdy Francuzi wątpili o jéj rzeczywistości, kapłan Piotr Barthelemi z nią przeszedł między dwa stosy zapalone 14 stop długie, w obec 40,000 widzów, Ex. Epist. Godfridi Episc. Capellani Exercit Cruciger, Michaud hist. des Croissades t. I. pag. 462. edit. VI. 9) Rohrbacher hist de l'egl. tom XIII. et XIV. 10) Conc. Rom. An. 1063 Canon. 3 sufficit etc. de consecrat. Distinc I.; Card. Bona lib. I. cap. 18. Berti breviar hist. Saec. XI. 11) Biografowie naznaczają rok urodzenia S. Romualda 953 lub 956 r, śmierci 1023, więc on żył lat 70. S. Piotr Damian i Brewiarz Rzymski twierdzą, iż umarł w 120 roku życia. Hist. Eccl. Rohrbacher t. 13 livre 63. Kameduli 3 mieli klasztory w Polsce; Bielański, w Wigrach i Pożajściu na prawosławny monaster zajętém 1834 r. 12) Fromby pisarz życia S. Brunona (3 Val. in fol. 1775 Neapol) dowoduje twierdzi o powstaniu z truny Kanonika Diokra. Hist. Eccl. Rohrbacher t. 14 livre 65. 13) Kartuzi do Polski wprowadzeni 1381 roku: trzy liczyli klasztory w Paradyżu, Gidlach i Berezie. 14) Cystersi 4 założyli klasztory w Lędzie, (Kapucyni go zajęli 1850 roku), Andruszowie, Mogilnie i Kimbarowce. Hist. Eccl. Rohrbacher t. 14 livre 65 et Enc. Cath. Lettre B. C.

Przypisy do XII. Wieku.

1) Rzymianie ułożyli na Lucyusza III. niezdarny kalembur, Lucius est piscis, rex atque tyrranus aquarum. A quo discordat Lucius ille parum. 2) Kromer Ks. VI. Bielski Ks. IV. dziejów Polskich. 3) Dzieje początkowe kacerzy Waldensami zwanych szczegółowie opisali Bossuet w IX. księdze Variations etc. Rajnery z Waldensa, którym był lat 17 pobożny Dominikan, Condorcet Esquisse d'un tableau historique. Skreślił on w tém dziele i wskazał, że Massoni pochodzą od Waldensów i Templaryuszów. 4) O 3 soborach Lateraneńskich dzieła: Abregé Chronologique des conciles etc. par Gautier pag. 103 etc. Chronologie des papes etc. par Maślatrie 1836 pag. 234. Dict; des Conciles p. Alletz et par Filsjean 1841. Letre L.; Rohrbacher Hist. Eccl. t. 15 livre 67 t. 16 livre 69 5) Rohrbacher t. 15 livr. 67. 6) Idem t 14 livr. 66. 7) Idem t. 16 livre 70. 8) Idem t. 16 livre 70. 9) Idem t. 15 livre 68. 10) Idem t. 16 livre 69.

Przypisy do XIII. Wieku.

1) Rohrbacher tom 17 liv. 72 et t. 18 liv. 73. Ezeline et S. Antoine de Padoue. Idem t. 19 liv. 76 et t. 20 liv. 78 S. Elisabeth. 3) Dzieje kośc. p. x. Ostrow. tom 3. 4) Aby nieprzyjaciele Inkwizycyi, nim poczną o niéj rozprawiać, nie robili wniosków stronnych, powinni odczytać naprzód Listy Le Maistra, wiadomość o Inkwizycyi przez Hiszpańskich kortezów 1812 roku zebraną, Pamiętnik X. Lacordair'a o Inkwizycyi i Dominikanach, biskupa Frayssinous obronę Chrystyanizmu i t. d. 5) Hist. de S. Thom. d'Aqu. p. L'abée Bareille 1846. 6) Abregé des conciles par Gautier 1836 p. 121 et sui. Rohrbacher hist. Eccl. t. 17 livre 71, t. 18 liv. 73, t. 19 livre 75 des Conciles. 7) Vie de St. Dominique par Lacordaire 1841 spolszczone w Paryżu. 8) S. Dominik (1217—1223) założył piérwsze klasztory w Tuluzie, Bononii, 2 w Rzymie. Brat jego S, Manes w Paryżu z S towarzyszami, S. Paweł męczennik Wenecyanin w Wesprymie, Gilbert Frassinet z 12 towarzyszami w Oxfordzie wznieśli klasztory za życia S. Dominika, S. Jacek od 1222 roku zakładał klasztory w Krakowie, Sandomierzu, Lwowie, Kijowie, Rewlu, Dorpacie i t. d. umarł 1257 r., Kraków obchodził 600-letni zgon jego 1857 r. Prowincya Dominikańska zwana Ruską przed 1832 r. miała 46 klasztorów. Litewska 44, w 1862 druga liczy 7 tylko pozostałych, Prowincya Polska 16, Galicyjska 11. 9) Hist. de S. Francois d'Assise par Chauvin Melan 1841. Kardynał Oleśnicki sprowadził Minoritów do Krakowa 1454 r., od Kościoła w tym grodzie im danego lud ich przezwał Bernardynami. Franci-

szkanów (Conventuales) osadził w Polsce Bolesław V. z Pragi 1240 roku sprowadzonych. 10) Karmelitów bosych wezwał do Polski król Zygmunt III. r. 1605. 11) Władysław Xiążę Opolski i Radlicki Biskup Krakowa usadowili w Częstochowie Paulinów 1390 roku. 12) Encyclopedie Catholique t. 13 in 4to. 1847 Letere. J.

Przypisy do XIV. Wieku.

1) Estera żydówka i nałożnica Kazimierza króla wyjednała swoim współwyznawcom hojne przywileje, ztąd Polskę nazwano rajem żydowskim Cantu o Żydach Polskich; Encyclop. Caht. Lettre. j. 2) Dziejopis Litwy T. N. dwakroć chrzci Jagiełłę i przezywa go Jakóbem. Każdy kmiotek wyznawca Wiary Katolickiéj świadom, że raz tylko chrzest się udziela i ważnym jest ten sakrament spełniony od kacerzy nawet. Gdyby Jagiełło był Chrześcijaninem, nie chrzciłoby go Duchowieństwo Katolickie w Krakowie przed ślubem z Jadwigą. 3) Rohrbacher sist. eccl. Templier t. 15 liv 68. t. 16 liv. 69, t. 17 livr. 72 affaire des Templiers t. 19 livre 77. Concile à Vienne, Bergier Dict. dé Theol. et Encyci. Cath. lettre T. templiers. Liczni ich obrońcy zwłaszcza Villanni Floreńczyk dziejopis, Jurkowski i t. d. kłamstwy usiłowali uniewinnić ten zakon. 4) dwa są klasztory Brygidek: Grodzieński j Łucki w Rossyi.

Przypisy do XV. Wieku.

1) Rohrbacher hist. Eccl. Mahomet II. t 32 livre 18. Encycl. Cathol. Rigord de gest Philip. Aug.; Robert de Monte 1471: Chronic Joan Brompt, Gervas. Chron. 1181, Pagi 1179 n. 17. an. 1181. n. 15, Act. Sanct 27 marca, żywoty Skargi, Sixt Senen. Biblioth Sacra Paris 1610 p. 124. Wyliczeni tu autorowie skreślają męczeństwo wielu dzieci Chrześciańskich przez żydów w Anglii, Polsce, w Niemczech i Francyi zamordowanych Rohrbacher hist. eccl. t. 16 livre. 7, an. 1180 Syxtus z Sienny nawrócony Rabin w XVI. wieku, wskazuje z Talmuda wyimki o przeklinaniu Chrześcian, zaborze ich własności, zabijaniu i t. d. w Ks. Gnabodanazara fol. 4, Sanhedrin fol. 71 in glossa garhhi, Hhulin fol. 13 i t. d. O morderstwie x. Tomasza Kapucyna przez Żydów 1840 w Damaszku opisuje l'ami de la religion t. 105 pag. 328. Annales de la religion t. 105 pag. 328. Annales de la popag. t. 14, an. 1840. 3) Rohrbacher hist. eccl. t. 21 livre. 3 4) Idem Hussites t. 21 livre 32. 5) Idem. Isidor Cardinal. tom 21. liv, 82. et t. 22. livr. 83. 6) Idem. Thomas à Kempis t. 22. livr. 83. 7) XVI. Concile a Constance, Abrége des Conciles tenus à Constance. Abrégé des Conciles par Gautier 1830 Paris pag 167. Rohrbacher Conc. i

de Constance. t. 21. livr. 81. 8) XVII. Concile de Ferrare continué à Florence. Abregé des Conciles par Gautier pag. 178. Rohrbacher hist. ecl. Concile de Florence t. 21 livre 82.

Przypisy do XVI. Wieku.

1) Histori de Leon X. 2 Edit. 1 Vol. in 12. par M. Audin. 2) Falloux hist. de S. Pie V. Pape 1 Vol. 3) Barthélemy, Rohrbacher hist. eccl. t. 24 livr. 86. 4) Hist. Eccl. Graveson Saecul. XVI. Rohrbacher Henri III. roi. de France t. 24 livre 86. 5) Hist de Henri VIII. et du Schisme d'Angleterre par M. Audin. 2e Edit. Paris 1850 3. Vol. Edv. VI. Rohrbacher hist. eccl. t. 22, livr. 83, tom 23 livr. 84, t. 24 livr. 85. Hist. de la reforme par Cobbet. Encycl. Cathol. par Genoude. Elisabeth reine d'Angleterre Rohrbache. hist. eccl. t. 24 livre 85. Cobbett hist. de la reforme protestante, Encycl. Cathol. Cantu. 7) La Suede et le St. Siège par Augustin Theiner 3 tomes 1842 Paris. 8) Nie wiadomo gdzie pochowany król Alexander, niema pewności, że ciało złożone w sklepie Kościoła, S. Ducha przy b. klasztorze. XX. Dominikanów, który on w Wilnie 1501—1844 roku uposażył. 9) Rohrbacher hist. eccl. tom 18 livre 76. 10 Histoire de la vie et des doctrines de Martin Luther par M. Audin 2 tomes. 1839. Abrégé de la vie etc. de Luther par. Audin paris 1 Vol. 1850. Dict. Theol. de Bergier. et Encycl. Cath. Protestant. Reforme, Lutéranisme, Lutherien. Rohrbacher hist. Luther t. 23 livr. 84, t. 24 livr 85. 11) Id. t. 23 liv. 84. t. 24 ilvr. 85. 12) Dict. de Ber, Centuries d. Magdeburg. Idem Anabaptist. Encyclopedie Catholique A. t. 1 in 4to 1840 Paris 13) Dict. de Berg. Zwingliens Encycl. Cath. 14) Hist.de la vie, des ouvrages et des doctrines de Calvin par M. Audin 2 tomes Paris 1844. Hist de Calvin abregée par M. Audin. 1 Vol. 1851. Encycl Cath. letre C. Dict. de Bergier Calvin, Calvinisme. 15) Encyc. Cath. Henri VIII. Anglicanisme. Dict. de Berg. 16) Idem Trinitaiares. 17) Rorbacher hist Eccl. t. 24. livr. 85; Gautier Abregé des Conciles pag. 193. Encycl Cath. Dict. de Berg. Trente Concile. 18) Capucins ordre. Encycl. Cath. Król Jan III. Sobieski sprowadził Kapucynów z Rzymu do Warszawy 1694. Trynitarzów do Lwowa 1685 roku. 19) Encycl. Cathol. lettre J. Jesuites Rohrbacher hist., Jesuites t. 23 livr. 84. t. 24, 66, 85. t. 85. livr. 87. t. 26 livr. 88. Dict de Bergier Jesuites. 20) Zakon Bonifratrów wprowadzony do Krakowa 1609 roku, przez Biskupa tego miasta Tyleckiego, ustał on w Litwie 1844 r. 21) Zakon Bazylianów od dawnych czasów istniał w Polsce. Na Litwie posiadał więcéj 80 klasztorów, 14 szkoł wyższych utrzymywał, ustał 1839 r. w ogóle wszystkie Zkkony w Litwie, na Wo-

łyniu. Podolu i na Białéj Rusi utrzymywały 76 szkół bezpłatnie, z tych Pijarzy 11. Dominikanie 10, Bernardyni. 4, Missyonarze. 3. Franciszkanie 2 i t. d. Kalend, polityez na rok 1823. Wszystkich klasztorów się liczyło 1832 roku męzkich kat. 311, a 53 żeńskich, z tych zostało piérwszych 36, drugich 14.

Przypisy do XVII. Wieku.

1) Jansenizm Encycl. Cath. letr. J. Bérgier Dict de Theologie. Rohrbacher hist. ecl. t. 25 l. 85. 2) Quesnel. Idem t. 26 livr. 88.. tom 27. livr. 89 et 90. 3) Idem t. 26, ljvr. 88. Encycl. Cathol. 4) Rohrb. t. 26. livr. 88. 5) Rohrb. tom 26 livr. 88 et t. 29 Bosuet C. M. B. 6) Fenelon, Rohrb. tom 26 livr. 88. Władysław IV. Król Polski sprowadził do Warszawy Pijarów 1642. 7) Za Jana Kazimierza nastali w Polsce Missyonarze i siostry miłosierdzia 1651 r. 8) Pobożna Pani Le Gras de Marillac pomogła S. Wincentemu do założenia siostr miłosierdzia. 9) Rys zgromadzeń zakonnych 1848 Warsz. 3 tomy.

Przypisy do XVIII. Wieku.

1) Benedykt XIV. potwierdził bullę Urbana VIII. (22 kwietnia 1639 roku zakazującą sprzedaż niewolników murzyńskich, i wydał list pasterski 1741 roku. 20 września do Biskupów Brazyjliskich, aby odwracali Katolików od handlu niewolnikami, Pius VII. i Grzegorz XVI. (1839 r. września pod klątwami zakazali prowadzenia targu niewolnikami. Anglicy do 1789 do 1819 sprzedali na wyspie Kuba 300,000 murzynów, 50,000 ich w drodze umarło. Statystycy liczą zmarłych niewolników przez 100 lat w Ameryce 15,000,000 (Cantu his. powsz. Tom VII. stron. 517). Za ministerstwa Caning'a handel niewolnikami uznany 31 marca 1824 roku morskim rozbojem (Cantu idem). Rohrbacher hist. tom 27 livre 89. Clement XIV. hist. de Rohrbach. t. 27 livr. 89. 3) Idem t. 27 livr. 89 Pie VI. Hist. de l'enlement et de la captivité de Pie VI. par l'abbé Baldessari traduite par l'abbé de la Couture 1839 t. VI. Les Martyres de la foi pendant la revolution Francaise, ou Martyrologe par l'abbé Guilon 4 Vol. letre P. Pie VI. 4) Joseph II. empereur hist. de Rohrb. t. 27 livr. 89. Cantu hist. powsz. Tom AII. 5) Les derniées Années de Louis XVI. par l'abbé Egdewort. Les memoires de Clery. Les Martyres etc. par Guillon. 6) Hist. Anglii przez Dzickońskiego Warsz. 7) Idem hist. Hiszpani. Etat religieux de la Pologne jusqu'a nos jours Rohrb, t. 28 livr. 19. Pamiętn. Rel. Moralny tom 25 twierdzi, iż na całym obszarze ziemi istnieje 250 milionów Katolików, 75 milionów Wschodnich Chrześcian 80 milionów

Protestantów podziolonych na 40 sekt większych i 210 mniejszych. 10) X. Korzeniewski Dominikan stopnie obrzędy i znaki Wolnych Mularzów, Wolno-mularek czyli mopsów 1. Vol. 1817 roku. 11) Memoires du Jackobinisme par l'abbe Baruel, tłómaczone przez X. Reformata Surowickiego i w Berdyczowie drukowane. 12) Życie Józefa Balsama Cagliostro Wilno 1798 roku u XX. Bazylianów. 13) Fleury t 26 livr. 88. hist. de Rohrbacher et Tome 29.

Przypisy do XIX. Wieku

1) Rohrbacher hist. eccles. Pie VII. t. 27. livr. 90, t. 28 livr. 91. Histoire du Pape Pie VII. par Artaud 2 tomes, 1836 r. 2) Idem hist. du Pape Leon XII. 2 tomes 1843, Rohrbecher hist. eccles· t, 28 livre 91. Leon XII. 3) Artaud hist. du du Pape Pie VIII. 1 Vol. Rohrbacher tom 18 livr, 91. 4) Gregoire XVI. Rohrbacher hist, t. 28 livr. 91. 5) Pie IX. hist. de Rohrbacher t. 28 livre 91. 6) Bonaparte Napoleon, hist. de Rohrbacher t. 27 livr. 90, t. 28 livre 91. 7) France de 1802 a 1828. hist. eccl. de Rohrbacher t. 28 livr. 91. 8) Charles X. Idem t. 28 livre 91. Encyclop. Cat. 9) Crétineau Joly w dziele swojém L'eglise Romain en face de la révolution 1859 tome 11 tak o Wiktorze królu Piemontskim wyrokuje, prince qui n'a rien de grand que les monstaches et qu'on offre à tout venant comme le modèle des souverains constitutionels, ou plutôt des rois faints et voluptueux, le Piemont accorde a la licence impie et palementaire le droit de sequestre sur les libertés de l'église. „ 10) Carbonarisme ibid. 11) Id. Calderari, Manry t. 28, livre 91 hist. de Rohrbacher.

SPIS PAPIEŻOW

Alfabetycznie ułożony.

A.	Liczba porząd	Stólecie.	Rok wyboru.
Adryan S.	I.	8	772
Adryan	II.	9	867
Adryan	III.	9	884
Adryan	IV.	12	1154
Adryan	V.	13	1276
Adryan	VI.	16	1522
Agapit S.	I.	6	535
Agapit S.	II.	10	946
Agaton S.	—	7	678
Alexander S.	I.	2	109
Alexander	II.	11	1061
Alexander	III.	12	1159
Alexander	IV.	13	1254
Alexander	V.	15	1409
Alexander	VI.	15	1492
Alexander	VII.	17	1655
Alexander	VIII.	17	1687
Anaklet S.	I.	2	100
Anastazy S.	I.	4	393
Anastazy S.	II.	5	496
Anastazy	III.	10	911
Anastazy	IV.	13	1153
Anicety S.	—	2	157
Anter S.	—	3	235

B.	Liczba porząd.	Stólecie.	Rok wyboru.
Benedykt S.	I.	6	574
Benedykt S.	II.	7	684
Benedykt	III.	9	855
Benedykt	IV.	10	900
Benedykt	V.	10	963
Benedykt	VI.	10	972
Benedykt	VII.	10	974
Benedykt	VIII.	11	1912
Benedykt	IX.	11	1033
Benedykt	X.	11	1059
Benedykt S.	XI.	14	1303
Benedykt	XII.	14	1334
Benedykt S.	XIII.	18	1724
Benedykt	XIV.	18	1740
Bonifacy S.	I.	5	418
Bonifacy S.	II,	6	530
Bonifacy	III.	7	606
Bonifacy S.	IV.	7	608
Bonifacy	V.	7	617
Bonifacy	VI.	9	896
Bonifacy	VII.	10	974
Bonifacy	VIII.	13	1294
Bonifacy	IX.	14	1389
C.			
Celestyn S.	I.	5	422
Celestyn	II.	12	1143
Celestyn	III.	12	1191
Celestyn	IV.	13	1241
Celestyn S.	V.	13	1284
D.			
Damazy S.	I.	4	366
Damazy.	II.	11	1048
Deusdedit S.	I.	7	614

	Liczba porząd.	Stólecie.	Rok wyboru.
Deusdedit	II.	7	672
Domnus.	I.	7	676
Domnus.	II.	10	974
Dyonizy S.	—	3	259
E.			
Eleutery S.	—	2	177
Eugeniusz S.	I.	7	654
Eugeniusz	II.	9	824
Eugeniusz	III.	12	1145
Eugeniusz	IV.	15	1431
Eutychiusz S.	—	3	275
Euzebiusz S.	—	4	310
Ewaryst S.	—	2	101
F.			
Fabian S.	—	3	236
Felix S.	I.	3	269
Felix S.	II.	4	353
Felix S.	III.	5	383
Felix S.	IV.	6	526
Felix.	V.	15	1442
Formozy	—	9	891
G.			
Gelazy S.	I.	5	492
Gelazy	II.	12	1118
Grzegorz S.	I.	6	590
Grzegorz S.	II.	8	715
Grzegorz	III.	8	731
Grzegorz	IV.	9	827
Grzegorz	V.	10	996
Grzegorz	VI.	11	1045
Grzegorz S.	VII.	11	1073
Grzegorz	VIII.	27	1187

	Liczba porząd	Stóle-cie.	Rok wyboru
Grzegorz	IX.	13	1227
Grzegorz	X.	13	1271
Grzegorz	XI.	14	1370
Grzegorz	XII.	15	1406
Grzegorz	XIII.	16	1572
Grzegorz	XIV.	16	1590
Grzegorz	XV.	17	1621
Grzegorz	XVI.	19	1831
H.			
Hilary S.	—	5	461
Honoryusz	I.	7	625
Honoryusz	II.	12	1124
Honoryusz	III.	13	1216
Honoryusz	IV.	13	1285
Hormizdas S.	—	6	1514
Higin S.	—	2	139
I.			
Innocenty S.	I.	5	401
Innocenty	II.	12	1130
Innocenty	III.	12	1198
Innocenty	IV.	13	1248
Innocenty	V.	13	1277
Innocenty	VI.	14	1352
Innocenty	VII.	15	1404
Innocenty	VIII.	15	1484
Innocenty	IX.	16	1591
Innocenty	X.	17	1644
Innocenty	XI.	17	1676
Innocenty	XII.	17	1691
Innocenty	XIII.	18	721
J.			
Jan S.	I.	6	523

	Liczba porząd	Stóle-cie.	Rok wyboru.
Jan S.	II.	6	533
Jan S.	III.	6	560
Jan	IV.	7	640
Jan	V.	7	685
Jan	VI.	8	701
Jan	VII.	8	705
Jan	VIII.	9	872
Jan	IX.	9	898
Jan	X.	10	914
Jan	XI	10	931
Jau	XII.	10	956
Jan	XIII.	10	965
Jan	XIV.	10	983
Jan	XV.	10	985
Jan	XVI.	10	986
Jan	XVII.	11	1003
Jan	XVIII	11	1003
Jan	XIX.	11	1024
Jan	XX.	11	1044
Jan	XXI.	13	1276
Jan	XXII.	14	1316
Jan	XXIII	15	1410
Juliusz	I.	4	337
Juliusz	II.	16	1503
Juliusz	III.	16	1550
K.			
Kajus S.	—	3	283
Kalixt S.	I.	3	219
Kalixt	II.	12	1119
Kalixt	III.	15	1455
Klemens S.	I.	1	91
Klemens	II.	11	1406
Klemens	III.	12	1187
Klemens	IX.	13	1265
Klemens	V.	14	1308

	Liczba porząd.	Stólecie.	Rok wyboru.
Klemens	VI.	14	1342
Klemens	VII.	16	1522
Klemens	VIII.	16	1592
Klemens	IX.	17	1667
Klemens	X.	17	1670
Klemens	XI.	18	1700
Klemens	XII.	18	1730
Klemens	XIII.	18	1758
Klemens	XIV.	18	1769
Klet S.	—	1	78
Konstantyn	—	8	708
Korneliusz S.	—	3	281
Krzysztof	—	10	903
L.			
Landon	—	10	913
Leon S.	I.	5	440
Leon S.	II.	7	682
Leon S.	III.	8	795
Leon S.	IV.	9	847
Leon	V.	10	903
Leon	VI.	10	928
Leon	VII.	10	936
Leon	VIII.	10	963
Leon S.	IX.	11	1049
Leon	X.	16	1513
Leon	XI.	17	1605
Leon	XII.	19	1803
Liberyusz S.	—	4	359
Lin S.	—	1	66
Lucyusz S.	I.	3	252
Lucyusz	II.	12	1144
Lucyusz	III.	12	1181
M.			
Marek S.	—	4	336

	Liczba porząd.	Stóle-cie.	Rok wyboru.
Marceli S.	I.	4	308
Marceli	II.	16	1555
Marcelin S.	—	3	293
Marcin S.	I.	7	649
Marcin	II.	9	882
Marcin	III.	10	942
Marcin S.	IV.	13	1281
Marcin	V.	15	1417
Melchiades S.	—	4	311
Mikołaj S.	I.	9	858
Mikołaj	II.	11	1858
Mikołaj	III.	13	1277
Mikołaj	IV.	13	1288
Mikołaj	V.	15	1437
P.			
Paschalis S.	I.	9	817
Paschalis	II.	11	1098
Paweł S.	I.	8	757
Paweł	II.	15	1464
Paweł	III.	16	1534
Paweł	IV.	16	1555
Paweł	V.	17	1650
Pelagiusz S.	I.	6	555
Pelagiasz S.	II.	6	578
Piotr S.	—	1	42
Pius S.	I.	2	142
Pius	II.	15	1458
Pius	III.	16	1503
Pius	IV.	16	1559
Pius S.	V.	16	1566
Pius	VI.	18	1775
Pius	VII.	19	1800
Pius	VIII.	19	1829
Pius	IX.	19	1846
Poncyan S.	—	3	230

	Liczba porząd	Stólecie.	Rok wyboru
R.			
Roman	—	9	896
S.			
Sabinian	—	7	604
Serginiusz S.	I.	7	687
Sergiusz	II.	9	844
Sergiusz	III.	10	904
Sergiusz	IV.	11	1009
Seweryn	—	7	640
Sylweryusz S.	—	6	536
Symplicyan S.	—	5	468
Syrycyusz S.	—	4	384
Syzyniusz	—	8	707
Syxtus S.	I.	2	119
Syxtus S.	II.	3	257
Syxtus S.	III.	5	432
Syxtus	IV.	15	1471
Syxtus	V.	16	1585
Soter S.	—	2	168
Sylwester S.	I.	4	314
Sylwester	II.	10	999
Sylwester	III.	11	1044
Symach S.	—	5	498
Szczepan S.	I.	3	253
Szczepan	II.	8	752
Szczepan	III.	8	752
Szczepan	IV.	8	768
Szczepan	V.	9	816
Szczepan	VI.	9	885
Szczepan	VII.	9	896
Szczepan	VIII.	10	929
Szczepan	IX.	10	939
Szczepan	X.	11	1057
T.			
Telesfor S.	—	2	127

	Liczba porząd	Stólecie.	Rok wyboru.
Teodor	I.	7	642
Teodor	II.	9	898
U.			
Urban S.	I.	3	222
Urban	II.	11	1088
Urban	III.	12	1185
Urban	IV.	13	1261
Urban S.	V.	14	1362
Urban	VI.	14	1378
Urban	VII.	16	1590
Urban	VIII.	17	1623
W.			
Walenty	—	9	827
Wigiliusz	—	6	537
Wiktor S.	I.	2	193
Wiktor	II.	11	1055
Wiktor	III.	11	1086
Witalian	—	7	657
Z.			
Zacharyasz S.	—	8	741
Zefiryn S.	—	3	202
Zozym S.	—	5	417

Jednoimiennych Papieżów się liczy:

Janów	23
Grzegorzów	16
Bennedyktów i Klemensów	14
Innocentych	13
Leonów	12
Szczepanów	10
Bonifacych i Piusów	9
Alexandrów i Urbanów	8

Adryanów	6
Celestynów, Marcinów. Felixów, Mikołajów, Pawłów i Syxtusów	5
Anastazych, Eugeniuszów, Honoryuszów i Sergiuszów . .	4
Kalixtów, Juliuszów, Lucyuszów, Sylwestrów i Wiktorów .	3
Agapitów, Domnusow, Marcelów, Pelagiuszów, Teodorów .	2

Jeden tylko był Lin Klet i t. d. i t. d.

Na podanym przez Kardynałów Piusowi VI. Wizerunku, poczet Papieżów umieszczony 252 zawierał, więc Pius IX. jest 257 Rozmaicie ich liczbę kościelni dziejopisowie oznaczają nie kładną mniej prawnie obranych, lub po wyborze bez poświęcenia wkrótce zmarłych. Oni liczą Papieżów męczenników, 47, wyznawców 40, obranych z zakonu Benedyktów 31, Cystersów 4, Celestynów 1, Kartuzów 2, Kamedułów 2, z Kanoników rozmaitéj nazwy 30, Augustyanów 2, Karmelitów 2, Dominików 4, z trzech zgromadzeń S. Franciszka Seraficiego 5.

W piérwszych wiekach Chrystyanizmu liczono Syryjczyków na Papieżów obranych 7, Greków 15, Afrykanów 3, Hiszpanów 4, Francuzów 16, Niemców 11, Anglik 1, z Belgium 1. W późniejszych wiekach sami Włosi są wybierani, których dotąd więcéj 200 się liczy.

Najdłużéj Kościołem rządzili 20—25 lat S. Piotr, Adryan I., S. Leon I., Alexander III., S, Sylwester I., Urban VIII., Pius VI. i VII., 4 tylko od 18—20 lat Innocenty III., Paschalis III. Jan XXII. i Zefiryn.

Jubileusz obchodzili w samém stóleciu: Bonifacy VIII. roku 1300, Bonifacy IX. r. 1400. Alexander VI. 1500, Klemens VIII. roku 1600, Innocenty XII. r. 1700.

W połowie stólecia Klemens VI. r. 1350, Mikołaj V. 1450, Juliusz III. r. 1550, Innocenty X. r. 1650.

W czwartéj części wieku Syxtus IV. r. 1475, Klemens VII. r. 1525, Grzegorz XIII. roku 1575, Urban VIII. r. 1625, Benedykt XIII. roku 1725, Leon XII. roku 1825,

Podług rachuby pomieszczonéj w dziele l'art de verifier les dates. Pius IX. jest 252 r. papieżem byłby 260, gdyby wydawcy tego dzieła uczeni Benedyktyni S. Maura zamieścili Felixa II. (352 r.) Frankona pod nazwą Bonifacyusza VI. (973), Sylwestra III. (1044), Benedykta X. mniéj prawnie obranych. Nie mieszczą oni także po wyborze wkrótce zmarłych przed poświęceniem: Szczepana II. (752 r.), Benedykta V. (963), Adryana V. (1276), Jana XX, (1276, którzy się zaliczają w tym spisie.

Różnica w rachubie Papieżów wynika tód. między Felixami II. i V. za życia Liberyusza i Eugeniusza IV. wybranymi, których ściślejsi dziejopisowie jako narzutów odrzucają.

2re. Między Szczepanami: Szczepan II. w dniu trzecim po wyborze niepoświęcony umarł, historycy go opuszczają.

3cie. Między Marcinami: 2 było Marynów, a 3 Marcinów, Marcin V. kazał piérwszych zwać Marcinami i sam nie trzecim, ale piątym się przezwał Marcinem.

4te. Między Janami jedni 24 i 25 Janów liczą, ich zaś było 23 tylko. Różnica liku po Janie VIII. nastąpiła, wielu nazywa go IXm., bo przed nim po Leonie III. niektórzy kładli urojoną papissę. Między Janem X. i Leonem VI. nieprawy Jan XI. się wtrąca, ztąd urosło 25 Janów.

5te. Między Benedyktami: Benedykt IX. (1103) i XIII. (1394) Piotr Luna byli narzutami. Piérwszy się liczy w rzędzie Benedyktów, drugiego zaś miejsce liczbowe zajął prawy Papież (Piotr Orsini 1724 r.) i nazwał się Benedyktem XIII.

6te. Między Bonifacyuszami: dla wątpliwéj prawości obioru Bonifacyuszów VI. i VII. następca Celestyna V. Bonifacy VIII. liczyćby się powinien VI.

Wiek I. liczył 4 Papieżów kościołem rządzących, wiek II. 11, III. 15, IV. 11, V. 12, VI. 13, VII. 20, VIII. 13, IX. 21, X. 25, XI. 18, XII. 16, XIII. 17, XIV. 10, XV. 13, XVI. 17, XVII. 11, XVIII. 8, wiek XIX. 5.

Gazeta codzienna Francuzka 1838 roku następny poczet chrześcijan podała: W I. wieku pół miliona, w II. 2 miliony, w III. 5 milionów, w IV. 10, w V. 15, w VI. 20, w VII. 25,000, w VIII. 30, w IX. 40, w X. 50, w XI. 70,000, w XII. 80, w XIII. 85, w XIV. 90, w XV. 100, w XVI. 125, w XVII. 185. w XVIII. 250, w XIX. 260 milionów.

Spis przedmiotów zawartych w Dziejach Kościoła.

Stron.

Przedmowa 5

WIEK I

Wniebowstąpienie Jezusa Chrystusa i namiestnictwo Piotra świętego 9
Prześladowanie Apostołów przez Żydów 10
Życie piérwszych chrześcijan 11
Ustanowienie 7 Dpakonów 11
Dalsze czyny Piotra S. 14
Nawrócenie i podróże Pawła S. 16
Rozkrzewienie Ewangelii przez Apostołów 20
Pomocnicy Apostolscy 26
Rys pobożnych niewiast 29
Isze. prześladowanie chrześcijan przez Nerona 32
Zburzenie Jerozolimy 33
2gie. prześladowanie chrześcijan 34
Najwyżsi Pasterze kościoła następcy Piotra S. 35
Kacerze piérwszego Stólecia 36
Piérwsze sobory i pisarze kościelni 38
Zwyczaje ustawy i karność kościoła 39

WIEK II.

Namyżsi Pasterze kościoła S. 40
3cie. prześladowanie chrześcijan 42
Wzrost kościoła i 4te. prześladowanie jego 44
Kacerstwa II. Stólecia 45
Pisarze kościelni 48
Sobory, zwyczaje i ustawy kościoła . . . . . 46 i 50

WIEK III.

Stron.

Najwyżsi Pasterze stolicy Rzymskiéj 51
5te. prześladowanie chrześcijan 54
6te. i 7me. ich prześladowanie 55
Upadek chrześcijan podczas prześladowania i pojednanie ich z kościołem 57
8me. i 9te. prześladowanie chrześcijan 58
Kacerze III. wieku 60
Znakomitsi pisarze kościelni 62
Sobory zwoływane w IIIcim. wieku 66
Zwyczaje, karność ustawy 66

WIEK IV.

Najwyżsi Pasterze kościoła powszechnego 68
10te. prześladowanie chrześcijan 71
Wzrost Chrystyanizmu w Państwie Rzymskiém za Konstantyna W. i w krajach sąsiednich 74
Kacerze, Donatyści, Aryanie, Macedonianie i t. d. . . . 99
Pisarze kościelni: Euzebiusz, SS. Atanazy, Hilary, Efrem, Cyryl, Bazyli, Grzegorz i t. d. 96
Sobory powszechne: Nicejski i Konstantynopolitański . . 103
Zwyczaje, ustawy kościelne, zakony pustelnicze 104

WIEK V.

Najwyżsi Pasterze kościoła 107
Wzrost kościoła w rozmaitych krajach 111
Prześladowanie chrześcijan w Persyi i na zachodzie . . . 113
Nawrócenie wielu pogan 115
Kacerze: Pelagiusz, Nestoryusz, Eutycheś i t. d. 117
Pisarze kościelni SS. Augustyn, Hieronim, Cyryl, Gielazy, Paulin i t. d. 122
Sobory zwoływane 123
Zwyczaje karność, ustawy i t. d. 123

WIEK VI.

Najwyżsi Pasterze powszechnego kościoła 130
Wpływ ziemskich na stan kościoła 133
Kacerstwa Acemetów, Tryteitów i t. d. 140
Pisarze kościelni SS. Fulgenty, Cezary, Grzegorz W. Leander, Izydor i t. d. 141
Sobory: powszechny Konstantynopolitański i t. d. . . . 144
Zwyczaje, karność, ustawy kościelne 144

WIEK VII.

Najwyżsi Pasterze 147
Stan, ucisk i wzrost kościoła 152

Stron.

Kacerze Monotelici, Mahometanizm i t. d. 157
Pisarze kościelni SS. Sofroniusz, Kolumban, Eligiusz, Maxym i w. i. 160
Sobory Konstantynopolitański, Trulański, w Toledzie i t. d. 162
Zwyczaje, ustawy, karność i t. d. 162

WIEK VIII

Najwyżsi Pasterze kościoła Jezusa Chrystusa 164
Stan kościoła na Wschodzie i Zachodzie 168
Kacerze Ikonoklaści, Elipand, Felix i t. d. 175
Pisarze SS. Beda, Bonifacy, Jan Damascen, German i w. i 177
Sobory VII. powszechny w Nicei i t. d. 179
Zwyczaje, karność, ustawy i t. d. 180

WIEK IX.

Najwyżsi Pasterze 181
Stan, wzrost i prześladowanie kościoła 185
1szy. rozdział między Wschodnim i Zachodnim kościołem . 195
Kacerze Paulicyanie, Klaudyusz, Godeskalk, Szkot . . . 199
Sobory: VIII. powszechny, Rzymski i t. d. 200
Pisarze kościelni: Agobard, Anastazy. Hinkmar, Raban SS. Nicefor, Ignacy i t. d. 200
Zwyczaje, ustawy kościelne i t. d. 202

WIEK X.

Najwyżsi kościoła S. namiestnicy 204
Stan kościoła w rozmaitych Państwach , ... 208
Kacerze Antropomorfici i t. d. 219
Kościelni Pisarze: Metafrast, Swida, SS. Nikon, Dunstan i t. d. 219
Sobory 221
Zwyczaje, ustawy, nowe opactwa 221

WIEK XI.

Najwyżsi Pasterze 223
Stan Chrystyanizmu w krajach świata 231
Początek wojen krzyżowych 242
Pierwsza wojna krzyżowa 244
Kacerze: Berengaryusz, nowi Manecheusze, Roscelan i w. i. 250
Zupełny oddział kościoła Wschodniego od Zachodniego . . 251
Pisarze kościelni Hugo, Durand, Lanfrank, Pselus i t. d. . 252
Sobory krajowe i powszechne 254
Nowe zakony Kamedułów, Kartuzów, Cystersów i t. d. . . 255
Zwyczaje, ustawy, karność 255

WIEK XII.

Stron.

Najwyżsi Pasterze stolicy Rzymskiéj 259
Stan Chrystyanizmu 264
2ga. wojna krzyżowa 275
3cia. wojna krzyżowa 277
Kacerze Petrobruzyanie, Bogumili, Waldensi, Albigensi . . 280
Pisarze kościelni: Piotr Lombard, Piotr Blezyusz, Hugo. Gracyan, Zonaras i w. i. 283
Sobory Lateraneńskie powszechne 285
Zwyczaje i kościelne ustawy 286
Nowe zakony: Premonstratów, Tryäitarzy, Humiliatów, Kramelitów 287
Recerskie zakony: Maltański, Templaryuszów, krzyżaków, Mieczowych i t. d. 290

WIEK XIII.

Najwyżsi Pasterze kościoła katolickiego 294
Stan Chrystyanizmu w rozmaitych państwash 297
4ta wojna krzyżowa 305
Wojna krzyżowa dzieci 306
Wyprawa krzyżowa Andrzeja II. króla Węgrów i t. d. . . . 307
2ga wyprawa krzyżowa Ludwika IX. 310
Wyprawa krzyżowa pastuszków , ... 309
Rzut oka na wojny krzyżowe 311
Inkwizycya i krucyata przeciw Albigensom 311
Kacerze Almaryk, Bieczownicy, Begwardzi i Dulcyniści . . 313
Pisarze kościelni: Balsamon, Blemida, Beccus, Sorbon, Baken, SS. Bonawentura, Tomasz z Akwinu, Albert W., Rajmund, Penafot i t. d. 315
Sobory powszechne Lateraneński IV., Lyoński I. 320
Nowe zakony: Dominikanów, Bernardynów, Augustyanów, Serwitów, Paulinów 321
Zwyczaje kościelne, ustawy, karność 326

WIEK XIV.

Najwyżsi Pasterze kościoła Rzymsko-Katolickiego . . . 327
Stan chrześcijaństwa na Wschodzie i Zachodzie 331
Kacerze: Turlupini, Fratricelli, Wiklefiści 340
Pisarze kościelni: Liran, Tauler, Suzo, Duns, Ocham, Baldus, Petrarcha 342
Sobór powszechny Wiedeński 343
Nowe zakony: Brygidek, Oliwetanów, Heronimitów, Jezuatów 344
Zwyczaje kościelne, ustawy 345

WIEK XV.

Najwyżsi Pasterze kościoła 346

Stron.

Stan Chrystyanizmu na Zachodzie i wschodzie 350
Pierwiastkowe pochodzenie Cyganów, Maurów, Żydów, ich wiara 360
Kacerze: Jan Hus. Hieronim z Pragi, Ruiswich, Adam z Pikardyi 363
Pisarze kościelni: Scholaryusz, Chryzoloras, Bessarion, Izydor, Gierson, Mirandola, Arundel i t. d. 365
Nowe zakony: S. Franciszka z Pauli, Zwiastowania, Rycerskie, złotego runa, SS. Michała i Maurycyusza . 371
Zwyczaje, karność 372

WIEK XVI.

Najwyżsi Pasterze Rzymscy 373
Stan Chrystyanizmu na całym okręgu ziemskim 378
Kacerze: Luter, Melanchton, Brencyusz, Muncer, Zwigi, Kalwin, Serwet i w. i. 404
Pisarze kościelni: Bembo, S. Karol Boromeusz, Murtetus, Lipsius, Klawer, Ximens 412
Sobór Trydenski 418
Nowe zakony: Bonifratrów, Teatynów, Kapucynów, Barnabitów, Oratoryanów, Jezuitów 419
Zwyczaje, ustawy, karność 421

WIEK XVII.

Najwyżsi kościoła Pasterze 423
Stan chrześcijaństwa w rozmaitych krajach 425
Kacerze: Molinos, Spinoza, Jansenśc Kiwakry 439
Pisarze kościelni: Du Perron. Huecyusz, Bossuet, Fenelon, Bourdalone, Mabilon i t. d. 442
Sobory: Narboneński, Medyolański i w i. 443
Nowe zakony: Pijarów, Oratoryanów Francuzkich, Missyonarzy, Mechitarytów, Wizytek, Trapistów 448
Zwyczaje, ustawy 450

WIEK XVIII.

Najwyżsi Rzymscy Pasterze 451
Stan Chrystyanizmu na całym okręgu ziemskim 454
Kacerze, Stowarzyszenia Frankmassonów, Illuminatów, Filantropów i t. d. 478
Pisarze kościelni: Fleury, Natalis, Berti, Grawezon, Calmet, Muratori, Gerdil, La Harpe i w. i. 482
Sobory Pistojeński, 3 Paryzkie 487
Zwyczaje, ustawy, karność 489

WIEK XIX.

Stron.

Najwyżsi Pasterze kościoła powszechnego 489
Stan katolicyzmu 495
Kacerskie zborzyszcza Chatel'a, Helsen'a, Węglarzy, Akademików, Kotlarzy 518
Znakomitsi pisarze kościelni 521
Nowe zakony: Passyonistów, dobrego pasterza, Boskiéj Opatrzności i t. d. 529
Zwyczaje, karność 530
Przypisy 532

Biblioteka Wojsk. Akad. Polit. im. F. Dzierżyńskiego

Znaczniejsze omyłki.

stron.	wiersz	omyłki	poprawy.
20	34	żoną	żony
23	38	jestemi	jestem i
65	31	przez cudownem	cudownem przez
72	14	Tloryan	Floryan
73	1	miarę	wiarę
76	29	agańskich	aryańskach
150	5	ograny	organy
155	13 i 15	Natyldy	Batyldy
261	7	Tfyernu	Tyfernu
—	26	Hildegdrzie	Hildegardzie
277	26	Ludwika II.	Ludwika VII.
332	5	falach	latach
338	21	cbęnie	cnętnie
357	36	Edward VI.	Edward IV.
420	40	miała	ich miała
424	21	Alexander III.	Alexander VII.
432	15	1795.	1792.

BIBLIOTEKA NAUKOWA
WAP
27037/
1